

A
MEGTETT
ÚT

SZ. N. B D G Y O N N I J * A N E G T E T T O I

SZ. M. BUGYONNIJ

A MEGTETT ÚT

BUDAPEST, 1959

С. М. Будённый: Пройдённый путь

Военное Издательство Министерства Обороны Союза ССР

Москва — 1958

Fordította

APOSTOL ANDRÁS

ELŐSZÓ

1917-ben gigantikus esemény rázta meg a kapitalista világot — az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom, amely új korszakot nyitott a világtörténelemben, a szocializmus korát. A cári önkényuralommal és a burzsoá-földesúri rendszerrel vívott elkeseredett harcban az ország munkásosztálya, szövetségben a dolgozó parasztsággal, a kommunista párt és a nagy Lenin vezetésével likvidálta az elnyomást, az erőszakot és a kizsákmányolást, s megteremtette a szovjet szocialista államot. A hatalomtól megfosztott osztályok és a nemzetközi imperializmus által kirobbantott polgárháború tüzeiben a szovjet nép új típusú hadsereget hozott létre, amely megvédte az októberi vívmányokat, és elmúlhatatlan dicsőséggel övezte harci lobogóit.

Az októberi forradalom és a szovjet állam megvédésének története a dolgozó nép számtalan hőstettét szülte, s ezeket csak több tucatnyi történelmi és irodalmi műben lehetne megírni. Mindezeket jól tudván, még csak azt sem tűztem ki feladatombul, hogy az ellenforradalom ellen Dél-Oroszországban vívott küzdelemnek a menetét felvázoljam, csupán azokra az eseményekre szeretnék az olvasókkal együtt visszaemlékezni, amelyeknek jómagam is közvetlen részese voltam. Az első könyvben főleg arról lesz szó, hogyan alakultak meg és hogyan harcoltak azok a szovjet lovas csapatok, amelyeknél parancsnok voltam abban az időben, midőn Krasznov és Gyenyikin tábornok fehérgárdista seregét szétvertük. A könyv megírásához a személyes visszaemlékezéseket és az irattári anyagokat használtam fel. Mély hálámat tolmácsolom leghűségesebb segítőtársaimnak, Sztjepan Nyikolajevics Molodih őrnagynak és Sztjepan Vasziljevics Csornov nyugalmazott ezredesnek válogató munkájukért és a szükséges dokumentumok rendszerezéséért.

Őszintén hálás leszek olvasóimnak, különösen polgárháborús

bajtársaimnak, ha elmondják véleményüket a könyvről, én pedig igyekszem majd felhasználni észrevételeiket és kívánságaikat a további munkámban.

Szerény munkámat a Vörös Hadsereg harcosai, tisztjei és politikai munkásai feledhetetlen emlékének szentelem, azoknak az elvtársaknak, akik elesetek a szovjet állam függetlenségéért és szabadságáért vívott harcokban.

1958. január 28.

Sz. M. Bugyonnij

A NAGY OKTÓBERIG

1.

Nemsokkal a jobbágyreform* után nagyapám, a voronyezsi kormányzóság birjucai kerületéhez tartozó Harkovszkaja község parasztja kénytelen volt elhagyni szülőföldjét. Elviselhetetlenül nehezedett rá az adók és a váltságdíjak sokasága, amelyet az egy gyeszjatyina földért kellett fizetnie. Nagyapám otthagytá tönkrement gazdaságát, és három kiskorú gyerekével — köztük volt az akkor kétéves apám — átkelt a Donon. Azonban itt, a gazdag kozák vidéken sem lett könnyebb az életük az idegeneknek, vagy ahogy nevezték őket, a bevándorolt parasztoznak.

A Don egész vidéke régtől fogva a kozákoké és a földesuraké volt. A bevándoroltak cselédnek állhattak be legfeljebb, s idénymunkáért bejárták az egész vidéket. A kiváltságos kozákok között a bevándorolt cseléd minden jogot nélkülözött. A kozák büntetlenül megüthette, sőt meg is ölhette. A kozák atamánok mindenféle adókat vetettek ki a bevándorlókra: adót fizettek a földkunyhóért, az ablakért, a kéményért, a tehénért, a juhért, a baromfiért.

Apám, Mihail Ivanovics éppen úgy, mint nagyapám, egész életében cselédeskedett. Fiatal korában, amíg nem volt saját családi fészke, munkát keresve vándorolt a Don mentén, faluról falura. Bolsaja Orlovkán, a volt jobbágytelepülésen nősült meg. Melanya Nyikityicsnya Jemcsenkót vette feleségül, és Kozjurin-tanyán telepedett le, nem messze Platovszkaja falutól. Itt születtem 1883-ban, s itt éltem 1890-ig, amikor családomat a

* 1861-ben II. Sándor cár kiadta a jobbágyrendszer megszüntetéséről a kiáltványt. A parasztoznak a szabadságért és a telkekért váltságdíjat kellett fizetni.

szükség Sztavropol vidékére kergette. Még abban az évben visszatértünk a Don mellé, és Litvinovka (Dalnij) tanyán telepedtünk le, amely a Manics folyó jobb partján terül el, és negyven kilométerre van nyugatra Platovszkajától. Kilenc éves koromban inas lettem Jackin első osztályú kereskedő üzletében. Jackin valaha ószeres volt. Az üzlet mellett háromezer gyeszjatyina földet bérelt a kozákoktól.

Nappal a vásárlókhöz lótottam-futottam, este pedig, amikor a velem egyidős fiúk már mind aludtak, az üzlet piszkos, teleköpködött padlóját sikáltam. Amikor már kamaszkodni kezdtem, a gazda a kovácsműhelybe küldött dolgozni, ahol a kovácznak segítettem. Reggeltől estig robotoltam, s ezért nem járhattam iskolába. Nagyon szerettem volna tanulni, így aztán a gazda idősebb segédjének, Sztrauszovnak a segítségével kezdtem silabizálni az ábécét. Ő tanított meg írni, olvasni, aminek fejében kitakarítottam a szobáját, kitisztítottam a cipőjét, elmostam az edényeket, általában: elláttam a szolga kötelességét. Munka után a kovácsműhelyben maradtam, és mécsvilág mellett tanultam a feladatokat, amelyeket Sztrauszov adott fel.

Mindez nagyon keserves küszködés volt a nehéz munkanap után. Sokszor lecsukódott a szemem, és hogy ébren maradjak, kezembe vettem az ábécés könyvet, és letérdeltem a kovácsműhely sarkába hányt szénkupacra, vagy pedig leöntöttem magamat vízzel.

Már fiatalember voltam, amikor ugyanannál a Jackin kereskedő cséplőgépénél dolgoztam kenőmesterként, fűtőként, később pedig gépészként.

1903 őszén behívtak a hadseregbe. A voronyezsi kormányzóság birjucai kerületében jelentkeztem, ugyanabban a járásban, ahonnan a nagyapám származott, és ahol a személyi igazolványt is kaptuk. A lovasszolgálatra besorozott újonccokkal együtt Birjuca városából Mandzsuriába irányítottak. 1904 januárjában érkeztünk meg. Ekkor már javában állt az orosz—japán háború. Valahol Cicikar és Harbin között szerelvényünk-ből egy csapat újoncot átirányítottak a 46-os kozák ezred feltöltésére. Ebben az ezredben, amely az orosz hadsereg mandzsuri közlekedési vonalait őrizte, és a postai összeköttetést látta el, a háború végéig szolgáltam, és részt vettem jó néhány összetűzésben a hunhuzokkal.

A háború befejezése után a 46-os kozák ezred visszatért a

Don mellé, minket pedig, az ott szolgáló fiatal katonákat átírányítottak a Tengermelléki dragonyos ezredhez, amely Vlagyivosztok alatt, Razdolnoje faluba volt beszállásolva.

A Tengermelléki dragonyos ezredben eltöltött szolgálatom idején zajlott le az első orosz forradalom. A Távol-Keleten álmásozó katonai csapatrészeknél, különösen a haditengerészeti flotta hajóin is történtek forradalmi megmozdulások, amiről mi, dragonyosok a felhívásokból értesültünk. A felhívásokat reggelenként a kaszárnyában találtuk. A forradalmi jelszavak közül a legnagyobb sikert köztünk, akik túlnyomórészt parasztok voltunk, a következő aratta: „A föld azé, aki megműveli!”

1907-ben az ezredparancsnokság a Felső tiszti lovas iskola mellett működő pétervári lovas iskolába irányított. Akkoriban a lovas ezredeknel az ún. belovagló köteles volt ellenőrizni a fiatal lovak belovaglását. Ilyen belovagló felügyelőket képezett ki az az iskola, ahova engem küldtek.

Az iskola elvégzése tette lehetővé számomra, hogy megmeneküljek a nehéz cselédsorstól, amely otthon várt rám, ha hazatérek a katonai szolgálatból. Ha az ezred-belovagló leszolgálta idejét, még mindig elhelyezkedhetett valamelyik lótenyésztő-telepen.

Majd egy évig tanultam az iskolában. Jól elsajátítottam a szabályokat, és a fiatal lovak belovaglásának a versenyén első helyezést értem el. Ez jogot adott arra, hogy a második évre is ott maradjak az iskolában, mint belovagló felügyelő. Az ezrednek azonban szüksége volt saját belovaglóra, és nehogy elveszítse a státust, az ezredparancsnokság sietve visszahívott az iskoláról, mondván, elég lesz a tanulásból, ha a vizsgán első lettem.

Az iskolában törzsőrmesteri rangot kaptam. Visszatértem az ezredhez, belovagló lettem, és csakhamar főtörzsőrmesterré léptettek elő. Beosztásomnál fogva azonban az alhadnagy jogai illettek meg. Letelt a szolgálati időm, de továbbbszolgálóként továbbra is a Tengermelléki dragonyos ezredben maradtam. 1914 nyarán szabadságot kaptam, és hazautazhattam Platovszkájára, ahol apám ekkor lakott a családjával.

Nemsokkal hazaérkezésem után kitört az első világháború. Félbe kellett szakítanom a szabadságomat, de saját ezredemhez már nem tudtam visszatérni. Az akkor érvényben levő szabályok szerint, mint szabadságon levő továbbbszolgáló altiszt, a

mozgósítás kihirdetésének első napján köteles voltam jelentkezni a helybeli katonai kiegészítő parancsnokságon. Jelentkeztem, és megkaptam a csapatbeosztásomat.

A mozgósított tartalékosokkal együtt Armavir városába irányítottak a tartalékos dragonyos lovas osztály állomáshelyére. Ez az osztály képezte ki a fronton harcoló kaukázusi lovas hadosztály csapatainak személyi utánpótlását, a menetszázadokat.

Már amikor rendeltetési helyünk felé haladtunk, néhány katona nyíltan elégedetlenkedett a cári politikával, amely Oroszországot belesodorta a szükségtelen háborúba. Az elégedetlenség egyre erősödött a tartalékos osztályban, és egészen nyílt lázadásig fokozódott. A következő eset adott erre okot.

Egyik reggel, amikor az osztály katonái befejezték a lovak tisztogatását, a lócölöpökhöz odakocsizott a menetszázad egyik tisztje.

— Vigyázz! — vezényelt az alhadnagy, és elindult jelentéstételre.

A tiszt olyan részeg volt, hogy alig tudott kimászni a kosziból. Úgy rémlett neki, hogy az alhadnagy nem iparkodik eléggé, és ezért durva káromkodással rárontott. A nekibőszült tiszt kirántotta a revolverét, és a halálra sápadt alhadnagy orra előtt hadonászott vele, miközben ordított:

— Lepuffantlak, te csirkefogó!

Ez felbőszítette a katonákat. Egyetlen szempillantás alatt mind a három század a tisztre rontott, és a szó szoros értelmében széttépte. Az izgalom azonban ezután sem ült el. Mindenki tudta, hogy az osztály szomszédságában levő börtönben az imperialista háborúval és az önkényuralommal nyíltan szembezügülő embereket tartanak fogva. A tiszt kegyetlenségén felbőszült katonák a börtönhöz rohantak, elkergették az őrséget, és szabadon bocsátották a foglyokat.

Nemsokára megérkezett a lovas és gyalogos csendőrség és rendőrség, de azok sem tudták lecsillapítani a katonákat.

Néhány nap múlva a tartalékos lovas osztályt éjszaka körülfárta egy megerősített csendőrosztag. Virradatkor megkezdődtek a kihallgatások. Azt követelték a katonáktól, adják ki a főkolomposokat és felbujtókat, de a katonák nem árulták el bajtársaikat. A nyomozást megszüntették, egyetlen katonát sem

büntettek meg. Megelégedtek azzal, hogy a parancsnokság igyekezett a menetszázadokat minél előbb a harcoló hadsereg csapatrészeihez irányítani.

2.

Szeptember elején megérkeztünk a Nyugati frontra. Menetszázadainkat elosztották a Varsótól nyugatra, Kalis város irányában harcoló Kaukázusi lovas hadosztály csapatai között. A hadosztály két dandárból állott, négy ezred tartozott hozzá, három dragonyos és egy kozák. Engem a IX. Keresztély dán királyfiról elnevezett 18. Északi dragonyos ezred 5. századának harmadik szakaszába osztottak be, amelynek a parancsnoka a karacsaj nemzetiségű Kucsuk Ulagaj főhadnagy volt. A századparancsnok Krím-Samhalov-Szokolov lovaskapitány, kabard nemzetiségű herceg, az ezredparancsnok Graves ezredes, a hadosztályparancsnok pedig Charpantier altábornagy volt.

A parancsnokság túlnyomórészt külföldi származású tisztektől és kaukázusi hercegecskékből állott, s még mi, katonák is csakhamar meggyőződhattünk a hadosztályparancsnokság teljes tehetségtelenségéről.

Ez 1914 november elején történt. A Kaukázusi lovas hadosztály Konyin körzetéből nyugat felé haladt, s azt a feladatot kapta, hogy foglaljon el egy Bzsezini nevű helységet. A mi 5. századunk az ezred élosztaga volt.

November 7-ről 8-ra virradó éjszaka Krim-Samhalov-Szokolov lovaskapitány magához hívott, és elrendelte, hogy készítsem elő a szakaszt Bzsezini felderítésére. Ugyanakkor azt is közölte, hogy mivel Ulagaj főhadnagynak, a szakaszparancsnoknak fáj a gyomra, a szakaszt nekem kell vezetnem. Ulagajt már ismertük, ha komolyabb bevetés előtt álltunk, mindig talált valami ürügyet, hogy kimaradjon a harcból.

Éjszaka két órakor szakaszunk elindult a jelzett irányba. Tőlünk jobbra a 17. Nyizsegorodi dragonyos ezred, balra pedig a 16. Tveri dragonyos ezred hasonló járőrei működtek. Reggelre elértük Bzsezinit, és rejtve elhelyezkedtünk a helységtől ötszáz méterre levő erdő szélén. A Bzsezinin áthaladó országúton

végeláthatatlan szalagként kígyózott a német trénszekerek osztaga. A németek roskadásig megrakták a szekereket, s négy, egymás elé fogott lóval húzták. A hajtón kívül minden kocsin négy fegyveres katona ült.

Úgy láttam, hogy itt a kedvező alkalom a támadásra, és elküldtem egy katonát a jelentéssel a századparancsnokhoz. A katona visszatérve átadta a lovaskapitány szóbeli parancsát, hogy továbbra is rejtve figyeljük az ellenséget.

A német trénszekerek egyre özönlöttek. Több mint egy óra hosszat figyeltem őket, azután ismét jelentést küldtem. A századparancsnok ezúttal is megismételte parancsát, és még hozzátette, hogy semmi szín alatt se fedjük fel magunkat. Két órai figyelés után ismét elküldtem egy katonát a századparancsnokhoz azzal a kéréssel, hogy hadd támadjam meg a menetoszlopot. A lovaskapitány ismét figyelmeztetett, hogy semmiféle akciót nem szabad kezdeményeznünk, és amikor kis idő múltán megismételtem a kérésemet, a legszigorúbban megtiltotta a rohamot, és megparancsolta, hogy több jelentést ne is küldjek, mivel, úgymond, az ellenség menetoszlopát ő is látja, és ő tudja legjobban mit, mikor kell tennie.

Valóban, amikor átmentem az erdő keleti szélére, egy dombon megláttam a tisztek és tábornokok egy csoportját, élükön Charpantier hadosztályparancsnokkal, aki távcsővel figyelte a német szekérkaravánt.

Mit volt, mit tennem, visszatértem a szakaszhoz, és továbbra is céltalanul szemlélődtem.

Két óra hosszat haladtak az országúton a német szekerek, mi azonban az egész idő alatt csak álltunk és figyeltük őket.

A szekerek már nem tömött oszlopban haladtak, hanem csoportokban, kisebb térközökkel.

Ekkor saját szakállamra elhatároztam, hogy a szakasszal (harminchárom ember) megtámadom a német trénoszlop egyik csoportját, amely Bzseziniből jött. Már éppen felkészültünk a rohamra az erdő szélén, amikor megláttunk egy lóvontatású német üteget, amely mintegy háromszáz méterrel haladt a trénszekerek előtt. Három lovastüzér felénk tartott, ami kudarcra fenyegette támadásunkat. Mielőtt azonban a német lovasok elérték volna az erdőt, visszafordultak az országútra, utolérték az üteget, és eltűntek az útkanyarban. Közeledett a trénoszlop.

A szakaszom váratlan és elsőprő rohammal lesodorta az útról az élenhaladó kocsikat, és az egész oszlopot a hadosztályparancsnokságunk tartózkodási helye felé fordította. Közben kiderült, hogy a trénozlop végét német gyalogos század fedezte két nehéz géppuskával. Nem volt sok időm a gondolkozásra. Haladéktalanul rohamra indítottam a dragonyosokat a német trénozlop fedezete ellen. A rohamunk olyan váratlanul érte a németeket, hogy gyalogságuk nem tudott felfejlődni és tüzet nyitni. A német katonák eldobták a puskájukat, és megadták magukat. Két tisztjük ellenállt, és ezért lekaszabolttuk őket. Körülbelül kétszáz foglyot ejtettünk, közöttük két tisztet, zsákmányoltunk egy kocsi különféle rendszerű pisztolyt, egy kocsi rakomány sebészeti felszerelést és harmincöt kocsi meleg téli ruházatot. Szekérre tettük a harcban elesett két katonánkat, a németek eldobott fegyvereit, és a foglyokkal együtt hadosztályunk tartózkodási helye felé indultunk. Amikor kiértünk az erdő szélére, csak akkor láttam, hogy híre-hamva sincs a hadosztályunknak, és a magaslaton, ahol nemrégén még hadosztályparancsnokságunk állott, repeszgránátok és srapnelek robbannak. Az az ellenséges tüzérség tüzelt, amelyet az imént megvártunk, míg elhaladt az úton, hogy megtámadhassuk a szekérkaravánt.

A német tüzérek felfedeztek bennünket is, és áthelyezték a tüzet a mi tartózkodási helyünkre. Sikertelenül lövöldöztek. A lövedékek nagy ívben átrepültek felettünk, és semmi kárt sem tettek bennünk. Bzsezini felől azonban erős ellenséges gyalogoszlop közeledett, s ezért mihamarabb el kellett tűnnünk az országutról, nehogy tüzelni tudjanak ránk.

Amikor szakaszommal a hadosztály tartózkodási helyére értem, csak az elhagyott századkonyhákat és egy lóvontatású hegyi ágyút találtam. Nem értettük, miért vonult vissza a hadosztály, de amikor megpillantottuk az úton elhagyott, zabbal, kásával és különféle élelmiszerekkel megrakott szekereket, rájöttünk, hogy hanyatt-homlok elmenekültek a mieink.

Amint a hadosztályunk nyomában haladtunk, mindent összeszedtünk. Az egyik temetőben kellő tisztességadással eltemettük két halottunkat, A szakasz csak harmadnap érte utól az ezredet. Ekkor Bzsezinitől majdnem száz kilométerre vonult már vissza.

A szakasz katonái, akik részt vettek a Bzsezini alatti harc-

ban, valamennyien megkapták a „Bátorságért” elnevezésű György érdemérmét. Engem a György-kereszt IV. fokozatával tüntettek ki.

A katonai kereszttel tüntették ki Krim-Samhalov-Szokolov lovaskapitányt, a század parancsnokát is, bár ő csak annyiban vett részt a harcban, hogy futott az ellenség elől. A csata Mihail napján történt, és mivel Krim-Samhalov-Szokolov lovaskapitány a keresztségben annak idején a Mihail nevet kapta, tréfálkoztak is a dragonyosok:

— Úgy látszik, nem feledkeztek meg az ünnepeletről.

A cári hadisajtó a nyugati front eseményeiről írva közölte, hogy a dicsőséges Kaukázusi lovas hadosztály Bzsezini alatt bátor rohammal szétverte a németeket, és gazdag zsákmányt ejtett. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szakasz által ejtett zsákmány a közleményben mintegy tízszeresére nőtt.

Megkérdeztem Ulagajt:

— Miért nem az igazat írják?

— A lelkesítés miatt — válaszolta haragosan a főhadnagy —, hiszen hadosztályunk most győzött először a németek ellen.

3.

1914 november végén Tbiliszi körzetébe szállították a Kaukázusi lovas hadosztályt vasúton, hogy részt vegyen a török elleni hadműveletekben. A 18. Északi dragonyos ezredünk Alekszandr-dorf nevű német településre kvártélyozta be magát, és több mint egy hónapig rostokolva várta, hogy mikor küldik a frontra.

A cári hadseregben töltött szolgálatomnak ez volt a legnehezebb időszaka.

Hadosztályunk tisztii állománya már a Nyugati fronton is dorbézoló életmódot folytatott, és nem sokat törődött azzal, hogyan élnek a katonák. Amikor pedig Tbiliszibe értünk, a tisztikar teljesen lezüllött. A katonák szeme láttára részegeskedtek, eszeveszett kártyacsatákat vívtak, duhajkodtak. A cári hadsereg ellátási rendszere lehetőséget adott a tiszteknek, hogy szabadon rendelkezzenek a katonák és lovaik ellátására kiutalt

pénzzel. A tisztek elitták és elkártyázták ezt a pénzt, a katonák pedig éheztek. Alekszandrordorfbán odáig fajult a dolog, hogy ezredünk katonáinak egyáltalán nem főztek, a lovaknak pedig nem adtak takarmányt.

Emlékszem, amint egyszer Bondarenko, a század szolgálatvezető alhadnagya azzal a kéréssel fordult Krim-Samhalov-Szokolov lovaskapitányhoz, hogy adja ki a katonák ételmezésére járó pénzt.

— Éheznek a katonák, nagyságos uram — mondta neki.

A lovaskapitány nyomdafestéket nem tűrő módon elkáromkodta magát, majd előkotort a zsebéből három rubelt, és így kiáltott:

— Nesze, vegyél nekik egy kocsi fát, hadd ropogtassák!

Nemsokkal ezután Bondarenko alhadnagya betegsége miatt eltávozott az ezredtől. Helyére Hesztanov alhadnagya került. Az a típusú altiszt volt ez a Hesztanov, aki mélyen megvetette a katonákat, de minden esetben a legalázatosabb volt a tisztek előtt.

Hesztanov már megérkezésének első napján meggyűlölt engem, mert jól bántam a katonákkal, és később is megragadott minden alkalmat, hogy árthasson nekem. Bármilyen nehezemre is esett, de túrtörtöttem magam, ha vele beszéltem. Egyszer mégis annyira felbőszített, hogy nem tudtam visszatartani magamat, amiért majdnem a fejemmel fizettem.

Egyszer a lögyakorlatok idején, amelyet a lőállások közelében vezettem, a katonák megkérdezték tőlem, hogy mikor ér már véget az éhezés, mikor kapnak már emberhez méltó táplálékot.

Mit válaszolhattam?

Megláttam a felém tartó Hesztanovot, és így szóltam:

— Itt jön az alhadnagya, kérdezzétek őt. Én már sokszor beszéltem neki erről, de hiába. Vigyázzatok arra, hogy ne külön-külön kérdezzétek tőle, hanem egyszerre valamennyien.

A katonák így is cselekedtek.

Amikor Hesztanov odaért, „Föl!”-t vezényeltem. Végignézt az embereken, és megparancsolta, hogy üljenek le. A katonák leültek, és kórusban megkérdezték:

— Mikor adnak enni?

Hesztanov hirtelen felém fordult:

— Te bujtogattad lázadásra a katonáidat?

Azt válaszoltam neki, hogy semmiféle lázadást nem látok.

— Már több, mint egy hónapja nem adnak enni az embereknek, és ők jogosan kérdezik, hogy mi ennek az oka.

Hesztanov elkékült a dühtől, és így kiabált:

— Állj vigyázzba, letartóztatlak! Ez itt nem armaviri pogrom, már régen gyanús vagy, gazfickó! — és öklével az arcomba csapott.

Nem tűrtem a sértést, és ahelyett, hogy vigyázzba álltam volna, teljes erőmből visszaütöttem. Összeesett, és sokáig feködött mozdulatlanul. Amikor feltápászkodott, a fejét fogva, szó nélkül eloldalgott.

Azt mondtam a katonáknak, ha valaki közli a parancsnoksággal, hogy megütöttem az alhadnagyot, engem átadnak a tábori törvényszéknek, és agyonlőnek. A katonák hallgattak, amíg valaki azt nem javasolta, hogy hárítsuk az egészet Hispániára. Volt egy ilyen nevű vad lovunk. Már sokan szenvedtek miatta; kinek a fülét vagy az ujját harapta meg, kit pedig oldalba rúgott. Most is az történt, hogy amikor Hesztanov végigment a lócölöpök mentén, Hispánia megrúgta. Az istállónapos látta a „szerencsétlenséget”.

Miután mindezt megbeszéltük, a katonák megcsókolták a kardjuk pengéjét, úgy esküdtek meg, hogy semmi szín alatt nem árulnak el.

Nehéz lett volna megmondani, mi lesz a folytatása a dolognak. Az eddigi tapasztalatok alapján a dragonyosok úgy vélték, hogyha a századparancsnok magához hivat, és összever, akkor nem állítanak törvényszék elé, de ha nem üt meg, feltétlenül törvényszék elé kerülök.

Cigaretaszünetet rendeltem el, de a katonák még rá sem gyújthattak, máris jött a bekötött fejű Hesztanov, mögötte pedig Gavres, az egyik szakasz altisztje.

Hesztanov megparancsolta, hogy sorakoztassam fel a szakaszt. Kettős vonalba állítottam a katonákat. Az első sor jobbszélén a szakasz istállónaposa, Pizskunov állt.

— Láttad, amikor Bugyonnij megütött? — kérdezte tőle Hesztanov.

— Egyáltalán nem láttam — válaszolt Pizskunov. — Azt láttam, hogy Hispánia megrúgta magát, amitől elesett, aztán felpattant és elfutott.

Hesztanov dühösen ordította:

— Hazudsz, gazember!

Majd egy másik katonához, Kuzmenkóhoz fordult, aki a második sorban állt, közvetlenül Pizskunov mögött, és kissé nyugodtabban megismételte a kérdést:

Kuzmenko volt szakaszunk legközömbösebb katonája, nem nagyon érdekelte semmi sem. Attól féltem, hogy most megijed és elárul. De mégsem ez történt. Kuzmenko nyugodtan válaszolta:

— Nem láttam, alhadnagy úr, én csak azt láttam, amint Hispánia megrúgta magát, és elesett. Hogy azután később hova tűnt, nem tudom.

Megkérdezte a szakasz minden katonáját. Valamennyien ugyanazt válaszolták. Hesztanov még egyszer végignézett a katonákon, köpött egyet, elkáromkodta magát, és Gavressel együtt eltávozott.

Nem tudtuk, Hesztanov mit jelentett a századparancsnoknak, de tisztában voltam vele, igyekszik bosszút állni rajtam.

A történetek után két nappal magához hívatott a lakására Krim-Samhalov-Szokolov. Amikor megjelentem nála, éppen az ezred tisztjeivel kártyázott.

Kértem a tisztiszolgát, hogy jelentsen be, de az azt válaszolta a kérésemre:

— Várj egy kicsit, a kapitány éppen most adja a bankot.

A szobába vezető ajtó félig nyitva volt. A tiszték az asztal körül ültek. A borosüvegek között nagy halom pénz feküdt. Hallottam, amint Krim-Samhalov-Szokolov éppen megkérdezi:

— Hallottak már, uraim, erről a gazfickóról?

Az egyik tiszt megkérdezte:

— Melyikről?

— Hát erről a Bugyonnijról — válaszolt a századparancsnok. — Elagyabugyálta Hesztanov alhadnagyot, éppen most rendeltem magamhoz.

— No, és törvényszék elé akarod állítani?

— Feltétlenül!

Az egyik tiszt kérlelni kezdte Krim-Samhalov-Szokolovot, ne adjon át a tábori törvényszéknek, elégedjék meg fegyelmi büntetéssel. Az hallgatott, átadta a bankot, majd behívatott magához.

— Bugyonnij — fordult felém a századparancsnok. — Méséld csak el, hogyan verted meg Hesztanovot?

Azt válaszoltam, hogy mióta az ezrednél vagyok, Heszta-
nov valami oknál fogva ellenségesen viselkedik velem, és ez
alkalommal szándékosan találta ki, hogy én vertem meg, pedig
mindenki tudja, az alhadnagyot Hispania rúgta meg — a dra-
gonyosok is valamennyien ezt állították.

Magyarázatom felbőszítette a kapitányt, és már-már azt
hittem, hogy mindjárt nekem ront, de erre mégsem került sor.
Durván összeszidott, és aztán az ajtóra mutatva, rám kiáltotta:

— Takarodj, csirkefogó!

Amikor visszatértem a szakaszhoz és elmeséltem az esetet
a katonáknak, ők arra a következtetésre jutottak, hogy tör-
vénszék elé kerülök.

Másnap, amikor ezredügyeletes altiszti szolgálatban vol-
tam, találkoztam Kopacsev tábornokkal, a dandárparancsnok-
kal, amint éppen megérkezett a ezredtörzshöz. A tábornok még
a Nyugati frontról ismert engem. Megállította a hintót, magá-
hoz hívott, és megkérdezte:

— Mit csináltál, galambocskám, hogy haditörvénszék elé
állítanak?

Azt válaszoltam, hogy megrágalmaztak.

A tábornok nagyon vallásos ember volt. Megcsóválta a
fejét.

— Ó, istenem, istenem! Micsoda bátor katona, és úgy lát-
szik, mégis rossz fát tett a tűzre. No, mi lesz most, mi lesz most?

Ezt válaszoltam:

— Parancsára, kegyelmes uram!

— Ha egyszer visznek — sóhajtozott a tábornok —, men-
ned kell, nincs mit tenni, isten akarata.

És tovább hajtattott.

Így tudtam meg, hogy átadnak a haditörvénszéknek. Há-
ború idején a haditörvénszék csak halálos ítéletet hozhatott.
Már csak az lehetett vitás, hogy felakasztanak-e, vagy agyon-
lőnek.

Az ezredtörzsnél volt egy írnok ismerősöm, név szerint
Litvinov, aki hajdan a menetszázadban egy szakaszban szol-
gált velem. Elmentem hozzá, és ő is megerősítette, hogy Krim-
Samhalov-Szokolov az ezredparancsnokhoz intézett jelentésében
kéri, adjanak át engem a haditörvénszéknek. Azt is elmondta,
hogy a kérdést tulajdonképpen már el is döntötték, s a hadosz-
tály haditörvénszéke ítélezik felettem.

Arra gondoltam, hogy megszököm az ezredtől. Közöltem Litvinovval a szándékomat, és megkértem, hogy értesítsen, melyik napra tűzik ki a törvényszéki tárgyalást.

Piszkunov és két másik katona barátom is elhatározta, hogy velem tart. Felkészültünk a szökésre, szereztünk fejenként kétszázötven töltényt. Minden készen állt, csak az alkalmas pillanatot vártuk.

Az ezred nemsokára Karsz városa felé indult biztosított menetben.

Kodi helységben jelölték ki az első éjszakai szállást. Úgy határoztunk, hogy éjszaka innen szökünk meg, de a helyzet váratlanul megváltozott.

Amikor Kodi alá értünk, az ezred parancsot kapott, hogy sorakozzon fel négyszögbe. Az ezred közepére kivitték a zászlót. Hirtelen hallom a vezényszót:

— Bugyinnij főtörzsörmeister, az ezred közepére, ügetés, indulj!

Megsarkantyúztam a lovamat, és az ezredparancsnok elé ügettem. Amikor odaértem, felharsant a vezényszó:

— Ezred, vigyázz!

Az ezredsegédtiszt felolvasta a hadosztályparancsot, amely szerint Bugyonnij főtörzsörmeistert az általa elkövetett bűntettért át kell adni a haditörvényszéknek, és golyó általi...

A szemem előtt minden elsötétedett, és az agyamon át vilant a gondolat: „agyonlőnek... mindennek vége...”

Ám a segédtiszt rövid szünetet tartott, és így folytatta:

— ...De figyelembe véve a bűntett elkövetéséig tanúsított becsületes és kifogástalan szolgálatát, a hadosztályparancsnokság úgy határozott, nem állítja törvényszék elé, hanem megelégszik azzal, hogy megvonja tőle a György-kereszt IV. fokozatát.

Megkönnyebbülten sóhajtottam fel.

Miután hirdették a hadosztályparancsnokság döntését, levették a mellemről a György-keresztet. Ezzel az ügy be is fejeződött. Továbbra is a 18. Északi dragonyos ezred 5. század harmadik szakaszának altisztje maradtam.

A Kaukázusi lovas hadosztály folytatta az útját Karsz felé, ahonnan Erzurum irányába kellett volna haladnia, de közben megváltozott a helyzet, és a hadosztály ezredei Karszból a perzsa határ mentén, az Urmija tavat megkerülve. Van török város felé nyomultak előre.

A Van városáért vívott harc idején szakaszomat felderítésre rendelték. Mélyen behatoltam az ellenség hadtáp területére, a harc döntő pillanatában pedig megrohamoztam és elfoglaltam egy három ágyúból álló üteget. Ezért ismét kitüntettek a György-kereszt IV. fokozatával. Velem együtt a szakasz néhány katonája is kapott rendjelet.

A hadosztály szétverte Van városának török helyőrségét, majd tovább haladt Bitlisz, Mus és Jereván irányába. Jerevánból vasúton átszállítottak bennünket Bakuba, onnan pedig az ukrajnai Proszkurovba irányították a hadosztályt.

Proszkurovból támadásra indultunk Csernovici felé, de csak Guszjatyin falucskáig jutottunk el. Innen visszarendeltek bennünket Proszkurovba, ahonnan a hadosztályt vasúton ismét Bakuba dobták át. Nehéz lenne megmondani, mivel magyarázhatók ezek a vándorlások. A hadosztályunkat Bakuban beleolvasztották Baratov tábornok expedíciós hadtestébe, aztán a Kaspi-tengeren hajókon Perzsiába szállították.

Az expedíciós hadtest feladata az volt, hogy jusson el Bagdad körzetébe, és egyesüljön az angol csapatokkal, aztán azokkal együtt vegyen részt a Törökország elleni hadműveletekben.

1916. január 13-án a hadosztály Enzeliben (Pehlevi) rakodott ki, és elindult Bagdad felé.

Mendelidzs város körzetében a hadosztály összecsapott a török hadakkal, de kénytelen volt visszavonulni Kermansah felé, ahová ebben az időben Baratov tábornok csaknem egész hadteste is megérkezett. A Mendelidzs környékén vívott harcokban elért eredményeimért a György-kereszt III. fokozatával tüntettek ki.

Kermansah körzetében kerülbelül húsz napig voltunk védelemben, aztán az egész hadtesttel együtt támadásba lendültünk át, és áttörtük a törökök védelmi vonalát.

Kaukázusi lovas hadosztályunk gyorsan közeledett Bagdad

felé. Útközben csak egyes magányos kurd lovas csoportokkal találkoztunk. Ezek rendszerint nem bocsátkoztak velünk harcba, csak meglepetésszerű rajtaütésekkel nyugtalanították hadtápcsapatainkat.

Szakaszomat azzal a feladattal küldték ki járőrbe, hogy derítse fel Bekube városát, aztán vonuljon tovább Bagdad felé. Ugyanilyen rendeltetésű járőröket küldött ki a hadosztály többi ezrede is.

Valamennyi járőr sikeresen elérte Bekubét, jelentést küldött a parancsnokságnak, aztán folytatta az útját Bagdad felé. Amikor azonban mintegy tizenöt kilométerrel elhagytuk Bekubét, a századparancsnokhoz irányított küldöncök visszatértek és jelentették, hogy a hadosztály visszavonult Kermansahba, ők pedig egy török oszlopot láttak, amely Hanekin felé halad. Arról is beszámoltak, hogy látták, amint a szomszédos ezredek járőrei rejtve visszavonultak az ellenség elől.

A megváltozott helyzet következtében nekünk is vissza kellett fordulnunk. Hanekin közelében málhás tevekaravánokat vettünk észre. Török trénoszlopok voltak. A szakasz kiválasztotta az alkalmas pillanatot, és megrohmozott két, liszttel, száraz tésztaival, kétszersülttel, gyümölcscsel és mazsolával megrakott karavánt. A foglyoktól megtudtuk, hogy a trénoszlopok előtt török egységek haladnak, és ezeknek szállították az élelmiszert. Világossá vált előttünk, hogy az országúton haladva nem tudunk egyesülni az ezreddel, hanem ki kell térnünk oldalra, és más helyen kell áttörnünk. A szakasz dűlőutakon haladt tovább, és elérte Hiravi helységet. Innen felderítőket küldtünk ki, hogy kitapogassák az ellenség állásainak gyenge pontjait.

A szakasz hosszasan figyelte a törököket, majd áttörte az arcvonalukat, és Varile községben csatlakozott a hadosztályhoz. Az áttörés alkalmával fogságba ejtettük a törökök egyik tábori őrsét. A foglyokat bekísértük az ezredhez. A században nagyon örültek, és csodálkoztak visszatérésünkön, már mindannyian azt gondolták, hogy többé nem látnak viszont bennünket. Az ezredparancsnokság már intézkedett, hogy töröljék a szakasz személyi állományát a névjegyzékből, mert nyomtalanul eltűntünk.

Huszonkét napig működtünk az ellenség hadtápterületén. Ezekért a harcokért kitüntették a szakasz katonáit, nekem pedig a György-kereszt II. fokozatát adták.

Kermansah alatt a Kaukázusi lovas hadosztály és Baratov tábornok egész expedíciós hadteste ismét védelemre rendezkedett be, és több mint három hónapig tartotta vonalait ebben a körzetben.

Egy alkalommal Bondarenko, aki felgyógyulása után visszatért az alegységhez, magához hívatta a szakasz altisztjeit, és közölte velünk, hogy az ezredparancsnok megparancsolta, minden egyes századnak „nyelvet” kell kerítenie, azaz török katonát vagy tisztet kell foglyul ejtenie. Bondarenkónak természetesen jogában állott volna, hogy bármelyikünknek parancsot adjon a felderítésre. De ő, nem tudni miért, mégis azt javasolta az öszszegyűlt altiszteknek, húzzanak sorsot — ki menjen „nyelvért”. A választás rám esett. Négy katonát kellett magammal vinnem. Úgy gondoltam, legjobb lesz, ha én választom ki az embereket az önként jelentkezők közül, és nem bízom a sorshúzásban. Megkaptam az engedélyt, hogy kiválasszam a katonákat a szakaszból.

Egy szakaszból nem vihettem el négy embert, mert a harcok és a betegségek következtében az alegységek létszáma igen megcsappant. Például az én szakaszomban már csak mindössze tizenhárom ember volt.

Kiválasztottam az önként jelentkezők közül a legmegbízhatóbbakat, és elindultam velük az ellenség védelmének felderítésére. Elég sokszor voltam már harcelőrs a szakasszal, így aztán jól ismertem a törökök védelmét, amely három lövészárokból állott. Mindegyik árok előtt háromszoros drótakadály húzódott. Most a katonákkal együtt még egyszer alaposan szemügyre kellett vennünk az ellenség védelmének peremvonalát, és ki kellett választanunk azt a szakaszt, ahol a legkönnyebben szerezhettünk foglyot. A felderítés alapján meghatároztuk a mozgási irányt és azt a helyet, ahol viszonylag nem volt nehéz behatolni az ellenség állásaiba.

Amikor visszatértünk a nappali felderítésből, gondosan előkészültünk az éjszakai vállalkozásra, Sarkantyú és kard nélkül, csakis puskával és oldalfegyverrel szereltük fel magunkat, s éjfél tájban megérkeztünk az ezred harcelőrseinek az állásaiba. Otthagytuk a lövezeteket, és gyalog vágunk neki. Óvatosan haladtunk, és amikor közel értünk a törökök állásaihoz, kúszni kezdtünk. Elérkeztünk az első lövészárokhöz, de az ellenség nem volt sehol. Tovább kúsztunk a második árokhoz — ott

se volt senki. Megközelítettük a harmadik árkot — hát ott ülnek a török katonák, és teát főznek. A lövészárokból úgy dőlt a füst, mint egy kéményből.

Elrejtőztünk és vártunk, de hiába: egyetlenegy török sem bújott elő az árokból. A kudarc miatt keseregve visszafordultunk, de közben időnként megálltunk és hallgatóztunk. Egyszer távoli beszélgetés hangja üti meg a fülünket. Jelekkel parancsot adtam, hogy induljunk arra felé. Kűszünk előre, és szemünk előtt hirtelen gúlába rakott puskák tűnnek fel. A puskák körül törökök alszanak. Rögtön tudtuk, hogy az ellenség tábori őrsét leptük meg. A beszélgetést, amelyet halottunk, úgy látszik, az őrs és az őrtárs folytatta, akiket az őrs állított fel. Felismertem a helyzetet, láttam, hogy gyorsan és csendben kell cselekednünk, mert biztosan a közelben tartózkodik a török harcelőőrs is. Három katonának intettem, hogy fogják el az őroket. Hangtalanul lefegyverezték az őroket, nem ütköztek semmiféle ellenállásba. Ezután a tábori őrsre került sor. Összeszedtem az alvó törökök puskáit, átadtam a katonáimnak, aztán török nyelven hangosan vezényeltem: „Föl! Kezeket föl!” A törökök felpattantak, és engedelmesen teljesítették a parancsomat.

Hat ellenséges katonát és egy főtörzsőrmestert fogtunk el.

A bátor és sikeres felderítő vállalkozásért a katonák György-keresztet kaptak, engem pedig a György-kereszt I. fokozatával tüntettek ki, és ily módon a György lovagrend teljes szalagjának a tulajdonosa lettem.

5.

1917 március végén a perzsa Enzeli (Pehlevi) kikötőben összpontosították a Kaukázusi lovas hadosztályt, hogy visszaszállítsák Oroszországba.

Miközben az ezred behajózott, az egyik fiatal tiszt, aki nemrégén érkezett az ezredünkhöz, nagy titokzatosan megsúgta, hogy Oroszországban kitört a forradalom, a cárt megfosztották a tróntól, és kikiáltották a köztársaságot. Csakhamar minden katona megtudta a „titkot”, és ez lett a legfőbb beszédtemájuk. A katonák és az altisztek csoportokba verődtek, és élénken tár-

gyalták az Oroszországból érkező híreket. Voltak olyan katonák, akik azt hitték, hogy a cár isten akaratából uralkodik. Ezek aztán nagyon csodálkoztak: „Hogyan lehet megfosztani a cárt a trónjától? Itt valami érthetetlen dolog történik” — mondogatták ezek az emberek. Kétkedésüknek azonban hamarosan vége szakadt. Miután behajózták az ezred lovait, fegyverzetét és egyéb felszerelését, Nyesztyerovics alezredes, a századparancsnokunk, aki felváltotta Kermansah alatt a szabadságra utazó Krim-Samhalov-Szokolov lovaskapitányt, összehívta a század katonáit, és hivatalosan bejelentette, hogy a cár lemondott a trónjáról, megalakult az Ideiglenes Kormány, amely az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívásáig igazgatja az országot.

Nyesztyerovics arról is beszélt, hogy nehéz idők járnak Oroszországra, mert a németek kémekkel és felbujtókkal árasztották el országunkat, hogy lázadást szítsanak, és ezzel is megkönnyítsék az orosz föld elfoglalását.

Felszólította a katonákat, ne avatkozzanak a forradalomba, engedelmeskedjenek mindenkor parancsnokaiknak, hogy győzelmesen befejezhessék a háborút a németekkel szemben.

— Függetlenül attól — mondta —, milyen kormányzat áll az ország élén, minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy teljesítsük katonai kötelességünket.

Egész beszédének az volt a lényege, hogy a mi feladatunk megvédelmezni a hazát, a forradalom pedig nem a mi dolgunk. A katonák Perzsiától Bakuig csak arról beszélgettek a hajón, hogy ha már nincsen cár, akkor, úgy látszik, hamarosan befejeződik a háború is.

Szülőföldünk viharral fogadott bennünket. A hullámok nagy dübörgéssel verték a hajó mellvédjét. A hajó egész teste remegett, csikorgott és nehézkesen imbolygott. A katonák soha életükben nem utaztak hullámozó tengeren, s megbetegedtek. Sokan hánytak, az istenfélők vetették magukra a keresztet, és imát mormoltak a bajszuk alatt. A lovak nyugtalankodtak, a hullámcsapásoknál leültek, horkantottak, és patájukkal kapáltak.

A hajóúrben sötét volt. Nedves és tűrhetetlenül fülledt levegő ült mindenben. Kinyitottam a fedélzeti nyílást, és kikecmeregtem a fedélzetre. A viharos tenger hullámai nagy robajjal hemperegtek végig a fedélzeten, a szél élesen füttyült a kötélezeten. A hajó hirtelen féloldalra dőlt. A fedélzetre omló hatalmas hullám leverte a lábamról, és becsapta a hajóúrbe vezető

ajtót. Nem tudom, milyen csoda révén maradtam fent a hajó fedélzetén. A hullámok végighempergettek a padlón, és éppen hogy megtudtam kapaszkodni a fedélzet szélén húzódó vastag kenderkötélben, majd bebújtam a fedélzeti építmények alá.

Úgy tudtuk, hogy az ezred három napig tartózkodik Bakuban. Amikor azonban a hajó befutott a kikötőbe, közölték velünk, hogy még aznap vagonokba rakodunk. Ezt a sietséget nyilvánvalóan a parancsnokságnak az a törekvése váltotta ki, hogy elkülönítsék a katonákat a néptől. A városban tüntettek, és gyűléseket tartottak. Láttuk, hogy hatalmas embertömeg vonul az utcán vörös zászlókkal, és különféle jelszavakat kiabálnak kórusban.

A szónokok kiáltoztak, a hajókürtök dudáltak, a talatómozdonyok füttyültek, a vagonok ütközői csattogtak. Ebben a fűsiketítő zajban rakodott ki az ezred Bakuban.

Az egyik szónok feljött a hajónkra, maga köré gyűjtötte a katonákat, és beszélni kezdett hozzájuk. Arra buzdította őket, hogy támogassák az Ideiglenes Kormányt, éppen úgy, mint Nyesztyerovics, és arra tüzelte a katonákat, hogy harcolják végig győzedelmesen a háborút Németországgal.

Elkergettem a szónokot, és megparancsoltam a katonának, hogy a saját dolgukkal foglalkozzanak. Természetesen nem azért kergettem el, mert mensevik vagy eszer volt — akkor még nem tudtam megkülönböztetni, hogy ki milyen párthoz tartozik, hanem egyszerűen csak azért, mert siettetni akartam a lovak kihajózását és vagonokba rakását.

Késő este lett, mire az egész ezred beszállt a szerelvénybe. Vártuk az indulást. Leültem pihenni a vagon félig nyitott ajtaja mellé, egy bála préselt szénára. A szomszédos személykocsi mellett az ezred tisztjei gyülekeztek. Az oroszországi eseményekről vitatkoztak. Körös-körül csend volt, és egészen jól hallottam a beszélgetést.

— Igen — mondta az egyik tiszt —, Oroszországban mindörökké megszűnt a monarchia. Feloldották a tömegek kezét. Látták, uraim, mi történik? Ez a féktelen csöcselék lázító jelszavakat kiabálva kóborol az utcán, és mindent letipor. A mai Oroszországot a cár, különösen egy ilyen akaratnélküli, iszákos Romanov nem tudja igazgatni. Oroszországnak diktátor kell, aki kemény kézzel teremt rendet, és mindenkit a maga helyére állít.

— No, de amíg ez nincs — szólalt meg egy másik tiszt —, kötelesek vagyunk hűséget esküdni az Ideiglenes Kormánynak, gyárosoknak és üzemtulajdonosoknak, akiket egyedül a haszon érdekel. A haszonért mindent hajlandók eladni: becsületet, lelkiismeretet, hadsereget és még az országot is. Mondják, uraim, hogyan esküdhetünk fel ezekre a szószátyárokra és demagógokra? Hogyan esküdjünk fel arra a kormányra, amelynek nem hiszünk, amely — bár szép szavakat zeng a háború diadalmas befejezéséről — már most is bomlasztja a hadsereget? Az úgynevezett katonabizottságok bevezetése aláássa a fegyelmet, és csőcselékké változtatja a hadsereget, pontosan olyanná, mint amilyent Baku utcáin látunk. A tiszteket tulajdonképpen megfosztják parancsnoki jogaiktól, és bábukká változtatják a katonabizottságok.

— És mit jelent a címek eltörlése? — szólott közbe egy harmadik tiszt. — Hallatlan megcsúfolása a nemesember becsületének. Most már a közkatonát kénytelen vagyok úrnak szólítani. De könyörgöm, az ördögbe is, miféle úr ez?! Kanász volt, és az is marad, nem több, mint tudattal rendelkező barom. Ha „önnek” szólítják a katonát, egyszerűen nem érti meg. Tábornok úr, tiszt úr, katona úr — ez szégyen, és nem reform, mint ahogy ezek a perclovagok hangoztatják.

Ez a véletlenül kihallgatott beszélgetés mélyen megrendített. Különösen a kanászokról hallott fejtegetés ingerelt fel.

A cseléd gyűlölete lobbant fel bennem ezekkel a kevély uraságokkal, ingyenélő, a nép vérét szipolyozó piócákkal szemben. Hát így állunk, én és társaim csak barmok vagyunk a tiszt urak szemében!

A szerelvények csakhamar elindultak a hadosztály új állomáshelye, Tbiliszi felé.

A 18. Északi dragonyos ezred Jekatyerinofeldben helyezkedett el, 45 kilométerre Tbiliszitől. Az ezred felesküdt az Ideiglenes Kormányra, és ugyanitt választották meg a század, ezred és hadosztály katonai bizottságokat is. Engem a század katonai bizottság elnökévé és az ezredbizottság tagjává választottak.

Néhány nappal azután, hogy visszatértünk Oroszországba, a katonák már kezdtek kiigazodni a szülőföldjükön történt eseményekben. Nyesztyerovics alezredes, a századparancsnokunk sikertelenül próbálta meggyőzni a katonákat, hogy Lenin kém, akit a németek szerveztek be, és küldtek Oroszországba zárt va-

gonban, hogy vezesse a felbujtókat és a lázadókat. Hiába rá-galmazták Lenint a mensevikek, az eszerek és a kadétek. Mi így okoskodtunk: ha egyszer ezek a naplopók ennyire acsarkodnak Leninre, akkor ő, úgy látszik, ellenük, tehát mellettünk van. A katonák csak egyben nem egyeztek meg: néhányan úgy gondolták, hogy Lenin munkásszarmazású, mások azt bizonygatták, hogy paraszt, ismét mások — mégpedig elég sokan — azt mondták, hogy Lenin altiszt, tüzér, testőr.

Amikor a katonabizottságokat választottuk, Filipp Maharadze, egy régi bolsevik érkezett hozzánk. Tőle tudtuk meg az igazságot, hogy Lenin a munkások és parasztok vezére.

Maharadze felhívta a katonákat, hogy a bizottságokba olyan embereket küldjenek, akik készek harcolni a háború ellen. Kinevette azt a jelszót, amelyet tisztjeink prédikáltak — „A hadsereg felette áll a politikának!” —, és megkérdezett bennünket, katonaruhába öltözött munkásokat és parasztokat: lehet-e az, hogy a parasztokat nem érdekli a földkérdés, adnak földet nekik, vagy sem? Lehet-e, hogy a munkásokat nem érdekli az a kérdés, kié lesznek a gyárak és az üzemek.

Maharadze többek között kijelentette, ezredparancsnokságunk törvénytelenül jár el, ha azt kívánja, hogy a katonák továbbra is tekintetes, nagyságos és kegyelmes úrnak titulálják a tiszteket és tábornokokat. Már tudtunk arról, hogy a hadosztály minden ezredében kiadták a parancsot a címek megszüntetéséről, csak még a mi parancsnokságunk makaeszkodott. Ez nagyon felingerelte a katonákat.

Ezen a napon az ezredparancsnokság a tisztiklubban bált rendezett abból az alkalomból, hogy Perzsiából visszatértünk Oroszországba. A bálra hivatalosak voltak a századok kürtősei és az énekkar tagjai is. A vendégek között voltak a Tbiliszből érkezett hercegek és hercegnők, hadosztályunk, továbbá más csapatok és magasabb egységek tisztjei és tábornokai.

A felizgatott katonák a bál hangulatának tetőpontján betódultak a tisztiklubba, és követelték, hogy az ezredparancsnokság azonnal adjon ki parancsot a címek eltörlésére. A tiszték durva káromkodással és nyaklevessel fogadták a katonákat. Ökölharcra került a sor, s közben az egyik tiszt revolverlövessel megölt egy katonát. Válaszul erre a lövésre, a katonák sortüzet adtak a tiszti társaságra. Az egyik tiszt meghalt, többen megsebesültek.

Ennek az esetnek a nyomozását nem folytatták le, viszont másnap kiadták az ezredparancsot a címek eltörléséről.

Jekatyerinofeldben ezredünket és a Kaukázusi hadosztály többi csapatait is feltöltötték emberekkel, lovakkal és fegyverekkel. 1917. július elsejéig alaki és harcászati kiképzéssel töltöttük az időt. Ekkor az egész hadosztályt vasúton Minszkbe szállították.

6.

Amikor hadosztályunk megérkezett Minszkbe, megkezdődtek a katonabizottságok újjáválasztásai. Engem az ezredbizottság elnökévé és a hadosztálybizottság elnökhelyettesévé választottak. Valójában azonban a hadosztálybizottság elnökének feladatait kellett ellátnom, mivel az erre a tisztségre megválasztott Gorbatov katona tüdőbajos volt, és nemsokkal az újraválasztások után kórházba került.

A Kerenszkij-kormány a hatalom megragadása után megkezdte a bolsevikok üldözését. A bolsevik párt hatalmas munkát végzett a katonák között a fronton és a hátsószágban, hogy létrehozza a katonai szervezeteket, s ezeknek kellett irányítani a katonabizottságok működését.

A Minszkben tartózkodó Kaukázusi lovas hadosztály katonabizottságainak a működését és részben az én munkámat is a Nyugati front bolsevik katonai bizottsága és a minszki városi pártbizottság irányította. Ekkor M. V. Frunzéval voltam összeköttetésben, akit akkor Mihajlov néven ismertünk. Frunze akkoriban a minszki és vilai kormányzóság parasztküldöttei szovjetjének az elnöke, a minszki városi tanács végrehajtó bizottságának a tagja és a Nyugati front hadseregei katonai bizottságának a tagja volt. A Kornyilov-féle lázadás idején ő volt a minszki körzet forradalmi seregeinek törzsfőnöke. Munkámban sokat segített Alekszandr Mjasznyikov bolsevik is. Frunzén és Mjasznyikovon keresztül tartottam a kapcsolatot a minszki városi pártbizottsággal, és ők hívtak meg a minszki munkás- és parasztküldöttek bolsevik szovjetjének üléseire is. Szüntelenül éreztem, hogy mennyire szívügyüknek tekintették politikai fejlődésemet. Az ő segítségükkel értettem meg alaposabban a bol-

sevik párt politikáját, az ő politikai éleslátásuk nyomán ismer-tem fel a burzsoá pártok osztálylényegét.

Ez volt az én igazi, első bolsevik iskolám. Frunze és Mjasz-nyikov vezetett be a bolsevikok családjába, habár ekkor még pártonkívüli voltam.

Augusztus huszadika táján Gomel városparancsnoka jelen-tette a parancsnokságnak, hogy a városban elhelyezett gyó-gyulófélben levő katonák és altisztek lázadoznak, és kérte, hogy lecsillapításukra küldjenek ki alakulatokat. A parancsnokságunk azonnal Gomelbe szállította a Kaukázusi lovas hadosztály első dandárját.

Mielőtt bevagonírozták volna a dandárt, M. V. Frunze kö-zölte velem, hogy Gomelben semmiféle lázadás nincs, viszont a katonák azért nyugtalanok, mert a városparancsnok sánc-munkára küldte ki a beteget, és nem hajlandó teljesíteni azt a jogos követelésüket, hogy hozzanak létre orvosi bizottságokat a munkaképesség megállapítására. A katonákkal különben is gorombán bánik a parancsnok.

Frunze elmondotta, hogy a dandár Gomelbe irányítása tel-jesen indokolatlan, de ha egyszer a parancsnokság már útnak indította, akkor nekem, mint a hadosztály katonabizottsága el-nökének, kötelességem velük menni, hogy elejét vegyem a vér-ontásnak, és kieroszakoljam a gomeli katonák kérésének telje-sítését.

— Legfőképpen azt érje el, hogy a katonákat haza eresz-zék — fejezte be Mihail Vasziljevics a jó tanácsait.

Amikor szerelvényünk megérkezett a gomeli teherpályaud-varra, eszembe jutottak Frunze tanácsai, és bejelentettem a pa-rancsnokságnak, hogy mielőtt az ezred kirakodna, feltétlenül be kell mennem a városba, és tisztáznom kell, miért nyugtalan-kodnak a katonák. Kopacsev tábornok, a dandár parancsnoka, aki félt a vérontástól, és éppen ezért nem is akarta tovább élezni a helyzetet, szívesen beleegyezett.

Elmentem a helyi katonabizottsághoz. A bizottság elnöke megerősítette azt, amit Frunze mondott a helyőrségben ural-kodó nyugtalanság okairól. Kiderült, hogy a katonák nyolcvan százaléka beteg, s ezért nem rendelhető ki sáncmunkára. A pa-rancsnokság mégis csökönyösen elutasítja a katonák kérését, úgy tesz, mintha meg se alakultak volna a katonabizottságok, és egyébként is egész magatartása nyugtalanságot szül a katc-

nák körében. Hogy a katonák nem akarták sáncmunkát végezni, természetesen a háború ellenes hangulattal is magyarázható volt. A katonák és az altisztek nem akarták, hogy tovább folyják a háború, amely csak nyomorúságot és keserűséget hozott számukra.

A katonabizottsággal megbeszéltük, hogy másnapra összehívjuk a katonák gyűlését, és erélyesen követeljük az orvosi bizottság létrehozását. Megegyeztünk a gyűlés kezdetének időpontjában és megtartásának rendjében. Ezek után visszatértem a dandárhoz. Kopacsev tábornok összehívta az ezred- és századparancsnokokat, és jelenlétükben hallgatta végig beszámolómat a gomeli helyőrségben uralkodó helyzetről. Bejelentettem a másnapra összehívott gyűlést, és közöltem, hogy a bizottság nem ellenezné, ha a gyűlésen dandárunk tisztjei is részt vennének, de erélyesen tiltakozik az ellen, hogy a dragonyos ezredek bevonuljanak a városba.

A másnap megtartott katonai gyűlésen jelen volt a városparancsnok is. Szemmel láthatóan számított a dandár segítségére, és ingerült cáromkodásokkal és fenyegetésekkel fűszerezett beszédet tartott. Beszéde végén a felbőszült katonák megragadták a parancsnokot, és helyben kivégezték.

A gomeli katonabizottság elnöke is felszólalt a gyűlésen. Helyeselte a katonák követeléseit, ugyanakkor azonban élesen elítélte a parancsnok önkényes megölését.

Ezután én következtem. Én is csatlakoztam a gomeli katonabizottság elnökének véleményéhez, és elítéltem a katonák önbíráskodását. Felszólalásomban híven követtem Frunze utasításait. Elmondtam, hogy a parancsnokság dragonyos ezredek küldött Gomelbe, de ezeknek az ezredeknek a katonabizottságai úgy vélik, nincs semmi alapja, hogy a dragonyosok beavatkozzanak a gomeli katonák ügyeibe. Hangsúlyoztam, hogy jogosan követelik az orvosi bizottságok létrehozását, hiszen lehetetlen csak úgy ránézéssel megállapítani, hogy a sebesült katona képes-e sáncmunkát végezni, vagy sem. Ezt csakis külön bizottság állapíthatja meg, amelyben az egészségügyi szakemberek mellett a katonák képviselőinek is helyet kell foglalniuk. Lehet, hogy a bizottság úgy dönt majd, hogy minden nyomorék katonát haza kell bocsátani. Hangsúlyoztam, nincs arra szükségünk, hogy szolgálatra alkalmatlan embereket tartsunk a hadseregben.

A katonagyűlés után visszatértem a szerelvényünkhöz a

teherpályaudvarra, és tájékoztattam a dandárparancsnokot a katonagyűlésről. A katonák önkényes ítélete láthatóan nyomasztóan hatott a dandár tisztjeire. Különösen Kopacsev tábornok volt nagyon elkeseredve. Még keresztet is vetett.

A hazát védelmező ezredek harci hagyományaira hivatkoztam, és arra, hogy a katonaság ne foglalozzék csendőrfeladattal, s makacsul kitartottam amellett, hogy a dandárt haladéktalanul szállítsák vissza állandó állomáshelyére, Minszkbe. A városparancsnok halála annyira megrémítette a dandárparancsnokságot, hogy kénytelen volt beleegyezni a követelésembe.

Mielőtt a dandár szerelvényei elindultak Gomelből, egy elvtárs érkezett hozzám M. V. Frunzétól, és közölte velem, hogy a Nyugati front bolsevik szervezete arról kapott értesítést, hogy a „vad” hadosztály Orsa felé halad vasúton. Ezt a hadosztályt Kornyilov tábornok — más seregekkel együtt — arra próbálta felhasználni, hogy megsemmisítse a szovjeteket Petrográdban, és az egész országban katonai diktatúrát teremtsen. A Petrográd felé haladó hadosztályt, a forradalmi munkások és katonák Dno állomáson feltartóztatták és visszafordították. A kornyilovisták most úgy határoztak, hogy a hadosztályt Orsán keresztül Moszkvába irányítják.

A Frunzétól érkezett elvtárs elmondta, hogy a Nyugati front bolsevik szervezete feltétlenül szükségesnek tartja, hogy tartóztassuk fel és fegyverezzük le a „vad” hadosztályt. Közölte még, hogy e feladat teljesítése a Kaukázusi lovas hadosztály katonabizottságára és személyesen rám hárul. Azonnal értesítettem a feladatról az ezredbizottságokat, amelyek biztosítottak teljes támogatásukról.

Amikor a dandár Mogiljovba érkezett, a vagonba Frunze szállt be hozzám. Megismételte, amit az összekötőjétől üzent, és előre figyelmeztetett: tegyünk meg minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy elvágjuk a „vad” hadosztály Moszkvába vezető útját. Frunze azt mondta, hogy szükség esetén ne riadjunk vissza a fegyver használatától sem, de mindezekelőtt igyekezzünk megmagyarázni a katonáknak, miért szükséges a hadosztály lefegyverzése. Utasított, hogy mihelyt megérkezem Orsába, azonnal lépjek összeköttetésbe a vasutasok helybeli Forradalmi Bizottságával, és működjem együtt velük. Az orsai elvtársak már tudnak a ránk váró feladatról, és értesítem őket, hogy a dandár kész végrehajtani ezt a feladatot.

— Minden világos — válaszoltam Frunzénak. — Csak egy bökkenő van... Nem nehéz előkészíteni a dandár katonáit a „vad” hadosztály lefegyverzésére, de mit szól majd ehhez a dandár parancsnoksága? Bizonyára ellenzi a hegyi hadosztály lefegyverzését. Hivatkozik majd arra, hogy semmiféle utasítást nem kapott a felettes parancsnokságtól, meg aztán attól is fél, hogy a lefegyverzés vérontással végződhet.

Frunze azt tanácsolta, hogy határozottan lépjek fel a dandárparancsnoksággal szemben, és ha törik, ha szakad, csikarjam ki a hadosztály- és a front-katonabizottságok döntése alapján a dandár részleges vagy teljes kirakását Orsában.

Miután az ezredbizottságok segítségével felkészítettem a katonákat az előttünk álló feladatra, a Nyizsegorodi ezred első szerelvényével megérkeztem Orsába, ahol megkezdtük a kirakodást. Kopacsev tábornok, a dandár parancsnoka tiltakozott, és kijelentette, hogy nem kapott utasítást a kirakodásra, és a dandárnak Minszkbe kell mennie.

— Isten ments, galambocskám, még történhet valami! Ki fog felelni érte?

Azt válaszoltam a tábornoknak, hogy utasítást kaptunk a fronttól, és azt feltétlenül végre kell hajtanunk. Valószínűleg ő is kap ilyen utasítást, de addig is megnyugodhat, mert a hadosztály- és a ezredbizottságok magukra vállalják a felelősséget. A katonák egyöntetűen támogatják a bizottságokat, és szilárdan elhatározták, hogy feltartóztatják a „vad” hadosztályt — mondtam a tábornoknak.

Kopacsev tábornok, az ezredparancsnokság és az egész tisztikar végül is meghátrált, de kijelentették, hogy nem vállalnak felelősséget a katonabizottság tevékenységéért.

Ezek után nem is avatkoztak bele a ténykedésünkbe. A tisztikar, mindenekelőtt pedig Kopacsev tábornok, attól félt, hogy ha szembeszegülnek a katonákkal, a gomeli parancsnok sorsára jutnak.

A dandárnak hat nehézgéppuskája és egy lóvontatású ütege volt. A fegyvereket haladéktalanul tüzelőállásba helyeztük.

A „vad” hadosztály már Orsa felé közeledett. A vasutasok Forradalmi Bizottsága figyelemmel kísérte minden egyes szerelvény mozgását. Úgy határoztunk, hogy a szerelvényeket Orsában meghatározott időközönként fogadjuk, hogy ezáltal a hegyi hadosztályt szerelvényenként tudjuk lefegyverezni.

A „vad” hadosztály csapatai semmiféle ellenállást nem tanúsítottak. Lehet, hogy felülről jövő utasításként fogadták a lefegyverzésről szóló parancsot, de az is lehet, hogy a tüzelőállásba rendelt géppuskák és lövegek győzték meg őket.

A „vad” hadosztály első két szerelvényének katonái leadták a fegyvert, kirakodtak a vagonokból, aztán Bihov városába indultak gyalogosan. A hadosztály többi alakulatait is Bihovba irányítottuk, de ezeket már vasúton.

Dandárunk végrehajtotta Frunze utasításait, vagonokba rakodott, és elindult vissza, Minszkbe.

Amikor Kornyickij tábornok, hadosztályparancsnok tudomást szerzett az Orsában történekről, szörnyen felbőszült, és azt követelte, hogy adjanak át engem a haditörvényszéknek. A katonák határozottan visszautasították a tábornok követelését így aztán nem lett semmi a dologból.

A dandár visszaérkezett Minszkbe, s nem sokkal ezután megkezdődtek az alkotmányozó nemzetgyűlés választásai.

A Kaukázusi lovas hadosztály minden dragonyos ezrede — az Északi, Tveri és Nyizsegorodi — a bolsevikokra szavazott, csak a hadosztályunkhoz tartozó 1. Hoperi Kubáni kezákezred szavazott az eszerekre. Meg kell mondani, hogy nem az egész Nyugati fronton végződtek így a szavazások.

A választások után tartott hadosztály-katonabizottságok ülésén M. V. Frunze is részt vett. Felszólalásában elmondta, hogy még milyen sok katonát tartanak befolyásuk alatt a mensevikok, különösen pedig az eszerek. Így például a mologyecsnói helyőrség valamennyi egysége az eszerekre szavazott. Frunze felszólított mindenkit, igyekezzen a katonatömegeket a bolsevikok oldalára állítani, és kifejezte azt a meggyőződését, hogy nem sokáig tudják már félrevezetni a népet a mensevikok és az eszerek. Petrográdban, Moszkvában és más proletárközpontokban — mondta Mihail Vasziljevics — már gyűlnek az erők a forradalmi robbanásra, amely elsöpri az ellenforradalmi Ideiglenes Kormányt, és teljes egészében átadja a hatalmat a munkás-, paraszt- és katonaszovjeteknek.

Frunze azt tanácsolta hadosztályunk katonabizottságának, hogy nem hivatalosan szólítsa fel a tábornokokat és tiszteket, különösen a legreakciósabbakat, mondjanak le beosztásukról, és feltűnés nélkül távozzanak Minszkből. Amikor a tábornokok és tisztek megkapták az ajánlatunkat, félve a katonák önkényes-

kedésétől, sietve eltűntek. Hadosztályunk parancsnoki karának többsége Lengyelországba menekült, ahol Pilsudski az Ideiglenes Kormány támogatásával szervezte légióit. A cár hívei Dél-Oroszországba menekültek, és arra számítottak, hogy a monarchiához hű kozákok támogatják őket. Egyre inkább érezhetővé vált a közelgő proletárforradalom viharának szele.

Éjszaka két órakor Kuznyecov, a minszki pártbizottság titkára, akiben szilárd forradalmárt és nagyszerű embert ismertem meg, levelet küldött hozzám, azzal a kéréssel, hogy küldjek megbízható alegységeket a városi pártbizottsághoz. Indokolt kérés volt, mivel Mologyecsnóban az egész helyőrség az eszerekre szavazott, és fennállott annak a veszélye, hogy az Ideiglenes Kormány hívei elfoglalják a bolsevikok minszki városi pártbizottságát.

Parancsnokságunk ekkor már szétfutott, és a hadosztály tényleges vezetését — az 1. Hoperi Kubáni kozákezred kivételével — a hadosztály katonabizottsága vette a kezébe.

A Tveri dragonyos ezred egyik századát küldtük a városi pártbizottsághoz. Ez a század majdnem teljes egészében megbízható bolsevikokból állott. Én is együtt tartottam a századdal.

Nem sokkal ezután hírt kaptunk a petrográdi októberi felkelés győzelméről. Amikor a hír elterjedt a Nyugati fronton, a kozák csapatok többsége a Donhoz és a Kubánhoz vonult. A Kubánhoz vonult hadosztályunk 1. Hoperi kozák ezrede is. Már ekkor látható volt, hogy a forradalom ellenségei ádáz harcra készülődtek a népi hatalom ellen, és éppen ezért összpontosították a Donnál, a Kubánnál és általában Oroszország déli részén a kozák ezredeket és a befolyásuk alatt levő más fegyveres erőket.

A katonabizottságok előre sejtették, hogy a Don menti reakció ellen súlyos harcokat kell még vívniuk, éppen ezért elfogadták azt a javaslatomat, hogy az Északi, Tveri és Nyizsegorodi dragonyos ezredeket irányítsuk a szalszki sztyeppékre. Az volt a célunk, hogy felhasználjuk ezeket a bolsevik érzelmű ezredeket a szovjethatalom szervezésére és védelmére. A földesúri körzetekben helyezük el őket, hogy az ő készletükből elérhető a katonákat élelemmel, a lóállományt pedig takarmánnyal.

Megmagyaráztuk a katonáknak, hogy a kozákok nem azért mentek haza, hogy leszereljenek, hanem a cárért akarnak har-

colni, és éppen ezért nekünk sem szabad széteszlanunk, hanem fel kell készülnünk a harcra a szovjethatalomért.

Törekvésünket mégsem koronázta siker, a katonák már nagyon vágyakoztak a békére és a föld után, minél előbb otthon akartak lenni, hogy megkapják a földet, és új, szovjet életet kezdjenek.

Ennek az általános kívánságnak megfelelően határozatot hoztunk a leszerelésről. A hadosztály- és ezred-katonabizottságok engedélyt adtak arra, hogy a katonáknak kiadják a fegyvert és a teljes felszerelést, többek között a nemezcsizmát, a bekecset, a meleg alsóneműt, továbbá, hogy kiosszák az ezred- és hadosztályraktárakban található élelmiszert: kenyeret, cukrot, kását stb-t. Ennek a munkának a végeztével hadosztályunk katonabizottságai megszüntették a tevékenységüket. Én is hazautaztam szülőföldemre, a Doni körzetben levő Plasztovszkájára. Magammal vittem fegyveremet és a nyergemet, hogy otthon küzdjek a szovjetek hatalmáért.

A SZALSZKI PARTIZÁNOK
A SZOVJETEK HATALMAÉRT VIVOTT HARCBAŃ

1.

Meglehetősen nehezen jutottam el Minszkből Platovszkájáig. A vonatok rendszertelenül jártak, ezért csak nagy leleményességgel jutottam be a vagonba. Alighogy megállt a vonat, máris mindenfelől megrohmozták az utasok, felmászta a tetjére, a lépcsőkön és az ütközőkön fűrtökben lógtak, csim-paszkodtak az emberek. A vonat sokáig vesztegelt egy helyben. Az utasok zajongtak, végül kiderült, hogy a mozdonyvezető-brigád nem hajlandó továbbvinni a vonatot, mivel már több napja megszakítás nélkül dolgozik.

A katonák csoportokat alakítottak, és maguk kezdtek összeállítani a szerelvényt. Egyesek vagonokat kerestek, mások mozdonyokat és mozdonyvezetőket, ismét mások fűtőanyagot és vizet kerítettek. Mikor mindez megvolt, a vasutasok orra előtt hadonásztak revolverükkel és puskájukkal, hogy azonnal indítsák útnak a szerelvényeket.

Minszkben nagy ügyyel-bajjal felvergődtem az egyik vonatra, és Bahmacsig utaztam, ahonnan gyalog indultam el Kotonop felé. Itt ismét sikerült vonatra ülnöm, s Voronyezsen és Caricinon keresztül hosszas utazás után, 1917 november második felében végül hazaérkeztem Platovszkájába.

Mint ismeretes, a petrográdi, moszkvai és Oroszország más, fontos ipari központjaiban lezajlott októberi fegyveres felkelés győzelme után az első hónapokban a szovjethatalom „osztatlan diadalmenetként” terjedt szét az egész országban.

A bolsevikok pártja által vezetett szovjetek erélyesen való-sították meg a forradalmi intézkedéseket, elkobozták a gyárakat és üzemeket, átadták a parasztoznak a földesúri birtokokat. A

megdöntött burzsoázia részint külföldre menekült, részint az ország határmenti vidékein rejtőzött el. Főként a kozákok lakta vidéket keresték, hiszen tudták, hogy a kozákság régtől fogva a cári önkényuralom és a kizsákmányoló osztályok támasza volt.

A Don mentén, mint minden kozák vidéken, az ún. hadikormányok működtek, amelyek a februári forradalom után jöttek létre. Az Ideiglenes Kormánytól nem függtek, és élesen szembehelyezkedtek a szovjetekkel. Miután Oroszországban megalakult a szovjet kormány, Kaleyin atamán doni „hadikormány” ellenforradalmi háborút indított a szovjetekkel szemben. Ez a háború különösen akkor élénkült fel, amikor a Don vidékre menekültek a Kornyilov-féle lázadásban szereplő tábornokok és tisztek. Ide menekültek rajtuk kívül annak a burzsoá kadet pártnak a főkolomposai, amelyet Lenin az ellenforradalom összoroszországi törzsének nevezett.

Kaleyin, aki együttműködött az ukrainai ellenforradalmi Központi Radával, pénzügyi és katonai segítséget kapott az imperialista antanthatalmaktól, összeköttetésbe lépett más kozák településekkel is, úgymint az orenburgi, uráli, szibériai, asztrahányi, tyereki, kubáni kozákokkal, és tömegestül küldte ezekre a vidékekre tisztjeit és tábornokait.

Az ellenforradalom nem véletlenül választotta ki a doni kozák vidéket felvonulási területéül. Amikor Lenin a doni ellenforradalom társadalmi alapjait boncolgatta, a következőket írta: „Ami a kozákságot illeti, itt a lakosságnak Oroszország egyik határvidékén élő, gazdag, kis- és középföldtulajdonosokból álló (az átlagos földbirtok mintegy 50 gyeszjatyina) rétegével van dolgunk, akik az élet, a gazdálkodási mód és a szokások különösen sok középkori vonását őrizték meg. Ezt egy orosz Vendée társadalmi és gazdasági alapjának tekinthetjük.”*

Az Oroszországban élő kozákok közül a doni kozákság volt a legszámottevőbb és a legreakciósabb. A doni körzetben volt elegendő szén, kenyér és hús, aránylag közel feküdt a többi kozák területhez és Moszkvához, megfelelő kijárása volt az Azovi- és a Fekete-tengerhez; ezek a tulajdonságok tették rendkívül kedvező felvonulási területté a szovjetköztársaság elleni támadáshoz.

Éppen ilyen hadászati jelentőséget tulajdonítottak a Don-

* Lenjn Művei, 26. kötet. Szikra, 1952. 17. old.

nak a fehérgárdisták és az antant imperialistái is. Alekszejev tábornok, az orosz seregek hajdani vezérkari főnöke a következőket írta a kijevi francia katonai misszióknak: „Úgy véltem, hogy a kozákság segítségével nyugodtan létrehozhatunk új, állóképes csapatokat, amelyek elkerülhetetlenül szükségesek a rend helyreállítására Oroszországban... A Dont a bolsevikok elleni harc bázisának tekintettem...”*

A Kalegyin atamán és társai által indított harc az első időszakban kedvezően alakult a reakció számára. Kalegyin hívei súlyos csapást mértek Szovjet-Oroszországra. Megtiltották a doni szén, valamint a doni és a kubáni gabona kivitelét. Kalegyin hívei ezután felszámolták a rosztov—nahicsevani munkás- és katonaküldöttek szovjetjét, ugyanakkor Taganrogot megszállták egy kozák hadosztállyal. Kalegyinnek a fent felsorolt ellenforradalmi tettei összhangban voltak Dutov atamán uráli lázadásával. Az ellenforradalmi erők Don menti összpontosítása erősen veszélyeztette a szovjethatalmat: „Vagy le kell győzni a Kalegyineket és Rjabusinszkijeket, vagy fel kell adni a forradalmat”** — így tette fel a kérdést Lenin.

A szovjet kormány erélyes rendszabályokat léptetett életbe a lázadók ellen. Az ellenforradalmi lázadás körzeteiben kihirdették az ostromállapotot.

Petrográd, Moszkva, Harkov, a Donyec-medence, Caricin és Voronyezs munkásaiból toborzott szovjet csapatok és önkéntes vörösgárdista osztagok indultak a Kalegyin elleni harcba. A kozák forradalmi csapatoktól agitátorokat küldtek a lázadók táborába.

Az ellenforradalom főkolomposai a maguk oldalára akarván állítani a kozák közkatonákat, azzal fenyegették őket, hogy a szovjethatalom el akarja venni tőlük a földet. Válaszul erre a Népbiztosok Tanácsa Lenin aláírásával december 10-én felhívással fordult „Minden dolgozó kozákhöz”: A felhívás kijelentette: „A munkás- és parasztkormány legközelebbi feladatának tekinti a földkérdés megoldását a szovjet programja alapján a kozák körzetekben, mégpedig a dolgozó kozákság és minden dolgozó érdekének megfelelően, a szovjet program alapján; a földkérdés megoldásakor figyelembe vesz minden sajátos kozák

* A Szovjetunió polgárháborújának okmányai. I. kötet. 46. oldal. (oroszul)
** Lenin Művei, 26. kötet. Szikra, 1952. 448. old.

szokást, az ottani körülményeket, és kikéri a helybeli dolgozó kozákság véleményét.”*

A Népbiztosok Tanácsának kiáltványa, úgyszintén a bolsevik párt illegális bizottságainak munkája a Don melléki Rosztovban, Taganrogbán, Millerovóban és más ipari körzetben nagyban elősegítette, hogy a dolgozó kozákság elszakadjon Kalegyintől. Egyes kozák csapatok a bolsevik agitáció következtében megtagadták Kalegyinnek az engedelmességet. Különösen a frontot járt kozákok léptek fel határozottan Kalegyin ellen.

A Kalegyin-uralom elleni harcban nagy szerepet játszott a forradalmi kozákok kongresszusa, amelyet 1918. január 8-án tartottak Kamenszkaja faluban. A kongresszuson részt vettek azok a rosztovi bolsevikok is, akik Voronyezsbe menekültek, miután Rosztovot elfoglalták a fehér kozákok. A Kamenszkajában megtartott kongresszus megválasztotta a Katonai Forradalmi Bizottságot. A bizottság ultimátumot küldött Kalegyinnek, amiben követelte, hogy adja át hatalmát. A kozák Katonai Forradalmi Bizottság elnökéül F. Gy. Podtyelkovot, az egyik kozák üteg frontot járt zászlótartóját választották meg. Podtyelkovnak nagy tekintélye volt a dolgozó kozákok előtt egyenes, nyílt jelleme és bátor forradalmi magatartása miatt. A bizottság titkárának pedig M. V. Krivoslikovot, a 28. Doni kozákezed fiatal, energikus zászlósát választották meg.

Ezek a bátor férfiak a szovjethatalomért vívott Don menti harcban sok kozákokat nyertek meg a bolsevikok számára.

A szovjet csapatok, a vörösgárdista osztagok, a munkás-, paraszt- és forradalmi kozákcsapatok 1918 elején leverték a Doni körzetben a Kalegyin-féle lázadást. Kalegyin atamán az ellenforradalmi kaland kudarcának előestéjén főbelötte magát.

Mikor hazatértem Platovszkájába, sok katonát és frontot járt kozákokat találtam otthon. Ezek nálam előbb tértek haza a régi hadseregből. Közöttük volt T. N. Nyikiforov is, aki egy hadosztályban szolgált velem, és tagja volt a hadosztály katonabizottságának. Nyikiforov tősgyökeres doni paraszt volt a szalszki körzetből. A fronton bátor katona hírében állt, alzászlós rangig vitte, és három György-kereszt díszítette a mellét.

A szovjethatalom hívei már megérkezésem előtt összejövetelt tartottak a faluban. T. N. Nyikiforov tudott Frunzéval és a

* Az Októberi Forradalom Dekrétumai, 261—262. oldal (oroszul).

minszki bolsevik bizottsággal meglevő kapcsolatomról, ezért azt javasolta, hogy mielőtt döntenének a szovjethatalom szervezéséről a faluban, várjanak meg engem.

Platovszkájába való érkezésem napján a mi házunkban tartottuk meg a szovjethatalom híveinek második összejövetelét. Eljött Nyikiforov, Gorodovikov, a Szorokin-fivérek, Szergyecsnij, Dolgopolov, Novikov, Lobikov, Jemeljan fivérem, aki fő-törzsörmesterként tért vissza a hadseregből, és még sokan mások.

Nyikiforov mellett egy, látszólag igen jámbor ember ült, akivel később a fehérgárdisták elleni harcban összekovácsolt közös sorsunk. Kalmük származású volt, és Oka Ivanovics Gorodovikovnak hívták. Alaposan megtépázott, kozák alhadnagyi egyenruhája szorosan feszült alacsony, de izmos testén. Oka Ivanovics szigorú, kreolbőrű arcán feszült figyelem tükröződött. Tudtam róla, hogy tényleges katonai szolgálatának letelte óta a falu vezetőségében kiképző volt. Fiatal kozákokat tanított a lovaglás művészetére, a kardforgatásra és a tűzfegyverek használatára.

A gyűlésen Gorodovikov mellett egy vörös hajú, daliás termetű, gyalogos főtörzsörmester állt, Szergyecsnijnek hívták. Ott voltak a Szorokin-fivérek is, akik úgy hasonlítottak egymásra, mint két tojás. A fiatalabbik hallgatott, az idősebbik — szegény kádár, aki jóságáról volt híres a faluban — időnként kérdéseket tett fel. A vitéz Novikov és a megfontolt, szőke szakállú Dolgopolov halkan beszélgetett, de egész idő alatt rajtam járt a szemük. Lobikov, a meredek homlokú postamester le s fel sétált a szobában, és közben apró, fekete bajuszát pödörgette. A gyűlésen az enyém mellett leginkább Nyikiforov és Szergyecsnij hangját lehetett hallani.

Éppen azon vitatkoztunk, hogyan választják a szovjeteket, és hogyan kell nekik dolgozniuk. Elmeséltem nekik a minszki szovjetben szerzett tapasztalataimat, s azután kikérdeztem őket a faluban és a járásban uralkodó állapotokról.

A megbeszélésen bizottságot választottunk, amelynek elő kellett készítenie a falu és a környező tanyák lakosságának népgyűlését, hogy az kikiáltsa a szovjethatalmat, és megválassza a munkás-, paraszt-, katonai- és kozákküldöttek faluszovjetjét. Minthogy a tizenkétezernyi lakosság felét kalmükek alkották, elhatároztuk, hogy a faluszovjetbe arányosan hat orosz és hat

kalmük küldöttet választunk. Így minden ezer emberre jutott egy küldött.

Az egész előkészítő munkát pár nap alatt végeztük el, s 1918. január 12-én megtartottuk Platovszkaja és a közeli tanyák lakosságának népgyűlését. Sokan felszólaltak a gyűlésen, és én is hozzászóltam. Elmagyaráztam, hogy mi is az a szovjethatalom. A jómódú kozákok igyekeztek megzavarni a gyűlést, de sikertelenül. A gyűlés kikiáltotta a faluban a szovjethatalmat, és azt ajánlotta a falu atamánjának, hogy minél előbb hordja el magát a környékről.

Közvetlenül a gyűlés után Lobikov postamester és Dolgopolov katona, az utóbbi később a milícia parancsnoka lett, a községháza faláról leszakította a „faluvezetőség” feliratot, és egy nagy vörös vásznat feszítettek ki, amelyen ez a felirat állott: „Munkás-, paraszt-, kozák- és katonaküldöttek faluszovjetje”.

Így Platovszkaja falu az elsők között állt elszántan a szovjetek mellé a szalszki körzetben, akkor, amikor a közeli Velikoknyazseszkaja faluban még ott székelte az atamán. A faluszovjet az idősebbik Szorokint választotta elnöknek, engem elnökhelyettesnek, Nyikiforovot katonai népbiztosnak, Szergyecsnijt a katonai népbiztos szervező helyettesének, a fiatalabbik Szorokint pedig az élelmezési és földesúri ingóságok kisajátító népbiztosának.

A faluszovjet megalapítása után a szovjet végrehajtó bizottsága határozatának értelmében felkerestem a tanyákat, és igyekeztem a mi oldalunkra állítani az embereket. A gyűléseken óvatosan, minden szót jól megrágva kellett beszélnem, hiszen a tanyai gyűléseken egymás mellett ültek a szovjethatalom hívei és ellenségei. Egy véletlenül elejtett, oda nem való szó kellemetlen bonyodalmakhoz, sőt verekedéshez is vezethetett volna. Különösen a jómódú kalmükek makacskodtak. Ehhez tudni kell azt, hogy a szalszki körzet kalmükjeit II. Katalin cárnő doni kozákokká léptette elő, mivel tevékenyen részt vettek a Sztjepan Razin-féle felkelés elfojtásában, és azóta is élvezték a kozákság kiváltságait. Sőt, figyelembe véve vándorló életmódjukat és főfoglalkozásukat, az állattenyésztést, a cári hatalom nemcsak a kalmük férfiakkal, hanem az asszonyokkal is adott földet.

A kalmükek nem akartak lemondani nagy kiterjedésű földparcelláikról, ezért többségük a szovjethatalom ellen fordult.

Mihelyt a bevándoroltak földjére terelődött a szó, néhány kozák azonnal élénken megjegyezte:

— Mi nem vagyunk a szovjetek ellen, de a földünket ne bántsátok, nem nektek adták.

— Miért bántanánk a földeteket? — feleltük nekik. — Van elég földjük a földesuraknak meg a nagy állattenyésztőknek. Az ő földjüket kell odaadni a parasztnak meg a legszegényebb kozákoknak.

A vagyontalan parasztságra és kozákokra nagy hatással volt, és a szovjethatalom oldalára állította őket az a tény, hogy a földesurak és Oroszország központi körzeteinek burzsoáziája délre menekült, a Don alsó folyásához, a Kubán és Tyerek kozák körzeteibe. Sokszor lehetett ilyen okoskodást hallani: ha egyszer a gazdagok futnak a szovjetek elől, akkor a szovjetek miértünk, a szegényekért harcolnak.

Február 13-án, amikor éppen az egyik, falunkhoz tartozó tanyán tartózkodtam, egy küldönc vágatott hozzám Szorokin levelével. Szorokin arra kért a levélben, hogy tüstént térjek vissza a faluba, mivel halaszthatatlan dolog vár rám. Este visszatértem Platovszkájába, és megtudtam a faluszovjetben, hogy összehívták a szovjetek kerületi kongresszusát Velikoknyazseszkájába. A kongresszus időpontját február 14-ére tűzték ki. A kerület faluszovjetjei minden kétezer lakos után egy embert küldhettek a velikoknyazseszkajai kongresszusra. Tehát mi hat embert küldhettünk. A közgyűlés összehívására már nem volt időnk, ezért úgy határoztunk, hogy a kerületi kongresszusra a faluszovjet tagjait küldjük el. Így kerültem én is Velikoknyazseszkájába, a kongresszusra.

A kongresszus négy napig tartott, és igen viharosan zajlott le. A szovjethatalom ellenségei a kongresszuson erélyesen, de sikertelenül acsarkodtak ellenünk. Végül is a szalszki körzetben kikiáltottuk a szovjethatalmat, és megválasztottuk a munkás-, paraszt-, kozák- és katonaküldöttek huszonkilenc főnyi kerületi szovjetjét. A február 18-i értekezleten a kerületi szovjet megválasztotta az elnökséget. A kommunista Kucserenko lett az elnök. Én is bekerültem az elnökségbe, és a járási mezőgazdasági osztály vezetője lettem.

Erre az időre ismét igen bonyolulttá vált a helyzet a doni területen. Mielőtt a szovjet csapatok elfoglalták Novocserkasszkot, Popov tábornok, a Doni sereg tábori atámánja, a doni sztyeppékre vonult hatalmas, jól felfegyverzett kozák és junker osztagokkal. Vele tartott Kornyilov, Alekszejev, Mamontov, Szemiletov, Gnyiloribov tábornok és még mások osztagai is. Olginszkájában a fehérgárdisták két csoportra oszlottak. Alekszejev és Kornyilov tábornok a Kubán felé indult, Krasznodarba, Popov tábornok pedig Mamontov, Szemiletov és Gnyiloribov osztagainak élén a szalszki sztyeppék felé vette útját. Popov tábornok meg akarta mutatni a lakosságnak, hogy van még Doni sereg, és letöri a lázongó „bevándoroltak” szarvát, felszámolja a bolsevikokat meg a szovjethatalom egyéb szervezőit, és engedelmességre tanítja az „önkényeskedő” kozákokat.

A kerületi szovjet határozatot fogadott el a fehérgárdisták visszaverésére. Feladatul adta, hogy meg kell szervezni a velikoknyazseszkajai, platovszkajai, martinovkai, orlovkai, zimovnyiki, kuberlei, gasuni és más vörös partizánosztagokat.

Nem folytathattam a kerületi mezőgazdasági osztály szervezését, mert néhány elvtárs segítségével fegyvert és lőszert kellett gyűjtenem az osztagok számára.

Velikoknyazseszkájában a nővérem szobájában laktam, aki akkor Andrianov kereskedő szobalánya volt.

Február 21-én kora reggel szokás szerint a kerületi szovjetbe indultam. Belépek a szovjet helyiségébe, és nem értem, mi történt. Csend van, minden szoba üres, sehol egy teremtettség. A végrehajtó bizottság elnökének szobájában az asztalon két lőszeres láda. Az egyik üres, a másikban három gránát. Kimegyek az utcára, és hirtelen hallom, hogy a szemközti ipariskolában a cári himnuszt éneklék. Körültekintek, és látom, hogy az utcán junker járőr közeledik.

Mindent megértettem. A faluba benyomultak a fehérek. Kisiettem a piacra, és közben abban reménykedtem, hátha talállok valakit a falumbeli kozákok közül, aki elvisz Platovszkájába. Valóban ott találtam Kulesovot, az egyik falumbeli kozákot, aki gabonát hozott a malomba, és most a piacon vásárol valamit.

— Gyerünk csak, barátocskám, siessünk haza, mert itt fehérek vannak, és ha sokáig piszmozgunk, még elkapnak bennünket — mondtam neki.

Alighogy kiértünk Velikoknyazseszkajából, megpillantottuk a fehérek hatalmas osztagát, amely éppen bevonult a faluba. Az osztag élén tábornokok lovagoltak.

Már közel jártunk Platovszkajához, amikor ágyúszót hallottunk a Manics folyó felől.

Amint hazaértünk, rögtön a faluszovjetbe siettem Szorokinhoz, hogy megtudjam, mi is a helyzet. Szorokin közölte velem, hogy a fehérek nagy erővel támadtak Platovszkajára, és Nyikiforov több mint hétszáz főből álló osztagával, köztük mintegy százhusz lovassal Szoljonij-tanyánál védi, a Manics folyó gázlóját.

Még jó, hogy egy nappal korábban tudtunk küldeni Nyikiforovnak mintegy négyszáz puskát, két géppuskát és tizenkétezer darab töltényt.

Nem sokkal megérkezésem után egy lovas hírvivő vágatott a faluszovjethez. Filipp Novikov volt, és Nyikiforovtól hozott jelentést. Nyikiforov azt írta, hogy Gnyiloribov tábornok vezetésével a fehérek nagy erővel támadtak rá az osztagára, a platovszkajai osztagban levő hatvan kalmük pedig elárulta őket, átállt az ellenség oldalára, és most a fehérgárdistákkal együtt rohamozzák a partizánokat. A kialakult helyzet következtében az osztag kénytelen volt megkerülni Platovszkaját, és Bolsaja Orlovka felé vonult vissza, hogy előbb Kovaljov orlovi osztagával, aztán pedig Szitnyikov martinovkai osztagával egyesüljön. Nyikiforov végül arra kért bennünket, figyelmeztessünk minden kozákot, aki részt vett a szovjethatalom megszervezésében, hogy idejében rejtőzzenek el, mert a fehérgárdisták kegyetlenül leszámlálnak a szovjetekkel.

Csodálkoztam Nyikiforov döntésén, hogy harc nélkül elhagyja szülőfaluját, amelyben saját kezünkkel teremtettük meg a szovjethatalmat. „Pedig világos, hogy a faluban meg lehetne kétszerezni az osztag erőit, mert a saját házát mindenki védené, aki csak fegyvert tud fogni” — gondoltam. Nyíltan azonban nem bírálhattam Nyikiforov intézkedését, mert feltételeztem, hogy nem alaptalanul jutottak erre az elhatározásra.

Szorokin megbeszélte velem a kialakult helyzetet. Jól tudtuk, milyen mélységes társadalmi ellentét és kölcsönös gyűlölet

uralkodik régtől fogva a nagy földterülettel rendelkező kozákok, kalmükök és a föld nélküli bevándoroltak között. A polgárháború csak kiélezte ezt az ellentétet. Éppen ezért semmi kétségünk nem volt afelől, hogy a fehérkozákok kegyetlenül elbánának a szovjethatalom híveivel, különösen a bevándoroltakkal. Nehéz szívvel hagytuk ott a falut, a rokonainkat, a barátainkat, de nem volt más megoldás. Elhatároztuk, hogy minden szovjet aktivistát értesítünk a közelgő veszedelemről, s azt javasoljuk nekik, hogy még aznap rejtőzzenek el.

Hazamentem. Váratlanul otthon találtam Gyenyiszt, testvérbátyámat, aki éppen akkor tért vissza Nahicsevanyból, ahol a 252. tartalékos gyalogos ezrednél szolgált. Gyenyisz elmondta, hogy ezredük szétszéledt, és ő gyalog vergődött hazáig. Útközben attól tartott, hogy a fehérkozákok kezébe kerül.

— A kozákok összefogdossák a katonákat, elszedik a fegyverüket, aztán agyonlövik őket — mondta Gyenyisz.

Közöltem szüleimmel és a szomszédokkal, milyen veszedelem vár rájuk, és azt tanácsoltam nekik, hogy meneküljenek el a faluból. Felnyergeltem lovamat, és a Kozjurin-tanyára lovagoltam. Arra számítottam, hogy útközben találkozom a Bolsaja Orlovka felé visszavonuló Nyikiforov osztagával. Velem tartott Gyenyisz is, aki közben kerített magának egy jó lovat. Amikor kiértünk Platovszkajából, öt lovas csatlakozott hozzánk: F. M. Morozov, N. K. Barannyikov, F. K. Novikov, F. L. Praszlov és T. A. Batyejenko, ők voltak az első bajtársaim a fehérgárdisták ellen vívott fegyveres harcban. Mindegyiküknek volt puskája és négy tölténye. Nekem kardom és pisztolyom volt.

Február 22-én hajnalban csoportunk elérte a Kozjurin-tanyát. Két óra múlva érkezett a tanyára Nyikiforov osztaga. Nyikiforovtól értesültem a Manics folyónál lezajlott harc lefolyásáról. A fehérek több mint kétezer főnyi lovaskozákokot, junkert és kalmüköt, nyolc géppuskát és hat ágyút vetettek be, hogy át tudjanak jönni a gázlón. A döntő pillanatban Nyikiforov osztagából hatvan kalmük átállt Gnyiloribov oldalára, veszélytelen helyen átvezették a gázlón a fehérgárdistákat, és együttesen megrohmozták a platovszkajai osztagot. A mieink derekasan harcoltak, de az erők egyenlőtlenek voltak. Nyikiforov négyszögbe állította az osztagot, és néhány órán át visszaverte a ránehezedő fehérgárdista nyomást, végül kénytelen volt visszavonulni a Kozjurin-tanyára. Két halottjuk volt és tizen-

négy katonájuk megsebesült. A platovszkajaiak felszedték halottaikat meg a sebesülteket, és visszavonultak.

Megkérdeztem Nyikiforovot, mit szándékszik tenni ezek után. Kijelentette, hogy szilárdan kitart elhatározása mellett, azaz egyesül az orlovkai és martinovkai osztaggal. Megértettem, hogy döntése helyes, de mégis azt ajánlottam neki, hogy előbb éjszaka üssünk rajta a fehéreken Platovszkájában. Arra hivatkoztam, hogy a falunk elsőként állt a szovjethatalom oldalára, éppen ezért a fehérek különösen kegyetlenül bánnak a lakossággal, s meg kell mentenünk az embereket a pusztulástól. Nyikiforov nem fogadta el javaslatomat, és kijelentette, hogy nem akarja hiába feláldozni katonáit, s csak az osztagok egyesített erejével lehetne szétzúzni a fehéreket. Ekkor arra kértem Nyikiforovot, adjon nekem az osztagból egy lovascsapatot, hogy — ha nem is rohamozzuk meg a Platovszkájában tartózkodó ellenséget — legalább meglegyen a lehetőségünk arra, hogy állandóan ellenőrizzük őket, elfogjuk járőreiket és önálló csoportjaikat, s ily módon állandóan tájékozódva legyünk a szándékukról. Nyikiforov azonban ebbe sem egyezett bele.

— Nem tehetem, Szemjon Mihajlovics, nem adhatok embereket — felelte, és bal kezével végigsimította dús, szőke haját; mindig így tett, amikor azt akarta mondani, hogy döntése megfellebbezhetetlen. — Nem engedem el még a saját bátyádat, Jemeljan Mihajlovicsot sem.

— Akkor önkéntes jelentkezőket kérek.

— Hiába, úgy állapotunk meg, hogy aki az osztagot elhagyja, azt agyonlőjük.

Nyikiforov osztaga tovább vonult Bolsaja Orlovka irányába. Hét főből álló csoportunk pedig a Kozjurin-tanyán maradt. Úgy határoztunk, hogy tevékenységünket csak rejtett felderítésre korlátozzuk. Megegyeztünk, hogy elkerüljük a fehérek járőreit és tábori őrszeit, közel férkőzünk Platovszkájához, felderítjük a helyzetet a faluban, és igyekszünk tájékozódni az ott-tartózkodó fehérgárdista erők nagyságáról.

Megfelelő biztosítás mellett a tanyán töltöttük az éjszakát. Február 23-án hajnalban elindultunk Sara-Buluk kalmük település irányába. Alig haladtunk öt kilométert, tizenhárom főnyi fehérgárdista járórt pillantottunk meg. A fehérek is észrevettek bennünket, gyorsan leszálltak a lóról, és löni kezdtek. Kelet felé, Platovszkaja irányába tértünk ki. Az ellenség járőre nem

üldözött bennünket. További tizenkét kilométert tettünk meg, és ismét fehérekbe ütköztünk. Az ellenség löni kezdett bennünket, de kitértünk a harc elől, és kissé északi irányba fordultunk.

Délután három órára Tavricsanszkaja nevű tanyához érkeztünk. Előbb tanácskoztunk, és úgy határoztunk, hogy megszállunk a tanyán, megetetjük a lovakat, majd felderítjük a helyzetet. Belovagoltunk a tanyára, és a palánkhöz kötözött lovakat vettünk észre. Kérdezzük a tanyabelieket: „Kinek a lovai ezek?” Így felelnek: „A fehérgárdistáké.” Kiderült, hogy tizenöt főnyi fehérkozák és junker járőr szállt meg a tanyán, járják a házakat, és fosztogatnak. Leszálltunk a nyeregből, elrejtettük a lovakat, és zajtalanul összefogdostuk a fehérgárdistákat. Könnyű dolgunk volt, mert a lakosok is segíthettek. Harcosaink a puskájuk mellé magukhoz vették a fehérgárdisták kardjait, és alaposan fölpackoltak lőszerezellel.

Tavricsanszkaja-tanyán még egy meglepetés ért bennünket: itt rejtőztek el a fehérek elől elmenekült platovszkajai emberek. Amikor meghallották, hogy bevonultak a vörösök, és lefegyverezték a fehérgárdistákat, azonnal jelentkeztek nálunk, és kérlelni kezdték bennünket, hogy vegyük be őket az osztagba. Kérésüket teljesítettük. Kiosztottuk köztük a zsákmányolt lovakat, a fegyvert és a felszerelést. A platovszkajai menekültek elmondták, hogy a fehérgárdisták a faluban véresen leszámolnak a szovjetek híveivel, sok parasztot azonnal agyonlőttek, többen pedig a kivégzést várják. A faluvezetőség épületét zsúfolásig megtöltötték foglyokkal.

A jelentkezőkkel huszonnégy főre növekedett a csoportunk. Este továbbvonultunk Platovszkaja irányába. Az úton pihenőt tartottunk, fontolóra vettük új helyzetünket, és úgy határoztunk, hogy osztaggá szerveződünk. Az osztag parancsnokának engem választottak, helyettesemnek pedig N. K. Barannyikovot. Már hat kilométerre megközelítettük a falunkat, amikor a Malaja Burgusztában megállítottam az osztagot, és a következő haditervet javasoltam a harcosoknak: a sötétség leszálltával vonuljunk be Platovszkajába, kerüljük azokat az utakat, ahol könnyen beleütközhetünk a fehérek őrségébe, férközzünk a faluvezetőség épületéhez, hangtalanul tegyük ártalmatlanná az ottlevő fehérgárdistákat, szabadítsuk ki a foglyokat, szereljük fel őket a zsákmányolt fegyverekkel, és tisztítsuk meg a falut az ellenségtől. A harcosok jóváhagyták a tervemet. Figyelmez-

tettem mindenkit, hogy nagyon veszélyes vállalkozásba fogtunk, mivel nem ismerjük az ellenség erőt. Biztosítottam őket, hogy a siker érdekében megteszünk minden elővigyázatossági rendszabályt, ugyanakkor bátran és elszántan kell harcolnia mindenkinek, hogy legyőzhessük a fehéreket. Ha valaki nem bízik magában, vagy esetleg gyáva, az jobban teszi, ha nem tart az osztaggal. A harcosok egyhangúlag kijelentették, hogy készek mindhalálig harcolni a fehérgárdisták ellen. Éreztem a hangjukon, hogy igazat mondanak. Néhányuknak a rokonát és közeli hozzátartozóját elfogták a fehérek, és ha még nem lötték őket agyon, kötél vagy golyó várt rájuk.

Alkonyatkor erős szél kerekedett, és hideg eső szemerkélt. Úttalan utakon nyomultunk előre Platovszkaja felé. Végre elérkeztünk szülőfalunkhoz. Csak itt-ott villant egypár fénysugár. Elszórt puska lövések hallatszottak és a kutyák riadt csaholása. Átvágtunk egy kis erdőligeten, és éppen a faluvezetőség épületénél bukkantunk elő.

A szélingatta lámpa megvilágította a faluvezetőség bejáratát. Az épület mellett mintegy huszonöt főnyi lovas kalmük csoport tartózkodott. A lovasok dühösen kiáltottak a lovakra, és a heves szélrohamok ellen védekezve, a lovak sörényére hajoltak. Az épület falánál két ágyú és négy géppuska állott.

A faluvezetőség ajtaja kicsapódott. Az ajtón két korbácsos kalmük ugrott ki, és az ajtófélfához támaszkodott. Nem sokkal utána valaki egymáshoz kötözött embereket lökdösött ki az ajtón. Az ajtónál álló kalmükek dühödten kiabáltak az elítéltekre, és ütötték-verték őket a korbáccsal.

— Gyerünk, gyerünk — kiáltotta az egyik lovas, bizonyára a kísérők parancsnoka. — Hajtsátok ezt a disznó bandát a Kucaja Balkához!

Alig tudtam visszatartani bajtársaimat, akik szintén látták és hallották a fehér banditák kegyetlenkedését.

— Szemjon Mihajlovics — suttogta rekedten Fjodor Praszolov —, vezényelj sortüzet! Mire vársz? Láthatod, hogy ki akarják végezni a foglyokat!

— Most még nem lehet, nem szabad zajt keltenünk. Készítsétek elő a puskákat, de nem lövünk, hanem karddal kaszaboljuk őket! Ne hurrázatok! Azt tegyétek mindig, amit parancsolok.

Amikor az összekötözött embereket kivezették a faluvezető-

ség épületéből, halk hangon parancsot adtam a harcosaimnak: „Mindenki karddal harcoljon, lőni csak én fogok.” A sötétségben nem vettek észre a fehérgárdisták, amikor hirtelen középük rontottam. Amikor már ott voltam, közvetlen közélről kezdtem lőni őket. A harcosok némán rontottak az ellenségre, és elkese-redetten kaszabolták őket.

Támadásunk úgy érte a fehéreket, mint derült égből a vil-lámcsapás. Összevissza futkostak, és úgy hullottak, mint ősszel a legyek.

Odakiáltottam az összekötözött foglyoknak: „Vörösök va-gyunk, fogjátok el, és üssétek ezeket a gazembereket, egy se meneküljön meg élve!” Pillanatok alatt eloldották a kötelüket, és ami csak kezük ügyébe esett, azzal kezdték ütni hóhéraikat.

Egy csoport harcossal a faluvezetőség udvarára siettem, a kaszárnyához. Gondoltam, hogy ott is lehetnek fehérek. Való-ban, a kaszárnyában egy századnyi fehérgárdista kalmük tartóz-kodott. Egykettőre foglyul ejtettük valamennyit. Amíg lefegy-vereztük őket, Barannyikov, a helyettesem a többi harcos segít-ségével kiszabadította a foglyokat. Több mint négyszáz embert tartóztattak le a fehérek. A falubelieken kívül a környező ta-nyák lakossága meg néhány katona volt a foglyok között. Az utóbbiak nemrég szereltek le és tértek haza, de a fehérek el-fogták őket.

A kiszabadult foglyok alig várták, hogy minél előbb har-colhassanak a faluban megbújt fehérgárdisták ellen. Nem vesz-tegettem az időt. Az embereket századokba osztottam, felfegy-verezttem őket a záskmányolt fegyverekkel, és kineveztem a pa-rancsnokokat.

A falu minden pontjáról lövöldözés hallatszott. Azok a ko-zákok és junkerek lövöldöztek, akik még nem tudták, hogy mi történt a faluvezetőség épületében. Kegyetlenkedtek az enge-detlen lakossággal, nem kímélték még az öregeket, asszonyo-kat és gyerekeket sem.

A kiszabadult emberekből alakult századoknak megadtam a támadási irányt, és azt az általános feladatot adtam nekik, hogy fegyverezzék le a fehérgárdistákat, és őrizettel kísérik őket a faluszovjetbe, az ellenállókat pedig lőjék agyon a helyszínen.

Egész éjszaka harcoltunk a fehérgárdistákkal, és jórészüket büntetteik elkövetésének színhelyén felkoncoltuk. Visszatértek a faluba azok a fehérgárdista táborig őrsök is, akik Platovszkaja

környékén, az utakon helyezkedtek el. Akik nem voltak hajlandók letenni a fegyvert, azokat lekaszaboltuk.

Az éjszaka folyamán sok új embert vettünk fel az osztagunkba. Mindenkit felszereltünk a fehérgárdistáktól elszedett fegyverekkel. Akinek nem jutott fegyver, maga szerzett pikát, szuronyt, villát vagy más szerszámot, amit fegyverként használhatott.

Február 24-ének reggelére teljesen megtisztítottuk a falut három kalmük, egy kozák és egy junker századtól. Mintegy 350 fehérgárdistát semmisítettünk meg, hétszáz puskát, kb. háromszáz kardot, két lövontatású hegyiágyút, háromszáz gránátot, négy géppuskát, hatezer darab töltényt, kétszázhetven lovat és nyeret zsákmányoltunk.

A fogoly fehérgárdistákat ugyanoda zártuk be, ahol nemrégén még a mi halálraitélt embereink ültek.

A falu felszabadulása után a lakosok elmesélték, hogyan kegyetlenkedtek a fehérgárdisták a szovjetek híveivel és általában az olyan emberekkel, akik nem voltak hajlandók együttműködni velük, vagy feltehetően összeköttetésben álltak a vörös-partizánokkal. Az alatt a pár nap alatt, amíg a fehérgárdisták tartózkodtak a faluban, háromszázhatvanöt embert öltek meg, közöttük asszonyokat, öregeket és gyerekeket. Kivégezték Szorokint, a faluszovjet elnökét és más aktivistákat is, akik nem tudtak elrejtőzni. Lobikov postamestert és Dolgopolov milícia-parancsnokot, akik a szovjethatalom kihirdetésekor letépték a falu atamánjának tábláját, és helyére a faluszovjet tábláját tették fel, a fehérgárdisták összekötözték, szénakötegbe csomagolták, leöntötték petróleummal, és meggyújtották a falu főterén. A vadállati jelenetet végignézték Gnyiloribov tábornok, a kozák századok tisztjei és azok feleségei is.

A helybeliek elmondották, hogy a fehérek elhurcolták apámat is, de a Kucaja Balkában megtalált halottak között nem leltük meg. Egyelőre ismeretlen maradt a sorsa.

Február 24-én ünnepélyesen eltemettük halottainkat. Ugyanaznap tákarítottuk el a fehérek holttesteit is.

Tudomásunk volt arról, hogy néhány fehérgárdistának sikerült elmenekülnie a faluból, és biztosra vehettük, hogy értesítették már a parancsnokságukat a platovszkajai eseményekről. Mindennap várhattuk az ellenség új támadását, éppen ezért felkészültünk a falu védelmére. Nyikiforovhoz küldöncöt me-

nesztettünk. Megüzentük neki, hogy Platovszkájában szétvertük a fehérgádistákat, s arra kértük, az osztaggal térjen vissza a faluba.

Február 24-én reggelre az osztagban már ötszázhusz ember volt, közöttük százhusz lovas. A lovasokból lovas századot alakítottam, amelynek parancsnokává helyettesemet, N. K. Barannyikovot neveztem ki. A többi emberből lővész századokat alakítottam.

Megszerveztem a figyelést és a közelbiztosító szolgálatot. A fő figyelőpontunk a templom tornya volt, ahonnan be lehetett látni az egész környéket. Minden felnőttest bevontunk a védelmi állások kiépítésébe. Elsősorban Velikoknyazseszkaja felől igyekeztünk megerősíteni az állásokat, mert leginkább onnan várhattuk az ellenséget.

Február 25-én déli 12 órakor a toronyban tartózkodó megfigyelők jelentették, hogy Velikoknyazseszkaja felől hatalmas osztag közeledik. Felmentem a toronyba, és láttam, hogy a velikoknyazseszkajai úton valóban lovasoszlop és gyalogság közeledik szekerekkel. Riadót rendeltem el, és összehívtam a századparancsnokokat. Az osztag percek alatt elfoglalta állásait a falu szélén. Kijelentettem a harcosoknak, hogy erős ellenséges osztag közeledik a faluhoz, és csak elkeseredett harc árán győzhünk; ha pedig nem bízunk saját erőnkben, akkor jobb, ha nem bocsátkozunk harcba, hanem feladjuk a falut. Mindnyájan kijelentették, hogy helyükön maradnak, és életük árán is megvédi a falut.

Az ellenség oszlopa egyre közelebb ért. Az oszlop élén legyező alakban három-három lovasból álló járőrök haladtak. Elhatároztam, hogy a horhoson keresztül rejtve megközelítem a járőröket, és megállapítom, hogy miféle oszlop ez, és hová igyekszik. Úgy határoztam, hogy szükség esetén megsemmisítem, vagy fogságba ejtem őket. Közöltem az elhatározásomat Barannyikovval, majd magam mellé vettem két lovas, és elindultam a horhosban a közeledő oszlop felé. Amikor az egyik járőr leereszkedett a horhosba, észrevettük, hogy szovjet harcosok. A katonák sapkájára vörös pántlikát varrtak. Elmondták, hogy Sztjepanov osztaga, Caricin és Kotyelnikovszkaja vöröspartizán csapatainak élcsapata tart a falunk felé. Az osztag saját gyártmányú páncélvonatával működött a vasúti vonal mentén, és tegnap foglalta el Velikoknyazseszkaját.

Sztyepanov osztagával együtt visszatért nyomtalanul eltűnt apám is. Kiderült, hogy a fehérgárdisták Platovszkajába való bevonulásuk első napján apámat Szorolinnal, Novikovval és másokkal együtt, akik elmenekültek a faluból, a Kovrin-tanyán elfogták, és a platovszkajai faluvezetőség épületébe hurcolták. Este a soron következő csoporttal kivégzésre vitték apámat is, de útközben az egyik ismerős kalmük őr, a következő szavak kíséretében szabadon eresztette: „Fuss, Mihajlo”. Apám Velikoknyaszszkajába menekült. Abban reménykedett, hogy elrejtőzködhet a bátyjánál, de amikor betért a faluba, a fehérek ismét elfogták, és a halálraítéltekkel együtt börtönbe vetették. Sztyepanov partizánjai szabadították ki a börtönből.

Platovszkaja lakói örömmel üdvözölték Sztyepanov osztagát, a harcosokat házanként elhelyezték, sőt Mokrickij kereskedő házában étkezdét is felállítottak nekik.

Másnap, február 26-án Sztyepanov osztaga kivonult Platovszkajából, február 27-én pedig megérkezett T. M. Nyikiforov osztaga. Velük jöttek I. Sz. Kovaljov osztagai Bolsaja Orlovkából és Sz. A. Szitnyikov osztagai Bolsaja Martinovkából.

Nyikiforov már régen szerette volna egyesíteni ezeket az osztagokat, de az egyesülés mindeddig nem történt meg. Az osztagok egy helyen tartózkodtak, és összhangban kívántak működni, de ez csak látszólagos egyesülés volt, mivel nem volt közös parancsnokságuk és közös törzsük. A feladatuk az volt, hogy lefegyverezzék a kalmüköket, akik a fehérek oldalára álltak. Eddig még nem sikerült teljesen megoldaniuk ezt a feladatot. Mielőtt a vöröspartizán-osztagok beérkeztek a faluba, a kalmükök eltűntek. Magukkal vitték a fegyvereiket, és elrejtőzködtek a horhosokban. A kalmük lovas osztagok nem bocsátkoztak nyílt harcba, felhasználták mozgékonyaságukat, és mindig elszakadtak az üldözőktől.

A fehérek teljes egészében mozgósították erőiket a szovjet-hatalom elleni harcra. Amikor Nyikiforov osztaga a kalmük falvakon keresztül Batlajevszkajába ért, a kalmük hurulban (templomban) elfogták Mitrofan Bagajevszkij magasrangú fehérgárdistát. Kalegyin tábornok öngyilkossága után Bagajevszkijt nevezték ki atamánnak. Bagajevszkijnek hamarosan nyoma veszett, és semmiféle hírt nem lehetett róla hallani. Most derült ki, hogy a kalmükökből titokban fehérgárdista osztagokat toboroz.

Bagajevszkij nem véletlenül tartózkodott a falvakban, hiszen kedvező talajt talált munkája számára. A szalszki körzet kalmükjeinek hatalmas földparcellái, nyájai és ménesei voltak, és ezért szívesen álltak a fehérgárdisták oldalára. Sokan nyíltan támogatták a monarchia visszaállítását célzó mozgalmat. Ha figyelembe vesszük, hogy Bagajevszkij a jómódú kozákság bizalmát élvezte, akkor világossá válik, milyen veszedelmet jelentett a személye.

A vöröspartizánok helyben le akartak számolni Bagajevszkijjal, de aztán mégis úgy határoztak, hogy ezt a „tiszteltre méltó” monarchistát a nép képviselőinek kell elítélniük, ha majd a vöröspartizán-osztagok megérkeznek Platovszkajába. Bagajevszkij letartóztatásáról jelentést küldtünk a rosztovi Katonai Forradalmi Bizottságnak. Nem sokkal ezután Podtyelkov aláírásával táviratot kaptunk Rosztovból, amely szerint Bagajevszkijt sürgősen a doni Rosztovba kell irányítani, Golubjov kozák alezredes személyes őrizetével. Ki ez a Golubjov? Miért hitt Golubjovnak Podtyelkov és Krivoslikov? Erről kell néhány szót mondanom.

Golubjov kozák alezredes az eszer párthoz tartozott. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után Golubjov a híveivel együtt törvényen kívül helyezte Kalegyint, a Doni sereg akkori, választott atamánját, és sok hívét letartóztatta. Amikor Kalegyin főbelőtte magát, Bagajevszkij elrejtőzött a kalmüköknél. Közben a Doni seregben Popov tábornok került uralomra. Golubjov Popov ellen is fellépett. Nemsokkal azután, hogy Popov Novocserkasszkból elindult „rendet teremteni” a doni terület kozák járásába, Golubjov három század frontot járt kozákkal indult osztagainak üldözésére. Ekkor még nem tudhatam, hogy Golubjov kozák alezredes valóban a szovjethatalomért harcolt-e, és tényleg komolyan üldözte-e Popov tábornokot.

Golubjov osztaga két nappal Nyikiforov, Kovaljov és Szitnyikov osztagai után érkezett meg Platovszkajába, és a Doni Forradalmi Bizottság rendelkezése szerint még aznap elindult Rosztovba a letartóztatott Bagajevszkijjal. Helyetteséül Pucskovot, az osztag törzsfőnökét nevezte ki.

Popov tábornok fehérgárdista csapatainak üldözése végett haladéktalanul egyesíteniünk kellett a vörösgárdista osztagokat, és létre kellett hoznunk a közös parancsnokságot is. A problé-

ma már előbb is felvetődött, de mint már említettem, eddig nem sikerült megoldanunk. Minden osztag önállónak tartotta magát, és az egyesülés esetén minden osztagparancsnok a vezető szerepre pályázott. Hosszas viták után az osztagparancsnokok platovszkajai tanácskozásán végül is elhatározták, hogy Szitnyikov fogja összeegyeztetni az osztagok tevékenységét, és hadművelleti vonatkozásban minden osztagparancsnok köteles neki engedelmesskedni.

A mi osztagunk, amelyet akkor alakítottunk, amikor Platovszkaját felszabadítottuk a fehérgárdistáktól, Nyikiforov újjászervezett osztagába olvadt. Ennek az osztagnak az újraszervezésénél egy négy szakaszból álló lovas századot is alakítottak. Egy szakasz harminc lovasból állt. A századparancsnokokat és szakaszparancsnokokat akkor még nem úgy nevezték ki, hanem választották. Századparancsnoknak engem választottak, szakaszparancsnoknak pedig Gorodovikovot, Barannyikovot, Morozovot és Uszenkót. A század kapott két géppuskát, amely fölött közvetlenül a századparancsnok rendelkezett. A lovas századon kívül még három lövész zászlóalj is tartozott Nyikiforov osztagához. Minden zászlóalj három századból állt. A századok szervezete azonos volt a lovas századéval, azzal a különbséggel, hogy ezeknek a parancsnokoknak nem álltak rendelkezésükre géppuskák. A négy géppuska (a lovas század két géppuskáján kívül) és a Platovszkajában zsákmányolt két lóvontatású hegyiágyú közvetlenül az osztagparancsnok alá tartozott, de ezeket a fegyvereket időnként átadhatta a zászlóaljnak vagy a századok megerősítésére.

Az újjászervezett platovszkajai osztag parancsnokává Nyikiforovot választották, törzsfőnökévé pedig Krutyeyt.

Nem sokkal azután, hogy a letartóztatott Mitrofan Bagajevskijt a doni Rosztovba irányítottuk, a vöröspartizán-osztagok elindultak Platovszkajából Popov tábornok csapatainak üldözésére. Popov csapatai az ún. Keleti lótenyésztő telepen át, Remontnaja falu irányába mozogtak. Golubjov osztaga, Pucskov parancsnoksága alatt csak Velikoknyazseszkajáig nyomult előre. A többi osztag üldözte Popovot, ez az üldözés azonban csak elszórt járőrcsatározásokra korlátozódott. Popov kitért a harc elől, nyilvánvalóan arra törekedett, hogy növelje erejét, és csak ezután csapjon le egyesített osztagainkra. Éppen ezért Remontnaja körzetéből élesen északnyugatnak fordult Romanovszkaja

irányába, átkelt a Donon, és a szovjethatalom elleni harcra lázította a Don jobbpartján fekvő kozák falvakat. Mivel a Don jobbpartján elterülő falvak többsége felkelt a szovjethatalom ellen, a vöröspartizán-osztagok felhagytak Popov üldözésével, és saját falvaik felé indultak.

Amikor osztagunk visszatért Platovszkájába, Podtyelkovtól táviratot kaptunk, amely arra utasított bennünket, hogy azonnal tartóztassuk le Pucskovot, Golubjov osztagának törzsparancsnokát, továbbá fegyverezzünk le minden századparancsnokot, kozákot, és eresszük szélnek őket. Golubjov árulásáról még nem tudtunk, a távirat pedig egy szót sem említett erről; éppen ezért Nyikiforov habozott, hogy végrehajtsa-e Podtyelkov utasításait. Nyikiforov úgy vélte, hogy Golubjov osztagában a három század frontot járt kozákság akkora erő, amely még sok kellemetlenséget okozhat nekünk. Az e kérdés megvitatására összehívott tanácskozáson Nyikiforov kijelentette, hogy Pucskov letartóztatása és osztagának lefegyverzése igen kockázatos dolog, s rendkívül elcsodálkozott, amikor kijelentettem, hogy egyetértek Podtyelkov utasításával. Előterjesztettem a tervemet Pucskov letartóztatására. A terv szerint Golubjov nevében fogalmazzunk Pucskovnak egy táviratot, amely szerint sürgősen Platovszkájába kell vonulni az osztagával együtt, ahová ő, mármint Golubjov, csakhamar visszatér Rosztovból; aztán a borítékba zárt táviratot átadom Pucskovnak Velikoknyazseszkájában, amire ő, ha még nem tud a letartóztatási rendeletről, azonnal Platovszkájába indul az osztagával. Erre az időre Platovszkájában előkészítjük a kozákok elszállásolását, és mindent úgy rendezünk, hogy a kellő pillanatban külön-külön, vagy akár az egész csoportot egyszerre le tudjuk fegyverezni. Pucskovot és a századparancsnokokat, mihelyt megérkeznek Platovszkájába, az osztagtörzshöz kell hívni tanácskozáásra, és le kell tartóztatni őket.

Arra az esetre, ha Pucskov gyanúsnak találja a táviratot, azt javasoltam, lépünk föl erőszakkal vele szemben, és éppen ezért magunkkal kell vinnünk Velikoknyazseszkájába a lovas századot is.

Tervemet jóváhagyták, és működésbe kezdtem. Először is összehívtam a szakaszparancsnokokat, és tájékoztattam őket tervem lényegéről. Megállapodtunk abban, hogy Podtyelkov rendelkezéséről nem szólunk a harcosoknak, csak annyit mondunk

nekik, hogy a kozákokkal óvatosan kell bánni, mert akadnak közöttük olyan emberek is, akik készek átállni a fehérek oldalára.

Az est leszálltával a század elindult Velikoknyezsceszkájába. Hajnalra már a szomszédos faluba érkeztünk. A kozákok békésen aludtak, így nem lett volna nehéz helyben lefegyverezni őket. Ennek ellenére szilárdan ragaszkodtam eredeti tervemhez. Amikor megtaláltam Pucskov szállását, és beléptem hozzá, még ágyban feküdt. Áadtam neki a levelet, és leültem egy székre. Pucskov elolvasta a táviratot, és közölte velem a tartalmát. Azt feleltem neki, hogy minden bizonytal készül valami, és valószínű rövidesen tanácskozást tartunk a rosztovi utasításokról. Hogy teljesen eloszlássam Pucskov gyanúját, megjegyeztem, hogy zavaros idők járnak, ezért hoztam a levelet, egy század fedezete alatt.

— Helyesen tette — mondta Pucskov. — És mikor induljak? — kérdezte aztán.

— Ez az ön dolga — válaszoltam. — Én teljesítettem a feladatomat, és máris fordulhatok vissza.

— Várjon csak — mondta Pucskov —, mindjárt felöltözöm, harapunk valamit, és együtt elindulunk.

Röviddel ezután századom és Pucskov három kozák százada elindult Velikoknyezsceszkájából. Délután megérkeztünk Platovszkájába. Az előre megbeszélte terv szerint a kozákok megkapták szálláshelyüket, Pucskovot és századparancsnokait pedig behívták az osztag törzséhez. Századunk emberei már egy napja semmit sem aludtak, de amikor Nyikiforov azt tanácsolta, hogy menjünk pihenni, nagyon elcsodálkoztam. Pucskovnak és a kozák századparancsnoknak szintén azt javasolta, hogy először pihenjenek. Kiderült, hogy most, amikor Pucskovot már kézre kerítettük, Nyikiforov nem tudta, mit tegyen velük. Természetesen egyedül nem dönthettem el a kérdést, úgy gondoltam, teljesítettem a feladatomat, ezért hazamentem pihenni.

Otthon megebédeltem, és tüstént elaludtam. Nem múlt el egy óra sem, amikor apám felébresztett.

— Ébredj, fiam, zaj van a faluban, lövöldöznek, úgy látszik, történt valami — mondta.

Kifutottam a házból, lóra pattantam, és az osztagtörzshöz vágtattam. Pucskov kozákjai vágtában menekültek a Sara-Buluk tanyára vezető úton és a Manics folyó irányába. A századom

harcosai lótháról lövöldözve üldözték őket. Úgy látszik, Nyikiforov különös viselkedése felkeltette Pucskov gyanúját, és riadóztatta kozákjait, hogy kimenekítse őket Platovszkajából, és ez fellármázta az embereimet. Pucskov eleinte megkísérelte rendben vezetni az osztagát, de miután meggyőződött ennek hasztalanságáról, otthagya a kozákokat, és tisztiszolgájával együtt a Manics folyóhoz vágatott. Én pedig egy csoport harcossal a nyomába eredtem. Üldözés közben Pucskov legénye meghalt, ő elérte a folyót, és a vízbe vetette magát. A túlsó part felé úszott, a ló sörényébe kapaszkodva. Az odaérkező harcosokkal együtt lőni kezdtük. Még nem ért át a folyó balpartjára, amikor lovával együtt süllyedni kezdett. A távcsövön keresztül azonban észrevettem, hogy kikecmergett a folyóból, és a nádas közé kúszott.

3.

Fentebb már szó volt róla, hogy Popov tábornok, a Doni sereg tábori atamánja, a Don jobbpartján fellázította a falvakat a szovjethatalom ellen. Kiáltványában arról szónokolt, hogy nemcsak a szovjetek, hanem minden olyan hatalom ellen harcol, amely ellenzi a monarchiát.

A monarchiához hű kozákság felső rétege mindig ellenségesen viselkedett minden forradalmi, sőt még liberális párttal szemben is. Ha a kozákság főkolomposai a liberálisokat, men-sevikeket és az ezereket megvetették, akkor a bolsevikokat egyenesen gyűlölték. Igyekeztek elhitetni a kozákokkal, hogy a bolsevikok földreformja tönkreteszi a kozákságot, megfosztja őket minden joguktól, amelyet a cártól kaptak. „Kinek a rovására akarnak a bolsevikok földet osztani a parasztoknak?” — kérdezték a fehérgárdisták, és rögtön meg is feleltek: „A kozákok rovására.” Azt is bizonygatták, hogy a kozákok a vérükkel szerezték a földet, és ennek a földnek a felosztása a kozákság kifosztását jelenti.

Az 1918 márciusában, Konsztantyinovszkaja faluban tartott Haditanács Krasznov tábornokot választotta a Doni sereg atamánjának. A Haditanács „felhívással” fordult minden kozákhhoz. A „felhívás” szerint a szovjethatalom a legszegényebb muzsikká

akarja változtatni a kozákat, ezért uszítja a bevándorolt parasztságot és a munkásokat a kozákságra.

Krasznov „felhívása” felszólította a frontot járt és az öreg kozákat, a cár híveit, hogy simítsák el a nézeteltéréseket, és egyesítsék erőiket a szovjethatalom elleni döntő harcra.

A fehérgárdisták, hogy a maguk oldalára állítsák a parasztságot, ugyanolyan jogokat ígértek a bevándoroltaknak is, mint a kozákoké, ha fegyveresen harcolnak a vörösök ellen. A Haditanács még azt is el akarta hitetni az emberekkel, hogy a Doni sereg nem akarja megtámadni Moszkvát, hogy nem szándékozik beleavatkozni egész Oroszország ügyeibe, hanem csak az a feladata, hogy ne engedje a vörösöket a Donhoz.

A Haditanács számos agitációs csoportot hozott létre, hogy minél szélesebb körben terjessze a „felhívását” a Doni körzet kozákjai között, és hogy ennek alapján szervezzék a fehérgárdista csapatokat. Az agitációs csoportokat tíz-tizenöt lovasból álló járőrök kísérték a kozák falvakba és tanyákra. Az ellenforradalmi mozgalom hulláma végighömpölygött az egész doni körzeten, és tovább vonult kelet felé.

Popov tábornok hadjárata és a Haditanács agitációja következtében a doni kozákság többsége, közöttük a szalszki kozák is, átálltak az ellenforradalom táborába. A jómódú és a közép-birtokos kozákok önként beléptek a fehérosztagokba. Az egész Donvidéken szervezték a kozák csapatrészeket, és üldözték a szovjethatalom híveit.

Krasznov tábornok összegyűjtötte az ellenforradalom erőit a Don mentén. A Kubán és Tyerek mentén Kornyilov és Alekszejev tábornok, Kornyilov halála után pedig Gyenyikin tábornok toborozta az ellenforradalom erőit.

Meg kell említeni, hogy Gyenyikin és Krasznov között kezdettől fogva ellentétek voltak. Gyenyikin az „egységes és oszthatatlan” Oroszországért harcolt, minden ellenforradalmi erőt egyesíteni akart a szovjetköztársaság elleni harcra, főkormányzónak Kolcsakot ismerte el, és az imperialista antanthatalmakra támaszkodott. Ezzel szemben Krasznov tábornok kozák föderációt akart létrehozni az ország déli részén, és a német imperialisták segítségére számított. Krasznov meg volt győződve róla, hogy Gyenyikin nélkül is szétveri a szovjeteket a Don mentén.

Akkorra már ismertté vált Krasznovnak a németekkel kötött titkos szerződése, amely szerint gabona és szarvasmarha fe-

jében a kozákok fegyvert kapnak tőlük. Krasznov hívei azt bizonygatták a lakosságnak, hogy jobb a németekhez fordulni segítségért, mintsem azt tūrni, hogy a szovjethatalom elterjedjen a Don mentén. „A németek — mondták Krasznov hívei — jönnek, aztán mennek, de ha a vörösöket a Don mellé engedjük, megsemmisítik a kozákságot.”

A helyzet napról napra élesedett. Érezni lehetett, hogy az ellenforradalom széles fronton támadásra készül.

A fehérek elfoglaltak minden jobbparti községet, emellett megszállták a Don és Manics balpartján fekvő kozák falvakat is, mint pl. Szemikarokorsz kaját, Bagajevsz kaját, Manicssz kaját, Kagalnyickaját, Mecsetyinsz kaját, Jegorliksz kaját. Ezekben a falvakban a lakosság többsége kozák volt. Minden faluban és tanyán jelentős kozák helyőrség állomásozott.

Ugyanakkor azokban a helységekben, ahol a lakosság többsége tősgyökeres vagy bevándorolt paraszt volt, és a szovjethatalomnak aktív hívei laktak, egyre nőttek és erősödtek a vöröspartizán-osztagok.

Mind a forradalmi, mind az ellenforradalmi tábor a szervezés és alakulás, a harcra készülés időszakát élte. A forradalmi bizottságok igen erélyesen működtek, különösen a Tyihoreck—Caricin vasútvonal állomásain. A forradalmi bizottságok és a vöröspartizán-osztagok segítségével a bolsevik párt mozgósította a népet a szovjethatalom ellenségei elleni harcra. A párt leleplezte a fehérgárdisták rágalmait, és megmagyarázta a munkások, parasztok és kozákok széles néptömegeinek, hogy kinek az érdekeiért harcol a szovjethatalom, és kinek az érdekeit védik a fehér tábornokok.

A platovsz kajai osztag is gyorsan nőtt. Például az osztag lovas századának minden szakaszához már több mint száz ember tartozott. Folytattuk az osztag harckiképzését, kiépítettük a falu körkörös védelmét, és önálló lovas járőröket küldtünk ki az utakra.

Járőreink időnként találkoztak a fehérek járőreivel. Kezdetben viszonylag békésen zajlottak le a találkozások. A szemben álló felek hallótávolságra megközelítették egymást, és vitatkoztak. Mindegyik ragaszkodott az álláspontjához, mindegyik a maga igazát bizonygatta. Rövid, de meglehetősen éles hangú vita és fenyegetőzés után az ellenfelek ellovagoltak. Az egyik erre, a másik arra. Mikor tudomást szereztem erről, figyelmez-

tettem az embereimet, hogy az ilyen találkozások rosszul is végződhetnek, különösen ha tiszt is van a fehérek járőrében. Valóban így is történt. Amikor a platovszkajai osztag egyik járőre találkozott az egyik fehérkozák járőrrel, a fehérgárdista tiszt egyetlen pisztolylövéssel megölte a járőr parancsnokát, és a zúrzavarban elmenekült.

Mindezekből láthattuk, hogy a fehérek csakhamar döntő hadműveletekbe kezdenek. A szétszórt partizánosztagok elleni harcra elegendő szervezett erővel rendelkeztek, és csak azért nem indították meg a támadást, mert fő feladatuknak a hadsereg szervezését tartották.

Csak elszórt szigeteket alkottak a kozák fehérgárdista lázongás tengerében azok a faluk és tanyák a Doni körzetben, ahol még szovjethatalom volt, és még vöröspartizán-osztagok működtek. Rövid időn belül egyesülniük kellett volna, nehogy egyenként felszámolják őket. Az osztagok parancsnokai azonban nem szánták rá magukat erre a lépésre. Úgy látszik, arra számítottak, hogy saját falvaikba és tanyáikba bújnak el.

A faluszovjet egyik gyűlésén, amelyen a platovszkajai osztag parancsnoksága is részt vett, azt javasoltam, hogy hagyjunk a faluban egy kis helyőrséget, a főerőkkel pedig vonuljunk Szoljonij, Szuhoj, Dalnyij tanyák felé, ugyanis onnan várhattuk leginkább az ellenség támadását. Arra gondoltam, hogy ha elfoglaljuk ezeket a tanyákat, könnyebben felderíthetjük az ellenséget, és megteremthetjük az együttműködést a velikoknyazseszkajai, orlovkai és veszelovszkiji osztagokkal. Ezenkívül feltétlenül szükségesnek tartottam, hogy összekötőket küldjünk a többi osztaghoz. A gyűlésen azonban csak beszéltünk erről, de Nyikiforov és Krutyey egy lépést sem tett a partizánerők egyesítése érdekében.

Ebben a viszonylag nyugalmas időszakban felkészítettük a partizánokat a harcra. Megtanítottuk a harcosokat löni, a terephez alkalmazkodni és karddal hadakozni, ami fölöttébb szükséges volt, minthogy katonáink többsége életében először vett a kezébe puskát és kardot. A Doni körzet lakossága, a kozákok és a parasztok kivétel nélkül mind jó lovasok voltak, de azok a parasztok, akik még nem szolgáltak a lovasságnál, nem tudták használni a kardot. „Legyen csak ló alattam, kaszabolni majd megtanulok” — így vélekedtek mindnyájan, akik be akartak kerülni századomba.

Sokan szerettek volna lovas katonák lenni. Az volt az egyetlen akadály, hogy nem volt elég lovunk, kardunk és nyergünk. Éppen ezért felhasználtuk a szélcsendet, és elhatároztuk, hogy a Manics folyó mentén elterülő földesúri birtokokra megyünk lovakért. Negyven lovaszt vettem magam mellé, tízet-tízet mindegyik szakaszból. Elég hosszú ideig kellett portyáznunk, mert a jószágigazgatók elrejtették a szarvasmarhákat és a lovakat. Lovaglásunk közben egy mély horhoshoz jutottunk, amelyben egy pompás ménes legelészett. Megtudtuk, hogy a ménes Pesvanov földesúr tulajdona. Húsz lovasnak megparancsoltam, hogy hajtsák a ménest Platovszkájába, a többi emberrel pedig a földesúri birtokra lovagoltam, hogy megkeressem a jószágigazgatót. A jószágigazgató háza előtt fegyveres embereket pillantottunk meg. Megkérdeztem tőlük: „Kik vagytok?“, amire azt felelték, hogy a veszelovszkij vöröspartizán-osztaghoz tartoznak, és Dumenkóval, az osztagparancsnokukkal együtt Velikoknyazseszkájába tartanak.

— És hol van a parancsnokotok? — kérdeztem.

— Nem látod? Ott ül a szobában — felelte az egyik.

Benéztem az ablakon, és az asztal mellett egy tisztí egyenruhás embert láttam ülni. Kozákkapitányi rangban volt. „Mi a csuda, vöröspartizán-osztag parancsnoka, tisztí váll-lapokkal? Ez lehetetlen!” — töprengtem, és megparancsoltam katonáimnak, fogják el azokat az embereket, akik azt állították, hogy a veszelovszkiji osztaghoz tartoznak.

— Kezeket fel! — parancsoltam a tisztnek, amikor beléptem a házba. Nem tehetett mást, mint végrehajtotta a parancsomat. Lefegyvereztem, megmotoztam, és a nála levő igazolványokból megállapítottam, hogy Borisz Klavgyijevis Dumenko a neve, és valóban a veszelovszkiji vöröspartizán-osztag parancsnoka.

— Hát ez meg mit jelent? — háborodott fel Dumenko.

— Semmiség az egész, végződhetett volna rosszabbul is.

Visszaadtam a fegyverét, az iratait, és azt tanácsoltam neki, vegye le a váll-lapokat, ha nem akar értük a fejével fizetni. De a váll-lapokról majd később. Dumenkóról is csak azért beszélek, mert a találkozásunk arra ösztönzött, hogy a faluszovjetben újra meg újra sürgessem a támadás megindítását a fehérek ellen.

Dumenko közölte velem, hogy a fehérek egyre szemtelenebbek. Ő egyébként éppen Velikoknyazseszkájába tartott a harco-

saival, hogy megbeszélje Ševkopljaszov velikoknyazseszkajai vöröspartizán-osztagával a közös hadműveleteket. Elmondta, hogy a mi osztagunkkal is fel szeretné venni a kapcsolatot. Megígérttem, hogy átadom üzenetét a platovszkajai szovjetnek, amit meg is tettem, mielőtt visszaérkeztem a faluba. Sajnos, nem sikerült meggyőzőnöm a parancsnokságunkat. Ez alkalommal sem tettek egyetlen lépést sem, hogy felvegyék a kapcsolatot a többi osztaggal.

Nyikiforov nemtörődősége is nagyon nyugtalanított. Attól félttem, hogy a fehérek bekerítik az előőrseinket, és váratlanul rátámadnak a falura. Sajnos, bekövetkezett amitől tartottam. Egyik éjszaka két órakor szekérsörgést és kiáltozást hallottunk. Berontott a küldönc a szobámba, és jelentette, hogy Dalnyij, Szoljonij, Szuhoj és más tanyákról menekültek érkeztek a faluba.

A menekülők elmondották, hogy rájuk törtek a fehérkozások, és kegyetlenül leszámoltak a lakossággal. Sok szovjet aktivistát lekaszaboltak és agyonlőttek, a Hirnij-tanyán pedig néhány lakost elevenen a kútba dobtak.

Riadóztattam a századomat, és küldöncöt szalasztottam az osztagparancsnoksághoz. A küldönc azonban sem Nyikiforovot, sem Szergyecsnijt, a helyettesét nem találta. Ekkor megparancsoltam, hogy verjék félre a harangot. A kongatás csakhamar felriasztotta a falu lakosságát. Minden harcképes ember fegyvert ragadott, kinek mi esett a keze ügyébe. Még apám is, aki pedig igen jámbor természetű ember volt, a villából vadászlándzsát készített.

— Itt van, apám, a puskám — mondtam neki.

— Nem, nem, add csak valamelyik fiatalabbnak. Jobban illik az én kezembe a lándzsa.

A kongatás felébresztette az osztagparancsnokságot is. Előnek Krutyey, a törzsfőnök futott elő nagy álmosan, mögötte pedig Nyikiforov. Elhatároztuk, hogy a gyalogos alegységekkel védelmi állást foglalunk a falu nyugati és délnyugati részén, mert elsősorban onnan vártuk a kozákok támadását, a lovas századot pedig egy kis völgyben helyeztük el, hogy oldalba és hátba támadhassuk a fehéreket.

Hajnali négy órára a lovas felderítők, akiket Sara-Buluk-, Hundulaj- és Szuhoj-tanyák irányába küldtünk ki, jelentették, hogy mintegy másfélezer fehérkozák oszlopalakzatban közeledik

Platovszkaja felé. Öt órára a kozákok elérték a falut, és lovaságukkal megkísérelték menetből elfoglalni, de gyalogos alegységeink visszaverték a támadásukat. Ekkor a fehérek leszálltak a lóról, és gyalogosan indultak támadásra. Óreg, szakállas kozákok voltak, akiket elbutított a fehérgárdista agitáció.

Az osztag gyalogos alegységei tüzet nyitottak a kozákokra, a lovas század pedig a Burguszta horhoson keresztül megkerülte a kozákokat, aztán hátba és oldalba támadta őket. Ez a csapás teljesen váratlanul érte a fehérgárdistákat. Nem tudtak kellőképpen felfejlődni, megzavarodtak és sietve visszavonultak.

Ebben a harcban alkalmaztuk először nagy sikerrel a géppuska-szekereket. Tüzelőállásaikat lépcsőzetesen váltották. Az egyik géppuska-szekér tüzelőállást foglalt a fehérek szárnyán, és tűzzel árasztotta el őket, a másik pedig ugyanazon idő alatt új tüzelőállást foglalt el, és tüzet nyitott, mielőtt még az első géppuska megszüntette volna a tüzelést.

Századunk egész nap üldözte a kozákokat, és kiverte őket Dalnyij-, Hirnij-, Zserebkov-, Szoljonij- és más tanyákból. A harcosok elszántan küzdöttek, és merészen üldözték a menekülő kozákokat. Csak egy dologgal álltak hadilábon. A század katonái nem bíztak a kardban, jobban szerették a puskát. Vágtat a harcos a kozák után, utoléri, de ahelyett, hogy lekaszabolná, hóna alá kapja a kardot, és a puskájával lő. Rálő az ellenségre, a vállára akasztja a puskát, és ismét a karddal hadonászik, hogy megrémítse az ellenséget.

A század egészen Verhnye-Szoljonijig üldözte a fehérkozákokat, onnan visszatért Szuhoj-tanyára, ahol ez időre már összpontosult az egész osztag.

A fehéreken aratott győzelem szinte szárnyakat adott harcosainknak és Platovszkaja lakosainak, akik most már meggyőződtek védelmezőik erejéről. A platovszkajai osztagnak megnőtt a tekintélye a szomszédos falvak és tanyák lakossága szemében, és más osztagok előtt is. Teljesen harcképes és a szovjethatalomhoz hű vöröspartizán-osztagnak tudta mindenki.

A Szoljonij-tanyán helyezkedtünk el, és miután megszerveztük a harcbiztosítást, folytattuk az ellenség állandó felderítését. Lovas járőreink gyakran összecsaptak a fehér járőrökkel, tűzharcba bocsátkoztak velük, és igyekeztek foglyokat ejteni.

Felderítőink egyszer a Szuhoj-tanya közelében elfogtak egy fehérkozákot. A fogoly azt vallotta, hogy a Zolotarevszkij-ta-

nyáról kb. három századnyi kozák érkezett a Tarkanovka-tanyára, ezért elhatároztuk, hogy az éjszaka folyamán rajtaütünk Tarkanovkán. Éjszaka a század Tarkanovkához vonult, és egyetlen hang és lövés nélkül körülzárta a tanyát. A fehérek biztosító őrsői, amelyek a tanya szélső házaiban helyezkedtek el, rendkívül gondatlanok voltak. Több tábori őrs nem állított ki őrköt. Sok kozák aludt még, amikor zajtalanul elfogtuk az őrséget, és betörtünk a tanyára. Reggelre harcosaink összefogdosták és előráncigálták a pincékben, a padlásokon, szénában és szalmában elrejtőzött kozákokat. A század több mint száz fegyveres kozákot fogott el lovastul. Tizenhét fehérkatonára meghalt, a többieknek sikerült elmenekülniük.

A tarkanovkai éjszakai rajtaütés eredményeként megállapítottuk, hogy mekkora erő áll a platovszkajai osztaggal szemben, és hol helyezkednek el azok. A foglyok azt vallották, hogy Zolotarev ezredes osztagához tartoznak, amely kb. ezerkétszáz lovas kozákból és hétszáz gyalogosból áll. Az osztag törzse kislelétszámú helyőrséggel a Zolotarevszkij-tanyán tartózkodik, az osztag főerői pedig a Mojszejevszkij- és a Szadkovszkij-tanyán helyezkednek el. A fehérgárdisták gyengén vannak felfegyverzve, géppuskájuk nincs, tüzérségről pedig a foglyok semmit sem tudtak.

Hogy még pontosabban megállapítsuk az ellenség elhelyezkedését, felderítésre indultam egy kis lovas csoporttal. A felderítés közben arra a megállapításra jutottunk, hogy hátba támadhatjuk az ellenséget, és elfoghatjuk a törzsét a Zolotarevszkij-tanyán.

Nyikiforov jóváhagyta a tervemet, és munkához láttunk. A század mindegyik szakaszából kiválasztottam ötven jó lovas, ilyen módon kétszáz főből álló csoportot alakítottam. Két géppuska-szekeket is vittünk magunkkal. Estére Komarov-tanyához érkeztünk. Arra számítottunk, hogy itt találkozunk az ellenség tábori őrsőivel. Osztagunk azonban tovább haladt a Szal folyó és Komarov-tanya között, nem ütközött a fehérek egyetlen előőrsébe sem, és akadálytalanul bevonult a Zolotarevszkij-tanyára.

A tanyán minden csendes volt. A tanya közepén, a háromhüvelykes ágyúknál álló örök saját embereiknek tartottak bennünket, és elmondták, milyen alegységek tartózkodnak itt, és hol tartózkodik Zolotarev ezredes. Megparancsoltam a helyettesemnek, hogy lásson hozzá a tanyában elszállásolt kozákok le-

fegyverzéséhez, én pedig egy lovas csoporttal Zolotarev ezredeshez indultam, aki a pópa házában lakott. A ház előtt álló örökzet hang nélkül értelmetlenül tettük. Bekopogtam az ajtón. A kopogtatásra kinézett egy asszony, és arról érdeklődött, hogy ki merészel zavarogni.

— Nyissa ki! Jó barát! Sürgős jelentés az ezredesnek.

— Elment a jódolga? Mit kiabál? Az ezredes úr alszik.

Az asszony bement, de csakhamar visszatért, és kinyitotta az ajtót.

Öt harcossal együtt beléptem a házba.

Az ezredes felhúzta a nadrágját, lustán nyújtózkodott, és a fénytől hunyorogva megkérdezte.

— No, barátocskám, mit mennydörögsz? Mutasd, mit hoztál?

— Semmiféle barátocskám, vörösparancsnok vagyok, szedelőzködjön élénkebben.

Az ezredes tágra meresztette a szemét. Elsápadt.

— De ez lehetetlen, és hol vannak a csapataim? — dörmögte?

— Hogy azok hol vannak, mindjárt meglátja.

— Nem, nem — dörmögött az ezredes —, ez összeegyeztethetetlen a taktika fogalmával.

— Gyerünk, gyerünk, szedelőzködjön, és ne bölcselkedjen, nem akarjuk megismételni a rajtaütést az ön taktikai fogalmai szerint.

Öltözködés közben Zolotarev tovább bizonygatta, hogy foglyul ejtése, méghozzá az ágyban, ellentmond a háború szabályainak. A keze reszketett, hangja remegett.

Mire kiértünk az utcára Zolotarev ezredessel, a tanya egész helyőrségét lefegyverezték és foglyul ejtették. Négy háromhüvelykes ágyú az érintetlen lövedékládákkal együtt került a kezünkre.

A foglyokkal és a zsákmányolt ágyúkkal azonnal visszafelé indultunk, és hajnalra már a Szoljonij-tanyán voltunk, a platovszkajai osztag főerőinek tartózkodási helyén.

A Zolotarevszkij-tanya ellen végrehajtott sikeres rajtaütésünk, a helyőrség foglyul ejtése, különösen Zolotarev ezredesnek, a fehérgárdista-osztag parancsnokának a kézrekerítése általános örömjongást váltott ki Platovszkajában és a környező tanyákon. A harcosok és a szovjethatalom oldalán álló lakosok egyaránt ujjongtak.

Zolotarev ezredes kihallgatása, sajnos, semmi értékes anyagot nem szolgáltatott. Zolotarev elismételte, amit már úgyis tudtunk: a közelben levő fehérgárdista-osztagok létszámát és azt a szándékukat, hogy hamarosan aktív hadműveletekbe kezdenek.

A platovszkajai osztag parancsnoksága és a faluszovjet elnöksége úgy határozott, hogy Zolotarevet népbíróságnak kell átadni, mint a nép és a munkás-paraszt szovjethatalom ellen harcoló gonosztevőt. Úgy döntöttek, hogy Zolotarev felett Platovszkajában ítékeznek, ahová a legszigorúbb őrizet mellett el is indították. Mégsem ítélhettük el Zolotarevet, mert ahogyan az őrség parancsnoka jelentette, éjszakai szökési kísérlet közben agyonlőtték.

A platovszkajai osztag a Zolotarevszkij-tanya ellen végrehajtott támadás után folytatta harci életét Szoljonij- és a vele szomszédos tanyákon. Biztosító csapataink és összekötőink állandó kapcsolatot tartottak fenn a veszelovszkiji, martinovkai és orlovkai vöröspartizán-osztagokkal. A harcok egyelőre tábori őrseinknek és felderítő csoportjainknak a fehérek járőreivel és önálló alegységeivel folytatott csatározásaira korlátozódott.

Az osztag egyre növekedett. Ekkor az volt a legfontosabb teendőnk, hogy megszerveztük az alegységeket, és kiképeztük az embereket. Nyikiforov, Szergyecsnij, Krutyey a gyalogsággal foglalkozott, én pedig a lovassággal. Az osztag lovas századát két századból álló osztállyá szerveztük át. Az osztály parancsnokává engem, századparancsnokoknak pedig Barannyikovot, Gorodovikovot választották. A századparancsnokok helyetteseivé Morozovot és Uszenkót nevezték ki.

Az osztag főként önkéntesen jelentkező parasztokból egészítődött ki. Többségüknek a legcsekélyebb haditapasztalata sem volt. A legjobb önkéntesek a kiképzés befejezése után parancsnoki beosztásba kerültek. Meg kell mondanom, hogy egyesek hallatlan gyorsasággal váltak tehetséges és hozzáértő parancsnokokká. Ilyen volt Fjodor Makszimovics Morozov, a harcosok kedvence, ez a csodálatra méltóan bátor ember, aki közkatonából harc közben lett hadosztályparancsnok, vagy Grigorij Pivnyev, egy szegényparaszt fia. Jól emlékszem arra az időre, amikor a fehérgárdisták elleni fegyveres harc első napjaiban azzal a kéréssel jött az osztaghoz, hogy fogadjuk be a lovassághoz. Eleinte visszautasítottam.

— Nem — mondtam neki —, nincs sem lovad, sem kardod,

menj a gyalogsághoz. — És nem telt el két nap sem, Pivnyev ismét jelentkezett, de most már remek lovon, teljes fegyverzetben.

— No, Szemjon Mihajlovics, most már vegyen be a lovaságba, látja, milyen lovam van, és kardot is szereztem.

— De ez még nem minden — ellenkeztem vele —, kaszabolni még nem tudsz.

— De, Szemjon Mihajlovics, hiszen volt idő, amikor még kását sem tudtam enni. Meglátja, megtanulom én azt is.

Engedtem neki, és felvettem a lovasok közé. Eleinte mégsem akartam a harcoló alegységhez küldeni, ahol tapasztalatlansága miatt egykönnyen valamelyik kardos kozák áldozata lehetett volna, hanem küldöncnek osztottam be magam mellé.

Egyszer, amikor a fehérek a Dalnyij-tanyáról kiverték a tábori őrsünket, amely a veszelovszkiji osztaggal tartotta a kapcsolatot, és azonnal helyre kellett állítani az összeköttetést, egy század harcossal és géppuskákkal a visszavonuló őrs segítségére siettem. A völgyben leszálltunk a lóról egy kalászt vetett rozstábla mellett, és Pivnyevet otthagytam a lovakkal, én pedig irányítani kezdtem a csatárláncban támadó harcosokat. Tűzharcba bonyolódunk a fehérekkel. Nézem a küldöncömet, hát látom ám, hogy leül, elbújik a rozspan. Hogy felbátorítsam Pivnyevet, magamhoz hívom, és mondom neki:

— No, mi az, barátocskám, elbújysz a rozspan? Megijedtél a golyótól? Én meg azt hittem, hogy bátor vagy. Ha tudtam volna, hogy félsz, semmiképpen sem vettelek volna be az osztagba.

— Ugyan már, Szemjon Mihajlovics, nem félek én, ördög tudja, mitől van ez — válaszolta. — Ha úgy gondolja, hogy félek, akkor engedjen előre a szakaszba. A harcban és a felderítésen feltétlenül megbizonyítom, hogy semmitől sem félek.

— Korai lenne neked még a szakaszba menned — válaszolom —, a felderítés pedig még inkább. Levágja a fejedet valamelyik kozák, és elgurul az a szertelen kobakod ezen a széles sztyeppén. Nem, legyél csak még mellettem, tanulj még egyet s mást, aztán mehetsz a szakaszba.

Amikor létrehoztuk a lovas osztályt, Pivnyevet Barannikov századába osztottam be, ehhez a tapasztalt parancsnokhoz és gondos emberhez, akit megkértem, ügyeljen a fiatal harcosra. Néha-néha érdeklődtem Barannikovtól Pivnyev felől. Az em-

berekről alkotott véleményében óvatos és a dicséret tekintetében fukar Nyikolaj Kirszanovics Barannyikov eleinte határozatlanul válaszolgatott. „Figyelgetem” — úgymond. Aztán egyszer csak így szólt: „Ebben a fickóban, úgy látszik, szemernyi félelem sincs, úgy gondolom, jó parancsnok lesz belőle.” Nem sokkal ezután a fehérgárdistákkal vívott egyik harcban a völgy fedezete alatt odalovagoltam a Barannyikov-század lóról szállt harcosainak csatárláncához. Nézem a szakaszt, amely csatárláncban fekszik, ügyesen kihasználja a dombos vidéket, és tüzel az ellenségre. Füttyülnek a fehérek golyói, kopognak a földön, de a szakaszparancsnok, akiben Pivnyevre ismertem, mintha észre sem venné mindezt. Nyugodtan jár-ke, és rendezgeti harcosait.

— Pivnyev, te már szakaszt vezényelsz?

— Igen! — feleli, és napbarnította arcáról öröm sugárzik.

— Nem hajolsz le a golyók elöl? — nevetek.

— Nem én, kikerülnek azok engem — válaszol vidáman

Pivnyev.

Kihúzza zsebéből a dohányzacskót, és már nem úgy beszél velem mint parancsnokkal, hanem mint jó ismerőssel, és rágyújt. Hirtelen rápillantok a kezére, és látom, hogy folyik rajta a vér.

— Pivnyev, megsebesültél! Siess a szanitékocsihoz.

Ő meg, mintha mi sem történt volna, nyugodtan megnézi a kezét, aztán rám pillant, és így szól:

— Igen, úgy látszik, megsérültem.

Gyorsan gyarapodott Pivnyev haditudománya. Rövid idő alatt századparancsnok lett, aztán pedig ezredparancsnok. A fiatal parancsnokok közül fegyelmezettségével, merészségével és bátorságával tűnt ki. Hőstettei föllekesítették még a tapasztalt és bátorságukról jól ismert parancsnokokat is. Egyszer például egy csoport bátor lovas élén behatolt az ellenség táborába, értékes iratokat szerzett meg, szétverte a fehérek törzsét és tréningjét, kiszabadította a börtönökből a szovjet aktivistákat, akiket a fehérgárdisták halálra ítélték. Bátor rajtaütéseiről rendszerint fogoly tisztekkel tért vissza. Az életvidám fiú félelmet nem ismerő hőstetteinek híre bejárta az egész 10. vöröslovas-hadsereg csapatait.

1918 májusának derekán Krasznov doni kozák hadserege a német megszállók segítségével befejezte a szervezést, és támadásba lendült a szovjethatalom Don menti támaszai, a vöröspartizán-osztagok ellen.

A Kubán és Tyerek vidékén ez idő tájt még az erjedés és a bomlás időszaka tartott, vagy ahogy én mondanám, az ellenforradalom kibontakozásának az ideje. Éppen úgy, mint 1918 január—februárjában a Don mentén, itt, a Kubán és a Tyerek kozák körzetében is, az öreg kozákok voltak a monarchia legelszántabb védelmezői.

A szovjethatalom legfőbb támaszpontjai a Kaukázus északi részén, Sztavropolban voltak. Ennek ellenére az 1918 elején ott megalakult vöröspartizán-osztagok — éppen úgy, mint a Doni körzetben — gyengék voltak. Elsősorban azért, mert helyi érdekeket védtek, összevissza működtek, nem segítették egymást. A lokálpatrióta hangulatot az osztagokban mindenekelőtt az osztagparancsnokok terjesztették. Kitértek az együttműködés elől, és elleneztek az egyesülést, mert félték bárkinek is a parancsnoksága alá kerülni. Néhány partizánparancsnok individualizmusa ahhoz vezetett, hogy osztagaik a fehérgárdisták szervezett és egyesített csapatainak a zsákmányává váltak.

A Don, a Kubán, a Tyerek mentén és Észak-Kaukázusban kialakult helyzetről beszélve, el kell mondanom, hogyan viselkedett a szovjethatalommal szemben a számos kaukázusi nemzetiség. A hegyilakók: az oszétek, dagesztánok, kabardok, karacsajok, cssecsenek, ingusok és mások ebben az időben nem mutattak különösebb aktivitást. Igaz, a hegyilakók jómódú része, élükön hercegeikkel, a fehérek oldalára álltak, de ezek kevesen voltak. A hegyilakók zöme semleges maradt, vagy pedig a szovjetek oldalára állt. Figyelembe kell venni azt is, hogy a hegyi nemzetiségek szegény rétege kettős elnyomás alatt szenvedett: elnyomta őket a nemzeti földesúri osztály, és elnyomta a cári önkényuralom. A szegényparaszt hegyilakók gyűlölték elnyomóikat, különösen a cárizmust, de annyira elkínzottak, megfélemlítettek és megaláztak voltak, hogy csak ritkán merték felemelni hangjukat a szovjethatalom érdekében.

1918 május derekán a Jegorlikszkaja, Manicsszkaja, Mecse-

tyinszkaja és Kagalnyickaja falvakban állomásozó fehérgárdisták támadást indítottak Dumenko veszelovszkiji osztaga ellen. A veszelovszkiji osztag nem tudta feltartóztatni az ellenség rohamait, és a Manics folyó balpartján Velikoknyazseszkaja felé kezdett visszavonulni. Sevko-pljaszov velikoknyazseszkajai osztaga, amely összeköttetésben állt Dumenko osztagával, ahelyett, hogy a veszelovszkiji osztag segítségére sietett volna és egyesült volna vele, a helyén maradt, a Manics folyón átvezető híd védelmében.

Mivel a veszelovszkiji osztag visszavonult Velikoknyazseszkajába, a mi osztagunk is kénytelen volt elhagyni Szoljonij-, Suhoj- és más tanyákat. Platovszkaja felé vonultunk, hogy ki-egyenessük az arcvonalat, és szorosabbá tegyük a kapcsolatot a velikoknyazseszkajai osztaggal. A régi állásokban csak a lovas osztály maradt. Nekünk kellett feltartanunk az ellenséget. Ha pedig a kozákok túlerővel támadtak, fel kellett tartóztatnunk őket, és vissza kellett vonulnunk Platovszkajába.

A veszelovszkiji osztagban a visszavonulás elégedetlenséget szült a partizánok között. Az emberek nem akarták elhagyni megszokott lakóhelyüket, kunyhójukat és tanyájukat. A visszavonulást Dumenko tehetségtelenségével magyarázták. Az osztagban összetűztek az emberek, ami azzal kezdődött, hogy a harcosok követelték, Dumenko vegye le a tisztii váll-lapokat. A szervezés nélkül összeverődött gyűlésen a partizánok két részre oszlottak. Egyesek Dumenko ellen beszéltek. Azt követelték, váltsák le az osztagparancsnoki tisztségről, és helyettesét, Grigorij Kolpakovot válasszák meg osztagparancsnoknak, mások pedig védelmezték Dumenkót. A gyűlés azzal végződött, hogy az egyik partizán odalépett Dumenkóhoz, és letépte róla a váll-lapokat. Erre Dumenko válaszul megütötte a partizánt. Dumenko a fenyegető népitélet elöl, hívei segítségével, az éj leple alatt Platovszkajába menekült.

A veszelovszkiji osztag most már Kolpakov parancsnoksága alatt folytatta tovább a harcot, és közben visszavonult Velikoknyazseszkaja felé. Június elsején egyesült a velikoknyazseszkajai osztaggal. Az osztagok közös parancsnoka Sevko-pljaszov lett. Az egyesített osztag heves harcokba bocsátkozott a fehérkozákokkal a Manics folyót átszelő hídnál. A harc legfeszültebb pillanatában az osztagban súlyos árulás történt. A velikoknyazseszkajai osztag Szmetyin parancsnoksága alatt álló kozák lovas ezrede,

amely orlovkai és velikoknyazseszkajai kozákokból állott, érintkezésbe lépett a fehérkozákokkal, elárulta saját csapatait, és a fehérek frontális támadásával egyidejűleg, hátba támadta Sev-kopljaszov osztagát. Sev-kopljaszov osztaga visszaverte a kozákokat, és megkezdte a visszavonulást Kuberle állomás felé.

Nem sokkal azután, hogy Nyikiforov osztagának fő erői visszavonultak Platovszkájába, a lovas osztályt megrohmozták a bagajevszkajai, szemikarakorszakajai és a zolotarevszakajai kozákok. Miután visszavertük a kozákok támadását, két harcost küldtem Platovszkájába a kialakult helyzetről szóló jelentéssel. A harcosok visszatértek és jelentették, hogy a fehérek elfoglalták a falut. Hogy Nyikiforov osztaga milyen irányba vonult el, nem sikerült kiderítenünk. A megváltozott helyzettel kapcsolatban a következőket határoztam el: a sötétség beálltával elhagyjuk a Szoljonij-tanyát, éjszaka megközelítjük Platovszkáját, és megrohmozzuk a fehéreket. Hajnalban a lovas osztály betört Platovszkájába, és szétkergetett másfél századnyi, főleg kalmükökből álló fehérkozák osztagot. A falu lakóinak túlnyomó többsége Nyikiforov osztagával tartott, csak az öregek és a kisgyerekek maradtak a faluban. Apám, anyám és nővéreim is elindultak a távoli, nehéz útra. Leonyid öcsém szerzett egy puskát, és megkérte Nyikiforovot, hogy vegye be az osztagába. Az öregektől megtudtam, hogy Nyikiforov Kuberle állomás felé indult, hogy egyesüljön a többi vöröspartizán-osztaggal. Éppen ezért úgy határoztam, nem időzünk tovább Platovszkájában, hanem az osztag után indulunk.

A lovas osztály útközben találkozott Szmetanyin ezredének azzal a kozák századával, amelyik Sev-kopljaszov osztagában elárulta a vörösöket, és átállt a fehérgárdisták oldalára. Az áruló kozákok jórészét lekasabolttuk, másik részét fogságba ejtettük. Az árulók meglakoltak kétszínűségükért.

Kuberlétől délnyugatra rábukkantunk a fehérek kiképző táborára. Elfogtuk a táborban tartózkodó fehérkozákok kislétszámú kiképző alosztályát és néhány előadó tisztjét. Éjszaka a lovas osztály, a foglyokkal együtt, Kuberle állomáshoz vonult.

Már majdnem odaértünk az állomáshoz, amikor valaki ránk lőtt a sötétebből. Megálltunk, és lovas járőrt küldtünk előre a helyzet felderítésére. A járőrre is rálöttek. A harcosok kiabáltak, jelt adtak, hogy jó barátok, vörösök vagyunk, de minden hiába. Nem engedték őket közel az állomáshoz. Kik vannak Ku-

berlében, vörösök vagy fehérek? Nem tehettem mást, mint lovas rohamot indítottam. A roham idejére az osztály harcrendjét úgy építettem fel, hogy a századok között nagy térközöket hagytam, a harcosokat pedig egymástól nagy távolságra helyeztem el. Csak roham közben derült ki, hogy Kuberlében vörösök vannak. Szerencsére senki sem esett áldozatul a rohamban, csak két ló sebesült meg.

Miközben partizánosztagaink többsége összegyűlt Kuberle állomáson, hogy közös erővel elszakadjon a fehérektől, és ha kell, Caricinhoz vonuljon, Kovaljov orlovkai osztaga súlyos harcokat vívott a Don balparti falvainak fehérkozákjaival. A vele szomszédos martinovkai osztag Bolsaja Martinovkában állomásozott, és esze ágában sem volt, hogy a bajbajutott szomszédjának segítsen. A fehérek nyomására Kovaljov osztaga kénytelen volt visszavonulni Bolsaja Martinovkába, ahol az osztagok Kovaljov parancsnoksága alatt egy osztaggá olvadtak össze. Az osztagot azonban az egyesülés után is szűk helyi érdekek vezérelték tevékenységükben. A partizánok nem akarták elhagyni szülőföldjüket, és nem voltak hajlandók más osztagokkal egyesülni. Azt hitték, hogy csak saját ügyükért, saját kunyhóikért kell küzdeniük. Még azután sem hagytak fel ezzel a hamis álláspontjukkal, miután a Kuberlében összegyűlt vöröspartizánosztagok vezetői figyelmeztették őket a közeledő veszélyre, és azt tanácsolták nekik, vonuljanak vissza Kuberlébe vagy Zimovnyikibe. A martino—orlovkai osztag Bolsaja Martinovkában maradt, ahol csakhamar a fehérkozások szoros gyűrűjébe került.

Kuberlében minden vöröspartizán-osztag egyetlen osztagba egyesült Sevko-pljaszov parancsnoksága alatt. Lovas osztályunkat feltöltötték más osztagok lovasaival. Sevko-pljaszov Dumenkót nevezte ki az osztály parancsnokává, engem pedig a helyettesének tett meg.

A PARTIZANOSZTAGOKTÓL
A REGULÁRIS CSAPATOKIG

1.

Ezekben a Don menti zavaros és viharos napokban a Kuberle vasútállomáson összegyűlt vöröspartizán-osztagok végre közös parancsnokság alatt egyesültek. Valamennyien Caricin állapotáról tájékozódunk.

Az ellenforradalom erői gyorsan nőttek az imperialista hatalmak támogatásával, de ezzel egy időben növekedtek a proletárforradalom fegyveres erői is, amelyek Oroszország délkeleti részén, Caricin körül összpontosultak.

A Donyec-medencéből, a Doni sereg körzetén keresztül a lihoj—caricini vasútvonal mentén tört előre K. J. Vorosilov parancsnoksága alatt az 5. Ukrán vöröshadsereg. A hadsereghez csatlakoztak a 3. Ukrán hadsereg egységei, a vöröspartizán-osztagok és a fehérek véres terrorja elől menekülő lakosság.

Rendkívüli hőstett volt ez a hétszáz kilométeres menetelés az ellenforradalom fegyveres táborán keresztül. Vorosilov egységei a több ezer menekülttel nem térhettek le a vasútvonalról, amelyen csigalassúsággal haladt a csomagokkal és emberekkel megrakott rengeteg szerelvény. Emellett éjjel-nappal harcolniuk kellett a minden irányból rájuk támadt ellenséggel.

„Három teljes hónapon keresztül, minden oldalról körülfogták az osztagaimat Mamentov, Fichelaurov és Gyenyiszov tábornok seregei; közben mégis kitörtek a gyűrűből, helyreállították a vasúti síneket, amelyeket az ellenség sok verszt hosszúságban felszedett és elégetett, újra építették a hídakat, a vasúti átjárókat és töltéseket” — írja K. J. Vorosilov.*

* A Vörös Flotta 1941. évi 28. száma (oroszul).

Különösen akkor kerültek veszélyes helyzetbe Vorosilov egységei, amikor a Donhoz értek, és kiderült, hogy az ellenség felrobbantotta a hidat. A fehérek egyre növekvő nyomása a megsemmisüléssel fenyegette őket. Vorosilov egységei körkörös védelemre rendezkedtek be, és elkeseredett harcokat vívtak a fehérkozásokkal. Ezzel egy időben a menekültek, továbbá a nem harcoló katonák és parancsnokok éjt nappallá téve dolgoztak a híd helyreállításán. Követ, földet, téglát, egyszóval mindent, ami kezük ügyébe került, a Donba dobáltak, aztán talpfából elkészítették az ideiglenes tartószerkezetet, és lefektették a síneket. Csak emberfeletti erőfeszítés eredményeként sikerült helyreállítani a hidat, és átírányítani a szerelvényeket a Don balpartjára, Caricinhoz.

Caricinban a helyzet akkor igen súlyos volt. A helyi szovjetek, pártszervezetek és a katonai egységek élén részben ingadozó és tehetségtelen emberek, részben pedig eszer és mensevik provokátorok álltak. Sz. K. Minyin, a szovjethatalom helyi vezetője és a caricini partizánerek nem mindig ismerték ki magukat a bonyolult helyzetben, és egész sor kérdésben káros álláspontot foglaltak el a forradalom ügye szempontjából. Barátságatlanul viselkedtek minden idegen, nem caricini emberrel. Jól tudták, hogy K. J. Vorosilov egységei Caricin felé tartanak, ennek ellenére nem siettek a segítségére, sőt még a Don-híd megbízható őrizetét sem szervezték meg, ami már bűncselekménnyel volt határos.

Csak akkor változott meg a helyzet, amikor júniusban a párt központi bizottságának határozata értelmében Caricinba érkezett I. V. Sztálin, mint az ellátási ügyek teljhatalmú megbízottja.

Mint ismeretes, feladata teljesítése közben gyökeresen át kellett szerveznie a munkát nemcsak a polgári, hanem a katonai intézményekben is, és gyakorlatilag neki kellett irányítania a város védelmét.

Az 5. és 3. Ukrán hadsereg egységeiből, a Donyec-medence és doni kozák körzetek vöröspartizán osztagaiból, amelyek Caricinbe érkeztek, alakult meg Vorosilov csoportja, amely később (1918 októberében) a 10. vöröshadsereg nevet kapta.

Ebbe a hadseregbe olvadtak bele a szalszki körzet partizánosztagai is, amelyekből június második felében, amikor az egyesült osztag Kuberléből Zimovnyikibe vonult, létrejött az

1. Doni szovjet lővész hadosztály. Hadosztályparancsnoknak Sevko-pljaszovot neveztek ki. A hadosztály szervezésével egyidejűleg megalakult az 1. Szocialista lovas ezred, aminek alapját a platovszkajai lovas osztály képezte, amelyet — mint már említettük — Kuberlében feltöltöttek más osztagok lovasságából. A lovas ezred parancsnoka Dumenko lett, én pedig a helyettese.

Az 1. Doni lővész hadosztály nem sokáig védekezett Zimovnyikiben. A fehérek kihasználták számbeli fölényüket, valamint lovas egységeik mozgékonyosságát, átkarolták a szárnyainkat, és arra törekedtek, hogy teljesen bekerítsék és megsemmisítsék a hadosztályt. Ez készítetett bennünket általános visszavonulásra Dubovszkoje irányába.

Nagyon keserves visszavonulás volt. A hadosztály egységeinek fedezete alatt Caricin felé haladt kb. hatvanezer menekült. Családostul, fogaton, gyalog menekültek szülőföldjükről, hogy ne kerüljenek a fehérbanditák keze közé. A hadosztály egységei és a menekülők nagyon sokat nélkülöztek. Nem volt elég élelem, víz és orvosság. Az emberek eltikkadtak a forróságtól, meghaltak a napszúrástól és a vízhiánytól. Fertőző betegségek szedték áldozataikat, és még a kolera is dühöngött.

A fehérgárdisták a frontális támadásokkal egy időben a szárnyakat is támadták, igyekeztek pánikot kelteni a menekülők között, hogy ezzel megakadályozzák egységeink szervezett visszavonulását.

A lovas ezrednek, mint az egyetlen mozgékony egységnek, igen nehéz feladat jutott. Likvidálnia kellett az ellenség frontális és szárnyakról indított áttöréseit, meg kellett akadályoznia, hogy az ellenség a hadosztály hátába vagy a menekülők oszlopa közelébe férközzön.

Az ezred minden erejét megfeszítette, és együttműködött a lővész egységekkel, hogy visszanyerje a fehérkozások támadásait. Napjában tízszer is ellentámadásba ment át, felszámolta az ellenség betöréseit, helyreállította a rendet és nyugalmat a menekülők oszlopáiban.

A harcosok és parancsnokok bátor magatartása eredményeként, a hihetetlen nélkülözés ellenére is, a hadosztály szervesen vonult vissza Caricin felé. A munkaképes menekülőkből osztagokat alkottunk, amelyek összegyűjtötték, kicsépezték és megőrölték a gabonát, megsütötték és szétosztották a kenyeret,

kijavították az utakat, a hidakat, és felkutatták a vízforrásokat. A menekülők közreműködésével kórházakat és lókorházakat hoztunk létre.

Amikor Remontnaja állomás körzetébe értünk (Dubovszkoje település), az 1. Doni hadosztály védelmi állást foglalt el a Szal folyó jobbpartján.

A Don menti általános helyzet egyre feszültebbé vált. Krasznov tábornok tulajdonképpen befejezte a doni fehérkozák hadsereg szervezését, és döntő támadásba lendült Caricin irányában.

Délen, Zimovnyiki—Remontnaja térségében az 1. Doni lövész hadosztály és a hozzá csatlakozott partizánosztagek (a szovjet csapatok szalszki csoportja) ellen Popov tábornok fehér csaptainak ún. sztyeppei csoportja, Caricintől nyugatra, a csirki falvak térségében, a Lihaja—Caricin vasútvonal mentén Vorosilov csapatai ellen pedig Mamontov tábornok csoportja harcolt. Caricintől északnyugatra Fichelaurov tábornok serege támadott.

Krasznov Caricin felé tört, el akarta vágni az Észak-Kaukázusban harcoló szovjet csapatokat, és zsákmányul akarta őket dobni az Alekszejev—Kornijilov-féle „önkéntes” hadseregnek. Krasznov abban reménykedett, hogy egyesülni tud a Szibériából támadó Kolcsak seregeivel. Azt, hogy Krasznov Caricin felé tört előre, nemcsak hadászati célokkal lehetett magyarázni. Caricin hatalmas hadiipari város, fontos vasúti és vízi csomópont volt. Az óriási Volga összekötötte a várost Asztrahannyal, Krasznovodszkkal és Bakuval. Baku viszont egyet jelent az olajjal, Krasznovodszk a közép-ázsiai gyapottal, Asztrahany pedig a hallal. A kaukázusi vasútvonalon keresztül Caricin összeköttetésben állt a kenyérben, szarvasmarhában és gyapjában gazdag Sztavropol vidékével, a Kubánnal és Észak-Kaukázussal.

Krasznov azért is szerette volna elfoglalni Caricint, mert ez a város volt a déli vöröspartizán-erők központja. A vöröspartizánok Caricin felé vonultak, mivel a caricini proletariátusban látták harci szövetségesüket a fehérgárdisták egyesült ereje ellen vívandó kegyetlen harc során. A partizánok azt is tudták, hogy Caricinban fegyvert, töltenyt és gránátot is találnak. Oroszország déli részén nem volt akkoriban Caricinhoz hasonló jelentőségű város. Tudták ezt a vörösök és fehérek, és minden áron arra törekedtek, hogy megtartsák, illetve, hogy elfoglalják.

Amíg azonban erre az időre Krasznov seregének zömét már megszervezték, addig a 10. vöröshadsereg, amely fedezte a Caricinhoz vezető felvonulási utakat, még csak most alakult. K. J. Vorosilov hadseregpáncsnok és I. V. Sztálin, a hadsereg Forradalmi Haditanácsának tagja, igen nehéz körülmények között egyesítette az apró partizáncsoportokat és osztagokat. Harc közben alakították át őket reguláris egységekké, szétzúzták a káros partizánszokásokat, a páncsnoki állomány helytelen munkamódszereit, szigorú katonai fegyelmet és rendet teremtettek, ellátták a sereget fegyverrel, lőszerrel, élelemmel és ruházattal.

2.

Remontnaja állomás körzetében (Dubovszkoje település) az 1. Doni lövész hadosztály makacsul védekezett, kihasználta a Szal folyót, mint természetes akadályt.

Július első felében történt az Ilnyik-tanyán, ahol lovas ezredünk tartózkodott, hogy megjelent nálam egy bizonyos Iscsenko nevezetű ember, akivel már korábban is találkoztam a kuberlei osztag törzsénél. Iscsenko elmondta, hogy Dubovszkojében gyűlést tartanak, amire az ezredből aktivistákat kell kiküldeniük.

Barátságatlanul fogadtam Iscsenkót. Nem is minden alap nélkül. Azok közé a hadtápos partizánok közé tartozott, akik propagandistáknak és agitátoroknak nevezték magukat, de valójában közönséges fecsegők voltak, vagy ahogy a harcosok nevezték őket: izgága, szószátyár alakok, akik csak ülésezni és tudálékoskodni szerettek, nem pedig harcolni. Bár kevesen voltak, mégis igen állhatatosan követelték az olyan jellegű katonabizottságok létrehozását, amilyenek a februári forradalom után létesültek az orosz hadseregben. Azt bizonygatták lépten-nyomon, hogy a katonabizottságok feltétlenül szükségesek a Vörös Hadseregben, hogy politikai ellenőrzést gyakoroljanak a páncsnokok felett, mivel úgymond, a páncsnoki állományba is befurakodtak a forradalom ellenségei. Amikor velem beszélt Iscsenko, minduntalan azt bizonygatta, hogy a katonabizottságok létrehozása igen nagy jelentőségű dolog, ami abból is lát-

ható, hogy a tanácskozáson jelen lesznek a 10. hadseregnek a hadosztályhoz érkezett vezetői is, Sztálin népbiztos, a párt központi bizottságának tagja és Sznyeszarev tábornok, a nagytudású katonai szakember,

Iscsenko arra számított, hogy a tanácskozáson hozzá hasonló fecsegők lesznek jelen, én azonban előre figyelmeztettem, hogy a harcosokkal és parancsnokokkal fogok megjelenni, akik tudatosan harcolnak a köztársaság ellenségei ellen, és saját tapasztalatukból tudják, mi az a munkás-paraszt vöröshadsereg, és miben különbözik a régi orosz hadseregtől.

A vasútállomás egyik kis szárnyépületében tartották a tanácskozást. Mikor a harcosokkal és parancsnokokkal együtt beléptem a terembe, már nem volt egyetlen szabad hely sem. Végignézttem a jelenlevőkön, Sztálint kerestem, de nem láttam senkit sem, aki kitűnt volna a többiek közül. Gondolatban összeszedtem Iscsenkót és társait, akik valóban csak fecsegnek, felültettek bennünket, hogy minél több embert idecsődítsenek erre a felesleges tanácskozásra.

Végighallgattam néhány szónokot, aztán szót kértem. Felszólalásomban igyekeztem minél meggyőzőbben bebizonyítani, hogy lejárt a katonabizottságok ideje. Annak idején jók voltak a régi orosz hadsereg felbomlasztására, de ma már teljesen feleslegesek, mivel mi nem szétzüllesztani, inkább állandóan erősíteni akarjuk saját hadseregünket. Elmondtam, hogy a Vörös Hadsereg harcosai túlnyomó többségben munkások és parasztok, akik önként jelentkeztek a szovjethatalom védelmére, maguk közül választottak parancsnokokat, s azoknak semmi köziük nincs a régi hadsereg tiszti állományához. Így tehát bízhatunk bennük, hogy képesek a katonabizottságok gyámkodása nélkül is öntudatos, forradalmi fegyelmet tartani a csapatoknál. A katonabizottságok létrehozása helyett azt javasoltam, jelöljünk ki politikai munkásokat, akik felvilágosító munkát végeznek a vöröskatonák között. Felszólalásom végén elmondtam, hogy szerintem a katonabizottságok létrehozásának kezdeményezői tudatosan aláássák a fegyelmet a Vörös Hadseregben, és azt javasoltam, vegyük le a napirendről ezt a felesleges, sőt káros kérdést, a bizottságok létrehozásának kezdeményezőit pedig tartóztassuk le, küldjük Caricinba, és adjuk át őket a hadsereg Forradalmi Haditanácsának. Sokan támogattak, majd sokáig vitatkoztak, s amikor elült a zaj, így szólt az elnök:

— Átadom a szót Sztálin elvtársnak.

A szoba sarkában elhelyezett székről egy napbarnított arcú, sovány, középtermetű ember emelkedett fel. Bőrzeit és bőrsapkát viselt, dús fekete haja volt. Fekete bajusz, egyenes orr, fekete, alig-alig rebbenő szem.

Sztálin azzal kezdte beszédét, hogy felszólalásomat alapjában véve helyesnek minősítette. Nyugodtan, ráérősen beszélt, észrevehető kaukázusi kiejtéssel, de nagyon világosan és érthetően. Azt mondta, hogy a katonabizottságok valóban felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tettek a szocialista forradalomnak. Segítettek a bolsevik pártnak öntudatra ébreszteni a katonatömegeket, a katonák többségét átállították a szovjethatalom oldalára, és aláásták a reakciós tisztek tekintélyét.

Sztálin hangsúlyozta a katonabizottságok szerepét a régi hadseregben, egyetértett azzal a kijelentéssel, hogy felesleges a Vörös Hadseregben katonabizottságokat alakítani, mert bizalmatlanságot keltene a parancsnokokkal szemben, aláásná a fegyelmet a csapatoknál, és helyeselte a politikai munkások kijelölését. Kijelentette: véleménye szerint a jelenlegi helyzet megköveteli, hogy létrehozzuk az alegységek, egységek és magasabb egységek politikai munkásainak intézményét. A politikai munkásoknak a maguk eszközeivel biztosítaniuk kell a csapatok elé állított feladatok végrehajtását, és a szovjethatalom iránti hűség szellemében kell nevelniük a harcosokat.

Sztálin helytelenítette azt a javaslatot, hogy tartóztassuk le a tanácskozás kezdeményezőit. Azt mondta, hogy ha valamilyen kérdés felvetődik, meg kell vitatni, ha jó, el kell fogadni, ha pedig rossz, el kell vetni. Beszéde végeztével felkérte a tanácskozás résztvevőit, mondják el a véleményüket a politikai munkások intézményéről. Mindenki helyeselte a javaslatot, és azt javasolták, azonnal hozzunk határozatot. Sztálin azonban kijelentette, a tanácskozáson nem kell elfogadni konkrét határozatot, s biztosított bennünket arról, hogy a Forradalmi Hadi-tanács figyelembe veszi a kívánságainkat. Ezzel a tanácskozás véget ért.

Amikor mindenki eltávozott a teremből, Sztálin magához hívott, és megkérdezte, milyen származású vagyok, milyen egységet vagy alegységet vezényelek, és milyen képzettségem van. Válaszoltam, majd Sztálin megérdeklődte, mit csináltam a februári forradalom után. Elmondtam mindent, ami érdekelte.

— No, most már jó ismerősök vagyunk — mondta Sztálin, és megrázta a kezemet.

A beszélgetésünknel jelenlevő Sznyeszarev altábornagy, aki Sztálin mellett működött katonai tanácsadóként, megkérdezte:

— Milyen esetekben támad lovasrendben az ellenség gyalogságára?

Szemmel láthatólag a katonai tudományomat ellenőrizte.

Ezt válaszoltam:

— Először is, amikor a gyalogság harcrendje szétszóródott, másodsor az ellenség üldözésénél, harmadszor meglepetésszerű támadásnál.

Sznyeszarev így szólt:

— Helyes — és Sztálinhoz fordulva megjegyezte —, ismeri a szabályzatot.

Ezek után parancsot adtam a velem levő harcosoknak és parancsnokoknak:

— Lóra!

Kíséretem válogatott, szép szál, vakmerő lovasokból állt, és pompás lovaik voltak. Észrevettem, hogy Sztálin érdeklődéssel figyeli a harcosaimat. Odalovagoltam hozzá, még egyszer kezet fogott velem, és megjegyezte, hogy tetszenek neki a harcosok és a parancsnokok.

Elindultunk az ezredünkhöz, Sztálin pedig Sznyeszarevvel, Sevko-pljaszov és más parancsnokok kíséretében, beszállt az álmódon veszteglő vagonba.

Így zajlott le első találkozásom I. V. Sztálinnal.

3.

1918 július végére a fehérkozások a Don jobbpartján helyezték el csapataikat. A Kalacs, Nyizsnye-Csirszkaja, Vernyhe-Kurmorajszkaja vonalon készenléti állást foglaltak el a Caricin elleni támadásra. Délről, Velikoknyazseszkaja körzetéből Poljakov ezredes fehérosztagai készültek támadásra a vöröseregek szalszki csoportja ellen. A közvetlenül Caricint védő csapatok erre az időre a Kacsalino, Karpovka, Krivomuzginszkaja és Gromoszlavka vonalon rendezkedtek be védelemre.

Caricintől délre, a kaukázusi vasútvonal mentén a vörös csapatok szalszki csoportja helyezkedett el. Főként a vasútállomásokon szervezték meg a helyőrségeket. Az 1. Doni lövész hadosztály Dubovszkaja települést (Remontnaja állomás) védte. Lovas ezredünk Iljinka faluban állomásozott.

Ebben a faluban talákoztam először K. J. Vorosilovval. Nem tudtam róla, hogy Remontnajába érkezett, mivel éppen akkor tértem vissza felderítésből. Elküldtem a jelentésemet a hadosztályparancsnokhoz, aztán egy fiatal ló belovaglásával foglalkoztam. Ezt a munkát sohasem hanyagoltam el. Amikor K. J. Vorosilov megérkezett az ezredünkhöz, éppen belovaglás közben talált.

Kliment Jefremovics azért látogatott meg bennünket, mert különösképpen érdekelte a lovasság. A 10. hadseregben még kevés lovas egység volt, és azon töprengett, hogyan lehetne a leghatásosabban felhasználni őket a fehérgárdisták nagylétszámú lovassága ellen.

Vorosilov mély benyomást gyakorolt rám. Olyan széles politikai látókörű, a forradalom győzelmébe vetett erős hitű forradalmár bolsevikot ismertem meg személyében, aki egész életét a munkásosztály ügyének szentelte, és mélységesen meg volt győződve a forradalom győzelméről. Meggyőző logikája, nyílt, egyenes tekintete, délceg, izmos alakja és erélyes gesztusai harmonikus egységbe olvadt benne.

A találkozásunk első percétől érzett rokonszenvem arra ösztönzött, hogy felkérjem, mondjon beszédet a harcosaimnak. Kliment Jefremovics szívesen helyt adott kérésemnek. Azonnal megparancsoltam, hogy hívják össze az ezredet. Az ezred gyorsan felsorakozott, és Kliment Jefremovics fellépett egy géppuska-szekérre, amelyet a harcosok rögtön körülvettek. Beszéde rövid és egyszerű, de igen meggyőző volt. A szovjethatalomról beszélt, és arról, hogy hogyan kell megvédeni. Minden szava a munkás-paraszthatalom erejébe vetett hitet tanúsította. Vorosilov beszéde után a harcosok nevében megköszöntem a beszédet, és ígéretet tettem, hogy utolsó csepp vérünkig védjük a szovjetköztársaságot.

Az ezt követő hadosztályparancsnoksági tanácskozáson Kliment Jefremovics megkérdezte, hogy tudunk-e segíteni a martino-orlovkai partizánosztagnak, amelyet még mindig körülzárva tartanak a fehérkozások.

Sevkopljaszov, Krutyey, a hadosztály törzsfőnöke, majd Dumenko egymást túllícitálva bizonygatta, hogy nem tudunk segíteni a partizánokon. Lőszerhiányra és a fehérek túlerejére hivatkoztak. „Hiszen még arra sincs elég erőnk, hogy visszaverjük a fehéreket, hogy segíthetnénk rajtuk” — mondták.

— Nem is kell elmenni az egész hadosztálynak a partizánok felszabadítására — válaszolta Kliment Jefremovics. — Egy lovas ezred is megbirkózik a feladattal. Mi a véleménye erről, Bugyonnij elvtárs? — kérdezte tőlem.

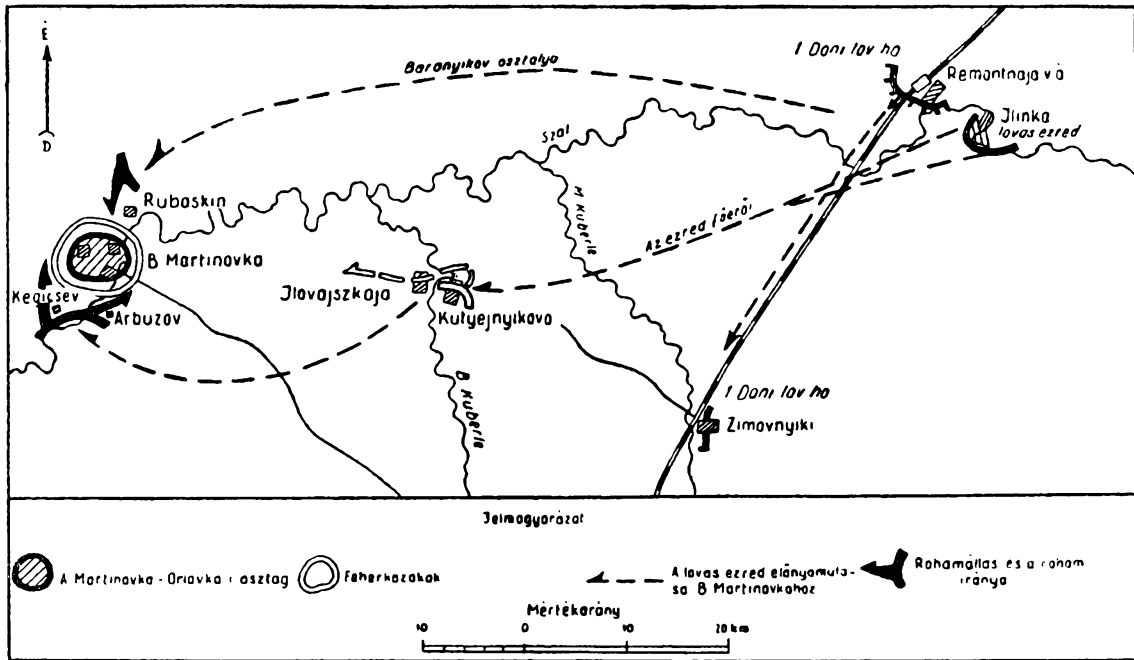
Azt válaszoltam, hogy tökéletesen egyetértek a javaslatával, meg kell menteni embereinket, akik véreznek és éhenhalnak. Engedélyt kértem, hogy a martino-orlovkai osztag felmentésére induljak a lovas ezreddel.

Kliment Jefremovics kijelentette, hogy ő maga is velünk tart, és megparancsolta, készítsük elő az ezredet a portyára. Vorosilov szemmel láthatólag megsejtette, hogy a hadosztályparancsnokság nem minden tagja hajlandó megtartani a katonatörvényt: „Magad halj meg, de segítsd a bajtársaidat.” Emlékezetébe idézte mindenkinek, hogy a bolsevikok nem hagyják cserben a barátait. Ezután Dumenko kijelentette, hogy bár beteg, de a portyára mégis velünk tart szekéren.

A portyára való felkészülés nem okozott bonyodalmakat, mivel ezredünk mindig harckészültségben volt. Tekintettel arra, hogy az ellenség hátában kellett működnünk, elegendő lőszerrel láttuk el magunkat, és kiegészítettük a szanitécokcsink gyógyszerkészletét, hogy ezzel is segítsünk az osztagon.

Jelenttem Vorosilovnak, hogy az ezred portyára készen áll, és előadtam a tervemet. Ez a következő volt: éjszaka, előre felderített helyen két oszlopban átmegyünk az ellenség arcvonalán, és Bolsaja Martinovka irányába vonulunk. Barannyikov osztagja a Szal folyó jobbpartján halad a Rubaskin-tanya irányába, az ezred fő erői pedig Kutyejnyikovón és Ilovajszkaján át Bolsaja Martinovkától délre fekvő Kegicsev- és Arbuzovtanya felé nyomulnak előre. Mindkét oszlopnak egyszerre kell érkeznie Bolsaja Martinovkához, és váratlanul meg kell rohamoznia az ellenséget.

A hadseregparancsnok jóváhagyta a tervemet. Hogy megkönnyítse a lovas ezred működését, megparancsolta a hadosztály lövész egységeinek, nyomuljanak a Kuberle folyó vonalára, Zimovnyiki körzetébe, és vonják magukra a fehérek figyelmét.

1. számú vázlat. A lovas ezred harcai a martino—orlovkai vöröspártizán-osztag kiszabadítása érdekében.

Július 29-én éjszaka egy órakor az ezred elindult a portyára. Kliment Jefremovics az ezreddel tartott.

Jól ismertem a vidéket, éppen ezért elkerültük azokat a tanyákat, ahol az ellenség tábori őrseibe ütközhattünk volna. Egyenesen Kutyejnyikovóba vezettem az ezredet. Kutyejnyikovóban és Ilovajszkájában rajtaütésszerűen megrohmoztuk az ott-tartózkodó három századnyi kozákokat, lekaszabtuk a fehérgárdisták egy részét, a másik része nyugat felé vonult vissza.

Reggel hét órakor az ezred fő erői betörték a Bolsaja Martinovkától délre eső tanyákba. Ekkorra Barannyikov osztálya, amely a Szal folyó jobbpartján haladt, foglyul ejtette az útjába akadó fehér járőröket, elfoglalta a Rubaskin-tanyát, és felkészült a rohamra. (1. számú vázlat.)

A megbeszélrt jelre az ezred ellenállhatatlanul megrohmozta az ellenséget. A fehérkozákok elrejtőzködtek a lövészárkokban, és erős tüzet nyitottak ránk.

A martino-orlovkaiak megéreztek, hogy segítség érkezett, és támadásba lendültek. Lovas osztályuk a helységből megrohmozta a támadó századainkkal szemben álló ellenséget. Öldöklő küzdelem keletkezett. A fehérkozákoktól sokat szenvedett martino-orlovkaiak halálmegvető bátorsággal küzdöttek.

Szétvertük a fehéréket. Több ágyút és sok lovat zsákmányoltunk. Ezután az ezred bevonult Bolsaja Martinovkába. A harminchétnapos ostromtól elkínzott, éhezö martino-orlovkai osztag hős harcosai és a falu lakosai körülvették lovasainkat. Mérhetetlenül örültek a felszabadulásnak. Átölelték és csókolgatták a harcosokat és a lovakat. Az elkínzott emberek örömkönnyel a szemükben tódultak Vorosilovhoz.

Bolsaja Martinovka nagyon sokat szenvedett az ostrom alatt. A németek elegendő lőszerrel látták el a fehérgárdistákat. Több ezer gránátot löttek a falura, és állandó géppuskarüz alatt tartották az ostromlottakat. A falubelieknek hiányos volt a fegyverzetük, és a lőszerkészletük is hamar elfogyott.

Több tucatnyi sebesült harcosnak és lakosnak gyógykezelésre lett volna szüksége, de gyógyszerük nem volt. Az osztag helyzete kilátástalannak látszott. Mégis hittek benne, hogy a szovjethatalom a segítségükre siet. Sokszor küldtek harcosokat, hogy megteremtsék a kapcsolatot a 10. vöröshadsereggel, de a katonák kivétel nélkül a fehérgárdisták kezébe kerültek. S íme, a Vörös Hadsereg a segítségükre sietett, és szétzúzta az ellenséget.

A Bolsaja Martinovkánál aratott győzelem rendkívüli mértékben hozzájárult, hogy a 10. hadsereg egységeiben emelkedett a harci szellem. Az utóbbi időben a fehérgárdisták állandóan szorongatták őket, egyszer sem arattak jelentős győzelmet, ami természetesen nyomot hagyott a harcosok hangulatán. Most bebizonyosodott előttük, hogy számbeli fölényük és jobb fegyverzetük ellenére is meg lehet verni a fehéreket.

A 10. vöröshadsereg napiparancsában K. J. Vorosilov köszönetet mondott a lovas ezred harcosainak és parancsnokainak a ragyogó győzelemért, s példaképpül állította az ezredet a hadsereg minden egysége elé.

Augusztus 7-én a martino-orlovkai osztag lovas ezredünkkel együtt visszavonult Zimovnyiki állomás körzetébe, ahová időközben megérkeztek lövész egységeink is. Itt az osztag az 1. Doni lövész hadosztály lövész ezredévé alakult át. Ez volt a hatodik, szám szerint a legnagyobb ezred a hadosztályban. Ugyanitt alakult lovas ezredünk lovas dandárrá, amely két lovas ezredből, egy különleges tartalék lovas osztályból és egy négy üteges tüzérosztályból állt.

Mindegyik ezred öt századból tevődött össze, a század négy szablys szakaszból. Egy szekeres-géppuska tartozott hozzájuk. A különleges tartalék lovas osztály három századból állt. A dandár ezredeinek saját egészségügyi és állategészségügyi al egységei voltak, úgyszintén első és második vonalbeli tréneji.

Petrov, a kiváló sebész vezette a dandár egészségügyi szolgálatát. Kiváló orvosspecialista és bátor harcos volt. A kórház parancsnokságát N. I. Bugyonnajára bízták.

4.

Augusztus 4-én a fehérek támadásba indultak Caricin ellen. A mi szakaszunkon támadásba lendült az ellenség. Kurmojarszkájától délre átkelt a Donon, és kelet felé nyomulva elfoglalta Remontnaja állomást. Ily módon a zimovnyiki területen védekező 1. Doni lövész hadosztályt elütötték attól, hogy észak felé törjön, s egyesüljön a 10. hadsereg egységeivel. Az ellenség folytatta a támadását. Augusztus 11-ére elfoglalta a Krivomuz-

ginszkaja állomást, továbbá Ilovlját és Kacsalinót. A 10. hadsereg egységei Kotlubany, Baszargino és Tunguta vonalára vonultak vissza. Az 1. Doni lövész hadosztály észak felé indult a vasútvonal mentén, hogy harccal áttörjön a 10. hadsereg fő erőihez. Tekintettel arra, hogy kötve voltunk a vasúti szerelvényekhez, ez volt a hadosztály egyetlen lehetséges útja. Igaz, hogy nagyon nehéz út volt, de nem volt más választásunk.

Amint már említettem, több ezer menekült vonult az 1. Doni lövész hadosztállyal kelet felé. Caricinba. A martino-orlovkai osztag felszabadításával a menekültek száma nyolcvanezerre nőtt. A hatalmas embertömeg gyalog, fogatokon és vasúti szerelvényeken haladt. Az emberek magukkal cipelték szegényes ingóságukat, és a szarvasmarhákat is hajtották.

Tikkasztó hőség uralkodott, kiszáradt a növényzet, az utak felett sűrű porfelhő gomolygott. Zimovnyiki és Kotyelnikovszkij körzetében nincs jó édes víz, a tavak és folyók kevés kivétellel keserűek, sósak. Kínzó forróság és szomjúság gyötört embert és állatot. Mindenki fuldokolt a porban, és elgyengült az éhségtől. A gyengék nem bírták sokáig. Vagy éhen és szomjan haltak, vagy pedig az egyre veszedelmesebben terjedő fertőzőbetegségek végeztek velük. Szörnyű látvány volt, ahogy az elkínzott emberek az állatokkal együtt a mindenféle féregtől nyüzsgő, piszkos pocsolyákba feküdtek, amelyek mellett ott heverték a haldoklók is. Ráadásul a menekültek állandóan attól rettegetek, hogy a fehérgárdisták lövedékei, gránátjai és szabályai elé kerülnek. A félelem mérhetetlenül megnőtt, amikor a hadosztállyal együtt teljesen bekerítették a menekülteket.

És mégis előre kellett menni, át kellett törni a fehérek arcvonalát, hogy egyesüljünk a 10. hadsereggel. Más megoldás nem volt. Egyhelyben maradni egyenlő lett volna az éhhalállal, és vagy a szomjúság, a forróság és betegségek végeztek volna velük, vagy pedig a fehérgárdisták golyói oltották volna ki az életüket. A menekülés útja a fehérgárdisták által megszállt Dubovszkojén keresztül vezetett Caricin felé.

A hadosztály szoros gyűrűbe fogta a menekülőket, és elindult Dubovszkoje (Remontnaja állomás) irányába. El lehet képzelni, milyen nehéz volt ennyi rengeteg, védtelen embert védelmezni. A menekültek guzsba kötötték a hadosztályt, megfosztották mozgékonyaságától, gyengítették harckészségét. A hadosztály helyzete szinte teljesen reménytelen lett volna, ha

nincs olyan mozgékony, harcedzett ereje, mint a lovas dandár. A dandár állandóan harcban állt, egyik oldalról a másikra manőverezett, visszaverte az ellenség dühös rohamait.

Augusztus közepére a hadosztály Remontnaja állomáshoz érkezett, amelyet a fehérek már elfoglaltak. A lovas dandár éjszaka átkelt a Szal folyón, és Andrejevskzaja irányából váratlanul megrohmozta a Dubovszkojében tartózkodó ellenséget. A fehérek nem tudtak ellentállni a dandár rohamának, és rendezetlen sorokban északnyugat felé vonultak vissza. Csak a fegyvereket és a halottakat hagyták hátra. Ennek ellenére az ellenségnek sikerült felrobbantania a Szal folyón keresztülvezető vasúti hidat, amivel fel tudta tartóztatni lövész egységeinket és a menekülőket.

A szárnyakról és hátulról támadó ellenséggel vívott súlyos harcok közepette kellett helyreállítanunk a hidat. A hadosztály harcosain kívül a munkában részt vett minden munkaképes menekült, még az asszonyok és gyermekek is. A munka nagyobbik részét éjszaka végeztük, nappal pedig mesterséges köd leple alatt visszavertük a dühödten támadó fehérhárdisták rohamait. Végre elkészült a híd. Először a menekültek vonultak át a Szal folyó keleti partjára, azután a hadosztály egységei.

Poljakov ezredes egységeinek nyomására Remontnajából és Dubovszkojéből tovább vonultunk Kotyelnikovszkij felé. Arra számítottunk, hogy ott egyesülünk Steiger Kotyelnikovszkiji lövész hadosztályával. Amikor azonban Kotyelnikovszkijhoz értünk, felderítőink megállapították, hogy fehérlovasság foglalta el az állomást és a falut. Kiderült, hogy az ellenség folytatta a támadást, és egészen megközelítette Caricint. A Kotyelnikovszkiji hadosztály az Akszaj Jeszaulovszkij folyóhoz vonult vissza.

Augusztus 19-re megváltozott a helyzet. A 10. hadsereg egységei visszavetették az ellenséget Caricintől, és támadásba lendültek. Caricintől délre a Kotyelnikovszkiji hadosztály szorongatni kezdte a fehérek gyalogságát.

Augusztus 19-én éjszaka lovas dandárunk menetből megrohmozta a Kotyelnikovszkijban tartózkodó fehérkozákokat. A kozákok rövid, de elkeseredett harc után sok foglyot és halottat veszítve visszavonultak Potjomkinszkaja irányába. Dandárunk nemsokáig késlekedett Kotyelnikovszkijban, hanem a Kotyelnikovszkiji lövészadosztályra támadó kozák egységek hátaiba igyekezett kerülni. A kozákokat megzavarta a meglepetés-

szerű csapás, beszüntették a támadást, és fejvesztve visszavonultak a Donhoz.

E sikeres harcunk eredményeként az 1. Doni lövész hadosztály kikerült az ellenség gyűrűjéből, és megmentett sok ezer menekültet.

5.

Kudarccal végződött a fehérgárdisták azon első kísérlete, hogy elfoglalják Caricint. Miután azonban jelentős erőket összpontosított az ellenség, szeptember 10-én újra támadásra indult Caricin ellen. Délnyugatról, Tinguta—Abganyerovo irányában mérte a fő csapást. Október 2-ára a fehérek elfoglalták Gnyiloakszajszkáját, Abganyerovót, és ismét elvágták Caricintől a 10. vöröshadsereg déli (szalszki) seregrészét.

A fehérgárdisták támadásra indultak, és október hó 17-ére másodszor is körülzárták Caricint. Elfoglaltak minden utat, amely a városba vezetett a Don partján. Picsugától Szareptáig minden utat ellenőrzésük alatt tartottak. Egyidejűleg az ellenség igyekezett teljesen körülzárni és megsemmisíteni a szalszki csoportot, s ezért a fehérek északról Zsutovo állomás körzetéből, délről pedig Kuberle állomás térségéből indítottak támadást. Csapataink azonban ellentámadásba mentek át, és október 20-án elfoglalták Zsutovót, majd később Abganyerovót is.

A Caricinhoz vezető közeli felvonulási utakon a fehérgárdisták nagy erőket összpontosítottak, és dühödt rohamra indultak a város ellen. Hullám hullám után, kiabálva és fütyülve, mint a sáskafelhők, úgy repültek a fehérkozák ezredek megritkult csapataink állásaira. Caricin hős védelmezői válságos percekét éltek át. Már-már úgy látszott, hogy az ellenség túlereje szétmorzsolja gyalogságunk ritka láncát, és betódul a városba. Mégsem így történt. A caricini proletariátus csupasz mellével védelmezte meg szülővárosát. A munkások önfeláldozó munkával több páncélvonatot készítettek és szereltek fel a tüzérséggel együtt. Ezek a páncélvonatok és a 10. hadsereg Forradalmi Haditanácsa által ügyesen összpontosított lövész egységek tüzérsége voltak az ütközet hősei. A döntő pillanatban fergeteges tüzet nyitottak a fehérekre. Hosszú időn keresztül egetverő dör-

gés hallatszott Caricin védelmének központi szakaszán. A füst- és porfelhők az ég felé emelkedtek, elhomályosították a napot. És amikor leszállt a füst és a por, a város védelmezői már csak a rendezetlen tömegben menekülő fehérkozásokat láthatták.

A fehérgárdisták váratlanul megfutamodtak a védelem déli szakaszán is. Kiderült, hogy Zsloba Észak-Kaukázusból odaérkező lövész hadosztálya Szareptánál meglepetésszerű csapást mért az ellenség hátába. A páncélvonatok, a tüzérség és Zsloba hadosztályainak sikerét felhasználva, a 10. hadsereg lövész egységei összeszedték minden fizikai és erkölcsi erejüket, ellentámadásba mentek át, és visszavetették az ellenséget a Donhoz. Október 22-én elfoglalták Vertyacsijt, Karpovkát és Tingutát.

A fehérek azonban felocsudtak a vereségből. Mivel jelentős lovas tömegekkel rendelkeztek, átcsoportosították erőiket, s újra megélénkült a tevékenységük. Délen, Kotyelnikovszkij körzetében Popov tábornok csapatai gyülekeztek a Kotyelnikovszkiji, az 1. Doni lövész hadosztály, valamint a lovas dandár ellen. Ezek az Abganyerovo és a Miskovka folyó vonalában foglaltak védőállást. Az ellenség felhasználta lovas egységeinek mozgékonyágát, és igyekezett kezébe ragadni a kezdeményezést, hogy új támadást indíthasson.

November 2-ára virradóra a fehérek lovassága megrohmozta Abganyerovót. A falu szegélyét az 1. Doni lövész hadosztály egységei védelmezték. Magában a faluban a hadosztály tartalékát képező lovas dandár helyezkedett el. Az ellenség kihasználta a tábori őrség gondatlanságát, az erős köd leple alatt hajnali öt órakor közel férközött Abganyerovóhoz, és megtámadta a védelemben levő gyalogságunkat. A csapás nem annyira erős, inkább váratlan volt. Néhány lövész alegység otthagya a védelmi állásokat, és így lehetővé tette az ellenség előrevetett lovas csoportjának, hogy behatoljon Abganyerovóba.

A fehérek a lovas dandárt is rajtaütésszerűen támadták meg. Ennek ellenére a bátor, harcedzett harcosok és a dandár parancsnokai nem vesztették el a fejüket. A harcosok, amint megpillantották a fehéreket, rögtön, parancs nélkül, tüzzel fogadták őket. Az alegységparancsnokok harcrendbe állították harcosaikat, és szervezett csapást mértek az ellenség előrevetett osztagára. Időközben a riadóztatott lovas dandár az előre megállapított helyen gyülekezett, és ellenlökésbe ment át. Az ellen-

ség előrevetett csapatai, ha félénkebben is, de tovább próbálkoztak Abganyerovo rohamozásával, azonban erőteljes ellenlökésünkbe ütköztek. Végül kénytelenek voltak visszavonulni. Hátahagytak egy négylöveges üteget és hat géppuskát.

Reggel hét órakor a köd kezdett felszállni, és az abganyerovói utakon feltűntek a fehérgárdisták fő erői. A lovas dandár haladéktalanul támadásba ment át, szétverte az ellenség előrevetett alegségeit, aztán megrohmozta a fő erőit. Az ellenség összeroppant a csapások alatt, és sietve visszavonult déli irányba, s közben két részre szakadt. A fehérek egyik csoportja, amely négy ezredből állott, a Szamohin-tanya irányába vonult, a másik pedig — mintegy három ezred — a Zsutov-tanya irányába. Felmértem a kialakult helyzetet, és a következő utasítást adtam: Gorodovikov 1. lovas ezrede, a 2. lovas ezred egy századával együtt üldözze az ellenségnek azt a csoportját, amely a Zsutov-tanya irányába vonult vissza, verje szét, és alkonyatkor összpontosítsa erőit a tanyában. Masztrakov 2. lovas ezredének három százada és a különleges tartalék lovas osztálya pedig a Szamohin-tanya irányába üldözze a visszavonuló ellenséget.

Az üldözés egész nap folyt. A fehérgárdisták fejvesztve menekültek a sztyeppén, eldobálták fegyvereiket, elhagyták lovaikat, trénoszlopaikat és egészségügyi kocsijaikat.

Az est leszálltakor Masztrakov csoportja felhagyott az ellenség üldözésével. A zsákmánnyal és foglyokkal együtt visszatért éjszakai pihenőre a Szamohin-tanyára, ahová időközben a dandártörzs is megérkezett.

Miután Szamohinban megtudtam, hogy megszakadt az összeköttetés Gorodovikovval, úgy határoztam, hogy magam megyek a Zsutov-tanyára. Biztos voltam benne, hogy Gorodovikov a tanyában tartózkodik. Értesítettem erről Masztrakovot, a 2. lovas ezred parancsnokát, aztán lóra ültem, és Nyikolaj Kravcsenkóval, a küldöncömmel a Zsutov-tanyára vágattam.

Amikor odaérkeztünk, mélységes csend fogadott bennünket. A sötét éjszaka ellenére, néhány jelből mindjárt arra következtettünk, hogy lovasság tartózkodik a tanyán. Belovagoltunk a szélső házba, hogy megtudjuk, hol tartózkodik Gorodovikov. A küldöncöm gondosan becsukta maga mögött a kaput. Leszálltunk a lóról. Hirtelen látom ám, hogy az udvaron fehérkozák vannak. Még a sötétben is könnyen meg lehetett őket különböztetni a vörösharcosoktól. A kozák lovaknak ugyanis

hosszú farkuk volt, a vöröslovakok viszont többől levágták alovak farkaszőrét. Ezenkívül a kozákok a jobb vállukon viselték a puskát, a vörösök pedig a balon. Mindenki tudta, hogy ha a harcosnak a puskacsőve a bal válla mögül látszik, az vörös, ha a jobb válla mögül, az fehér.

Váratlanul egérfogóba kerültünk. Lehetetlen volt feltűnés nélkül kirohanni az udvarról. A kozákok — volt vagy egy tucatnyi az udvaron — rögtön felfigyeltek volna ránk. Csak a hidegvér menthetett meg bennünket. Halkan figyelmeztettem a küldöncömet, hogy fehérek közé kerültünk, és megparancsoltam, kozáknak nevezzen, aztán odafordultam az egyik kozákhöz.

— Mondjátok csak, kozákok, nem a 72. ezredből valók vagytok?

Annak a fehérgárdista ezrednek a számát neveztem meg, amelyet a Szamohin-tanyánál vertünk szét.

— Nem — válaszolnak a kozákok.

— Micsoda szerencsétlenség — panaszkodtam —, eltévedtünk, összevissza keresgélünk, és a végén még a vörösökhöz kerülünk.

— Várj csak, állj meg! Mondjátok csak, kozákok, miért van levágva a lovak farka? — kérdezik a fehérek.

— Ej, barátocskám, olyan nagy zűrzavar volt ott, hogy még minket is megnyírtak. Megölték a lovunkat a harcban. Mít ér a kozák ló nélkül? Még szerencse, hogy zsákmányoltunk a vörösöktől.

— Hát megesik az emberrel ilyesmi — hagyták ránk a kozákok. — Az ezredetek jobbra vonult vissza, tán arrafelé kéne keresni.

No, gondolom, puskám nincs se nekem, se a küldöncömnek, csak kardunk és pisztolyunk. Tehát nincs más ismertető jel, amiről felismerhetnének bennünket, hogy vörösök vagyunk.

— Hát, kozákok, ha nincs ellenetekre, itt éjszakázunk, reggel meg felkerekedünk, és megkeressük az ezredünket. Éjszaka könnyen bajba jut az ember.

— Ez igaz — bólogattak a kozákok. — Maradjatok csak, van elég hely. Kössétek ki a lovakat, és menjetek be a kunyhóba. Jószívű háziasszonyunk van, tejet és szalonnát adott.

— Köszönjük — válaszoltam —, az nem lesz rossz, szegény barátom úgylis megbetegedett, hadd feküdjön, addig ellátom a lovakat.

— Biztosan megjedté a zöldfülü — nevettek a kozákok. — Jól van na, látjuk, hogy megszorogattak benneteket, ha már az ezredeket is elveszítettétek.

Eddig minden úgy ment, mint a karikacsapás, de egy dologtól még féltem. Hátha akadnak köztük Velikoknyazseszkaja-, Dalnyij-, és Zserebkov-tanyáról való kozákok, hiszen ott majdnem mindenki ismert engem. A félelmem szerencsére alaptalannak bizonyult. A kozákok többet ügyet sem vetettek ránk, élénken tárgyalták a nappali harc eseményeit. Figyeltem a beszélgetésükre, és megértettem, miért fehérek vannak a tanyában, és miért nem Gorodovikovék.

Az események a következőképpen fejlődtek.

Gorodovikov ezrede egészen a Zsutov-tanyáig üldözte az ellenség lovasságát. A tanyát védelmező fehér zászlóalj átengedte csatárláncán a fehérek visszavonuló lovasságát, és tüzet nyitott Gorodovikov századaira. A hirtelen kapott erős tűz összezilálta az ezred harcrendjét, és feltartóztatta a támadást. A kozákok rögtön felhasználták ezt, és ellenlökést hajtottak végre. Gorodovikov sietve visszavonult Abganyerovába.

Amikor a kozákok megvitatták a harcot, elhallgattak. Később az egyik arról kezdett beszélni, hogy amikor üldözte a vörösöket, majdnem fogságba ejtette Bugyonnijt.

— Alighogy üldözni kezdtük a vörösöket — mesélte a kozák — először oldalra húzódtam, aztán előre... Tudjátok, kozákok, milyen jó lovam van, csuda fürge. Megsarkantyúzom és látom, ott vágat Bugyonnijt.

— Hazudsz — mondja egy másik kozák —, honnan ismered Bugyonnijt?

— Ej, barátocskám, hogyne ismerném. Helyes fekete bajsa van, termetre nem magas, inkább köpcös. Ha nem ismerem volna előbb, amint megpillantottam a lovát — egy fakó lovat fekete szíjjal a hátán, a homlokán csillagocska, fekete a farka, a sörénye meg mint a hollószárnya — rögtön gondoltam, hogy ő az, nem is lehet más.

— Kinek a farka meg a sörénye fekete? Tán csak nem Bugyonnijnak?

— Eredj mán, mondom, hogy a lovának. Ne szólj közbe, barátocskám. Hát aztán, kozákok, látom Bugyonnijt, és gondolom, dupla vagy semmi. Vagy elszalasztom, vagy elfogom, vinné

el az ördög. Szorítom a lovat, ahogy csak tudom. Már-már egészen közel értem hozzá, de aztán elnyargalt, és úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Körülnézek, hát egyszer csak ismét előttem van, és nevet a manó. No, gondolom, engem sem rózsabokorban szült az anyám, utána eredek megint. Nem is vágatok, hanem repülök. De az ördögbe is, nem tudom utolérni. Hiszed vagy nem, barátocskám — fordul a mesélő a mellette álló kozákhoz —, mintha nem is vágattam, hanem egyhelyben álltam volna. Micsoda ló! Világéletemben nem láttam még olyant. Nyargalok, nyargalok, meresztem a szememet, de a mieink sehol sincsenek. Köptem egyet, káromkodtam, és visszajöttem.

— Így aztán nem is fogtad el Bugyonnijt?

— Nem én — válaszolt bánatosan a beszélő. — Ma sem értem, vagy varázsló ez a Bugyonnij, vagy a lova sárkány.

A kozák jócskán hazudott, könnyített a lelkén, de meg kell adni, ismerte a lovam színét és a küllemét. Nehéz dolgunk lett volna a küldöncömmel, ha nappal lovagolunk be a tanyára.

A kozákok csakhamar bementek a kunyhóba vacsorázni. Úgy döntöttünk, hogy szép lassan el kell oldalognunk. Már éppen készülődtünk kilovagolni a kapun, amikor betódult az udvarra vagy húsz kozák, élükön egy őrmesterrel. A kozákok beszélgetéséből kivettem, hogy az ő szakaszuk megy tábori őrszolgálatra. Nemsokáig gondolkodtam, odamentem az őrmesterhez, jelentettem neki, hogy a 72. ezredhez tartozunk, és engedélyt kértem, hogy visszatérhessünk egységünkhöz.

— Mit őgyelegtek itt? — dörmögött, és választ sem várva megadta a jelszót.

Amikor visszatértem a Szamohin-tanyára, felriasztottam Maszjakov ezredét, és kiadtam a parancsot, hogy az éj leple alatt közelítse meg a Zsutov-tanyát, kerítse be az ott levő ellenséget, és négy oldalról indított lendületes támadással zúzza szét őket. A fehérek tábori őrsének elfogására egy külön felderítő csoportot jelöltem ki, akikkel közöltem a kozák őrmestertől kapott jelszót. A jelszót nagyszerűen felhasználták felderítőink, mert egyetlen puskalövés nélkül ártalmatlanná tették a fehérgárdisták őrseit.

Hajnali négy órakor Maszjakov ezrede rárontott az alvó kozákokra. Az ellenség természetesen nem tudott nagyobb ellenállást kifejteni, pedig három lovas ezredük és gyalogságuk

tartózkodott a tanyán. A fehéreknek csak elenyésző töredéke jutott ki a tanyáról, azok is hanyatt-homlok menekültek a sztyeppe felé. A többieket elfogtuk, akik pedig ellenállást tanúsítottak, lekaszaboltuk. A foglyokat a tanya északi részére tereltük össze. Odalovagoltam hozzájuk, és köszöntöttem őket.

— Jónapot, kozákok!

A foglyok kórusban ordították:

— Erőt, egészséget, kegyelmes úr!

A kíséretemben levő harcosok hahotázni kezdtek.

— Micsoda kutyafiak ezek a fehérek, eszükbe jutott a kegyelmes úr — nevettek a harcosaim.

A foglyokhoz fordultam:

— Kozákok, ki éjszakázott ma velem Zsutovban? Lépjen elő!

Senki sem lép ki, mindenki hallgat. Mondom nekik, hogy melyik házban voltam az éjszaka, de ez sem segít.

— Nohát, úgy látszik, nem voltam a vendégetek. Jól van, akkor hát ki mesélte el, hogyan üldözte Bugyonnijt?

Még egy perc csend, és aztán kilép a sorból egy kontyos kozák.

— Hát én... beszéltem vóna — szól, és félenken körülpillantott.

— Jól tudsz hazudni, kozák, de mondd csak, honnan ismered a lovamat?

— Az egyik kozák mesélt róla — válaszolt.

A foglyok nem akarták elhinni, hogy valóban itt jártam a tanyán az éjszaka.

— Hát aztán mikor lovagolt el tőlünk? — kérdezték.

— Amikor szalonnáztatok, és tejet ittatok — válaszoltam.

— Nem lehet az! — hitetlenkedtek a kozákok.

Befejezésül így szóltam:

— Hamis agitációval becsaptak benneteket, és saját sors társaitok ellen kényszerítettek harcolni. Hogy meg ne adjátok magatokat, azt mesélik nektek, a vörösök minden foglyot agyonlőnek. Ez szemenszedett hazugság. Életben hagyunk benneteket, amit most mindjárt megírhattok a rokonaitoknak meg a szomszédaitoknak.

Ezek után a foglyok fesztelenebbül érezték magukat, és élénken beszélgettek. Az egyik fogoly, aki bátor kozáknak látszott, megkérdezte tőlem:

— Igaz-e, hogy önt nem fogja a golyó meg a szablya, és hogy már előre tudja, mire gondol a mi ezredparancsnokunk, és mindent fordítva csinál?

Elnevettem magam, és elkezdtem beszélni arról, hogy miért harcolunk, és miért fogunk győzni.

A fogoly kozákok ott helyben térdükre fektették a papírt, és írni kezdték a leveleket. Aztán kiválasztottak maguk közül kilenc embert, akiknek meghagyták, hogy menjenek a fehérek hátországába, vigyék el a leveleket a rokonoknak, s adják át a fogságban maradt bajtársaik üzenetét a kozákoknak.

A huszonhét fogoly tisztet külön felsorakoztattam, és közöltem velük: a tiszteket sem löjük agyon, ha becsületesen megígérik, hogy nem harcolnak tovább a szovjethatalom ellen.

A parancsnoksághoz küldött jelentésemben kértem, döntsenek a foglyok sorsáról, és azt javasoltam, lépjenek fel erélyesen a foglyok kivégzése ellen, ami a polgárháború kezdeti időszakában néhány partizánosztágban szokásban volt a fehérterror megtorlásaként.

A fehérgárdisták tömegesen lötték agyon a fogoly vöröskatonákat és a szovjethatalommal együtt érző lakosságot. Ezzel igyekeztek halálfélelemben tartani és saját céljaikra felhasználni a népet.

A kivégzések nem hozták meg a kívánt eredményt. A vöröskatonák nem adták meg magukat, a dolgozó lakosság pedig szovjet területre futott a fehérek elől.

Ráadásul a fehérgárdista propaganda fáradhatatlanul szónokolt a vörösterorról: „Ha nem mégy harcolni a vörös antikrisztusok ellen, ők jönnek el a házádba, és megölnék a családdal együtt, ha pedig fogságukba kerülsz, agyonlőnek. Egy megoldás marad tehát: harcolni kell a vörösök ellen a végső győzelemig.”

Meg kell mondani, hogy néhány katonára, különösen a kozákokra hatott ez a fehérpropaganda. Amikor fogságba kerültek, halálraítéltnek tartották magukat, és semmiképpen sem akarták elhinni, hogy életben hagyják őket, vagy ahogyan az néha megesett, szavukat veszik, hogy többet nem emelnek fegyvert a szovjethatalom ellen, és hazaengedik őket.

Ráadásul a fehérégységeknél sok megtévesztett, erőszakosan mozgósított paraszt és vagyontalan kozák volt, akiket könnyű volt a maguk oldalára állítani. A fehérgárdisták parancsnoki

állományában is voltak olyan emberek, akik lassanként kezdték megérteni, hogy ha a szovjethatalom ellen harcolnak, az a nép elleni harcot jelenti. Ezeknek az embereknek a nézetei semmiben sem egyeztek a fehérgárdisták vezető rétegeinek nézeteivel, de egyelőre nem tudták rászánni magukat, hogy nyíltan fellépjenek ellenük, és a vörösök oldalára álljanak.

6.

Az abganyerovói harcok következtében Popov tábornoknak a Szamohin- és Zsutov-tanyákon állomásozó egységei súlyos vereséget szenvedtek. A helyzet úgy kívánta, hogy a teljes megsemmisítésig üldözzük a fehéreket, de a lovas dandár nem tudott elszakadni a saját lövész csapatoktól, minthogy ez a 10. hadsereg arcvonalának déli szakaszán megfosztotta volna védelmünket egyetlen mozgó erejétől.

A lovas dandár az 1. Doni lövész hadosztály tartalékeként ismét Abganyerovóban összpontosult. Hadosztályunk a Kotyelnikovszkajai hadosztállyal együtt rendezkedett be védelemre a Miskovka folyó mentén, és fő erejét Gromoszlavka, Kapkinszkij és Selesztov védelmére összpontosította. Az 1. Doni hadosztály törzse Abganyerovóban tartózkodott. Dandárunk csapásai után a fehérek ismét felocsudtak, és támadásba kezdtek. Az ellenség támadásait azonban visszavertük, és súlyos veszteségeket okoztunk nekik. Miután sikertelenül próbálták áttörni csapataink védelmét a 10. hadsereg arcvonalának déli szakaszán, a fehérek az 1. Doni hadosztály arcvonala előtt csak Vinogradov tábornok Asztrahanyi gyalogos hadosztályát és Golubincev tábornok lovas egységeit hagyták vissza, a többi egységet pedig Ljapicsev, Karpovka és Kotlubany körzetébe dobták át, hogy az arcvonal középső szakaszán használják fel őket.

November második felében, miközben a hadosztály a Miskovka folyónál védekezett, elhatároztam, hogy személyes feldehárításra indulok Akszaj település irányába, ahol — a rendelkezésre álló adatok szerint — nagy fehérseregek állomásoztak. A siker érdekében kiválasztottam magamnak a hét legjobb harcost, és váll-lapos kozák egyenruhába öltöztettem őket. Éjszaka

indultunk el, és hajnalban már Akszaj faluban lovagoltunk. Az ellenség rosszul szervezte meg a biztosítást, s így minden nagyobb nehézség nélkül sikerült felderítenünk az állásokat, a létszámot és fegyverzetet. Kiderült, hogy Vinogradov tábornok gyalogos hadosztályának harcrendje egy lépcsőből áll, és a fehérek védelmének Gnyiloakszajszkaja körzetében se lövészárka, se futóárka nincs. A katonák hevenyészve kiásott lövészteknőkben helyezkedtek el. A felderítés azt is megállapította, hogy Vinogradov tábornok törzse Gnyiloakszajszkaja állomáson tartózkodik, Akszaj faluban pedig Golubincev tábornok törzse van. Az utóbbi alárendeltségébe tartozik öt lovas ezred, amelyek ugyancsak Akszajban állomásoznak.

A felderítés eredményeként megszületett az a tervem, hogy hogyan verjük szét a fehérek Asztrahanyi gyalogos hadosztályát. A terv lényege a következő volt: a lovas dandár éjszaka váratlanul megrohamozza Golubincev Akszajban tartózkodó lovaságát, visszaveti délre, azután az erők egy részével biztosítja magát a fehérek lovasságával szemben, a fő erőkkel pedig gyorsan Vinogradov Asztrahanyi hadosztályának hátába kerül, és az arcvonalból támadó 1. Doni lövész hadosztállyal egy időben megrohamozza. Ez az egyszerű terv nem igényelt hosszas előkészítést, és könnyű volt megvalósítani is.

Reggel visszatértem a dandár állásaiba, és térképre vetettem elhatározásomat, összeállítottam a magyarázó szöveget, majd a hadosztálytörzshöz indultam.

A hadosztálytörzsnél talákoztam Sevkopljaszovval, Dumenkóval és Steigerrel, a Kotyelnikovszkajai hadosztály parancsnokával. Legnagyobb meglepetésemre ott volt Vorosilov is, a 10. hadsereg parancsnoka.

Kliment Jefremovics ült, a többiek álltak. Viharos tárgyalás folyt. Köszöntem, leültem egy székre, és figyelmesen hallgattam a vitázókat. Arról vitatkoztak, hogy támadnunk kell-e, vagy sem. K. J. Vorosilov azt bizonygatta, hogy az új körülmények között egységeink védelmének aktívnak kell lennie, ami által az ellenségre mért csapással néhány szakaszon javunkra fordíthatjuk a helyzetet.

Sevkopljaszov, Steiger és Dumenko azt bizonygatta, hogy nem tudunk támadni. Az ellenség beásta magát, és jól fel van fegyverezve. A mi hadosztályaink pedig széles arcvonalon helyezkednek el, és fogytán a lőszerünk — mondták.

— Jó, ha tartani tudjuk az elfoglalt állásokat — mondta rekedt, náthás hangon Sevko-pljaszov, aki idegesen simogatta ritkás, vörös bajuszát. Kliment Jefremovics azonban továbbra is a támadás mellett kardoskodott. Sevko-pljaszovhoz fordult, és kijelentette, hogy aki ölbe tett kézzel ül, sohasem éri meg a győzelmet. Vorosilov elmondta, hogy a lovas dandárral rendelkező 1. Doni hadosztálynak minden lehetősége megvan arra, hogy csapást mérjen a fehérekre. és az a legcélszerűbb, ha Akszajra és Gnyiloakszajszkajára mérjük a csapást, mégpedig hátulról lovassággal, a gyalogsággal pedig arcból. Vorosilov teljes meggyőződéssel mondta, hogy a vállalkozásnak sikerrel kell járnia, és ezzel kedvező feltételeket teremt a további támadásra. Majd hozzám fordult:

— Mi a véleménye, Bugyonnij elvtárs?

Válasz helyett elővettem a térképet, amelyre már rárajzoltam a vállalkozás tervét, és Vorosilov elé tettem. Miközben Kliment Jefremovics figyelmesen nézegette a tervemet, a részleteket is jelentettem neki.

— No, látják — mondta Vorosilov —, nem beszéltem össze ezzel az emberrel, és mégis ugyanazt javasolja. De ez azért van, mert ez a vállalkozás a mi körülményeink között magától kínálkozik. Valóban egyszerű az elgondolás, ahogy Bugyonnij elvtárs mondta, és reális a végrehajtása.

K. J. Vorosilov végighallgatta a hadosztályparancsnokok véleményét, és rögtön megparancsolta, készüljenek fel a vállalkozásra, de hozzátette: addig nem hagyja el Abganyerovót, amíg szét nem vertük Vinogradov tábornok gyalogos hadosztályát.

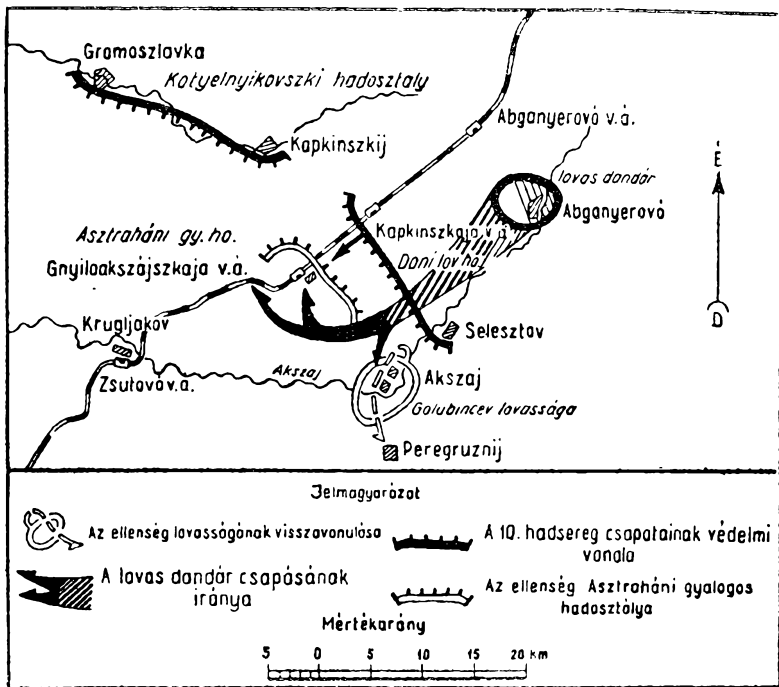
November 25-én este a dandár elindult Abganyerovóból Akszaj irányába. Éjszaka rejtve megközelítette a falut, és elfoglalta a rohamállásokat. A fehérek állásaiban csend volt, egyáltalán nem gyanították a közeledő veszélyt. (2. számú vázlat.)

Jeladásomra a dandár ellenállhatatlanul rontott Akszajra, szétzúzta a hirtelen csapástól megzavarodott ellenséges lovasságot, és délnek szorította, a Peregruznij-tanya felé. A fehérkozások előtt két századnyi biztosító csoportot hagytam, majd magammal vittem a fehérek által elhagyott tizenkét géppuskát és hat lóvontatású hegyiágyút, s a dandár minden erejével hátbatámadtam Vinogradov tábornok Asztrahanyi gyalogos hadosztályát. Rendkívül elkeseredett harc lángolt fel. Az Asztrahanyi

gyalogos hadosztály főként önkéntes tisztekből állt, akik köz-katonákként harcoltak. Nagyon makacsul küzdöttek. Sebesülten is addig harcoltak, míg ki nem esett a kezükből a fegyver.

A harc irányítása közben három sebesült tisztre bukkan-tam. Egymást átölelve alig-alig vánszorogtak, és végső erejükkel vontattak egy Colt-rendszerű géppuskát. Amikor megláttak, le-feküdtek a földre, és egyikük, akinek haslövése volt, rémülten a géppuskához ugrott. Sikerült tüzet nyitni rám. Megölték a lovamat és a küldöncömét. Küldöncömmel rárontottam a fehér-gárdistákra, és gyorsan végeztünk velük.

Amíg a váratlanul hátbatámadt ellenség elkeseredetten vé-dekezett, az 1. Doni lövész hadosztály támadásba ment át, és arcból támadta meg a fehéreket. Az Asztrahanyi hadosztály el-

2. számú vázlat. A fehérek Asztrahanyi gyalogos hadosztályának szétzúzása Gnyiloakszajszkájában.

keseredetten ellenállt, de a kettős csapás alatt szétmorzsolódott. Foglyokat ejtettünk, köztük sok tisztet is. Kezünkre került tizenkét ágyú, huszonegy géppuska és az egész hadosztálytörzs, élén a törzsfőnökkel. Legnagyobb sajnálatunkra Vinogradov tábornoknak sikerült elmenekülnie.

K. J. Vorosilov, aki az egész vállalkozást irányította, sokra értékelte a lovas dandár működését. A 10. hadsereg 1918. november 27-i parancsában kiemelte a vöröslovakok harci dicsőségét. Sok harcost és parancsnokot kitüntettek. Én Vörös Zászlórendet kaptam. Ezenkívül a 10. hadsereg Forradalmi Haditanácsától egy kardot kaptam ajándékba, amelyet ma Sztálingrád (Caricin) védelmének múzeumában tartanak.

A Gnyiloakszajszkaja alatti harcban először találkoztam az 1. Krími lovas gárdista szovjet ezreddel, amely a Caricint védelmező csapatok állományába tartozott. Az Asztrahanyi hadosztállyal vívott harc hevében a dandár jobbszárnyára vágattam. A kerekedő hóvihárban hirtelen lovas oszlopot pillantottam meg. „Fehérek” — villant át agyamon, de ahogy közelebb lovagoltam hozzájuk, láttam, hogy vöröslovakok.

— Milyen egység ez? — kérdeztem.

— A Krími szovjet ezred. Eltévettünk.

Nem volt sok idő a beszélgetésre.

— Látjátok azt a tanyát? Ott fehérek vannak. El kell vágni visszavonulási útjukat, és meg kell semmisíteni őket.

Néhány perc múlva az ezred harcba indult. Az ezred katonái parancsnokuk, Sz. K. Tyimosenko vezetésével vitézül küzdöttek az ellenséggel. Elvágták a Hlebniy-tanyán tartózkodó ellenség visszavonulási útját. A harc után jobban megismertem az ezredet. Az ezredhez tartoztak a régi orosz hadsereg volt Krími ezredének századai és a szerb lovas osztály. A szerb nemzetiségű Danilo Szerdics, a kiváló internacionalista harcos vezette az osztályt.

Soha nem felejttem el — és azok sem felejtik el, akik valaha ismerték — ezt a kiváló elvtársat, ezt a kitartó, szerény embert, a nagyszerű barátot, a bátor és tehetséges parancsnokot, aki távol szülőhazájától, Szerbiától, a szovjethatalomért vívott harcnak szentelte életét. A Szerdics parancsnoksága alatt küzdő szerbek készek voltak feláldozni magukat a proletárforradalom győzelme érdekében.

Harcosaimhoz fordultam, és a következőket mondtam:

— Látjátok ezeket a szerbeket? Nekik nincs Oroszországban családjuk, senkijük sincs itt, mégis milyen bátran harcolnak. Ezek valódi internacionalista harcosok, igazi forradalmárok.

Ugyanezt tudom elmondani a horvátokról, csernogorokról, szlovénekről, magyarokról, csehekről, szlovákokról, lengyelekről, németekről, bolgárokról és más internacionalista harcosokról, akik velünk együtt hősiezen küzdöttek a világ első munkásparaszt államáért.

A lovas dandár eredményes hadműveletei Abganyerovo, Akszaj, Gnyiloakszajszkaja, Szamohin és Zsutov körzetében meggyőzően bizonyították a vöröslovas egységek magas fokú harc készségét. Ezeknek a harcoknak az alapján le lehetett vonni a következtetést: ha a vöröshadsereg saját jelentős lovas tömegeit tudja szembeszegezni a nagy létszámú fehérlovassággal, kiragadjuk a kezdeményezést az ellenség kezéből.

Így gondolkoztak K. J. Vorosilov, I. V. Sztálin és a 10. hadsereg más vezetői is, de másképpen vélekedett Trockij, a Katonai Népbiztosság megbízottja, aki a Gnyiloakszajszkaja körzetében vívott harcok előtt érkezett Caricinba. Tudomásunkra jutott, hogy Trockij részt vett a 10. hadsereg Forradalmi Haditanácsának az ülésén, és „lehordta” parancsnokságunkat a hadsereg passzív hadműveleteiért. Válaszul erre a Forradalmi Haditanács jelentést terjesztett elő, amely feltárta a saját és ellenséges erők arányát. Különösen gyengének bizonyultak a lovas erőink az ellenség lovasságával való összehasonlításban. A sok lovas hadtesttel rendelkező ellenséggel néhány gyalogos hadosztályon kívül csak egy lovas dandárt és néhány kis létszámú lovas egységet tudtunk szembeállítani.

Abganyerovóban lovas dandárunkat megszemlélte Trockij. A szemle után beszédet mondott a harcosokhoz, és a dandárt „a harc együttesében a primás”-nak nevezte.

Felhasználtam az alkalmat, Trockijhoz fordultam, és engedélyt kértem tőle, hogy kifejtsem véleményemet, amely szerint a Vörös Hadseregben nagy lovas magasabb egységeket kell létrehozni.

— Mi ennek a lényege? — kérdezte.

— Figyelembe véve a kiterjedt háborút és annak mozgó jellegét, továbbá azt, hogy az ellenségénél a nagytömegű kozák lovasság játssza a főszerepet, nekünk is tömeglovasságot kellene létrehozni, amely hadosztályokból és hadtestekből állana...

— Bugyonnij elvtárs — szakított félbe Trockij —, tudja, hogy mit beszél? Nem érti a lovasság lényegét. A lovasság arisztokratikus fegyvernem, amelyet hercegek, grófok és bárók vezényeltek. Nincs értelme, hogy muzsik bocskorban lépünk a fényes terembe.

Vajon ez a Katonai Népbiztosság véleménye volt? Sokkal inkább a körülötte levő katonai tanácsadók felfogását tükrözte vissza Trockij véleménye, akik mindenképpen akadályozták a szovjet lovasság megalakítását, egyesek tudatosan, az ellenség érdekét szolgálva, mások „jóindulatúan” tévedve. Egyszóval: nem ismerték fel a lovasságnak a polgárháborúban játszott szerepét, és így, vagy úgy, de mindannyian Gyenyikin kezére játszottak.

Mert így is fel lehet tenni a kérdést: Mi volt akkoriban a fehérek sikerének a titka?

A polgárháború már megindulásával mozgó jellegűvé vált. Nagy területekre terjedt ki, és igen labilis arcvonalon dült. A harcok a legfontosabb városokért, vasúti gócpontokért és falvakért folytak. Mindig fennállott a bekerítés, átkarolás, oldal- és hátbatámadás lehetősége. Teljesen nyilvánvaló, hogy egy ilyen háborúban a mozgékonyabb döntő jelentőségű volt, a manőverek leghatásosabb eszköze pedig az akkor legmozgékonyabb fegyvernem: a lovasság volt.

A fehéreknek főként lovas egységeik és magasabb egységeik voltak, így gyorsan át tudták csoportosítani csapataikat, és túlerővel támadhattak arcvonalunk gyenge pontjaira. Ha kudarcot vallottak, csapataink előtt kis létszámú lovas utóvédet hagytak, a fő erővel pedig visszavonultak, hogy végrehajtsák a szükséges átcsoportosítást, és új csapást készítsenek elő, számkra sokkal veszélyesebb irányból. A korlátozott manőverező képességgel rendelkező lövész alakulataink nem tudták idejében összpontosítani erőiket a veszélyeztetett arcvonalszakaszon, és képtelenek voltak gyorsan kitérni a fehér lovasság csapásai elől. Még ha meg is nyertük a csatát, gyakran nem arattunk teljes győzelmet, mivel nehézkes gyalogságunk nem volt képes hatásosan üldözni, sem bekeríteni és megsemmisíteni a lovasságot. Ezeknek a feladatoknak a teljesítésére tömeglovasságra volt szükség, azaz nem a lövészadosztályok állományába tartozó, és az ő érdekeikért tevékenykedő önálló lovas egységekre, hanem stratégiai rendeltetésű lovas magasabb egy-

ségekre, amelyek képesek megoldani bármilyen feladatot, akár önállóan, akár gyalogsággal együttműködve a hadsereg és a front érdekében.

A polgárháború kezdeti időszakának tapasztalata meggyőzött arról, hogy a lovasság tömeges alkalmazása, különösen a gyalogság sikerének kifejlesztése érdekében, valamint az ellenség szárnyai és háta ellen, gyakran az ellenség teljes megsemmisítéséhez vezet. A fehérek éppen azzal értek el sikert többek között a Déli fronton is, hogy csapataik főként nagy létszámú lovas magasabb egységekből állottak. Meg kellett tehát fosztani ettől az ütőkártyától az ellenséget.

A helyzetünk fenyegetően sürgette a lovas magasabb egységek létrehozását, azonban ez nagy nehézségekbe ütközött.

A Vörös Hadsereg a harcokban alakult, a szervezésre nagyon kevés idő volt. A partizánosztatok egyesítése és reguláris, illetve magasabb egységekbe szervezése menet közben történt.

Ezenkívül az októberi forradalom után a régi hadsereg lovasságának majdnem egész tisztí állománya az ellenforradalmi táborba került. A mi parancsnokaink pedig, akik a dolgozó nép tömegeiből kerültek ki, többségükben nem ismerték eléggé a haditudományt. Sokan tehetséges szervezőnek bizonyultak, de a harcolás művészetét először a harcmezőn kellett megtanulniuk. Az első időben néhány parancsnokunk, még több öreg is, nem mindig helyesen értelmezte a fegyvernemek — jelen esetben a lovasság — harci alkalmazásának elveit. Voltak olyanok, akik tudatosan vagy öntudatlanul is akadályozták a lovas egységek és magasabb egységek szervezését.

Abban az időben a lovas dandár parancsnokhelyettese lévén, a lovas kötelékek szervezését csak a közvetlen felettesimen, Dumenkón és Sevko-pljaszovon keresztül sürgethettem. Ezek a magas parancsnoki beosztásban levő emberek nemcsak, hogy nem segítettek, hanem minden erővel akadályozták a lovasság fejlesztését.

A lovas magasabb egységek létrehozásának gondolata — ha kezdetben csak egy lovas hadosztályé is — a Trockijnál sikertelenül végződött kísérletem után sem hagyott nyugton. November végén, amikor a 10. hadsereg egész arcvonalán visszavertük a Don mögé a fehérgárdistákat, és dandárunk, mint a hadsereg tartaléka Dubovij szakadék, Bolsije és Malije

Csapurnyiki körzetében, a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa közelében összpontosult, úgy döntöttem, hogy alkalmas pillanatban jelentést teszek az ügyről Sztálinnak és Vorosilovnak. Jó véleményük volt az 1. Doni lövész hadosztály lovasságáról, és ez remélni engedte, hogy kedvezően döntenek el a kérdést. Amikor pedig véletlenül találkoztam Zsloba lövész hadosztályának a lovasságával, még inkább meggyőződtem róla, hogy minél előbb végre kell hajtanom szándékomat.

Egyszer az arcvonalon lovagoltam, és a következő kép tárult a szemem elé: különálló lövészteknőkben ülnek a harcosok, és mindegyik a lova kantárszárát fogja. Ameddig a szem ellát, mindenütt lövészteknők és mögöttük a lovak. Odalovagolok a harcosokhoz, és kérdezem:

— Mondjátok csak, mit csináltok itt, elvtársak?

— Hogyhogy mit? — csodálkoznak a harcosok. — Hát nem látod, védekezünk.

— Hogyan védekeztek így?...

— Hát úgy, hogy védekezünk. Mit faggatsz? Láthatod, hogy nem galuskát főzünk — mordult rám haragosan egy ukrán katona.

— Mik vagytok ti, lovasok vagy gyalogosok?

— Megvakultál talán? — mérgelődik a harcos, és mintegy bizonyításul, hogy lovas, megrántja a lova kantárszárát.

— No, látom, hogy lovas vagy — mondom békítően —, én is az vagyok, de még sohasem láttam ilyen lovasvédelmet. Lelövik a lovatokat, akkor aztán nádpálcán lovagolhattok.

— Ez nem a mi dolgunk — zárta le a vitát az ukrán.

Zsloba lövész hadosztályának lovassága volt, amely nemrégén érkezett Észak-Kaukázusból. „A lovasság széles arcvonalon való védelmének” nevezték ezt a különös védelmet.

Jelenttem a tapasztalatomat a 10. hadsereg Forradalmi Haditanácsának, és felvázoltam elképzeléseimet a lovas hadosztály szervezéséről.

Valószínűleg volt valamilyen szerepe a javaslatomnak abban, hogy Caricin védelmének vezetői nemsokkal ezután határozatot hoztak a lovas hadosztály megszervezéséről.

November 28-án két dandárból álló lovas hadosztállyá szervezték át a lovas dandárt. A második dandárt Zsloba hadosztályának három lovas ezredéből és az 1. Krími ezredből állították fel.

Hadosztályparancsnoknak Dumenkót nevezték ki, engem pedig törzsfőnökké, mivel hadosztályparancsnok helyettesi beosztást nem szerveztek. Dumenko csakhamar tífuszt kapott, és így nekem kellett vezetnem a hadosztályt.

Dandárparancsnokok a következők lettek: az 1. dandár parancsnoka Gorodovikov (helyettese: Masztrakov), a 2. dandár parancsnoka Tyimosenko (helyettese: Szerdics).

Az ezredparancsnokok: az 1. ezred parancsnoka Sztrepuhov, a 2. ezred parancsnoka Goncsarov, a 3. ezredé (ennek a Krími lovas ezred képezte az alapját) Verbin, a 4. ezredé pedig Sztjepanov.

A lovas ezredek kötelékébe változatlanul öt század tartozott, mindegyik században négy szakasz volt. A szakasz állományát tizenöt lovasban és egy szekeres-géppuskában állapítottuk meg.

A hadosztálynak volt egy négy ütegből álló tüzérosztálya (egy ütegben négy ágyú), azzal az elgondolással, hogy mindegyik lovas ezredre egy-egy üteg jusson. A tüzérség a hadosztályparancsnok alá tartozott. Ezenkívül a hadosztályparancsnok rendelkezésére állt a három századból álló különleges tartalék lovas osztály (a századok állománya ugyanolyan volt, mint az ezredek századainak).

Az összevont lovas hadosztály megszervezésével lényegében megvetették a Vörös Hadsereg stratégiai lovasságának alapját. A lovas ezredek és dandárok, amelyek a lövész hadosztályok állományába tartoztak, saját hadosztályaik érdekében hajtottak végre feladatokat, az összevont lovas hadosztálynak viszont a hadseregparancsnok feladatait kellett végrehajtania a hadsereg és a front érdekében.

KRASZNOV FEHÉRHADSEREGÉNEK
SZÉTVERÉSE

1.

1919 elején, a németországi forradalom idején, amikor a német seregek kivonultak Ukrajnából és a doni terület nyugati részéből, Krasznov ellenforradalmi hadseregének balszárnya fedezetlen maradt. Létrejött a reális lehetőség, hogy a szovjet csapatok csapást mérjenek a Donyec-medencére, és a Caricin térségében működő fehér csapatok hátába kerüljenek. Krasznov előre látta ezt a veszedelmet, és ellenintézkedésként fokozta a nyomást Caricin városára. A fehérek felhasználták a 9. vöröshadsereg északi irányú visszavonulását, kijutottak a 10. hadsereg jobbszárnyára, és jelentős lovas tömegeket összpontosítottak Caricintől északnyugatra. 1919 januárjának első felében nagyon nehézé vált a 10. hadsereg helyzete. Az ellenség támadásba lendült át, visszavetette csapatainkat Caricintől északra, kijutottak a Volgához, és elfoglalta Dubovkát. Dubovka elfoglalásával elvágták a kamisini harczszakaszt a 10. hadsereg általános arcvonalától, és félkörbe zárták Caricint. Az ellenség ezzel egyidejűleg megélénkítette a tevékenységét a 10. hadsereg védelmének központi szakaszán is. A helyzet óráról órára rosszabbodott. Időközben megváltozott a 10. hadsereg parancsnokságának összetétele. A párt központi bizottsága más munkára küldte Vorosilovot és Sztálint. Hadseregparancsnokká Jegorovot nevezték ki, a Forradalmi Haditanács tagjaivá pedig Szomovot, Legrant és Jefremovot.

Január 10-én éjszaka A. I. Jegorov összehívta a hadosztályparancsnokokat és a harczszakaszok parancsnokait.*

* A harczszakasz meghatározott irányt jelentett: nyugatot, délt stb. A harczszakasz-parancsnokok alárendeltségébe két-három hadosztály tartozott.

En is részt vettem a tanácskozáson, mint a lovas hadosztály parancsnoka.

A tanácskozás rövid volt. A parancsnok ismertette az általános politikai és hadihelyzetet, s a legerélyesebb tevékenységet követelt minden beosztott parancsnoktól. Néhányan felszólaltak, és biztosították a Hadsereg Forradalmi Haditanácsát a harcosok és parancsnokok szilárd elhatározásáról, hogy halálukig kitaranak, de nem engedik az ellenséget Caricinba.

Ezután meghatározta a csapatok, a magasabb egységek és harczakaszok részletes feladatait. Amikor a mi lovas hadosztályunkra került sor, a parancsnok közelebb kéretett magához, és a következő feladatot bízta rám: parancsnokságom alatt az 1. lovas hadosztály amilyen gyorsan csak tud, Szarepta állomáson rakodjék vagonokba, és vasúton induljon Gumrakba. Gumrakban rakodjék ki, és Gorogyiscsén keresztül Orlovka, Jerzovka és Picsuga irányába előretörve, foglalja el Dubovkát. A hadművelet fő célja az, hogy megsemmisítse az ellenséget Dubovkában, elfoglalja a községet, és ezzel egyidejűleg helyreállítsa az állásokat Caricintól északkeletre, azaz egyesítse a kamisini harczakaszt a hadsereg védelmének általános arcvonalával.

A lovas hadosztály 2. dandárja és az 1. Doni lövész hadosztály Popov parancsnoksága alatt álló önálló lovas ezrede időlegesen összeolvadt a déli harczakasz lovas csoportjával. Jegorov tetszésemre bízta, kit nevezek ki a lovas csoport parancsnokává.

A feladat kitűzése után a parancsnok megkérdezett, értek-e mindent? Azt válaszoltam, hogy az ellenség tüzésége lövi a vasútvonalat, és ezért kockázatosnak tartom a lovas dandár vasúton való átcsoportosítását. Azonkívül a lovas dandár be- és kirakása sok időbe telik.

— Ilyen megfontolások miatt — mondtam — sokkal célszerűbbnek tartanám, ha a lovas dandár Bolsije és Malije Csupurnyikiből Gumrak felé menetben vonulna a sötétség leple alatt. Biztosítottam a parancsnokot, hogy ha a lovas dandár menetalakzatban halad, hajnalban Gumrakban lesz, és hozzáláthat a kitűzött feladatok végrehajtásához.

Jegorov eleinte ellenezte tervemet, de aztán ezt mondta:

— Jól van, lásson hozzá, csak ne késlekedjék egy pillanatot sem. Jobbszárnyunkon igen súlyos a helyzet.

Január 10-ére virradóra visszatértem a hadosztály állásába. Magamhoz hívtam tanácskozássra a dandárok és ezredek parancsnokait, valamint parancsnokhelyetteseit, továbbá a csapatok politikai komiszárjait és a törzsfőnököket. Tájékoztattam őket a helyzetről, továbbá arról a közös feladatról, amelyet a Forradalmi Haditanács állított a hadsereg minden egysége elé: ha törik, ha szakad, szét kell zúzni az ellenség Caricin elleni újabb támadását. Elmondottam, hogy a Forradalmi Haditanácsnál tartott megbeszélésen mindnyájan megfogadtuk az alárendelt harcosok és parancsnokok nevében, hogy halálunkig védjük Caricint.

Ezután ismertettem a hadseregparancsnokság által a hadosztály számára meghatározott feladat lényegét, és parancsot adtam, hogy az 1. dandár készüljön fel a hadműveletre.

Az egység parancsnokai kijelentették, hogy minden erejüket megfeszítik a harc feladat sikeres végrehajtása érdekében. Ezzel egyidejűleg néhányan nyugtalankodtak a szállongó hírek miatt, amelyek szerint a 10. hadsereg parancsnoka, Jegorov hajdani cári tábornok, és vele együtt Caricinba érkezett száznyolcvan régi tiszt, és most, úgymond, árulás várható.

Válaszul elmondottam, hogy a Jegorovval Caricinba érkezett cári tisztokról szóló hírek alaptalanok, és a hír terjesztőit az ellenség ügynökeinek kell tekinteni. Elmondtam mindent, amit megtudtam Caricinban az új hadseregparancsnokról. Jegorov ezredes volt, de 1907-ben elbocsátották a hadseregből forradalmi kijelentéseiért, s mert az eszer párthoz tartozott. Aztán különféle helyeken dolgozott, még színész is volt. Kétségtelenül megbízik benne a párt, ha a fehérgárdisták elleni harcnak ebben a feszült időszakában hadseregparancsnoknak nevezték ki.

— Nekem nagyon tetszett Jegorov — mondtam. — Igaz, hogy szigorú ember, de szemlátomást tisztában van a munkájával. Azt mondják, Kolcsak ellen harcolt, és nem is rosszul.

— Ha szigorú, akkor jó — mondta Oka Ivanovics Gorodovikov. — Kordában kell tartani az embereket.

— Éppen erről van szó — tettem hozzá. — Nincs annak semmi értelme, hogy néhány parancsnok otthagya az alegységét a lövészárkokban, és Caricinba vágatott megnézni, nincsenek-e tábornoki sávok Jegorov nadrágján.

Megértettem az elvtársak nyugtalanságát a hadseregparancsnokság leváltása és a hamis hírek miatt, amelyek szerint

a hadsereg vezetésbe régi tiszteket vontak be. Parancsnokaink túlnyomó többsége a múltban altisztként, őrmesterként, sőt közkatonaként szolgált, és volt elég alapjuk a régi tiszteket éppen olyan osztálygyűléssel gyűlölni, mint ahogy a munkások és parasztok gyűlölték a földesurakat és a kapitalistákat, hiszen a cári hadsereg tisztjei jelentették számukra a hadseregben a földesurakat és a kapitalistákat.

Nem lehet azon sem csodálkozni, hogy a szovjethatalom ellenségei megpróbálták felhasználni Jegorov ezredesi rangját a különféle pletykák terjesztésére, amelyek révén arra számítottak, hogy megbomlasztják a forradalmi fegyelmet, és kivonják a vöröscsapatokat a parancsnokságuk alárendeltsége alól. De bárhogyan is nyugtalanították ezek a hírek a harcosokat és parancsnokokat, az ellenség manővere nem sikerült. A 10. hadsereg egységeiben a párt akkor már elég erős volt ahhoz, hogy ellenálljon az ellenforradalmi propagandának.

2.

A hadseregparancsnokság által kitűzött feladatok végrehajtására parancsot adtam ki, amely szerint az 1. lovas dandár a különleges tartalék lovas osztály két ütegevel és a trénooszlop első lépcsőjével január 11-én, a sötétség beálltakor, Gumrak körzetébe vonuljon, és Dubovka irányába nyomuljon elő. A trénooszlop második lépcsője vasúti szállítással induljon útnak, azzal a feladattal, hogy Gumrakban rakodjon ki, majd csatlakozzék a dandárhoz.

A hadsereg balszárnyán működő, a 2. lovas dandárból és Popov önálló lovas ezredéből álló lovas csoport parancsnokságát Gorodovikovra bízam, mivel a parancsnokok közül ő volt a legalkalmasabb önálló tevékenységre.

Január 12-ére virradó éjszaka a hadosztály minden egysége hozzálátott a kitűzött feladat végrehajtásához. Időközben a fehérek támadást indítottak az egész arcvonalon. Lövész csapataink és az összevont lovas csoport, amely a Duboij-szakadék körzetében maradt, nem tudott ellenállni az ellenség nyomásának, és kezdett visszavonulni Caricin irányába. Január 11-én

délre a fehérek elérték Csapurnyiki körzetét. Caricintól északra, Davidovka körzetében sikeresen harcolt Golubincev tábornok kozák csoportja. A Kravcov tábornok parancsnoksága alatt működő kozákhadosztály, amely három lövész ezredből állott, elfoglalta Loznojét, január 12-én elérte Dubovka körzetét, s a Volgáig vetette vissza lövész egységeinket. Caricint a teljes bekerítés veszélye fenyegette.

Január 12-ére virradóra 1. lovas dandárunk és a különleges tartalék osztály egy éjszaka erőltetett menetben Caricin védelmének déli szakaszáról a nyugati szakaszra vonult, elérte Gumrakot, és reggel nyolc órakor a Volga jobbpartján Gorogyicsén, Orlovkán és Jerzovkán keresztül támadást intézett Dubovka irányába. Picsuga körzetében, Dubovkától tizenkét kilométerre délnyugatra, a dandár kb. két ezrednyi fehérlovasság ellenállásába ütközött. A lovas dandár menetből megrohmozta az ellenséget, szétkuszálta a harcrendjét, és megfutamította a fehérgárdistákat. Az ellenség lovassága Dubovka irányába menekült, igyekezett gyalogsága védelme alá jutni, amely kb. két ezrednyi erővel foglalt védelmi állást Picsuga és Dubovka között. A fehérek terve nem sikerült. Az ellenség lovassága nyomában lovas dandárunk betört a gyalogság védelmébe. Negyven percig harcoltunk az ellenség gyalogságával és lovasságával.

A fehérek makacssága rögtön érthetővé vált, amikor kiderült, hogy a foglyok közkatonaként harcoló tisztek. Ezek a tisztek azért menekültek délre, hogy a kozák csapatokkal együtt részt vegyenek a Moszkva elleni támadásban. A fehérgárdista parancsnokság különálló századokba és zászlóaljakra szervezte a tiszteket, és a seregben büntetőosztagokként használta fel őket. A fehérhadseregbe erőszakkal mozgósított közkatonákból álló alegységeket védelemben és támadásban egyaránt a tisztielegységek előtt helyezték el. Ily módon a közkatonák fogták fel a vörös csapatok első csapását, és még a legreménytelenebb helyzetben sem vonulhattak vissza, minthogy a tisztielegységek a helyszínen agyonlőtték a visszavonulókat.

Amikor a törzsével együtt Dubovkában tartózkodó Kravcov tábornok megtudta, hogy inog a Dubovka körüli fehérvédelem, lovas és gyalogos egységekkel sietett a segítségükre. A segítség azonban elkésett, mivel nem volt már kin segíteni. A dandárunk szétzúzta az ellenség védelmét, s a tartalék osztály-

lyal együtt ellenlökést hajtott végre a Dubovkából támadásra induló fehérgárdisták ellen. A sikertől fellelkesült csapataink lendületes ellenlökése visszavetette az ellenséget, és szétszórta a harcrendjét. A harc rövid volt, de rendkívül heves. A fehérgárdisták maradványai végül is eldobták a fegyvert, elhagyták a lovakat és a felszerelést, és Prjamaja Balka körzetébe menekültek, ahonnan friss csapatok érkeztek segítségükre.

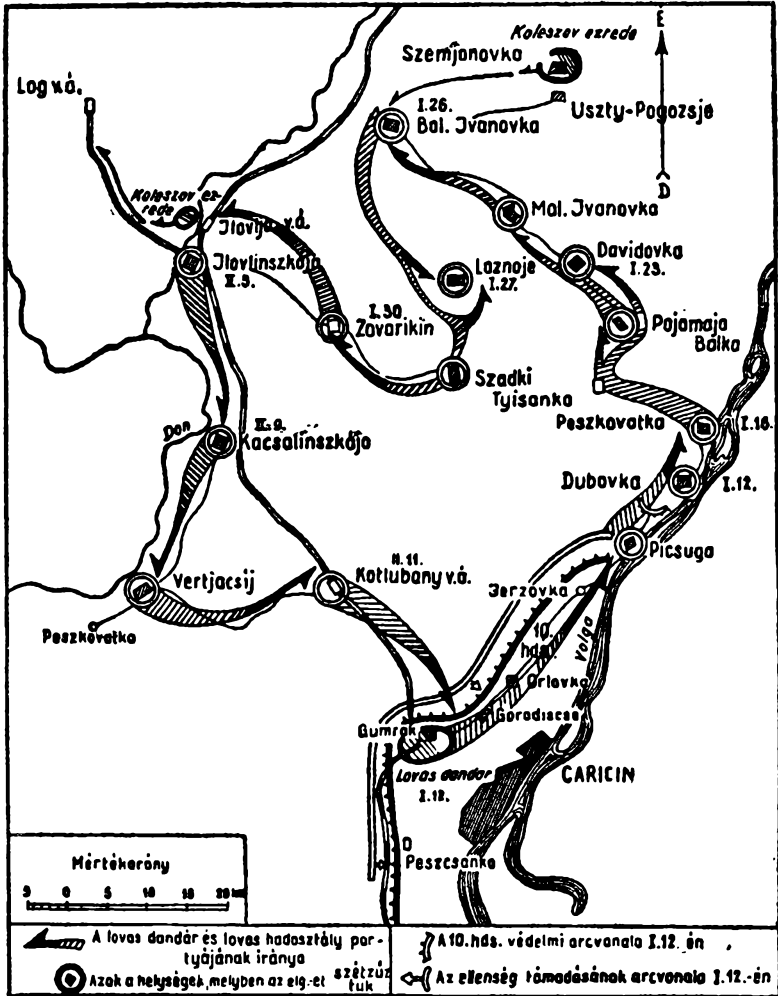
A sötétség leszálltával a dandár és a tartalék osztály be-szüntette az ellenség további üldözését, s miután harcelőörsöket állított fel Peszkovatkában, Tyisankában, és felderítőket küldött ki Davidovka irányába, éjszakai szállásra tért Dubovkába.

A Picsuga és Dubovka között vívott harcban megsemmisítettük az ellenség négy lovas és két gyalogos ezredét, s gazdag zsákmányt ejtettünk, többek között sok lovat. A fehérek több száz halottat és sebesültet hagytak a harctéren. Kravcov tábornokot is lekaszabolták a harcmezőn. A foglyok között sok tiszt akadt, akik mint közkatonák harcoltak.

Ezzel a harccal kezdődött a lovas dandár, majd a lovas hadosztály portyája Caricintől északra (3. számú vázlat).

Január 13-án egységeink rendezték sorsaikat, és felkészültek a Davidovka térségében lefolytatandó hadműveletekre Golubincev tábornok lovassága ellen. Miután tudomást szereztem az ellenség létszámáról és állásairól, úgy döntöttem, hogy január 14-én hajnalban megrohamozzuk Golubincev egységeit, s elfoglaljuk Davidovkát. A dandár reggel öt órakor kezdte a támadást, és már délre elfoglalta Davidovkát. A fehérek azonban időközben erősítést kaptak, és ellentámadásba mentek át. Súlyos harcokra került sor, amelyek január 14-én és 15-én is folytatódtak.

Egységeink a harc folyamán a fehérgárdisták túlereje miatt kénytelenek voltak meghátrálni. Január 16-án visszavonultak Peszkovatkába, és éjszakai szállásra rendezkedtek be. Itt tudtam meg, hogy a Volga balpartján, Rahinka faluban helyezkedik el Bulatkin Doni—Sztavropoli lovas dandára, amelyet az ellenség kiszorított Dubovkából, és amely a harcban majdnem teljes lóállományát elvesztette. Ennek a dandárnak a miénkkel együtt kellett alkotnia a 10. hadsereg jobbszárnyának lovas erejét. Az új helyzet arra ösztönzött, hogy engedélyt kérjek a hadseregpárcsnoktól arra, hogy lovas dandárjainkat azonnal hadosztállyá egyesítsük, azaz, hogy új lovas magasabb egységet

3. számú vázlat. A lovas dandár és a különleges lovas hadosztály portyája az ellenség hátában 1919 január—februárban.

hosszra léte, amely a valóságban szétesett, amikor a lovas hadosztály 2. dandárja Gorodovikov önálló csoportjába olvadt. Távirati kérésemre a hadseregparancsnokság még aznap megadta a beleegyező választ, sőt Caricinból rendelkezésemre bocsátotta Alekszandr Vojtkevics két páncélaútból álló páncélos osztagát is.

Bulatkin dandárját a különleges tartalék lovas osztály felesleges embereivel, önként jelentkező foglyokkal és a dubovkai harcban zsákmányolt lovakkal töltöttük fel.

Január 20-án az újra alakult hadosztály, amelyet most különleges lovas hadosztálynak neveztek, Dubovkában sorakozott fel szemlére. A hadosztály csapatainak szemléje után megbeszélésre hívtam a dandár- és ezredparancsnokokat. A tanácskozáson többek között elhatároztuk, hogy létrehozuk a hadosztály politikai osztályát, jóváhagytuk a politikai osztály vezetőjéül és az ezredek politikai biztosául javasolt személyek névjegyzékét, és megszabtuk a csapatoknál végzendő politikai munka feladatait.

A politikai osztály vezetője Muszin lett, aki caricini munkás volt.

Mivel az ellenség dubovkai szétverése nem biztosította a Kamisini harcszakasz és a 10. hadsereg védelmi arcvonalának egyesítését, előterjesztettem A. J. Jegorovnak hadosztályunk további működési tervét.

A tervnek a következő volt a lényege: az ellenség szétverésével Prjamaja Balka és Davidovka térségében biztosítjuk a Kamisini harcszakasz és a 10. hadsereg védelmi arcvonalának egyesítését, majd hátbatámadjuk az ellenséget Karpovka irányába. Jegorov jóváhagyta a tervet, mi pedig munkához láttunk.

A 10. hadsereg arcvonalán óráról órára rosszabbodott a helyzet. Krasznov hadserege egyre szorosabbra vonta a gyűrűt Caricin körül. A várostól délre sikerült kijutniuk a Volgához, és elfoglalták Szareptát. A középső szakaszon a fehérek birtokukba vették Voroponovo állomást és Gumrakot, s döntő rohamra készülődtek Caricin ellen.

Elhatározásomnak megfelelően parancsot adtam a hadosztálynak a Prjamaja Balka elleni támadásra, ahol felderítőink adatai szerint az ellenség öt lovas és egy gyalogos ezrede összpontosult.

Január 23-án éjszaka három órára tűztem ki az indulást.

Éjszaka hóvihar kerekedett. Az erős szél süvítve és füttyülve hajszolta a fellegeket, a hőmérő mínusz 20 fokra süllyedt. Minden élőlény elrejtőzködött. Nyugtalanított, hogy a katonák és parancsnokok miképpen látnak hozzá a feladat teljesítéséhez ebben a hóviharban. Az 1. dandárra biztosan számíthattam, mert tudtam, hogy akármilyen rossz időben és bármilyen rossz körülmények között is elindul. De hogyan viselkedik majd Bulatkin dandárja? Az emberek még újak, hátha provokátorok bukkannak fel közöttük, akik igyekeznek majd bizalmatlanságot kelteni a hadosztályparancsnoksággal szemben. Nem, ez nem lehet — gondoltam —, a harcosok biztosan megértik a támadás szükségességét.

Hóviharban és hidegben nehéz támadni, de éppen ez az idő teszi lehetővé, hogy rejtve közelítsük meg Prjamaja Balkát, betörjünk az ellenség állásaiba, és a legkisebb veszteséggel szétzúzzuk a fehérgárdistákat.

A hóvihar biztosította számunkra a meglepetést, és ez már félig a mi javunkra döntötte el a harc kimenetelét.

Pontosan hajnali három órakor érkeztem Dubovka főterére, ahol időközben már felsorakozott a hadosztály. Ellenőriztem, megmagyarázták-e az egységek parancsnokai a harc feladatokat és az együttműködés rendjét a harcban. Végiglovagoltam a hadosztály előtt, aztán parancsot adtam: „Előre, lépés, utánam, indulj!”

Viharos szél korbácsolta az arcomat, a hó a szemembe csapott. A hideg behatolt a ruhám alá, megdermesztette a kezemet és a lábamat. A vöröslovasok azonban makacsul törtek előre. A legnehezebb dolga a tüzérségnek volt. Az ágyúk mélyen belesüppedtek a hóba, a lovak a csúszós, göröngyös talajon csak lassan haladtak. A páncélautók kereke néha egyhelyben forgott, végül is mindegyik páncélautó elé négy tüzérségi lovat kellett befognunk. A tüzérségi lovak a továbbiakban is állandóan a páncélautóknál maradtak. Rossz időben, és hogy megtakarítsuk a drága üzemanyagot, lovak vontatták a páncélautókat és az ágyúkat.

Virradat előtt Szuhaja horhosban, Prjamaja Balka és Tyisanka település között járőreink elfogták a fehérek járőrét. A foglyok vallomásai alapján megtudtuk az ellenség erőinek elhelyezkedését. Megállapítottuk: fő erőik Prjamaja Balkában tartózkodnak, ezért parancsot adtam, hogy vonuljunk oda.

Kijelöltem a rohamállásokat, ugyanakkor oldalvédet küldtem ki Tyisanka település irányába a hadosztály szárnyának biztosítására az ott tartózkodó ellenséggel szemben.

A hideg és a vihar bekergette a fehérgárdistákat a házakba. Nem is gondoltak arra, hogy a vörösök ilyen rossz időben támadásra szánják el magukat. Még csak közelbiztosítókat sem állítottak ki a falu szélére. Felhasználtuk a fehérek gondatlanságát, a hadosztály bekerítette a falut, és azokon a pontokon állította fel a tüzéségét, ahol leginkább várható volt az ellenség visszavonulása.

A roham jelére, a lovas századok fedezete alatt, a páncélautók és a géppuska-szekerek betörték Prjamaja Balkába. A fehérgárdisták rémülten ugráltak ki a házakból, és legyek módjára hullottak géppuskáink fergeteges tüzeiben. A harc percről percre fokozódott, és csakhamar elkeseredett küzdelem fejlődött ki. Láttam, amint a közkatonaként harcoló fehérgárdista tisztek előreszegezett puskával rontottak lovasainkra, szuronnal támadták a lovakat, a fehérkozások pedig eszelősen rohantak lovasrendben a páncélautókra, és szekeres géppuskákra, s ott helyben eldőlték, mint a lekaszált fű.

Az ellenség gyalogsága erős ellenállást fejtett ki, de negyven perces harc után teljesen szétvertük őket. A fehérek lovasága a szélrózsa minden irányába futott, de mindenütt a mi támadó egységeinkbe ütközött. Ennek ellenére néhány kozák alegységnek sikerült kitörni Prjamaja Balkából, akik aztán hanyatt-homlok menekültek Davidovka irányába. Katonáskodásom alatt még soha nem láttam ilyen fejvesztett menekülést. A kozákok menetközben dobáltak le magukról minden felesleges holmit. Még a puskákat is elhajigálták. Néhányan teljes vágtagban, csodálatos ügyességgel ledobták a nyeret is, és lovuk sörényébe kapaszkodva száguldottak. Egyesek, hogy elbújjanak, leugráltak a lóról, de nagyon kevesen tudtak megmenekülni lovasaink pengéjétől és lovaink patájától. A menekülő ellenség üldözése során a hadosztály csapatai lendületesen betörték Davidovkába, és elfoglalták a fehérgárdisták trénooszlopát. Az üldözés egészen Malaja Ivanovkáig folytatódott. A szétvert ellenség maradványai Bolsaja Ivanovkába menekült.

Január 23-án estig ötvenöt kilométert tettünk meg harcban, és sikeresen teljesítettük a ránkbízott feladatot. Az 1. lovas dandár Malaja Ivanovkában, a 2. dandár Davidovkában éjszakázott.

A Prjamaja Balkában és Davidovkában vívott harc következtében a fehérgárdisták csak halottakban — főként kard által — több, mint ezer katonát és tisztet veszítettek. Sok foglyot ejtettünk, közöttük közkatonákként harcoló tiszteket is. Tizenhárom ágyút, harminc géppuskát, egy egész trénozslot, sok lőszert és lovat zsákmányoltunk.

Nekünk nem volt nagy veszteségünk, az emberek inkább csak megsebesültek. A könnyű sebesültek között voltam én is.

Másnap útnak indítottuk a foglyokat Dubovkába. A fehérek által erőszakkal mozgósított katonák nagyrésze azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy vegyük be őket a hadosztályba.

Folytattuk a Bolsaja Ivanovkába visszavonuló ellenség üldözését.

Filipp Novikov, a 2. ezred felderítő parancsnoka, akit január 25-én Szemjonovkába küldtünk, most tért vissza, és jelentette, hogy Szemjonovkát elfoglalta Koleszovnak a Kamisini harcszakaszhoz tartozó 1. Ilovljai vörös kozák ezrede, amelyet akkor ideiglenesen Bazilevics vezetett. Ily módon a 10. hadsereg és a Kamisini harcszakasz kapcsolata helyreállt, következőképpen sikeresen végrehajtottuk a 10. hadsereg parancsnokának a hadosztály elé állított feladatát.

Most a 10. hadsereg jobbszárnya előtt összpontosuló ellenség hátába kellett portyára indulnunk.

Időközben megszakadt a kapcsolatunk a hadseregparancsnoksággal, így nem kaphattunk semmi kiegészítő utasítást. Önállóan kellett döntenünk. Bár az ellenség hátában igen nehéz dolog harcolni. szilárdan hittem sikerünkben. Már a Dubovka alatti harcban meggyőződtem, hogy a lovas dandár nagy ütőerejű és javunkra fordíthatja a helyzetet a Caricintól északra levő arcvonalon. Most már lovas hadosztályunk volt, amely kiragadta ezen a szakaszon a kezdeményezést a fehérek kezéből. A Prjamaja Balkában és Davidovkában vívott harcok bizonyították, hogy lovas hadosztállyá tömörített lovasságunk félelmetes ellensége lett a kozák lovasságnak — annak a lovasságnak, amelynek csapásaitól annyira félt gyalogságunk, sőt a gyenge és nem eléggé szervezett csapatlovasságunk is. Újra alakult lovas hadosztályunk tűzerőben, szervezettségben és harc-eljárás tekintetében egyaránt felülmúlta a fehérek lovas kötelekeit, de az ellenséggel szembeni fölénye elsősorban a harcosok és parancsnokok öntudatosságában és kimeríthetetlen támadó

kedvében rejtett. A hadosztály személyi állománya fellelkesülve az első győzelmeken, megérezte erejét, és kívánta a harcot. Fel kellett használnunk ezeket a kedvező tényezőket, és tovább kellett fejlesztenünk a sikert, mert ilyen helyzetben nem állhatunk meg félúton.

Néhány szót kell szólnom az ellenséggel szembeni tűzfőlényünkről. Jelen esetben a lovasság fegyverzetéről van szó és nem az egész fehérgárdista seregről. A fehérek hadseregét német imperialisták, majd később az antanthatalmak látták el fegyverzettel, és így főlénybe kerültek a vöröshadsereggel szemben. Lovas egységeink és magasabb egységeink azonban rendszerint a gyalogság előtt működtek, és elsőként jutottak hozzá a gazdag zsákmányhoz. Így aztán megvolt a lehetőségük, hogy felülmúlják az ellenséget géppuskák, tüzérség, pisztolyok és puskák tekintetében.

Ezt a főlényt parancsnokaink állhatatos erőfeszítése tette lehetővé. Különösen arra törekedtek, hogy az alegységeiknél minél több géppuska legyen, amelyeket szekérre szereltek. Ez az ujítás lehetővé tette, hogy manőverezzünk a tűzzel, és tűzfőlényt biztosítsunk a megfelelő szakaszon. Ráadásul sok lovasunk azelőtt gyalogos volt, és ezek jobban tudtak bánni a lőfegyverekkel, mint a kozákok, akiknek az ereje a hidegfegyverekben rejtett.

3.

Éjszaka elcsendesült a hóvihar. A házikóban, amelyet majdnem tetejéig elborított a hó, a dandárparancsnokokkal együtt átgondoltuk a hadosztály további működésének rendjét. Mindezenelőtt elhatároztuk, hogy összeköttetést teremtünk Koleszovval, szomszédunkkal, megszervezzük az együttműködést az ezredével, aztán rátámadunk Bolsaja Ivanovkára.

Hajnalban egy szakasz kíséretében az 1. Ilovljai kozák ezred törzséhez lovagoltam. Értesüléseim szerint Szemjonovkában kellett tartózkodnia, mi mégis Szemjonovka előtt találkoztunk Koleszovval. Az ezredtörzs egy magas szénaboglyánál települt. A szénaboglya tetején egy szélesvállú embert láttunk, a fején szögletes kaukázusi báránykucsmát viselt. Szemén tartott

távcsővel, szögletesen, medvemódra haladt előre, és teli torokból kiabálta:

— Szorítsd, szorítsd, jobbra szorítsd a sátánfajzatot!

Aztán hirtelen megállt, és hátrálni kezdett. Közben valakit fenyegetett az öklével, toppantott, és így kiáltozott:

— Aprítsd az ingyenélőjét, aprítsd, ha mondom!

Kinek parancsolta ezt, nem láttam. Ő azonban biztosan látott a távcsővel valakit, akinek aprítania kellett volna, de nem aprított. Vezénylés közben elkapta a hév, elfelejtkezett még arról is, hogy szénaboglya tetején áll. A boglya széléig hátrált, aztán hirtelen széttárta a karját, és lepottyant. Szemlátomást elég alaposan megütötte magát, ennek ellenére a harcosaimmal együtt nem tudtuk visszafojtani a nevetésünket.

Odalovagoltam a szénaboglyánál álló parancsnokok csoportjához, köszöntem, és megkérdeztem tőlük, hol találom Koleszov ezredparancsnokot. Rámutattak arra az emberre, aki az imént leesett. Leszálltam a lóról, odasiettem hozzá. Felállt, rendbehozta a ruháját, és bemutatkoztunk egymásnak.

Koleszov tájékoztatott, hogy az 1. Ilovljai ezred Uszty—Pogozsjét és Szemjonovkát védi.

— Az utóbbi napokban nemigen mozgolódott az ellenség — mondta Koleszov —, csak járőr csatározások folynak — tette hozzá, és arra felé mutatott, amerre az előbb távcsővel nézett.

— Milyen létszámú fehérgárdista erők helyezkednek el az ezred előtt? — kérdeztem.

— Nem tudom — válaszolta Koleszov. — Nem számoltam meg őket.

A kölcsönös együttműködés szükségességére terelve a szót, rögtön azzal kezdtem, hogy felajánlottam Koleszovnak, verjük szét a Bolsaja Ivanovkában összpontosult ellenséges csoportot.

— Hadosztályunk Malaja Ivanovka felől méri a főcsapást, az 1. Ilovljai kozák ezred pedig ezzel egy időben északkeletről rohamozza meg az ellenséget. Ezután együttesen támadunk Loznojéra.

Koleszov nemcsak hogy szívesen beleegyezett a javaslatomba, hanem arra is megkért, vegyem be ezredét a hadosztályba. Azt feleltem, hogy önállóan nem dönthetem el a kérdést, ehhez feltétlenül szükséges a hadseregparancsnok döntése. Koleszov bizonyára úgy gondolta, ez csak kifogás részemről, és

hevesen kezdte bizonygatni, hogy az ügy érdekében elkerülhetetlenül csatlakoznia kell ezredének a hadosztályhoz.

— Az ezredem — mondta Koleszov — az egyetlen lovas egység a Kamisini harczszakazon. A velünk szembenálló ellenség igen mozgékony, és gyakran áttöri védelmünket. Éppen ezért állandóan egyik körzetből a másikba dobják az ezredet, és gyakran olyan feladatok teljesítésére is felhasználják, amelyet a gyalogságnak kellene végrehajtania. Ezenkívül majd mindennap másik parancsnoknak rendelik alá. Mindegyik aktív tevékenységet követel, de egyik sem akar segíteni lőszerez, fegyverrel és más egyéb dologgal, ami szükséges az élethez és a harchoz.

Bárhogyan is igyekezett meggyőzni, a Kamisini harczszakasz parancsnokának és a 10. hadsereg parancsnokának tudta és döntése nélkül mégsem egyeztem bele, hogy ezrede a hadosztályomhoz csatlakozzék. Megegyeztünk abban, hogy ha majd elfoglaltuk Bolsaja Ivanovkát, visszatérünk erre a kérdésre. Őszintén szólva, arra is gondoltam, hogy előbb a harcban figyelem meg a kozákjait.

A lovas hadosztály még aznap, január 26-án este Koleszov ezredével együtt megtámadta a fehérgárdistákat Bolsaja Ivanovkában. Az ellenség rendezetlen sorokban visszavonult, és szétszóródott a sztyeppén.

Az 1. Ilovljai ezred jól harcolt ebben a csatában. A harc után az ezred a hadosztállyal együtt helyezkedett el éjszakai szállásra Bolsaja Ivanovkában. Megkíséreltem összeköttetést teremteni a hadseregpáncsnokkal és a Kamisini harczszakasz parancsnokával, de sikertelenül. Önállóan kellett cselekednem. A körülmények elkerülhetetlenül szükségessé tették, hogy Koleszov ezrede mielőbb beleolvadjon a lovas hadosztályba. Kiadtam az erre vonatkozó parancsot, arra számítva, hogy majd később jóváhagyja a hadseregpáncsnok. Koleszov ezredének szervezeti felépítése teljesen azonos volt a hadosztály többi ezredének felépítésével, ennek ellenére nem tartozott egyik dandárhoz sem, hanem önálló ezredként működött.

Január 27-én a most már öt ezredből álló hadosztály támadást hajtott végre Loznoje ellen. A felderítők adatai és a foglyok vallomásai szerint Loznoje és Szadki körzetében a fehérek három gyalogos és lovas ezrede helyezkedett el. Az ezredek Jakovlev ezredes kozák dandárjához tartoztak.

A fehérgárdisták gyalogsága a Loznoje folyó mentén és a Loznoje melletti magaslat déli és keleti lejtőjén rendezkedett be védelemre, de még mielőtt harcba bocsátkozhatott volna, máris fogságba esett. A Loznojében elhelyezkedő fehér lovas ezredek hanyatt-homlok menekültek Szadkiba, ahol három fehér gyalogos ezred tartózkodott. Szadkiban nagy felfordulás támadt. Jakovlev ezredes cserbenhagyta a dandárját, és hogy a bőrét mentse, kis lovas csoporttal a Zavarikin-tanya irányába menekült.

Előre sejtettem a fehérgárdisták menekülését Szadkiból, éppen ezért megparancsoltam egységeimnek, vágják el a visszavonulási útjukat. A lovas hadosztály csapatainak lendületes átcsoportosításával sikerült eltorlaszolni az ellenség menekülési útját. A bekerített fehérgárdista gyalogság a szuronyt a földre szúrva, megadta magát. A lovas kozákok is annyira elcsüggedtek, hogy semmiféle ellenállást nem tanúsítottak, eldobták a fegyvert, és megadták magukat.

Ezzel befejeztük a Loznojében és Szadkiban tartózkodó fehérgárdisták megsemmisítését. A január 26-án és 27-én Bol-szaja Ivanovkában, Loznojében és Szadkiban vívott harcok eredményeként a különleges lovas hadosztály szétverte az ellenség négy lovas és három gyalogos ezredét. Foglyul ejtettünk hét-ezerháromszáz katonát és tisztet, zsákmányoltunk tizennyolc ágyút, negyven géppuskát, ezerháromszáz lovat nyereggel, és elfogtuk az ellenség nagymennyiségű lőszerrel és különféle hadianyagokkal megrakott trénozlopát. Ezekben a körzetekben a fehérek ötezer szarvasmarhát szedtek össze. Az állatok egy részét visszaadtuk a parasztnak, a többit pedig a hadosztály szükségleteinek fedezésére megtartottuk.

Január 28-án este a hadosztály éjszakai szállásra helyezkedett el Szadkiban. Mindenekelőtt el kellett döntenünk, mit csináljunk a foglyokkal és a trénszekerekkel. Ugyanis csak akadályozták a hadosztályt, fékeztek előremozgását, és igen sok harcost kellett kijelölnünk az őrzésükre. Sajnos, nem sikerült felvennünk a kapcsolatot gyalogos egységeinkkel, hogy átadjuk nekik a foglyokat meg a fölösleges terhet. Nekik kellett volna tovább irányítaniuk a hadsereg hadtáphoz. Így aztán minden a hadosztálynál maradt.

A hadseregtörzzsel változatlanul nem tudtuk felvenni az összeköttetést. Személyesen hallgattam ki néhány fogoly tisztet,

és megállapítottam, hogy az ellenség Kotlubany, Gumrak, Peszcsanka, Bolsije és Malije Csapurnyiki és Rajgorod helységeket tartja megszállva.

A 10. hadsereg helyzete rendkívül súlyosra fordult. Védelmének északi szakaszán lovas hadosztályunk működése következtében az ellenséget visszavetettük a Volgától nyugatra, de középen — a nyugati harcszakaszon és délen — a hadsereg balszárnyán — fennállott az áttörés veszélye, következésképpen a 10. hadsereg szétverése és Caricin eleste. El kellett döntenem, hogy ilyen körülmények között hova irányítsam a hadosztály csapásait.

Megtanácskoztam a helyzetet a dandár- és ezredparancsnokokkal, valamint Grigorij Hoperszkijjal, aki a hadosztály törzsfőnöki beosztást látta el. Hoperszkij hajdani doni kozák tiszt volt, józaneszű, bátor és a forradalomhoz hű ember. A következőképpen határoztunk: Szadki körzetéből Zavarikinon át támadva, elfoglaljuk Ilovlja állomást, elvágjuk a fehérek vasúti összeköttetését, aztán lecsapunk Ilovlinszkaja falura, ahol, a foglyoktól kapott értesüléseink szerint, Radko-Dmitrijev tábornok hadtesttörzse volt; Ilovlinszkajából a vasútvonal mentén Kacsalinszkaja, majd Caricin irányában folytatjuk a támadást. A hadosztály hadtápjának biztosítása érdekében Koleszov Különleges Ilovljai kozák ezredének a vasútvonal mentén észak felé, Log állomás irányába kellett csapást mérnie.

Január 30-án a hadosztály megkezdte a támadást. Zavarikinben, ahova a lovas hadosztály majdnem harc nélkül nyomult be, több ezer embert találtunk, akiket a fehérek mozgósítottak újonnan felállított alakulataik feltöltésére. Ugyanitt elfogtunk egy tiszti csoportot is, amely a fehérgárdista csapatok szervezésével és kiképzésével foglalkozott, továbbá egy nagy trénozslapot.

Február 1-én a lovas hadosztály tovább haladt Ilovlja állomás irányába. Grigorij Hoperszkijjal, a hadosztály törzsfőnökével az élosztagnál tartózkodtunk. Amikor vagy ötszáz méterre megközelítettük Ilovlja állomást, megállítottam az osztagot, fellovagoltam egy magaslatra, és távcsővel figyelni kezdtem az állomás épületeit. Időközben odalovagolt hozzánk két járőrünk. Ilovlja állomás felől hirtelen magányos lövés dördült. Abban a szempillantásban mintha valami megégette volna a combomat, de még nem éreztem éles fájdalmat. Kirántottam a

kardomat a hüvelyéből, és rohamra vezényeltem a járőröket az állomás ellen. Villámgyorsan lecsaptunk az állomásra, és harc nélkül foglyul ejtettünk háromszáz fehérgárdistát, egy mozdonyt, páncélvonatokhoz alkalmas vagonokkal és hat befűtött mozdonyú szerelvényt. A szerelvények zsúfolásig voltak élelmiszerral és különféle ingósággal, köztük hadifelszereléssel.

Időközben az állomásra érkezett az egész hadosztály. Koleszov ezrede észak felé fordult, és támadásra indult Log állomás ellen.

A hadosztály menetelése közben magamhoz hívtam a dandár- és ezredparancsnokokat, röviden tájékoztattam őket az Ilovinszkajában elhelyezkedő ellenségről, ismertettem velük a tervemet, és megszabtam az ezredek feladatait. Elhatározásomnak az volt a lényege, hogy először bekerítjük a falut, azután pedig megtámadjuk az ott elhelyezkedő ellenséget. A hadosztálynak délről kellett mérnie a fő csapást, hogy elvágja a fehéreket a Dontól, a faluban pedig megsemmisítse, vagy foglyul ejtse őket.

A feladat megszabása után a hadosztály egységei a megjelölt irányban azonnal előrenyomultak Ilovinszkaja felé, és minden irányból körülzárták a falut.

A fehérgárdisták csak akkor eszméltek fel, amikor a vöröslovások már vágóban repültek a falura, és minden oldalról zengett a dörgő hurrá. A fehérek tüzésége tüzet nyitott, de csakhamar elhallgatott, mert megrohamozták az első lépcső századai. A harc rövid, de elkeseredett volt. Az ellenség gyalogsága makacsul védekezett, de egységeink viharos támadása következtében végül is megfutamodott, vagy fogságba esett. Radko-Dmitrijev tábornok gárdistái harcoltak a legelszántabban és kitartóbban, védték a tábornokukat és a hadtesttörzset. Ők nem adták meg magukat, addig harcoltak, amíg ki nem esett a fegyver a kezükből. Valamennyit lekaszaboltuk. A halottak között felismertük Radko-Dmitrijev tábornokot és törzsfőnökét.

Harc közben egy olyan szakaszra kerültem, amelyet az ellenség tüzésége lőtt, és egy kartácstól megsebesültem a jobb karomon. A kartács nem törte el a csontot, de a csuklómnál mély sebet ejtett, és megsértette az izmokat.

Este, amikor már kiadtam az utolsó intézkedéseket is a hadosztálynak, amely éjszakai szállásra rendezkedett be Ilovinszkajában, s amikor elcsitult a heves harc utáni elkerülhetet-

len izgalom és tolongás, bementem egy kunyhóba, amelyet a küldöncök szemeltek ki számomra. Nappal lefoglalt a harc, állandóan mozogtam, és valahogy kevésbé éreztem a láb- és kéz-sérülésemet. Most azonban rögtön égni kezdtek a sebeim. A bal lábamból nyilaló fájdalom átjárta egész testemet, a jobb kezem feldagadt és elnehezedett, az ujjaim elkékültek. A sebesült lábam szintén megdagadt. Nagy erőfeszítéssel lehúztam a csizmát. A csizmából alvadt vércsomók hullottak a földre. Mivel nem volt a kezem ügyében sem kötés, sem jód, elszalasztottam a háziasszonyt a patikába. Nem akartam szanitécékért küldeni, még szétvitték volna a hírt, hogy megsebesültem, és ez — figyelembe véve, hogy a fehérek hátában működtünk — kedvezőtlenül hatott volna a harcosokra.

Még el sem indult a háziasszony, amikor belépett Grisa Hoperszkij. Rápillantott sebesült lábamra, és ijedten kijelentette, majd ő maga kötöz be.

— Csak senki se tudjon róla — mondtam.

Grisa bólintott és elment. Csakhamar egy üvegcsével tért vissza.

— No — mondja —, kerestem, kutattam, végül megtaláltam az orvosságot.

A háziasszony tiszta vásznat adott, Grisa rögtön csíkokra tépte, és mint egy gyakorlott ápolónő, átkötötte a kezemet meg a lábamat. A fájdalom kissé enyhült, de feküdni és aludni nem tudtam. Ha a jobb oldalamba fekszem, zavar a sebesült kéz, ha a bal oldalamba fordulok, mindjárt jobban fáj a sebesült lábam. Megpróbáltam a hátamba feküdni, de a hátam is fájt. Végül megtaláltam a legalkalmasabb testhelyzetet, az asztalhoz ültem, az asztalra párnát tettem, a párnára pedig a sérült kezem, és így pihentem. Szédültem, émelygett a gyomrom, igen kutyául éreztem magamat.

Koleszov Ilovljai kozák ezrede elfoglalta Lóg állomást és a hasonló nevű települést, s rövid pihenő után, a kapott parancs értelmében, egyesült hadosztályunkkal.

Ily módon szétvertük a 10. hadsereg védelmének jobbszárnyán az ellenséget. Elváltuk az egyetlen vasútvonalat, amely összekötötte a Caricinra támadó fehérkozákokat Krasznov csapataival, amelyek a mi 9. hadseregünk ellen harcoltak, és felvettük a kapcsolatot ez utóbbival. Most, miután végrehajtottuk a tervünket, a hadosztálynak Caricin felé kellett fordulnia, hogy hátbatámadja az ellenség csapatait, amelyek tovább folytatták heves támadásaikat a 10. hadsereg védelmének középső és déli szakasza ellen.

Február 9-én hajnali négy órakor a hadosztály útnak indult Ilovlinszkajából Kacsalinszkaja felé.

Minden lépés, minden mozdulat tűrhetetlen fájdalmat okozott. Nagy üggyel-bajjal lóra ültem, és elindultam. Az úton kicsit erőre kaptam, s a sebek sem kínoztak már annyira.

Amikor Kacsalinszkaja alá értünk, a hadosztály szétbontakozott, de a fehérek nem fejtettek ki ellenállást. A községben egy mozgósítási törzs volt, amelynek állományába kétszázötven tiszt és másfélezer mozgósított paraszt és kozák tartozott.

A hadosztály Kacsalinszkajában éjszakai pihenőt tartott. Éjszaka ideérkezett Koleszov ezrede is. Már lefeküdtem aludni, amikor jelentették, hogy a hadosztály egyik tábori őrsé feltartóztatott egy embert, aki kijelentette, hogy különleges megbízatással jön Bugyonnijhoz. Megparancsoltam, vezessék elém a foglyot. Egy Akszenov nevű kozákkapitány volt, akit hadosztályunk Prjamaja Balkában ejtett foglyul. A Prjamaja Balkából Dubovkába vezető úton, ahová a foglyokat irányítottuk, Akszenov megszökött és elvergődött Kacsalinszkajába, ahol azelőtt élt, de ismét fogságunkba esett, mert — ahogy őszintén bevallotta — nem tudta, hogy Kacsalinszkajában vörösök vannak.

Akszenov megkért, hallgassam végig. Elmondta, hogy az öreg kozákok kényszerítették be a fehér hadseregbe, pedig Przemysl alatt szenvedett súlyos sebesülése után úgy tért vissza a német frontról, mint szolgálatra alkalmatlan.

Természetesen nem volt semmiféle megbízatása hozzám.

Akszenov ezt csak kitalálta, még hozzá azért, mert félt, hogy agyonlövik. Ezért szökött meg a fogságból is. Amikor azonban másodszor is fogságba esett, úgy gondolta, hogy most már csak egy reménye van — ha eljut egészen Bugyonnijig.

— Az a hír járja, hogy Bugyonnij nagylelkűen viselkedik a foglyokkal, nem löveti őket agyon — mondotta. — Éppen ezért kértem, vezessenek ön elé, bízom az ön igazságosságában. Mindent elmondtam úgy, ahogy van, és kijelentem, ha életben maradok, nem szolgálok a fehéreknek. Ha lehetségesnek tartja, hagyja meg az életemet, és engedje meg, hogy önöknél szolgáljak, mert itt hasznot hajthatok.

Megparancsoltam, hogy engedjék haza Akszenovot. Úgy okoskodtam, hogy azzal tehet nekünk legtöbb hasznot, ha elmondja a kozákoknak, hogy bánnak a vörösök a foglyokkal.

Alighogy elvitték a tisztet, egy másik tábori őrsüktől is hoztak egy embert, akiről kiderült, hogy a mi 10. hadseregünk 39. lövész hadosztálya 3. dandárjának egyik zászlóaljparancsnoka. Elmondta, hogy dandárját, amely a Kotlubany állomás körzetében védett, január 20-án megtámadta és foglyul ejtette Popov tábornok lovassága. Sikerült megmenekülnie, de a sötétben eltévedt, és Kacsalinszkájába jutott.

A foglyoktól kapott értesülések alapján tudtam, hogy Popov tábornok csoportja négy ezrednyi kozák hadosztályból, egy három ezrednyi önálló lovas dandárból és Markov tábornok két gyalogos ezredéből áll. Létszámban ugyan felülmúlta lovas osztályunkat, de mi voltunk olyan kedvező helyzetben, hogy lecsapjunk rájuk.

Hajnali három órakor riadóztatott hadosztályunk erőltetett menetben Vertyacsij-tanya felé indult, azzal a céllal, hogy elvágja a Kotlubanyban tartózkodó ellenséget a hadtáp csapataitól, kiszabadítsa a fogságból a 39. lövész hadosztály dandárját, és meglepetésszerűen hátbatámadja Popov tábornok csoportját.

Vertyaccij- és a szomszédos Peszkovatka-tanyán a hadosztály kézre kerítette Popov tábornok egységeinek trénoszlopaikat, majd nem sokkal ezután éles fordulatot tett keletnek, Kotlubany irányába. A Vertyacsij és Kotlubany közötti úton 4. ezredünk találkozott a fehérgárdisták által kísért 39. lövész hadosztály 3. dandárjával.

Három oszlopban haladtak. Az oszlopok végén a kísérők a

dandár lerakott fegyvereit vitték szánokon. A szánok után tüzérségi hámos lovak vontatták a dandártól zsákmányolt ágyúkat.

A kíséret egyetlen lövés nélkül megadta magát. A kiszabadított vöröskatonák öröme határtalan volt. Minden katona és parancsnok azonnal visszakapta fegyverét, és löszert osztotunk ki közöttük. Ily módon a 39. lövész hadosztály 3. dandárja, néhány politikai munkás kivételével, akiket a fehérek Kotlubanyban agyonlőttek, teljes állományú, harckész alakulattá vált.

A fogságból kiszabadított dandár mögöttünk menetelt.

Kotlubany állomás közelében csapataink szétbontakoztak, és hátbatámadták az ellenséget. A lovasok támadását erős tüzérségi tűz és a támadó egységek szárnyain mozgó szekeres-géppuskák tüze támogatta. Hatalmas hurrá zengett körös-körül. Lendületesen törtek előre az ezredek. Még ha várta volna is az ellenség, hogy hátbatámadják, akkor sem tudta volna feltartóztatni ezt a viharos lendületet. Az ellenség azonban nem várta a csapást. Vad rémület fogta el a fehérgárdistákat, jobbra-balra keringtek. Szemlátomást egy gondolatuk volt: menekülni, megmenekülni bármilyen áron. Az ellenség néhány egysége megpróbált áttörni csapataink szárnyain, de ezek is géppuskáink tűzébe és a vörösezredek szablyacsapásai alá kerültek.

A géppuskatűz özönében a fehérgárdisták Kotlubanyból délkelet felé, a Caricinba vezető széles országúton menekültek. A nagy kozák lovastömeg kitört a hólepte síkságra, és lavinaként gördült Gorogyiscse felé, amelyet lövészegységeink védelmeztek. Elöl, ahogy csak a lovak erejéből tellett, Popov kozák lovassága vágat. Háta mögött, ezerszám villogó karddal vihar-ként száguld a vöröslovasság. Amelyik kozák egy cseppet is lankad, szablyáink csapása alá kerül.

Amikor a Gorogyiscsét védő vörösgyalogság meglátta a rátámadó lovasság hatalmas tömegét, kezdett visszavonulni. A géppuskás alegységek azonban a helyükön maradtak, és erős tüzet nyitottak. A fehérgárdisták nem fordulhattak vissza, mert lovastömegeik sarkában feltartóztathatatlanul nyomult előre hadosztályunk. Amikor a géppuskák tűzébe kerültek, hirtelen dél felé fordultak, és gyalogságunk védelmi vonala mentén vág-tattak, közben azonban jobbszárnyukat kitették hadosztályunk csapásainak. A hadosztály egységei még mélyebben beékelődtek az ellenség lovasai közé. A pusztulás elöl menekülő fehérgárdis-

ták Gumrakhoz özönlöttek, ahol két páncélvonatunk tartózkodott. A páncélvonatok fergeteges tüzet zúdítottak rájuk. A fehérgárdisták visszafordultak, és szemtől szembe találták magukat a lovas hadosztály ezredeivel.

Szörnyű kavarodás keletkezett, és elkeseredett vagdalkozás kezdődött. A lovasság úgy forgolódott, mintha viharos örvénybe került volna. Csoportonként vagy egyenként kaszaboltuk le az ellenséget, egyesek néma fogcsikorgatással, mások kiabálva és dühös káromkodással forgolódtak, hajszolták egymást. Ahogy leesik a lóról egy vörösharcos, abban a pillanatban lovasaink kardcsapásaitól két vagy három fehérgárdista hempereg a lovak patája alatt. Minden összeolvadt a csata zajában, pengék csengetése, zaj, lóhorkantás és nyerítés, vad káromkodás, sebesültek nyögése és kiáltozása.

A páncélvonatok lankadatlan tüzében tovább folytatódott a harc. Eleinte a fehérgárdisták falként elzárták előlünk a páncélvonat felé vezető utat, de később, mikor a harcban minden összekeveredett, páncélvonataink tüze egyaránt veszélyeztette az ellenséget és bennünket is.

Küldöncömmel előre törtettem, hogy a felesleges veszteség elkerülése végett elhallgattassam páncélvonataink géppuskáit, és új célt jelöljek meg számukra. Hirtelen látom ám, hogy Rjabisev ezredparancsnok vágat egy kozák után, igyekszik utolérni és lekaszabolni, de annyira megszállta az üldözés heve, hogy észre sem veszi, amint két fehérgárdista éppen lecsapni készül rá. Rjabisev segítségére sietek, és a szó szoros értelmében a feje felől hárítottam el a kozákok kardjait. Rjabisev körülnézett, lekaszabolta egyik üldözőjét, és megszólalt:

— Az ördögbe is, észre sem vettem, hogy a hátam mögül leskelődik rám a halál.

Azt tanácsoltam neki, máskor ne mélyedjen bele ennyire az üldözésbe, ha később is akar még harcolni, sőt parancsnokolni.

Végül is küldöncömmel kikeveredtünk a harc sűrűjéből, és a páncélvonatokhoz vágattunk. Ahogy a közelükbe értünk, hadonászni kezdtünk a kardunkkal. Úgy látszik, megértették, hogy mondani akarunk valamit, és beszüntették a tüzelést. Felmásztam a páncélvonatra, és a parancsnokot kerestem. Ráműtettek egy matrózra, aki a kéménynél ült, látcsővel a szemén.

— Mi az, barátom, nem látod, hogy nemcsak az ellenséget, hanem a mieinket is lövöd? — támadtam rá.

— Most már igazán nem tudom, hol vannak a mieink és hol az ellenség. Csak ijesztgetésből lövöldözünk — válaszolta.

Időközben a Gorogyiscse közelében védelemben levő gyalogságunk megértette, mi történik az arcvonala előtt. A védelem egész vonalában ezer meg ezer gyalogos harcos és parancsnok emelkedett fel, és egetverő hurrá hullámozott végig a sztyeppén. A harcosok a puskájukkal integettek, a levegőbe dobálták a sapkájukat, és viharosan üdvözölték dicső fegyvertársaikat, a vöröslovasokat, akik a szemük láttára verték szét a fehérek lovasságát.

Gumrakkól telefonösszeköttetésbe léptem a hadseregparancsnokkal. Végre jelentést tehettem a hadosztály hadműveleteiről. Amikor Jegorov meghallotta a hangomat, úgy megörült, hogy végig sem hallgatta telefonjelentésemet, hanem megparancsolta, hogy azonnal induljak hozzá Caricinba a páncélvonaton. Engedélyt kértem, hogy itt maradhassak a harc befejezéséig és a hadosztály gyülekezéséig. Jegorov beleegyezett.

— Csak minél hamarább, ne késlekedj! A gépkocsim vár rád az állomáson. A Forradalmi Haditanácsnál vagyunk — mondta.

A harc Popov tábornok csoportjának teljes szétverésével végződött. Maga Popov és Kalin ezredes, a törzsfőnöke is elesett. Ezzel a harccal befejeződött a különleges lovas hadosztály portyája.

...A Caricin felé vezető úton a foglyok oszlopai vonultak és számtalan szekér a zsákmánnyal. A kocsik tele voltak fegyverrel, lőszerrel, élelemmel és különféle hadifelszereléssel, többek között kötszerrel és gyógyszerrel, amiben különösen nagy hiányt szenvedtünk.

Parancsot adtam a hadosztálynak, hogy rendezkedjék be Kotlubanyban éjszakai pihenőre, majd páncélvonaton Caricinba indultam.

Jegorov, a hadseregparancsnok, valamint Szomov és Legran, a Forradalmi Haditanács tagjai tárt karokkal fogadtak, s elhalmoztak kérdésekkel:

— Hol volt?

— Miért nem adott magáról hírt ilyen sokáig?

— Milyen gyalogságot hozott magával?

— Tudja, hogy itt már arról beszéltek, hogy átment a 9. hadsereghez, és nem is akar visszatérni? És még hihetlenebb

hír is járta: hogy átállt a fehérek oldalára, és északon a Vörös Hadsereg egységei ellen harcol.

— No, tegyen jelentést, mit végzett — mondta Jegorov.

— Igen, de a legrészletesebben számoljon be mindenről — tette hozzá Legran.

Előadtam, hogy vesztettem el a kapcsolatot lővész egységeinkkel, azután beszámoltam a portyáról, amelynek ideje alatt a hadosztály szétverte az ellenség tíz gyalogos és tizenhárom lovas ezredét, harc közben megtett négyszáz kilométert, és megtisztított az ellenségtől százötven kilométeres arcvonalat; a hadosztály egységei foglyul ejtettek mintegy tizenötezer katonát és tisztet, zsákmányoltak henvenkét löveget, száztizenhat Maxim-rendszerű és sok külföldi gyármányú géppuskát kb. háromezer lőszerrel, élelemmel, és különféle felszereléssel megrakott fogatot, sok lovat, nyerget, tízezer szarvasmarhát és juhot.

Végezetül jelentettem, hogy a hadosztály a portyából minden tekintetben megerősödve került ki, nőtt a harcosok és parancsnokok harci tudása, és megszilárdult hitük a végső győzelemben.

— No, jól van, bátyuskám. Jól megtépáztad a fehéreket — örvendezett Szomov. — És még a kozákok azt mondták, hogy toprongyos lovasság! — Felnevetett. — No, megadták nekik a toprongyost. Elvertük a dicsőített kozákokat, de még hogy!

— Nemcsak erről van szó! Gondoljátok csak meg, elvtársak! — kiáltott fel Legran —, micsoda politikai hatása lesz ennek. A fehérgárdisták a Vörös Hadsereg gyengeségéről és saját kozák hadtesteik legyőzhetetlenségéről szónokolnak. A valóságban pedig egészen fordítva történik.

Amikor Jegorov a különleges lovas hadosztály portyájának eredményéről beszélt, hangsúlyozta, hogy ennek a portyának nagy események kezdetétől kell szolgálnia.

— Fel kell használnunk a lovas hadosztály sikerét. Általános támadásra kell indulnunk az egész arcvonalon — jelentette ki, és ismertette velem mi történt a Caricin alatti arcvonalon, amíg a hadosztályunk Kotlubanyba ért.

— Nyíltan megmondom — jelentette ki —, a helyzet változó volt. A tartalékok kimerültek. Az utolsó kétszáz embert a 38. lővész hadosztályba küldtem, amelynek arcvonalát a fehérek különösen szorongatták. A déli szakaszon Gorodovikov lovas csoportja súlyos harcok után, lényegében megsemmisült. Aggasztó

volt a helyzet a hadsereg védelmének középső szakaszán is. Minthogy a 39. lövész hadosztály két ezrede teljes létszámmal a fehérek fogságába esett, tulajdonképpen a páncélvonatok tartották az arcvonalat. Mindenképpen idejében jöttek. Nehéz lenne megmondani, hogy kitartott volna-e Caricin, ha önök egy nappal később érkeznek Gumrakba.

A. I. Jegorov, a különleges lovas hadosztálynak Caricin alatti portyáját értékelve, később a következőket írta:

„1919 februárja. Védelmi vonalunk Caricin alatt alig tíz kilométer sugarú. Ennek a védelmi gyűrűnek a belsejében volt összezsúfolva a hősi Caricin. Ezt a védelmi gyűrűt csak Bugyonnij dicső lovasságának fényes hőstettei révén sikerült szét-törni... lovasságának hadműveletei következtében teljesen szét-zúztuk az ellenséget a 10. hadsereg középső és egész északi szakaszának a frontja előtt... Lovasságunk portyája lehetővé tette az általános támadást, amit másnap meg is kezdtünk.

...hadseregünk szárnyakat kapott Bugyonnij lovasságának harci sikereitől, és lelkesen rontott előre, üldözte a Manics folyó felé visszavonuló ellenséget.”

Ily módon a feladat, amelyet a lovas hadosztály a portyán végrehajtott, túlnőtt a harcászati-hadműveleti feladatokon. A portya eredményének hadászati jelentősége volt. Ekkor kezdődött meg Krasznov seregének szétverése.

A szovjetköztársaság sokra értékelte a különleges lovas hadosztály harci sikereit, és forradalmi hadi díszlobogóval tüntette ki. Sok harcos és parancsnok, köztük Bulatkin és én is, Vörös Zászló érdemrendet kapott. Sokan hadiajándékot kaptak.

5.

A Forradalmi Haditanács ülése késő éjszaka ért véget. Sietve vissza kellett térnem a hadosztályhoz, mivel másnapra, február 12-ére új feladatot kaptunk a hadseregparancsnoktól: el kellett foglalnunk Karpovkát, majd utána szétverve az ellen-álló ellenséget, birtokba kellett vennünk Ljapicsev állomást. A továbbiakban a Don balpartján, a folyó mentén lefelé, Romanovszkaja falu irányába kellett támadnia a hadosztálynak.

Úgy határoztam, Kotlubanyba páncélvonaton térek vissza. Engedélyt kértem a hadseregparancsnoktól, hogy elinduljak a hadosztályhoz.

— No, jól van — mondta Jegorov —, de ne páncélvonaton menj, hanem a Forradalmi Haditanács autóján. Kérdemted — tette hozzá tréfásan —, hogy ne társadalmi, hanem személyi fuvarral utazz.

— Éjszaka van, s egyébként más okok miatt is jobban szeretem a páncélvonatot — válaszoltam Jegorovnak.

— Nem, nem, Szemjon Mihajlovics! Menj csak autón — védelmezte ötletét a hadseregparancsnok.

Nem bíztam az akkori gépkocsi közlekedésben, éppen ezért nagyon kelletlenül ültem be a Forradalmi Haditanács épülete elé gördülő autóba.

Egy alaposan megtépázott, angol gyártmányú kocsí volt, amely inkább összetört, rozsdás vasládához hasonlított, mint autóhoz. A sofőr sokáig kurblizott, a motor pöfögött, de nem akart beindulni. Végre nagy nehezen beugrott, a sofőr fáradtságtól lihegve bebújt s az autó csikorogva, zakatolva elindult.

Amikor kiértünk Caricinból, nagy pelyhekben hullni kezdett a hó. Az autó nagyokat döccent a gödrökben, és úgy recsegett-ropogott, hogy már-már azt hittem, szétesik. A hó ráta- padt az ablaküvegre, a sofőr minduntalan megállt, hogy letisztogassa. A fényszórók még tíz lépésre sem világítottak. Előttünk sűrű, átláthatatlan hófüggöny. A sofőr percenként letért az útról, amikor pedig gödrökbe és kisebb gránáttölcsérekbe jutot- tunk, az autó kerekei egyhelyben forogtak. Valahol Gorogyiscse közelében beleborultunk egy lövészárokbba, és ezzel a „személyi fuvarral” tett utazásom be is fejeződött. Ugyanis sehogyse tud- tuk kiemelni az autót a lövészárokból, pedig emelőrudakkal is próbálkoztunk. Attól féltem, hogy elkésem a hadosztály táma- dásának kezdetét, ezért elküldtem a sofőrt Gorogyiscsébe, magam pedig kimentem a vasútvonalhoz, és a töltésen elindul- tam Kotlubany felé.

Az első három-négy kilométert aránylag könnyedén meg- tettem, de aztán tapasztalnom kellett, hogy egyáltalán nem sétálásra találták ki a vasútvonalat. A talpfák különböző távol- ságra feküdtek egymástól, s egyszer liba módjára tipegnem, másszor pedig a kecskéhez hasonlóan, ugrálnom kellett. Így mentem egész éjszaka Kotlubany felé.

A völgyekben és vízmosásokban, különösen a vasúti hidak alatt, a rossz időjárás elől, a tegnap szétvert fehérgárdisták kisebb csoportjai vagy pedig katonaszökevények rejtőzködtek. Éppen ezért kivettem a pisztolyomat a tokból, és készenlétben tartottam. Nem történt semmi baj. Reggel fél nyolckor Kotlubany állomás mellett hadosztályunk tábori őrsé tartóztatott fel. Az őrsparancsnok lovat adott alá, és félóra múlva beérkeztem a hadosztálytörzshöz.

Reggelre elállt a havazás. Kitisztult az ég, és fényes, egészen tavaszi, februárban szokatlanul meleg napra virradtunk. Sugarától szemünk láttára olvadt el a hó és vált vízpatakokká, amelyek betöltötték a völgyeket, szakadékokat, lövészárkokat, és ezernyi csermelyként csörgedeztek a folyók felé.

Reggel kilenc órakor a hadosztály elindult Karpovkába.

A Karpovkához vezető utakon a hadosztály előrevetett osztagai fehérkozásokra bukkantak, szétbontakoztak, és támadásba mentek át. Az ellenség azonban nem bocsátkozott harcba, kivonult Karpovkából. Amikor láttam, hogy gyorsan visszahúzódnak Buzinovka irányába, megparancsoltam: gyengítsék a frontális nyomást, és a hadosztály szárnyain működő alegységek lendületes előretöréssel karolják át az ellenség szárnyait. A fehérgárdistákat félkörbe fogtuk. Visszavonulási útjukat elzárta a kiáradt Karpovka folyó.

Támadó századaink félelmetesen özönlöttek előre. Hatalmas hurrától zengett az egész völgy. Úgy tetszett, hogy a fehérek meginognak, eldobják a fegyvert, és megadják magukat. De nem! Öreg kozákok harcoltak ellenünk, akik többre becsülték a fogságnál a harcban kapott halálos sebet. Arccal a támadók felé fordultak, és karddal várták a vöröslovasokat. A harc elke-seredett és rövid volt, mint a lovascsaták általában. Az öreg kozákok addig vagdalkoztak, amíg tartani tudták magukat a lovon.

Csak az a részük tudott elmenekülni Buzinovkába, amelyik nem volt bekerítve. Nekünk is nagy veszteségeink voltak.

Érdekes megjegyezni, hogy a Karpovka körzetében vívott súlyos harc helyén ma a karpovkai víztároló áll. Gondolták-e harcosaink és parancsnokaink Karpovka alatt, hogy az a hely, ahol a szovjethatalomért küzdenek, vérüket ontják, és meghalnak, új történelmét kezdi el a szovjethatalom győzelmével? Igen, a vörösharcosok és parancsnokok nemcsak, hogy gondol-

tak a haza nagyszerű jövőjére, hanem látták is azt. Ezért küzdöttek oly bátran a szovjethatalom útjában álló erők ellen, éppen ezért haltak meg a harcmezőn, egyetlen sajnálkozó sóhajjal sem siratva életüket. Természetesen drága volt az életük nekik is, nemcsak azért, mert minden embernek drága az élet, hanem azért is, mert saját kezükkel akarták építeni a kommunista jövőt.

A különleges lovas hadosztály miután szétzúzta Karpovka alatt az ellenséget, Karpovkában és Martinovkában helyezkedett el. A szüntelen hadműveletek kimerítették a harcosokat, pihenésre volt szükségük. Azonkívül sürgősen rendet kellett teremtenünk az egységeknél, számba kellett vennünk az embereket, a lovakat, a fegyvereket, a lőszert és a különféle hadifelszerelést.

Február 12-től 16-ig a hadosztály pihent, és rendbeszedte egységeit. Ebben az időben hozzánk csatlakoztak a volt összevont lovas hadosztály 2. dandárjának a maradványai, amelyek azelőtt Caricintól délre, Gorodovikov lovas csoportjában működtek.

A Forradalmi Haditanácstól kapott értesüléseim ennek a csoportnak a működéséről és állapotáról tökéletesen helytállóak voltak.

Oka Ivanovics szomorú hírt hozott: meghalt apám, Mihail Ivanovics. Gorodovikov elbeszéléséből, akinek anyám, Melanya Nyikityicsna mondta el apám halálának körülményeit, a következőket tudtam meg.

Szüleim, a szalszki járás menekültjeivel együtt az 1. Doni lövész hadosztály védelme alatt Platovszkajából keletre, a Volgához indultak. Az úton apám megbetegedett, ismét tifuszt kapott. Súlyos betegen vitte magával anyám a Volga melletti Sزتليج Jar faluba, ahol sok menekült torlódott össze. Biztonságban érezték magukat, mivel a front még távol állt a Volgától. Az arcvonal azonban akkoriban nem volt összefüggő, és a fehérkozák gyakran behatoltak az egységeink közötti réseken, s így egyik éjszaka betörték Sزتليج Jarba is. A menekültek között pánik tört ki. Amikor apám meghallotta, hogy a falut támadó kozákok között ott vannak a szalszki járásbeli földijei is, bár még beteg volt, úgy határozott, átkel a Volga túlsó oldalára. Anyám tiltakozása ellenére felkelt, felvette a subáját, fogta a botját, és elindult a Volga jegén. Nehezen vonszolta magát a

beteg, legyengült öreg; lába botladozott, remegett, de csak ment előre. Megáll, kifújja magát, letörli kabátja ujjával verejtékes homlokát, aztán tovább indul. Amikor már majdnem elhagyta az ereje, leült a jégre, kipihente magát, és újra nekiindult.

Szomjúság kínozza, de amikor a lékből hideg vizet ivott, még rosszabbul érezte magát, és rádöbbsent, hogy képtelen átjutni a balpartra. Visszafordult Szeptilij Jarba.

Csakhamar utolérték a Volgán túli kulákok, akik szánon igyekeztek a fehérgárdisták elé. Apám nem tudta miféle emberek, megkérte őket, vigyék magukkal, és elbeszélte nekik, miért akart átkelni a folyón. Segítség helyett a kulákok vadállati módon összeverték. Több órán át eszméletlenül feküdt a Volga jegén. Izzadtságtól és vértől csapzott haja a jéghez fagyott. Ha a Volgán túli szegényparasztok nem járnak arra, ahol apám fekszik betegen és összeverten, bizonyára a folyó jegén érte volna a halál.

Félholtan vitték vissza anyámhoz. A hideg víztől, amelyet a lékből ivott, és attól, hogy sokáig feküdt a jégen, a tifusz mellé ráadásul még tüdőgyulladást is kapott. Nem tudta kiheverni a betegséget. Tíz nap múlva, 1919. január 19-én meghalt. Az Asztrahany-terület kapusztjino—jari kerületének Pokrovka nevű falujában temették el.

Gorodovikovót az 1. dandár parancsnoki teendőivel bízta meg, Tyimosenkónak megparancsoltam, hogy annak a dandárnak a maradványaiból, amellyel visszatért, továbbá az 1. és 2. dandár állományon felüli alegységeiből és az önkéntesekből szervezze meg a 3. dandárt.

A hadosztály mindhárom dandárjában szabályoztuk a szakaszok, századok, ütegek és ezredek szervezeti felépítését. A szakasz létszámát ötven, a századokét pedig kétszáz emberben határoztuk meg.

Az öt szablyás századon kívül, amelyeknek minden szakaszához beosztottunk egy-egy szekeres-géppuskát is, az ezredekben különleges géppuskás különítményeket hoztunk létre, amelyek az ezredparancsnokok alá tartoztak. Felderítő különítményeket is állítottunk fel, a szablyás századokhoz hasonló létszámmal. Jelentősen megnövelhettük volna tüzérségünket is, de ez csökkentette volna a hadosztályunk mozgékonyosságát. Éppen ezért minden dandárban változatlanul egy négylöveges üteg maradt, a hadosztályban pedig egy négy ütegből álló lövontatású tüzér-

osztály. Nálunk maradt Alekszandr Vojtkevic páncélos osztága, amely két páncélgépkocsiból és két, tartalék alkatrészek, valamint üzemanyag szállítására szolgáló teherautóból állt.

Ezekben a napokban nevezték ki a hadosztályhoz komiszárnak Szigizmund Szavickijt, a kiváló kommunistát, aki végigjárta a cári börtönök kínzókamráit. Ennek a tapasztalt politikai vezetőnek a megérkezése után a századokban és ezredekben megalakultak a pártsejtek, és szervezett formát öltött a pártmunka.

A korai, meleg tavasz elolvasztotta a hatalmas hótömeget, és csaknem teljesen járhatatlanná tette az utakat, a réteket és a mezőket a kerekesszállítójárművek számára, ami igen megnehezítette a hadműveleteket.

Kihasználtnam a fronton uralkodó ideiglenes szélcsendet, s a hadosztályt új, nehéz feladatokra készítettem fel. Személyesen ellenőriztem, hogy végrehajtották-e a csapatok újjászervezését és rendbetételét — minthogy tapasztalatból tudtam, az alegységek, egységek és magasabb egységek működésének sikere nagymértékben függ a jó szervezéstől és a szigorú rendtől.

Február közepén a hólé kezdett elszivárogni, de a napsugaras meleg idő párába burkolta a földet, sűrű ködöket hozott, amelyek átláthatatlan függönyként gomolyogtak minden reggel, és csak délben szálltak fel. Úgy tűnt, hogy a járhatatlan utak és az átláthatatlan köd mindkét fél számára lehetetlenné teszik a hadműveleteket. A fehérgárdista tábornokok biztosak voltak ebben, mi azonban úgy gondoltuk, hogy a járhatatlan út, az eső, és a köd éppen kapóra jön nekünk, éppen úgy, mint a hóvihar és az éjszaka, amikor az ellenség legkevésbé számít a támadásra.

Február 16-án a hadosztály felderítői jelentették, hogy Kalacs, Kumovka és Ljapicsev szakaszán Tolkuskin tábornok 7. Doni hadteste védelmi állást foglalt el. Úgy látszik, a tábornok komoly ellenállásra szánta el magát, amit az is bizonyít, hogy Ljapicsevben tábori erődítési munkákat végeztetett. Ljapicsev körül öt-hat kilométer hosszúságban háromszoros drótakadályt építettek, amelyek szárnyaikkal a Donra támaszkodtak. Tüzérség, géppuskák és kézfegyverek fedezték a drótakadályokat.

Felderítőink megállapították, hogy Tolkuskin tábornok hadtestébe négy gyalogos ezred és egy, három lovas ezredből álló kozák dandár tartozik. Miután megtudtam ezeket az adatokat, és értékeltem a helyzetet, elhatároztam, hogy elfoglalom Ljapi-

csevet. Február 17-én éjszaka közöltem szándékomat az egységparancsnokokkal. A hadosztálynak hajnalban kellett átmennie támadásba, hogy áttörje az ellenség védelmét Ljapicsevben és szétverje Tolkuskin tábornok hadtestét.

— Hogyan is támadhatnánk? — tiltakoztak egyes elvtársak. — Körös-körül vízzel elárasztott mezők, völgyek, vízmosások és horhosok, az utakon pedig, ahol nincs víz, átgázolhatatlan a sár. A fogatok és az ágyúk tengelyig süllyednek.

— Mi azonban nem viszünk magunkkal sem ágyúkat, sem géppuskákat, sem pedig szállítójárműveket — mondtam.

Még jobban tiltakoztak a parancsnokok.

— Akkor hogyan támadjunk géppuskások és tüzérek nélkül az ellenség előkészített védelmi állásaira?

— Géppuskásokat és tüzéreket viszünk magunkkal — nyugtattam meg az elvtársakat. — Lóra ültetjük őket, és azokból az ágyúkból meg géppuskákból fognak tüzelni, amelyeket elvesszünk az ellenségtől.

Nyugodt, magabiztos hangom megtette a hatását. Mindnyájon elhallgattak. Oka Ivanovics, a maga megingathatatlan nyugalomával ezt mondta:

— Helyes. Egy kis pánikot keltünk a fehérek között, és elvesszük tőlük az ágyúkat.

Február 17-én kora reggel a köd leple alatt támadásra indult a hadosztály. A tüzéséget és géppuskákat Litunov lovas ezredének védelmével Kaprovkában hagytuk.

A fehérgárdisták, ahogyan azt előre gondoltam, nem várták támadásunkat. A Novo-Petrovcskij-tanyán elhelyezett tábori őrsük közvetlen közelbe engedte elővédünket, és amikor váratlanul megláttak bennünket, fejvesztetten menekülni kezdtek Ljapicsev irányába.

Amikor a hadosztály fő erői Ljapicsevhez érkeztek, a fehérek éppen két lovas ezredet akartak szétbontakoztatni, de a hadosztály lendületes rohammal szétszórta és megfutamtította őket. A fehérgárdisták a drótakadályon hagyott egyik résen keresztül vonultak vissza, és így csapataink az ellenség nyomában betörték a fehérek védelmi vonalaiba.

Szédületes gyorsasággal peregtek az események. Már a harc első perceiben kezünkbe került egy ellenséges üteg és néhány géppuska. A tüzérek és géppuskások azonnal működésbe helyezték a zsákmányolt fegyvereket. A fehérgárdisták fejvesztet-

ten rohangáltak ki a házból, fel-alá szaladgáltak az utcákon, igyekeztek kijutni körkörös védelmükből, amely most az ő egérfogójuk lett.

A harc elején zsákmányoltunk két páncélvonatot is. Oda lovagolok az egyikhez, és látom, hogy a fehérkatonák úgy repülnek ki a páncélozott kabinokból, mintha valaki dobálná őket kifelé.

— Menj csak, nézd meg, mi történik ott — mondtam a küldöncömnek.

A küldönc még le sem szállt a lováról, amikor a páncélvonat nyílásában megjelent Taraszenko, egy tagbaszakadt ember, aki az ezred ellátószolgálat vezetőjének volt a helyettese.

— Hát te, barátom, mit csinálsz itt? — kérdeztem tőle.

Leugrott a páncélvonatról, rendbeszedte a ruháját, amely úgy porzott, mintha liszteszsák lett volna, és így válaszolt:

— Az én alegységemnek nem akadt zsákmánya, így hát elhatároztam, hogy kirakodok ebből a masinából.

Megérkeztek tüzeink. Parancsot adtam nekik, nézzék meg a páncélvonat ágyúit, én pedig továbbváltattam. Egyszer csak hirtelen megpillantottam egy, a Don irányába vágató lovas, gyönyörű sűrű szürke lovon. A lovas a ló nyakához simult, egyenruháját kigombolta, a haja kuszáltan csapdosott az arcába.

— A tábornok, a tábornok! — kiáltották a páncélvonatnál álló fogoly katonák.

Tolkuskin tábornok volt. Utána eredtem. Mintegy ötvenhatvan méterre lehettem tőle. Felhúztam a revolverem kakasát, de nem lőttem. Félttem, hogy megölöm a lovat, amely pedig ugyancsak megtetszett nekem. A tábornok egyenesen egy megfeketedett, hóval lepett, sűrű bokor felé vágatott. A lova elrugaskodott a földtől, és mint a madár, átrepült a bokron. A tábornok után ugrattam, de nem egészen sikeresen. Lovam az ugrás után megbotlott, és majdnem elesett. Ez a pillanatnyi késlekedés lehetővé tette Tolkuskinnak, hogy egérutat nyerjen. A Donhoz vágatott. Otthagyta a lovat, és a jégen a másik part felé futott. Odaérkeztem a folyóhoz, és a lóról lőni kezdtem a menekülő tábornokot. Tüzet nyitottak a harcosok is, akik időközben utolértek. A tábornok átért a szemközti partra, elesett, és a bokrok közé kúszott. Megsebesült, vagy csak egyszerűen lehasalt a golyók elől, nehéz lett volna megmondani. A harcosok nagyon sajnálták, hogy nem sikerült elfogniuk ezt a nagy-

kutyát. Megnyugtattam őket, hogy másodszor majd nem sikerül elmenekülnie előlünk.

— No, de addig is fogjátok meg a tábornok lovát — mondtam a harcosoknak —, és adjátok át Mirosnyicsenko elvtársnak.

Mirosnyicsenko ezredparancsnokhelyettes szintén részt vett a tábornok üldözésében. Rossz lova volt, és így természetesen örült az ajándéknak.

Már egészen megszoktuk, hogy a fehérek ilyen fejvesztetten menekülnek előlünk. Még el sem lovagoltam a Don partjáról, amikor teljes vágtában száguldó háromlovas hintót pillantottam meg. A hatalmas kontyos kozák kocsis öblös hangon és nagyokat füttyöngetve hajszolta a vadul vágtató lovakat. A nyitott hintóban egymáshoz bújva két pompásan öltözött dáma ült, divatos, széles karimájú kalapban. Nem tudom, részeg volt-e a kocsis, vagy csak a félelem vette el az eszét, de a lovakat egyenesen a Don szakadékos partjának hajtotta. A lovak lezuhantak a szakadékba, és a hintó a dámákkal együtt a jégre zuhant. A part mentén már olvadásnak indult a jég, és most nagy recsenéssel szétvált. A Don elnyelte a hintót az elegánsan öltözött dámákkal együtt.

Néhány óra alatt szétvertük Tolkuskin tábornok hadtestét. A hadosztály foglyul ejtett több mint kétezer katonát és tisztet, zsákmányolt egy páncélautót, két páncélvonatot, tizenkilenc ágyút, köztük két hathüvelykest és negyven géppuskát.

A fehérgárdisták szétzúzása Ljapicsevnél különösen nagy jelentőségű volt a Krasznov tábornok doni hadserege elleni harcban. Ljapicsev volt Krasznov csapatainak egyik fő támaszpontja. A doni ellenforradalom arra számított, hogy e támaszpont fedezete alatt rendezi csapatait, amelyeket a 10. vöröshadsereg megtépzott.

Tolkuskin tábornok hadtestének a szétzúzása után Krasznov csapatai már nem képviseltek komoly ellenállásra képes, szervezett erőt. Az ellenség nemcsak csapatainak egységes vezetését vesztette el, hanem az összeköttetést is a doni hadsereg különálló csapatai között. Lényegében tehát megbénítottuk a doni sereg bázisát, az ellenforradalom táborát, a fehérgárdista hadseregek tartalékainak legfontosabb forrását.

A MANICS FOLYÓ PARTJÁN VÍVOTT HARCOK

1.

A 10. vöröshadsereg az uttalan utak ellenére az egész arcvonalon, a Dontól a Volgáig támadásba lendült. Az volt a feladata, hogy kijusson a Manics folyó vonalára.

A különleges lovas hadosztály támadásba indult a Don mentén, s megtisztította a fehér seregektől a balparti falvakat és tanyákat.

Az ellenség nem tanúsított különösebb ellenállást, és legtöbbször már élcsapataink megjelenésére harc nélkül meghátrált, és széles arcvonalon utóvédekkel fedezte visszavonulását.

Szakadatlanul kaptunk értesüléseket az ellenségről, de nemcsak a felderítőktől, hanem a hadosztály útjában fekvő tanyák és falvak lakosaitól is. A doni körzetben mindinkább kedvezett támadásunknak a helyzet. A legszegényebb kozákok hibásnak érezték magukat abban, hogy nem álltak azonnal a szovjet csapatok oldalára, sőt azt is szégyellték, hogy kozákok. A vasutas és egyéb dolgozók, hivatalnokok és bevándorolt parasztok hangulata rendkívül emelkedett volt. Amivel csak tudták, segítették a szovjet csapatok támadását, és lelkesen részt vettek a szovjet-hatalom helyi szerveinek újjáalakításában. A Vörös Hadseregbe egyre özönlöttek az önkéntes munkások, parasztok és szegény kozákok. Különösen jellemző volt ebben az időben, hogy a fiatal kozákok is a mi oldalunkra álltak. Egyesével, csapatostul, néha egész századok teljes fegyverzettel álltak át hozzánk. A hadosztályban külön bizottságot kellett alakítanunk, amely az önkéntesek közül, szociális helyzetük alapján, kiválasztotta a legmegbízhatóbb embereket.

Minél nagyobb számba állt át a mi oldalunkra a Donvidék

dolgozó népe, annál jobban dühöngtek az öreg kozákok, a doni ellenforradalom támaszai. Átkozták a fiatalokat, mert „eladták a csendes Dont meg a kozák becsületet”, és még a 90 évesek is beléptek az inkvizíciós jellegű büntető osztagokba. Ezek az ellenforradalmár „gárdisták” különösen nagy gyűlöletet éreztek a bevándorolt parasztok iránt. Rátörtek a falvak és tanyák lakóira, kaszabolták, vágták, elégették és agyonlőtték az ártatlan embereket, nem kímélték még a gyerekeket és asszonyokat sem. Azokat a tanyákat, ahol csak bevándoroltak laktak, porig égették. A harcban gyakran egymásra rontott apa és fia, testvérek és más közeli rokonok. A fiú így kiáltott:

— Add meg magad, apám!

Az apa vérben forgó szemmel rontott a fiára, és ezt kiáltotta:

— Ügyis én csaplak agyon előbb, te kutya!

Így találkozott apjával az egyik rohamnál Nyikolaj Alauhov ezredparancsnok is, a 3. lovas dandárból. Kérte apját, adja meg magát, de az dühödten, szitkozódva támadt a fiára. A szép szó nem használt, és Alauhov lekaszabolta az apját.

A csapataink ellen vívott harcban az öreg kozákok a leg-aljasabb fogásokhoz folyamodtak.

Amikor a hadosztály Nagavszkaja falura támadt, harc nélkül átállt a mi oldalunkra egy század kozák, s a falu lakói. Kuznyecov főtörzsőrmester vezette őket, aki Zsutov-tanyán, Akszaj közelében esett fogságunkba, és akit egy levéllel engedtünk haza a kozákokhoz meg a katonákhoz. Amikor Kuznyecov hazatért, a fehérek ismét besorozták. Nagavszkájában Kuznyecov megtudta, hogy az én parancsnokságom alatt álló hadosztály a falura támadt, és meggyőzte a fiatal kozákokat, álljanak át a mi oldalunkra. Két géppuskát is hoztak magukkal, Kuznyecov pedig egy Kazbek nevű lovat ajándékozott nekem, amelyen a polgárháború végéig harcoltam.

Nagavszkájában mintegy négyszáz öreg kozák maradt. Dühödten harcoltak. A legelkeseredettebb küzdelem hevében egy csoport szakállas kozák váratlanul felemelte a kezét. Barannikov és Mirosnyicsenko ezredparancsnokok elhitték, hogy a kozákok megadják magukat, s hozzájuk lovagoltak, de a kozákok közvetlen közlelről lelőtték őket. Határtalan volt harcosaink dühe, és igazságosan bosszút álltak a gonosztevőkön.

Meghalt két nagyszerű emberünk, akiknek az emléke soha-

sem halványul el. Homlokegyenest ellentétes jellemű emberek voltak: Barannyikov mindig nyugodt, hallgatag, a harcban megfontolt, Mirosnyicsenko viszont rendkívül mozgékony, hangos, a harcban pedig mesébe illően bátor volt. A harcosok szerették Barannyikovot, mert okos, tapasztalt parancsnok és gondoskodó apa volt. És ki ne lelkesült volna a bátor, fiatalosan merész Mirosnyicsenkóért, és ki nem választotta példaképül e vakmerő vitézt, aki daliáit rohamra vezette, s ügyet sem vetett az ellenség létszámára.

A különleges lovas hadosztály szétverte az ellenséget Nagvicszkajában, majd folytatta a támadást. A hadosztály nyomában a 10. hadsereg magasabb lövészegységei támadtak. Meg kell adni, gyalogosaink és tüzéreink hősiesen küzdöttek a járhatatlan sárban. Rossz lábbelikben, átázottan, éhesen, fáradtan mentek előre, a kidőlt lovak helyett hozták a géppuskákat, lövegeket, szekereket, hátukon cipelték a sebesülteket és betegeket. A felázott utak nagyon fékeztek gyalogságunk előrehaladását. A harcosok kimerültek, a lőszeres szekerek elakadtak, csapataink ellátása megszakadt, s hiányoztak a harchoz és az élethez szükséges javak.

A Romanovszkaja faluhoz vezető utakon hadosztályunk találkozott Mamontov tábornok lovas csoportjának egységeivel. Alárendeltségébe tartoztak Szekretyev, Golubincev és Csernyecov tábornok egységei, amelyeket már korábban megtépázott a 10. hadsereg. A felderítők adatai, a foglyok és menekültek valómása szerint Mamontov csoportjának létszáma több mint háromszorosa volt hadosztályunkénak. Azt is tudtuk azonban, hogy Mamontov csapatai a harcokban elveszítették nehézfegyverzetüket, a géppuskákat és a lövegeket, elnyűtte őket a nehéz visszavonulás, éppen ezért aligha képesek kitartóan harcolni. Ugyancsak tudomásunk volt arról is, hogy az ellenség néhány hadosztálynak és ezrednek nevezett alakulata a valóságban nem volt más, mint különféle alegységek lazán összekovácsolt csoportja. Ráadásul Mamontovot rosszul tájékoztatták. Pontatlanok voltak felderítési adatai létszámunkról és fegyverzetünkéről.

Meg kell jegyeznem, hogy nemcsak Mamontov és a fehér magasabb egységek fölött parancsnokló tábornokok, hanem Krasznov tábornok, a Doni sereg atamánja és maga a katonai körzet parancsnoksága sem rendelkezett megbízható adatokkal

az ellenségről, jelen esetben hadosztályunkról. Kezünkbe kerültek a fehérek felderítő és hadműveleti összefoglaló jelentései, amik tele voltak dicsekvő hencegéssel. Hazudtak Krasznov atamának és még nagyobbakat a katonai körzet parancsnokságának.

Amíg az ellenség csapatainak állapota gyenge harcképességről tanúskodott, addig nekünk most minden alapunk megvolt arra, hogy lovas magasabb egységünket olyan erőteljes, jól felszerelt és kiváló harci szellemű lovas alakulatnak tartsuk, amilyennel sohasem rendelkezünk.

Pedig Tyimosenko 3. lovas dandárja még csak alakulóban volt. Nélküle is öt, teljesen feltöltött és a harchoz szükséges eszközökkel felszerelt lovas ezreddel rendelkezünk. Ráadásul ott volt a különleges tartalék osztályunk, amely olyan harcosokból és parancsnokokból állt, akik nemegyszer tanúbizonyságot tettek bátorságukról és a forradalmi hűségükről.

Mindez lehetővé tette, hogy bátran harcba vessem a hadosztályomat, és ne kételkedjem a diadalban. Miután a hadosztály elfoglalta a rohamállásokat, teljes erejével az ellenségre rontott. A fehérgárdisták megpróbálták ellenállni, de a csapásainktól meginogtak és visszavonultak. A csapataink azonnal üldözésükre indultak. Csak Bolsaja Martinovkán túl sikerült az ellenségnek elszakadni csapatainktól, és miután átkeltek a Szal folyón, védelmi állást foglaltak. Mamontov súlyos hibát követett el. Ahelyett, hogy csapataink legvalószínűbb támadási irányában szervezte volna meg a védelmet, gyenge egységeit mintegy százhatvan kilométer széles arcvonalon helyezte el Szuszatszki, Zolotarev, Novoszelovka, Arbuzov, Kutyejnyikovo és Romanov települések vonalában.

Ez a baklövésük tette lehetővé számunkra, hogy különösebb nehézség nélkül áttörjük a védelmüket, és mély csapást mérjünk rájuk. Március 16-án a különleges lovas hadosztály elfoglalta Bolsaja Martinovkát. Ugyanaz nap elhatároztuk, hogy Platovszkaján keresztül rátörünk Velikoknyazseszkajára. A rajtaütés feladatául azt tűztük ki, hogy elfogjuk Mamontov tábornok törzsét, kiszabadítjuk a politikai foglyokat a velikoknyazseszkajai börtönből, és szétszórjuk a fehérgárdista csapatok közeli hadtáp oszlopait. Ezenkívül szerettem volna megkaparintani a fehérek Velikoknyazseszkajában tartózkodó négy repülőgépét is.

A Velikoknyazseszkaja ellen tervezett rajtaütés igen csábító, de nagyon veszedelmes vállalkozás is volt, minthogy a falutól elválasztott bennünket a Szal folyó, amelynek vízállása ez idő tájt éppen a legmagasabb volt. A helyi lakosok szerint a folyó két-három napon belül kilép medréből, és a hidat szét kell szednünk. A folyó árterülete ebben a körzetben nyolc-kilenc kilométer széles szokott lenni. Tehát, ha két-három napon belül nem sikerül végrehajtanunk a tervezett vállalkozást, a folyó elvágja a hadosztályt a 10. vöröshadsereg többi egységétől, amelyek több napi menettávolságra tartózkodtak Bolsaja Martinovkától.

A nagy kockázat ellenére is elhatároztuk, hogy rajtaütünk Velikoknyazseszkaján. Ebben a vállalkozásban négy lovas ezred és a különleges tartalék lovas osztály vett részt. Az egyik lovas ezred és a 3. lovas dandár Bolsaja Martinovkában maradt a hadosztály hadtáp csapatainak biztosítására. Miután kiadtam a szükséges intézkedéseket, jelentést küldtem Jegorov hadseregparancsnoknak, amelyben részletesen tájékoztattam a hadosztály tevékenységéről, kezdve a ljapicsevi vállalkozástól egészen Bolsaja Martinovka elfoglalásáig. A jelentésben feltüntettem a Velikoknyazseszkaja ellen tervezett rajtaütés idejét és célját is.

2.

Március 17-én éjszaka a hadosztály egységei a felderítők és a menetbiztosító egységek kikerülése után elindultak Velikoknyazseszkaja felé. A sötét tavaszi éjszaka leple alatt vonultak ezredeink. Az ijesztő csendet csak a lovak patáinak dobogása és a fehérgárdista tábori őrsök távoli lövéseinek zaja törte meg.

Amikor a hadosztály Batlajevszkaja falu és Potapovszkij tanya között haladt, az elővéd jelentette, hogy két kozák század közeledik velünk szemben. Mint később kiderült, ezek a fehérek nyugvásbiztosító osztagai voltak, és a Potapovszkij tanyára tartottak.

Megállítottam az elővéd ezredet, és parancsot adtam neki, hogy két századdal balról és jobbról kerítse be a kozákokat. A kozákok saját egységeiknek vélték csapatainkat, és nyugodtan belovagoltak az előkészített csapdába. Amikor a gyűrű bezárult,

felszólítottuk a kozákokat, rakják le a fegyvert. Annyira megijedtek, hogy azonnal engedelmeskedtek.

Éjfélkor a hadosztály egységei benyomultak Platovszkájába. Ismét szülőfalumban voltam. Velünk egy időben vonult be a faluba egy fehérgárdista alegység is. Egyetlen puskalövés nélkül foglyul ejtettük őket. Ennek a nemrégén alakult tüzérosztálynak csak egyetlen ágyúja volt, a többbit a Jelmut-tanyán kellett volna megkapnia, ahová most igyekezett. A foglyok valómásából megállapítottuk, hogy a Jelmut-tanyán tartózkodnak a fehérek két hadtestének vonatoszlopai is.

Amikor megtudtam ezeket, úgy határoztam, hogy Platovszkájában a hadosztály egy órai pihenőt tart, aztán a Jelmut-tanya ellen vonul, és kézre keríti az ellenség szállító járműveit. A tanya éppen a Velikoknyazseszkaja felé vezető út mentén feküdt. Alighogy elrendeltem a pihenőt a hadosztálynak, odalovagolt hozzám Szeleznyev, a hadosztály híradó parancsnoka, és jelentette, hogy a postán rákötött a fehérek Velikoknyazseszkaja és Novocserkasszk közötti vonalára és helyesnek tartaná, ha beszélnek a fehérgárdistákkal. Egyetértettem vele, mert úgy gondoltam, hogy valóban célszerű az ellenséggel beszélni. Azonnal indultunk a postára. Amíg arra vártam, hogy Szeleznyev a készülékhez hív, az asztalhoz ültem, és nézegetni kezdtem a különféle postai utasításokat és rendeleteket. Az iratok között kezembe került az új kozák Haditanács tagjainak a névsora. A névjegyzékből megtudtam, hogy Szidorin tábornok lett a Haditanács elnöke.

Időközben Szeleznyev a készülékhez hívott. Velikoknyazseszkajából Mamontov csoportjának egyik törzstisztje a Haditanács ügyeletesét kérte. Azt feleltem, hogy itt Rozsgyesztvenszkij főhadnagy, a Haditanács ügyeletes tisztje beszél. Mamontov törzstisztje — bizonyára ellenőrzés céljából — megkérdezte tőlem, helyén van-e a Haditanács elnöke. Azt válaszoltam, hogy Szidorin tábornok nem tartózkodik a Haditanács épületében. A tiszt, miután meghallotta a Haditanács elnökének a nevét, megnyugodott, és arra kért, vegyem át a hadijelentést. A jelentés a következőket tartalmazta: Remontnaja állomás térségében a vörösök támadásba akartak átmenni, de Mamontov tábornok dicső csapatai erélyes rohammal visszaverték őket, nagy veszteségeket okoztak nekik, és a Szal folyó mögé kényszerítették őket. Bolsaja Martinovka térségében a légi felderítés nagy lovas

erők összevonását állapította meg. A vöröslovasság át akart kelni a folyón, de megfelelő intézkedésekkel megakadályozták a vörösök átkelését. Néhány átkelt kisebb alegységet lekasztoltak, illetve visszavetették őket a Szal folyó jobbpartjára. A front más szakaszain a vörösök aktív hadműveleteket nem folytattak.

Megköszöntem a jelentést, s megígértem, hogy azonnal eljuttatom Szidorin tábornokhoz.

Nemsokkal ezután egy ezredes telefonált Mecsetyinszkajából. Azt mondtam neki, hogy a telefonnál Kilcsevszkij, Mamontov csoportjának törzsfőnöke van. Az ezredes minden előzetes ellenőrzés nélkül utasítást kért, hova vonuljon a vonatoszlop-pal, Torgovajába vagy pedig csak Celin állomásáig. Azután arról panaszkodott, hogy még mostanáig sem kapott utasítást, hová irányítsa a Mamontov tábornok lovas csoportjának feltöltésére szánt fiatal kozákokat.

Azt feleltem az ezredesnek, hogy ezekben a kérdésekben már megegyeztünk Mamontov tábornokkal. A Batajszktól Torgovaja állomásig terjedő szakaszon felraktározott vagy szerelvényeken levő lőszert azonnal Batajszkba kell irányítani, a fiatal kozákokat pedig küldjék haza a falujukba, és csak külön parancsra kell behívni őket.

Az ezredest megörvendeztették a világos utasítások, és egy „értettem”-mel fejezte be a beszélgetést.

— Jól van — mondtam Szeleznyevnek —, csak hadd működjék az ezredes. Úgy látszik, buzgó tiszt, és ha senki sem zavarja, jó szolgálatot tesz nekünk.

Kedvet kaptam a fehérgárdistákkal folytatott beszélgetésekhez.

— Próbálj csak még összekötni Mamontov törzsével — kértem Szeleznyevet.

— Egy pillanat — mondta.

És egy perc múlva ugyanazzal a velikoknyazseszkajai ügyeletes tiszttel beszéltem, aki közölte velem a hadijelentést. Ismét Rozsgyesztvenszkij főhadnagy néven jelentkeztem, és közöltem vele, hogy Szidorin tábornok utasított, jelentsem neki, milyen feladatokat hajtanak végre holnap Mamontov tábornok seregei, s maga a tábornok hol tartózkodik. Az ügyeletes azt felelte, hogy a március 18-i feladatokat a csoport hadműveleti osztálya dolgozza ki, és kissé később tesznek róla jelentést, Mamontov

tábornok pedig már március 16-án reggel Torgovaja állomásra utazott egy csoport kozákkal, a lázongó újoncok lecsillapítására. Elmagyarázta, miről van szó. Torgovaja állomás körzetében körülbelül négyezer újonc, miután fegyvert kapott, elverte a tiszteket, védelmi állást foglalt el Jekatyerinovka faluban, és harcban áll a kozák egységekkel.

A beszélgetés hosszúra nyúlt. Mamontov törzsének ügyeletes tisztje eléggé őszintén beszélt. Megtudakoltam, hogyan használják fel a repülőgépeket. Az ügyeletes azt válaszolta, hogy nappal az ellenség felderítésével foglalkoznak, éjszaka pedig Baranyiki faluban tartózkodnak. Azután megkérdeztem, gondoskodtak-e Baranyikiban a repülőgépek megfelelő őrzéséről. A tiszt azt válaszolta, hogy Baranyikiban állomásoznak Gyenyikin tábornok csapatai, amelyekből három kubáni ezrednek március 17-én Velikoknyazseszkajába kell érkeznie.

Megköszöntem az ügyeletesnek a tájékoztatást, és arra kértem, hogy először is közölje a csoport parancsnokságával: ne késsenek a helyzetjelentések megtételével, másodsor pedig részletesebben jelentsék a Torgovaja körzetében levő katonák lázadásának okait.

Már indulni akartam — a hadosztály egységeinek sietniük kellett Platovszkajából —, amikor Szeleznyev a készülékhez hívott. Juklancev ezredes felesége telefonált Rosztovból.

— Megkaptam a gyász hírt férjem hősi haláláról, és nagyon hálás lennék, ha Lukjancev ezredes holttestét Rosztovba küldnék — mondta az asszony.

Azt válaszoltam, hogy, sajnos, nem tudjuk teljesíteni a kérését, mivel a tábornokot eltemettük, a sírja pedig a vörösök által elfoglalt területen van. Siettem befejezni ezt a kevésbé érdekes beszélgetést, és a hadosztálytörzshöz mentem.

A hadosztály elindult a Jelmut-tanya felé. A fogoly tüzérek vallomásai pontosaknak bizonyultak. A tanyán tényleg Mamontov csoportjának vonatrészelege és két hadtest hadtáp alegységei tartózkodtak. A hadosztály minden különösebb nehézség nélkül elfogta őket.

Virradni kezdett, a vékony ködfelhő gyorsan felszakadozott. Március 18-ának reggelén hét órakor a hadosztály ezredei vágóban betörték Velikoknyazseszkajába. A meglepett fehér-gárdisták semmiféle ellenállást nem tanúsítottak, és menekültek a szélrózsa minden irányába.

A börtönőrséget azonnal letartóztattuk, és a foglyokat szabadon eresztettük. Körülbelül ötezer embert tartottak fogva a faluban, közöttük Anohint, a velikoknyazseszkajai munkás-, paraszt- és kozákküldöttek szovjetjének elnökségi tagját, és másokat, akik már majd egy éve ültek börtönben.

Mamontov csoportjának törzsét és Kilcsevszkij ezredét, sajnos, nem sikerült elfognunk. A törzs páncélvonata a tüzérség első lövéseire a Manics túlsó partjára menekült.

Velikoknyazseszkajában, a fehérek kiképző táborában több mint ezer újonc katona esett fogságunkba. A foglyokat Platovszkajába irányítottuk, ugyancsak odaküldtük a Jelmut-tanyán és Velikoknyazseszkajában kézre kerített ellenséges trénooszlopokat, a tábori kovácsokkal, tüzérségi műhellyel, angol gyártmányú felszereléssel és egyéb hadianyagokkal együtt.

A Velikoknyazseszkajában foglyul ejtettek kihallgatásán kiderült, hogy zimovnyiki állomáson két fehér páncélvonat tartózkodik, ezért azonnal megparancsoltam a híradósainknak, kösenek össze Zimovnyikivel. Az összeköttetést a vasúti távbeszélő vonalon teremtették meg. Kilcsevszkij ezredes nevében a velikoknyazseszkajai állomásra hívtam az egyik páncélvonatot, tüzéreimnek pedig megparancsoltam, hogy mihelyt a páncélvonat Velikoknyazseszkajába ér, robbantsák fel előtte és mögötte a síneket. A tüzérek pontosan végrehajtották utasításomat. Elvágták a páncélvonat visszavonulási útját, és megadásra kényszerítették a legénységét.

Miután elfogtuk a páncélvonatot, úgy döntöttünk, hogy Velikoknyazseszkajában éjszakázunk, hajnalban pedig vasúton indulunk Kuberlén át, de egy kellemetlen eset miatt meg kellett változtatnunk tervünket. A páncélvonaton volt egy Conet mintájú, nagy messzehordó hajóágyú. Az ágyúból csak a páncélvonattal párhuzamosan, vagy pedig csak igen kis oldaleltéréssel volt szabad löni. Tüzéreim nem tudták ezt, és akkor lőttek az ágyúból, amikor csöve derékszögben állt a vonat irányához képest. A cső hátrasiklása következtében a vagon oldalát erős ütés érte, s a páncélvonat kisiklott.

Ezután rögtön készülődni kezdtünk Platovszkajába. A sötétség leszálltával a hadosztály elindult Velikoknyazseszkajából. Alig értünk ki a faluból, máris betörték a lovas kozákok. Az a három kubáni kozák ezred támadt, amelyekről a Mamontov-csoport törzsének ügyeletes tisztje beszélt éjszaka.

A fehérkozások előrevetett aleggységei utóvédünkre bukkantak, amely az ott tartózkodó Grigorij Hoperszkij, a hadosztály törzsfőnöke parancsnoksága alatt felvette a harcot.

Ekkor a hadosztály oszlopának élén tartózkodtam. Amikor megtudtam, hogy a fehérkozások hátbatámadtak bennünket, parancsot adtam az ellenlökésre. Az ezredek gyorsan megfordultak, megrohamozták, és szétverték az ellenséget, s a kozások üldözése közben kijutottak a vasútvonalhoz, ahol viszont az éjszakai sötétségben az ellenséges gyalogságnak valóságos szuronyerdeje fogadta őket. A gyalogság egyhelyben állva, sortüzet adott le. Ezredeink nem álltak meg, hanem menetből megrohamozták a fehérgárdistákat, és átkarolták szárnyaikat. Amikor a fehérgyalogság látta, hogy sorsa megpecsételődött, eldobta a fegyverét, és megadta magát. Ezeket a gyalogos egységeket a fehérek Orlovskaja faluban szervezték meg, és amikor megtudták, hogy Velikoknyazseszkaja a kezünkre került, a falu ellen vetették be őket. A foglyokat magunkkal vittük, és a hadosztály egységei ismét elindultak Platovszkájába.

A hadosztálytörzsnél szomorú hírral fogadtak: a kubáni fehérkozások ellen vívott harcban hősi halált halt Grigorij Hoperszkij törzsfőnök. Régi katonaszokás szerint levettem a sapkám, és így tiszteltem meg az emlékét ennek a nagyszerű parancsnoknak, a volt kozák tisztnek, aki a forradalom első napjai óta szilárdan állt a szovjethatalom oldalán, és életének utolsó pillanatáig becsületesen szolgált a népet. Magas kultúrájú és kristálytiszt jellemű ember volt. Kitűnően ismerte a haditudományt, rendkívüli katonai képességekkel rendelkezett, s mély meggyőződésből állt át a forradalom oldalára. Hitt ügyének igazságában, és nagyszerűen megértette a forradalmi idők szellemét. Nemcsak harcostársam, hanem igaz barátom is volt.

A hadosztály elhagyta Platovszkáját, és kiért a Szal folyóhoz. A falubeli öregek jóslata a folyó áradásáról valóra vált. A Szal már kezdett kilépni medréből, ideje lett volna már szétszedni a hidat, de Bolsaja Martinovka lakói nem nyúltak hozzá, várták egységeink visszatérését.

A hadosztály egységei átkeltek a Szal folyón, megtisztították a fehérektől a Martinovka környéki tanyákat, és pihenőre helyezkedtek el Bolsaja Martinovkában. A foglyokat és a zsákmányt Remontnaja állomásra, a 37. lövész hadosztály tartózkodási helyére irányítottuk.

Így végződött rajtaütésünk Velikoknyazseszkaján. Az eredmény felülmúlta várakozásunkat. A hadosztály nemcsak hogy kiszabadított sok ezer szovjet embert, akikre halál várt a fehérgárdisták kínzókamráiban, szétvert több fehéregységet, sok foglyot és gazdag zsákmányt ejtett, hanem felborította a fehérgárdistáknak a Szal folyóra alapozott védelmi tervét is, zavart keltett a 10. hadsereg arcvonala előtt ténykedő fehér csapatok soraiban. A legfelső fehérgárdista parancsnokság elveszítette a tájékozódást, nem tudta, hol húzódik az arcvonal, és mire virrad másnap. Mamontov Torgovajában ült, nem merte megközelíteni a Szal folyót, mert azt gondolta, hogy a folyó vonalát szilárdan tartják a vörösök. Így hadseregünk lövész magasabb egységeit előre tudtuk vonni a Szal folyóhoz.

Bolsaja Martinovkában a különleges lovas hadosztály hét napot töltött, közben rendezte csapatait. Itt fejeződött be a hadosztály 3. dandárjának szervezése. Időközben a hadsereg lövész magasabb egységei elérték a folyót, és a fehérek teljes tétlensége közben több ponton megkezdték az átkelést.

Március 26-án értesítettek, hogy a különleges lovas hadosztályt a továbbiakban 4. lovas hadosztálynak nevezzük. Állományába hat lovas ezred tartozott, amelyek három dandárt alkottak. Az ezredek a következő hadrendi számokat kapták: 19., 20., 21., 22., 23., 24. Koleszov Plovljai kozák ezrede, amely a Caricintől északra végzett portya idején olvadt be a hadosztályba, változatlanul a hadosztályparancsnok közvetlen alárendeltségében maradt, éppen úgy, mint a különleges tartalék lovas osztály és a tüzér osztály.

3.

Április elején megkaptuk a 10. vöröshadsereg Forradalmi Haditanácsának parancsát, amelyben a hadsereg élegységei azt a feladatot kapták, hogy ériék el a Manics folyó vonalát, vegyenek birtokba hídfőt a balparton, és biztosítsák a hadsereg egységeinek átkelését a folyón.

A 4. lovas hadosztályt azt a feladatot kapta, hogy mérjen csapást az ellenségre Batajszk irányába, foglalja el az alsó folyás

balparti falvait, és Rosztovnál vágja el a fehérek visszavonulási útját a Donon keresztül.

A 4. lovas hadosztály a parancs végrehajtása érdekében Bolsaja Martinovkából támadást indított Bolsaja Orlovkára, azután a Szal folyó balpartján Pavlov, Zolotarev, Kuznyecovka, Szuszatszki, Azsinov és Kugyinov tanyák, továbbá Bagajevszkaja falu és Fedulov-tanya ellen.

Zolotarev-tanyán a hadosztály beleütközött az ellenség öt lovas ezredébe, amelyet Popov tábornok vezényelt; ugyanaz a Popov, aki 1918 telén a vöröspartizán-egységek ellen harcolt a szalszki járásban.

A hadosztály a fehérkozákok ellenállásába ütközve, menetből harcrendbe fejlődött, és megrohamozta az ellenséget. A harc heves, de rövid volt. Amikor az ellenség észrevette, hogy a hadosztály egységei kezdik átkarolni a szárnyait, erői egy részével a Verhnye—Szoljonij-tanya, a fő erőivel pedig Kuznyecovka és Szuszatszki-tanya felé megkezdte a visszavonulást. Elsősorban az ellenség fő csoportosítását üldöztük, amely Kuznyecovka felé vonult vissza. A hadosztály törzsszel már belovagoltam Kuznyecovkába, amikor előrevetett alegységeink még azokat a fehér-gárdistákat fogdosták össze, akik nem tudtak elmenekülni. A tanya különböző pontjairól egyes lövések hallatszottak és megszobbról a menekülő fehérkozákok üldözésének zaja. Már éppen le akartam ugrani a lovamról, hogy vizet igyam az egyik kunyhóban, amikor hosszú Romanov-bundában, gyönyörű doni lovon egy mezítlábas lovas vágatott el mellettem. Megsarkantyúztam a lovamat, és néhány percen belül utolértem a menekülőt. Lovam nyakára hajolt, dühösen vicsorított rám, és mormogott valamit. El akartam kapni a bunda gallérját, de nem sikerült. Ekkor előhúztam a pisztolyomat, és rálöttem. A lovas magasba csapta kezét, és lebukfencezett a nyeregből. A halott Kalinyin ezredes volt. A bunda alatt csak fehérnemű volt rajta. Az ezredes lovát átadtam a küldöncömnek, és meghagytam neki, hogy a hadosztálytörzsnél tegye rá a nyergemet.

Éjszakára a hadosztály Kuznyecovkában helyezkedett el. A Balabin-tanyán és délen, Verhnye—Szoljonij-tanya irányában tábori őrsöket állítottunk fel. Késő éjszaka eltemettük azt a két harcost, akik a Zolotarev-tanyáért vívott harcban elestek. Megparancsoltam, hogy a temetésen játsszák el az Internacionálét. Azokra a kürtösökre számítottam, akiket Velikoknyazszkajá-

ban Mamontovnál fogtunk el, de kiderült, hogy nem tudják az Internacionálét.

— No, akkor játsszatok, amit tudtok, csak ünnepélyes legyen — mondtam nekik, mire ők rázendítettek egy gyászindulóra.

Nem sokkal a temetés után váratlan vendég érkezett Kuznyecovkába. Jegorov volt, a 10. vöröshadsereg parancsnoka. Arra számított, hogy Bolsaja Martinovkában talál bennünket, de elkéssett, és a hadosztály után kellett jönnie.

— Amint Kuznyecovkába érkezem — meséli Jegorov —, hallom a gyászindulót és a sortüzet. No, gondolom, fehérek. Fordulhatok vissza, amíg rám nem támadnak. De aztán mégsem mentem vissza, mert hirtelen minden elcsendesedett, meg aztán az autóból is kifogyott a benzin.

A hadseregpáncsnok pontosította a hadosztály feladatát, és arról is tájékoztatott, hogy a 10. hadseregnek ki kell jutnia a Zserebkov- és Prijutnoje-tanya vonalára, a Manics folyó mentén. Jobbra tőlünk a 9. vöröshadsereg támad, amelynek a Taganrog, Rosztov, Novocserkasszk, Bagajevszkaja és Manics—Balabinszkij-tanyak vonalát kell elérnie.

Másnap, április 4-én kora reggel Jegorov elutazott, új hadisikereket kívánva nekünk.

Miután elkísértük a parancsnokot, tovább folytattuk a támadást a Szuszatszki-j-tanyán keresztül Bagajevszkaja falu irányába. A Kuznyecovkában megölt Kalinyin ezredes lován lovagoltam. A zsákmányolt ló bámulatba ejtette fiatal lovászomat, aki nagy lószakértőnek tartotta magát. Tetőtől talpig végimustálta a lovat, és csak azon kesergett, hogy nincs neve.

— Milyen a ló név nélkül? Mintha egy embernek nem volna neve — sóhajtozott.

A Szuszatszki-j-tanyán alegységeink tűzharcba keveredtek a visszavonuló fehérgárdistákkal. Tüzelésük feltartóztatta a hadosztály támadását. Leszálltam a nyeregből, átadtam a lovásznak a kantárszárát, és felbaktattam egy magaslatra, hogy távcsövön szemléljem a harc menetét. Az ellenség visszavonulását fedező alegységek védekeztek. Az ellenség igen ügyesen használta a tüzéséget visszavonulása biztosítására. Úgy döntöttem, hogy szétbontakoztatom az ezredeket, s megtámadom a fehérgárdistákat Karpovka, Azsinov és Kugyinov-tanya irányába. Elküldtem a hírvivőket a parancssal az élezredek pa-

rancsnokaihoz, magam pedig kezdtem leereszkedni a magaslatról, hogy lóra üljek, és továbbmenjek. Ekkor köztem és a lovam kantárszárát tartó lovászom között gránát robbant. Amikor a robbanás okozta por leülepedett, látom, hogy a lovam sehol sincs, a lovászom pedig zavarodottan tárja szét a karját. Kiderült, hogy a ló félelmében félreugrott, és kiszakítva a kantárszárát a lovász kezéből, elvágatott a Szuszatszki-j-tanya irányába, arrafelé, ahol foglyul ejtettem. Szidtam a lovat, és elmondtam mindenféle dezertőrnek. Amikor elfogták, Dezertőrnek neveztem el. A Dezertőr tartalék lovamként végig kísért az egész fronton.

Azsinov-, Kugyinov- és Fedulov-tanyáknál az ellenség nem tanúsított különösebb ellenállást. Ezeken a pontokon Koleszov Ilovljai kozák ezredét visszahagytam oldalbiztosításként, a hadosztályt pedig Verhnye- és Nyizsnye—Szoljonij-tanyák felé irányítottam, amelyek körzetében ismét Mamontov lovas csoportjának egységei összpontosultak.

A Nyizsnye—Szoljonij-tanyához vezető utakon ismét harcba keveredtünk. A számbeli fölényben levő fehérgárdisták makacsul védekeztek. Ellenlökéseket nem hajtottak végre, de foggal, körömmel védtek minden magaslatot és minden kunyhót.

Hadosztályunk ezredeinek rohamai egymást érték. Hogy megtörjük a fehérgárdisták ellenállását, elhatároztam, hogy kipróbált és kedvenc manőverem szerint, a szárnyakon átkaroljuk és hátbatámadjuk őket. Két ezred kezdte átkarolni a fehérgárdisták jobbszárnyát a Manics irányából, egy pedig a balszárnyukat. A fehérgárdisták észrevették a manőverünket, és gyorsan átdobták tűzfegyvereiket a szárnyakra. Ezt kihasználva, megparancsoltam a hadosztály fő erőinek, hogy haladéktalanul indítsanak frontális támadást az ellenség ellen. A támadás eredményeként a fehérek sietősen kezdtek visszavonulni Manics—Balabinszkij-tanya és távolabb, Veszjolij irányába. Maguk mögött hagyták a vonatoszlopukat, sőt a tüzérségüket is. A fehérek a Manics folyó átkelőhelyeihez siettek, de minthogy az áradás miatt a hidakat már szétszedték, képtelenek voltak Zserebkov-tanya felé fordulni. Az ellenség igyekezett elszakadni hadosztályunk üldöző egységeitől, de ez már lehetetlen volt. Üldözésünk hajszává fajult. A fehér- és vöröslovasság teljes vágatában haladt keresztül Zserebkov-tanyán. A fehéreket a páni félelem hajtotta, a vörösöket pedig az ellenség üldözésének harci heve.

A fehérek mindent eldobáltak, ami akadályozta őket a menekülésben. Mind a Dalnyij-tanya közelében levő gázló felé vágta-tott. Az áradás miatt a gázló mélysége jelentősen megnövekedett. A lovak lába nem érte el a folyó medrét. Az ellenség nem is gondolhatott a tüzéség és a trénoszlopok átvitelére. Ezredeink behatoltak a fehérkozákok lovastömegei közé, és valószínűleg a hátukon keltek át a Manicson. Az ellenség Homutovszkaja falu irányába igyekezett. Késő estig, több mint százhusz kilométeren át hajszoltuk őket. Sok fehérkozák nem bírta tovább a vad hajszát, leszállt a lováról, és felemelte a kezét, közben pedig azért estek fogságba, mert túlhajszolt lovak kidőlt alóluk.

A mi lovasságunk sem volt vasból. Hogy megőrizzük az emberek és a lovak erejét, megparancsoltam, hagyják abba az üldözést. A hadosztály egységei összeszedték a zsákmányt, és éjszakai szállásra Kamisevaha-tanyán összpontosultak, s tábori őrsöket állítottunk fel Homutovszkaja falu irányában. A biztosító szolgálatba a 19. lovas ezred alegységeit jelöltem ki. Magamhoz hívtam Pjotr Sztrepuhovot, az ezredparancsnokot, és hangsúlyoztam a különös felelősséget, amely ma a tábori őrsökre hárul, mivel az emberek rendkívül fáradtak. Attól féltem, ha nem ellenőrzi szigorúan őket, a biztosító szolgálatra kirendelt harcosok, akaratuk ellenére is, elalusznak. Az a körülmény is gyengítette az éberséget, hogy a fehérgárdisták már elináltak a környékről.

Sztrepuhovra, az egyik legjobb parancsnokunkra, és mint olyan emberre, aki nem ismer sem fáradtságot, sem félelmet, minden körülmények között számítani lehetett. Ennek ellenére Kuznyecov hadosztálykomiszárral, aki a betegség miatt távol levő Szavickijt helyettesítette, egész éjszaka virrasztottunk. Április 23-ára virradó éjszaka volt.

A hadosztály erélyesen üldözte az ellenséget, de túlságosan elszakadt a 10. hadseregtől, és olyan körzetbe érkezett, amelyben a fehérgárdisták jelentős erővel rendelkeztek. A fehérek ezredei, amelyeket a hadosztály nappal üldözött, Mamontov tábornok csoportjának csak egy részét képezték. Nem tudtuk, hol tartózkodnak a fő erők, de feltételezhetően közel voltak, talán éppen Homutovszkaja falu körzetében. Ezenkívül arra is gondolnunk kellett, hogy a szomszédos körzetekben összpontosultak Gyenyikin tábornok „Önkéntes” hadseregének fő erői,

amelyeknek előhírnöke a Velikoknyazseszkájában megjelent három kubáni kozák ezred volt. Nem irigylésre méltó dolog két tűz közé kerülni. A foglyoktól és a helyi lakosoktól kapott adatokból nem kaptunk világos képet az ellenségről. Sokáig tanulmányoztuk a térképen a hadosztály működési körzetét, és arra a következtetésre jutottunk, hogy ha a legrövidebb időn belül nem tisztázódik a helyzet, vissza kell vonulnunk a Manics mögé.

Kora reggel kiléptem a ház tornácára, ahol ezt az álmatlan éjszakát töltöttem. A tartalék lovas osztály kiállított őrszemei, akik az ajtónál állottak, némán félrehúzódtak, és utat engedtek. Friss levegőt akartam szívni, és egész testemmel érezni a reggeli hűvösséget. Az udvaron sétálgattam, majd felléptem a tornácra, hogy beszélgessek az örökkel, de a beszélgetésből nem lett semmi. A tanyát észak-déli irányban átszelő úton egy lovas poroszkált. Egy lovas megszokott látvány a hadosztály körletében, és ezért eleinte majdnem közömbösen néztem. Aztán vettem észre, hogy nem hasonlít hadosztályunk harcosaira, és ez felkeltette gyanúmat. Odaléptem az utca kapuhoz, és figyelni kezdtem a nyugodtan közeledő lovas. Tetőtől talpig a kubáni kozákok egyenruháját viselte (kucsma, szűr, kozáknadrág). A lovas és a ló szemlátomást egyaránt elfáradt a hosszú úttól.

Amikor a kozák egyvonalba ért velem, megszólítottam, és azt kérdeztem, hova igyekszik. Fáradtan pillantott rám, és azt válaszolta, hogy Pokrovszkij tábornok törzsét keresi.

— No, térj be ide, célhoz értél.

— Hála istennek — válaszolt a kozák, aztán hozzám lovagolt, és lekászálódott a lóról.

— Miért keresed, Pokrovszkij törzsét, kozák? — kérdeztem tőle.

— Jelentést hoztam.

— Add ide a jelentést, te meg pihenj.

Átvettem a jelentést, és szememmel intettem az öröknek. Azok szó nélkül megértettek, és egy szempillantás alatt lefegyverezték.

A jelentésben az állt, hogy a vörösök 37. lövész hadosztálya átkelt a Manics folyón, és támadást intézett Torgovaja ellen, de Satyilov és Ulagaj tábornok lovas hadtestei megtámadták őket, és a harc közben hétszáz foglyot ejtettek,

továbbá hét ágyút zsákmányoltak. Végül azt is közölték, hogy a fent említett hadtestek sikeresen üldözik a vörösöket. A jelentést aláíró Satyilov, a hadtest törzsfőnöke arra kérte Pokrovszkij tábornokot, tudassa mindezt az alárendelt csapatok személyi állományával, hogy ezzel is emeljék a kozákok harci szellemét.

Nem értem rá még egyszer figyelmesen elolvasni a jelentést, máris géppuskatűzet hallottam a tábori őrsök vonala felől. Mindjárt rádöbbsentem, hogy ha valahol a hadosztály mellett helyezkedik el Pokrovszkij tábornok hadteste, akkor bizonyára ennek a hadtestnek az egységei keveredtek harcba biztosító alegységünkkel.

Haladéktalanul riadót rendeltem el a hadosztály számára.

Néhány perc múlva Sztrepuhov jelentést küldött, amelyben közölte, hogy az ellenség nagy erővel harcban álló ezrede visszavonul a tábori őrsök vonaláról; az egyik foglyul ejtett fehérgárdista szerint a támadást Ulagaj tábornok hadtestének 2. Tyereki hadosztálya hajtotta végre, amely ideiglenesen Pokrovszkij tábornok parancsnoksága alá tartozik.

Elolvastam Sztrepuhov jelentését, majd megparancsoltam a 20. ezrednek, hogy a 19. ezreddel együttműködve, támadja meg az ellenséget. A dandár erélyes ellenlökéssel megállította az ellenséget, azután pedig visszavonulásra kényszerítette. Egységeink üldözni kezdték a fehérgárdistákat. Az 1. dandár nyomában haladt a hadosztály 2. és 3. dandárja. A 19. ezred élalegységeinél tartózkodtam. Homutovszkaja előtt fellovagoltam egy magaslatra, hogy megállapítsam, mi a helyzet a faluban. A távcsövön keresztül a következő kép tárult a szemem elé: Homutovszkaja keleti szélén széles arcvonalon hatalmas lovas tömeg sorakozik fel. Mint később kiderült, Pokrovszkij tábornok három kozák hadosztályából álló Kubáni hadtest állt velünk szemben. Az oszlop balszárnyán Mamontov tábornok csoportjának doni kozákjai helyezkedtek el.

Pokrovszkij tábornok ellovagolt hadosztályai előtt, és üdvözölte a kozákokat. Ez éppen alkalmas pillanat volt, hogy felállítsuk a magaslaton a tűzértséget, és tüzet zúdítsunk az ellenség lovasságára. Még csábítóbb volt az, hogy a 2. Tyereki hadosztály nyomában lovas rendben rátörtünk Pokrovszkij hadtestére. A második megoldás mellett döntöttem, de kiderült, hogy kissé túlértékeltem az 1. dandár képességeit, és le-

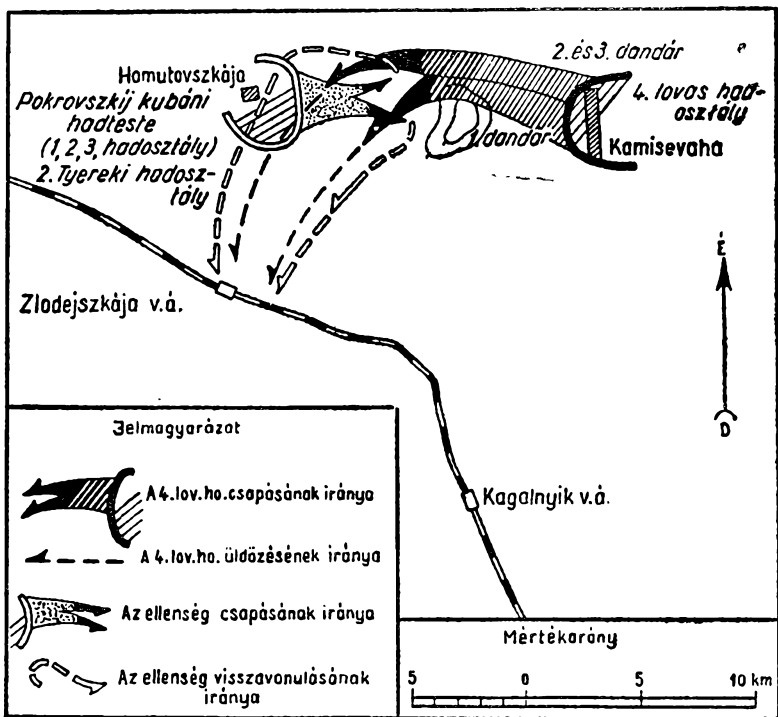
becsültem az ellenség erőit. A dandár beékelődött Pokrovszkij hadtestébe, de a kozákok nem inogtak meg, hanem kivont karddal ellenlökésre indultak. Láttam, hogy nem sikerül visszavetnünk az ellenséget, ezért parancsot adtam az 1. dandárnak, hogy sietve térjen ki, és menjen át védelembe. Időközben a 2. és 3. dandár és a különleges tartalék lovas osztály elérte az 1. dandár jobbszárnyát. A harcosok leszálltak a lóról, és felvették a harcot. A katonák egy része fekve, mások térdelő testhelyzetből, ismét mások pedig állva összehangolt sortűzet zúdítottak a fehérkozákokra. Az ellenség közelében fekvő századok kézigránátokat dobáltak. A géppuska-szekerek az egységek szárnyain helyezkedtek el, és közvetlen közletről lőttek a fehéreket. A hadosztály tüzérsége, amely tüzelőállásait a magaslatokon foglalta el, kartáccsal árasztotta el az ellenséget. A fehérek harcrendje összezavarodott. Ők csak puskával és géppuskával tüzeltek rendszertelenül. Az ellenség tüzérsége eleinte tétlenkedett, aztán a zürzavarban nem ismerte ki magát, és saját csapataira zúdított sortűzet. Ez nagy segítségünkre volt. A két tüzérség csapásai, a fergetegezes puska- és géppuskatűz alatt az ellenség megingott, és végül megfutamodott. A hadosztály üldözésbe ment át, elfoglalta Homutovszkáját, és Zlogyejszkaja állomásig üldözte a fehérgárdistákat. (4. sz. vázlat.) Az ellenség további üldözése lehetetlennek bizonyult, mivel Zlogyejszkaja és Kagalnyik állomások felől megérkeztek a fehérek páncélvonatai, s tüzérséggel és géppuskákkal keresztűz alá vették a hadosztályt. Így egységeink kénytelenek voltak visszavonulni Kamisevahához, és a tőle nyugatra fekvő magaslatokat megszállva, felkészülni a védelemre.

A hadosztály még meg sem erősíthette kellőképpen védelmi állásait, az ellenség máris erélyes támadást indított. Makacs tűzharc keletkezett, amelyben részt vettek mindkét fél összes tűzfegyverei. A géppuskák kerepelése, a pusokák sortűze, a tüzérség bömbölése nem szűnt meg egy pillanatra sem egészen estig. Az ellenség tűzcsapásai lovasrohamokkal váltakoztak. Különösen a szárnyainkat szorongatták a fehérgárdisták, igyekeztek átkarolni a hadosztályt, és a hátunkba kerülni.

Kénytelen voltam kiküldeni a hadosztály mindkét szárnyára két szekeres-géppuskákkal megerősített szablyás századot. Egész nap tartott a kegyetlen harc. Hányszor kellett sze-

mélyesen ellenlökésre vezetnem az egységeket! A fehérgárdisták makacs elszántságuk ellenére sem tudták áttörni védelmünket.

A sötétség leszálltával véget ért a harc, és a hadosztály éjszakára Kamisevaha tanyán helyezkedett el.

4. számú vázlat. A 4. lovas hadosztály harca a fehérgárdisták kubáni hadtestével Homutovszkaja-tanyánál.

A Kamisevaha alatti harc úgy maradt meg emlékezetemben, mint az egyik legsúlyosabb ütközet. Nemcsak az ellenség, mi is nagy veszteségeket szenvedtünk, a legnagyobbakat az 1919-es hadműveletek idején. A sebesültek között volt Gorodovikov dandárparancsnok, Kuznyecov hadosztálykomiszár és Sztrepukov ezredparancsnok is.

A különlegesen nehéz helyzet ellenére is megnyertük a csatát. Az ellenség csak egy szűk szakaszon intézett frontális támadást, s ezzel kétségtelenül súlyos harcászati hibát követett el. Ha a fehérek mélyen átkarolják szárnyainkat, nem tudunk volna ellenállni. Ebben az esetben a hadosztály kénytelen lett volna visszavonulni a Manics folyóhoz, és a szélesen megáradt folyóhoz szorítva harcolni.

Éjszaka a hadosztálytörzsnél az ellenség helyébe képzeltem magamat. Gondosan végiggondoltam működésének minden lehetséges változatát, és arra a következtetésre jutottam, hogy Pokrovszkij tábornok másnap reggel minden bizonnyal széles arcvonalon és a szárnyak mély átkarolásával támadja meg a hadosztályt. A helyzet elemzéséből nyilvánvalóvá vált, hogy értelmetlen dolog Kamisevahában védekezni az ellenség túlerejével szemben; a fehérlovasság hatalmas tömegei bekeríthetik és számbeli fölényüket kihasználva, megsemmisítik a hadosztályt. Megtanácskoztam a dolgot a dandárparancsnokkal, és úgy döntöttem, hogy rejtett éjszakai manőverrel Rakovo—Tavricseszkij-tanyára vonulunk.

A manőver fő célja az volt, hogy a hadosztály kikerüljön az ellenség központi csoportosításának csapása alól, és a fehérgárdisták jobbszárnya ellen vesse be erőit. Reggel, amikor a fehérek főerejükkel megtámadják Kamisevahát, nekünk először a jobbszárnyon elhelyezkedő csoportosításukra kell csapást mérnünk, aztán a középsőre és végül a balszárnyra. Az volt tehát a terv lényege, hogy az ellenséget részenként semmisítjük meg.

Éjszaka két órakor a hadosztály elindult Kamisevaha-tanyáról, és csak egy századot hagyott ott utóvédként. A menet idejére a legszigorúbban megtiltottam a hangos beszédet, a nyílt láng használatát és a dohányzást. Azonkívül parancsot adtam, hogy a felszerelés és a fegyverek fémrészeit rögzítsék, nehogy zajt keltsenek.

Április 27-én hajnalban, amikor a hadosztály már összpontosult Rakovo—Tavricseszkij-tanyán, a tábori őrs parancsnoka kijelentette, hogy az ellenség hatalmas lovas oszlopa közeledik felénk. A fehérek három oszlopban vonulnak, menetközben bóbiskolnak, szemlátomást nem is sejtik, hogy Rakovo—Tavricseszkij-tanyán vörösök tartózkodnak.

Parancsot adtam a rohamelőkészületek megtételére. Idő-

közben az ellenséges oszlop már átkelt a tanya nyugati szélén folyó patakon. A fehérgárdistákat még közelebb engedték, majd a hadosztály támadásba lendült. Teljes volt a meglepetés, az ellenség ide-oda futkosott, és ezredeink él-alegységeinek csapásai elől Rodnyiki-tanya irányába futott.

A hadosztály betört a fehérgárdisták nyomában Rodnyikiba, és kézre kerítette a tüzérségüket. Az ellenség megzavarodott tüzéreinek parancsot adtunk, hogy fordítsák az ágyúkat a menekülő kozákokra, s nyissanak tüzet, amit a tüzérek azonnal meg is tettek. Ugyancsak itt, Rodnyikiban fogtuk el Pokroszkij tábornok parancsát, amelyből megismertük a fehérek csoportosítását és elgondolását. A parancsból megtudtuk, hogy hadosztályunk a 2. Kubáni és a 2. Tyereki kozák hadosztályt verte szét, amelyek az ellenség jobbszárny-csoportosítását alkották, azzal a feladattal, hogy csapást mérjenek a mi balszárnyunkra. A fehérek 1. és 3. Kubáni kozák hadosztályai középen támadtak Kamisevaha-tanya irányába, a doni kozákok csoportja pedig tőlük balra nyomult előre Malaja-Zapagyenka felé.

A menekülő 2. Tyereki és 2. Kubáni hadosztály kozákjainak az üldözésére egy ezredet jelöltem ki, a hadosztályt pedig a fehérgárdisták központi csoportját alkotó 1. és 3. Kubáni hadosztály hátába irányítottam. Az ellenség megközelítése közben megállapítottuk, hogy a Kamisevaha-tanyán utóvédként hátrahagyott századdal egy lóról szállt kozák ezred folytat tűzharcot. Az 1. és 3. Kubáni hadosztály többi egysége pihenőre helyezkedett el a száraz erekben, de olyan gondatlanul, hogy még a közelbiztosítást sem szervezték meg.

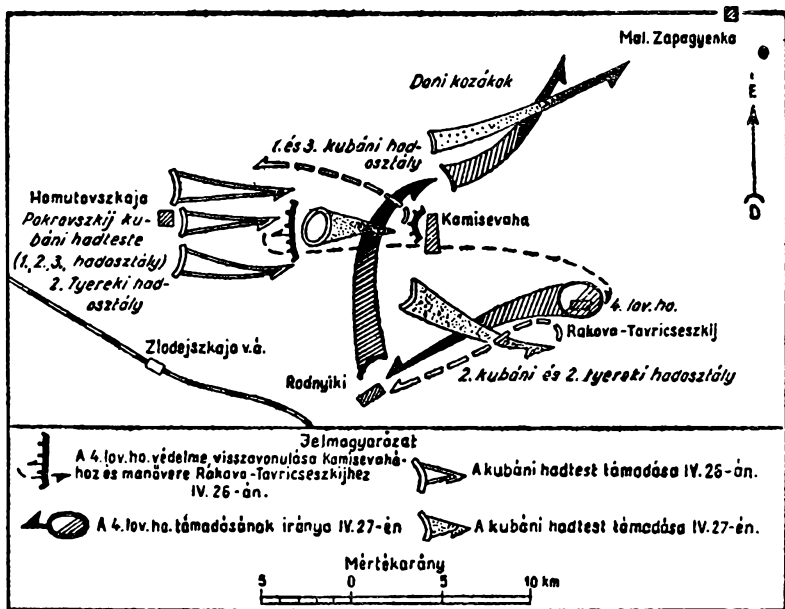
Amikor a hadosztály rejtve megközelítette az ellenség elhelyezkedési körletét, a fehérgárdisták a legnyugodtabban aludtak, vagy félmeztelenül ögyelegtek. Egyesek a napon süt-kéreztek, lovaik pedig a zöldellő réteken legeltek. A hadosztály harcrendbe fejlődött, és megrohamozta az ellenséget.

A meglepett fehérgárdisták — ki gyalog, ki lovon, sokan sapka és csizma nélkül, sokan pedig egy szál alsóneműben — igyekeztek kitérni a vöröslovasok csapásai elől.

Az 1. dandár üldözni kezdte a rémülten menekülő ellenséget, a másik két dandár pedig a fehérkozák ezred hátába került, amely gyalogrendben támadta Kamisevaha-tanyát. Amikor a század, amely feltartóztatta a lóról szállt kozák ezred

támadását, meglátta a fehérek hátába támadó dandárjainkat, lovas rendben ellenlökésre indult. A frontális és hátulról mért csapással a fehérkozák ezredet majdnem teljesen megsemmisítettük.

Hátra volt még a doni kozákok lovas csoportja, amelyet Pokrovszkij tábornok azzal a céllal küldött Malaja-Zapagyenka körzetébe, hogy hadosztályunk hátába kerüljön. Ismét egyesítettem a hadosztályt, és erőltetett menettel utolértük az ellenséget. A fehérkozákok, akikre nemrég egyszer már ráíjesztettünk, nem várták megjelenésünket a hátukban, amikor megpillantottak bennünket, azonnal menekülni kezdtek. (5. sz. vázlat.)

5. számú vázlat. A fehérgárdisták kubáni hadtestének szétzúzása Kamisevaha-tanyánál.

A Kamisevaha alatt vívott kétnapos harcokban a hadosztály nagy vereséget mért Pokrovszkij tábornok hadtestére. Sok foglyot ejtettünk, és több mint ezer lovat nyereggel, harminc-

nyolc ágyút, nyolcvan géppuskát, két páncélaútót, autóműhelyt, valamint sok más hadifelszerelést zsákmányoltunk.

Az utolsó napok kemény harcai erősen kimerítették a katonákat és a lovakat. Az emberek néhány nap óta le nem hunyták a szemüket és állandó idegfeszültségben voltak. A lovak is alig botorkáltak. Éppen ezért elhatároztuk, hogy Kamisevaha-tanyán pihenőt tartunk, rendezzük az egységeket, a foglyokat és zsákmányt pedig a hadtáp területére irányítjuk.

Kamisevahában a hadosztály három napig pihent, és rendezte sorait. Közben katonai pompával eltemettük azokat a harcosokat és parancsnokokat, akik a Kamisevaha és Homutovszkaja alatti harcokban elestek. A sebesült katonákat és lovakat a hátsószáamba irányítottuk. A foglyokat és hadizsákmányt Kuberle állomásra küldtük.

Kamisevaha-tanyán utasítást kaptam a 10. hadsereg parancsnokától, hogy a 4. hadosztályt legkésőbb május 4-ére Jelmut állomáson, Velikoknyazseszkajától északkeletre összpontosítsam.

A hadosztály kipihente magát, és készen állt a kitűzött feladat teljesítésére. Most már csak Koleszovot, a Fedulov-tanyán tartózkodó Ilovljai kozák ezred parancsnokát kellett értesíteni, hogy haladéktalanul egyesüljön a hadosztállyal, s útközben vegye magához zsákmányunkat és trénozlopainkat, amelyeket Zserebkov-tanyán hagytunk a páncélosztág fedezete alatt, míg Mamontov tábornok doni kozák csoportjának egységeit üldöztük.

Fedulov-tanya negyven kilométerre volt tőlünk, és a megáradt Manics választott el bennünket tőle, amelyen keresztül csak csónakon lehetett közlekedni. Járórt küldtem Koleszovhoz azzal a paranccsal, hogy ezrede erőltetett menettel induljon útba, és a Jelmut állomás felé haladó hadosztályunk útjába eső Dalnyij-tanya körzetében egyesüljön velünk.

Május 3-án hajnali öt órakor a hadosztály elindult Kamisevahából. Koleszov ezrede és vele együtt a zsákmánnyal megpakott trénozlopok, a parancsnak megfelelően, Dalnyij-tanyánál csatlakoztak hozzánk. Május 3-án este 9-kor a hadosztály teljes állományával Jelmut állomáson összpontosult, miután Kamisevahától százhusz kilométert tett meg tizenhat óra alatt.

Ez az átcsoportosítás azért volt szükséges, mert az ellenség nagy erőket összpontosított a Manics folyó bal partján, a

Velikoknyazseszszakjában elhelyezkedő 37. hadosztály arcvonalával szemben. A hadosztály Jelmut állomás körzetében történt összpontosítását követő napon Ulagaj és Satyilov tábornok lovas hadtestei Velikoknyazseszszakjával szemben átkeltek a Manicson, és kezdték bekeríteni a 37. lövész hadosztály szárnyait nyugatról és keletről.

Parancsot kaptunk, hogy a 37. lövész hadosztállyal együttműködve hajtsunk végre ellenlökést, és vessük vissza az ellenséget a Manicson túlra. A hadosztály Velikoknyazseszszakjától északkeletre lovas rendben megrohmozta Satyilov tábornok hadtestét. Heves lovas harc lángolt fel, amelynek eredményeként az ellenség, miután négyszáz lekaszabolt kozákot vesztett, megingott és kezdett visszavonulni. A hadosztály haladéktalanul üldözésbe csapott át, és visszavetette a fehéreket a Manics mögé, Baranyiki irányába (Torgovaja állomástól keletre). A fehérgárdisták üldözése közben a hadosztály foglyul ejtett egy kubáni zászlóaljat — mintegy háromszáz embert —, és zsákmányolt két páncélautót, továbbá hét ágyút, amelyeket az ellenség a Manics partján hagyott.

Ulagaj tábornok gyáva ember volt. Erről még az imperialista háborúban meggyőződtem. Ulagaj tábornok azonos volt azzal a Kucsuk Ulagajjal, aki egykor, mint a 18. Északi dragonyos ezred szakaszparancsnoka, közvetlen parancsnokom volt, és gyakran volt „másnapos állapot”-ban. Amint tudomást szerzett Satyilov tábornok hadtestének vereségéről, azonnal visszavonult a Manics folyó mögé.

Feladatunkat maradéktalanul végrehajtottuk. A 37. lövész hadosztály előrenyomult a Manicsig, és védelmi állást foglalt a jobbparton, hadosztályunk pedig Orlovka falu, valamint Kurmorajszkij, Kundrjucsinszkij és Romanov-tanyák körzetébe vonult. A hadosztálytörzs Luganszkij-tanyán települt.

Az ellenség a Velikoknyazseszszakjánál vívott harc után nem tanúsított különösebb élénkséget. Felhasználtuk a szélcsendet, és rendbeszedtük egységeinket, különösen a trénoszlopokat, amelyek az utóbbi időben túlságosan felduzzadtak. Elrendeltem, hogy minden felesleges fogatot, lovat, lószerszámot, zsákmányolt ingóságot és fegyvert adjanak át a 10. hadsereg zsákmánybizottságának.

Május 6-án reggel azzal a szándékkal léptem ki a házikóból, ahol a hadosztálytörzs tartózkodott, hogy a Kurmojarsz-

kij-tanyán levő ezredhez lovagolok, de az utcán megláttam egy vágató lovas csoportot, élén a kubáni kozákok egyenruhájában lovagoló parancsnokkal. Rögtön láttam róla, hogy ő a parancsnok — kitűnő lova, egyenes testtartása volt, ahogy a nyeregben ült, és tiszteletteljesen követték a lovasok, akik valószínűleg küldöncök voltak.

A hadosztálytörzshöz érve, a parancsnok ügyesen visszafogta a lovát, és kezét csípőre téve megkérdezte:

— Hol van a hadosztályparancsnok?

Nem válaszoltam rögtön, mert azt a széles vörös szalagot néztem, amely a jobb vállán keresztül a mellét takarta. A szalagra hatalmas fehér betűkkel ez volt himezve: „Apanaszenko elvtársnak, a sztavropoli kormányzóság munkás-, paraszt- és katonatanács küldöttének.”

Amíg a feliratot olvastam, és azon gondolkodtam, hogy mit jelent, a felszalagozott lovas türelmetlenül, és most már szigorúbban megismételte a kérdést.

— Hol van a hadosztályparancsnok?

Azt válaszoltam, hogy itt.

— Láthatnám?

— Igen. Szálljon le a lóról, és beszélgethetünk.

Apanaszenko gyanakodva nézett rám, és megkérdezte:

— Ön kicsoda?

— A 4. hadosztály parancsnoka.

— Nos, hát — mondta Apanaszenko — mától kezdve hadműveletileg ön nekem van alárendelve, és minden parancsot személyesen tőlem fog kapni.

Betessékeltem Apanaszenkót a hadosztálytörzsrre, és amikor már az asztalnál ültünk, megkérdeztem.

— És ön kicsoda?

Apanaszenko önérzetesen válaszolta, hogy az 1. Sztavropoli munkás-paraszt lovas hadosztály parancsnoka.

— Rendben van — mondtam. — Ha ön, Apanaszenko elvtárs, katonaember, ráadásul még hadosztályparancsnok is, akkor nyilvánvalóan tudnia kell, hogy az egységek és magasabb egységek alárendelése az előljáró parancsnok utasítása alapján történik. Dvojnjaja állomáson tartózkodik a 10. vöröshadsereg parancsnoka, aki az én közvetlen felettesem. Ha a hadseregparancsnok elrendeli, hogy hadműveleti, vagy bármilyen vonatkozásban ön lesz a felettesem, a parancsot ma-

radéktalanul végrehajtom. Most pedig, kérem, tájékoztasson a hadosztályáról.

Apanaszenko elmondta, hogy hadosztálya három lovas dandárból áll, amelyekbe két-két ezred tartozik. Ezenkívül van a hadosztálynak egy háromlöveges tüzérosztálya is. A hadosztály teljes létszáma, beleértve a trénoszlopokat is, kétezer fő.

— Kevéske és gyengécske — jegyeztem meg mosolyogva.

— Hogyhogy kevéske? — kérdezte sértődötten.

— Bármelyik dandárunk erősebb, mint az ön hadosztálya.

Közöltem Apanaszenkóval a 4. hadosztály létszámát, mire észrevehetően elcsendesedett. Szemmel láthatóan megértette, hogy ilyen magasabb egységet nem rendelhetnek neki alá.

— Mindkettőnknek azonban — mondtam — közös a feladata: ütni a fehérgárdistákat úgy, hogy elmenjen a kedvük az élettől. Éppen ezért azt javaslom önnek, működjünk együtt. A hadseregparancsnoknak jelentést teszek, hogy az ön hadosztálya a mi körzetünkbe érkezett, és engedélyt kérek, hogy a sikeres harc érdekében a 4. és 1. Sztavropoli lovas hadosztályból lovas hadtestet szervezzünk. Addig is azonban, amíg megérkezik a parancsnok döntése, úgy vélem, célszerű lesz, ha az 1. Sztavropoli hadosztály a 4. lovas hadosztály hadműveleti alárendeltségébe lép.

Apanaszenko váratlanul szívesen beleegyezett ebbe, és arra kért, ne halogassam a lovas hadtest megszervezését.

Kijelöltem Apanaszenko hadosztályának elhelyezési körletét, törzse számára Kurmojarszkij-tanyát, és írásbeli utasítást adtam a határozatomról.

Még aznap Dvojnaja állomásra mentem a hadseregparancsnokhoz, és jelentettem elképzeléseimet a lovas hadtest létrehozásáról. Jegorov helyeselte javaslatomat, és megbízott a hadtestparancsnoki teendőkkel.

— A hadtest szervezéséről csak később adunk hivatalos parancsot, majd ha a hadseregtörzsnél leszek — mondta a hadseregparancsnok —, de addig is lásson hozzá. A 4. lovas hadosztály parancsnokának az egyik legjobb dandárparancsnokot jelölje ki. A lovas hadtestre most sokkal inkább szükségünk van, mint bármikor korábban. A fehérek hamarosan Vrangel Kaukázusi hadseregének lovas hadtesteit indítják támadásba. A lövész hadosztályokkal együtt az ön lovas hadtestét is szembeállítjuk velük.

Mivel az 1. Sztavropoli hadosztály kislétszámú volt, kértem Jegorovot, hogy a hadosztály feltöltésére ossza be hozzám a 32. lővész hadosztály állományából Liszenko lovas ezredét. Jegorov engedélyt adott erre, és hozzátette, hogy fel kell használni minden lehetőséget egy erős lovas hadtest gyors összekovácsolására.

Késő éjszaka tértem vissza a hadseregparancsnokságról. A hadseregparancsnok döntését azonnal ismertettem Apanaszenkóval. Egyúttal rögtön megbeszéltük, hogyan egészítjük ki a Sztavropoli hadosztályt, hogy a legközelebbi időben a 4. lovas hadosztállyal egyenlő létszámú magasabb egység legyen.

Az 1. Sztavropoli hadosztály elnevezését hamarosan 6. lovas hadosztályra változtattuk. Ezredei a következő hadrendi számokat kapták: 31., 32., 33., 34., 35. és 36.

A 4. hadosztály parancsnokává javaslatomra O. I. Gorodovikovot nevezték ki, de a kórházból való visszatéréséig ezt a tisztséget is én láttam el. A hadtest törzsfőnöke V. A. Pogrebov, egy régi tiszt lett, akit a hadseregtörzstől küldtek hozzánk a 4. hadosztály törzsfőnökének. Ennek az okos, dologszerető embernek egy hibája volt: szerette az italt. Javulni küldték hozzánk, és mi segítettünk neki, hogy összeszedje magát. A hadtesttörzs hadműveleti osztályát Sz. A. Zotov vezette.

Sztyepan Andrejevics Zotov doni kozák volt. A Németországgal vívott háború befejezése után visszatért szülőfalujába, Peszkovatkába, és részt vett a szovjethatalom megszervezésében. Krasznov lázadásának idején a Don mentén a szegénykozákokból és a bevándorolt parasztokból hatalmas vöröspartizán-osztagot alakított, amely később beolvadt a Vörös Hadsereg reguláris egységeibe.

Zotov különös ismertetőjele fáradhatatlan munkabírása volt. Mintha a munkán kívül semmi más nem létezett volna számára a világon. Maradéktalanul a munkának szentelte magát. „Vajon mikor alszlik?” — gondoltam gyakran, amikor Zotovot néztem, aki a szolgálati papírok halmaza fölé hajolt. Ő maga készítette a parancsokat, és állította össze a hadműveleti jelentéseket. Sokszor órák hosszat elemezte a felderítők jelentéseit. Nagy érdeme volt, hogy állandóan segített a hadosztálytörzseknek, sőt az ezredtörzsek beosztottjainak is. Sz. A. Zotovot később az 1. lovas hadsereg törzsfőnökévé nevezték ki.

Ebben a beosztásában fáradhatatlan munkájával sok jó törzsbeli tisztet segített kiképezni, akikre oly nagy szükségünk volt.

A 4. hadosztály törzsfőnökévé Pogrebov helyett, mivel ő a hadtesthez került, I. D. Koszogovot, az Ilovljai kozák ezred segédtisztjét nevezték ki. Koszogov, ez a rendkívül kitartó ember, aki azelőtt tanító volt, gyorsan összeszokott Gorodovikovval. A 4. hadosztály vezetését később Alekszandr Mitrofanovics Gyetyisztov hadosztálykomiszár egészítette ki, aki a múltban néptanító volt. Gyetyisztov kulturált magatartásával és az új szovjet ember nemes tulajdonságainak kifejlesztésében végzett fáradhatatlan munkájával gyorsan kivívta a harcosok és parancsnokok szeretetét.

A LOVAS HADTEST A CARICINÉRT VÍVOTT HARCOKBAN

1.

Oroszország déli részén időközben az antant új bérence, Gyenyikin tábornok vonultatta fel csapatait. Gyenyikin hadseregét elárasztották a külföldi katonai missziók, tanácsadók és szakértők. Az angol és amerikai imperialisták állig felfegyverezték csapataikat. Gyenyikin serege Kubánból három fő irányban nyomult előre: Krim és a balparti Ukrajna, továbbá a Donyec-medence, végül pedig a doni kozák körzeten át Caricin felé. A Déli front hadseregei megritkultak a téli és tavaszi támadás idején; nem volt elegendő fegyverük, hadianyaguk és élelmiszerük, ezért nem tudtak ellentállni Gyenyikin támadásának, és visszavonultak. A szovjetköztársaságot ismét halálos veszély fenyegette. Az ország éhínséggel küszködött, az ember- és anyagtartalékok kimerültek, az ipart és a közlekedést szétrombolta a hosszas háború, fűtőanyag nem volt, és a mezőgazdasági termelés is hanyatlani kezdett.

A bolsevikok pártja, hogy megmentse a forradalmat és az országot a pusztulástól, a kommunistáknak körülbelül a felét a frontra küldte, és bevezette az országban a hadikommunizmust.

Ez a rendszer egész sor olyan intézkedést foglalt magában, amelyeket az ellenség ellen vívott harc rendkívüli nehéz körülményei tettek szükségessé. Mint ismeretes, az egyik ilyen rendelkezés a kötelező gabonabeszolgáltatás volt, amelyet azért vezettek be, hogy számba vegyék és begyűjtsék a parasztok felesleges gabonáját, s az egész ország, főként a fontos ipari góccok rendelkezésére bocsássák. A felesleges gabonát elkobozták minden paraszttól, főként a jómódúaktól és a kulákoktól.

Hogy megértsük, milyen szerepet játszott a gabonabeszolgáltatás a Déli front, ezenbelül a doni kozák terület eseményeinek alakulásában, figyelembe kell vennünk, hogy a Don vidékén nemcsak a kozákságnak, hanem a parasztságnak is más volt a gazdasági helyzete, mint Oroszország középső kormányzóságaiiban élő parasztké.

Az ország középső kormányzóságainak parasztjait az örökös földnélküliség és a rossz termés sújtotta. Túlnyomó többségük a földesurak és kulákok rabságában senyvedett, és gabonataralékkal nem rendelkezett. A kozák területeken viszont elegendő termékeny föld volt. Itt a földparcellával rendelkező, vagy a kozákoktól méltányos áron földet bérlő középparaszt gazdaságilag egyenrangú volt Oroszország belső területeinek kulákjaival. Számíthatott a földbérlésre, gabonataralékokat halmozhatott fel, és a feleslegét eladhatta a piacon.

Nem véletlen, hogy a Donnál, a Kubánnál, a Volga mentén és Észak-Kaukázusban 1919-ben sok felesleges gabona volt a kulákoknál, de még a középparasztnál is. Éppen ezért, amíg a középső kormányzóságokban a parasztság a beszoállítását az országban uralkodó éhség elleni harc céljait szolgáló elkerülhetetlen intézkedésként és a kulákok ellen vívott gazdasági harc eszközeként fogadta, addig a kozák területek parasztsága, az ellenforradalmi agitáció következtében, a beszoállításból azt a következtetést vonta le, hogy a szovjethatalom gazdasági és politikai téren nemcsak a kulákság, hanem az egész parasztság ellen harcol. Ráadásul figyelembe kell vennünk azt a körülményt is, hogy a Don mentén harcoló Vörös Hadseregnek nem volt központi élelmiszer- és takarmányellátása, hanem a parasztnok készleteiből tartotta fenn magát, ami a parasztnok körében szintén elégedetlenséget keltett.

A doni ellenforradalom mindent felhasználó céljai érdekében: lázadást szított a Vörös Hadsereg hátában a kozákok, kulákok és részben a középparasztnok között. A lázadás főként a Don felső folyásának, a Medvegyica és Hoper folyó körzetének kozák falvaira és tanyáira terjedt ki. Szuhoj Donyecben, Kazanszkajában, Migulnszkajában, Vesenszkajában, Uszty-Hoperszkajában, Kumilzsinszkajában, Arcsagyinszkajában, Kletszkajában és más falvakban a lázadók kegyetlenül lemészárolták a szovjethatalom híveit, és sietve megalakították az ellenforradalmi felkelő osztagokat. Az osztagok toborzásával,

amelyeket későbbi harci egységekké alakítottak át, Mamontov és Szidorin vezetésével a Doni sereg tábornokai és tisztjei foglalkoztak. A Doni kozákság Haditanácsa, Krasznov tábornok hadseregének szétverése után — amelynek maradványait a sereg nélkül maradt Gyenyikin tábornok törzsének rendelték alá — ismét lázas tevékenységet fejtett ki az ellenforradalmi fegyveres erők szervezésében. A fehérkozákság főkolomposai most már véglegesen elvetették a régi jelszót, amely szerint csak a „csendes Dont” védelmezik a bolsevikok ellen, és nyíltan uszítottak az egész szovjetköztársaság megsemmisítésére. Ezért szoros kapcsolatot teremtettek Gyenyikinnel, és megállapodtak vele, hogy együttműködnek az ún. „önkéntes” hadsereggel. A doni lázadók és Gyenyikin kapcsolata rendkívüli veszélyt jelentett csapatainkra.

Már a Homutovszkaja, Kamisevaha és Velikoknyazseszkaja körzetében vívott harcok megmutatták, hogy Gyenyikin „önkéntes” hadserege befejezte a szervezést, és támadásba lendült.

Gyenyikin különösen a 8. és 9. vöröshadsereg ellen erőszakolta a támadást, mert e hadseregek hátában működtek a lázadók. Gyenyikin, Skuro és Naumenko tábornok lovas hadtesteit, Maj-Majevszkij, Kutjepov és Szlascsev tábornok gyalogos hadtesteit és több önálló gyalogos hadosztályát vetette be a 8. és 9. vöröshadsereg ellen.

A két vöröshadsereg helyzete rendkívül súlyos volt. Arcból Gyenyikin jól felfegyverzett egységei támadták őket, a hátukban pedig a doni lázadók működtek. Ráadásul Trockij, aki ebben az időben a Köztársaság Forradalmi Haditanácsának az elnöke volt, felbomlasztotta a Déli front hadseregeinek vezetését. A hadseregek lényegében nem működtek együtt, ezért a 8. és 9. hadsereg nem tudta felhasználni a 10. vöröshadsereg sikeres támadását, előremozgása meglassult, és nem teljesítette azt a feladatát, hogy foglalja el Rosztovot, az ország déli részének ellenforradalmi tüzfészket. A 8. és 9. hadsereg támadásának szervezetlensége és késlekedése tette lehetővé Gyenyikinnak, hogy befejezze hadserege mozgósítását, és támadásba lendüljön. Gyenyikin seregének arcból, a felkelőknek pedig hátulról mért csapásai alatt a 8. és 9. hadsereg április végére kénytelen volt súlyos visszavonulást kezdeni.

A 10. vöröshadsereg helyzete egészen más volt. Ezen az

arcvonalon a kezdeményezés a mi csapataink kezében volt. A hadsereg csapatainak és magasabb egységeinek harckészültsége megfelelő volt a további támadáshoz. A hadsereg állományába tartozott egy hatalmas, mozgékony magasabb egység, a lovas hadtest, amely képes volt ellenállni a fehérgárdisták lovasságának. A hadsereg hadtápterületén nem garázdálkodtak a lázadók. Mindezen előnyök ellenére a 10. hadsereg mégis kénytelen volt nemcsak a támadását beszüntetni, hanem visszavonulni is. Vissza kellett vonulnia a hadseregnek, mivel a 9. hadsereg is visszavonult. Hadseregünk parancsnokságának tekintettel kellett lennie arra, hogy Gyenyikin, kihasználva mozgékony csapatainak és magasabb egységeinek fölényét, könnyen kijuthat a hadsereg elnyújtott és védtelen szárnyaira, s hátulról mérhet csapást ránk.

Amint az elkövetkezendő események bebizonyították, az ellenség éppen erre törekedett. A 10. hadsereg ellen Gyenyikin a Vrangel tábornok parancsnoksága alatt álló csoportot vetette harcba. A Kaukázusi hadseregnek nevezett csoport állományába Ulagaj és Pokrovszkij tábornok három hadosztályos kozák lovas hadtestei, Satyilov tábornok vegyes hadteste, Vinogradov újrászervezett gyalogos hadosztálya és más önálló gyalogos csapatok és magasabb egységek tartoztak. Az ellenség már támadásának kezdetén Ulagaj tábornok lovas hadtestével mély manővert hajtott végre Grabbevszkaja falu körzetében. Az volt a célja, hogy átkarolja a 10. hadsereg balszárnyát, elfoglalja Remontnaja állomást, és ily módon csapataink háttába kerüljön.

Ulagaj tábornok hadtestének tevékenységével az ellenség nemcsak a Caricin—Tyihoreck vasútvonalat akarta elvágni, amelyre a 10. vöröshadsereg támaszkodott, hanem magára akarta vonni ebben a körzetben hadseregünk fő erőit, és ily módon előkészíteni a jobbszárnyára mérendő csapást.

Miután a hadseregparancsnokság tudomást szerzett az ellenség szándékáról, lovas hadtestünk elé olyan feladatot állított, hogy jusson ki Grabbevszkaja körzetébe, és verje szét Ulagaj tábornok hadtestét.

Május 10-én indultunk el Orlovskajából, és május 13-án délután öt órakor a Grabbevszkajához vezető utakon harcba léptünk az ellenség két hadosztályával (Ulagaj hadtestének harmadik hadosztálya nem volt ott).

A vöröslovasság megjelenése ebben a körzetben Ulagajt nagyon kellemetlenül érintette, és váratlanul érte. Ulagaj hadosztályai meginogtak csapásaink alatt, és gyorsan visszavonultak. Késő éjszakáig folytattuk az üldözést. Az ellenség a teljes pusztulás elől menekülve, hanyatt-homlok visszavonult a Manics folyón túlra, Prijutnoje falu irányába, és a visszavonulás útvonalán hagyta ágyúit, géppuskáit és lovait.

Éjszaka a hadtest felhagyott az ellenség üldözésével, és pihenőre tért Grabbevszkájában. Azzal, hogy Ulagaj hadtestét a Manicson túlra szorítottuk, egyúttal megghiusítottuk az ellenségnek azt a szándékát is, hogy elfoglalja a Tyihoreck—Caricin vasútvonalat, s a 10. hadsereg hátába kerüljön.

Május 15-én a lovas hadtest visszatért Orlovszkájába. Igazi tavaszi idő volt. Körös-körül a végeláthatatlan sztyeppét virágzó tulipánok borították. A harcosok örvendeztek a sűrű, nedvdús fűnek. Mennyi takarmány a lovaknak! Mennyi szénát lehetne itt kaszálni! — s nagyokat sóhajtottak, amikor csontig lesóványodott lovukra tekintettek. Nagyon jól megértettem őket, tudtam, mennyire szívükön viselik a lovuk sorsát. A hadtestnek már vagy egy hónapja nem volt se szénája, se szalmája. A szakadatlan harcok és a hosszú erőltetett menetek miatt a lovakat nem csaphattuk ki a legelőre. Igaz, szemes takarmányunk volt elegendő, de a lovaknak széna és friss fű nélkül éppen olyan, mint az embernek meleg étel nélkül. A lovak lesóványodtak, és ez aggasztotta a harcosokat. Hiszen a ló a harcban nemcsak közlekedési eszköz, hanem fegyver is a lovas számára. Ha sovány a ló, akkor éppen olyan kevésbé lehet rá számítani, mint a rossz fegyverre. A jóllakott, szívós, fürge, jó ló viszont felbátorítja a lovast a rohamban, mert biztosan tudja, hogy nehéz helyzetben megmenti a lova. Ezért nyugtalankodtak embereim a lovak miatt, ezért etették és itatták őket jóval előbb, mint hogy ők ettek. Egy-egy harcos néha még meg is osztotta a lovával a fejadagját. A mi harcosaink nemcsak azért gondoskodtak lovaikról, mert szerették őket, hanem azért is, mert mindenben túl akarták szárnyalni az ellenséget, mindenekelőtt a lovasság legfőbb fegyvere, a lovak tekintetében. Lovaink kiváló állapota lehetővé tette, hogy meglepő átcsoportosításokat és hosszú erőltetett menetekeket hajtsunk végre, ott jelenjünk meg, ahol a fehérek legkevésbé vártak bennünket, meglepetésszerűen támadjunk, ellen-

állhatatlanul üldözzük az ellenséget, és gyorsan elszakadjunk tőle, ha számunkra kedvezőtlenül alakul a harc.

Ezért aztán, amikor a magas, dús fűvel benőtt sztyeppén haladtunk, mindenkinek — a harcosoktól a hadosztályparancsnokig — az a néma kérés látszott a szemében, hogy tartsunk pihenőt, etessük meg a lovakat.

Sajnos, nem engedhettem meg a pihenőt. A hadseregparancsnok azt a feladatot állította elénk, verjük szét Ulagaj tábornok hadseregét Grabbevszkájában. Jegorov tájékoztatott, hogy a 8. és 9. hadsereg visszavonul, és így hadseregünk jobbszárnya fedezetlenül marad. Ezzel kapcsolatban a hadseregparancsnok elmondta, hogy a 10. hadsereg is valószínűleg kénytelen lesz visszavonulni a Szal folyó vonalára, és parancsot adott a hadtestnek, ne időzzék sokáig Grabbevszkájában, hanem a feladat végrehajtása után haladéktalanul térjen vissza Orlovszkájába, hogy innen a hadsereg bármely veszélyeztetett szárnyán alkalmazni lehessen. Ezért nem adhattam pihenőt. Nem lehetetlen az sem — gondoltam —, hogy Ulagaj hadtestét azért dobták át Grabbevszkájába, hogy a lovas hadtestet elvonják a fehérek támadásának fő irányából. Nem véletlenül volt Ulagaj hadtestében csak két, és nem három hadosztály. Lehetséges, hogy a 3. hadosztályt a fehérgárdisták valamelyik csoportosításának megerősítésére használták fel, és hogy Ulagaj már előre eltervezte a visszavonulást, hogy minél messzebb vonja hadtestünket ettől a csoportosítástól.

Egyszóval sietnünk kellett, minthogy a fehérek bármely pillanatban és bárhol támadást indíthattak. És valóban, amíg a hadtest Orlovszkaja felé közeledett, Kondrjucsenszkij-tanya körzetében felderítőink jelentették, hogy Velikoknyazeszkajánál az ellenség támadásba ment át, átkarolta a 32. és 37. lövész hadosztály szárnyait és Jelmut állomás körzetébe nyomul előre. Azonnal megváltoztattam a hadtest menetirányát, hogy ellencsapást mérjek a betört ellenségre. A hadtest hadosztályai ügyes manőverrel az ellenség hátába kerültek, és menetszlopból felfejlődve meglepetésszerűen megrohmozták a fehérek 1. Plasztun, 4. és 5. Kubáni lovas hadosztályát.

A hadtest váratlan csapása eldöntötte a harc kimenetelét. Az ellenség lovas hadosztályai hadtestünk üldöző csapatai elől visszavonultak a Manics mögé. Ismét megszilárdult a 32. és 37. lövész hadosztály helyzete az arcvonalon.

Ebben a harcban a hadtest szétverte — részint megsemmisítette, részint foglyul ejtette — az 1. Plasztuni hadosztályt, zsákmányolt tizenhat löveget, két páncélautót és egy teherautót. Az autókat átadtuk a hadtest páncélautó-osztagának, amelyhez most már hat páncélautó és három teherautó tartozott.

Jelentést küldtem a hadseregparancsnoknak a Grabbevszkaja és Velikoknyazseszkaja alatt vívott harcok eredményeiről, majd parancsot adtam, hogy a hadtest a Velikoknyazseszkajától északra fekvő tanyákön összpontosuljon.

2.

Gyenyikin csapatainak a 8. és 9. vöröshadsereg ellen támadó csoportosítása igyekezett elfoglalni a Donyec-medencét, és balszárnyával kijutni Ukrajnába. Gyenyikin serege jobbszárnyának fő feladata az volt, hogy szétverje a 10. vöröshadsereget, és elfoglalja Caricint.

Az ellenség a Velikoknyazseszkajánál elszenvedett vereség után nem tanúsított különösebb élénkséget hadseregünk arcvonalaának balszárnyán és a középső szakaszán. De mivel a 8. és 9. vöröshadsereg visszavonult, és a 10. vöröshadsereg jobbszárnya fedezetlen maradt, Jegorov parancsot adott a hadsereg lövész magasabb egységeinek, hogy vonuljanak vissza a Szal folyó vonalára. A lovas hadtest azt a parancsot kapta, hogy a Manics folyó jobbpartján széles arcvonalon foglaljon védelmi állást, és biztosítsa a hadsereg lövész magasabb egységeinek szervezett visszavonulását az új védelmi vonalra, majd e feladat végrehajtása után vonuljon vissza a vasútvonalra mentén.

Május 18-án a hadtest hadosztályai védelemre rendezkedtek be a Manics folyó partján. A hadtesttörzs Velikoknyazseszkajában települt. Néhány napig a hadtest arcvonalaán az ellenség nem tanúsított különösebb élénkséget. A hadsereg lövész magasabb egységei nyugodtan visszavonultak, és május 20-ára elfoglalták a védelmi állásokat a Szal folyó északi partján. Mivel a fehérek meg sem kísérelték üldözni őket, úgy gondol-

tam, hogy más irányból készülnek csapást mérni ránk. Az ellenség csoportosításának és főcsapása irányának megállapítására széles arcvonalon felderítést szerveztünk. A felderítő alegységek parancsot kaptak, hogy haladéktalanul ejtsenek foglyokat. A felderítők jelentései, különösen pedig a foglyok vallomásai és a helybeli lakosok tájékoztatása alapján sikerült megállapítanunk, hogy a fehérek felhasználták a Donyec-medence körzetében támadó balszárny csoportosításuk sikeres előrehaladását, és Pokrovszkij tábornok három hadosztályos lovas hadtestét összevonták Kazacsij-Homutyec-tanya körzetében. Közben Zserebkov, Dalnij szakaszon átkeltek a Manicson azzal a feladattal, hogy Bolsaja Martinovka, Romanovszkaja és Kotyelnyikovszkaja állomás irányába támadjanak, majd a Donra támaszkodva megkerüljék a 10. hadsereg jobbszárnyát és Kotyelnyikovszkaja körzetében átvágják a Caricinba vezető vasútvonalat. Azonnal jelentettem a hadseregparancsnoknak Pokrovszkij feltételezett szándékát, és csakhamar megkaptam a parancsot, hogy a hadtestet a hadseregparancsnok tartalékként a Kugyinov, Taraszov, Andrejevskaja és Pletnyev helységektől északra levő magaslatok északi lejtőin gyülekeztessék.

Május 25-én a hadtest összpontosult a fent említett körzetben. Ez volt az első alkalom, hogy hadosztályaink egy helyen gyülekeztek. Elkeseredett harcok és megfeszített éjjeli és nappali menetek voltak mögöttünk. Az emberek és a lovak kimerültek. Hogy a hadtest legalább egy kicsit erőre kapjon, pihenőt rendeltem el, és tábori őrsöket állítottam fel. A harcosok egy pillanat alatt leszedték a nyeret a lovakról, megbéklyózták, és kicsapták őket legelni. Alig telt el tíz perc, az egész hadtest mély álomba merült. A látóhatárt lezáró távoli dombokig a sztyeppén mindenütt alvó ezredek heverték. A magas fű eltakarta a pihenő harcosokat. Messzire hangzott horkolásuk, s elnyomta a tücskök ciripelését. Mintha semmi sem tudta volna megzavarni az emberek álmát.

Nem mindennapi látvány volt. Álltam és gyönyörködtem benne. Íme, ezek a vitézek, a szovjethatalom védelmezői! A hadtestben a sokarcú Anteust láttam, aki az anyaföldtől kapta erejét.

A fáradtság azonban engem is elálmosított. Leterítettem köpenyemet a bricska alá, amelyen békésen aludtak a küldön-

cök és a kürtös, és egy pillanat alatt elaludtam. De nem sokáig pihenhettem. Félálomban éreztem, hogy valaki megböki a lábamat. Felnitottam a szememet, és Jegorov hadseregparancsnokot láttam magam előtt.

— Bocsánatot kérek — mondta tréfásan —, hogy megzavartam édes álmodat, de mit tegyek, ha már egyszer az a feladatom, hogy még azt se hagyjam békén, aki megérdemelné. Szemjon Mihajlovics, mennyi idő szükséges, hogy a hadtest felsorakozzék? — és választ sem várva folytatta: — Az ellenség ma Pletnyev-tanya közelében átkel a Szal folyón, és nagy erővel igyekszik átjutni a jobbpartra. Ha törik, ha szakad, meg kell hiúsítanunk a fehérek átkelését, és meg kell semmisítenünk a már átkelt egységeiket.

Jelenttem a hadseregparancsnoknak, hogy a hadtest húsz percen belül felsorakozik, és megparancsoltam a kürtösnek, fújjon riadót.

A kürt jelére a hadtest felriadt, mint egy megzavart hangyaboly. A hadseregparancsnokkal együtt figyeltük, hogyan szerveződnek az egyes lovasok rajokba, a rajok szakaszokba, a szakaszok századokba és a századok ezredkebe. Nem telt bele húsz perc, és a hadtest törzsfőnöke jelentette, hogy a hadtest felsorakozott.

— Ez aztán a fegyelem! — mondta Jegorov, és megkért, adjak alá egy jó lovat.

Amíg előhozták a lovat, kiterítettük a térképet, és jelenttem elképzeléseimet a hadtest hadműveleteiről. A 6. hadosztály nyugatról, Andrejevskaja irányából, a 4. hadosztály pedig keletről, Gurejev-tanya felől mér csapást, azzal a céllal, hogy Pletnyev-tanyánál elvágjuk az átkelt fehérgárdistákat, és megsemmisítsük őket.

— Jól van — mondta Jegorov —, jóváhagyom az elhatározását. A 6. hadosztályt én magam vezetem rohamra.

Lassan alkonyodott. Már kihunytak a leáldozó nap utolsó sugarai, amikor a 4. hadosztály, a terep hajlatait kihasználva, előrenyomult a Szal folyó jobbpartjára. A 4. hadosztállyal haladtam, és távcsövön figyeltem, amint a 6. hadosztály, visszavonuló gyalogságunkkal együttesen, harcba ereszkedett az ellenséggel.

Már egészen sötét volt, amikor a 4. hadosztály Gurejev-tanya irányából egészen közel férközött Pletnyev-tanyához, és

menetből felfejlődve, csapást mért az ellenség átkelt egységeinek hátába. Azokat a fehérgárdistákat, akiknek sikerült átkelniük a Szal folyó jobbpartjára, vagy lekaszaboltuk, vagy foglyul ejtettük. A hadosztály szárnyaira küldött szekeresgéppuskák közvetlen közélről megsemmisítették a folyóhoz menekülő fehérgárdistákat. Egy óra alatt befejeződött a harc, és visszaállítottuk egységeinknek az ellenség átkelése előtt elfoglalt helyzetét.

A 4. hadosztály a hadtest előző elhelyezkedési körletébe vonult vissza.

Amint elindultunk Pletnyev-tanyáról, két harcos vágat hozzám az élezred menetbiztosító osztagától, és jelenti, hogy a tanyától négyszáz méterre nyugatra súlyos sebesülten fekszik a hadseregparancsnok. Azonnal a megjelölt helyre vágattam. Jegorov a bal vállán sebesült meg. Döglött lova mellett feküdt. Két harcos az erős vérfolyást igyekezett elállítani. Nyeregtáskámból tiszta ruhát vettem elő, csikokra téptem, és átkötöttem sérült vállát, azután a harcosok segítségével óvatosan egy géppuska-szekérre fektettem. Jegorov hallgatott. Csak azt kérte, hogy lováról vegyük le a nyeret, és tegyük melléje a szekérre.

Megparancsoltam a törzsfőnökömnek, hogy Iljinka községtől északra összpontosítsa a hadtestét, én pedig Remontnaja állomásra vittem a hadseregparancsnokot, ahol különvonata vesztegelt. A vagonban orvosi segélyben részesítették. Ezután Jegorov jobban érezte magát és elbeszélte, hogyan sebesült meg. Kiderült: ahelyett, hogy megkerülte volna az ellenség szárnyát, segíteni akarván visszavonuló gyalogságunknak, nem várta meg a teljes sötétséget, hanem Apanaszenko hadosztályparancsnokkal együtt frontális rohamra vezette a 6. hadosztályt. Amikor a hadosztály már csak négyszáz méterre volt Pletnyev-tanyától, a fehérek a tanya északnyugati széléről fergeteges géppuskatűzet nyitottak. A géppuskatűz és az oldalozó tüzérségi tűz következtében elakadt a 6. hadosztály rohama. Ebben a rohamban sebesült meg Jegorov.

A hadseregparancsnok vonata Caricinba készülődött. Jegorov elbúcsúzott tőlem, s addig, amíg Kljujev, a hadsereg törzsfőnöke át nem vette a hadseregparancsnokságot, rám bízta a hadsereg csapatainak vezetését.

A. I. Jegorovot nagyon tiszteltem. Nagytudású katonai

szakembernek tartottam, aki hű volt a forradalmi néphez, becsületesen szolgálta tudásával és tapasztalatával. Tetszett nekem, hogy szerény, nem kérkedik a képzettségével, amit nem-egyszer megtettek a régi tiszték. Különösen lenyűgözött bátorsága a harcban, s az, hogy ő, a hadseregparancsnok — ha erre szükség volt — együtt indult rohamra a vöröskatonákkal.

Egészen Caricinba elkísértem a sebesült hadseregparancsnokot. Az állomáson váratlanul összetalálkoztam Fjodor Praszolovval, platovszkajai szomszédommal. A 4. hadosztály 20. lovas ezredében szolgál Gyenyisz fivérem századában.

— Hát téged mi szél hozott erre, Fjodor? — szólítottam meg Praszolovot. Megállította lovát, én pedig odamentem hozzá.

— Milyen jó, hogy megláttam, másképp sehogy sem tudtam volna megtalálni. Ezek az átkozott kadétok szusszanásnyi időt sem hagynak — mondta Fjodor, és csak ezután válaszolt kérdésemre: — Lőszerért jöttem.

Levett a bricskáról egy kötéllel szorosan átkötött piszkos, rongyos zsákot, amely félig volt holmival.

— Itt van Gyenyisz bundája meg csizmája, vedd magadhoz, Szemjon Mihajlovics, mert egy-kettőre széthurcolják.

— Mire kellene ez nekem? Add oda Gyenyisznek, ha egyszer az övé.

Praszolov ijedt, tágra nyílt szemmel nézett rám, majd lehorgasztotta a fejét.

Megéreztem, hogy valami nincs rendben, és zavartan kérdeztem Praszolovot.

— Hol van Gyenyisz? Miért nem kerül a szemem elé?

Fjodor hallgatott, aztán vontatottan megszólalt:

— Nincs már Gyenyiszünk! Azt hittem, hogy tud róla...
Elesett Gyenyisz. Megölték a kadétok.

Nem akartam hinni a fülemnek.

— Gyenyisz meghalt? Mit fecsegsz összevissza, Fjodor? Hol? Mikor?

— Én magam nem voltam ott, a bunda már tavasz óta nálam van. Itt van, Fegyá, mondta, tedd fel a lőszeres kocsi-ra. Nem akármilyen bunda ez, az apám viselte — folytatta Praszolov könnyezve. — Hallottam, a századdal a mieink segítségére sietett, de kadétokra bukkant. Anyátok Platovszkájában maradt. Sok embert megöltek, Gyenyisz haslövést kapott. Addig rázódott a bricskán, míg elfolyt a vére...

— És hol temették el? — vágtam közbe.

— Hogy lett volna temetés, Szemjon Mihajlovics, amikor a kadétek a sarkunkban voltak?

Hideg súlyként feküdt a szívemre bátyám halálhíre. A rám maradt utolsó holmikat néztem, apám öreg, kopottas bundáját meg az elviselt, foltos nemezcizmát, és egyre csak órá gondoltam.

A sovány, toprongyos Fjodor levette fejről a kifakult kozák kucsmát, és lehorgasztott fejjel állt Gyenisz holmijai mellett.

— Legyen a tiéd — mutattam a bundára és a nemezcizmára. — Öltözz fel becsületesen, nem hasonlítasz harcosra, úgy jársz-kelsz, mint egy koldus.

Praszolov vette a zsákot, belegyömöszölte Gyenisz holmijait, és görnyedten a bricskához ballagott. Öt perc múlva már el is indult, haragosan szidva a lovát.

Sokáig álltam mozdulatlanul, és a távoli tüzérségi tüztől vörösre festett, alkonyodó eget néztem. Lepergett előttem Gyenisz rövid, harcos élete.

Eszembe jutott, amint egyszer Gyenisz egy éppen ilyen alkonyatkor Gorodovikov jelentésével vágatott hozzám. Tajtékes lovát egy géppuska-szekérhez kötötte, amely a hadtesttörzs ablakánál állt, berontott a törzsre, nem is köszönt senkinek, hanem rögtön a hadosztály sikeres harcáról kezdett beszélni. Fekete, néha-néha rebbenő szemében a harci vágy tüze égett, energikus, napégette arcán pedig a dicsőség öröme fénylett. Akkor éppen szükségem lett volna egy ügyes hírvivő parancsnokra. Végighallgattam Gyeniszt, és javasoltam neki, maradjon nálam.

— Még mit nem, bátyácskám? — csodálkozott Gyenisz. — Ennél jobbat nem tudnál kitalálni, hogy magadhoz láncolj? Nem, az én helyem ott van, ahol a kadéteket kaszabolják — és végig sem hallgatta érveimet, sietősen kezembe nyomta a jelentéseket, és belelovagolt az éjszakába. Büszkén gondoltam akkor a testvéremre: ragyogó parancsnok lesz belőle. Nem régen kapta meg a Vörös Zászló érdemrendet, és, lám, már nincs az élők sorában.

A Pletnyev-tanyánál vívott harc után az ellenség felhagyott azzal a kísérlettel, hogy áttörje a 10. hadsereg védelmét ezen a szakaszon, és átcsoportosította erőit a Tyihoreck—Caricin vasútvonal irányába. Amikor azonban megerősítettük a vasútvonal védelmét, a fehérek jelentős erőket összpontosítottak hadseregünk szárnyai előtt, megkezdték az átkelést a Szal folyón, és átkarolással fenyegették a szárnyakon elhelyezkedő lövész egységeinket. Az átkarolás veszélye miatt a 10. hadsereg visszavonult az Akszaj—Jeszaulovszkij folyó vonalára.

Június 1-én a hadtest azt a parancsot kapta, hogy fedezze a hadsereg lövész magasabb egységeinek visszavonulását az új védelmi vonalra. A parancs végrehajtása érdekében a hadtest csapatai Romanovszkaja, Nyizsnyij-Zsirov, Krjukov, Mojszejev, Iljinka, Kugyinov, Andrejevskaja és Gurejev helységek vonalában széles arcvonalon foglaltak védelmet. Védelmünk arcvonala nem volt összefüggő. A főerőket a fent említett helységek védelmére összpontosítottuk, amelyeket a hadtest önálló egységei és alegységei szálltak meg. A helységek közötti térközök az egységek által kirendelt harcbiztosító alegységek megfigyelése alatt álltak. A csapatok feladatához tartozott a felderítő szolgálat megszervezése is védelmi szakaszuk előtt, valamint a kapcsolat tartása a szomszédokkal.

Az ellenség igyekeztén áttörni a lovas hadtest elnyújtott védelmi arcvonalát, jelentős erőket összpontosított Romanovszkaja, Nyizsnyij-Zsirov szakaszán, és támadásba ment át.

A fehérgárdisták támadásai napról napra hevesebbé váltak. Az ellenség újabb és újabb erőket vont össze. Nem tudtam erre a szakaszra megfelelő erősítéseket küldeni, mert különben a vasútvonal megbízható fedezet nélkül maradt volna.

Az ellenség áttöréssel fenyegette a hadtest védelmét ezen a szakaszon. Nehogy a fehérek betörjenek csapataink mögé, úgy döntöttünk, hogy június 3-án éjszaka kivonjuk a hadtestet a harcból, és kedvezőbb vonalon, az Akszaj—Kurmojarszkij folyó jobb partján, Verhnye-Kurmojarszkaja falutól a Darganov-tanyáig foglaltunk védőállást.

Ezen a védelmi vonalon a hadtest öt napig heves harcokat

vívott az ellenséggel. A nagy veszteségek ellenére a fehérgárdisták makacsul rohamoztak. Védelmünk jobbszárnyán Pokrovszkij, Satyilov és Ulagaj tábornok lovas hadtesteit vetették be. Ugyancsak ide irányították a Vrangel tábornok hadműveleti alárendeltségében levő gyalogos magasabb egységeket is.

Június 7-én a fehérek különösen erélyes támadást hajtottak végre, arra számítván, hogy a gyalogság és a lovasság fölényben levő erejével megtörik a hadtest ellenállását. A 6. hadosztály szakaszán egész nap ropogtak a puskák, kerepeltek a géppuskák, és dörgött a tüzérségi tűz. Egymást érték a heves lovas és gyalogos rohamok. A 6. hadosztály és a 4. hadosztály csapatainak egy része egy pillanatra sem hagyta abba a harcot. Férfias bátorsággal védekeztek a vöröslovasok. Védelmünk sikeréhez hozzájárult állásaink rendkívül sikeres elhelyezkedése és a hadtest nagy tüzereje. A tüzerek és géppuskások a tűz vezetésére ügyesen kihasználták tüzelőállásaikat.

Estére az ellenség kudarcot vallott a 6. hadosztály szakaszán, s ezért megszüntette a rohamokat. Ennek ellenére világos volt, hogy erőit átcsoportosítva, a következő napon más szakaszon igyekszik áttörni a hadtest védelmét. Időközben a 10. hadsereg magasabb egységei visszavonultak, és elfoglalták állásaikat az Akszaj—Jeszaulovszkij folyó mentén. Ily módon a hadtest végrehajtotta feladatát. Ezt figyelembe véve, és mivel a hadtest kifáradt a szüntelen harcokban, úgy döntöttem, hogy éjszaka a hadtestet kivonom a harcból, és Gremjacsaja állomásra összpontosítom, onnan pedig a vasútvonal mentén lövész csapataink védőállásai mögé vezetem.

Parancsot adtam Apanaszenko hadosztályparancsnoknak, hogy a sötétség beálltával vonja ki a védelemből a 6. hadosztályt, majd a hadtest jobbszárnyára lovagoltam, hogy megismerkedjem ennek az arcvonalszakasznak a helyzetével. Útközben betértem Szigyenkóhoz, a hadtestellátó-szolgálat vezetőjéhez. Kiadtam a szükséges intézkedéseket a hadtáp hátra-telepítésére, és tovább akartam menni, de a hadtáposok megkértek, ebédeljek velük.

Ülünk a fűvön, ebédelünk, s mellettünk elsétál egy langaléta termetű, sovány kozák, ugyancsak viseltes huszármentében, rongyos sapkában. A kozák ruhája poros, tekintete fáradt, a vállán kötőfék. Odahívtam, egyen ő is borscsot.

— Köszönöm — válaszolt a kozák, és leült mellém. Együnk elébetolt egy tál borscsot, és ő mohón, nyelvét is megégetve, kanalazni kezdte.

— Honnan jössz, kozák? — kérdeztem.

— Elszökött a lovam, kerestem a sátánt, de úgy elillant, mint a kámfor.

— Úgy látszik, Bugyonnij elvtárs, eladta a cigány a gebéjét Ulagajnak — tréfálkozott Szigyenko.

Amikor a kozák meghallotta a nevemet, a bögrébe eresztette kanalát, és sűrűn pislogva bámult rám. Csodálkozásában még a száját is nyitva felejtette.

— No, mit nézel, nem ismertél meg?

— Hogy is mondjam, már harmadnapja ön után űholok. A kozák felpattant, és zavarodottan nézett körül.

— Kegyelmezzon! Jó szóval hívott, enni adott, engem meg, kutyafit, azért küldtek, hogy elfogjam, és meg... de a kezemet sem tudom felemelni.

A kozák kiráncigálta a zsebéből a revolvert és a földre dobta.

— No, ne habozzon, lőjenek agyon.

— Ha már bevallottad, nem lövünk agyon.

— Akkor fogadjon be magához, becsületesen fogom szolgálni.

— Jól van. Melyik faluból való vagy?

— Kubáni vagyok.

— Micsoda szerencse! Koleszov kozákjaihoz küldjük?

— Nem, én ön mellett akarok szolgálni.

— Hogyisne! — és mereven a szeme közé néztem.

A kozák kihúzta magát:

— Bűnös vagyok, nem sikerült, lőjenek agyon!

Megparancsoltam Szigyenkónak, alaposan vallassák ki, és ellovagoltam a 4. hadosztályhoz.

Útközben felkaptattam az egyik magaslatra, felmásztam az ott levő szénaboglyára, és az ellenség által elfoglalt falvakat kezdtem vizsgálgatni. A magaslatról, amely Verhnyij-, Jablocsnyj-tanyától délkeletre feküdt, távcsövön keresztül nagyszerűen be lehetett látni Pohlebin, Majorszki és Kotyelnyikovszki falvakba.

Kezdetben alig volt figyelemre méltó látnivaló, de az egyik falu körül hirtelen lovasokat vettem észre. Tovább figyeltem,

és megállapítottam, hogy több fehérgárdista lovas ezred laza alakzatban fejlődik egymás mögött. Nem volt nehéz megállapítani: az ellenség több lépcsős harcrendet alakított, hogy lovas rendben megtámadja hadtestünket. A harcrend mélysége lehetővé tette az ellenségnek, hogy a tüzérségi tűztől minimális veszteségeket szenvedjen, továbbá, hogy a védelmi állásunk elleni roham idején állandóan növelje erőit. Már esteledett, a fehérek tehát nyilvánvalóan éjszaka akarják megtámadni a hadtestet, hogy ezzel is csökkentsek tüzérőnk hatásszögét. Feltehetően arra a következtetésre jutottak, hogy puska-, géppuska- és tüzérségi tűz özönében értelmetlen dolog folytatni az állásaink elleni nappali támadásokat.

A fehérek a 4. hadosztály 20. lovas ezredének védelmi szakaszán készültek támadásra, amelynek állásai mögött a hadosztály tartalékban levő 19. ezred helyezkedett el. Több egységünk nem tartózkodott ezen a szakaszon, és arra már nem volt idő, hogy más arcvonalszakaszból dobjak át ide erőket és tüzefegyvereket. Mit tegyünk, védekezzünk vagy visszavonuljunk?

A visszavonulással már elkéstünk, minthogy a fehérkozások ezt észrevették volna, azonnal üldözésbe mentek volna át, és a dandár nagyon veszélyes helyzetbe kerülne. Éppen ezért úgy döntöttem, a dandárnak feltétlenül védekeznie kell, és ha az ellenség megközelíti állásait, minden tüzefegyverrel tüzet kell zúdítania rá, szét kell zilálnia harcrendjét, és aztán ellenlökést kell végrehajtania. A 19. és 20. ezred a hadtest legjobb ezredei közé tartozott. Erős tüzérségük és elegendő mennyiségű géppuskájuk volt. Bizton lehetett rájuk számítani.

Miután így döntöttem, leugrottam a szénaboglyáról, lóra ültem, és a 20. ezred védelmi körletébe vágtattam. Már siettem elém Maszlakov, az 1. dandár parancsnoka, aki szintén észrevette a fehérgárdisták csapatösszevonásait. Megparancsoltam Maszlakovnak, haladéktalanul vitesse a 19. és 20. ezred minden géppuskáját és tüzérségét a peremsávba, a dandárt pedig rejtve sorakoztassa fel ellenlökésre, kétlépcsős lovas rendben (a 19. ezred az első, a 20. ezred a második lépcsőben).

A dandár harcrendjének ilyen felépítése lehetővé tette a csapás erejének a növelését ellenlökés közben, és megnehezítette az ellenségnek, hogy megállapítsa a támadó lovas egységek erejét.

Maszlakov nemsokára jelentette, hogy a tüzérség és a géppuskák elfoglalták a kijelölt tüzelőállásokat, s a dandár felsorakozott az ellenlökéshez.

A fehérek máris megindultak. Lépésben haladtak, lépcsőnként laza arcvonallal, ezred ezred után, szigorúan betartva az előírt távközöket. Olyan sok fehérgárdista közeledett, hogy a félhomályban úgy rémlett, sáskafelhő közelit felénk, amely felfalja a nap egyre gyengülő fényét.

A dandár tüzérsége gyors tüzet lőtt az ellenségre. A fehérek oszlopa előrelendült. Tompán csillogott a sok ezer penge, és a fehérgárdisták vágóban rohamra indultak. Ekkor azonban kerepelni kezdett a dandár negyven géppuskája, és a fehérgárdisták első lépcsője meghökölt a gyilkos tüzeléstől, visszafordult, és összekeveredett a következő lépcsővel. Az ellenség támadása megtorpant. Itt volt az ellenlökés ideje. Megparancsoltam, hogy vigyék a dandár szárnyaira a szekeresgéppuskákat, és kiadtam a vezényszót: „Kardot ránts! Utánam! Rohamra! Indulj!” Az 1. dandár hatalmas harci hurrá kiáltással, túlharsogva a géppuskák kerepelését, vágóban száguldott ellenlökésre. Lávaként özönlött a dandár az ellenségre. Mellettem egy hatalmas pejlovon vágtatott Grigorij Maszlakov, a dandárparancsnok. Ennek a nagyerejű és vakmerő embernek volt néhány hibája, de ezeket feledtette bátorsága a harcban, és az a tulajdonsága, hogy személyes példájával magával tudta ragadni a harcosokat, és győzni tudott.

A dandár az ellenség közelébe ért, behatolt a harcrendjébe, karddal és pisztollyal harcolt. Nehéz lenne leírni ezt az elkeseredett vagdalkozást az éjszakai sötétségben. A pengék csattogása, lövések, káromkodások, a sebesültek kiáltása és nyögése, a lovak dobogása és nyerítése, a géppuskák kerepelése és az ágyúk dörgő ugatása körös-körül. A sötétségben nem lehetett megkülönböztetni, hol vannak a mieink, hol az ellenség, mivel mindenki oroszul kiáltozott és szitkozódott. Csak az érzés súgta meg, hol van az ellenség. Lefoglalt a harc, mind messzebb és messzebb kerültem a zömtől, és nem vettem észre, hogy túlságosan előrerugtattam. Körülöttem hirtelen minden csendes lett, és előttem sem volt már senki. Elvágtat mellettem egy kozák. Megcéloztam, de a pisztolyom csütörtököt mondott. Kifogyott a töltény a tárból. Visszafordultam, megállítottam a lovat, és hallgatóztam. Balról és előlről harci zaj. Egyes

lövések váltakoztak rendszertelen sortüzekkel. Kivettem a pisztolyból, és kezdtem megtölteni a tárt. Hirtelen jobbról és balról lódobogás hallatszott, majd a következő pillanatban valaki meg-rántotta a köpenyem ujját. Négy kozák jobbról és balról köpenyem szélét és ujját ráncigálva, kiáltozott:

— Fogd, fogd a sátánját! Vörös!

— Kit fogtok ti, hogy az ördög vinne el benneteket? — kiáltottam, s úgy határoztam, hogy fehérgárdista tisztnek adom ki magamat. — Majd megmutatom nektek, gazfickók, hogy milyen vörös vagyok.

— Bocsánat, nagyságos uram, nem ismertük meg.

— Most pedig előre, utánam — parancsoltam a kozákoknak, és a harci zaj irányába vágtattam.

No, gondolom, megmenekültem. De mit csináljak ezután? Mind jobban és jobban növeltem a ló sebességét, igyekeztem elszakadni a kozákoktól. De a kozákok, úgy látszik, nem akartak elmaradni tőlem, és mintegy harminc méterre mögöttem lovagoltak.

A hold kikandikált a felhők mögül, s halvány fényével megvilágította a sztyeppét. Ez már egyáltalán nem volt az inyemre. A holdfényben a kozákoknak nem lesz nehéz megállapítaniuk, kit követnek. Még jobban hajszoltam a lovat, és balra fordultam, abba az irányba, ahol mintegy négyszáz méternyire tombolt a harc. Az 1. dandár lépésben vonult vissza az ellenség elől, közben szakadatlanul tüzelt. A fehérgárdisták is lépésben támadtak, s lóhátról lövöldöztek a mieinkre.

Nehéz, ólmos felhők úsztak a hold korongja felé. Köröskörül holttestek, lótetemek heverték, és sebesültek kiáltoztak. Már éppen élesen jobbra akartam fordulni a visszavonuló dandár szárnya felé, és csak azt vártam, hogy a felhő eltakarja a holdat, amikor hirtelen jobbról, öt lépésre tőlem egy ember teljes testmagasságában felegyenesedett, és így kiáltott:

— Bugyonnij elvtárs, segítsen!

A sebesült Jasa Grebennyikov kiáltozott, akit már a hadjárat kezdete óta ismertem. Hirtelen az üldöző fehérkozákok felé fordítottam a lovamat, és közvetlen közélről rájuk sütöttem a pisztolyomat. Az első lövéssel megöltem egy kozákot, akinek a lovát gyorsan megkaparintotta Grebennyikov. A második kozák elejtette a kardot, a hasához kapott, és kiáltozva elvágatott. A többi megfordította a lovát, és beleveszett a sötétségbe.

Az 1. dandár és a fehérek közötti tűzharc csendesedett. A kozákoknak szemlátomást elment a kedvük a további támadástól, és csak azért támadtak, mert a tisztjeik hajsztolták őket. Grebennyikovval lépésben mentünk tovább, és hallgattuk a sötétben a harci zajt. A kozákok hirtelen félbeszakították a tüzelést, és megtorpantak. Balról, egészen távolról, de mindjobban és jobban közeledve, sok hangú, dübörgő hurrá hallatszott. A hatalmas harci kiáltás bénítólag hatott a fehérgárdistákra, abba-hagyták a tüzelést, és kezdtek visszavonulni.

Csakhamar kiderült, hogy a 6. lovas hadosztály közeledett Gremjacsjához, és meghallván a harci zajt, a lövöldözés irányába fordult, s megtámadta a 4. hadosztály 1. dandárjával harcban álló fehérkozákokat.

4.

Miközben a hadtest Gremjacsjaja állomáshoz közeledett, a hadosztályparancsnokok jelentést tettek magasabb egységeik állapotáról. Apanaszenko káromkodott:

— Átkozott fehérek, mint a farkascorda, úgy loholnak a zsákmány után, nem hagynak nyugton sem éjjel, sem nappal. Mondd csak, Szemjon Mihajlovics, az emberek meddig bírják ki evés, de főként alvás nélkül? A harcosok menet közben elalszanak, álmukban lefordulnak a nyeregből. Pihenőt kell adni az embereknek, meg kell etetni a lovakat.

Igaza volt Apanaszenkónak. A 6. hadosztály már több napja elkeseredett harcokat vívott, és az ellenség többszörös túlerőben levő csapatainak fő csapásait tartóztatta fel. Az emberek napok óta nem aludtak, nem volt idejük enni és a lovakat megetetni. A hadtest egységei csak rendkívül megfeszített akaratereővel tudták visszaverni az ellenség számtalan rohamát, és átlendülni ellenlökésbe, csak a forradalomhoz való határtalan hűség tartotta nyeregben lovasainkat. De a hősök képességeinek is megvannak a határai.

Az Akszaj—Kurmojarszkij folyó vonalán vívott harcoknak az volt a céljuk, hogy a 10. hadsereg lövész magasabb egységei számára minél több időt biztosítsunk a védelem megszervezésére

az Akszaj—Jeszaulovszkij és Gnyilaj Akszaj folyók mentén. E harcok után a hadtestet hadseregünk védelmi állásai mögé kellett pihenőre vezetnem. Az ellenség nyomása azonban a vártnál sokkal erősebbnek bizonyult. Négy nap, négy éjjel nem volt ideje a pihenésre a hadtest egyetlenegy egységének sem. A tíz kilométerre levő Gremjacsa állomásra való visszavonulás szintén nem biztosított a hadtest számára pihenőt, minthogy nyilvánvaló volt, hogy az ellenség reggel támadásra indul a vasútvonal mentén, abba az irányba, amerre a hadseregparancsnok parancsa szerint vissza kellett vonulnunk.

Megtanácskoztam a helyzetet a törzsfőnökkel és a hadosztályparancsnokkal, s úgy határoztam, az éj leple alatt pihenőt tartunk, hogy az emberek alhassanak néhány órát, és megégethessék a lovakat. Úgy terveztük, hogy ha az ellenség éjszaka a vasútvonal mentén támad, hajnalban váratlan ellencsapást mérünk a szárnyára, és ezzel biztosítjuk a hadtest visszavonulását a kijelölt irányba. Az emberek ereje már fogytán volt. Attól lehetett tartani, hogy a biztosítószolgálatra kijelölt harcosok sem tudnak talpon maradni, ledőlnek és elalszanak.

— Hadd pihenjen az egész hadtest, hajnalig úgy sincs sok idő — döntöttem.

A pihenőre egy nagy szárazeret választottunk ki, amelynek az alján patak csörgedezett, és sűrű fű nőtt. Magamhoz hívtam Szigyenkót, a hadtestellátó-szolgálatának főnökét, Sznyezskót, a tüzérség parancsnokát és a hadosztályparancsnokokat, s megparancsoltam nekik, adjanak enni az embereknek, és mindenki feküdjön le aludni.

— A pihenésre adok pontosan... — az órára néztem. Hajnalig alig volt több mint négy óra. Ez nagyon kevés. De hogy jó kedvre derítsem a harcosokat, és bebizonyítsam, milyen rengeteg idejük van az alvásra, azt mondtam, a pihenőre pontosan kétszáznegyven percet adok.

— Igen, kétszáznegyven perc, ez sok — dörmögött Apanaszenko. — Várjon csak — fordult hirtelen hozzám. — Ha mindenki alszik, ki fogja őrizni a hadtestet?

— Majd mi őrökünk, Kovaljovval. Neki, mint a hadtestparancsnok küldöncének, nem szabad aludnia, ha egyszer a hadtestparancsnok sem alszik. A hadosztályparancsnokok jelöljék ki a közelbiztosítókat, és adjanak nekik engedélyt a pihenésre, amíg fel nem keltem őket. Ön pedig Sznyezsko elvtárs,

állíttasson fel a szárazér partján egy ágyút, és töltesse meg. Ha elsütöm a löveget, mindenki pattanjon fel a keze ügyébe kerülő első lóra, és késlekedés nélkül harcoljon.

Néhány pillanat múlva az egész hadtest aludt.

Megérkezett Szigyenko, és jelentette, hogy nem minden ezredben ettek a katonák, mert mihelyt megkapták a parancsot a pihenésre, rögtön a lovuk lábához dőltek.

— Hát már hogy ettek volna? Volt, amelyiknek még a lovát sem volt ereje megbéklyózni.

— No, jól van, menjen, pihenjen — tanácsoltam.

A hadtest aludt. Lassan végiglovagoltam az alvó harcosok között, aztán visszatereltem a legelészés közben eltávolódó lovakat. Grisa Kovaljov, a küldöncöm, mint az árnyék, követett mindenüvé. Lehajtott fejjel bóbiskolt a nyeregben, és csak akkor riadt fel, amikor a lova egy-egy hirtelen mozdulatot tett.

A heves harcok utáni szokatlan csendet csak néha szakította meg az éjszakai madarak rikoltozása és a legelésző lovak nyerrítése. Az ég kissé kitisztult, és világosabb lett. A mély völgyteknőre köd ereszkedett, amely szürke takaróval borította be az alvó harcosokat. Felmentem a szárazér meredek partjára, ahonnan látni lehetett a hadtest egész táborát. Minden csendes volt. Néhány ló elkóborolt Verhnye—Jablocsnij-tanya felé. Odalovagoltam hozzájuk, és hosszú farkukról megállapítottam, hogy **kozák** lovak. A hadtestben nem voltak ritkák az ilyen állatok. Gyakran elfogtunk kozák lovakat a harcokban, ezért nem csodálkoztam rajtuk. Arra gondoltam, hogy a harcosoknak még nem volt idejük levágni a lovak farkát.

A pihenésre kijelölt idő már lassan lejárt. Milyen keveset is aludtak a harcosok! Egyelőre mindenütt csend és nyugalom — hadd aludjanak még egy órát, amig ki nem virrad.

Kovaljov felköltötte a közelbiztosítót, én pedig levettem a lovamról a nyeret, kikötöttem két kantárszárra, aztán táborigyát készítettem magamnak: a nyeret meg a köpenyt a fejem alá tettem, és betakaróztam. Szörnyű fáradtság döntött le a földre. Néhány nap óta nem került le lábamról a csizma. Nagy nehezen lehúztam az egyiket. A lábam elzsibbadt, a kapca szinte hozzáégett. Már éppen a másik csizmát is le akartam venni, amikor hirtelen észrevettem, hogy a száraztrágyából rakott, alig pislákoló tábortűznél ülő közelbiztosító harcosokhoz egy csoport lovas érkezett.

— Hé, kozák, adj tüzet — kiáltotta az egyik lovas, és lehajolt, hogy felvegye az izzó parazsat. A hajnali szellő fel-szította a tüzet, és megvilágította a lovas arcát és mellét. A jobb válláról leomló köpeny alól kilátszott a tiszti vállpánt.

— Fehérek!

Mintha felrántottak volna. Előkaptam a pisztolyt, két ugrással a tiszt mellett termettem, és közvetlen közélről rálőttem. A tiszt sebesült jobb vállához kapva, felkiáltott:

— Mi az, mit csinálsz? — Sehogysem fogta fel ésszel, hogy a vörösök táborába került.

A lövés hallatára száz meg száz ember ugrott talpra. A fehérgárdista járőrt egy szempillantás alatt a harcosok gyűrűje fogta közre.

— Dobjátok el a fegyvert, másszatok le a lóról — parancsoltam a megzavarodott fehérgárdistáknak.

Ott helyben kikérdeztem a sebesült tisztet, és megállapítottam, hogy oszét nemzetiségű, és Ulagaj hadtestének 2. Tyereki hadosztályától kiküldött járőr parancsnoka. Az még érdekesebb volt, hogy a 2. Tyereki hadosztály ugyanabban a szárazérben helyezkedett el pihenőre, ahol a mi hadtestünk időzött. A pihenő ellenségtől alig hatszáz méter választott el bennünket. Most már megértettem, kinek a lovait gondoltuk Kovaljovval zsákmányolt kozák lovaknak.

Azonnal cselekednünk kellett.

Magamhoz hívtam a hadosztályparancsnokokat, és megparancsoltam: zaj nélkül sorakoztassák fel a hadosztályokat. Tizenöt perc múlva a hadtest egységei készen álltak a harci feladat végrehajtására. A 6. hadosztály parancsot kapott, hogy kerüljön a fehérek hátába, vágja el a Verhnye—Jablocsnij-tanya felé délnyugati irányba vezető visszavonulási útjukat, és a 4. hadosztállyal együttműködve, amely északkeletről karolja át az ellenséget, indítson rohamot. A hadosztályok gyorsan elindultak a kijelölt irányba, hadtestünk körülzárta a 2. Tyereki hadosztályt, amely alig ébredt fel, máris lefegyvereztük. A fehérgárdisták jelentéktelen részének sikerült csak elmenekülnie.

A hadtest gyorsan leszámolt a fehérek 2. Tyereki kozák hadosztályával, majd tovább vonult Gremjacsaja állomás felé. A rövid pihenő újra életre keltette a katonák harckedvét. Vidáman nevetgéltek, és mesélték egymásnak, hogyan fogdosták össze a félig alvó fehérkozákokat. A hadosztályparancsnokokkal

és Pogrebovval, a hadtest törzsfőnökével együtt az oszlop élén lovagoltam. Élénken tárgyaltuk a hadtest további működésének tervét, és arra a következtetésre jutottunk, hogy mindenekelőtt, ha csak rövid időre is, de pihenőt kell tartanunk.

Pihenőről azonban csak akkor lehetett szó, amikor már visszavonultunk a lövész magasabb egységek védelmének peremvonala mögé. Éppen ezért úgy döntöttem, hogy nem bocsátkozunk harcba az ellenséggel, hanem visszavonulunk, és utóvéddel fedezzük magunkat. A hadosztályparancsnokok megkapták a szükséges utasításokat, és hadosztályaikhoz indultak.

A helyzet hirtelen megváltozott. A hadtest szárnyaira és hátába küldött járőrök azt jelentették, hogy Kotyelnikovszkájából Gremjacsa állomás irányába a vasútvonal mentén hatalmas ellenséges gyalogos oszlop halad. A járőrparancsnokok feltételezése szerint egy gyalogos hadosztály közeledett tüzéséggel és trénozzal. A fehérek nem vették észre felderítőinket, és szemlátomást nem is gondoltak arra, hogy itt vörösök lehetnek.

A meglevő adatok birtokában úgy döntöttem, hogy kihasználom a kedvező helyzetet, és meglepetésszerűen megrohamozzuk az ellenséget, mielőtt még harcrendbe fejlődhetne. A terep kedvezett a tervnek. Már teljesen kivilágosodott, csend és nyugalom honolt a tájon, szétoszlott a reggeli köd, keleten pirkadt az égbolt, készen arra, hogy szétszórja a forró nyári nap első sugarait.

Az ellenséges gyalogság nyugodtan folytatta útját, nem is sejtette a fenyegető veszélyt. Egy domb mögé rejtőzve távcsövön szemléltük az oszlopot Pogrebovval.

— Nézze csak, Szemjon Mihajlovics, milyen furcsán kanyarog az út — jegyezte meg Pogrebov. — Olyan, mint egy kígyó.

— Igaza van, Viktor Andrejevics — válaszoltam —, darabokra kell vagdalnunk ezt a kígyót, és mindenekelőtt el kell vágnunk tőle a tüzéségét. Amint látja, nehéztüzéségük van, ami most éppen kapóra jön nekünk.

— Honnan gondolja, hogy az ellenségnek nehéztüzésége van, és az miért éppen most jön kapóra? — kérdezte Pogrebov.

— Először is, mert ökrök vontatják. Másodszor pedig nézze csak a Kotyelnikovszkijtól nyugatra levő magaslatot, ott gyülekezik az ellenség lovassága.

— Igen, valóban így van — ismerte el Pogrebov —, Szem-

jon Mihajloviics, talán nem is kellene harcba bocsátkoznunk a gyalogsággal, mert még oldalba támadnak bennünket a kozákok.

— Nem, Viktor Andrejevics, nincs jogunk elszalasztani ilyen alkalmat. Különben is nyilvánvalóan rövid lesz a harc...

Megparancsoltam a törzsfőnöknek, vágtsa a hadosztályparancsnokokhoz, és adja át utasításomat: azonnal rohamozza meg az ellenség gyalogságát, a tüzérség pedig a hadtest jobb szárnyán csoportosulva, nyisson tüzet a fehérek lovasságára.

Pogrebov ellovagolt a hadosztályparancsnokokhoz. Néhány perc múlva felfejlődött, és rohamra indult a hadtest. A fehérek meglepett gyalogsága és tüzérsége semmiféle ellenállást nem tanúsított, eldobálták a fegyvereiket, és megadták magukat. A fogoly tüzérek parancsot kaptak, hogy azonnal nyissanak tüzet saját lovasságukra.

— Milyen lovasságra? — csodálkoztak.

— A Kotyelnikovszkijban levő kozákokra, élénken, tűz!

A hadtest könnyű tüzérségének tüzevel nem értük el a célt. Most azonban az ellenségtől zsákmányolt nehéz, hathüvelykes ágyúk csakhamar arra kényszerítették a fehérgárdista lovasságot, hogy a magaslat mögé rejtőzködjék.

Ily módon az ellenséges lovasság szeme láttára ejtettük foglyul a gyalogos hadosztályt. Vinogradov tábornok hadosztálya volt, amelyet — miután 1918 őszén Gnyiloakszajszkájában szétvertünk — ismét megszervezték.

A hadtest tizenhat ágyút, közöttük hat hathüvelykeset, és hetven géppuskát zsákmányolt, emellett kézre kerítette az Asztrahányi gyalogos hadosztály egész trénozlopát, és körülbelül ötezer foglyot ejtett. A harcosok elfogták és agyonlőtték Vinogradov tábornokot. Amikor a hadtest törzsfőnöke odaérkezett Vinogradov agyonlövésének a színhelyére, a harcosok kijelentették neki, hogy ezzel már régen tartoztak a tábornoknak, még 1918 ősze óta, amikor Gnyiloj Akszajnál elmenekült előlük.

A foglyokat oszlopokba sorakoztattuk, és tovább vonultunk Gremjacsaja állomás felé! A hadtest hátának váratlan ellenséges támadással szembeni biztosítására utóvédet küldtünk ki. Ezenkívül elől, hátul és a szárnyakon járőrök folytatták a felderítést.

Amikor a hadtest elindult, kocsira ültem, hogy egy kicsit pihenjek. A fáradtság álomba ringatott, de alig hunytam le a szemem, hirtelen zaj támadt.

— Mi történt? — kérdeztem a küldöncöt.

— Amott, ni, egy fehér járőr közel férközött hozzánk, a fiúk üldözésére indultak.

Belenéztem a távcsőbe, és láttam, hogy a hadtest balszárnyához egy lovas csoport közeledik fehérgárdista tiszti egyenruhában. Minden lovasnak külön vezetéklóva van. Járőrünk nyugodtan odalovagolt a fehérek csoportjához. Egészen közel értek egymáshoz, de semmiféle ellenségeskedést nem tanúsítottak, hanem együtt elindultak felénk. Kiderült, hogy a fehérgárdista járőrnek vélt lovasok a mi harcosaink voltak, akik tiszti egyenruhába öltöztek át. A harcosok még az előző napi éjszakai harc folyamán a fehérek fogságába estek. A fehérgárdista magasabb egység kommandánsa úgy rendelkezett, hogy éjszákára zárják a foglyokat egy kovácsműhelybe, állítsanak őrséget melléjük, és majd reggel kihallgatják, aztán agyonlövik őket. A harcosok azonban éjszaka kihasználták az őrség gondatlanságát, megszöktek a kovácsműhelyből, behatoltak a parancsnokságra, elintézték az ott alvó tiszteket, elszedték a fegyverüket, egyenruhájukat, lovaikat, és visszajöttek a hadtesthez.

5.

Június 8-án este a hadtest megérkezett a 10. hadsereg védelmi állásai mögé, és Gromoszlavka, Ivanovka, Abganyerovo körzetében összpontosult. A hadtest egységei két napig pihentek, rendbeszedték magukat, kiegészítették lőszerkészletüket, leadták a foglyokat és a felesleges zsákmányolt ingóságot.

A 10. hadsereg lövész magasabb egységei hadtestünk fedezete alatt műszakilag jól előkészítették a védelem első vonalát, amely az Akszaj—Jeszaulovszkij és Gnyiloj Akszaj folyók jobbpartján Potyomkinszkajától Malaja Derbentáig húzódott. Készsülöben volt a második védelmi vonal is a Miskovka folyó mentén, és tovább keletre, Kapkinszkij, Abganyerovo, Plodovitoje és Rajgorod vonalán. A terep mindkét védelmi vonalon lehetővé tette, hogy kedvezően helyezzük el a géppuskák és a tüzérség tüzelőállásait, valamint jó kilövést biztosított az arcvonaltól és a szárnyakon. A 10. hadsereg védelme ezeken a vonalakon megfosztotta az ellenséget attól a lehetőségtől, hogy

a szárnyakon manőverezzen a lovasságával, minthogy hadseregünk jobbszárnya a Donra támaszkodott, a balszárnya pedig egészen a kihalt, szikes sztyeppéig terjedt, ahol nem volt lakott hely, és a lovasság számára nélkülözhetetlen jó ivóvíz.

Mivel az ellenséget megfosztottuk a szárnyakon való manőverezés lehetőségétől, kénytelen lett volna arcból áttörni a 10. hadsereg védelmét. Ehhez azonban feltétlenül gyalogság lett volna szükséges, a fehéreknek viszont csak igen kis létszámú gyalogság állt rendelkezésükre. Következésképpen le kellett volna szállítaniuk a lovasságot a lóról, de köztudomású volt, hogy a kozák lovas egységek nem szívesen tették ezt, és gyalogos rendben egyébként is rosszul harcoltak.

Ily módon a 10. hadseregnek minden lehetősége megvolt arra, hogy feltartóztassa az ellenség támadását. A hadsereg tartalékában levő lovas hadtest még jobban megerősítette a védelmet. A hadtestet mindig fel lehetett használni ellenlökés vagy ellencsapás végrehajtására az ellenség szárnyán vagy hátába, a legveszélyeztetettebb szakaszokon. Joggal feltételezhettük, hogy a 10. vöröshadsereg lövész magasabb egységei végre felhagynak a puskalövés nélküli visszavonulással, kitartóan védekezve fogadják az ellenséget, és megteremtik annak lehetőségét, hogy a hadsereg támadásba menjen át.

Annál jobban elcsodálkoztam, amikor kétnapos pihenő után megkaptuk a Hadsereg Forradalmi Haditanácsának a parancsát, hogy a hadsereg egységei vonuljanak vissza új védelmi állásokba, a Karpovka és a Cservlennaja folyók, továbbá Szoljanka, Bolsije és Malije Csapurnyiki és Szvetlij Jar helységek vonalára. A parancs elrendelte továbbá Caricin félkörös védelmét a Volgára támaszkodó szárnyakkal. A város védelmét Peszkovatka, Szadki és Zavarikin helységek, továbbá a Tyisanka, Don és Karpovka folyók, majd a Volgánál Rajgorod vonalában jelölték ki.

A lovas hadtest parancsot kapott, hogy foglalja el a hadsereg lövész magasabb egységeinek védelmi vonalát az Akszaj—Jeszaulovszkij és Gnyiloj Akszaj folyó mentén, és fedezze a 10. hadsereg visszavonulását.

Kértem, hogy legalább ideiglenesen hagyják vissza a 32. lövész hadosztályt a védelmi állásokban, de kérésemet a leg-határozottabban elutasították. Érvényben maradt a parancs, hogy a hadtesttel széles arcvonalon foglaljunk el védelmi állást,

és a helyzettől függően lovas vagy gyalogos rendben harcoljunk. Június 11-én a hadtest elfoglalta a kijelölt védelmi vonalat. Az a hadtest elé állított feladat, hogy széles arcvonalon védekezzék, nyilvánvalóan meghaladta erejét. A parancsot azonban mindenáron teljesítenünk kellett. Mivel nem volt elegendő erőnk és tűzfegyverünk az állásvédelem végrehajtására, az ellenség elleni harcban új harcászati formákat és harceljárásokat kerestünk. Hadosztályaink az ellenség várható előnyomulásának fő irányjaiban foglaltak védelmi állást úgy, hogy a hadtest feladatának végrehajtása érdekében biztosítani tudják az állandó együttműködést. Ugyancsak ennek szem előtt tartásával rendezkedtek be védelemre a hadosztályokon belül az ezredek is. Ez az együttműködés már az első napokban teljesen bevált, és a kezdetét jelentette az úgynevezett „lövésre való megindulás harcászatának”. Ennek a lényege az volt, hogy a szakaszparancsnoktól felfelé minden parancsnok kötelességének tartotta az első lövés hallatára, felsőbb utasítás nélkül, azonnal a szomszédja segítségére sietni. Így mindig gyorsan összpontosítani tudtuk a szükséges erőket a fenyegetett szakaszokon, és váratlan csapásokat mérhettünk az ellenség szárnyaira és hátába.

A harc másik formája az éjszakai, előre előkészített támadás volt, az ellenség lakott pontokon elhelyezkedő önálló csapatai és alegységei ellen. A felderítő szervek megállapították a fehérek tartózkodási helyét, harcbiztosításuk rendszerét, és a kijelölt éjszakán az ezred vagy a dandár váratlanul rajtaütött az ellenségen, szétverte csapatait, törzseit és hadtápját, hajnalra pedig visszatért saját állásaiba.

Az ellenséget meglepte és váratlanul érte, hogy a hadtest egységei és kötelékei közvetlenül a felderítő egységek után haladtak, és ezredek vagy esetleg dandárok is működtek mint felderítő szervek. A fehérek felderítői rendszerint kis alegység kötelékben és a fő erőktől nagy távolságra működtek. Ez lehetővé tette számunkra, hogy nagy erővel gyorsan megsemmisítsük az ellenség felderítőit, vagy pedig közvetlenül a nyomukban haladva, meglepetésszerűen törjünk a fehérgárdisták állásaiba.

Ily módon a konkrét helyzetből kiindulva, megtaláltuk azokat az új harceljárásokat, amelyek segítségével a hadtest néha erejét meghaladó feladatokat is végre tudott hajtani.

A tapasztalat meggyőzött bennünket arról, hogy a fehér-

gárdista parancsnokság a csapatok és magasabb egységek harctevékenységét szigorúan megállapított sémák szerint vezeti. A fehér tábornokok és tisztek még akkor is vakon követték a sablont, amikor a körülmények nyilvánvalóan az új helyzetnek megfelelő döntést követeltek. Így például tudták, hogy nagyon jól ismerjük közelbiztosításuk rendszerét, mégsem hagytak fel az egyszer s mindenkorra megállapított renddel, továbbra is a régi módon szervezték meg csapataik biztosítását, amire aztán kegyetlenül ráfizettek. Ugyanezt kell mondanom arról a szokásukról is, hogy éjszaka rendszerint lakott helyeken helyezkedtek el, amiről semmiképpen nem voltak hajlandók lemondani.

Már a fehérekkel vívott harc első napjaiban nyilvánvaló volt, hogy az ellenség egy helyen összpontosítja tüzérségét, és gyakran megbízható fedezet nélkül hagyja. Kihasnáltuk ezt a hibájukat, és sokszor rajtaütöttünk az ellenség tüzérségén. Ugyanakkor saját tüzérségünk védelmét géppuskákkal erősítettük meg. Az ellenség majdnem minden összecsapásnál elveszítette a tüzérségét.

Amikor a fehérek nappal támadtak, éjszaka pedig pihentek, mi az éj sötétjének leple alatt, gyakran hajtottunk végre meglepetésszerű támadásokat az ellenség szárnya és háta ellen. Természetesen a fehéreknek ez nem tetszett. Ők még a XIX. században kidolgozott elvek szerint harcoltak, és fel voltak háborodva, mondván, hogy megszegjük a háború törvényeit, és partizán módon harcolunk.

A lovas hadtestünknek az Akszaj—Jeszaulovszkij és Gnyiloj Akszaj folyók mentén vívott harcaiban sok új taktikai elgondolása született a széles arcvonalon folytatott aktív védelem terén. Parancsnoki állományunk alkotó kezdeményezése révén a hadtest néhány napon belül a helyzet ura lett, és rá tudta kényszeríteni akarátát a túlerőben levő ellenségre. Az állandó rajtaütéseink a fehérek által elfoglalt falvakon és tanyákon, valamint ezred állományú felderítő szerveink tevékenysége az egész arcvonalon demoralizálta az ellenséget, állandó riadalmat és bizonytalanságot okozott közöttük.

Amikor éjszakai rajtaütéseink arra kényszerítették az ellenséget, hogy éjszaka ne aludjon, akkor nemcsak éjszakai, hanem nappali rácsapásokat is kezdtünk végrehajtani, ami végképp megzavarta és riadalomba ejtette a fehérgárdistákat.

A fehérgárdista parancsnokság mereven és vakon ragasz-

kodott a szabályzat előírásaihoz. Ezért, amikor nem a szabályzat szerint jártunk el, elvesztette a lába alól a talajt, és nem tudott megfelelő ellenintézkedéseket foganatosítani. Néha a legegyszerűbb, a helyzet és a józan ész diktálta tennivalókra sem tudtak rájönni, amin egyáltalán nem lehetett csodálkozni: ezt eredményezte a külföldiek képzettsége, akik túlsúlyban voltak a régi orosz hadseregben. Természetesen jelentős szerepet játszott ebben az is, hogy a fehérgárdista csapatok tisztii állománya, amelynek a háborúról megcsontosodott, maradi elképzelései voltak, idegen volt a katonatömegek számára. Ezzel szemben a mi csapataink élén a népből származó, forradalom szülte parancsnokok álltak, akiket a bolsevik párt nevelt, maga az élet, a harc tanított a hadművészetre, nemes harci célok vezették őket, és lenyűgözően bátrak, vakmerők és kezdeményezők voltak. Csavaros eszükkel, merészségükkel és leleményességükkel megzavarták az ellenséget, bizonytalanságot és pánikot keltettek soraikban. Ilyenek voltak Gorodovikov, Pivnyev, Morozov, Litunov, Tyimosenko, Apanaszenko, Mirosnyicsenko, Barannyikov, Kuznyecov, Mironyenko, Uszenko, Verbin, Alauhov, Sztrepuhov, Goncsarov és még sokan mások. Ők voltak a vöröslovasság dicső hősei, és taktikájának megteremtői.

A fogoly tisztiek vallomása szerint Gyenyikint elkéséřítette tábornokainak, Vrangelnek, Pokrovszkijnek, Satyilovnak, és Ulagájnak a tehetetlensége, akik nem tudták megszervezni a 10. hadsereg elleni döntő támadást, és csődöt mondtak a vöröslovasság vakmerőségével szemben. A foglyok elmondták, tábornokaik mindig sorsot húznak, hogy ki támadjon először a lovas hadtestre.

Nem tudom, hogy valóban így volt-e, de a fehérek kétség-telenül habozva támadtak. Éppen ezért meg vagyok győződve arról, hogy ha a 10. hadsereg az elfoglalt védelmi vonalán marad, az ellenség sohasem foglalja el Caricint.

A 10. hadseregnek minden lehetősége megvolt arra, hogy sikeresen védekezzék, sőt támadásba menjen át. Sajnos, mégsem így történt. Június 16-ára a 10. hadsereg visszavonult, és Peszkovatka, Karpovka, Baszargino és Otradnoje vonalában új védelmi állást foglalt. A lovas hadtest parancsot kapott, hogy vonuljon tartalékba a hadsereg jobbszárnya mögé, Vertyacsij-tanya körzetébe.

A hadtest az Akszaj—Jeszaulovszkij és Gnyilój—Akszaj

folyók vonaláról fényes nappal vonult vissza az ellenség teljes tétlensége közben. A felderítők jelentették, hogy az ellenség észrevette a visszavonulásunkat, de csak három nappal azután kezdett előrenyomulni, hogy elhagytuk a védelmi állásokat.

Meg kell jegyeznem, hogy a 10. vöröshadsereg arcvonalán a helyzet akkor kezdett romlani, amikor Jegorov megsebesült Pletnyev-tanyánál, és a hadsereg erélyes vezetés nélkül maradt. A hadsereg védelmi vonalakat készített elő, azután rendszerint jelentősebb harc nélkül átadta azokat a lovas hadtestnek, és ismét visszavonult. A visszavonulás aláásta a csapatok fegyelmét, megingatta saját erejükbe vetett hitüket, és félni kezdtek a fehérgárdistáktól, különösen a lovasságtól. Az ellenség mozgékonyága nemcsak a lövész egységek és magasabb egységek harcosait és parancsnokait, hanem a Hadsereg Forradalmi Haditanácsát is megrémítette.

A Forradalmi Haditanácsban nem folyt összehangolt, közös munka, ami meglátszott a hadsereg egész életén. Legran, Szomov és Jefremov, a Forradalmi Haditanács tagjai egymásnak ellentmondó rendelkezéseket adtak ki. L. L. Kljujev jó törzsfőnök volt, de a hadseregparancsnoki beosztásban gyenge jelleme miatt nem tudott kellő akaratot, állhatatosságot és következeteséget tanúsítani, pedig e nélkül senki nem lehet jó magasabb parancsnok.

A Forradalmi Haditanács tagjai, különösen pedig Jefremov beleavatkozott a hadseregparancsnok ügyeibe, és elhanyagolta a lövész magasabb egységek politikai szerveinek vezetését. Ennek következtében gyengült a csapatoknál a politikai nevelő munka. Az ellenséges elemek felhasználták ezt, és vereség hangulatot kezdtek elhinteni a hadsereg soraiban. Olyan hamis hírek keltek szárnyra, hogy szétverték a 8. és 9. hadsereget, Gyenyikin elfoglalta Kurszkot és Orjolt, s nagy lendülettel tör előre Moszkva felé. Az emberek kezdtek elveszíteni a győzelembe vetett hitüket. Egyre gyakoribbá vált a szökés.

Hogy Caricin védelmét a Volgára támaszkodó szárnyakkal készítették elő, ez azt a benyomást keltette, hogy a 10. vöröshadsereg parancsnoksága elszántan védeni akarja a várost, azzal a céllal, hogy később támadásba megy át. Ugyanakkor azonban saját fülemmel hallottam Jefremovtól és Kljujevtől is, hogy a hadseregnek nincs elég ereje ahhoz, hogy feltartóztassa a fehérek támadását. Véleményem szerint az erőinkben való

kétekedést csupán a pánikhangulat szülte. A 10. hadsereg, létszámát tekintve, felülmúlta a Caricinra támadó Vrangel tábornok csoportját. Az ellenségnek a lovasságban mutatkozó fölényét, ami különösen megrémítette a Hadsereg Forradalmi Haditanácsát, a védelmi hadművelet ügyes megszervezésével könnyen ki lehetett volna egyensúlyozni. Meggyőzően bizonyították ezt a lovas hadtestnek az Akszaj—Jeszaulovszkij és Gnyiloj—Akszaj folyók mentén vívott harcai. Emellett erősíteni kellett volna a hadseregben folyó politikai munkát, kíméletlen harcot kellett volna indítani a vereség hangulatot szító fehérgárdista propaganda ellen, és vissza kellett volna adni az embereknek a saját erejükbe vetett hitüket.

Megelégedéssel állapíthatom meg, hogy a lovas hadtest nem került a fehérgárdista agitáció hatása alá, és nem veszítette el a győzelembe vetett hitét. Ebben hatalmas szerepet játszott az a felbecsülhetetlen értékű munka, amelyet politikai munkásaink végeztek; előbb Kuznyecov, majd az ő sebesülése után A. A. Kivgela, volt mozdonyvezető és tősgyökeres proletár vezetésével, aki nagyon jól ismerte az embereket, és hozzáértően szervezte meg a politikai munkát. Természetesen a lovas hadtest egységeihez is eljutottak az ellenség által felröppentett hírek, de ezeket meggyőzően megcáfolta politikai munkásaink alapos, bolsevik érvelése. Komiszárjainkat megbecsülték, mert olyan emberek voltak, mint Bahturov, Gyetyisztov, Berlin és még sokan mások, akik erősítették a forradalmi öntudatot, szervezettséget, fegyelmet és rendet a lovas hadtestben, később pedig az 1. lovas hadseregben.

CARICIN ELESTE ÉS VISSZAVONULÁS SZARATOVHOZ

1.

Miután a hadtest csapatai Vertyacsij-tanya körzetében összpontosultak, jelentést tettem Kljujev hadseregparancsnoknak a hadtest állapotáról és harckészültségéről, úgyszintén az ellenségre vonatkozólag rendelkezésünkre álló adatokról. Jelentés közben azt bizonygattam Kljujevnek, hogy az ellenség egyáltalában nem olyan, amilyennek néhányan elképezik, és a 10. hadsereg sikeresen harcolhat a fehérgárdisták ellen, sőt támadásba mehet át. Ezzel kapcsolatban megkértem Kljujevet, hogy használja fel a lovas hadtestet a 10. hadsereg jobbszárnya mögül az ellenség balszárnya elleni csapásra. Arra számítottam, hogy amikor az ellenség a 10. hadsereg védelmi vonalához közeledik, a lövész magasabb egységek tüzükkel feltartóztatják a fehérek előnyomulását, és ezzel biztosítják hadtesünknek a fehérgárdista lovasság balszárnya ellen tervezett csapását.

Kljujev jóváhagyta javaslatomat, és megígérte, hogy rövidesen megkapom írásban is a hadtest feladatát. Végezetül arra kért, hogy tolmácsoljam köszönetét a hadtest harcosainak és parancsnoki állományának azokért a bátor harcokért, amelyeket a 10. hadsereg visszavonulása alkalmával vívtak. Kissé elcsodálkoztam ezen a szóbeli dicséreten. Vorosilov és később Jegorov is rendszerint hadseregparancsban fejezték ki hálájukat a csapatoknak és magasabb egységeknek.

Másnap reggeltől estig vártam a harcparancsot. Úgy számítottam, hogy délután kapom meg, mivel a hadseregparancsnok által jóváhagyott feladat végrehajtására a legkedvezőbb idő az éjszaka vagy a kora hajnali időszak volt. De hiába vártam egész nap. Végre reggel megkaptam a Kljujev és Jefremov

aláírásával ellátott parancsot. Ennek értelmében a lovas hadtest a 32. lövész hadosztállyal együttműködve — amely színelv frontális támadást intéz az ellenség ellen — a hadsereg jobbszárnya mögül csapást mér az ellenség szárnyára, és a csapás alá kerülő fehér egységek és közeli hadtáp objektumai szétzúzása után ismét Vertyacsij-tanya körzetében összpontosul.

Magamhoz rendeltem a hadosztályparancsnokokat, és a kapott parancs értelmében minden hadosztálynak megszabtam a feladatát: a 4. hadosztály csapást mér az ellenség balszárnyára közvetlenül a 32. lövész hadosztály arcvonala előtt, a 6. hadosztály megrohamozza az ellenséget a 4. hadosztály jobbszárnya mögül azzal a céllal, hogy elfoglalja a fehérek közeli hadtápjait.

Nemsokkal ezután a hadtest elindult a 32. lövész hadosztály jobbszárnya felé. Pár percig még ott maradtam a törzsnél, néhány intézkedést kellett kiadnom a hadtest harcbiztosítására, azután a már több kilométer hosszan kanyargó menetoszlop élére indultam.

Közben utólért egy nyitott személygépkocsi. Jefremov, a Hadsereg Forradalmi Haditanácsának tagja — egy vörös, alacsonytermetű ember, bőrkabátban és bőrsapkában — és Zsloba, az összevont dandár parancsnoka ült benne.

A gépkocsi megállt, Jefremov odaszólitott, üdvözölt, majd megparancsolta, hogy állítsam meg a hadtestet.

Meghökkenem.

— Miért állítsam meg?

— Azonnal állítsa meg a hadtestet, és egyáltalán azt tegye, amit parancsolnak.

Azt feleltem, hogy a hadtest a hadseregparancsnok parancsát hajtja végre, és csak ő állíthatja meg.

Erre Jefremov azt válaszolta, hogy az új helyzettel kapcsolatban a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa úgy határozott, nem kezd semmiféle hadműveletbe, amíg nem kap parancsot, hogy védje-e vagy feladja Caricint.

— Az új helyzetet nem ismerem, de nekem a kezemben van a parancs, amelyet a hadtest köteles végrehajtani — ismételtam Jefromovnak.

— Magának nem kell mindenről tudnia — mondta Jefromov —, ami pedig a parancsot illeti, Kljujevvel együtt én írtam alá, és most visszavonom.

— Nem vagyok hajlandó teljesíteni a rendelkezését, amíg a hadseregparancsnok vissza nem vonja a parancsot.

— Hogy merészel így beszélni velem? — kiáltott rám Jefremov.

— Azért merészelek, mert az ön tevékenységét árulásnak tekintem. Ha nincs igazam, le is tartóztathat.

— Ugyan már! Nem akarom én önt letartóztatni — dörögte zavartan Jefremov —, csak azt parancsolom, hogy állítsa meg a hadtestet.

— No, Bugyonnij, ne okoskodj, hajtsd végre Jefremov elvtárs parancsát — avatkozott közbe Zsloba.

— Ha nem tartóztathat le, akkor szedje a sátorfáját, és ne zavarjon a hadseregparancsnok parancsának végrehajtásában.

— Anarchista — kiáltott Jefremov. Öklével hátbalökte a gépkocsivezetőjét, és megparancsolta neki, hogy hajtson Caricinba.

Megfordítottam a lovamat, és az előnyomuló hadtest felé lovagoltam. Jefremov még mindig kiabált utánam:

— Majd megtanítjuk mi magát a rendre, ráncbaszedjük és odaültetjük, ahová való.

A hadtest továbbhaladt. Amint a 32. lövész hadosztály védelmi szakaszához értünk, összeköttetést teremtettem a hadosztályparancsnokkal, és ott a helyszínen megbeszéltük az együttműködés rendjét. A hadosztályparancsnok nagyon örült, hogy a lovas hadtest éppen az ő védelmi szakasza előtt mér csapást az ellenségre, minthogy Ulagaj 1. és 3. lovas hadosztálya támadásra készülődött a 32. lövész hadosztály állásai ellen. A hadosztály egységei már tűzharcban álltak a fehérekkel.

A 32. lövész hadosztály parancsnokával történt megbeszélésem értelmében a hadosztály balszárny egységei fokozták a tüzelést, hogy magukra vonják az ellenség figyelmét. A fehérek leszállították csapataikat a lóról, és tűzfegyvereiket sietve átdobták a jobbszárnyukra. A 4. lovas hadosztályunk kihasználta ezt, és erős csapást mért a fehérgárdisták balszárnyára. A 4. hadosztálytól jobbra felfejlődött a 6. hadosztály is, amely Ulagaj hadtestének hadtápjára irányította csapását.

A rohamra induló vöröslovasság megjelenése meglepte az ellenséget. Sok lóról szállt fehérgárdista nem tudott visszaülni a lovára, mert a lovakat a 32. lövész hadosztály tüze elől fedezővonal mögé vitték. Az ellenségnek az a része, amelynek sikerült

kitérnie a 4. hadosztály csapása alól, az Ulagaj hadtestének hadtápját támadó 6. hadosztály csapása alá került.

A harc következtében az ellenség nagy veszteségeket szenvedett. A lovas hadtest hétszáz foglyot ejtett, ezernyolcszáz felynergelt lovat és húsz géppuskát zsákmányolt, továbbá kézre kerítette két ellenséges lovas hadosztály trénooszlopaikat.

A hadtest végrehajtotta a hadseregparancsnok parancsát, majd Vertyacsij, Kalacs és Krivaja Muzga körzetében összpontosult. Összeköttetést teremtettem a 10. hadsereg törzsével, és jelentettem Kljujevnek a vállalkozás eredményét. Kljujev végighallgatott, megdicsért a parancs sikeres végrehajtásáért, és rögtön megkérdezte, mi történt köztem és Jefremov között. Azt válaszoltam, hogy kissé heveskedtem, de Jefremov felháborító kísérletét, hogy megváltoztassa a hadseregparancsnok parancsát, nyílt árulásnak tartom.

— A hadtest tevékenységét jóváhagytam és jóváhagyom — jelentette ki Kljujev. — A Forradalmi Haditanács nem vonta vissza a parancsomat. Ön azonban helytelenül viselkedett Jefremovval, a Hadsereg Forradalmi Haditanács tagjával szemben, ezért szigorúan megrovom.

Megkérdeztem Kljujevet, mi újság a fronton, védeni fogja-e a hadsereg Caricint vagy sem? Kljujev azt válaszolta, hogy Caricin feladása bűn lenne. Ezzel be is fejeződött Kljujevvel folytatott beszélgetésem.

2.

Caricin sorsa mindenkit nyugtalanított. A párt központi bizottsága, maga V. I. Lenin, továbbá K. J. Vorosilov és I. V. Sztálin Caricin védelmének közvetlen szervezői már 1918-ban beleoltották harcosaink és parancsokaink tudatába, hogy Caricint az utolsó csepp vérünkig védenünk kell. 1919 májusában, amikor a 10. hadsereg kezdett visszavonulni Caricin felé, V. I. Lenin a 10. hadsereg Forradalmi Haditanácsához intézett táviratában követelte, hogy semmi szín alatt ne adják át az ellenségnek Caricint. Mindnyájan tudtuk, hogy Caricin a forradalom sorsának stratégiai kulcsa, kapu, amelyen keresztül Dél-Orosz-

ország ellenforradalmi erői a szovjet köztársaság szívéhez, Moszkvához akarnak férkőzni. Megbízhatóan lezárni ezt a kaput, falként állni Caricinnál, szétverni az ellenséget — ebben láttuk feladatunkat. Caricin a forradalom bástyája a Volgán. Szívükkel, lelkükkel érezték azt a város védelmezői. Caricintól remélték a Don, Kubán, Sztavropol és egész Dél-Oroszország parasztjai szülőföldjük, falvaik és tanyáik felszabadulását. Caricin irányába vonult több tízezer menekült és számos partizánosztag.

Caricin alatt jött létre a 10. vöröshadsereg. Nehéz dolog összegyűjteni a partizánereket, de sokkal nehezebb reguláris egységbe és kötelékekbe szervezni őket, pedig enélkül nem állhattak ellent a fehérgárdisták támadásainak. A Vörös Hadsereg reguláris egységeinek létrehozása a vöröspartizán-osztagokból az osztagparancsnokok részéről makacs ellenállásba ütközött, mert önálló működésük időszakában megfertőzte őket az anarchizmus. Felléptek a szigorú katonai fegyelem ellen, azt állították, hogy a fegyelem az emberek szabad akarata ellen elkövetett erőszak. Vélt tekintélyüket védelmezve, szembehelyezkedtek az előljáró parancsnokokkal, nem akartak senkinek sem engedelmessé válni, és ezzel a harcosok között is szították az engedetlenséget. Másrészt a szervezés alatt álló ezredbe és hadosztályokba beférköztek az ízig-vérig ellenforradalmárok, hogy felbomlasszák a Vörös Hadsereg reguláris egységeit. Bujtogatták az anarchista parancsnokokat, vereség hangulatot keltettek, felkelésre szítottak. Az álcázott ellenforradalmárok és anarchista parancsnokok ellenséges munkája következtében például fellázadt a Volgai Gőzhajótársaság alkalmazottainak és munkásainak partizánosztagaiból szervezett Volgai hadosztály. A hadosztály önkényesen otthagya a frontot, és Dubovkába távozott. Miután Sztálin és Vorosilov tudomást szerzett erről, azonnal Dubovkába siettek, és erélyes rendszabályokat fogantatosítottak, hogy helyreállítsák a rendet a hadosztályban. Megtisztították a hadosztályt a megrogzított provokátoroktól, letartóztatták a fékevesztett anarchistákat, akik az ellenség eszközeivé váltak.

Sztálin és Vorosilov még vissza sem érkezett Dubovkából Caricinba, amikor hasonló lázadás tört ki a tutajosok ezredében. Ez az ezred, amelyet a kikötői rakodómunkásokból és főleg tutajosokból állítottak össze, a Volgai hadosztályhoz hasonlóan, nem akart kimenni a frontra. Erőszakhoz kellett folyamodniuk, hogy lefegyverezzék a lázadókat, és letartóztassák az árulókat.

Caricin védelmének megszervezésekor rengeteg nehézség merült fel. A régi hivatalnokok, a megdöntött osztályok sorából származó ellenforradalmi elemek, a leplezett mensevikek és eszerek pánik hangulatot keltettek. Megakadályozták a város normális életét, szabotálták a munkát az üzemekben, akadályozták a munkások és a hadsereg ellátását élelemmel, de legfőképpen késleltették a Moszkvába és a szovjetköztársaság más ipari központjaiba irányított gabonaszállítmányokat.

A caricini bolsevikok azonban — Sztálin és Vorosilov vezetésével, akikben pártunk központi bizottságának küldötteit láttuk — legyőzték ezeket a hallatlan nehézségeket.

Visszaemlékezve Caricin 1918-as védelmére, amikor a 10. vöröshadsereget Vorosilov és Sztálin vezette, lehetetlen volt nem látni a 10. vöröshadsereg új összetételű Forradalmi Haditanácsának rossz munkáját. A Kljujev, Jefremov és Szomov összetételű Forradalmi Haditanács nem tudta irányítani Caricin védelmét. A hadsereg vezetői elszakadtak az élettől, nem tudták, mire képes a hadsereg, nem hittek saját harci lehetőségeikben, megijedtek a fehérgárdista lovasságtól, és azon siránkoztak, hogy csak kis létszámú lovasság áll rendelkezésükre. Úgy félték a bekerítéstől, mint a tüztől, és ezt a félelmüket a 8. és 9. hadsereg visszavonulásával igazolták. A 8. és 9. hadsereg azonban visszavonulás közben is harcolt. Még hozzá makacsul harcolt, a legnehezebb körülmények között, a frontálisan támadó Gyenyikin seregei és a hátában működő ellenséges bérencek ellen. A 10. hadsereg azonban csak védelmi vonalakat készített elő, és anélkül, hogy jelentősebb ellenállást fejtett volna ki, visszavonult a következő védelmi terepszakasgra. A kis létszámú lovasságra való hivatkozás nem volt helytálló. A lovas hadtesten kívül a 10. hadseregnek volt csapatlovassága is, amely szintén tudott ügyesen és bátran harcolni.

A 32. lövész hadosztályhoz egy lovas ezred tartozott, a 37. lövész hadosztálynak Liszenko lovas dandárja, a 30. lövész hadosztálynak Popov lovas dandárja, a kommunista hadosztálynak pedig Tyekucsev lovas dandárja állt a rendelkezésére. Ezenkívül a hadsereg állományába tartoztak Kurisko és Zsloba önálló lovas dandárai is. Ily módon elegendő lovasságunk volt ahhoz, hogy sikeresen ellenálljunk a fehéreknek, csak meg kellett volna szervezni a működésüket, és ügyesen kellett volna alkalmazni őket a harcban. A 10. hadsereg csapatainak és magasabb

egységeinek többsége teljes értékű volt, de a hadsereg vezetői nem használták ki harckészségüket.

A hadsereg csapatainak és egységeinek harcosai és parancsnokai a Don, Kubán, Sztavropol és a Tyerek vidékéről származtak. Szülőföldjükön, a fehérek uralma alatt maradt az apjuk, anyjuk, feleségük és családjuk. A fehérek kegyetlenkedése haraggal és gyűlölettel töltötte el a vöröskatonák szívét. Meg akarták bosszulni az ellenségen családjuk meggyalázását, és készek voltak harcolni a legsúlyosabb körülmények között is. A harcosok és a parancsnokok úgy gondolták, hogy Caricinnál tovább nem szabad visszavonulni, és Caricinnál feltétlenül szétverik az ellenséget. Hittek abban, hogy Caricin alatt éppen olyan sors várja Gyenyikint, mint 1918-ban Krasznovot. A baj csak az volt, hogy a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa nem hitt ebben. A győzni akarás helyett tétovázás, a világos hadműveleti tervek helyett sötétben való botorkálás jellemezte a 10. vöröshadsereg Forradalmi Haditanácsának magatartását 1919 júniusának végén.

3.

Kljujev, Jefremov és Szomov a Vertyacsij-tanyára érkezett.

Kljujev megkérdezte, mi a véleményem Caricin védelmének lehetőségeiről, illetve, ha kiűrtjük Caricint, merre vonuljunk vissza, északra, Povorino felé a vasútvonal mentén, vagy a Volga mellett Szaratovba?

Azt válaszoltam, hogy nekem nem kérdés az, védeni fogjuk-e Caricint vagy sem. Ezt a kérdést már régen eldöntöttem magamban. Az a véleményem, hogy Caricin kiűrtése, méghozzá harc nélkül, áruulás.

— És egyáltalán, miért kérdezzet engem — mondtam —, amikor a második kérdésével már megfelelt az elsőre. Tisztában vagyok azzal, hogy ön már eldöntötte, feladja Caricint, semmibe sem veszi a hadsereget, és nem törődik a caricini munkásokkal. Bocsásson meg az éles szavakért, de teljesen nyíltan és őszintén kell beszélnem. Ön nem hisz csapataink harckészségében, nem ismeri a harcosok és parancsnokok hangulatát. Mindenki tudja, hogy a katonák harcolni akarnak, de a Forradalmi Haditanács visszavonja a hadsereget. Nagyon csodálkozom az ön határozatlanságán, Kljujev elvtárs — folytat-

tam. — Tegnap még azt mondta, hogy Caricin feladása bűn, ma pedig azt kérdezi, hová vonuljunk vissza.

— Várjon csak, Szemjon Mihajlovics, ne heveskedjen — szakított félbe Kljujev —, tegnap valóban így gondoltam. De én sem egyedül döntök. Megtanácskoztam a dolgot Jefremov elvtárssal, és kénytelen voltam beismerni, hogy a hadsereget bekeríthetik, ez pedig vereséggel fenyeget.

— Caricin védelme sikertelen lesz. Ha tovább védelmezzük a várost, egyszerűen elveszíthetjük a hadsereget — avatkozott bele a beszélgetésbe Jefremov.

— Állítom, hogy Caricin feladása teljesen szétzülleszti a 10. hadsereget. Már az eddigi visszavonulással is aláásták a lövész egységek harckészségét.

— Ne haragudjon, Bugyonnij, de maga túl sokat hisz magáról — heveskedett Jefremov. — Egyáltalán nem veszi figyelembe azt a kritikus helyzetet, amely szükségessé teszi a visszavonulást. Ön is tudja, hogy a 8. és 9. hadsereg tulajdonképpen nincs, és Gyenyikin minden akadály nélkül Moszkva felé tart.

— Már nem egyszer hallottam ezt — szakítottam félbe Jefremovot. — Nem is kell tovább magyaráznia, hiába minden, nem hiszem el.

— Szemjon Mihajlovics — szólalt meg ismét Kljujev —, valóban számolnunk kell a kialakult helyzettel. Akármennyire is biztosak vagyunk abban, hogy a hadsereg arcvonala előtt tartózkodó ellenség, az ön kifejezése szerint, „nem üldözhet bennünket, ha mi magunk nem futunk előre”, de figyelembe kell vennünk, hogy a Felső-Don, a Hoper, a Medvegyica és az Ilovlja folyók vidékének lázadó kozákjai a hátunkba kerülhetnek. A fehérkozákok együttes erővel átkarolhatják a hadsereget északról, nyugatról és délről, vagyis félig körülrzártan kell harcolnunk. A rendelkezésünkre álló adatok szerint a lázongó kozákok a Don felső folyásánál jelentős erőkkel rendelkeznek, és hadseregünket oldalba és hátba akarják támadni, aztán a Volgához szorítani és megsemmisíteni.

— Feltételezhető — válaszoltam Kljujevnek —, hogy a kozákoknak sikerül bekeríteniük hadseregünket, de aktív védelem esetén a kozák lovasságnak le kellene szállnia a lóról, és gyalogrendben kellene támadnia; éppen ezért nem fogják megrohmozni Caricint a kozákok. Ezenkívül az ellenség minden

lépésére találunk ellenlépést. Ön fél a lázadó kozákoktól. Csoportosítsa át a lovas hadtestet a fenyegetett körzetbe, és mi biztosítjuk önt, hogy a hadtest becsülettel végrehajtja a kitűzött feladatot.

— De hogyan hagyjuk lovasság nélkül a hadsereg arcvonulatát — vágott közbe Kljujev.

— Hogyhogy lovasság nélkül? Van a hadseregnek csapatlovassága is. Alakítson az önálló lovas egységekből még egy hadtestet, és máris megvan a lovasság.

— Úgy hiszem, Szemjon Mihajlovicsnak sok dologban igaza van — mondta Szomov, aki mind ez ideig hallgatott. — Sajnos, Lenin elvtárs beteg. Pedig biztos vagyok benne, hogy ő is teljesen egyetértene ezzel.

— Nem, nem — szólalt meg ismét Jefremov —, nem áltathatjuk magunkat. Szomov elvtárs. Realisták vagyunk, és számolnunk kell a valósággal. Bugyonnij véleménye abszurdum, és remélem, csakhamar meggyőződnek erről. Meg kell őrizni erőnket, nem kockáztathatunk, vissza kell vonulnunk. Más megoldást nem látok.

— Hogyhogy abszurdum? — kiáltottam. — Ugyanez a 10. hadsereg sokkal gyengébb állománnyal háromszor harcolt a fehérek által bekerített Caricinban. S nemcsak hogy megállta a helyét, hanem szétverte Krasznov seregét. Miért félnek most a bekerítéstől, amikor már szétvertük Kolcsak seregeit, és erősebbek vagyunk az ellenségnél, amikor Caricinban tizenkét páncélvonat tartózkodik, ott gyártják az ágyúkat, és ott van a harcos proletariátus, ami hatalmas erő.

— No, jól van — szólalt meg békítőleg Kljujev. — Ne heveskedjék, Szemjon Mihajlovics. Figyelembe vesszük a véleményét. Ha azonban rosszabbra fordul a helyzet, akkor ne felejtse el, hogy a hadsereg visszavonulásának fő iránya Kamisin lesz.

Miután a 10. hadsereg visszavonult Peszkovatka, Karpovka, Baszargino és Otradnoje vonalára, a lovas hadtest Vertyacsij-tanya közelében súlyos harcokat vívott az ellenséges lovasság nagy erőivel. Miután a fehérek sikertelenül kíséreltek ezen a szakaszon, Caricintől északra indultak támadásra. Mamontov tábornok lovas hadteste Novo-Grigorjevskajánál átkelt a Donon, visszavetette lövész egységeinket és kelet felé, a Volgához igyekezett, hogy a 10. hadsereg hátába kerüljön. A támadás

első napjaiban Mamontov elfoglalta Arcseda állomást, ily módon elvágta a Caricint a 9. vöröshadsereggel összekötő vasútvonalat, június 23-án pedig birtokba vette Loznojét, valamint Davidovkát, és így közvetlenül fenyegette a 10. hadsereg hátát. Ezt a 10. hadsereg parancsnokának parancsából tudtam meg, amelyet június 24-én éjszaka kaptam kézhez. Kljujev megparancsolta a lovas hadtestnek, hogy Kotlubanyon, Sirokovon és Szadkin át erőltetett menetben vonuljon Loznoje körzetébe, verje szét Mamontovot, és fedezze a hadsereg jobbszárnyát és hátát. A lovas hadtest feladatának végrehajtása közben, június 24-én, egy rendkívül forró és fülledt napon Sirokov-tanyához közeledett. Itt pihenőt akartunk tartani: hadd aludjanak a harcosok, hadd etessék, itassák meg a lovakat. Amikor azonban közel értünk a tanyához, a hadtest felderítői jelentették, hogy Mamontov rajtaütött Dubovkán, de nem maradt ott sokáig, hanem gyorsan visszavonult Loznojéba. Ezért a Sirokovban tervezett pihenőt nem tartottuk meg, hanem Szadki-tanya irányába nyomultunk előre, hogy elvágjuk Mamontov visszavonulási útját, és szétzúzzuk csapatait.

Mivel volt magyarázható Mamontov sietős visszavonulása? Miért nem fejlesztette tovább a dubovkai rajtaütés sikerét? Ezek a kérdések foglalkoztatták Pogrebovot és Zotovot, akik velem együtt a hadtest oszlopának élén lovagoltak.

Azon a véleményen voltam, hogy Mamontovot a félelem kényszerítette visszavonulásra, félt találkozni a hadtestünkkel. Egyáltalán nem Mamontov hadvezéri tehetségtelenségével magyaráztam a dolgot. Ellenkezőleg. Krasznov és Gyenyikin hadseregének lovas hadtestparancsnokai közül őt tartottam a legtehetségesebb parancsnoknak. Elhatározásai a legtöbb esetben megalapozottak, sőt gyakran merészek voltak. A gyalogságunk elleni hadműveletekben Mamontov ügyesen kihasználta lovassága mozgékonyosságát, és jelentős sikereket ért el. A szovjet lovasság azonban erkölcsi, harci tulajdonságok tekintetében felülmúlta Mamontov lovasságát. Ezt már 1918-ban bebizonyítottuk. Éppen ezért került a hadtestünkkel való találkozást, és jelen esetben is inkább biztonságos helyre vonult vissza, mintsem fejlesztette volna sikerét.

A 4. és 6. hadosztály parancsot kapott, hogy fokozza menetsebességét, bár Pogrebov és Zotov azt bizonygatta, hogy Mamontov hadteste még messze jár, és elegendő időnk van átka-

rolni. Mamontov azonban sokkal gyorsabb volt, mint ők gondolták. Még Szadki-tanyáig sem értünk el, máris jelentést kaptunk, hogy az ellenség lovas oszlopa, amelynek létszámát a porfelhő miatt nem sikerült megállapítani, Szadki-tanyánál vonul.

Megparancsoltam a 4. hadosztálynak, hogy azonnal fejlődjék harcrendbe, és rohamozza meg oldalról az ellenséget. A 6. hadosztály azt a feladatot kapta, hogy kerülje meg nyugatról Szadki-tanyát, és vágja el az ellenség visszavonulási útját ebben az irányban. A 4. hadosztály menetből rohamozta meg az ellenséget.

Fellovagoltunk egy magaslatra, és figyelni kezdtük a harc menetét. Csakhamar megértettük, hogy a hadtest csapása alá csak egy ellenséges hadosztály került. Mamontov ravasz volt, mint a róka. Amikor felfedezte a lovas hadtest mozgási irányát, a főerői balszárnyának biztosítására kirendelt egy hadosztályt, ő maga pedig tisztos távolságban maradt tőlünk. Amikor a 4. hadosztály megrohmozta a fehérgárdisták oldalbiztosító hadosztályát, Mamontov a hadtestével porfelhőbe burkolózva, ügésben elvonult északnyugati irányba. Legnagyobb csodálkozásunkra meg sem kísérelte, hogy tüzérségi tűzzel támogassa hadosztályát.

Mamontov 2. Hoperi hadosztálya, amelyet feláldozott, hogy lehetővé tegye főerői elvonulását, öreg kozákokból állott. A kozákok megkísérelték az ellenállást, de túlnyomó többségük elhullott a 4. hadosztály géppuskáinak fergeteges tüzeiben. Csak azok menekültek meg, akik belátták ellenállásuk értelmetlenségét, eldobták a fegyvert, és megadták magukat.

A Szadki-tanyánál vívott harcban súlyos veszteség ért bennünket. Elesett feledhetetlen Grisa Pivnyevünk, a dicsőséges harcos, a mesés bátorságú ember. Első volt azok közül, akiknek hőstettei megalapozták a szovjet lovasság harci dicsőségét. Súlyos haslövést kapott, elvesztette eszméletét, és rövidesen meghalt. Katonai díszpompával temettük el, mint a vöröslovasság dicső fiát és rettenthetetlen hőseit, aki fiatal életét adta népünk fényes jövőjéért.

Mamontov üldözése közben a lovas hadtest elfoglalta Loznojét és Davidovkát, de a fehérek már másnap jelentős lovas erőket összpontosítottak velünk szemben, és erélyes támadást indítottak, hogy széttűzzák a lovas hadtestet, s hadseregünk hátába kerüljenek. Elkeseredett harc lángolt fel, amelynek eredményeként a lovas hadtest visszaszorította az ellenséget a Donhoz, majd ismét Davidovka, Loznoje és Szadki körzetében összpontosult, hogy biztosítsa a 10. hadsereg jobbszárnyát és hátát. Szadkiból jelentést küldtem Kljujevnek a legutóbbi harcok eredményéről, és további utasításokat kértem.

Kljujev, a jelentésem vétele után, június 30-án a következő parancsot küldte:

„Mivel a 10. vöröshadsereg visszavonul Kamisin irányába, a Forradalmi Haditanács megparancsolja a lovas hadtestnek, hogy fedezze a hadsereg jobbszárnyát. A hadtest manőverének tengelye az Plovlja folyó. A hadtest működésének rendjére vonatkozó további utasítások később kerülnek kiadásra. A hadseregtörzs a Volgán hajóval Zolotojéba települ át.” A parancsal egy időben kaptuk meg a hivatalos intézkedést is a lovas hadtest megalakítására, amelyet a 10. vöröshadsereg lovas hadtestének neveztek el.

Ebből az intézkedésből tudtuk meg, hogy Caricint feladták. Tárgyilagosan megítélve a Caricin feladásakor keletkezett helyzetet, a következőket mondhatjuk.

Miután a hadtestet átdobták a 10. hadsereg jobbszárnyára, a lövész magasabb egységek helyzete nagyon ingatagrá vált. A gyalogos csapatok már hozzászórtak ahhoz, hogy messze előttük mindig ott volt a lovasság az ellenséggel közvetlen harc-érintkezésben, ezért úgy gondolták, hogy a fehérek váratlan támadása, különösen a lovasságé, majdnem kizárt dolog. Amikor azonban a lövész egységek harcosainak és parancsnokainak szeme láttára hadtestünk elhagyta a frontot, és a hadsereg szárnyára vonult, félelem váltotta fel a biztonság érzését, s állandóan a fehér lovasság hatalmas tömegének támadásától tartottak. Ebben a légkörben még inkább erősödött az ellenség által szított pánikhangulat. Hírek kaptak szárnyra, hogy a fehérek délről, nyugatról és északnyugatról hatalmas erőkkel közeled-

nek. Kevesen tudták, hogy a lovas hadtest feladata a 10. hadsereg jobbszárnyának biztosítása. A legtöbben azt hitték, hogy a hadtest a 9. vagy a 8. hadsereghez csatlakozott.

A Hadsereg Forradalmi Haditanácsának Zolotojéba való áttelepülését a hadsereg menekülésének tekintették. A lövész magasabb egységek és csapatok parancsnokai szemlátomást nem kaptak semmiféle konkrét utasítást a hadsereg visszavonulásának megszervezésére. Többségük nem tudta, mitévő legyen. A harcosok látván parancsnokaik tétovázását, előbb egyenként, majd csoportosan, végül egész alegységek és egységek hagyták ott az arcvonalat, és észak felé vonultak, a Volga mentén.

Ilyen körülmények miatt Caricint jelentős harcok nélkül adtuk fel.

Sok caricini munkás és hivatalnok, a fehérgárdisták megtorlásától félve, faképnél hagyta a gyárat és az üzemet, s családjával együtt eltávozott a városból. Észak felé, a Volga mentén, és keletre, a Volgán túlra a menekülők áradata vonult.

Caricinban hagytak több, teljesen felfegyverzett páncélvonatot. Csak néhány páncélvonaton szerelték le a tüzérségi fegyverek lövegzárait a harcosok kezdeményezésére.

Miután tudomást szereztünk arról, hogy Caricin alól elvonulnak a lövész egységek, és a visszavonulásukat tulajdonképpen senki sem irányítja, kénytelenek voltunk különleges útlezáró osztagokat létrehozni, amelyeknek megparancsoltuk, tartóztassanak fel minden menekültöt, mind az egyes harcosokat, mind az egységeket, állítsák meg a trénooszlopokat, és irányítsák vissza őket egységeikhez. Ez az intézkedés sok mindenkit felrázott. Mindenekelőtt tudtára adta a lövész egységek harcosainak és parancsnokainak, hogy a lovas hadtest nem vonult el, és ebben a súlyos helyzetben a gyalogság segítségére siet. A hír, hogy hadtestünk a jobbszárnyon működik, gyorsan bejárta a hadsereg minden egységét. Azok a harcosok is kezdtek visszaszállingózni egységükhöz, akik már régen a hadtápterületen voltak és akiket az útlezáró osztagok nem tudtak feltartóztatni. A lövész egységek tüzérsége hozzánk csatlakozott, minthogy a kialakult helyzetben csak a lovas hadtest volt képes megvédeni őket. A Caricintól való visszavonulás után két nappal a hadtest körzetében összpontosult a 10. hadsereg lövész hadosztályainak majdnem teljes tüzérsége.

Ezeknek az intézkedéseknek az eredményeképpen a 32., 37.,

39., valamint a Kommunista lövész hadosztály, továbbá Kurisko és Zsloba önálló lovas dandárainak visszavonulását feltartóztattuk.

Ezután tanácskozásra hívtuk a lövész ezredek, dandárok és hadosztályok, valamint a lovas hadtest csapatainak és magasabb egységeinek parancsnokait és politikai munkásait. A tanácskozáson a következőképpen jellemeztem a kialakult helyzetet: a rendezetlen visszavonulás a hadsereg széthullásához vezet; néhány lövész alakulat máris a felbomlás határára jutott, azonban mégis megakadályozhatjuk a katasztrófát. Minden a harcosoktól, főként pedig a parancsnokoktól és politikai munkásoktól függ, mert ők kötelesek mindenkinek megmagyarázni, hogy bár kénytelenek vagyunk meghátrálni, mégis harcolva és szervezeten kell visszavonulnunk. A Vörös Hadsereg keleten szétverte Kolcsakot, és a segítségünkre siet. A 8. és 9. hadsereg harcban áll az ellenséggel, és csak azért nincs velük összeköttetésünk, mert ideiglenesen rés keletkezett a hadseregek szárnyai között.

Ezután A. A. Kivgela, a hadtest komiszárja szólalt fel. Amikor arról beszélt, hogy a Vörös Hadsereg szétveri Gyenyikint, éppen úgy, mint Krasznovot, valaki közbekiáltott:

— Mi is ezt akarjuk!

A felszólalásokból, a közbekiáltásokból és a jelenlevők arcvonásaiból meg lehetett állapítani, hogy nincs ok a pánikra.

Meghallgattam a tanácskozáson összegyűlt parancsnokokat és politikai munkásokat, s a következő elhatározást hoztam és hirdettem ki: tekintettel arra, hogy megszakadt az összeköttetésünk a Hadsereg Forradalmi Haditanácsával, a hadműveletek egységes vezetése érdekében a hadsereg csapatai hadműveletileg, mint a legidősebb parancsnoknak, az én alárendeltségembe lépnek, Kurisko önálló lovas dandárjával pedig közvetlenül a lovas hadtest törzse rendelkezik.

A jelenlevők egyetértettek elhatározással. Kijelöltem a hadosztályok védelmi körleteit, és meghatároztam az együttműködés rendjét közöttük és a lovas hadtest között. Megparancsoltam a hadosztályparancsnokoknak, hogy haladéktalanul lépjenek hozzá a védelmi állások előkészítéséhez.

A hadtestkomiszár javaslatára a tanácskozás határozatot hozott, hogy a Caricinból menekülők megsegítésére a lövész hadosztályokból különleges osztagokat jelölünk ki.

Ezek az osztagok, amelyeket főként politikai munkások vezettek, feladatuk végrehajtása során először is szállító járművekkel segítették a menekülőket, megszervezték az emberek átkelését a Volga balpartjára, és meghatározták a menekülők áradatának mozgási irányait.

Caricin elfoglalása szárnyakat adott a fehérgárdistáknak. Július 3-án Gyenyikin tábornok Caricinban kiadta az ún. Moszkvai direktívát, amelyben végső céljaként Moszkva elfoglalását jelölte meg. A fehérgárdisták meg voltak győződve végső győzelmükről, és pazar ünnepeket, bálakat rendeztek a városban. Időközben a 10. hadseregünk, amelyet a fehérek már demoralizálnak és ellenállásra képtelennek tartottak, makacs védelemre készülődött a 111-es magaslaton, Davidovka és Olenye vonalán. A hadsereg lövész hadosztályai lövészárkokat ástak, tüzelőállásokat rendeztek be a tüzérség számára, és rendbeszedték csapataikat. A politikai munkások megerősítették a katonák harci szellemét és szervezettségét. Kivgela komiszárral együtt bejártam a hadosztályok védelmi szakaszait, és a helyszínen adtunk utasításokat.

A lovas hadtest fő erői a hadsereg jobbszárnyán helyezkedtek el Loznoje és Zavarikin körzetében. Azért kellett így elhelyezkednünk, hogy fedezzük a hadsereg jobbszárnyát, és megvédjük a felső Don vidékét, a Medvegyica és a Hoper folyók környékét a lázongó fehéркоzókok támadásától. Figyelemmel voltunk arra is, hogy Vrangel tábornok csoportosításával a lövész hadosztályok kerüljenek szembe, és így gyalogságunk kitüntethesse magát a védelmi harcban, védelmünk áttörése esetén pedig ellencsapást hajthassunk végre a lovas hadtesttel a hadsereg jobbszárnya mögül.

Hogy megszilárdítsuk lövész egységeink erejükbe vetett hitét, és időt biztosítsunk számukra a védelemre való felkészüléshez, úgy döntöttem, hogy a lovas hadtesttel ellencsapást mérek a Sirokov, Jerzovka és Picsuga-tanyák körzetében előrenyomuló ellenségre.

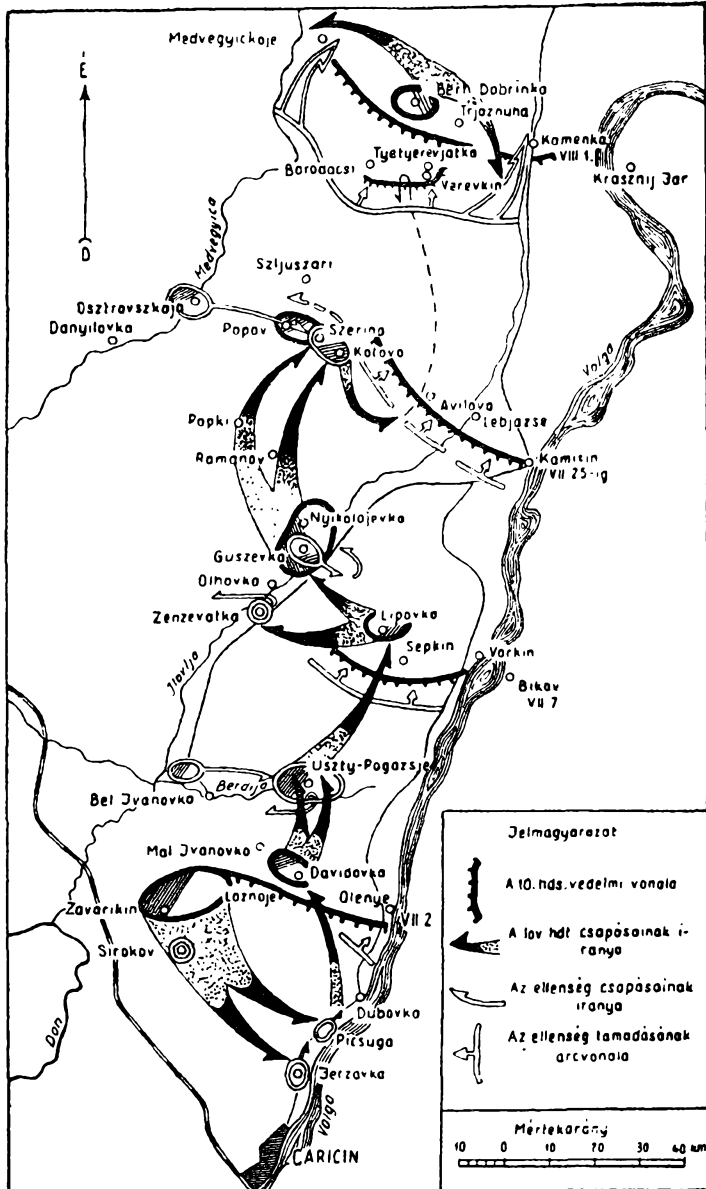
A feladatra való felkészülés közben úgy határoztunk, hogy a hadsereg hadtáp területén hagyunk mindent, ami akadályozná a hadtest manőverét. Lovas hadosztályainkat megerősítettük a lövész magasabb egységek tüzérségével. A hadtest feladatának végrehajtása érdekében gondosan megszerveztük a csapatok együttműködését.

Július 2-án hajnalban a hadtest Loznoje és Zavarikin körzetéből erőteljes csapást mért az ellenségre.

Sirokov-tanyánál Pokrovszkij tábornok hadtestének 3. hadosztálya került a hadtest csapása alá. A fehérgárdisták nem várták a támadásukat, ezért semmiféle szervezett ellenállást nem tanúsítottak. Elhagyták tüzérségüket és géppuskáikat, s Caricin irányába futottak. Jerzovkában megrohmoztuk Pokrovszkij 4. hadosztályát. A hadtest megfutamította a hadosztályt, és az hanyatt-homlok menekült Picsugába, ahol Satyilov tábornok hadtestének kozák hadosztályával együtt a Volgához szorítottuk őket. E harcokban a legteljesebb mértékben kihasználtuk tüzérségünk tüzerejét. A hadtest tüzérségi ütegei néhány óra alatt szétzúzták az ellenséget. A sikeres vállalkozás eredményeként a lovas hadtest majdnem hatszáz kozákot fogott el, hét ágyút, tizenhárom géppuskát, sok lőszerrel és különféle felszereléssel megrakott fogatot és nyolcszáz felnyergelt lovat zsákmányolt. A vállalkozás legfőbb eredménye azonban az volt, hogy megerősödött a 10. hadsereg harci szelleme. Lövész egységeink meggyőződtek róla, hogy nemcsak sikeresen védekezhetünk, de meg is tudjuk verni az ellenséget.

A Sirovok, Jerzovka és Picsuga elleni támadás után a lovas hadtest Davidovka körzetében összpontosult a hadsereg lövész hadosztályainak állásai mögött, és biztosította a 10. hadsereg visszavonulását Kamisin és Szaratov felé (6. sz. vázlat).

Vrangel tábornok Kaukázusi hadseregének egységei, amelyeket megzavart hadtestünk ellencsapása, néhány napig nem tanúsítottak különösebb aktivitást, ezért a 10. hadsereg arcvonalán viszonylagos nyugalom uralkodott. A hadsereg jobbszárnyán, a Don felső folyásánál, a Medvegyica, Hoper és Ilovlja környéki falvak kozákjai azonban egyre jobban lázongtak. Gyenyikin sikerein felbuzdulva igyekeztek minél előbb leszámolni a szovjethatalommal a doni kozák területen és mindenütt, ahol szovjethatalom létezett. Dühük együtt nőtt a szovjet csapatoknak a doni területről történő kivonulásával. A fehérhadseregbe egyre több lázongó öreg jelentkezett, akik helyre akarták állítani a „kozákbecsületet”, amelyet — véleményük szerint — Krasznov seregének hadműveletei ideje alatt a fiatal kozákok beszennyeztek. A doni lázadók sokkal elkeseredettebben harcoltak, mint Vrangel seregének kubáni és tyereki kozákjai. A tyereki és kubáni kozákok szülőföldje messze volt, a felső Don

6. számú vázlat. A lovas hadtest harctevékenysége a 10. hadseregnek Caricinból Szaratovba történő visszavonulása idején.

vidéke, a Medvegycica, a Hoper és az Ilovlja folyó környéki kozákok azonban közvetlenül saját falvaik és tanyáik határában harcoltak, s hajtotta őket a 10. hadsereg zömét alkotó bevándorolt és tősgyökeres doni parasztok elleni ádáz gyűlölet. És most, amikor ez a hadsereg — amely véleményünk szerint a legtöbb bajt zúdította a doni kozákokra — meggyengült, igyekeztek megsemmisíteni, vagy ahogy az egyik fogoly tiszt mondta, darabokra szabdalni, és a Volgába fullasztani.

A helyzet rendkívül kedvezett a doni fehérkozákoknak. A hadsereg a Volgához szorult. Arcból Vrangel tábornok Kaukázusi hadseregének egységei támadták, a jobbszárnya és a háta pedig fedezetlen maradt. A 9. és 10. hadsereg szárnyai közötti rés több mint száz kilométerre nőtt. Golubincev tábornok doni fehérgárdista lovassága felhasználta ezt a lehetőséget, megkezdte a 10. hadsereg jobbszárnyát, Uszty-Pogozsje körzetében hátba támadta lővész egységeinket, s elfoglalta a Bergyija folyó átkelő helyeit. A 10. hadsereg Kamisin felé vezető visszavonulási útját elvágták. Minthogy Vrangel seregei haladéktalanul felhasználhatták ezt a sikert, és támadásba mehettek át az egész arcvonalon, Golubincev lovasságának szétverése érdekében a legerélyesebb rendszabályokat kellett foganatosítanunk. A helyzet arra készítetett, hogy a sötétség beálltával a lovas hadtestet kivonjam Davidovka körzetéből, és Uszty-Pogozsje térségébe dobjam át, azzal a céllal, hogy szétverje az ellenséget, amely elfoglalta az átkelőhelyeket, és szabaddá tegyem a 10. hadsereg visszavonulási útját.

Amikor Uszty-Pogozsje közelébe értünk, a hadtest 6. hadosztálya felfejlődött, és lendületesen megrohamozta az ellenséget. Ezalatt a 4. hadosztály a sötétség leple alatt lezárta a fehérgárdisták visszavonulási útját. A meglepett fehérgárdisták hanyatt-homlok menekültek a szélrózsa minden irányába, de mindenütt géppuskáink tüzébe és a hadtest egységeinek lovasrohama elé kerültek. A fehérkozákok egy része kitört Uszty-Pogozsjéból, és a Bergyija folyó mentén Bolsaja Ivanovka felé menekült. Hajnalra a folyó valamennyi átkelőhelyét birtokba vettük. A 10. hadsereg megkezdhette a visszavonulást. A csapatok július 7-ére elérték Lipovka, Scsepkin és Varkin vonalát. A lovas hadtest Lipovkában gyülekezett.

Azonban a fehérek nem hagytak fel azzal a tervükkel, hogy bekerítsék és megsemmisítsék a 10. hadsereget. Az Uszty-Po-

gozsjében elszenvedett vereségből felocsudva, nagy lovaserőket összpontosítottak Guszevka, Zenzevatka és Orhovka körzetében, amivel az volt a céljuk, hogy csapást mérnek a 10. hadsereg szárnyára és hátába. Ebben a helyzetben a lovas hadtest parancsot kapott, hogy mérjen csapást a Guszevka körzetében összpontosuló fehérlovasságra. Július 7-én reggel a hadtest támadásba ment át, és lovas rendben végrehajtott rohammal kiverte az ellenséget Guszevkából. A fehérek azonban friss erőket vontak előre Zenzevatkából, és ellentámadásba mentek át. Rendkívül heves lovassági harc lángolt fel. A fehérgárdisták, különösen az öreg kozákok rendkívül elkeseredetten verekedtek. Lavinaként hömpölyögtek géppuskáink felé, és hatalmas vereségeik ellenére, makacsul törtek előre. A harc kiemelését főként a hadtest tüzérése döntötte el. A tüzerek kedvező tüzelőállásokat foglaltak el, és fergeteges tüzet nyitottak. A fehérek meginogtak a tüzéréség tüze és a hadtest lovasrohamai alatt, s kezdtek visszavonulni. Estére a hadtest elfoglalta Guszevkát és Nyikolajevkát, s ezzel szilárdan biztosította a hadsereg jobbszárnyát.

A foglyok vallomásaiból kiderült, hogy a Guszevkánál vereséget szenvedett fehér csapatok Alekszejev tábornok csoportjához tartoztak, aki törzsével együtt Mihajlovka faluban tartózkodott. Ez a csoport, amelyet feltételesen az ellenség mihajlovkai csoportjának neveztünk el, Mamontov, Szekretyev és Szutulov tábornok lovas hadtesteiből és több gyalogos ezredből állott.

Alekszejev tábornok, miután kudarcot vallott a 10. hadsereg jobbszárnya elleni támadással, úgy döntött, hogy Kamisin irányába támad, azaz hadseregünk hátába mér csapást. Ezt segítette Vrangel tábornok csapatainak támadása és a 10. és 9. vöröshadsereg szárnyai között még mindig meglévő nagy rés. Július 12-én Mamontov és Szekretyev lovas hadtestei, Alekszejev tábornok parancsának végrehajtása közben, Berezovszkájából és Atamanszkojéból Kotovo és Szerino körzetébe nyomultak előre. A lovas hadtest a fenyegető veszély felszámolására azt a parancsot kapta, hogy hajtson végre ellencsapást Mamontovra és Szekretyevre Kotovo körzetében. Vrangel frontális támadásától már nem féltünk. Szilárdan hittünk abban, hogy az utóbbi időben megerősödött lövész egységeink méltóan fogadják Vrangel csapatait.

Július 13-án a lovas hadtest Romanov-tanyán keresztül Kotovo irányába nyomult előre. Az időjárás nem kedvezett. Szakadt az eső, az utak járhatatlanná váltak. Ütközben kaptam felderítési adatokat az ellenségről, amelyből kiderült, hogy ereje felülmúlja hadtestünkét. Ezért úgy határoztam, hogy az úttalan utakon mély átkaroló manőverrel a fehérgárdisták hátaiba kerülünk. A manőver sikerült. Július 14-én a hadtest nyugatról megkerülte Kotovót, és váratlan csapást mért az ellenségre. Az elkeseredett harcban a fehérek nagy veszteségeket szenvedtek, futva menekültek a teljes megsemmisülés elől, és átkeltek a Medvegyica folyó jobbpartjára. Különösen Szekretjev tábornok fő erőinek csapás alá került csapatai szenvedtek nagy veszteségeket.

A lovas hadtest visszavetette az ellenséget a Medvegyica folyón túlra, majd Szerino körzetében összpontosult. Időközben a 10. hadsereg Avilovo és Kamisin vonalára vonult vissza. Néhány napot itt töltöttünk, és vártuk a fehérgárdisták soron következő támadását. A támadás azonban egyre késett. A 10. hadsereg jobbszárnyán időleges szélcsend következett be, de a középső arcvonalszakaszon lövész egységeink ádáz harcokat vívtak Vrangel Kaukázusi hadseregével. Az a meggyőződésünk, hogy gyalogságunk sikeresen küzd meg a fehérgárdistákkal, helyesnek bizonyult. A vörösharcosok nemcsak visszaverték Vrangel seregének dühödt rohamait, hanem ellenlökéseket is hajtottak végre, és tüzzel, szuronnyal, puskatussal pusztították az ellenséget. Igaz, a fehérek élő erő tekintetében túlerőben voltak, ezért helyenként visszaszorították lövész egységeinket, de a 10. hadsereg arcvonalát mégsem tudták áttörni.

Július 25-én, miután tartalékait előrevonta, Vrangel tábornok a 10. hadsereg egész arcvonalán támadásba ment át. Reggeltől estig folytak a súlyos harcok a hadsereg védelmének minden szakaszán. Az ellenség kihasználta mozgékonyágát, erős lovascsoportosítást hozott létre, amelyet egységeink csatlakozásán vetett harcba. Különösen a 38. lövész hadosztály arcvonalán alakult ki súlyos helyzet. A hadosztály két ezredét az ellenség kivetette az állásaiból. Ezek az ezredek visszavonultak, és maguk után vonták a hadosztály többi egységét is. A fehérek felhasználták ezt, és támadást kezdtek Kamisin irányába. Az ellenség betörésének felszámolására sürgősen harcba kellett vetni a lovas hadtestet.

A lovas hadtest erőltetett menettel kijutott a 38. lövész hadosztály védelmi körzetébe, és erős ellencsapással visszavetette a fehérgárdisták támadó egységeit.

Mivel az ellenség újabb erőket vetett be, a 10. hadsereg arcvonala pedig nagyon széthúzódott, elhatároztuk, hogy a lövész hadosztályokkal kedvezőbb védelmi vonalra vonulunk vissza. A lovas hadtest azt a feladatot kapta, hogy fedezze a hadsereg visszavonulását. A hadtest kitűnően megoldotta a feladatát. Egy hadosztállyal Boradacsa—Verjovkin szakaszon védelmi állást foglalt el, s ezzel szilárdan biztosította a hadsereg visszavonulását. Az ellenség kísérlete, hogy gyalogságunk üldözésére induljon, a fehérek Atamán és Jäger nevű hadosztályainak szétverésével végződött.

Augusztus elsejére a 10. hadsereg visszavonult, és a Medvegyickoje, Verhnyaja Dobrinka, Kamenka és Krasznij Jar terepszakaszon rendezkedett be védelemre.

Az ellenségnek most már nehéz volt átkarolnia csapatainkat, minthogy hadseregünk védelmének jobbszárnya a Medvegyica folyóra, balszárnya pedig a Volgára támaszkodott. A lovas hadtest a lövész egységek védelmi vonalának közepén összpontosult. A hadtestnek ez az elhelyezkedése azt a célt szolgálta, hogy a szükséges irányokban csapást mérhessen az ellenség oldalába.

Augusztus első napjaiban megérkezett a Tyetyerevjatkában tartózkodó hadtesttörzsre Kljujev, a 10. hadsereg parancsnoka. Miután jelentettem a hadsereg arcvonalán kialakult helyzetet és az ellenséggel vívott legutóbbi harcokat. Kljujev tájékoztatott arról, hogy megalakult a Déli front csapatainak különleges csoportja, amelyhez a 9. és 10. hadsereg, továbbá a volgántúli egységek tartoznak. A csoport parancsnokává V. I. Sorint nevezték ki. Beszélgetés közben szóba került Caricin feladása. Kljujev változatlanul azt állította, hogy Caricin védelmére nem volt elég erőnk és eszközünk. Végezetül közölte velem a Déli front különleges csoportja Forradalmi Haditanácsának döntését, miszerint a 10. hadsereg a Karamis folyó vonalára vonul vissza. Itt a hadsereg egységei rendbeszedik magukat, és kiegészítést kapnak, amely a Keleti frontról érkezik Szaratovba.

— A Karamis folyó vonaláról — mondotta Kljujev — a 10. hadsereg ellentámadásba megy át.

Szekretyev lovas hadteste jelentős veszteségeket szenvedett a Kotovo alatti harcban, de friss erővel feltöltve, ismét támadásba lendült. Szekretyev tábornok egységei, amelyek a Medvegyica folyó partján támadtak Medvegyickoje ellen, megütköztek a 4. hadosztály jobbszárny csapataival. Rövid, elkeseredett harc után a fehérgárdisták kezdtek visszavonulni, de a 4. hadosztály sikeres manővere következtében a Medvegyicához szorultak, és hatalmas veszteségeket szenvedtek.

A hadosztály egységei még el sem foglalták előbbi állásaikat, amikor Ulagaj tábornok hadteste máris újabb támadást intézett Medvegyickoje ellen. Ismét elkeseredett harc lángolt fel, amely azzal végződött, hogy Ulagaj hadteste hátrahagyta egész tüzérségét, és a Medvegyica folyó balpartján délnyugati irányba menekült.

A fehérek azonban Ulagaj veresége után sem hagytak fel azzal a kísérlettel, hogy áttörjék a 10. hadsereg arcvonalát. Augusztus 4-én hajnalban Pokrovszkij és Satyilov tábornok hadtesteinek támadást intéztek a vasútvonal mentén Kamenka irányába. A lovas hadtest parancsot kapott, hogy nyomuljon előre a hadsereg balszárnyára, és mérjen csapást az ellenségre Grjaznuha és Kamenka térségében.

Augusztus 5-én a hadtest ellentámadásba ment át a hadsereg balszárnyán, Pokrovszkij hadtestének hátába került, szétzilálta csapatainak harcrendjét, s üldözni kezdte őket. Az ellenség rengeteg embert és fegyvert veszített, és visszavonult Uszty—Grjaznuha irányába. Satyilov hadteste, amely Pokrovszkij hadtestétől jobbra támadott, kénytelen volt védelembe átnenni.

Ezután szélcsend következett. Érezni lehetett, hogy a fehérek már kimerültek a 10. hadsereg arcvonalán, és a kezdeményezés lassan átkerül a mi kezünkbe. A lovas hadtest visszatért előbbi elhelyezési körletébe. A törzs Verhnyaja—Dobrínkában települt. A hadtest egységei ismét sikeresen rajtaütöttek az ellenség csapatain, amelyek lakott településeken helyezkedtek el, s éjjel-nappal nyugtalanították őket. A foglyoktól megtudtam, hogy Mamontov hadtestét kivonták az arcvonalból, és nyugati irányba dobták át.

Augusztus 8-án este kiléptem a hadtesttörzs helyiségéből, és a közelben tartózkodó 20. ezred felé indultam, Ebben az ezredben szolgáltak földijeim, a platovszkajaiak, martinovkaiak és orlovkaiak. Amikor odaértem az ezredtörzshöz, találkoztam az egyik platovszkajai szomszédommal, Filipp Novikovval, aki az ezred felderítő parancsnoka volt, és ilyen minőségben ellátta az ezredtörzsfőnöki teendőket is.

— Mi újság van, törzsfőnök? — kérdeztem Filippet, miután üdvözöltem.

— Ugyan, mi újság lenne? — válaszolt kelletlenül. — Különféle jelentéseket követelnek, papír meg nincs, amellettsenki sem akar írni. Meg aztán Kondrat Sztjepanovics is akadályozza a munkát.

— Hogyhogy akadályozza, hiszen sebesült, betegen fekszik.

— Persze, hogy fekszik, de nem ott, ahol kellene. Alighogy kitergettem a papírjaimat, beront a törzsre egy nyereg, és maga után húzza a bundáját. Jelentést akarok neki tenni, de ő odalép az asztalhoz, ráteszi a nyeret, és ezt mondja: „Gyerünk, Filipp, lefelé az asztalról, takarítsd el a papírjaidat, idefekszem.” — Hogyhogy idefekszik, hiszen ez az ezredtörzs. „És én ki vagyok neked? — mérgelődik Kondrat Sztjepanovics. — Az ezredparancsnokod, vagy nem? Olvastad a hadtestparancsnok elvtárs rendeletét?” Miféle rendeletet? — kérdezem. — „No, itt van, olvasd, ha már olyan írástudó vagy. Látod, ott áll: „Goncsarov Kondrat, a 20. ezred parancsnoka mint sebesült az ezrednél helyezendő el. Hát hol helyezzenek el, ha nem a törzsnél?” És lefeküdt az asztalra, mint egy medve. „Te, Filipp — mondja —, csak csikorogj a tollal, én majd a fülemre fekszem, így nem zavarsz.”

Végighallgattam Filippet, és elnevettem magam.

Kondrat Sztjepanovics Goncsarovot már régóta ismerem. A cári hadseregben dragonyos főtörzsrőrmester volt, a Györgyrend lovagja. Nem nagyon értett a betűvetéshez, de tapasztalt parancsnok volt, jól ismerte a kis alegységek harcászataát, bátran, ügyesen, józan paraszti ésszel harcolt.

— Maga csak nevet — mondta elkeseredetten Novikov —, de én mit csináljak? Nem, Szemjon Mihajlovics, osszon be más valakit erre a munkára, én meg elmegyek a felderítőkhöz.

Beléptünk az ezredtörzs épületébe. Goncsarov, amint meg-

látott, lemászott az asztalról, és haragosan pillantott Novikovra, mintha ezt gondolta volna: „Úgy látszik, volt ideje panaszkodni.”

— Hát te, Kondrat Sztjepanovics, miért zavarod az emberek a munkájukban? — kezdtem a rendreutasítást. — Ha egyszer megsebesültél, akkor feküdj ott, ahol elhelyeztek.

— Ugyan már, hol legyek? A parancs szerint az ezrednél kell tartózkodnom. Miért veszekszel velem? — mentegetőzött Goncsarov, és a hátam mögött ököllel fenyegette Filippet.

— Úgy látszik, el kell rendelnem, hogy kórházba vigyenek.

— Nem, kórházba nem megyek — mondta Kondratov, megtapogatva sebesült karját —, nem akarok még meghalni, a borogatást meg a küldönc is rám tudja rakni.

— Miért cipeled magaddal a nyeret?

— Ismét megölték a lovamat. Nincs hozzájuk szerencsém, alighogy harcba indulok, mindjárt kilövik alólam. Veszekedés helyett inkább egy olyan lovat adhatnál, amit nem lőnek ki alólam.

— Tudod mit, Kondrat Sztjepanovics, menj csak a szállásodra, és feküdj le, mert különben adok neked sérthetetlen lovat — áthelyezlek a gyalogsághoz.

Kondrat fürgén megragadta a nyeret, és valami érthetetlen dolgot dörmögve, gyorsan kioldalgott a törzs épületéből.

Amikor a fürgén távozó Goncsarovot néztük az ablakból, úgy neveltünk Filippel, hogy még a könnyünk is csorgott. Mindenki tudta, milyen bűvös erővel hatnak Kondratra ezek a szavak: „áthelyezlek a gyalogsághoz”.

Minél jobban telt az idő, a helyzet annál inkább a 10. hadsereg javára fordult. A lövész hadosztályok kipihenték magukat, és feltöltötték őket a Keleti frontról érkezett csapatokkal. Mindennap vártam a támadási parancsot. A parancs helyett azonban Kljujev érkezett a hadtesthez, és kijelentette, hogy a hadsereg nem támadhat előbb, csak tíz nap múlva.

— Miért csak tíz nap múlva? — kérdeztem Kljujevet.

— Még nincs elég erőnk — válaszolta.

— Mégiscsak furcsa dolog ez — mondtam. — Most kell szétverni a fehéreket, amikor a sikertelen támadásuk következtében súlyos veszteségeket szenvedtek, és még nem csoportosították át erőiket. Talán arra várunk, hogy ismét összeszedjék magukat, és megint támadni kezdenek? Rendeljen alá hadműveletileg a hadtestnek két lövész hadosztályt, és adjon enge-

éelyt a támadásra. Biztosítom önt a sikerről — bizonygattam neki.

— Nem, ezt nem engedhetem meg — válaszolta.

— No, ha ön nem dönthet egyedül, akkor tegyen jelentést Sorinnak, a csoport parancsnokának, a támadás szükségességéről.

— Nem tehetem, nem tehetem, Szemjon Mihajlovics. Megkaptam a direktívát a hadsereg támadásának előkészítésére, és végre kell hajtanom azt.

A 10. vöröshadsereg védelmi hadműveleteinek összegezeként meg kell mondani, hogy mióta a 10. hadsereg visszavonult a Manics vonaláról, a lovas hadtestet a parancsnokság egész idő alatt vagy a lövész egységek visszavonulásának fedezésére, vagy pedig az ellenség szétverésére használta a legveszélyesebb pontokon. A hadtest fő harcmódja a gyors ellencsapás volt. Nemegyszer megghiúsította az ellenségnek a 10. hadsereg bekerítésére irányuló kísérletét, és biztosította a hadsereg visszavonulását a következő védelmi vonalra. Teljes joggal állíthatjuk, hogy a lovas hadtest 1919 nyarán megakadályozta a 10. hadsereg szétverését.

A hadtest harctevékenysége meggyőzően bizonyította annak a szükségességét, hogy hatalmas lovas magasabb egységeket kell létrehozni, amelyeknek a hadsereg — főként pedig a frontparancsnokság — céljait kell szolgálniuk. Bátran állíthatom, hogy ha a Déli front állományába nemcsak egy, hanem több lovas hadtest tartozik, vagy akár csak egy is, de sokkal erősebb összetételű, amelyet nemcsak egyetlen hadsereg, hanem az egész front érdekében is használtak volna, akkor aligha kellett volna hadseregeinknek visszavonulniuk ilyen súlyos körülmények között. Büszkén emlékezem vissza a hadtest személyi állományának magasfokú harckésztségére, amely az ellenséggel vívott harc hihetetlen nehéz körülményei között is törhetetlen állhatatosságot és határtalan bátorságot tanúsított. Meg kell mondanom azt is, hogy a 10. hadsereg állandó lőszerhiánnyal küzdő lövész hadosztályainak szervezett visszavonulása Caricintől Szaratovig, miközben állandóan a bekerítés veszélye fenyegette, és a hadseregtörzssel, valamint a szomszédokkal való összeköttetés nélkül, gyalogságunk kiváló harci erkölcséről tanúskodik. És ha Caricin feladása után néhány lövész hadosztályban ideiglenesen pánik keletkezett is, ennek mindenekelőtt a Hadsereg Forradalmi Haditanácsának fejvesztettsége volt az oka.

MAMONTOV ELLEN

1.

Gyenyikin hadseregei gyorsan törtek előre délről az ország középső területei felé. 1919 nyarán ezek a csapatok voltak a fiatal szovjetköztársaság legveszedelmesebb ellenségei.

Lenin „Mind egy szálig harcra Gyenyikin ellen”* címmel július 9-én a pártszervezetekhez intézett levelében rámutatott arra, hogy elérkezett a szocialista forradalom legkritikusabb pillanata. Felhívott minden kommunistát, szimpatizánst, munkást és parasztot, hogy minden erejét megfeszítve verje vissza Gyenyikin támadását. Az ellenség visszaverésének megszervezésére a párt a Déli frontra küldte a legjobb munkásait. A Keleti frontról haladéktalanul fegyverzetet és lőszert dobtak át a Déli frontra.

A párt központi bizottsága Lenin vezetésével előkészítette azokat az erőket, amelyeknek nemcsak meg kellett állítaniuk az ellenséget, hanem támadásba átmenve, szét kellett verniük. Jelenleg a 10. hadsereg és a Déli front más hadseregei — közben késleltették az ellenség előnyomulását — kénytelenek voltak együttesen visszavonulni észak felé.

Ulagaj, Pokrovszkij és Satyilov hadtesteire mért csapás után a fehérek egyesítették ezeket a hadtesteket és Uszty—Grjaznuha körzetében összpontosították őket, hogy még egyszer megkíséreljék szétverni a lovas hadtestet.

Augusztus 14-én ellenünk indultak. Megkaptam a felderítők jelentéseit az ellenség szándékairól, és úgy döntöttem, hogy azonnal a fehérek elé indulok. Azt terveztem, hogy

* Lenin Művei, 29. kötet.

megtámadjuk őket, mielőtt még menetoszlopból harcalakzatba felfejlődnek. A 4. és 6. hadosztály párhuzamos útvonalakon haladt, és az oszlopok élei egymagasságban mozogtak, hogy ha az ellenséggel hirtelen összecsapunk, a hadtest könnyen felfejlődhessék. A hadosztályok után a tartalékomban levő Kurisko önálló lovas dandárja halad. Az ellenség mozgásirányának pontos megállapítása végett erős felderítő járőröket küldtünk ki előre és a szárnyakra.

A terep jellege szerint, az ellenség legkedvezőbb előnyomulási iránya Uszty—Grjaznuhából a sztyeppén át vezetett a Guszelszko—Tyetyerevjatkai heglánc keleti lejtői és a vasútvonal között. Feltételeztem, hogy ezt az utat választotta, és úgy döntöttem, hogy a hadtestet a Guszelszko—Tyetyerevjatkai heglánc nyugati lejtőire vonom előre. A bokrokkal borított hegygerinc fedezte a hadtest mozgását az ellenség feltételezett előnyomulási iránya felől.

A hadtest lépésben haladt. A rekkenő hőség elcsigázta az embereket és lovakat. I. V. Tyulenyevvel és a hadtesttörzs hadműveleti csoportjával a 4. hadosztály oszlopának élén lovagoltam. Tyulenyev, aki nemrég érkezett hozzánk a vezérkar akadémiájáról, a legújabb fővárosi híreket mesélte. Küldöncöm, Grisa Kovaljov valahonnan egy hatalmas görögdinnyét kerített, és felajánlotta, oltuk régóta kízó szomjunkat. Már éppen neki akartunk látni az ízes görögdinnyének, amikor valamelyikünk a hegygerincről lefelé ereszkedő lovasokat vett észre. Kiderült, hogy a balszárnyra kiküldött felderítő járőrünk érkezett vissza, amely jelentette az ellenség mozgását. Fellowagoltunk a magaslatra, és megláttuk a fehérek hatalmas oszlopát, amely a Guszelszko—Tyetyerevjatkai heglánc lejtőjén vonult észak felé. Az ellenséges oszlop éle már hadtestünk utóvédjeivel egy magasságban mozgott. Távobabb délre, ameddig a szem ellátott, az ellenség tüzérsége és trénoszlopai vonultak. A fehérek bizonyára úgy gondolták, hogy a hadtestünk a 10. hadsereg védelmi vonalán tartózkodik, és éppen ezért nyugodtan, menetoszlopokban haladtak. Sem a fehérgárdista oszlopok előtt, sem pedig a szárnyaikon nem láttuk a járőreiket. Megparancsoltam a hadtestnek, azonnal rohamozza meg az ellenséget, a tüzérségnek pedig elrendeltem, hogy nyílt tüzelőállásokból támogassa a rohamot.

Néhány perc múlva hadosztályaink 90 fokos szögben megfordultak, harcalakzatba fejlődtek, átkeltek a Guszelszko—

Tyetyerevjatkai hegylánc gerincén, és lavinaként rontottak az ellenségre. A tüzérségi és géppuskatűztől megzavart fehérgárdisták szétszaladtak a szélrózsa minden irányába, és végül is a hadtest erélyes csapása következtében dél felé, Kamisin irányába vonultak vissza. Az ellenség hátrább haladó egységeinek nem volt ideje gyorsan megfordulni. Megkezdődött a küzdelem. A kozák alegységek összegabalyodtak, a lövegek és szekerek az éles fordulattól felbillentek, és eltorlaszolták a menekülők útját. A lovas hadtest behatolt az ellenség rendezetlen tömegébe. A kozákok egyes csoportjai lovaikat és fegyvereiket elhagyva megadták magukat, de zömük vadul rohanó tömege elkeseredetten utat tört magának.

Az eszeveszett menekülés az Ilovlja és a Mokraja Olhovka folyó közé hajtotta az ellenséget. Nehéz lenne leírni a fehérgárdisták tragikus helyzetét, akiket a lovas hadtest ebbe a végzetes folyóközbe szorított. Az Ilovlja folyó legfontosabb átkelőhelye a mi kezünkön volt. A fehéreknek nem maradt más hátra, hogy vagy úszva, vagy gázolva meneküljenek. Géppuskásaink és tüzéreink fergeteges tüzet zúdítottak rájuk. Amint később a foglyok elmondották, valóságos pokol volt az átkelésük. Akinek sikerült átvergődnie, „feltámadottnak” vélte magát. Estére befejeződött a harc. Azok az ellenséges csapatok, amelyeknek sikerült átkelniük az Ilovlján és Mokraja Olhovkán, Kamisint elhagyva, Caricin felé vonultak. Az egységeiktől elszakadt fehérkozák csoportok járőreinkhez lovagoltak, és önként megadták magukat.

A lovas hadtest félbeszakította az ellenség üldözését, és augusztus 18-án éjszaka Lebjazsijban összpontosult. Pihenőt kellett adni az embereknek és a lovaknak, előre kellett vonni a hadtápot, összeszedni a zsákmányt, és megállapítani a további működés rendjét.

A hadosztályparancsnokok, dandárparancsnokok és politikai munkások tanácskozásán úgy döntöttünk, hogy rövid pihenő után folytatjuk a támadást, és elfoglaljuk Caricint. Ez az első pillantásra merész elhatározásnak tűnt, de mégis reális lehetőségekre támaszkodott. A hadtest előtt tartózkodó ellenséget szétvertük és demoralizáltuk. Hogy Pokrovszkij, Ulagaj és Satyilov tábornokok hadtesteit szervezett ellenállást tanúsíthassanak, ahhoz először rendet kellett teremteniük szétvert egységeikben, fel kellett tölteniük azokat emberekkel, fegyverrel és lőszerrel. Adataink szerint Caricinban Vrangel kislétszámú őrséggel bizto-

sított törzsén, hadtáp csapatokon és néhány kis önálló alakulatokon kívül, más egységek nem tartózkodtak. A nagy győzelmen fellekesült lovas hadtest elég erővel rendelkezett ahhoz, hogy szétverje az ellenséget, s elfoglalja Caricint. A siker megszilárdítása érdekében azonban előre kellett vonni a 10. hadsereg lövész hadosztályait is. Miután elhatároztam, hogy ezt kérni fogom a hadseregparancsnoktól, parancsot adtam a hadsereg-törzsszel való összeköttetés felvételére. Emelkedett hangulatban voltam. Annyira bíztam vállalkozásunk sikerében, hogy már arról álmodoztam, foglyul ejtjük Vrangelt, amiért is Morozovot és Dundicsot, három raj hozzájuk hasonló vakmerő harcossal, előre akartam küldeni.

Csakhamar megteremtettük az összeköttetést Kljujevvel. Végighallgatott, és megdicsért a hadtest aznapi működéséért, de a Caricin elleni támadást nem engedélyezte.

Hevesen bizonygattam, hogy feltétlenül szükséges a szétvert ellenség üldözése és Caricin elfoglalása, hiszen megvan rá minden lehetőségünk.

— Pokrovszkij, Ulagaj és Satyilov hadtesteit demoralizáltuk. A fehérek csoportostul adják meg magukat. Engedélyezze a támadást, és betörünk Caricinba, mielőtt a megvert ellenség visszavonul oda.

— Nem, Szemjon Mihajlovics, nem engedhetem meg, hogy folytassa a támadást, mégpedig a következők miatt: a birtokban levő adatok szerint Danyilovka körzetében Golubincev tábornok lovassága tevékenykedik. Amíg Golubincev a jobbszárnyunkon van, lövész hadosztályaink nem mozoghatnak sikeresen előre. Éppen ezért megparancsolom, hogy szüntesse be Vrangel egységeinek üldözését, irányítsa a hadtestet Danyilovkába, és verje szét Golubincev lovasságát.

— De hadseregparancsnok elvtárs — igyekeztem továbbra is meggyőzni Kljujevet —, talán ez a Golubincev fontosabb Vrangelnél, akinek a végleges szétverése megtisztítaná az egész 10. hadsereg útját Caricin felé? Vonja előre a lövész hadosztályokat, Golubincevvel szemben pedig a csapatlovasságból alkotott oldalvéddel fedezze magát.

Kljujev azonban továbbra is kitartott álláspontja mellett. Sőt, makacsságomon feldühödve, forradalmi törvényszékkel fenyegetett, ha nem teljesítem a parancsát.

— Jól van, teljesítem a parancsát, de súlyos hibának tar-

tom, hogy nem üldözzük tovább Vrangel hadtesteit. Nem értem, a lövész hadosztályok miért topognak egyhelyben, amikor nincs előttük jelentősebb ellenség.

— Tudja mit, Szemjon Mihajlovics — mondta Kljujev —, verje szét Golubincev lovasságát, és akkor maga után vonja a lövész egységeket.

— Ugyan már! Talán a fülüknél fogva húzzam őket? — heveskedtem. — Mikor kell Danyilovkára támadnom?

— Minél előbb, annál jobb.

Ezzel be is fejeződött beszélgetésünk. Később nemegyszer megbántam, hogy belekezdtem. Ha Lebjazsijból nincs összekötésünk a hadsereggel, minden másképpen történik: a lovas hadtest elfoglalta volna Caricint, és ezzel átkarolja Gyenyikin seregeinek jobbszárnyát. Ha figyelembe vesszük, hogy időközben létrejött a Déli front csapatainak különleges csoportja, amelyet a Vörös Hadseregnek a Keleti frontról érkező egységei is megerősítettek, akkor érthetővé válik, milyen veszélyt jelentett volna a fehérek számára a 10. hadsereg erélyes támadása Caricin ellen. A támadás haladéktalanul arra kényszerítette volna Gyenyikint, hogy Ukrajnában és a középső arcvonalszakaszon, Kurszk és Voronyezs térségében működő erőinek egy részét Caricinhoz vonja, ezzel megerősítse a helyzetét, és megakadályozza a szovjet csapatok kijutását a doni területre, azaz a fehérek hátába.

De nem így történt. A 10. hadsereg passzivitása miatt Vrangel Kaukázusi serege felocsudott a vereségből.

Augusztus 20-án reggel a hadseregarancsnok parancsának megfelelően Lebjazsijból Kotovon át, Osztrovszkaja falu irányába indult, hogy szétverje Golubincev lovasságát.

Kotovo és Osztrovszkaja között elfogtunk egy ellenséges lovas csoportot. A foglyul ejtett tisztak vallomása szerint Pokrovszkij, Satyilov és Ulagaj hadtesteinek a veresége nagy zűrzavart idézett elő Alekszejev tábornok törzsében. Alekszejev tábornok, hogy megmentse ezeket a hadtesteket a teljes szétveréstől, megparancsolta Golubincevnek, sietve vonuljon Danyilovka körzetébe, és kösse le a lovas hadtestet.

A foglyok azt is elmondották, hogy nekik kellett volna magukra vonniuk a lovas hadtest egységeinek a figyelmét, és szükség esetén hosszú harc nélkül, visszavonulni az üldözés elől Danyilovka körzetébe, ahol Szutulov tábornok hadteste véde-

lemre készülődik. Golubincev tábornok lovassága is Szutulov hadtestéhez tartozott.

Augusztus 25-én hadtestünk egységei elérték Osztrovszkáját, de már nem voltak ott a fehérek. Ezért úgy határoztam, hogy a 4. hadosztály átkel a Medvegyica jobbpartjára, és északról támadja oldalba és hátba a Danyilovkában levő ellenséget. A 6. hadosztály és Kurisko dandárja azt a parancsot kapta, hogy a balparton vonuljon Danyilovka ellen.

Augusztus 26-án délre a 4. hadosztály egységeivel Danyilovkához érkeztem. Gorodovikovval az erdő széléről figyeltük a lövészárkokat ásó több ezer fehér kozákot. Sokan félmeztelenül dolgoztak.

A hadtest tüzérsége tüzelőállást foglalt az erdő fedezete alatt, és fergeteges tüzet nyitott az ellenségre. Megparancsoltam Gorodovikovnak, hogy bontakoztassa szét a hadosztályát, és támadja meg a fehérgárdistákat. A támadó ezredek hulláma elsodorta a kozákokat, akik nem is tanúsítottak komoly ellenállást. Danyilovkában elfoglaltuk Szutulov törzsét, őt pedig lekaszáboltuk.

A Szutulov-törzsnél rátaláltunk egyik volt híradós vörösparancsnokunkra, aki sebesülése miatt a fehérek fogságába esett. Ő is megerősítette: Szutulov azt a feladatot kapta, vonja el hadtestünket a Vrangel csoportja elleni hadműveletektől. Meg is mutatta a Szutulov jelentését tartalmazó távirószalagot, amelyben az állt, hogy Bugyonnij hadtestét sikerült lekötnie.

A 4. hadosztály nem sokáig tartózkodott Danyilovkában. Csak azért maradtunk ott egy ideig, mert kezünkbe kerültek az ellenség tábori konyhái a teljesen kész ebéddel. A hadosztály szakadatlan harcokat vívott, és a harcosok már napok óta nem kaptak meleg ételt. Éppen ezért a hadosztályparancsnok és ezredparancsnokok kérelmére engedélyt adtam a hadosztályoknak, hogy megebédeljenek az ellenségtől zsákmányolt ételből. Közben megették a lovakat is.

Rövid pihenő után a 4. hadosztály a Danyilovka körzetében levő hídon átkelt a Medvegyicán, és csapást mért a 6. lovas hadosztállyal harcban álló Golubincev tábornok lovasságának hátába. Ahogy a 4. hadosztály hátbatámadta az ellenséget, a 6. hadosztály azonnal frontális rohamra indult. A két tűz közé szorított fehérgárdisták fejvesztetten menekültek délnek.

A lovas hadtest Mihajlovka felé vonult, ahol a felderítők

adatai szerint, Alekszejev tábornok törzse helyezkedett el. Sajnos, Alekszejev törzsét nem találtuk Mihajlovkában, de elfogtunk három páncélvonatot. Ez igen érdekesen történt.

A hadtest oszlopának élén haladó 4. hadosztály közelében váratlanul három páncélvonat tűnt fel. A páncélvonatok kezdetben hallgattak, de csakhamar fergetes tüzet nyitottak. Visszavonulni már késő volt. A páncélvonatok tüze a hadosztály visszavonulása esetén súlyos veszteségeket okozott volna, ugyanakkor azonban a páncélvonatok nem tudtak visszavonulni, mert tüzérsztyályunk előttük és mögöttük szétrombolta a vasúti síneket. Egy fehér-lovascsoport igyekezett áttörni a páncélvonatok segítségét, de Mirosnyicsenko ütegparancsnok srapneltűzzel szétszórta őket.

A 4. hadosztály, amely váratlanul a magukra maradt páncélvonatok tüzébe került, nem tehetett mást, minthogy erélyesen rájuk törjön. Kiadtam a parancsot a rohamra, és magam is előre igyekeztem. Mellettem vágatott Gorodovikov, Sztrepuhov és a 19. ezred parancsnoka. Legnagyobb meglepetésünkre a páncélvonatok géppuskái a szakadatlan lövöldözés ellenére sem okoztak veszteséget a hadosztálynak, egyedül Sztrepuhov alól lőtték ki a lovat. A géppuskák hirtelen elcsendesedtek, aztán előbb az egyik, majd a másik páncélvonat belsejéből hallatszott lövöldözés. Csakhamar ez a zaj is elült.

Kiderült, hogy az ellenség mind a három páncélvonatot Caricinban zsákmányolta. A fehérek úgy döntöttek, hogy a foglyul ejtett legénységgel együtt használják fel őket. És a legénység most felhasználta az alkalmat, hogy megszabaduljon a fogságból.

— Amikor a tiszték tüzet parancsoltak, mi a maguk feje fölé céloztunk, amikor pedig rájöttek erre, végeztünk velük — mesélték a páncélvonatból kibújó géppuskások és tüzérek.

A Medvegyica mentén déli irányba tovább haladva a hadtest előrevetett egységei elérték a Don melletti Uszty—Medvegyickaja (Szerafimovics) falut, és felvették a kapcsolatot a 9. hadsereg Glazunovszkájában tartózkodó 23. lövész hadosztályával. Ily módon megszüntettük a 9. és 10. hadsereg között oly sokáig meglevő hézagot.

A lovas hadtest törzse Kepinszkij-tanyán helyezkedett el. Itt kaptam meg a 10. hadsereg törzsén keresztül az Ukrajnában tartózkodó K. J. Vorosilov levelét. Kliment Jefremovics leveléből értesültem először Mamontov hadtestének portyájáról, amelyet mélyen hadseregeink hátában végzett.

Kliment Jefremovics azt írta, hogy Mamontov portyája igen veszélyeztet bennünket, és véleménye szerint a Mamontov elleni harcra a lovas hadtestet, mint a legerősebb vöröslovas magasabb egységet kell felhasználni. „Meg kell találni Mamontovot, és szét kell zúzni! Véleményem szerint az ön számára ez az elsőrendű, a köztársaságnak pedig a szükséges feladat” — fejezte be levelét.

A hadtest felderítőinek jelentései és Golikovtól, a 23. lövész hadosztály parancsnokától kapott adatok szerint az ellenség erre az időre a Don jobbpartján, Kleckaja és Uszty—Hoperszkaja szakaszon védelmet foglalt velünk szemben. A fehérek arcvonala a Don balpartján húzódott tovább. A 9. hadsereg balszárnya és a lovas hadtest előtt nem volt különösebb, erős ellenséges csoportosítás.

Az új helyzetet értékelve, csábító terv született bennem a hadtest további működését illetően. Elhatároztam, hogy elgondolásomat jelentem a hadsereparancsnoknak.

A terv lényege az volt, hogy a hadtest átkelt a Donon, és csapást mér Millerovóra, ahol adataink szerint Szidorin tábornoknak, a Doni hadsereg parancsnokának törzse helyezkedett el. Szidorin törzsének a szétverése után a hadtest északra fordul, és a Don jobbpartján működik, a Millerovo—Voronyezs vasútvonal mentén. Ezzel a hadművelettel azt terveztem, hogy egyrészt szétverem az ellenség hadtáp alakulatait és a Voronyezs irányában harcoló csapatait, másrészt pedig arra kényszerítem Mamontovot, hogy visszatérjen a hátunk mögötti portyájáról.

Úgy gondoltam, hogy lovas hadtestünk hadműveletei a fehérgárdisták hátában lenne a leghatásosabb ellenintézkedés Mamontov portyájára.

A terv megvalósítása érdekében a hadtest fokozta a felderítést, és alkalmas átkelőhelyeket, elsősorban gázlókat keresett a Donon. Tudtam, hogy Golikov, a 23. hadosztály parancsnoka, uszty—medvegyickajai lakos, ezért személyesen felkerestem és kikérdeztem, hogyan kelhetne át a hadtest a Donon.

Golikovtól minden szükséges felvilágosítást megkaptam, ezenkívül tájékoztatott a 9. hadsereg Forradalmi Haditanácsának legújabb parancsáról, amely Mironovnak, Golikov elődjének, a 23. lövész hadosztály előző parancsnokának árulását tárgyalta. Mironov kozák tiszt volt, szintén uszty—medvegyickajai lakos. A forradalom után a szovjethatalom oldalára állt, és megszervezte a 23. lövész hadosztályt. Aztán átadta a hadosztályparancsnokságot Golikovnak, és Moszkvába távozott az OSZSZK Központi Végrehajtó Bizottságának kozák szekciójába, amely azt a feladatot bízta rá, hogy Szaranszkban szervezze meg a Doni kozák hadtestet. Mironov, még mielőtt teljesen befejezte volna a hadtest szervezését, kivonta a kozákokat Szaranszkból, mintha a Déli front segítségére indulna, de a valóságban át akart állni a fehérekhez. A szovjet kormány törvényen kívül helyezte Mironovot, és elrendelte a vöröshadsereg minden ezred- és hadosztályparancsnokának, hogy amennyiben körzetükben megjelenik az áruló, tartóztassák le, és küldjék az előljáró parancsnoksághoz.

Miután visszatértem Kepinszkij-tanyára, még aznap, szeptember 7-én hadtestparancsban kihirdettem Mironov árulását, este pedig Kivgela hadtestkomiszárral és Szuglickijjal, a politikai osztály vezetőjével együtt a 23. lövész hadosztály törzséhez lovagoltam, hogy közösen szervezzük meg Mironov hadtestének lefegyverzését.

Feltételeztük, hogy Mironov a saját, régi hadosztályához fog visszatérni. Feltevésünk helyesnek bizonyult.

Amikor megérkeztünk Golikovhoz, közölte velünk, hogy a hadosztályhoz megérkezett Mironov hadtestének egy kozákszázata. A század parancsnoka jelentette, hogy Mironov megparancsolta neki, keresse meg a 23. lövész hadosztály törzsét, tegyen jelentést az ő tartózkodási helyéről, és várja a hadtest érkezését.

Az ezzel kapcsolatban a 23. hadosztály törzsénél összehí-

vott tanácskozáson kifejtettem azt a véleményemet, hogy Mironov nyilván számít a 23. hadosztály támogatására, mint annak a régi parancsnoka és szervezője.

— Minden bizonnyal önre is számít, Golikov elvtárs, mint a legközvetlenebb munkatársára a hadosztály szervezésében — mondtam.

— Ugyan, ugyan — legyintett Golikov —, ismerem Mironovot, földik vagyunk, de ez semmiképpen sem jelenti, hogy az áruló oldalára állok.

— Hiszek önnek — nyugtattam meg Golikovot. És valóban hittem is neki, mert már az első látásra jó benyomást keltett bennem. — De vegye figyelembe, hogy Mironov bármilyen aljasságra képes.

Elhatároztuk, hogy amikor Mironov megérkezik a hadosztályhoz, Golikovnak úgy kell fogadnia, mintha mi sem történt volna; meghívja a lakására, és ott letartóztatja, majd a lovas hadtest törzséhez kísérteti.

Másnap, szeptember 8-án ismét meglátogattam a 23. lövész hadosztály törzsét, hogy személyesen beszéljek a Mironov hadtestétől érkezett kozákokkal és a századparancsnokkal. A kozákok még nem tudták, hogy Mironovot törvényen kívül helyezték. A századparancsnok azt jelentette, hogy Mironov a hadtestével Novo-Annyenszkaja irányába mozog, és egy-két napi járóföldre van Glazunovszkajától. Legnagyobb csodálkozásomra megtudtam tőle, hogy Mironov hadtestének a komiszárja Bulatkin, az a Bulatkin, aki dandárparancsnok volt nálunk, de azután Moszkvába távozott a vezérkar akadémiájára. Bár Bulatkin régi kozák tiszt volt, nem hittem, hogy Mironov cinkosa lett, hiszen a szovjethatalomhoz hű, kommunista parancsnokként ismertem.

Amikor visszatértem a törzshöz, jelentették, hogy megkapták a Déli front különleges csoportja törzsének direktíváját. A lovas hadtestnek a parancs értelmében Arcseda és Guljajevka körzetében kellett összpontosulnia azzal a további feladattal, hogy erőltetett menettel érje el Novohoperszk körzetét, derítse fel, és verje szét Mamontov hadtestét. Ezzel a feladattal kapcsolatban hadtestünk kivált a 10. hadsereg állományából, és közvetlenül a Déli front különleges csoportja parancsnokának alárendeltségébe lépett.

A különleges csoport parancsnokának direktívája miatt nem kerülhetett sor a Millerovo ellen tervezett portyára. Az áruló Mironov elfogását azonban nem akartuk elszalasztani. A Mironovról birtokunkban levő adatok alapján, úgy dolgoztuk ki a hadtest menetének tervét Novoh-Hoperszkbe, hogy előnyomulásunk sávjában találkozzunk a hadtestével.

Szeptember 11-én reggel a hadtest hadosztályai, miután felderítőket küldtek előre és a szárnyakra, Kepinszkij, Arcsagyinszkaja, Bocsarovszkij, Sztaro—Annyenszkaja menetvonalon megkezdték az előnyomulást.

Szeptember 13-án, amikor már közeledtünk Sztaro—Annyenszkajához, éppen a 4. hadosztály oszlopának élén lovagoltam. Rongyos térképemet nézegettem, és azon törtem a fejemet, hol lehet Mamontov. A különleges csoport parancsnoka direktívájában ezt parancsolta: „derítse fel, és verje szét Mamontovot”, de hogy hol működik Mamontov, arról nem tett említést. Mintha azt mondta volna: „keresd a szelet a mezőn”. Végül is legyintettem, és arra gondoltam, hogy majd később tisztázódik a helyzet.

A szárnyakon haladó járőrök Verhnye—Lesznoje-tanya előtt beleütköztek Mironov járőreibe. Mironov hadteste Szatarovszkij-tanyáról Verhnye—Lesznoje felé vonult. Miután tudomást szereztem erről, magamhoz rendeltem a hadosztályparancsnokokat, és a következő feladatot adtam nekik: a 4. hadosztály kerítse be Mironov hadtestét, és szólítsa fel őket megadásra, a 6. hadosztály pedig készüljön fel a harcra, hátha Mironov egységei át akarnak törni.

Csapataink és Mironov hadtestének a találkozását jól lehetett látni arról a magaslatról, amelyen megálltunk. Amint a 4. hadosztály Szatarovszkij-tanya közelébe ért, Mironov felsorakoztatta kozákjait.

— Sehogyan sem értem, mire jó neki ez az alakzat — csodálkozott Kivgela hadosztálykomiszár.

— Mindjárt meglátjuk! Talán annyira örül a találkozásnak, hogy ünnepi szemlét akar rendezni a tiszteletünkre — tréfálkoztam.

Mironov felsorakoztatta csapatait, és helyetteseivel felállt

az alakzat elé. A 4. hadosztály időközben teljesen bekerítette a tanyát, és egészen megközelítette a kozákokat. Közeledett a tanyához a 6. hadosztály is. Mironovhoz akartam lovagolni, hogy letartóztassam, de Gorodovikov odaugrott hozzá, és elém kísértette.

Mironov szörnyen felháborodott.

— Micsoda önkény ez, Bugyonnij elvtárs? — kiáltotta. — Valamiféle kalmük, egy bandita elfogott engem, a vöröshadtestparancsnokot, és idecipelt, közben még csak szóba sem állt velem. Felsorakoztattam a hadtestet — folytatta Mironov —, hogy az ön hadtestével együtt gyűlést tartsunk, és felszólítsuk a harcosokat, mentsek meg a demokráciát.

— Miféle demokráciát akar megmenteni? A burzsoá demokráciát? Nem, Mironov úr, késő, elkésett.

— Mit jelentsen ez?

— Ne tetesse magát, Mironov, nagyon is jól tudja, hogy mint törvényen kívül helyezett árulót fegyvereztük le.

— Látod, milyen vagy, törvénytelenül élsz, és még szitkozódsz! — szólalt meg Gorodovikov, és szemrehányóan ingatta a fejét.

Mironov kozákjai értetlenül sugdolóztak, és ijedten pislogtak a rájuk irányzott rengeteg szekeres-géppuskára.

Megparancsoltam, hogy Mironov hadtestének parancsnokai, a századparancsnokokig bezárólag, lépjenek ki a sorból, és tegyék le a fegyvert. Amikor a parancsot végrehajtották, odaléptettem a kozákok elé, és megmagyaráztam nekik, hogy Mironovot árulásért törvényen kívül helyezték. Mironov visszaélt a szovjethatalom bizalmával, azért gyűjtötte össze a kozákokat, hogy a fehérgárdistákhoz vigye át őket. Kiabálás keletkezett, a kozákok kijelentették, hogy semmit sem tudnak Mironov árulásáról. Csendet teremtettem, és így folytattam:

— Akár tudtatok Mironov árulásáról, akár nem, a fegyvert le kell raknotok. A vizsgálat után visszakapjátok.

Ezután parancsot adtam a kozákoknak, szálljanak le a lóról, és helyezték maguk elé a fegyvert. Szigyenkónak, a hadtest ellátó-szolgálat főnökének parancsot adtam, hogy rakassa a fegyvereket kocsikra, és vitesse a trénoszlophoz.

A hadtest komiszárja, továbbá a különleges osztály és politikai osztály vezetői haladéktalanul hozzáláttak, hogy tisztázzák: ki, és milyen mértékben részes az árulásban.

Mironovot, Lebegyevet, a törzsfőnökét, Bulatkin komiszárt, Komin és Zolutuhin hadosztályparancsnokokat szigorított őrizet alá helyeztük. A többi parancsnokot és Mironov hadtestének egész legénységi állományát oszlopba sorakoztattuk, és hadosztályaink közrefogták menetközben az oszlopot.

Estére a lovas hadtest Sztaro—Annyenzskajában összpontosult. Filonovo állomásról táviratilag jelentettük a különleges csoport parancsnokának, hogy elfogtuk és lefegyvereztük Mironov hadtestét, s szeptember 14-én a lovas hadtest Annyenzskaja körzetében pihenőt tart.

Az annyenzskajai pihenő nemcsak a pihenés miatt volt szükséges, hanem azért is, mert beszélnünk kellett Mironov kozákaival, és meg kellett állapítanunk, kiket vehetünk be közülük a hadtestbe. Ezenkívül előre kellett vonnunk a hadtáp alakulatokat, és rendet kellett teremtenünk náluk. Néhány szót a hadtápról.

Nem volt jól szervezett központi ellátásunk, megelégedtünk a helyi eszközökkel, és főleg az ellenség rovására láttuk el magunkat. Saját magunknak kellett előteremtenünk és elosztanunk az élelmet, a takarmányt, a lőszert és a fegyvert. Ez különösen jól szervezett hadtápot követelt, és meg kell adni, hadtáposaink kiválóan dolgoztak, teljes tudatában voltak a hadtest ellátásával járó felelősségüknek.

Voltak saját műhelyeink, ahol kijavítottuk a ruházatot, a felszerelést, a gyalogsági és a tüzérségi fegyvereket. Ez utóbbi műhelyek tartalékalkatrészekkel is rendelkeztek. Csakhamar megjelentek a páncélvonatokhoz kapcsolt vasúti mozgóműhelyek.

Ennek a hatalmas és fölöttébb fontos munkának a szervezője Szigyenko, a hadtestellátó-szolgálatának főnöke volt, továbbá Sznyezsko, a hadtest tüzéparancsnoka, aki egyúttal a tüzérségi ellátó szolgálatot is vezette, valamint Petrov, a hadtest vezető orvosa.

Mironov a kihallgatása folyamán nem ismerte be bűnöségét, tagadta, hogy önkényesen vezette el a hadtestet Szaranszkból, és hogy kapcsolatban áll a fehérgárdistákkal.

Kijelentette, hogy megrágalmazták, és semmiféle büntetést nem követelt el. Mironov kihívóan viselkedett.

— Maximalista vagyok — jelentette ki.

— Hát ez a bölcs szó meg mit jelent? — kérdeztem.

— Persze ön, Bugyonnij, ezt nem értheti meg. Egyszerűben szólva, a kommunisták nélküli szovjethatalmat támogatom.

— Már hogyan érteném! Önök maximalisták, úgy látszik, a kalandorok édestestvérei. Nagyon jól tudom, hogy a kommunisták a népi hatalom feje. Ha azt a fejet leütik a nép válláról, könnyen el lehet bánni a néppel.

Bulatkin azt vallotta, hogy amikor a lovas hadtesttől eltávozott Moszkvába, az OSZSZK Központi Végrehajtó Bizottsága mellett működő kozák szekció javaslatára kinevezték Mironov alakuló hadtestének komiszárjává. Mironov nem avatta be bűnös terveibe, és amikor ő, Bulatkin értesült róla, hogy Mironovot törvényen kívül helyezték, nem tudta mitévő legyen, kishitűnek bizonyult, nem követelt tőle világos választ a felhozott vádakra.

— Csodálkozom önön, Bulatkin — mondtam —, ön a hadtestben harcos parancsnok és köztisztületben álló ember volt. Hogyan tudott ilyen gyorsan megváltozni?

— De értsen már meg, Szemjon Mihajlovics, új ember voltam Mironov hadtestében, a kozákok nem ismertek, csak Mironovnak hittek. Ha azt mondom a kozákoknak, hogy Mironov áruló, izzé-porrá zúznak.

— Önre nézve, különösen szomorú, Bulatkin, hogy ön mint kommunista, meghajolt az áruló előtt — válaszoltam.

Bulatkin végül is teljesen beismerte hibáját, és kijelentette, kész elszenvedni a legszigorúbb büntetést is, de kérte, vegyük figyelembe a különleges lovas hadosztálynál teljesített becsületes szolgálatát, és tegyük lehetővé, hogy jóvátegye vétkeit.

Kiderült, hogy Lebegyev, hadtest törzsfőnök is hallott Mironov törvényen kívül helyezéséről, de nem akarta elhinni.

Fomin és Zolutuhin hadosztályparancsnokok azt állították,

hogy fogalmuk sem volt Mironov árulási szándékáról, és nem hallottak Mironov törvényen kívül helyezéséről.

Kihallgattam a Mironov által letartóztatott Sulgát, az egyik lövész zászlóalj komiszárját is. Sulga elmondta, hogy Mironov a hadtest előnyomulása alatt útközben lefegyverezte a vöröshadsereg új alakulatait, egységeit és alegységeit. Így fegyverezték le és eresztették szélnek azt a zászlóaljat is, amelynek Sulga volt a komiszárja. Mironov bekerítette a zászlóaljat, azzal az ürüggyel, hogy a hadtest a frontra megy és kevés fegyverrel rendelkezik, elszedte a zászlóalj katonáinak fegyvereit. Amikor Sulga megpróbált tiltakozni, Mironov letartóztatta, és megparancsolta, hogy lőjék agyon. Sulga csak Bulatkin közbenjárására került el a kivégzést. Mironov azonban nem tett le arról a szándékáról, hogy agyonlövetti Sulgát, éppen ezért cipelte magával.

Még aznap késő este tanácskozásra hívtam össze Kivgelát, a hadtestkomiszárt, Szuglickijt, a hadtest politikai osztályának vezetőjét, Pogrebov törzsfőnököt, továbbá Gorodovikov és Baturin hadosztályparancsnokokat.

A tanácskozáson jóváhagytuk a következő hadtestparancsot: „Mironov, a kozákhadtest parancsnoka elárulta a forradalmat, ezért a szovjet kormány törvényen kívül helyezte. Az a büntette, hogy elvesztette hitét a szovjethatalom tartósságában, és csalárd módon, azzal az ürüggyel, hogy a frontra visz segítséget, kivonta Szaranszkból az általa szervezett kozák hadtestet, és a fehérek táborába akarta vinni. Ezenkívül az áruló Mironov, bűnös szándékának végrehajtása közben, törvénytelenül lefegyverezte és szélnek eresztette a Vörös Hadsereg megalakulóban levő új egységeit és alegységeit, s ezzel veszteséget okozott a szovjetköztársaságnak. Mironov árulásáról tudott Bulatkin, a hadtestkomiszár, és Lebegyev, a hadtest törzsfőnöke is, ennek ellenére nem foganatosítottak erélyes intézkedéseket, hogy megakadályozzák Mironov bűnös működését és szándékának végrehajtását. Ezzel ténylegesen ők maguk is az árulás útjára léptek. A szovjet kormány által törvényen kívül helyezett Mironovot agyon kell lőni. Bulatkint, Lebegyevet és más személyeket, akik aktívan segédkeztek a bűnös Mironovnak, át kell adni a haditörvényszéknek. Mironov volt hadtestének parancsnokait és harcosait, akiknek a szovjetköztársaság iránt érzett hűségében nem kételkedünk, be kell osztani a lovas had-

test egységeibe, minden szakaszba három-négy embert. A hadtestkomiszárnak, a hadosztály- és ezredkomiszároknak a harcosok és parancsnokok között megfelelő felvilágosító munkát kell végezniük.”

A tanácskozáson elhatároztuk, hogy a parancsot szeptember 15-én délelőtt tíz órakor hirdetjük ki a felsorakozott lovas hadtest és Mironov volt hadtestének harcosai és parancsnokai előtt.

Határozatunkról jelentést küldtünk Sorinnak, a különleges csoport parancsnokának, és Sz. Sz. Kamenyevnek, a főparancsnoknak. Pogrebov, a hadtest törzsfőnöke a törzs hadműveleti osztályának egyik parancsnokát küldte a jelentéssel Filonovo állomásra, és megparancsolta neki, hogy a jelentést távirón küldje el Szaratovba és Moszkvába. Reggel kilenc órakor a parancsnok visszatért, és jelentette, hogy a jelentést nem küldte el, mivel Filonovo állomásra megérkezett Trockij, a Köztársaság Forradalmi Haditanácsának elnöke, és elrendelte, hogy Mironov ügyében függesszenek fel minden eljárást. Trockij azzal küldte vissza parancsnokunkat, hogy tíz órára a hadtesthez érkezik, és személyesen tájékozik az ügyben.

Trockij elé küldtem egy lovas századot, a hadtestet pedig felsorakoztattam. Így vártam.

Tíz órakor Trockij Sztjepinnel, a 9. hadsereg parancsnokával együtt autón érkezett Annyenszkajába. Vigyáztt vezényeltem a hadtestnek, és elébe lovagoltam, hogy jelentést tegyek neki. Trockij végighallgatott, de se engem, se a katonákat nem üdvözölte.

— Jelentse, mit szándékszik tenni a továbbiakban — mondotta haragosan.

Leszálltam a lóról, odaléptem Trockijhoz, és megkértem, fáradjon be a hadtesttörzs helyiségébe.

A törzsnél részletes jelentést tettem Trockijnak a hadtest állapotáról, Mironov gonosztettének a kivizsgálásáról, és bemutattam neki a hadtestparancsot.

Trockij elégedetlenül ráncolta össze homlokát, és így szólt:

— Mironov ügyében alkalmazott repressziói helytelenek. Megváltoztatom a parancsát, és elrendelem, hogy Mironovot, Bulatkint és Lebegyevet felelős kísérettel vasúton küldje Moszkvába, és adja át a Köztársaság Forradalmi Haditanácsának. Mironov hadtestének kozákjait a parancsnokokkal együtt gya-

logos rendben, kísérettel Buturlinovkába, a 9. hadsereg törzséhez kell küldeni.

Emlékeztettem Trockijt, hogy a szovjet kormány törvényen kívül helyezte Mironovot, és így jogunkban állott volna bíróság és vizsgálat nélkül agyonlőni.

— Miért bajlódna ön Mironovval? — szakított félbe Trockij. — Az ön dolga az, hogy letartóztassa és továbbküldje. Vizsgálja ki az ügyét az, aki törvényen kívül helyezte.

Vettem magamnak a bátorságot, és jelentettem, hogy Mironov hadtestének őrizetére hadtestünk tekintélyes részét kell kijelölnünk. Azonkívül feltétlenül magunkra kell vállalnunk Mironov hadtestének lovait és trénjeit is. Ily módon egyik dandárunkat őrséggé, lövezetőkké és hajtókká kell átalakítanunk. És mindezt akkor, amikor a hadtestnek az a feladata, hogy kutassa fel, és verje szét Mamontovot.

— Tudom — válaszolta Trockij —, és ez a feladat továbbra is az ön vállán nyugszik.

— Számíthatok-e sikerre, amikor a hadtest két hadosztálya közül az egyik Mironov katonáival fog vesződni?

— Mindennel tisztában vagyok — szakított félbe Trockij. — De úgy gondolom, hogy ön a nehézségek ellenére is végrehajtja a Köztársaság Forradalmi Haditanácsa elnökének rendelkezéseit.

Láttam, hogy hasztalan dolog Trockijjal tovább vitatkozni. Azt feleltem, hogy végrehajtjuk a parancsait.

— No, látja, így egészen más — szólalt meg békítően Trockij —, lásson munkához, galambocskám.

— A parancsról, amelyet ön most visszavont — fordultam ismét Trockijhoz —, a hadtest egész parancsnoki állománya tud. A hadtest felsorakozott, ezért arra kérném, mondjon beszédet, és indokolja meg a döntését.

— Beszélhetek — válaszolta Trockij —, de amit ön kér, az nem beszédtema. Célszerűbb lesz, ha megmagyarázok a harcosainak egy-két politikai kérdést. Hogyan szervezték meg a hadtestben a politikai munkát?

— A hadtestnél rendszeres politikai munkát végzünk, bár a csapatok az utóbbi időben állandóan harcoltak — válaszolt a mellettem álló Kivgela. — Mostanában sok önkéntes jön hozzánk, akik különféle fehérgárdista meséket hallottak a kommunáról. A harcosok sokszor vitatkoznak arról, hogy mi az a szov-

jethatalom, mi az a kommunizmus? Nemrégén pl. a következő beszélgetést hallottam: „Eredj a csudába a kommunistákkal, hiszen mi nem a kommunisták, hanem a bolsevikok mellett harcolunk.”

Mindnyájan nevettek, majd Kivgela ismét Trockijhoz fordult:

— Talán erről is mondhatna néhány szót a harcosoknak.

— Rendben van — mondta Trockij —, beszélni fogok. Menjünk.

Kiléptünk a törzs épületéből, és megálltunk a felsorakozott hadtest előtt. Vigyázzt vezényeltem, gondolván, hogy Trockij most majd köszönti a harcosokat és a parancsnokokat. De ő vagy nem ismerte ezt a szokást, vagy pedig nem tartotta szükségesnek, hogy üdvözölje a harcosokat.

— Kérem, kérem folytassa csak — szólt felém Trockij, és a felsorakozott hadtestet kezdte nézegetni.

Pihenjt vezényeltem, és bejelentettem, hogy Trockij, a Köztársaság Forradalmi Haditanácsának elnöke fog beszélni.

Trockij azzal kezdte beszédét, hogy a forradalom veszélyben forog, és nem tartóztathatjuk fel a fehérek támadását, ha nem teremtünk rendet és szervezettséget sorainkban, majd a „szociális problémák fundamentális kérdéseiről” kezdett beszélni.

— Nem értjük! — szólalt meg valaki a hadtest soraiban.

Trockij a közbeszóló katona felé fordult, és folytatta:

— Vannak közöttünk olyan elemek, akik eltorzítják azon társadalom berendezkedésének formáiról alkotott fogalmainkat, amelyért harcolunk. A kommunára célok, ahol a termelőeszközöket kollektivizáljuk, és a munka termékeit egyenlő mértékben használjuk fel.

— Egyszóval minden közös? — hangzott ismét a közbeszólás.

— Igen, minden közös, a magántulajdon abszolút likvidációjával.

Lárma keletkezett, élesen harsantak fel az egyes kiáltások.

— Ez a kommuna a kommunistáknak való, de mi a bolsevikokért harcolunk!

Láttam, hogy a baj egyre nő, ezért felemeltem a kezemet. Egy szempillantás alatt csend lett.

— Figyelmet kérek, harcos és parancsnok elvtársak. Látjátok, mi van a kezemben?

— Látjuk. Egy gyufáskatulya.

— Nos hát. Ennek a skatulyának az egyik oldalára felírjuk hogy: bolsevik, a másik oldalára: kommunista. Akármerre fordítom ezt a skatulyát, felfelé vagy lefelé, ettől nem változik meg, a skatulya skatulya marad. Éppen így teljesen mindegy, hogy bolseviknak vagy kommunistának hívtok engem.

— Igazán!?

— Egyszóval világos?

— Értjük!!! — harsogták a harcosok egyszerre.

Trockij idegesen harapdálta az ajkát. Hogy befejezzem ezt a sikertelen gyűlést, ismét felemeltem a kezemet, és kijelentettem:

— Éljen a Vörös Hadsereg és a Köztársaság Forradalmi Haditanácsának elnöke!

Hatalmas hurrá zendült fel. Trockij úgy sietett az autójához, mintha a harcosok harci kiáltása tuszkolná hátulról.

Később elbeszélték, hogy amikor Trockij visszatért Moszkvába, kijelentette:

— Bugyonnij hadteste valóságos banda. Bugyonnij pedig egy atamánvezér. Amikor felszólaltam, a banda üvöltve fogadott, de Bugyonnij egyetlen intése elektromos ütésként hatott rájuk. Ez egy modern Razin, odaviszi a bandáját, ahová akarja. Ma a vörösök, holnap a fehérek mellett harcol.

Trockij látogatása után két nappal az I. V. Tyulenyev vezette őrséggel Szaratovba indítottuk Mironovot és Bulatkint. Mironov volt hadtestének azokat a harcosait és parancsnokait, akik kijelentették, hogy szeretnének harcolni a szovjethatalomért, beosztottuk a hadtest egységeihez, a többieket pedig kísérettel a 9. hadsereghez irányítottuk.

A hadtest a sztaro—annyanszkajai pihenő után folytatta útját Novohoperszk felé, és szeptember 18-án Pihovka, Burlja-jevka, Ruszanov és Ivanovka körzetében összpontosult. A hadtesttörzs Pihovkában települt, tíz kilométerre délnyugatra Novohoperszktól.

A hadtest felzárkóztatta csapatait és a hadtápot, majd pihenőre tért. A továbbiakban erőltetett menettel Talovaja állomás felé szándékoztunk vonulni, ahol feltételezésünk szerint Mamontov működött.

Szeptember 20-án új direktívát kaptunk Sorintól, a különleges csoport parancsnokától. A hadtest elé azt a feladatot állította, hogy vonuljon Butorlinovka körzetébe, foglalja el Pavlovszkot, és szorosan működjön együtt az 56. lövész hadosztállyal.

A csoportparancsnok direktívája lényegében megváltoztatta Mamontov szétverésére vonatkozó előző parancsot, de nem indokolta, miért kell Pavlovszk ellen vonulnunk. Később tudomásunkra jutott, hogy hadestünket a 8. és 9. hadsereg csatlakozására dobták át, mert Kazanszkaja körzetében jelentős elleneségek erők tevékenykedtek.

Már harmadik napja vonultunk Pavlovszk irányába a nehéz, homokos, úttalan terepen. Szeptember 22-én este áthaladtunk a kalacs—buturlinovkai vasútvonalon, és Szolonyeckoje, Rasszipnoje és Kvasino körzetében pihenőt akartunk tartani. De nem pihenhattünk, mivel a Kalacs irányába kiküldött járőrök jelentették, hogy a Kalacsból Vorobjovkába vezető úton hanyatt-homlok menekülnek gyalogságunk trénoszlopai. Kiderült, hogy ezek a trénoszlopok az 56. lövész hadosztályhoz tartoznak, amelyet a 8. és 9. hadsereg csatlakozásának megerősítésére vontak előre. Az ellenség lovas egységekkel támadott, visszaszorította az 56. lövész hadosztály csapatait, tovább fejlesztette a sikert, és elfoglalta Kalacs városát.

Az 56. hadosztály zöme fogságba esett, egy dandárt pedig, Szlujsz hadosztályparancsnokkal az élen, bekerítettek, és elkeseredetten védekezett a támadó fehérgárdisták ellen.

Úgy döntöttem, hogy félbeszakítjuk előnyomulásunkat Pavlovszk irányába, és visszaállítjuk csapataink helyzetét Kalacs

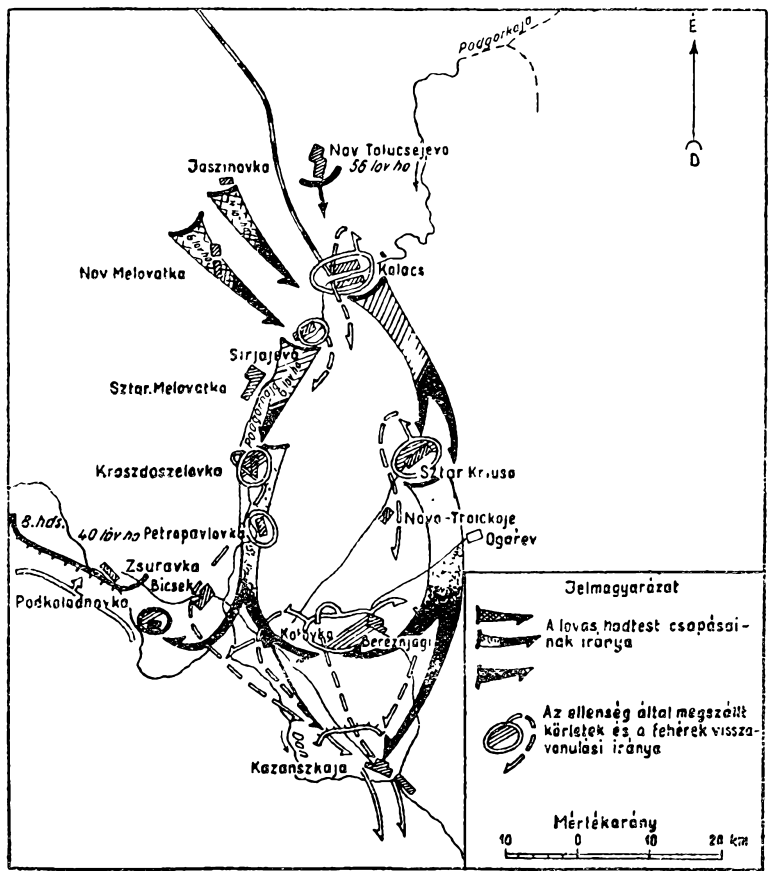
körzetében. Jaszinovka körzetéből egységeink támadásra indultak, és visszavetették az ellenséget déli irányba, majd szeptember 23-án elfoglalták Kalacsot. A kezünkbe került okmányok és a foglyok vallomásai alapján megállapítottuk az ellenség erejét és célját.

Kalacs térségében Szaveljev tábornok csoportja működött, amely Jakovlev tábornok négy kozák ezredéből és az Arbuzov tábornok parancsnoksága alatt dandárrá egyesített, három gyalogos tiszti ezredből állott. Szaveljev csoportjának az volt a feladata, hogy a 8. és 9. vöröshadsereg csatlakozásán áttörje az arcvonalunkat, és Mamontov tábornok hadtestével együttműködve, szétverje a 8. hadsereget, amely a Don balpartján, Voronyesztől Pavlovszkig harcolt. A lovas hadtest erélyes közbelépése megíhúította ezt a tervet. A fehérek Kalacs elvesztése után ellentámadásba mentek át, és igyekeztek kivetni állásaiból hadtestünk élegységeit.

Szeptember 26-án a lovas hadtest visszaverte az ellenség rohamait, és lendületes támadást indított Petropavlovka, Ogorrev irányába, hogy kitörjön a Donhoz, birtokba vegye az átkelőhelyeket, és elvágja a fehérgárdisták visszavonulási útját a folyó jobb partjára. A továbbiakban Bogucsaron át Jevsztratovkába szándékoztunk vonulni, hogy csapást mérjünk a Pavlovszk térségében működő ellenségre.

Szeptember 26-án és 27-én a hadtest rendkívül elkeseredett harcokat vívott az ellenséges lovassággal Kotovka és Bereznyagi térségében, az ellenséges gyalogsággal pedig Kazanszkajától északra. A fehérek lovassága, amelyet a 4. lovas hadosztály kivert Novo Trojickojéból és Kriusából, a 6. hadosztály pedig Krasznoszselovkából és Petropavlovkából, a Podkolodnovkánál levő átkelőhelyhez igyekezett. Ekkor az átkelőhelyet már a 6. lovas hadosztály előrevetett egységei tartották kezükben, amelyek délnyugatról oldalba- és hátbatámadták az ellenséget. A fehér kozákok rendezetlenül vonultak vissza Kazanszkajába. Míg az ellenség lovassága fejvesztetten menekült, addig a fehérgárdista gyalogság elkeseredetten ellenállt. Arbuzov tiszti dandárja megvetette lábát a Kazanszkajától északra fekvő magaslatokon, és fergeteges tüzet zúdított a 4. lovas hadosztály támadó ezredeire. Fellángolt a harc. A tisztek dühödten küzdöttek, és nem adták meg magukat. A sebesültek vagy öngyilkosok lettek, vagy az életben maradottakkal lövették agyon magukat. Külö-

nösen azok a tisztek védekeztek makacsul, akik a dandártörzs köré, a kétfejű sasok fekete zászló alatt csoportosultak. Fjodor Makszimovics Morozov, a 22. lovas ezred parancsnoka egy maroknyi bátor lovassal a dandár törzsét védelmező tisztek sűrűjébe rontott. Morozov alól kilőtték a lovat, ő pedig kélszer megsebesült, de ez sem tartóztatta fel a bátor parancsnokot. Egyik kezében karddal, a másikban pisztollyal tört előre, s

7. számú vázlat. Szaveljev tábornok csoportjának szétverése Kalacs—Kazanszkaja körzetében.

megsemmisített tizenegy fehérgárdistát, közöttük Arbuzov tábornokot is.

Szörnyű látvány volt a kegyetlen küzdelem színhelye. A felszaggatott, megfeketedett halmokon mindenütt kardcsapásoktól megcsonkított emberek és lovak tetemei és szanaszét dobált puskák és géppuskák heverték.

Amikor közvetlenül a csata után végiglovagoltam a harcmezőn, megpillantottam Dundicsot. A harcban kilőtték alóla a lovát, ennek ellenére hét tisztet lekasabolta. Most sebesülten ült a földön, és pihent. Az arca elkínzott volt, de kék szemében a győzelem diadala fénylett.

A 4. hadosztály majdnem az egész fehértiszti dandárt lekasabolta. A lovas hadtest ezután Kazanszkaja faluba igyekezett, ahová az ellenséges kozák egységek vonultak vissza. Lovasságunk nyomása alatt a kozákok az ideiglenes hídhöz rohantak, de a híd nem bírta el az összetorlódó lovasság súlyát, és összeomlott. Sok fehérkozák vízbefúlt, sokan pedig géppuskáink tüzetől pusztultak el. A hídnál összetömörült rendezetlen tömeget fogságba ejtettük (7. számú vázlat).

Igy pusztult el Szaveljev tábornok csoportja. A harcmezőn az ellenség több mint másfélezer halottat hagyott. Nyolcszáz fehérgárdistát ejtettünk foglyul. Három könnyű ágyút, több mint harminc géppuskát, hétszáz gránátot és csaknem kétezer, főként gabonával megrakott fogatot zsákmányoltunk.

Ezenkívül kiszabadítottuk a fogságból az 56. lövészhadosztály harcosait.

6.

Szaveljev csoportjának szétverése után, Kalacs és Kazanszkaja körzetében reális lehetőség nyílt arra, hogy felszámoljuk az ellenséget a 9. hadsereg egész arcvonala előtt, és a lovas hadtest csapást mérjen Millerovóra, a szerint a portyázási terv szerint, amelyet még a hadtest Uszty—Medvegyickaja körzetében való tevékenységének időszakában gondoltam el.

Úgy határoztam, hogy jelentem Sorinnak, a különleges csoport parancsnokának a további működés tervét és az utóbbi napok harcainak eredményét. Ezért szeptember 27-én a hadtest-

törzs tartózkodási helyére, Kalacsba indultam. Minden nehézség nélkül összeköttetést teremtettünk Sorinnal a Morse-készüléken, és jelentettem neki, hogy szétvertük Szaveljev tábornok csoportját, és a 8. és 9. hadsereg csatlakozásán az 56. lövész hadosztály arcvonalán visszaállítottuk a helyzetet.

A hadtest sikeres kezdeményezése a legnagyobb csodálkozásomra, nem örvendeztette meg a parancsnokot. Sorin, nem tudni miért, közlésemet úgy fogadta, mintha Szaveljev csoportjának szétverése nem javította volna meg a helyzetet hadseregeink csatlakozásán, holott ez kétségtelen volt. Még az ellenség is arról beszélt, hogy Szaveljev tábornok csoportjának szétverése kényszerítette vissza a 2. Doni hadtestet a Don mögé. Amikor azt javasoltam, hogy a hadtest Kazanszkajából kiindulva mérjen csapást az ellenségre a Don mentén, a 9. hadsereg arcvonala előtt, azután engedélyezze a Millerovo elleni portyát, a parancsnok gondolkozás nélkül rávágta:

— Ez nem célszerű!

— Hogyhogy nem célszerű? — heveskedtem. — Ezek a hadműveletek feltétlenül a 9. hadsereg arcvonala előtt működő ellenség teljes megsemmisítéséhez vezetnek. Az ellenség még visszavonulni sem tud. Kazanszkaja a mi kezünkben van, s a falutól a Medvegyica torkolatáig nincs se átkelőhely, se gázló a Donon. Az ellenség felszámolása után a 9. hadsereg előnyomulhat a Donhoz, a hadtest számára pedig új feladatot adhat.

— Nem jó! — válaszolta röviden Sorin, és megparancsolta, hogy Buturlinovka körzetébe irányítsam a hadtestet Mamontov ellen, azaz teljesítsem a már korábban kapott feladatot.

Másnap reggel az írásbeli direktíva szerint, amellyel Sorin megerősítette szóbeli utasításait, a hadtest elhagyta Kazanszkaját, és elindult Buturlinovka irányába.

Míg Buturlinovka felé meneteltünk, megtudtuk, hogy Mamontov Sztorozsevo körzetében átkelt a Donon, új portyára indult 8. hadseregünk hátába, és elfoglalta Talovaja állomást. Már kiadtam a parancsot, hogy induljunk Talovaja felé, amikor kézhez kaptam a csoportparancsnok szeptember 30-án kelt új direktíváját. Sorin megparancsolta, hogy a hadtest térjen vissza Kazanszkajába, és mérjen csapást az ellenségre a 9. hadsereg arcvonala előtt, a Don mentén Vesenszkaja irányába, azaz hajtsa végre azt, amit néhány nappal ezelőtt tanácsoltam, de Sorin elvetett.

Csak csodálkozni tudtam a csoportparancsnok következetességén. Ismét összekötötést teremtettem a különleges csoport Forradalmi Katonatanácsával, és jelentettem, hogy a hadtest a Mamontov elleni hadműveletekre vonul, és nem tartom célszerűnek visszatérését. Sorin azonban a legerélyesebben követelte, teljesítsem a parancsát, és ugyanakkor kijelentette, hogy nem érdekli a véleményem.

Azt válaszoltam, hiszen éppen én javasoltam, hogy a hadtest mérjen csapást Vesenszkajára a Don mentén, de ez még akkor történt, amikor a hadtest Kazanszkaja körzetében, a Don mellett tartózkodott. Akkor ezt a csapást a helyzet és a hadtest alkalmas elhelyezkedése követelte, most azonban, amikor Mamontov a 8. hadsereg hátát s az egész Déli frontot veszélyezteti, a hadtest Vesenszkajára mért csapása értelmetlen, sőt az árulással határos lesz. Ezért a hadtest nem fogja végrehajtani ezt a parancsot, hanem továbbvonul Mamontov ellen.

Sorin erre félbeszakította a beszélgetést, és Szmigla, a különleges csoport Forradalmi Katonatanácsának tagja jött a készülékhez. Kérte, adjam át üdvözlését a lovas hadtest dicső harcosainak, és hajtsam végre a parancsnok parancsát.

Megköszöntem Szmiglának a dicséretet, és azt válaszoltam, hogy átadom a harcosaimnak az üdvözlését, de a hadtest nem tér vissza Kazanszkajába, hanem az előző parancs szerint Talovajába indul Mamontov ellen.

Világos volt előttem, hogy Sorint az adott esetben nem a legveszélyesebb ellenség — a jelen helyzetben Mamontov — elleni harc közös érdeke, hanem a közvetlenül alája rendelt 9. hadsereg szűk helyi érdekei vezették. Azonkívül Sorin, amikor kiadta a parancsot a lovas hadtestnek a Vesenszkaja elleni támadásra, szemmel láthatólag arra számított, hogy szükség esetén bebizonyíthassa, hogy a Vesenszkaja elleni csapásra tett javaslatomat elfogadta, de én magam tagadtam meg annak végrehajtását, és önkényesen Talovajába irányítottam a hadtestet.

Az események további menete bebizonyította, hogy helyesen láttam Sorin szándékát. Lenin 1919. október 4-én a Délkeleti Front Forradalmi Haditanácsa tagjának a következőket táviratolta:

„Sorin szélhámoskodik, amikor Bugyonnijt csak magának kuporgatja, s egyáltalában semmi energiát nem fejt ki a Déli front csapatainak megsegítése érdekében. Teljes mértékben Önt

teszem felelőssé azért, hogy megszüntesse ezt a gyalázatot, amely egyértelmű az árulással. Részletes távirati jelentést kérek, milyen reális intézkedéseket tesznek, hogy komoly segítséget nyújtsanak; komolyan ellenőrizzék a parancs végrehajtását, s milyen sikerrel alkalmazzák.”*

Október 2-án megkaptuk Sorin törzsének direktíváját, melyben a csoportparancsnok — bár a Mamontov elleni támadás homlokegyenest ellenkezett azzal a szándékával, hogy a hadtestet a Vesenszkaja elleni csapásra használja fel — kénytelen volt jóváhagyni elhatározásomat. Sorin azonban most is, ahelyett, hogy a hadtestnek konkrét utasítást adott volna Mamontov szétverésére, a 9. hadsereg parancsnokának rendelt alá bennünket, azzal a szűk feladattal, hogy ne engedjük Mamontovot keleti és délkeleti irányba terjeszkedni.

Sorinnak ez volt az utolsó direktívája számunkra, mint-hogy nemsokkal ezután V. I. Lenin utasításának megfelelően a lovas hadtestet — célszerű felhasználásának érdekében — kivonták a különleges csoport parancsnokának alárendeltségéből, és közvetlenül a Déli frontoz osztozták be.

A hadtest folytatta az előnyomulást, és október 3-án Vorobjovka körzetében összpontosult. Itt keresett fel bennünket J. A. Scsagyenko, akit még 1914-ben ismertem meg. Amikor Armavirben a tartalék lovas osztály dragonyosai szétrombolták a börtönt, a foglyok között volt Scsagyenko is. 1918-ban is találkoztam vele, Caricin védelmének idején. Akkor a 10. vöröshadsereg toborzási irodájának a parancsnoka volt. Scsagyenko I. V. Sztálin levelét hozta Vorobjovkába.

Sztálin azt írta, hogy a párt központi bizottsága minden szükséges intézkedést megtesz a Moszkva felé irányuló Gyenyi-kin seregének feltartóztatására, hogy aztán ellentámadásba menjen át. A helyzet, hangsúlyozta Sztálin, változatlanul feszült. A továbbiakban arról a nagy kárról írt, amelyet Mamontov csapatai okoznak, és hangsúlyozta, hogy feltétlenül szét kell verni őket. Sztálin leveléből látni lehetett, hogy számít a lovas hadtestre, amely képes szétzúzni Mamontov hadtestét.

Csak egyszer tudnám elcsípni ezt a fehérgárdisták táborában olyan népszerű hátországi rablót — gondoltam —, megfizetnék neki minden gaztettéért.

* Lenin: Katonai levelezés, Zrínyi Kiadó, 1959. 331—332. old.

A levél végén Joszif Visszarionovics üdvözetét küldte a lovas hadtest személyi állományának, és megkért, közöljem, mire van szükségünk, hogy még jobban növeljük a hadtest harcképességét.

Scsagyenko ismertette velem az OK(b)P központi bizottságának 1919. szeptember 20-án kelt körlevelét, amely a következőket tartalmazta:

„Eltársak! A helyzet, különösen a Déli fronton arra készíti az OK(b)P központi bizottságát, hogy ismét hozzátok forduljon felhívással: kétszerezzük, háromszorozzuk, tízszeressük meg a pártszervezetek energiáját Szovjet-Oroszország katonai védelmének érdekében. Gyenyikin támadása dél felől a szovjet-köztársaság központi vidékeit fenyegeti, akárcsak a tavasszal Kolcsak bandájának keletről történő előretörése.

A Kolcsak elleni győzelmes harc tapasztalatai megmutatták, hol rejtőzik a proletárhatalom katonai erejének valódi forrása. Kolcsakot szétvertük, és megfutamítottuk, mert pártunk a Keleti frontra dobta legjobb erőit, amelyeket katonai vasfegyelemmel forrasztott egybe.

A pártnak egy percnyi késedelem nélkül ismét hasonló intézkedéseket kell tennie.

Gyenyikin támadása merénylet a szovjethatalom, s vele együtt a kommunista párt ellen.

A Gyenyikin elleni harcban fel kell használnunk pártunk minden forradalmi energiátartalékát. Az egész államapparátusnak egyetlen feladat megoldása érdekében kell dolgoznia: legyőzni Gyenyikint, megsemmisíteni fehérgárdista bandáit.

Ennek a feladatnak az érdekében fel kell számolni és szét kell zúzni a vezetés minden régi formáját. Minden kommunistát ki kell vonni azokból az intézményekből, ahol fel lehet és fel kell őket váltani pártonkívüliekkel, nőekkel és a polgárháború rokkantjaival. A kommunistákat a katonai hatóságok rendelkezésére kell bocsátani. Minden kollegialitást a minimumra kell csökkenteni. A vitákat és tanácskozásokat meg kell szüntetni. A pártot minél előbb katonai jellegű testületté kell átalakítani. Pontosan, percnyi késedelem nélkül működő, erősen összeforrt katonai, forradalmi apparátussá kell változtatni. Ebben az apparátusban szigorúan el kell határolni a jogokat és kötelezettségeket. Minden kommunistának tudnia kell, mi a szerepe, hol kell tartózkodnia, és mit kell cselekednie a veszély idején.

A pontatlanságot, a határozatok végre nem hajtását, a fegyelmetlenséget szigorúan meg kell torolni.

A kapitalisták és földesurak ellen a hatalomért vívott harcban a kommunizmus ereje azokban a munkás- és paraszttömegekben rejlik, amelyeknek választaniuk kell a munkásosztály és a cári tábornokok diktatúrája között. Ezt a milliós tömeget be kell vonni a Gyenyikin elleni harcba. Ennek a tömegnek a pártonkívüli képviselőit be kell kapcsolni az agitációs és mozgósítási munkába, hasonlóképpen a közigazgatásba, fel kell váltani velük a kommunistákat, akiket közvetlenül katonai munkára küldünk. Ne maradjon egyetlen szimpatizáns, egyetlen öntudatos munkás sem, mégha nem is kommunista, egyetlen munkásszervezet vagy csoport sem, aki és amely ne szerezzen tudomást a munkásosztályt fenyegető veszélyről és ne kapja meg a helyét és a feladatát a Gyenyikin ellen vívott közös harcban.

Elvtársak! Gyenyikin támadása azt követeli tőlünk, hogy pártunk minden késlekedés nélkül teljes erejét harcban vegye. A kommunista párt a munkásosztály érdekeinek igazi kifejezője, a világforradalom zászlóvivője, megmenti a szovjethatalmat, és szétzúzza az ellenforradalmi kísérleteket, ha ebben a döntő pillanatban minden kommunista a maga helyén, zűrzavar és pánik nélkül, ugyanakkor azonban nem becsülve le könyelműen a helyzet komolyságát, végrehajtja a proletárforradalom képviselőinek kötelelességeit.

Munkára fel, elvtársak!

Ne vesztegessetek egyetlen percet sem a mozgósításban, az agitációban, a Déli frontnak nyújtandó segítségben!

Többek között azonnal ki kell nevezni több tucatnyi munkást ezredkomiszárnak. Az alkalmas elvtársaknak ott kell hagyniuk eddigi megszokott munkájukat, és azonnal a hadsereg politikai vezetésének a rendelkezésére kell állniuk. Kérjétek önként magatokat erre a munkára. *Segítsétek megszervezni a lovas egységeket. Gyűjtsétek össze a kommunista lovasokat, alakítsatok belőlük sejteket a szovjet lovasság számára.* (A kiemelés tőlem ered — Sz. B.)

Gyenyikint szét kell verni, és szét fogjuk verni a kommunista proletárok új, forradalmi akaratának lendületével."

A párt központi bizottságának a lovas egységek létrehozására vonatkozó felhívása nagyon megörvendezettett bennünket.

Ez a felhívás arról tanúskodott, hogy a párt mélyen megérti a lovasságnak a polgárháborúban játszott szerepét. Az események bebizonyították, hogy Gyenyikin elsősorban azért ért el sikereket, mert hadserege túlnyomó többségében az akkor legmozgékonyabb és legharcképesebb fegyvernemből, kozák lovasságból állt. Ezt természetesen mindenki tudta, Gyenyikin bérencei is, akik a vöröshadsereg egyes vezető beosztásaiban voltak, és ezért tudatosan fékeztek a szovjet lovasság fejlesztését.

Míg Gyenyikin a Déli fronton már a támadás elején harcba vetette Mamontov, Pokrovszkij, Satyilov tábornok lovas hadtesteit (a Caricin elleni támadásnál ezek a hadtestek Vrangel csoportjában egyesültek), továbbá Golubincev, Jakovlev tábornok lovas csoportjait, valamint Guszelcsikov, Konovalov, Skuro, Ulagaj, Naumenko és más tábornokok hadtesteit, addig mi ezzel a kozák lovassággal csak egy lovas hadtestet és a csapatlovasság önálló egységeit tudtuk szembeállítani.

Az ország előtt minden kétséget kizáróan nyilvánvaló lett annak a szükségessége, hogy meg kell teremteni a tömeglovasságot, még hozzá hatalmas lovas magasabb egységeket, minthogy a kis lovas kötelékek nem biztosították a kívánt hatást a fehér lovas hadtestek és egyesített hadtestek ellen vívott harcban.

Amikor elolvastam I. V. Sztálin levelét és a párt központi bizottságának körlevelét, megszületett bennem a lovas hadsereg felállításának gondolata. Elhatároztam, hogy ebben a kérdésben, mielőtt lehetőségem lesz rá, a párt központi bizottságához, személyesen V. I. Leninhez fordulok.

VORONYEVS BEVÉTELE

1.

Október 4-én, miközben Vorobjovkából Talovaja felé haladtunk, a hadtest oszlopai felett megjelent egy repülőgép. Könnyen megállapíthattuk, hogy a repülőgép a fehéreké, mint-hogy sem a 8., sem a 9., sem pedig a 10. vöröshadseregnek nem volt légiereje. A repülőgép körözni kezdett a hadosztályok oszlopai felett.

Azonnal megparancsoltam, engedjék le a zászlókat, és integessenek a sapkákkal.

A repülőgép még lejjebb ereszkedett, kört írt le, és leszállt. Alighogy megállt, máris minden oldalról körülfogták a lovasok. A pilóta kiugrott a repülőgép üléséből, és megkérdezte:

— Mamontov seregéhez tartoznak?

— De még mennyire! Kezeket fel!

Kihallgatás alkalmával megállapítottuk: a pilóta Voronyezsban szállt fel, azzal a feladattal, hogy keresse meg Mamontovot a Talovaja, Bobrov és Buturlinovka háromszögben, s adja át neki Szidorin tábornok parancsát és Skuro levelét.

A pilótától elkobzott parancs és levél nagyon értékes adatokat tartalmazott.

Szidorin azt a feladatot állította Szaveljev tábornok csoportja és Mamontov tábornok hadteste elé, hogy kerítsék be és semmisítsék meg a 8. vöröshadsereget, és ezzel tegyék lehetővé a Doni hadsereg akadálytalan előretörését Moszkva felé. Szidorin étvágya nagynak bizonyult. Meglepő volt azonban a hiányos tájékozottsága: ugyanis annak a Szaveljev tábornoknak állított feladatot, akit már régen szétvertünk.

A parancshoz mellékelt feljegyzésen Szidorin azt ajánlotta

Mamontóvnak, hogy lépjen összeköttetésbe a 8. vöröshadsereg parancsnokhelyettesével, Rotajszkijjal: „Cselekedjen gyorsan és erélyesen — írta Szidorin —, Rotajszkijra számíthat.”

Skuro közölte levelében, hogy elfoglalta Voronyezst, és arra kéri Mamontovot, küldjön neki lőszert, mert várja a vörösök támadását északról, lőszere pedig elfogyott.

Skuro, úgy látszik, arra számított, hogy Mamontov, aki új portyára indult a 8. hadsereg hátába, megosztja vele a rablott holmit és lőszert.

Szidorin parancsát és Skuro levelét haladéktalanul Sztjepinhez, a 9. vöröshadsereg parancsnokához küldtük azzal a kéréssel, hogy olvassa el, és sürgősen továbbítsa a Déli front törzséhez.

Október 4-én, késő este megérkeztünk Talovaja állomásra. A hadtest hosszú meneteléstől elfáradt egységei az állomással szomszédos falvakban helyezkedtek el éjszakai pihenőre. Kiderült, hogy Mamontov az előző éjjel még Talovajában volt, de hajnali négy órakor riadóztatta csapatait, és sietségében még saját kifogástalan állapotban levő autójáról is elfeledkezve, a hadtesttel együtt, a vasútvonal mentén, Voronyezs irányába távozott. Végre-valahára megleltük Mamontovot!

Másnap Kivgela komiszárral végigjártam a 4. hadosztály egységeit, és beszédet intéztem a harcosokhoz:

— Mamontovék félnek tőlünk, vörös hősök! Voronyezs felé menekültek, amelyet Skuro bandái foglaltak el. Előre, elvtársak!

Válaszul erre a felhívásra, ezernyi hang zengett:

— Halál Mamontovra!

— Majd adunk mi neki Voronyezst.

Talovajától megkezdtük Mamontov üldözését. Mamontov a vasútvonal mentén vonult vissza, szétrombolta a hidakat, és agyonlövötte a vasúti munkásokat. A voronyezsi kormányzóság dolgozó népe nagy örömmel fogadott bennünket. Az emberek meghívták a harcosokat a házukba, megosztották velük a kenyereket, ruhájukat, és lovainknak az utolsó szénakészletüket is odaadták. Ezer meg ezer ember kérte, vegyük be őket a hadtestbe. Olyan sok önkéntes akadt, hogy úgy döntöttünk, csak azt vesszük be, akinek saját lova, nyerge és kardja van. A többieket a 8. hadsereg feltöltésére irányították.

Az önkéntesek előtt beszédet tartottam:

— A mi hadtestünk a bátrak hadserege. Nálunk ez a legfontosabb törvény: törj előre, és ne pislogj oldalra. Harcosaink bátrak, lovuk jó, s akinek rossz, szerezzen jót az ellenségtől. Ne felejtsetek el, hogy aki meghátrál, és aki pánikot kelt, annak leütjük a fejét. Aki nem tartja be ezt a szigorú hadiszabályt, az ne is lépjen soraink közé. Nekünk hősök kellene, akik önzetlenül hűek a forradalomhoz, és hőstettek, sőt még a halálra is készek a szovjetek hatalmáért.

Mialatt a lovas hadtest Mamontovot üldözte, a 8. hadsereg, amelynek hátában folyt az üldözés, különösen pedig a jobbszárnya, az ellenség frontális nyomása következtében elhagyta a Don folyó vonalát, és kezdett visszavonulni Voronyezs irányából. Még bonyolultabbá tette a helyzetet, hogy a hadsereg vezetésében súlyos áruulás történt. A hadseregparancsnok helyettese, az a bizonyos Rotajszkij nevű volt cári tábornok, akiről Szidorin is említést tett, a hadseregtörzs katonai szakértőinek egy csoportjával átállt a fehérek oldalára.

A 8. hadsereg nem hitt többé parancsnokságában. Mamontov portyája szétzilálta sorait, és Voronyezs után feladta Liszkit is, s miután elveszítette a kapcsolatot a szomszédos hadseregekkel, kelet felé hömpölygött. A 8. hadsereget teljes katasztrófa érthette volna, ha a lovas hadtest idejében szét nem veri a Donnál Szaveljev tábornok csoportját, és előre nem tör Talovajához a Mamontov elleni küzdelemre.

Október 7-én éjszaka, amikor a hadtest Szergejevka, Martin, Romanovka, Nascsekino körzetében összpontosult, megkaptam a Déli front parancsnokságának a direktíváját, amelyet A. I. Jegorov és I. V. Sztálin írt alá. A direktíva így szólt:

„A főparancsnokság 4780/hadműveleti számú direktívája értelmében az ön hadteste közvetlenül az én alárendeltségembe lép. A 8. hadsereg visszavonul az Ikorec folyó Tulonov és Uszty közötti szakaszára. A rendelkezésünkre álló adatok szerint Mamontov és Skuro Voronyezsben egyesült, és Grjazi irányában működnek.

Megparancsolom:

Bugyonnij hadteste kutassa fel és verje szét Mamontovot és Skurót. A hadtest megerősítésére a 8. hadsereg parancsnoka adja át önnek a 8. hadsereg lovas csoportját és az 56. lovas dandárt. Ez utóbbit feltételesen, csak ha ön kívánja, mert a rendelkezésemre álló adatok szerint a dandár hajlik arra, hogy

kitérjen a harcok elől, és megtagadja a parancsokat. Jogában áll továbbá hadműveletei biztosításának fokozása érdekében a 8. hadsereg parancsnokától két zászlóalj gyalogságot követelni. A hadtest lőszerellátása a 8. hadsereg törzsén keresztül történik. Az összeköttetést velem a 8. hadsereg törzsén vagy Kozlovon keresztül rádión tartsa.

Jelen parancs kézhezvételét jelentse.”*

Ebből a direktívából tudtuk meg, hogy I. V. Sztálin tagja lett a Déli front Forradalmi Haditanácsának. Nagy megelégedéssel vettük tudomásul kinevezését. Megelégedettségünket rádiógrammal fejeztük ki, amelyet október 8-án küldtünk Sztálin címére.

Annak is megörültünk, hogy a Déli frontot A. I. Jegorov vezeti, akit már Caricinban tehetséges és erélyes hadvezérnek ismertünk meg.

Október 8-ára a 8. hadsereg egységei elérték Tulino, Kri-vuska és Korsevszkij vonalát, az Ikorec folyó keleti partját. A 8. hadsereg jobbszárnyától északra nem voltak csapataink, minthogy a 13. hadsereg balszárny egységei az ellenség csapásai alatt a Jelechez vonultak vissza. Ily módon a 8. és 13. hadsereg között egy majdnem százötven kilométeres hézag táton-gott. Ebben a hézagban, amelyet csak az alakulófélben levő 61. lövész és 11. lovas hadosztály fedezett, bontakozott ki Mamontov és Skuro csoportba egyesített lovas hadtesteinek támadása. A Déli front Forradalmi Haditanácsa direktívájának megfelelően azt a parancsot adtam a hadtestnek, hogy Grafszkaja, Voronyezs általános irányban tevékenykedjen, biztosítsa északról a 8. hadsereg jobbszárnyát az ellenség csapásaival szemben, és tegye lehetővé számára az összefüggő arcvonala megteremtését.

Miután a hadtest visszavetette az ellenséget, október 9-én Verhnyaja és Nyizsnyaja Katuhovka, Krasznoj Holm, Tulinovo és Hrenovoj helységek térségében összpontosult. A hadsereg-törzs Ivanovkában települt. A hadtest október 12-ig ebben a körzetben maradt, és felderítette az ellenséget Grafszkaja, Novo-Uszmany, Moszkovszkoje sávjában. A helyzet gyakran és igen gyorsan változott. Éppen ezért sokszor kellett elavult vagy ellenőrizetlen adatok alapján működnünk. Emiatt a kiadott parancsokat vagy meg kellett változtatni, vagy pedig teljesen

* Vörös Hadsereg Központi Állami Levéltára (továbbiakban: VHKÁL).

visszavonni, és új, a kialakult helyzetnek megfelelő parancsot adni. Így pl. meg kellett változtatnom azt a korábban kiadott parancsot, hogy a hadtest vonuljon Tojda körzetébe, mert a hadtesttörzs adatai helytelennek bizonyultak. Vagy egy másik eset, amely jellemzően mutatja a Voronyezs alatti arcvonall helyzetét. Ivanovkában egyik éjszaka beront a hadtest törzsre a 12. lövész hadosztály parancsnoka és komiszárja — a hadosztály Babjakovo, Novo-Uzsmany terepszakaszon rendezkedett be védelemre —, és kétségbeesve jelenti, hogy Mamontov hátba támadta a hadosztályt, mindenki elpusztult, és ők is csak a csodával határos módon menekültek meg. A 12. lövész hadosztály parancsnokának és komiszárjának viselkedése felháborított.

— Önök gyávák, ha nem árulók — mondtam nekik. — A maguk jelentése alapján azt lehetne hinni, hogy Mamontov szinte lenyelte az egész 12. hadosztályt. De akkor maguk miért vannak itt, miért hagyták ott a hadosztályt, magukat miért nem nyelte le Mamontov?

— De minket senki sem figyelmeztetett Mamontov előretörésére, és egyáltalán nem számítottunk arra, hogy hátba támad bennünket. Mamontov szétverte a hadosztálytörzset, és megfosztott bennünket a csapatok vezetésének lehetőségétől — mentegetőzött a hadosztályparancsnok meg a komiszár.

Az igazság az volt, hogy egyszerűen otthagyták a hadosztályt, és a bőruket mentve, elmenekültek. Éppen ezért megparancsoltam Gonyinnak, a hadtesttörzs komendánsának, hogy tartóztassa le a szökevényeket, és irányítsa őket a 8. hadsereg törzséhez, a haditörvényszék elé.

Másnap, amikor a hadtest Rozsgyesztvenszkaja Hava faluhoz ért, találkoztunk Revával, a 12. lövész hadosztály 1. dandárjának parancsnokával, aki ideiglenesen hadosztályparancsnok volt. Elcsodálkoztam:

— Hiszen a 12. hadosztályt szétverte Mamontov hadteste. A hadosztály parancsnoka és komiszárja ezt jelentette nekem.

Kiderült, hogy egy szó sem igaz az egészből. Mamontov áttörésekor a hadosztály csak a trénozlop egy részét veszítette el és a hadosztálytörzset, élén a hadosztályparancsnokkal és a komiszárral.

Egyébként az ellenség táborában még nagyobb volt a zűrzavar. Amikor Mamontov hadteste áttört a 12. lövész hadosztály védelmén, és Voronyezs felé vonult, Skuro, aki Voronyezst tar-

totta birtokában, Mamontov seregét vörösöknek nézte, és több órás harcot vívott vele. Mamontov egységei négyszer indultak rohamra, de Skuro géppuskáinak tüze visszavetette őket a kiindulási állásaikba. Mamontov és Skuro csapatai csak az ötödik roham alkalmával ismerték fel egymást.

Október 12-én a hadtesttörzs megkapta a Déli front Forradalmi Haditanácsának direktíváját, amely közölte, hogy az ellenség támadásra indult Orjol, Novoszil és Jelec ellen, lovassága pedig Voronyezsből északra és északkelet felé vonul. (Feltehetően Skuro lovassága.) A lovas hadtest azt a feladatot kapta, verje szét ezt a lovasságot, és működjék együtt a 8. hadsereggel, hogy az kijusson a Don vonalára Jandovicséig.

A kapott feladat értelmében a hadtest Voronyezstől északkeletre összpontosult, hogy szoros kapcsolatot tartson a 8. hadsereg jobbszárnyával, és csapást mérjen Voronyezsre. Időközben a hadtest felderítői megteremtették az összeköttetést a hadtestükhöz beosztott 8. hadsereg lovas csoportjával, amely október 12-én az ellenség nyomására Grafszkajából Gyevicába (néhány kilométerre délkeletre Uszmanytól) vonult vissza.

A felderítők azt is megállapították, hogy az ellenség Grafszkaja körzetéből Verhnyaja Hava irányába nyomul előre. Az új helyzet alapján, október 13-án reggel parancsot adtam a hadtestnek, hogy összpontosuljon a Grafszkaja elleni döntő csapásra. A hadtest hadosztályai és a 8. hadsereg lovas csoportja elfoglalta a rohamállásokat, de az ellenség harc nélkül visszavonult Voronyezs irányába. Október 13-án késő éjjel a hadtest azt a parancsot kapta, hogy reggel menjen át támadásba, foglalja el Treszvjatszokaját, és jusson ki Romony, Ugljanyec, Treszvjatszokaja és Csebisevka vonalára.

Október 14-én reggel azonban az ellenség Skuro öt lovas ezredével támadásra indult Treszvjatszokaja, Gorki és Orlovo irányában, hogy csapást mérjen a hadtest balszárnyára. A hadtest visszaverte az ellenség rohamait, és ellentámadásba ment át. A Treszvjatszokaja és Orlovo körzetében vívott négyórás küzdelem eredményeképpen az ellenség nagy veszteségeket szenvedett, és visszavonult Babjakovo és Novaja Uszmany felé. A lovas hadtest elérte Orlovo, Gorki, Treszvjatszokaja és Nyikonovo körzetét.

Október 15-én a fehérek három páncélvonat támogatásával, ismét nagy erővel indultak támadásra Orlovo ellen, és kezdték

visszaszorítani a 4. hadosztály egységeit. De nem sokáig örülhettek a sikernek. A 4. hadosztály ellenlökést hajtott végre, és visszavetette a fehérgárdistákat megindulási állásaikba. Este megérkezett Makarijba a hadtesttörzshöz Filippov, a 8. hadsereg lovas csoportjának parancsnoka, s jelentést tett a csoport létszámáról és állapotáról.

Mamontov hadtestének első portyája idején Grjazi, Tambov és Kozlov (Micsurinszk) körzetében a Mamontov elleni harcra vörösparancsnokokat képző több iskola hallgatóit és különféle kisebb lovas osztagokat vetettek be, amelyeket lovas csoportba egyesítettek. Később ebbe a csoportba olvadt bele az 56. ukrán lovas dandár is.

Amikor Skuro Voronyezsre támadt, a 8. hadsereg parancsnoksága a lovas csoportot hátvédként Nyizsnyegyevick, Turovo és Hohol körzetében hagyta, ahol Skuro hadtestének csapása alá került, úszva kelt át a Donon, és elveszítette egész tűzéréségét, minden géppuskáját, sőt a málháját is. Másodszor akkor került a lovas csoport Skuro hadtestének csapása alá, amikor az Voronyezst elfoglalta. Érdekelt a lovas csoport, ezért másnap reggel a törzsfőnökkel és a komiszárral Treszvjatszkaiba mentem.

Filippov felsorakoztatta és bemutatta a csoportot. Bár a csoport napokon át súlyos harcokat vívott, a harcosok arca, különösen a hallgatóké nagyon tetszett nekünk. Látszott rajtuk, hogy az első sikertelen harcok nem törték össze őket.

Amikor Filippov észrevette, hogy elégedettek vagyunk a hallgatókkal, kérlelni kezdett, hogy használjuk fel őket a Voronyezsért vívandó harcban.

— Nézze csak, Bugyonnij elvtárs, milyen derék fiúk, tűzönvizen át követni fogják.

— Vízben már voltak, amikor átkeltek a Donon — válaszoltam Filippovnak —, tűzbe küldeni őket pedig teljesen felesleges. Természetesen nem azért, mert rosszul vannak felfegyverezve, vagy mert kételkedem a forradalomhoz való hűségükben. Nem, nem azért. A háború nehéz, ezért kiváló vörösparancsnokokra van szükségünk. Kevés hadművészetben jártas, igazi parancsnokunk van. Éppen ezért, Filippov elvtárs, küldje vissza a hallgatókat az iskolára. Hadd tanuljanak meg harcolni bátran és okosan. Lesz még elég idejük háborúzni. Magyarázza meg nekik ezt, és ők meg fogják érteni. Voronyezst pedig az ő segítségük nélkül is felszabadítjuk.

Október 16-án két ezredből álló lovas dandárrá szerveztük át a 8. hadsereg lovas csoportját. Még aznap megérkezett a törzsünkhöz Ledva, az önálló lovas ezred parancsnoka is, akinek az ezredét szintén a hadtestnek rendelték alá.

2.

A lovas hadtesttel vívott harcokban vereséget szenvedett ellenség október 14-én Csertovickoje, Borovoje és Novo-Uszmanj vonalára vonult vissza, 15-én pedig fokozott felderítő tevékenységet folytatott a hadtest elhelyezési körlete irányában. Most már a balszárnyunk együttműködött a 8. hadsereg egységeivel, amelynek két lövész hadosztálya, a 12. és 16., elvesztvén a kapcsolatot a hadseregtörzsszel, hadműveleti vonatkozásban ideiglenesen a mi alárendeltségünkbe került. Ennek ellenére a hadtest jobbszárnya fedezetlen maradt. A fehérlovasság Voronyesztől északra és északkeletre történt összpontosításából olyan következtetést vontunk le, hogy az ellenség a hadtest védtelen szárnyára, a 8. és 13. hadsereg csatlakozásán levő részre készül csapást mérni. Döntenünk kellett, hogy folytassuk-e a Voronyezs elleni támadást, vagy rendbeszedjük a hadtestet, és csak azután mérjük csapást az ellenségre.

A kialakult helyzet elemzése alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy több ok miatt nem célszerű, ha a hadtest azonnal Voronyezs ellen támad.

Először: a hadtest kifáradt a többnapos harcban. Akármilyen rövid időre is, de pihenőt kell adni a csapatoknak, hogy rendezzék soraikat, és felzárkóztassák hadtápjait.

Másodszor: nem voltak elég pontos adataink az ellenség voronyezsi erőiről. Tudtuk, hogy Voronyezsben tartózkodik Mamontov és Skuro hadteste, de más fehéregységek is állomásozhattak a városban.

Harmadszor: semmiféle adat nem állt rendelkezésünkre az ellenségnek a Voronyezshez vezető felvonulási utakon és magában a városban levő védelmi rendszeréről, és nem ismertük a Voronyezs folyón való átkelés lehetőségeit.

Negyedszer: feltétlenül időre volt szükség ahhoz, hogy a 8.

hadsereg jobbszárny-egységei felkészüljenek a hadtesttel együttesen vívandó harcra. Ilyen nagy feladat előtt, mint Voronyezs bevétele, ha már a jobbszárnyunk fedezetlen volt, legalább a balszárnyunkat biztosítanunk kellett.

Október 16-án meghallgattam a hadosztályparancsnokok véleményét a kialakult helyzetről, és miután megtanácskoztam a dolgot a hadtestkomisszárral és a hadtesttörzsfőnökkel, parancsot adtam a hadtestnek, hogy erősítse meg Izlegosa, Ramony, Treszvjatszka, Rikany vonalát a Voronyezs bevételére irányuló döntő csapás előkészítése végett. A feladat sikeres végrehajtására ideiglenesen a hadtestnek rendelték alá az Uszmany körzetében működő 21. vasúti dandárt.

Az idő rosszabbra fordult. Állandóan szakadt az eső, vízzel árasztotta el a lapályokat, s az utakat nehezen járható sártengerré változtatta. A Voronyezshez vezető utak felhőszakadás idején majdnem járhatatlanok, minthogy az Uszmany és Voronyezs folyó árterületét nagykiterjedésű mocsarak és apró tavak borítják. Ilyen körülmények között a Voronyezs elleni támadás még túlerő esetén is igen nehezzé vált. Pedig a hadtest nem rendelkezett számszerű fölénnyel. A fehérek hat kozák hadosztályával csak a két lovas hadosztályt és Filippov kislétszámú, rosszul felfegyverzett lovas csoportját állíthattuk szembe. Jelen esetben csak a lovasságot veszem számításba, mivel a harcnak elsősorban az ellenség lovas egységei és a lovas hadtest között kellett eldőlnie. A hadműveletileg a hadtest alá rendelt lövész csapatok csak a szárnyakat biztosíthatták arcból, leköthették az ellenséget, és megszilárdíthatták a hadtest sikerét.

Az ellenség abból a szempontból is előnyösebb helyzetben volt, hogy sikertelenség esetén visszavonulhatott Voronyezsbe, ott fedezhette magát géppuskáink és tüzérségünk tüze elől. Ezzel szemben hadtestünknek az ellenség erős tüzeiben, nyílt, mocsaras terepen kellett harcolnia, amelyet az ellenség rendkívül jól belátott azokról a dombokról, amelyeken Voronyezs épült.

Mindezt mérlegelve, arra a következtetésre jutottunk, hogy a helyzet semmiképpen sem kedvez a támadásnak, ezért előnyösebb lesz számunkra, ha megvárjuk az ellenség támadását, tüzzel szétszórjuk a harcrendjét, aztán ellentámadásba megyünk át, és döntő vereséget mérünk rá. Mindenesetre feltételeztem, hogy az ellenség több oszlopban fog támadni, minthogy a fehérek egy csoportban és egy irányban való előnyomulása korlátozta

volna manőverezési lehetőségüket, tüzérsegünk és géppuskáink számára pedig igen kedvező feltételeket teremtett volna. Ha viszont az ellenség a rossz utakon, több oszlopban és különböző irányokból támad — így okoskodtam —, akkor részenként verhetjük szét őket, és elkerülhetjük a város megrohamozásának nehézségeit.

Várjuk meg az ellenség támadását! Ez volt a végleges döntésem. Ezt az elhatározásomat hirdettem ki a hadosztály-, dandár- és ezredparancsnokok, valamint ezek törzsfőnökei számára tartott értekezleten. Minden fokozatú parancsnoknak, komiszárnak és törzsfőnöknek megparancsoltam, hogy teljes erővel készítsék fel alárendelt csapataikat és magasabb egységeiket a bármelyik pillanatban bekövetkezhető harcra, és fokozzák az ellenség felderítését.

Másnap Kivgela hadtestkomiszár összehívta az első hadtest pártkonferenciát, amely felszólította a kommunistákat, továbbá a legjobb pártonkívüli harcosokat és parancsnokokat: mozgósítsák a hadtest csapatainak és magasabb egységeinek személyi állományát a Voronyezsért vívandó döntő harc előkészítésére.

Elhatározásomnak megfelelően a 6. lovas hadosztály fő erőit előrevontuk Rozsgyesztvenszkaja Havából, és az egész hadtest Gorkiban és Orlovóban összpontosult — készen arra, hogy megsemmisítő csapást mérjen az ellenségre.

A 12. és 16. lövész hadosztály éjjel-nappal tökéletesítette védelmét, előkészítette tüzfegyvereit a lovas kötelékek rohamának támogatására, és szükségeszközöket készített az Uzmany és Voronyezs folyókon való átkeléshez.

A hadtest már három napja Voronyezs alatt vesztegelt, várta az ellenség támadását, de a támadás egyre késett. Sok parancsnok a harcosok általános hangulatának adott kifejezést, amikor támadást követelt. Ismét meg kellett magyarázni várakozásunk okait, vagy pedig szigorú megrovással lehűteni a forró fejeket. Végül kénytelen voltam újra összehívni a parancsnokok és politikai munkások tanácskozását, hogy megerősítsem döntésemet, és megalapozzam azokkal az új adatokkal, amelyeket a hadtest felderítői jelentettek.

— Néhány parancsnok — kezdtem — támadást követel. Ezek az emberek nem értik meg, hogy nem minden támadás hoz sikert. Alapjaiban helytelen az az állítás, hogy a hadtest és a

lövész kötelékek tétlenül állnak. A lovas hadtest és lövész hadosztályaink fenyegető felhőként függnek a városba befészkelődött fehérgárdisták és különféle burzsoá söpredék feje fölött. Voronyezsben olyan riadalom van, hogy — amint tudomásunkra jutott — Mamontov Szidorinhoz utazott segítségért.

— Akkor meg mire várunk? Arra, hogy ez a burzsoá söpredék meglépjen Voronyezsből, vagy hogy Mamontov segítséget hozzon nekik? — kérdezte az egyik parancsnok.

— Nem baj — válaszoltam —, hadd fussanak, nincs rájuk szükségünk. Mamontov pedig aligha tud erősítést hozni.

A tanácskozáson megfogalmaztunk, és két fogoly kozákkal Voronyezsbe küldtünk egy felhívást, amelyet a fehérhadsereg soraiban levő dolgozó kozáksághoz intéztünk.

A felhívás így szólt:

„Dolgozó kozák testvéreink!

Szabadon engedjük az október 16-án felderítőink által foglyul ejtett Fjodor Zozel és Andrej Reszun kozákat, akik az 1. partizánezered 5. századába tartoztak, és közöljük veletek, hogy felesleges pusztulásnak teszitek ki magatokat és a távoli Kubán és Don mellett hagyott családokat, ha ellenünk harcoltok. Mi tudjuk miért harcolunk: dolgozó népünk szabadságáért, de ti a tábournokokért és földesurakért küzdötök, akik elveszik apátoktól és feleségektől a kenyeret, a gabonát, a jószágot, és Angliába küldik cserébe lőszerért, gránátokért és ágyúért, amelyekkel vakon öldösítetek az egész dolgozó nép jobb jövőjéért harcoló, hozzátok hasonló, dolgozó paraszt és kozák testvéreiteket.

Hagyjatok fel, testvéreink, a harccal, menjetek haza, vagy álljatok át a mi oldalunkra.

Sz. Bugyonnij, főtörzsőrmester, a lovas hadtest parancsnoka.

Jefim Scsagyenko, doni kozák, a lovas hadtest felügyelője.

Sz. A. Zotov Golubinszkaja falubeli kozák.”*

Ezen a tanácskozáson valaki még javasolta, hogy írjunk levelet Skurónak is, amit mindenki vidáman helyeselt.

Skuro híres volt kegyetlenségéről. Az új idők hadvezérének képzelte magát, és mindenki más dicsőségére irigykedett, többek között Mamontov tábournok nem éppen fényes dicsőségére is. Skuro Voronyezs meghódítójának tartotta magát, és elégedet-

* VHKAL

len volt, mert Mamontov is bevonult a városba, és attól félt, hogy alárendelik neki. Skuro és Mamontov között a helyzet már az első napokban kiéleződött, amikor Skuro századai géppuskatűzzel fogadták Mamontov Voronyezshez érkező egységeit.

Amikor Mamontov elutazott Voronyezsből, Skuro teljesen magához ragadta a hatalmat. Pökhendien vetette oda a burzsjoknak, akik igyekeztek minél hamarabb elillanni a városból:

— Ugyan hova sietnek, mi egyszer és mindenkorra elfoglaltuk a várost. Bugyonnij lovasságát — ha még nem futott meg — szét fogom verni.

Mindezt figyelembe vettük, amikor Skurónak megírtuk a levelet. Közösen írtuk, mint annak idején a kozákok a török szultánnak. Nem fukarkodtunk a kifejezésekkel, és nem ragaszkodtunk a diplomáciai finomságokhoz.

Néhány túlságosan kacskaringós kifejezést elhagyva, a levél körülbelül a következőképpen hangzott:

„Holnap beveszem Voronyezst. Elrendelem, hogy minden ellenforradalmi erő sorakozzon fel a Kruglij rjad téren. A szemlét én tartom. A szemle parancsnoka te légy, te fehérgárdista vakarcs. A szemle után minden gonosztettedért, a munkások, parasztok véérért és könnyéért, felakasztunk egy távirópóznára, ugyancsak a Kruglij rjad téren. Ha rossz az emlékezeted, akkor jusson eszedbe, hogy ez ugyanott történik, ahol te, véres fejevadász, felakasztattad és agyonlövetted a dolgozókat és a vörösharcosokat.

Parancsodat hirdesd ki a voronyezsi fehérgárdista helyőrség egész személyi állománya előtt. Bugyonnij.”

A levél eljuttatása Skuro tábornokhoz nem jelentett különösebb nehézséget. Felderítőink gyakran bejártak Voronyezsbe, és kitűnően tudták, hol tartózkodik Skuro törzse. A levél kézbesítését az egyik legmerészebb parancsnokunk, Oleko Dundics vállalta magára.

Ivan Dmitrijevics Dundics, ahogy oroszosan hívtuk, legendás hírű ember volt. A nemzetközi századdal került hozzánk Caricinba, és rövid idő alatt mindenki megszerette, mint kiváló parancsnokot és elvtársat. Rettenthetetlen harci merészségével bámulatba ejtett bennünket. Még 1919 kora tavaszán történt, amikor elkeseredett harcokat vívtunk a Manicsnál. Dundics ekkor a 19. ezred parancsnoka volt. A megsebesült és kórházba távozott Sztrepuhovot helyettesítette.

Egyszer éjszaka magamhoz hívtam tanácskozássra az ezredparancsnokokat. Amíg mi tanácskoztunk, Dundics ezrede az ellenség nyomása következtében visszavonult. Dundics erről nem tudott, és hajnalban, a lovással együtt visszaindult ezrede előbbi állásaiba. Amikor beért a faluba, a templomtéren egy kozák ezred gyülekezett. Távolról nehezen tudta megkülönböztetni, hogy vörösök-e vagy fehérek, minthogy neki is kozák ezrede volt. De a tisztek egy csoportját, amely a felsorakozott ezred előtt állt, rögtön felismerte.

— Látod — mutatott Dundics a templom felé —, amíg mi távol voltunk, fehértisztek jöttek az ezredhez, és agitálják a harcosokat. Majd én mindjárt megagitálom őket.

Dundics vágatában megindult a felsorakozott ezred előtt álló tisztek felé. A vele vágatató lovasz csakhamar felismerte a helyzetet, és elkiáltotta magát:

— Dundics elvtárs, hiszen ezek fehérek!

De Dundics már jobbra-balra vagdalkozott.

A fehérgárdisták, miután meghallották Dundics nevét, és felocsúdtak a meglepetéstől, kiáltozni kezdtek: „Dundics! Dundics! Élve kerítsétek kézre! Fogjátok el a sátánját!”

Dundics alól kilőtték a lovat, de ő az egyik lekaszabolt tiszt lovára pattant. Megragadták a bekecse ujját és alját, foszlányokká tépték az ingét. Igyekeztek kiütni a nyeregből. A második ló is összeroskadt alatta, de ő tovább harcolt, kivágta magát, lekaszabolt még egy tisztet, és harmadik lóra ugrott. A ló felágaskodott, Dundics kitört a gyűrűből, elvágatott, és a merészségétől meglepett fehérgárdisták kezében csak ingének és bekecsének foszlányai maradtak.

Dundics véres karddal, tépett asztrahány-galléros bekecsben és rongyos ingben vágatott.

Dundics fehérgárdista tiszti egyenruhába öltözött, és este indult el Voronyezsbe a levéllel. Szerencsésen eljutott Skuro törzséhez, átadta a levelet az ügyeletes tisztnak, aztán szétnézett a városban, és felderítette az ellenség védelmi rendszerét. De ez a viszonylag nyugodt utazás nem elégítette ki Dundicsot. Visszatért Skuro törzséhez, és az ablakon két kézigránát dobott be. Leírhatatlan pánik keletkezett. A fehérgárdisták minden oldalról előrohantak, hogy elfogják a merénylőt. De a „merénylő” tiszti egyenruhában sürgött-forgott a fehérek között, és telitorokból kiáltozta: „Csípd el, fogd meg!” Dundics végül is

megunta, hogy önmagát kergesse. Az ellenség védelmének ahhoz a szakaszához lovagolt, amelyet burzsoá „népfelkelők” foglaltak el, és elkiáltotta magát: „Ti címeres ökrök! Átengedtétek a vörös diverzánsokat! No, félre, ti szájtátiak!” És a megzavarodott „népfelkelők” tovább engedték a haragos uraságot.

Így hát vártuk az ellenség támadását. Várakozásunkat azonban a Déli front törzse is megelégette. Magatartásunkat minden bizonnyal megengedhetetlen habozásnak tekintették, és a lovas hadtest parancsnoksága erélytelenségével magyarázták. Legalábbis erről tanúskodik a Déli front Forradalmi Haditanácsának direktívája, amelyet október 18-án kaptunk meg. A másolatát megküldték a 8. és 13. hadsereg parancsnokának és a Köztársaság Forradalmi Haditanácsa törzsfőnökének is.

A direktívából a következőket tudtuk meg: A fehérek ellen felkelés tört ki Kaukázusban. A felkelők leverésére indított csapatok parancsnokává Skurót nevezték ki, akinek egyik hadosztálya már a Kaukázusban van, és ezt a hadosztályt a harcokban szétverték. A légi felderítés adatai szerint Voronyezsből csapatokat szállítanak vasúton Kasztornojéba. Feltételezhető, hogy Skuro hadtestének egységeit kivonják Voronyezs körzetéből, és a Tulai gyalogos hadosztállyal, valamint az újonnan érkezett Novocserkasszki, Rosztovi, Gundorovszki és Mityakinszki ezredekkel váltják fel. A 13. hadsereg balszárny egységei Jekatyerinovka körzetében átvágták a Jelec—Kasztornoje-i vasútvonalat. Mindezekből olyan következtetést vontak le, hogy „az arcvonál általános helyzete a legaktívabb tevékenységet követeli.”

Mi semmit sem tudtunk a kaukázusi felkelésről, nem ismerjük a légi felderítés adatait, nem voltunk tájékozottak a 13. vöröshadsereg balszárny egységeinek működéséről, de a hadtesttel szembenálló ellenséget jól ismertük. Biztosan tudtuk, hogy Skuro egész hadteste Voronyezsben tartózkodik, és a fehérek fő ütőerejét képezi. Nehezen hittünk a légi felderítés adataira támaszkodó olyan feltételezésnek, hogy a fehérek Voronyezs körzetéből csapatokat vonnak ki. Ha a pilóták valóban láttak Voronyezsből Kasztornojéba tartó szerelvényeket, akkor azok minden bizonnyal a Voronyezsben rabolt ingósággal és a városból menekülő burzsujoakkal megrakott vonatok voltak.

Az a feltételezés, hogy Skuro hadtestét a Tulai hadosztály váltja fel, egyet jelentett azzal az állítással, hogy a fehérek fel

akarják adni Voronyezst. A Tulai hadosztály szovjet alakulat volt, amelyet Mamontov első portyája idején Grjazi, Tambov és Kozlov körzetében fogott el. Amikor Mamontov délre vonult, magával vitte ezt a hadosztályt, és Nyizsnyegyevick körzetében helyezte el. A hadosztálynak nem volt nagy harcereje, mert a szó szoros értelemben szétfutott. A Tulai hadosztály szökevényei egyenként és kisebb, sőt nagyobb csoportokban átvágták magukat az erdőkön, Voronyezstől északra a lovas hadtest állásaihoz, mi pedig átadtuk őket a 12. lövész hadosztálynak. Ami pedig a Novocserkasszki, Rosztovi, Gundorovszki és Mityakinszki ezredekkel illeti, ilyen egységek vagy egyáltalán nem léteztek, vagy legalábbis nem tartózkodtak Voronyezs közelében.

Ezeknek a kevésbé hihető feltételezéseknek az alapján a lovas hadtest a következő parancsot kapta:

„A hadtest egységei ne húzódjanak be állásaikba, hanem mozgékonyan működjenek. Halaszthatatlanul szét kell verni az ellenséget Voronyezs körzetében, és lehetővé tenni a 8. hadseregnek, hogy kijusson a kijelölt vonalra. A hadtest a továbbiakban erélyes manőverrel Kasztornoje, Kurszk irányába működjön.”

A direktíva összeállítóinak szemlátomást fogalmuk sem volt a Voronyezsnél kialakult helyzetről. (Az ellenség nagy számbeli és vitathatatlan helyzeti előnyéről, az időjárásról stb.)

Legfőképpen azon csodálkoztam, hogy ezt a direktívát Jegorov és Sztálin aláírta.

Ez bizonyára azzal volt magyarázható, hogy a Déli front törzsét még nem tisztították meg teljesen a szemfényvesztőktől és a kétkulacosoktól, akiknek sikerült beleszólniuk a direktívába. Valaki nyilvánvalóan arra számított, hogy ha a lovas hadtestet a Voronyezsben tartózkodó, számbeli fölényben levő ellenségre uszítja, vereségbe sodorja.

Mi azonban szilárdan kitartottunk az eredeti elhatározás mellett — megvárjuk a fehérek támadását —, és nem kételkedtünk abban, hogy a támadó ellenséget szétverjük, minek utána a hadtest csapást mérhet Kasztornaja állomás körzetében, s így módon tökéletesen végrehajtja a frontparancsnokság által megszabott feladatát.

Míg az ellenség támadását vártuk, fáradhatatlanul felkészítettük a csapatokat és magasabb egységeket a legerélyesebb és legkegyetlenebb harcra.

Az egész pártpolitikai munkát úgy irányítottuk, hogy minden harcossal megértessük a rá és a hadtestre háruló feladatokat, továbbá, hogy a katonák az arcvonalon és az országban történő eseményeket mint egységes egészet lássák.

A komiszárok és a parancsnokok lelkes és fáradságot nem ismerő munkája eredményeképpen a hadtest teljesen felkészült a legnehezebb próbatételekre. A hadtest Orlovo és Gorki körzetében összpontosult fő erői — képletesen kifejezve — hatalmas rugót képeztek, amely kész volt bármely pillanatban az ellenség első lövésére kipattanni, és megsemmisítő csapást mérni.

3.

Nem tudom, volt-e benne szerepe a levelünknek, amelylyel fel akartuk dühíteni, de tény az, hogy Skuro várakozásunknak megfelelően cselekedett. Elhatározta, hogy kihasználja azt a helyzetet, hogy a lovas hadtest nyitott szárnyakkal nyomult előre, és a 8. hadsereg fő erői még nem érkeztek meg Voronyezshez, a 8. és 13. hadsereg között pedig nagy rés tátongott.

Várakozásunk negyedik napján, amikor az eső elállt, és beköszöntött a meleg idő, s vele együtt a sűrű, átláthatatlan köd, Skuro támadásra indult. Lovas egységei október 19-én éjszaka elindultak Babjakovo és Novaja Uszmany körzetéből, és virradatkor a köd leple alatt betörték Hrenovoje faluba, ahonnan kiszorították a 6. lovas hadosztály biztosító alegységeit. A fehérgárdisták sikere azonban rövid életű volt. Apaszenko hadosztályparancsnok miután tudomást szerzett a fehérek hrenovojei támadásáról, harcrendbe fejlődte a hadosztály fő erőit, és ellentámadásba ment át. Időközben a riadóztatott 4. hadosztály gyors ütemben előnyomult Novaja Uszmany irányába, a 6. hadosztály megsegítésére Gorodovikov egységei ügyes manőverrel hátbatámadták a 6. hadosztállyal harcban álló ellenséget, és meglepetésszerű csapást mértek a fehérgárdistákra. Az erős köd se nekünk, se az ellenségnek nem tette lehetővé a géppuskák és a tüzérség bevetését, ezért a harc első perctől kezdve csak elkeseredett vagdalkozásból állt. Az

arcból és hátulról szorongatott fehérek meginogtak egységeink csapásai alatt, kiűrtették Hrenovoje falut, és sárba ragadt tüzer-ségüket, géppuskáikat és szanitéc-kocsijaikat hátrahagyva, fejvesztetten menekültek Voronyezs irányába. Az éjszakai menet alatt a rossz úton elcsigázott ellenséges lovak nem versenyezhettek harcosaink fürge lovaival. Lekaszabolt kozákok jelezték a fehérek visszavonulási útját.

A Voronyezs folyóig üldöztük az ellenséget, ahol előrevetett csapatainkat megállították a páncélautók és páncélvonatok, amelyeket Skuro a lovassága fedezésére vonultatott fel. Ezenkívül Szomovo felől a páncélvonatok támogatásával ellentámadásra indult az ellenség gyalogsága, amely a Babjakovo faluban tartózkodó 6. hadosztályunkat igyekezett oldalba támadni. A fehérgárdista gyalogság azonban túlságosan előre tört, és a 4. lovas hadosztály egyik odaérkező dandárja egy szálíg lekaszabolta őket. Leghatásosabban az ellenség páncélvonatai működtek. Az egyik a vasútvonal Voronyezs és Otrozska vasútállomás között levő töltése mögül lőtte a Voronyezs folyó balpartján védelmi állást foglalt egységeinket és a vasútvonal mentén Otrozska állomásra támadó csapatokat. Tüzéreink, akik közvetlen irányzással lőttek, nem tudták kilőni a páncélvonatot. Ekkor a különleges tartalék lovas osztály egy századával megfelelő intézkedéseket tettem a fehérek páncélvonatai ellen. Előretörtünk Otrozska vasútállomásra. A vágányokon egy sebesültszállító vonat és néhány mozdony tartózkodott. A sebesültszállító vonat parancsnoka, egy kubáni tisztí egyenruhába öltözött asszony, csüggedten fordult hozzám:

— Mit csináljunk?

— Álljanak egyhelyben, és várjanak — vettem oda neki.

Odamentem az egyik mozdonyvezetőhöz, és megparancsoltam neki, hogy indítsa el a mozdonyt teljes gőzzel az Otrozska és Trevszjatszka vasútállomás között manőverező páncélvonat irányába. Azonnal végrehajtották az utasítást, aminek eredményeként a páncélvonat kisiklott, és beszüntette a tüzelést.

Az Otrozska és Voronyezs között működő másik páncélvonat megbénítása érdekében parancsot adtam a vasutasoknak, hogy robbantsák fel a vasúti híd egyik tartóívét. A feladatot önkéntesek hajtották végre.

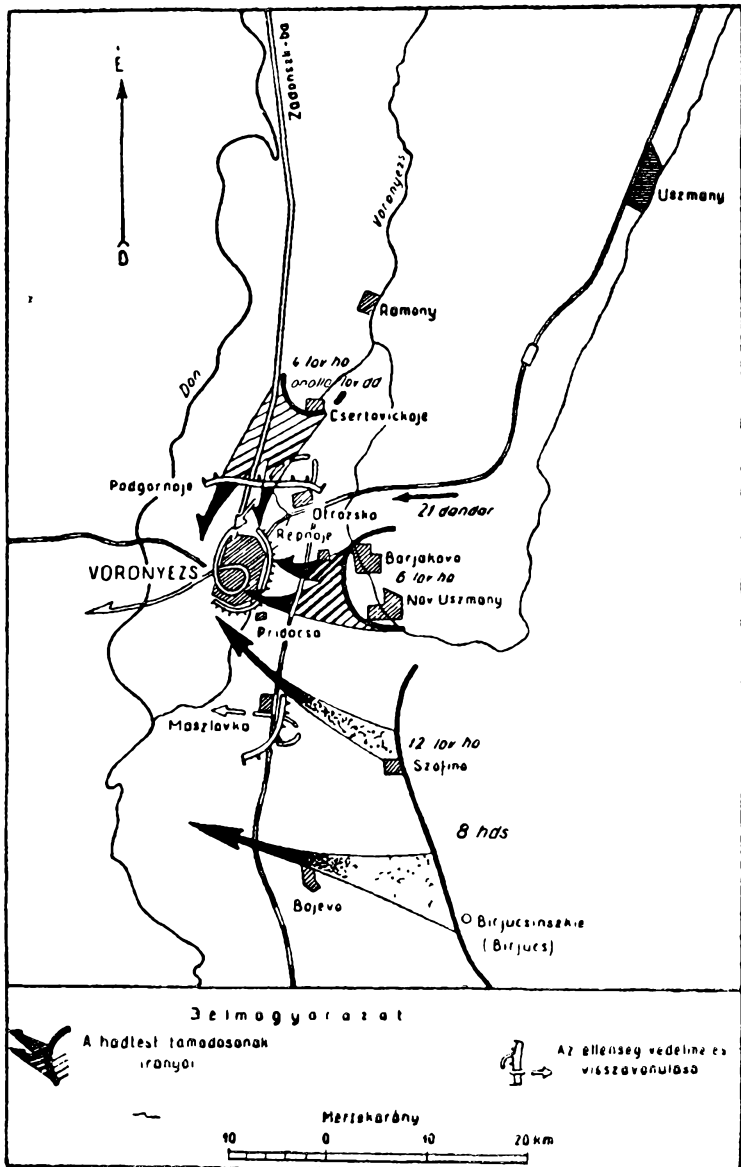
Október 19-én estére a hadtest előrevetett egységei elfoglalták Otrozskát és Monasztirscsinát. Az ellenség súlyos vere-

séget szenvedett. A hadtest sok foglyot ejtett, és gazdag zsákmányra tett szert. A többek között kézre kerítettük a „Guszelszcsikov tábornok” nevű páncélvonatot és az „Azovi” páncélozott vagont. A kezdeményezés a mi kezünkben volt, de mivel a hadtest egységei a harc közben széthúzódtak, különben is besötétedett, úgy döntöttem, hogy mielőtt döntő csapást mérünk az ellenségre, felzárkóztatom a tüzérséget és a lemaradt egységeket. Ezért megparancsoltam a hadtest magasabb egységeinek, hogy vonuljanak vissza Borojove, Babjakovo, Novaja Uszmany vonalára, és rendezzék soraikat.

Október 20-án hajnalban a hadtest a 8. hadsereg 12. és 16. lövész hadosztályával együttműködésben támadásra indult Voronyezs elfoglalására. A keleti irányból a városba vezető utakon heves harc lángolt fel. Éjszaka az ellenség friss erőket vont előre, megerősítette a Voronyezs folyó partján húzódó védelmi állásait, és erős géppuska- és tüzérségi tűz alatt tartott minden átkelőhelyet. Egész nap folyt a harc, és a mérleg nyelve nem billent se erre, se arra.

Kezünkbe került az egyik fehérhadosztály elesett törzsfőnöke. A nála talált harcparancs segítségével sikerült kikövetkeztetnünk Skuro elgondolását. A parancsból és a harc menetéből megállapítottuk, hogy az ellenség fő erői Pridacsa és Babjakovo irányában összpontosultak, hogy szilárdan védjék a Voronyezs folyó átkelőhelyeit, majd a továbbiakban ellencsapásokat mérjenek a hadtest jobbszárnyára. Emiatt úgy döntöttem, hogy Voronyezsre nem keletről mérem a fő csapást, ahol Skuro főerői összpontosultak, hanem északról. A feladat végrehajtása érdekében a 6. lovas hadosztálynak Uszmany és Babjakovo vonaláról Voronyezs keleti szegélyére kellett támadnia, hogy arcból lekösse az ellenséget, a 4. lovas hadosztálynak pedig a neki alárendelt tartalék lovas dandárral (Filippov volt lovas csoportjával) Csertovickijnál át kellett kelnie az Uszmany és Voronyezs folyón, és a 21. vasúti dandárral együtt a zadonszki országút mentén északról kellett csapást mérnie Voronyezsre. A 4. hadosztályra várt a legfontosabb és legnehezebb feladat. A 4. hadosztálynak nehezen járható, erdős, mocsaras terepen kellett előnyomulnia, majd komoly víziakadályokon kellett átkelnie. A 8. hadsereg 12. lövész hadosztálya a 6. lovas hadosztállyal együttműködésben Voronyezs délkeleti szegélyére támadt. (8. sz. vázlat.)

Október 21-én és 22-én a hadtest magasabb egységei a

8. számú vázlat. A lovas hadtest harctevékenysége 1919. október 23–24-én, és Voronyezs birtokbavétele.

kitűzött feladat teljesítése érdekében súlyos harcokat vívtak. Különösen vad összecsapásra került sor Otroszka, Repnoje és Pridacsza körzetében. Az ellenség ezen a szakaszon elkeseredetten védte az átkelőhelyeket, amelyet hadtestünk csaknem egész tüzérsége lőtt.

Október 22-én éjszaka megkaptuk a Déli front Forradalmi Haditanácsának parancsát, amely jóváhagyta a lovas hadtest tevékenységét.

Ez a parancs, amelyet a hadosztályparancsnokoknak értekezleten olvastunk fel, és kihirdettünk a hadtest minden egységének, új erőt adott a Voronyezsben megbújó ellenség elleni döntő csapásra.

Október 23-án reggel a hadtest egységei újra támadásra indultak. A hadtest és a 12. lövész hadosztály tüzérsége, valamint páncélvonataink fergeteges tüzet zúdítottak az ellenségre. A fehérek mindent elkövettek, hogy visszaverjék a 6. hadosztály csapatainak keletről, a 12. lövész hadosztálynak pedig délkeletről indított támadását, és hogy megakadályozzák átkelésüket a Voronyezs folyón. Egész napon át tomboló, elkeseredett harc folyt. Amikor sötétedni kezdett, az ellenség felgyújtotta a házakat, hogy megvilágítsa az átkelőhelyeket. A 6. lovas és 12. lövész hadosztály elszántan előretörő egységeit azonban már semmi sem tartóztathatta fel.

Éjszaka Otroszkaiban tartózkodtam a törzsnél. Nyugtalanodtam a 4. hadosztály miatt, amely északról, rendkívül nehéz körülmények között támadt. Gorodovikov jelentéséből, amelyet minden bizonnyal Koszogov, a törzs főnöke állított össze, teljesen lehetetlen volt megállapítani a hadosztály valódi helyzetét. Ezért, miután kiadtam a szükséges intézkedéseket a hadtest törzsfőnökének, két lovással Csertovickojéba lovagoltam, ahol a 4. hadosztály törzse tartózkodott. Amikor belovagoltunk Csertovickojéba, az egyik ház mellett szitkozódást és káromkodást hallottunk. A sötétség miatt nem láttuk az embereket.

— Nézze meg, ki kötekedik ott — parancsoltam az egyik lovásznak, majd én is odalovagoltam a házhoz.

Kiderült, hogy Gorodovikov és Koszogov kiabált. A kapunál elakadtak.

— Mit csinálnak itt?

— Megnéztük a szállást, de olyan szűk a kijárat, hogy nem férünk ki rajta — válaszolt Gorodovikov.

— Hol van a hadosztálytörzs?

— Itt a szomszéd házban.

— Azonnal menjünk a törzsre. Jelentést kérek a helyzetről. Amint betettem magam után a ház ajtaját, Gorodovikovra rontottam.

— Mit küldött nekem?

— Hogyhogy mit? Jelentést. — Gorodovikov tágra meresztette szemét, és idegesen sodorgatta a bajuszát.

— De milyen jelentést? Jósolgat, mint a cigányasszonyok? „Feltehetően”, „talán”, „kevésbé valószínű”, „körülbelül” — ezzel van tele az egész jelentése. És különben is, mit keres itt, amikor Voronyezsben kellene lennie? Gyalogság nincs csapatai előtt. Mitől ijedt meg? Az erdőtől, a lövészárkoktól vagy a szögesdrótoktól? A 7. hadosztályt nem nevezik dicsőségesnek és hősiességnek, mégis már Voronyezs szegélyén van. Ön meg itt késlekedik? Hol van az ellenség?

— Podgornojében, hadtestparancsnok elvtárs — válaszolt Gorodovikov.

— Rengeteg géppuskájuk van — tette hozzá Koszegov.

— Önöknek nincs talán géppuskájuk? Miért tétlenkednek itt? — támadtam rá ismét Gorodovikovra.

— Pihenni kell az embereknek, reggel támadunk — mentegetőzött Oka Ivanovics.

Még meg is hátrált, és olyan mozdulatot tett, mintha ütéssel szemben védekezne.

— Tudja mit, Gorodovikov? Ha reggel hat órára a hadosztály nem lesz Voronyezsben, ön többé nem hadosztályparancsnok. Leváltom a hadosztály éléről, és századhoz vagy szakaszhoz osztom be. Azonnal riadóztassa a hadosztályt, és...

Nem fejezhettem be, Gorodovikov közbekiáltott:

— Szaladok, amíg a kobakom a nyakamon van — azzal kirohant az udvarra.

Egy óra múlva a 4. hadosztály, parancsnokával az élen, megfutamította a fehérgárdisták biztosító csapatait, és betört Podgornojéba...

Nehéz elképzelni szerényebb és bátrabb harcost Oka Ivanovics Gorodovikovnál. Mindig csodálkoztam, milyen sikeresen párosul jellemében a rendkívüli nyugodt és okos megfontoltság a vakmerő bátorsággal. A harcban nemcsak egyszerűen bátor volt, hanem elképesztően merész is. Merészsége azonban nem

virtuskodás volt. A hőstetteket úgy hajtotta végre, mint a leg-hétköznapibb, megszokott dolgokat. Mindezt hallatlan fegyelmezettségenek köszönhette. Nem emlékszem, hogy Gorodovikov egyszer is megtagadta volna a parancsot, vagy ne teljesítette volna a harci feladatot.

Azt is meg kell mondanom, hogy Koszogov volt az egyik legjobb hadosztálytörzsfőnök. Nagykultúrájú ember lévén, felbecsülhetetlen segítséget nyújtott Gorodovikovnak. Olyan jól összeszoktak, hogy fél szóból is megértették egymást. Nem tudom megérteni, hogy az általam őszintén tisztelt Ivan Dmitrijevics miért küldött ez alkalommal ilyen zavaros jelentést.

Azon a Voronyezs alatti nyugtalan éjszakán, Gorodovikovot nem azért szidtam meg, mert rosszul harcolt. A 4. hadosztály az utóbbi napokban súlyos harcokat vívott, és nehéz meneket hajtott végre. A hadosztályparancsnok teljesen helyesen cselekedett, amikor a döntő csapás előtt kifáradt egységeinek pihenőt adott. Gorodovikovot azért korholtam, mert aláírta azt a jelentést, amely nem tükrözte a hadosztály tényleges helyzetét. Igaz, Gorodovikovot siettetni kellett a támadásra is, mert Apanaszenko 6. hadosztálya már-már betört Voronyezsbe.

Október 24-én reggel, pontosan hat órakor, a lovas hadtest hadosztályai (a 4. hadosztály északról, a 6. hadosztály keletről és délkeletről) betörték Voronyezsbe. Egyidejűleg benyomult a városba a 12. lövész hadosztály is.

A 4. hadosztály Voronyezs nyugati városrészei felé igyekezett előre törni, hogy elvágja az ellenségnek a Don felé vezető visszavonulási útját. A fehérgárdisták megsejtették a bekerítés veszélyét, ezért minden erejükkel a 4. hadosztályra rontottak, áttörtek a gyűrűn, és fejvesztetten menekültek délnyugati irányba. Csak az önkéntesekből, a városban maradt tábornokokból, tiszték közül, hivatalnokokból és kereskedőkből alakított „voronyezsi kozák ezred” próbált ellenállni. Ez már azonban hiábavaló kísérlet volt, mert Voronyezst szilárdan a kezünkben tartottuk.

Ezer meg ezer voronyezsi lakos tódult ki az utcára, hogy üdvözölje a Vörös Hadsereg csapatait, amiért felszabadították a várost a fehérgárdisták uralma alól.

Alighogy a hadtesttörzs berendezkedett a Bolsaja Gyevic-kaja utca 18. szám alatti házban, a következő jelentést küldtem a Déli front parancsnokságának:

„A lovas hadtest dicső csapatai október 24-én reggel hat órakor elkeseredett harcok után elfoglalták Voronyezs városát. Az ellenséget visszavetettük a Don folyón túlra. Az üldözést folytatjuk. Részletes jelentést később tesztek.”

Még aznap népgyűlést tartottunk a városban, amelyen a dolgozók nagy tömege és a csapatok képviselői vettek részt.

4.

A voronyezsi győzelemmel a helyzet hirtelen a szovjet csapatok javára fordult. A lovas hadtest kijutott Gyenyikin Moszkva felé törő hadserege fő csoportosításának jobbszárnyára. Most már a fehérek legfontosabb vasútvonalait és a Kurszk és Orjol körzetében működő fő erők ellátását végző hadtáptízményeit fenyegettük.

A polgárháború után a szovjetek VIII. kongresszusán V. I. Lenin megkérdezte tőlem:

— Tudja-e, hogy mit tett az ön hadteste Voronyezs alatt?

— Szétverte az ellenséget — válaszoltam.

— Nem egészen ilyen egyszerű a dolog — mosolygott Lenin, és hozzátette: — Ha nincs az ön hadteste Voronyezsnél, Gyenyikin a mérleg serpenyőjére dobhatta volna Skuro lovasságát, s akkor a köztársaság rendkívül súlyos veszélybe került volna. Elveszítettük volna Orjolt, és a fehérek elfoglalták volna Tulát.

Így értékelte Vlagyimir Iljics a lovas hadtestnek Mamontov és Skuro felett aratott győzelmét a gyenyikinisták ellen vívott harc tükrében.

Ismeretes, hogy az Orjol és Kromi körzetében működő 14. vöröshadsereg frontszakaszán a helyzet még október 25-én is aggasztó volt. Ordzsonikidze, a 14. hadsereg Forradalmi Haditanácsának tagja, a Sztálinnal folytatott telefonbeszélgetés alkalmával, ezt mondta:

„A Kromi és Orjol alatt elkeseredett harcok dúlnak, az ellenség a legjobb erőit vonta össze. Éjszaka elhagytuk Kromit. Ha a legrövidebb időn belül nem sikerül tartalékot képeznünk, végünk van. A 7. hadosztályt tartalékba vonjuk vissza, de ott nincs több nyolcszáz szuronynál. Legkevesebb tízezer felfegyver-

zett, felszerelt és kiképzett új katonára van szükségünk, aztán két hét múlva ugyanennyire. Ilyen feltöltés esetén mindig tudunk egy olyan öklöt képezni, amellyel állandósíthatjuk és továbbfejleszthetjük a sikereinket, sikertelenség esetén pedig feltartóztathatjuk az ellenség előretörését. A dolog önkön múlik, segítsenek valahogy...”*

A lovas hadtest Voronyezs alatti hadműveletei megfosztották a fehérgárdista parancsnokságot attól a lehetőségtől, hogy a voronyezsi irányból akár csak egyetlen egységet is átdobjon Kromi és Orjol körzetébe, ahol helyzetük felettébb súlyos volt. Gyenyikin szintén nem tudott támadást kezdeményezni a 8. és 13. vöröshadsereg szárnyai között levő széles hézagban. „Az általános helyzet Voronyezsnél — írta később Gyenyikin — arra készítette a hadsereget, hogy feladja Orjolt és Livnit.”*

Skuro és Mamontov hadtesteinek szétverése harcászatunk és hadműveleti művészetünk nagy sikerét jelentette.

Hiszen Skuro és Mamontov lovassága Gyenyikin hadseregének legerősebb részéhez tartozott, parancsnokai pedig a fehérek legkiválóbb tábornokainak számítottak. És, íme, ezeket a legerősebb hadtesteket, amelyeket azok a tábornokok vezettek, akik körül a legyőzhetetlenség dicsfénye ragyogott, pozdorjává zúzta a számbelileg harmadannyi vörös lovas hadtest, és ugyanakkor csak jelentéktelen veszteségeket szenvedett.

A fehérek, megvert hadvezéreik mentségére, azt a hírt röptették szárnyra, sőt az újságaik is arról írtak, hogy Skurót és Mamontovot egy volt tábornok, mégpedig valószínűleg a közismert Szkobeljev tábornok fegyvertársa verte szét.

— Bátyuska, meg kellett cáfolni, hogy Bugyonnij nem tábornok, hanem csak alhadnagy — mondta mosolyogva Lenin, a már fentebb említett beszélgetés közben a Szovjetek VIII. kongresszusán.

Tréfából megköszöntem Vlagyimir Iljicsnek, hogy alhadnaggyá léptetett elő.

— Hogyan, hát nem az volt a rangja?

— Csak ideiglenesen láttam el az alhadnagy feladatait.

— Az a fontos — mondta Iljics —, hogy elérkezett az idő, amikor az egyszerű nép fiai verik a burzsoá tábornokokat. Hadd érezzék ezt az imperialisták! Ön jó leckét adott nekik.

A nagyobb városok elfoglalása után helyreállítottuk a szovjethatalom szerveit, megfelelő intézkedéseket tettünk a város gazdasága, valamint a különféle értékes vagyontárgyak megbízható őrzésére, elhelyeztük a csapatokat, és biztosítottuk a város védelmét.

A városban Forradalmi Bizottság alakult, amely teljhatalommal rendelkezett. Az anyagi értékek védelmét és a rendfenntartást a lovas hadtest egységei és a Forradalmi Bizottság vezette válogatott munkásosztagok látták el.

A Voronyezsben zsákmányolt rengeteg anyaggal igen sok dolgunk akadt. A fehérek hét hadteste itthagya majdnem egész tűzéréségét. A „Guszelscsikov tábornok” nevű páncélvonaton kívül a kezünkbe került másik két páncélvonat is: a „Moszkvába” és a „Skuro”. Skuro tábornok olyan fejvesztetten menekült, hogy ijedtében még a szalonkocsiját is otthagya.

Itt kell megemlítenem, hogy a fehérgárdistáktól zsákmányoltunk egy nyomdagépet megfelelő betűkészlettel is, amely a lovas hadtest, majd később az 1. lovas hadsereg katonai újságjának a Vörös lovasnak első nyomdai bázisa lett. Az újságot Akszentyij Akimovics Kivgela hadtestkomiszár kezdeményezésére adtuk ki.

Október 25-én este Kivgela komiszárral együtt a hadtest előrevetett egységeihez akartam menni, amelyek nem tartózkodtak Voronyezsben, hanem tovább üldözték a nyugati irányba visszavonuló ellenséget. Mivel a hadseregtörzsben sok, halaszthatatlan munkám akadt, nem tudtunk elmenni. Már éjfél felé járt az idő, amikor leültem, hogy válaszoljak I. V. Sztálinnak. A levelet E. A. Scsagyenkóval kellett elküldenem, aki reggel indult Moszkvába.

Levelében — írtam Sztálinnak — afelől érdeklődik, hogy mire van szükségünk a hadtest harckészsége növelésének és felhasználása rendjének megjavítása érdekében. Kötelességemnek tartom, hogy amennyire lehetséges, részletesen kitérjek a kérdésekre.

Hadtestünk fegyverzet, szervezettség és a személyi állomány harckészsége tekintetében felülmúlja a fehérek bármelyik lovas hadtestét. Ha lövész magasabb egységekkel együttműködésben, ügyesen használjuk fel a hadtestet, akkor teljes mértékben képes sikeresen harcolni az ellenség lovas hadtestei ellen. Ezt az állításomat alátámasztják a hadtest Caricin alatt vívott harcai,

különösen pedig Mamontov és Skuro szétverése Voronyezsnél. A lovas hadtest tevékenysége még eredményesebb lenne, ha megszüntetnék az alárendelése és felhasználása terén még ma is uralkodó rendszertelenséget. Gondolja csak meg, mi a helyzet. A hadtest egészségügyi és pénzügyi ellátás szempontjából a 10. hadsereghez, élelmezésileg a 9. hadsereghez, lőszerellátás tekintetében a 8. hadsereghez tartozik, hadműveleti vonatkozásban pedig a Déli frontnak van alárendelve. Mindez azonban csak formálisan van így. A valóságban a hadtestet senki sem látja el semmivel, de harci feladatot mindenki ad a számára. Ha mindehhez hozzávesszük még azt, hogy néhány vezetőnk egyáltalán nem ismeri a lovasharc jellegét és a lovasság felhasználásának alapelveit, akkor világossá válik Ön előtt is, milyen körülmények között kell működnie hadtestünknek.

Ön természetesen megérti, hogy a fentebb részletezettek jelentésére nem olyan elképzelések ösztönöztek, hogy a hadtest számára ideális körülményeket biztosítsak. Mindenekelőtt azt szeretném, ha jobban, hatásosabban használnák fel kis létszámú vöröslovasságunkat.

Úgy vélem, hogy amíg a hadtest a hadsereg alárendeltségébe tartozik, nem lehet helyesen alkalmazni, és nincs perspektívája lovasságunk fejlődésének. Legjobb esetben helyi jelentőségű harcászati feladatokat oldhat meg a hadsereg érdekében, a legrosszabb esetben pedig a lövész magasabb egységek védelmében keletkezett réseket tömi be.

Ma azonban már mindenki előtt világos, hogy a mi körülményeink között a lovasságot, mint mozgékony fegyvernemet, nagy tömegekben kell alkalmazni a front, nem pedig a hadsereg érdekében. Mindenesetre a fehérgárdista parancsnokság ezt ma már érti. Elsősorban lovas hadtesteket állít fel, és így mindig van lehetősége arra, hogy az arcvonal bármelyik szakaszán gyorsan létrehozza a gyorsan mozgó erők megfelelő csoportosítását. Tudom, hogy a fehéreknek különösen nagy lehetőségeik vannak a lovasság szervezésére, mivel a kozáklakta körzetekben tartózkodnak, azonban mi is sok mindent tehetnénk. Ha nem is hozhatunk létre olyan sok lovas hadtestet, mint amennyivel a fehérek rendelkeznek, miért ne fejlesztenénk hadtestünket lovashadsereggé. Az ilyen lovas hadműveleti egység szervezése első lesz a lovas fegyvernem történetében.

Minden lehetőségünk megvan a lovas hadsereg létrehozá-

sára. A lovas hadtest mint alap kiválóan alkalmas erre a célra. A hadtest bármely hadosztályának állományából fel lehet állítani egy lovas dandárt, amelyet mint magot önkéntesekkel a 3. lovas hadosztállyá tölthetünk fel. Fel lehet állítani ezt a hadosztályt a csapatlovasság egységeiből is. Ha szükséges, meg lehet alakítani a 2. lovas hadtestet, és a két hadtestből meg lehet szervezni a hadsereget.

Hadtestünk gazdag tapasztalatokkal rendelkezik az utánpótlás megszervezésében. Hadtáp alakulataink alkalmasak arra, hogy hadsereg hadtáppá fejlesszük őket. A hadsereg hadtáp csapatai szilárdan biztosítani tudják a harcoló egységek és magasabb egységek harctevékenységét, és képesek felszámolni az ellátás terén jelenleg meglevő tűrhetetlen helyzetet.

A lovas hadsereg létrehozása nem csupán meddő kísérlet lenne, hanem az élet követelte szükségszerűség is. A lovas hadsereg jelentősen ellensúlyozhatná a fehérgárdista kozák lovaságot, és hatalmas eszköz lenne a frontparancsnokság kezében a front, vagy esetleg az egész szovjetköztársaság érdekében megoldandó feladatok végrehajtására.

Feltétlenül számítok arra, hogy ön teljes mértékben megérti javaslatom lényegét, és remélem, nemcsak helyesli azt, hanem megfelelő erélyes intézkedéseket is tesz a megvalósítása érdekében. Úgy gondolom, A. I. Jegorov is támogatja a javaslatot.

Ha a lovas hadsereg létrehozásának kérdése kedvező megoldást nyer, akkor még valamit kérek öntől. Nagyon kérem, küldjön háromszáz pártmunkást. Ők majd megerősítik a lovas harcosok sorait, megmagyarázzák katonáinknak a forradalom során levő feladatait, növelik lovasaink öntudatát, következőképpen harcászásukat is. A kommunistákra azért van szükségünk, mert a lovas harcosok túlnyomó többsége paraszt, akik jó, bátor katonák, de jobban érdekli őket a föld mint a politika, ezért nem mindig helyesen értelmezik a szovjethatalom győzelméért vívott harc céljait és feladatait.

Befejezésül azt írtam Sztálinnak, hogy a hadtest állapotáról, harci ügyeiről és kéréseinkről Scsagyenko személyesen is részletes jelentést tesz neki.

CSAPÁS KASZTORNAJÁRA

1.

A lovas hadtest egységei elfoglalták Voronyezst, majd az ellenség üldözése közben, október 26-án a megjelölt irányban kijutottak a Donhoz, s megkezdték az átkelést.

Rendkívül nyugtalanított a hadtest fedezetlenül maradt jobbszárnya. A lovas hadtest és a 13. hadsereg balszárny egységei között változatlanul nagy hézag tátongott. A Déli front Forradalmi Haditanácsának október 21-én kelt direktívájából megtudtam, hogy Lipeck körzetében, valamint a lovas hadtest és a 13. hadsereg közti összeköttetés biztosítására a 61. lövész és a 11. lovas hadosztályból megalakult K. J. Vorosilov csoportja. De hogy ez a csoport hol működik, a hadtesttörzs nem tudta.

Este közvetlen vonalon váratlanul felhívott Vorosilov, Lipeckből. Közölte, hogy a hozzá beosztott egységek Lipeckben összpontosultak, és a lovas egységek azt a feladatot kapták, hogy foglalják el Zadonszkot, vegyék fel az összeköttetést a lovas hadtesttel, és folytassanak felderítést Zemljanszk irányába.

Október 26-án késő este a hadtest parancsot kapott, hogy a 4. hadosztály október 27-én reggel Panszkaja Gvozgyevka körzetében keljen át a Donon, érje el Perlovka, Sumejka vonalát, és itt rendezkedjen be védelemre. A 6. hadosztálynak Panszkaja Gvozgyevka, Szemiluka szakaszon végrehajtandó színlelt átkeléssel el kellett terelni az ellenség figyelmét a 4. hadosztályról, majd ennek nyomában át kellett kelnie a folyón, hogy kijusson Sumejka, Latyino vonalára.

A 8. hadsereg 12. és 16. lövész hadosztályai, amelyek hadműveletileg a lovas hadtestnek voltak alárendelve, azt a fel-

adatot kapták, hogy szilárdan védjék a Don balpartját Szemilukától lefelé. Színlelt átkeléssel magukra kellett vonniuk az ellenséget, hogy ezzel is segítsék a hadtest átkelését.

A november 26-áról 27-ére virradó éjszaka viszonylag nyugodtan telt el. A hadtest egységei megfeszítve dolgoztak az átkelés előkészítésén, felderítették a gázlókat, és a lakosság bevonásával szükség-átkelő eszközöket készítettek. Az ellenség megpróbálta megzavarni csapataink átkelési előkészületeit, és a 12. lövész hadosztály arcvonalán kisebb erőkkel átkelést kísérelt meg a Donon. A hadosztály egységei azonban — a hadtest csapatainak támogatásával — puska-, géppuska- és ágyútűzzel meghiúsították az ellenség próbálkozását.

Október 27-én reggel a Voronyezs—Kasztornaja-i vasútvonalon két ellenséges páncélvonat futott ki a Donhoz, és erős tüzérségi tüzet nyitott a hadtest átkelési helyeire. Ráadásul az éjszakai felhőszakadás után a víz szintje is emelkedett, és a partokon süppedős, nehezen járható lett az út. Ezért a hadtest október 27-ére tervezett átkelését el kellett halasztanunk. Összeszedtük minden erőnket, hogy a tüzérséget minél előbb előre vonjuk, és tüzét az ellenségre zúdíthassuk. Az ellenség ugyanis igyekezett megkapaszkodni a Don jobbpartján. A hadosztályok azt a feladatot kapták, hogy folytassák az átkelési helyek felderítését, és szervezzék meg a tűzrendszert az átkelés biztosítására.

Délután a Voronyezsben tartózkodó hadtesttörzs összekötést teremtett a front törzsével. Elhatároztam, hogy néhány kérdést megbeszélék a frontparancsnoksággal. Mind ez ideig nem ismertük a 13. hadsereg, különösen a balszárny egységei pontos elhelyezését. Ezért a lovas hadtest a támadás kifejtése során kénytelen volt állandóan nagy erőket készenlétben tartani a jobbszárnyán, ugyanakkor pedig az ellenség főcsoportosítása a hadtest balszárnyán és az arcvonal középső szakaszán összpontosult. A balszárnyon a 12. és 16. lövész hadosztályok hadműveletileg ideiglenesen a hadtestnek voltak alárendelve, de várható volt, hogy a 8. hadsereg parancsnoksága rövidesen átveszi a parancsnokságot e hadosztályok fölött, és a továbbiakban nem a lovas hadtest érdekében használja fel őket. Következésképpen nem számíhattunk arra, hogy a lövész hadosztályok szilárdan biztosítják a hadtest balszárnyát. Ezenkívül még most sem rendezték a hadtest hadműveleti alárendeltségét és ellátásának rendjét.

Este 7 órakor megérkeztem a hadtesttörzshöz, és fél óra múlva beszélni tudtam közvetlen vonalon Petyinnel, a Déli front törzsfőnökével. A beszélgetésről készült feljegyzést rövidített formában közlöm:

„... Jelentem, hogy a lovas hadtest egységei a Don balpartján Kony—Kologyez, Szemiluka vonalon helyezkednek el. Az erős esőzés és a járhatatlan utak lehetetlenné tették a mára tervezett átkelést. Holnap, október 28-án döntő támadást szándékozom indítani, hogy megvessük lábunkat a Don jobbpartján, elsősorban Panszkaja Gvozgyevka körzetében. A helyzet feltétlenül azt kívánja, hogy tudjuk, mi történik a hadtest csapataitól jobbra. Az ellenség szétverése érdekében feltétlenül a hadtesthez kell csatolni az Ön által is megígért 11. lovas hadosztályt, amely jelenleg tétlenül vesztegel Lipeck körzetében.

Legutóbbi táviratomra, amelyben afelől érdeklődtem, hogy a hadtest kinek van alárendelve minden tekintetben, nem kaptam választ. Így lehetetlen tovább harcolni. Az ellátás szempontjából tűrhetetlen a helyzetünk. A legutóbbi rendelkezések értelmében a hadtest adminisztratív és egészségügyi vonatkozásban a 10. hadsereghez, élelmezés tekintetében a 9. hadsereghez, a lőszerellátást illetően a 8. hadsereghez, hadműveletileg a Déli fronthoz, pénzügyileg pedig sehova sem tartozik.

Kérem, hogy még ma válaszoljon a fenti kérdésekre.”

Petyin az alábbiakat mondta:

„Amilyen mértékben az a Morse-készüléken lehetséges, rövid tájékoztatást adok önnek: Dmitrovszk, Kromi, Orjol és Jelec körzetében elkeseredett harcok folynak. Dmitrovszket minden valószínűség szerint ma elfoglaljuk. Orjol körzetében a harc döntő jelleget öltött: az ellenség legjobb erőit vonta össze a városban. Az ellenség északkeletről átkarolva igyekszik elfoglalni Jelencet. A felderítés legutóbbi adatai szerint az ellenség gyalogos és lovas egységei megjelentek Talica—Jeleckaja vasútállomás körzetében, és elfoglalták Drezgalovo falut. Az ellenséges járőrök október 26-án elérték Lutoskino és Budalovka falukat. Az ellenséges erők létszáma ebben a körzetben mintegy másfélezerre tehető. A 8. hadsereg arcvonalának helyzetét bizonyára ismeri.

Az ön sikereivel és az Orjol közetében feltartóztatott támadással kapcsolatban a Déli front parancsnoksága most új parancsot adott ki, miszerint az ön feladata kissé módosul. A parancs

egyidejűleg új feladatokat tűz ki az önnel szomszédos hadseregek számára is. A parancsot beszélgetésünk után rejtjelezve kapja meg.

Ami a 11. hadosztályt illeti, ennek egységei még nem összpontosultak, de az az elhatározás, miszerint a hadosztályt az ön rendelkezésére bocsátjuk, nem változott. Amennyire én ismerem a helyzetet (mindössze ötödik napja tartózkodom a Déli front törzsénél), a lovas hadtest közvetlenül a Déli front parancsnokságának van alárendelve. Az ellátás kérdéseiről jelentést tesztek.”*

A továbbiakban Petyin a Jelec és Voronyezs szakaszán levő ellenséges csoportosításról kezdett tájékoztatni, de rosszul ismerte a helyzetet, s kénytelen voltam megmondani neki, hogy elavultak az ellenségről szerzett értesülései. Közöltem vele, hogy a szökevényektől szerzett adatok szerint Skuro hadtestének hat ezrede Panszkaja Gvozgyevka körzetében, Mamontov hadtestének egységei Gyevicában csoportosulnak, a Panszkaja Gvozgyevka és Gyevica közötti szakaszon pedig két lövész ezred védekezik. A legfontosabb — hangsúlyoztam —, hogy a lovas hadtest Panszkaja Gvozgyevka körzetében átkeljen, és szétverje az ellenséget, a továbbiakban pedig déli irányban Mamontov csoportosítására, északnyugat felé pedig Zemljanszkra mérjen csapást. Ezért ismét kértem, hogy a 11. hadosztályt a legsürgősebben egyesítse a hadtesttel, és adjon harcparancsot a hadtestnek.

A Déli front törzsfőnöke kijelentette, hogy a parancs olyan szellemben készült, ahogyan én kívántam. Megkért, hogy tegyek rövid írásbeli jelentést Voronyezs bevételének részleteiről, majd búcsúzásul azt mondta, hogy megsürgeti a parancs rejtjelzését.

Október 28-án kora reggel kaptam meg a Déli front Forradalmi Haditanácsának táviratát:

„Lovas hadtest. Bugyonnijnak.

Az ön hadteste minden vonatkozásban kizárólag a Déli front alárendeltségébe tartozik. A hadtest ellátását megnyugtató módon rendezzük, a Déli front ellátó szolgálatának főnöke és élelmezési bizottsága megfelelő utasításokat kapott. A hadtest pénzügyi ellátására a Déli front ellátó szolgálatának főnökét utasítottam. A 11. lovas hadosztály azért kerül ideiglenesen a

* VHKAL. (távbeszélő jegyzet)

lovas hadtesthez, hogy az ön vezetése alatt harci tekintetben a 4. és 6. hadosztályhoz hasonlóvá válják. A tervek szerint a közeljövőben a 11. és 8. hadosztályból megalakul a 2. lovas hadtest. A két hadtestet az ön parancsnoksága alatt, lovas hadsereggá szándékozzuk egyesíteni. A 11. lovas hadosztálynak jelenleg csak két dandára van, a harmadik útban van a Turkesztáni frontról. A fent említett hadosztály tényleges átadására külön intézkedem, ha a közeli napok helyzete tisztázódik. Mint azt már egyik előző táviratban elrendeltem, jelentést kérek ennek a hadosztálynak a parancsnoki állományára vonatkozólag. A lovas hadtest neve: a Déli front lovas hadteste.”

A Forradalmi Haditanácsnak a táviratban említett utasítása a front ellátó szolgálatának főnökéhez, mint ez később tudomásomra jutott, így hangzott: „Haladéktalanul szervezze meg a lovas hadtest minden szempontból való ellátását. Tisztázza, mire van szüksége a hadtestnek, és minden igényét különös gonddal elégítse ki.”

Október 28-án 14 órakor a 6. lovas és a 12. lövész hadosztály a hadtestnek adott parancs értelmében megkezdte a szakaszán a színlelt átkelését a folyón, és harcba lépett az ellenséggel, hogy elvonja a 4. hadosztály körzetében levő valódi átkelési helyektől. Időközben a 4. hadosztály részei N. Zsivotyinnojétól északra az ellenség tüze alatt színlelt átkelést hajtott végre, fő erői pedig N. Zsivotyinnoje és Hvoscsavatka szakaszán megkezdték az átkelést a Don gázlóján. A mély gázlók megnehezítették az átkelést. A lovak lába alól minduntalan kicsúszott a talaj, és úszni kezdtek. A lövegek és géppuska-szekerek lóvonatással keltek át. A löveg- és géppuskazáratokat külön vitték át a folyón. Minthogy nem rendelkezünk különleges átkelő eszközökkel, a nehéz tüzérségi löszeres ládákat igen nehezen tudtuk átszállítani. Parancsot adtam, hogy minden harcos ragadjon meg egy-egy lövedéket. Ily módon nem fenyegetett az a veszély, hogy a lövedékek az ellenséges tűz miatt tömegesen semmisülnek meg. Csak néhány lövedéket veszítettünk el, mégpedig a pontyok miatt. A fehéreknek a vízben robbanó lövedékei ugyanis rengetek halat elbódítottak. A hatalmas, kövér pontyok a robbanásoktól elkábulva, lefelé úsztak a víz színén, és magukra vonták a harcosok figyelmét. Néhányan félkézbe fogták a lövedéket, a másik kezükkel pedig igyekeztek kihalászni a pontyokat. A vigyázatlan mozgás következtében a merész halászt

elkapta a folyó sodra, és hogy kievickélhessen, el kellett dobnia a pontyot is meg a lövedéket is.

16 órára a 4. lovas hadosztály fő erői átkeltek a Don jobbpartjára. A tüzérség már előzetesen elfoglalta a kijelölt tüzelőállásokat, és tűztámogatásával a hadosztály támadásba ment át, visszavetette az ellenség gyalogosan harcoló lovasságát, és megkezdte az üldözést Zemljanszk, Perlovka, Sumejka irányába.

A Szemiluk körzetében működő 6. lovas hadosztálynak sikerült legnehezebben átkelnie. A Don hidjait itt szétrombolták, a gázlok pedig mélyek voltak. Ezenkívül a fehérgárdista páncélvonatok is igen hevesen tüzeltek. Ez arra kényszerített bennünket, hogy a 6. hadosztály fő erőinek átkelését másnap hajnalra halasszuk, és időközben hidat verjünk. A 6. hadosztály Zsivotyinnoje körzetében október 29-ére tervezett átkelésének biztosítására a 4. hadosztály után, s annak támogatásával átdobtuk a Don jobbpartjára a 6. hadosztály tüzérséggel megerősített egyik dandárját. Október 29-én a lovas hadtest valamennyi egysége átkelt a Donon, és a hídfő kiszélesítéséért harcolt a jobbparton. A hadosztályok visszavetették az ellenség lovasságát, nyugat felé törtek előre, és október 30-án elérték Perlovka, Sumejka és Latyino vonalát.

Jelenttem a Déli front parancsnokságának az október 29-i átkelést, és kértem, hogy a legsürgősebben csatolják a hadtesthez a 11. lovas hadosztályt. Ezzel a hadosztállyal és a 13. hadsereggel továbbra sem volt összeköttetésünk. Október 30-án reggel megkaptam a Déli front Forradalmi Haditanácsának a 13. hadseregparancsnokság számára adott direktívájának másolatát, amelyből megtudtam, hogy a 13. hadsereg balszárny 42. lövész hadosztálya még igen messze van a lovas hadtesttől, Znamenszk körzetében tartózkodik, a hadosztály lovas dandárja pedig Zadonszk irányába folytat felderítést. Ebben a direktívában sem esett szó a 11. hadosztály tartózkodási helyéről.

Október 30-ára a hadtest arcvonalán a következő helyzet alakult ki: az ellenség utóvédet hagyva hátra, amely Perlovka, Sumejka és Latyino vonalon harcérintkezésben volt a hadtesttel, fő erőivel Zemljanszk, Turovo vonalára vonult vissza. Mamontov hadteste Nyizsnyegyénick körzetében összpontosult. Kasztornaja térségében nagy ellenséges gyalogos erők gyülekeztek. Zemljanszk körzetében a fehérek lovassága összpontosult, feltehetően Skuro hadtestének egységei.

Ebbén a helyzetben paráncsot adtam a hadtestnek, hogy az elért terepszakason rendezkedjék be védelemre, és gondosan készüljön fel a Kasztornaja vasútállomás elleni támadásra. Elhatározásomat jelentettem a front törzsfőnökének, és ismételten kértem, hogy a legsürgősebben egyesítsék a hadtesttel a 11. lövész hadosztályt.

Vége október 31-én, amikor a hadtestfelderítők adataiból már tudomásomra jutott, hogy a 11. hadosztály Zemljanszk irányába mozog, megérkezett a Déli front Forradalmi Haditanácsának direktívája a Déli front külső védelmi körzetének parancsnokához, amely elrendelte, hogy a 11. lovas hadosztályt hadműveletileg és ellátás tekintetében haladéktalanul adja át a lovas hadtestnek. Azonnal paráncsot adtam, hogy a hadosztály Zemljanszkban összpontosuljon.

E paráncs átadására Szobakin parancsnoksága alatt a 6. hadosztály 32. ezredének egy századát küldtem. A paráncs értelmében Szobakinnak még azt is közölnie kellett Matuzenko hadosztályparancsnokkal, hogy az a hadosztály harctevékenységről szóló minden jelentést a hadtesttörzshöz küldjön, amely Sztadnyicába települt át.

2.

Október 31-én a hadtest hadosztályai támadásba mentek át Kasztornaja irányába. A 4. hadosztály sikeresen haladt előre. Előrevetett egységei szétverték az ellenség utóvédjét, és foglyokat ejtve elfoglalták Melovatkát, Sztaraja Vedugát és Gnyilusát. Az ellenség Kasztornaja és Nyizsnyegyevick irányába vonult vissza.

A 6. hadosztály azonban nem segítette a 4. hadosztály sikeres támadását. Ahelyett, hogy üldözte volna a menekülő ellenséget, és megkapaszzkodott volna az elfoglalt terepszakason, Apanaszenko, a 6. hadosztály parancsnoka paráncsot adott, hogy a hadosztály vonuljon vissza a megindulási vonalra, ugyanakkor olyan ostoba jelentést küldött, hogy kénytelen voltam azonnal a hadosztály körletébe lovagolni.

Íme néhány részlet Apanaszenko jelentéséből: „Jelentem,

hogy 13 órakor szétvertük az ellenséget, amelyet egységeink egészen Kievig (Nyizsnyaja Voduga) üldöztek. Az ellenségnek kb. hat lovas ezrede van. Hadosztályom fő erői visszavonultak, és a Tyitovka, Loszevka, Sumejka, Latnoje körzetében helyezkedtek el... Az ellenség nyugati irányba vonul vissza. Célszerű lenne a 4. lovas hadosztállyal együtt a legrövidebb időn belül döntő csapást mérni az ellenségre... Kérem közölni, hol van a 11. lovas hadosztály, és mit csinált a 8. hadsereg Liszki falunál."

Érthetetlen, mit gondolt Apanaszenko, amikor ezt a jelentést írta. Az ellenség nyugati irányba visszavonul, ugyanakkor Apanaszenko az ellenkező irányba vonja vissza a hadosztályát. A 4. hadosztály előretörő egységeinek támogatására lenne szükségük, Apanaszenko pedig önkényesen visszavonja egységeit a hadtápterületre, meleg szállásra, és azon filozofál, hogy „célszerű lenne a 4. lovas hadosztállyal együtt a legrövidebb időn belül döntő csapást mérni az ellenségre”.

Apanaszenko azt sem tudta, mi történik a saját hadosztálya szárnyain, de mint valami frontparancsnok kérdezte: „mit csinált a 8. hadsereg?”

A 6. hadosztály törzsénél a dandárparancsnokok jelenlétében elemeztem Apanaszenko jelentését, és kihirdettem, hogy határozatlanságáért, a csapatok ügyetlen vezetéséért, és a hadosztály elé állított harci feladatának végrehajtása során tanúsított felelőtlen magatartásáért Apanaszenkót leváltom a hadosztályparancsnok beosztásból, és a 6. hadosztály 2. dandárjának a parancsnokává nevezem ki. A 6. lovas hadosztály parancsnokává Sz. K. Tyimosenkót nevezem ki. Figyelmeztettem az új hadosztályparancsnokot és a dandárparancsnokokat, hogy minden parancsnokot, aki a legkisebb mértékben is megszegi a harcparancsot, forradalmi törvényszék elé állítok.

P. V. Bahturovnak, a 6. hadosztály komiszárjának és A. A. Kivgela hadtest komiszárjának megparancsoltam, hogy fogalmazzák meg a Tyimosenko hadosztályparancsnoki kinevezésére vonatkozó hadosztályparancsot. A parancs, amelyet Tyimosenko és Bahturov írt alá, összegezte a hadosztály megtett harci útját, megemlékezett a katonák és parancsnokok bátorságáról és hőstetteiről, s megjelölte a hadosztály soron levő feladatait.

A parancs így fejeződött be:

„A parancsnoki állománynak szilárdan kell állnia poszt-

ján, és maradéktalanul végre kell hajtania a szovjethatalom minden parancsát és utasítását. A parancstól való minden eltérés és a parancs nem teljesítés meghosszabbítja a harcot, hatalmas kárt okoz a dolgozó tömegek felszabadításának, és a leg-súlyosabb büntett. A szovjethatalom megköveteli minden vörös-harcostól az ellenség minél előbbi szétveréséhez szükséges pontosságot és harci készenléetet.

Mindenekelőtt a forradalmi fegyelemre kell ügyelnünk, hiszen ez teszi ütőképessé és mozgékonyvá vörös harci egységeinket. Gyökerében el fogom fojtani a parancsnoki állomány és a harcosok mindenféle nemtörődömségét és a kötelességek hanyag teljesítését.”*

A 6. lovas hadosztály parancsnokának leváltásával kapcsolatban néhány szót kell szólnom J. R. Apanaszénkóról. Sz. K. Tyimosenkóról és P. V. Bahturovról.

Joszif Rogyionovics Apanaszénko harci tevékenységét a sztavropoli vidék egyik partizánosztágának szervezésével kezdte, aztán létrehozta a Sztavropoli lovas hadosztályt, amely később a lovas hadtest 6. hadosztályának magvát képezte.

Még a partizánmozgalom idejében lett parancsnok, amikor virágzott a „bratyizás”, amelyet a partizánvezérek önkényeskedése és az osztagok gyenge fegyelme jellemezett.

Miután a partizánosztagokat a Vörös Hadsereg reguláris egységeivé szervezték, a partizánkodás negatív vonásai egyeseknél gyorsan, másoknál lassabban, eltűntek. Apanaszénko sokáig nem tudott megszabadulni a „bratyizás” időszakának csökevényeitől. Feltétlen híve volt a pártnak és a népnek, bátran harcolt, de néha önféjűsködött. Ezért is kellett alacsonyabb beosztásba helyezni.

Szemjon Konsztantyinovics Tyimosenko, akit J. R. Apanaszénko helyett a 6. lovas hadosztály parancsnokává neveztem ki, bátor harcos és tehetséges szervező volt. Nagy akaraterevel rendelkezett, és határtalanul hű volt a forradalomhoz. Sz. K. Tyimosenko rövid idő alatt a lovas hadtest egyik legdicőségesebb hadosztályparancsnoka lett. Élénken élnek emlékezetemben az 1919 tavaszán Kamisevaha alatt vívott elkeseredett harcok. A különleges lovas hadosztály túlerejű ellenséggel állt szemben. A helyzet annyira súlyos volt, hogy időnként azt hittem, nem

* VHKAL (másolat)

tudunk ellenállni a fehérkozások hatalmas tömegének, a megdühödött ellenség összeroppant, nekiszorít a megáradt Manics folyónak, és belefojt bennünket. A fehérgárdisták fő csapásának irányában Tyimosenko dandárja küzdött. Lovasai hőiesen verekedtek. Soraik előtt kimagaslott Tyimosenko, a fiatal hadosztályparancsnok alakja, aki a harc leghevesebb tűzében pusztította az ellenséget. Olyan elkeseredetten vagdalkozott jobbra-balra hosszú kardjával, hogy úgy tűnt, egyetlen csapásától jó néhány fehérgárdista hullt a lópaták szaggatta földre. „Honnan vette ezt a lovagi kardot, és miért hajlik meg a kardja, mint valami vaskorbács?” — töprengtem, amikor a harcmezőt szemléltem a dombtetőről. Szerettem volna, ha minden harcos és parancsnok éppen olyan erős és bátor lett volna, mint amilyen Szemjon Tyimosenko volt.

Bízam benne, hogy a 6. lovas hadosztály, élén Tyimosenkóval, éppen olyan kiváló harcértékű magasabb egység lesz, mint a 4. hadosztály, annál is inkább, mert a komiszárja Pavel Vasziljevics Bahturov, a hadtest egyik legtehetségesebb politikai munkása volt. Egész életemben emlékezni fogok Bahturovra, és emlékeznek rá mindazok, akik ismerték. Soha nem felejttem el ezt a bátor bolsevikot, ezt a forró szívű, jó eszű embert, pártagitátort és lelkes költőt. Nehéz szavakkal kifejezni azt a lelkes tiszteletet, amellyel a harcosok körülvették Pavel Vasziljevicsét. Hogyan hallgatták az ellenség elleni döntő harcra buzdító, meggyőző, gyújtó beszédeit, hogyan énekelték dalait, amelyek között ott volt: „Lovas hadsereg vagyunk, rólunk a hős mondák mesélnek majd!”... Büszkén mondogatták a harcosok: „A mi komiszárunk még a halottakat is talpra állítja, és harcba viszi.”

November 2-ára a hadtest egységei visszavetették az ellenséget. A 4. hadosztály Sztaraja Veduga, Gnyilusa, a 6. hadosztály pedig Loszevo vonalát érte el. Az ellenség hat lovas ezredet vetett harcba, és megrohamozta a 6. lovas hadosztályt Nyizsnyaja Veduga irányából. A 6. hadosztály egységei a 4. hadosztály támogatásával ellenlökést hajtottak végre, és visszavetették az ellenséget Turovo irányába.

November 3-án a hadtest 4. és 6. hadosztálya megállt Melovatka, Sztaraja Veduga és Gnyilusa körzetében, és feldehítette az ellenséget. A 11. hadosztály ezen a napon még csak Zemljanszk felé nyomult előre. November 4-én reggel meg akartam látogatni a 4. hadosztályt, de váratlanul vendégek érkeztek.

A hadtesttörzs Sztadnyica községben tartózkodott. Már éppen indulni készültem, amikor a ház udvarára egy szán fordult be, amelyet két lehorgasztott fejű, sovány lovacska húzott. A szán előtt lovas, mögötte egy másik. Az első leugrott a lováról, néhány szót szolt a bajtársának, aztán a törzs felé indult.

A szánon két férfi ült. Az egyikük felemelkedett, nyilvánvalóan le akart szállni, de miután a lovas keményen ráparancsolt: „leülni!” — széttárta a karját, és visszaereszkedett az ülésre.

Egy perc múlva nagy zajjal kicsapódott a ház ajtaja, belépett a katona, és jelentette:

— Hadtestparancsnok elvtárs, a 6. hadosztály 2. dandárjának járőre előállított két burzsujt. Valószínűleg kereskedők.

— Miféle burzsujok?

— Közönséges burzsujok. Voronyezsből menekültek a fehérekhez, de mi feltartóztattuk őket.

— És miért éppen ide hoztátok őket, miért nem vittétek a dandár- vagy a hadosztályparancsnokhoz?

— Ismerjük mi a rendet, magunk is elintéztük volna őket, de ezek valamiféle csudabogarak. Vigyetek bennünket, aszongyák, Bugyonnijhoz. Az egyik azt bizonygatta, hogy ő Oroszország elnöke, a másik meg állítólag Ukrajnáé. Egész úton agítottak bennünket.

— Vezesd be őket, majd kiderítjük, mi az igazság.

A foglyok hosszú kereskedő subában voltak. „Mensevikek” — gondoltam, nem tudom miért, miközben az előttem álló szemüveges, hegyes szakállú ember nézegettem. Levette a bepárasodott szemüvegét, megtörölte a sálja végével, és átadta igazolványait Kivgela komiszárnak, aztán átható, fürkésző pillantásokat vetett rám. A komiszár fürgén odaugrott hozzám, és némán mutatta a megbízólevélen az aláírást: Uljanov (Lenin).

Mihail Ivanovics Kalinyin, az OSZFSZK OKVB elnöke és Grigorij Ivanovics Petrovszkij, az USZSZK KVB elnöke állt előttünk.

Jelentkeztem a vendégeknél, és elnézésüket kértem a barátságatlan fogadtatásért.

— Semmiség, semmiség — mondta barátságosan mosolyogva Mihail Ivanovics. — Grigorij Ivanovicsal végre megmenekültünk a hidegtől meg a vitézeidtől. Vedd csak le, mondják, a subát, alaposan megmelegedtetek már. a másvilágon pőrén

is jól fogadnak benneteket. Már félig megfagyunk, amikor találkoztunk a katonákkal — mesélte nevetve Mihail Ivanovics —, de amikor Grigorij Ivanovics megmutatta nekik a megbízólevelet, mondván, olvassátok el, Lenin írta alá, az egyik azt válaszolta neki: „Te burzsuj, Lenin elvtársat ne szidalmazd! Olvasni nem tudok, de ilyen népnyúzókat, mint ti, nem először látok életemben.” A másik harcos hozzátette; „Minek bölcsekedni, végezzünk ezekkel az ellenforradalmárokkal, mert még elmaradunk az egységtől.” Nem — mondom én —, barátaim, vezessetek csak Bugyonnijhoz, ő majd kideríti, kik vagyunk.

— Még egyszer kérem, bocsásson meg, Kalinyin elvtárs, nem hittem volna, hogy ilyesmi előfordulhat. A bűnösöket szigorúan megbüntetjük — mondtam.

— Nem, nem, drága barátom — tiltakozott hevesen Mihail Ivanovics —, mindenben mi vagyunk a hibásak, hiszen Voronyezsből kíséret nélkül indultunk el. Csak hálások lehetünk ezeknek a harcosoknak. Ilyen fergeteges időben nem lett volna jó a fehérekhez kerülni, pedig bizonyára oda jutottunk volna, ha nem bukkan ránk a járőr.

Kedves vendégeinket forró teával kínáltuk, sőt erre az alkalomra még egy üveg vodkát is előkerítettünk. Mihail Ivanovics és Grigorij Ivanovics alaposan átfázott és jólesett nekik egy kis melegedés.

Kalinyin beszámolt a köztársaságban uralkodó helyzetről — pusztulás, éhség, nincs fűtőanyag, nincs petróleum, sőt gyufa sincs. S mintegy az elmondottak megerősítésére újságpapírosba gondosan becsomagolt három fekete kétszersültet és egy darab cukrot kotort elő a zsebéből a teához.

— Ennek ellenére — folytatta Mihail Ivanovics — munkásaink és forradalmi parasztjaink készen állnak a szovjethatalom védelmére. A saját szovjethatalmukat megvédik, ezt valamenynyien szilárdan elhatározták, és ezért a végső győzelemig harcolnak. Grigorij Ivanovicsal is azért látogattuk meg önöket, hogy ismételten meggyőződjünk erről. Sokat hallottunk már az ön hadtestéről, hajtott bennünket a kíváncsiság, és eljöttünk megnézni.

Jelentést tettem Mihail Ivanovicsnak a hadtest helyzetéről és feladatairól, megmutattam a térképen a csapatok és magasabb egységek elhelyezkedését. Egyúttal szóba hoztam azt a javaslatot is, amelyet a Sztálinhoz írt levelemben fejtettem ki.

Mihail Ivanovics érdeklődését felkeltette a lovas hadsereg létrehozásának ötlete, és biztosított támogatásáról.

Jelenttem a hadtesttel szomszédos hadseregek hadműveleteit is, és hangsúlyoztam, hogy feltétlenül meg kell erősítenünk a 8. hadsereg vezetését. Szokolnyikov hadseregpáncsnok állandóan utazgat, ide-oda kóborol a csapatoknál, a Rotajszkij árulása miatt dezorganizált törzse pedig nem tud megbirkózni a feladatokkal. A hadsereg hadosztályai többnyire önállóan működnek, illetve a lovas hadtesttel közös feladatok végrehajtásának idejére a lovas hadtest hadműveleti alárendeltségébe lépnek.

Arra is megkértem Kalinyint, hogy a Déli front Forradalmi Haditanácsán keresztül sürgesse a 13. hadsereget. Kasztornaja elfoglalása után az ellenség sokkal gyorsabban vonul vissza, mint korábban, ezért erélyes üldözésre van szükség, hogy ne juthasson lélegzethez.

Kalinyin kijelentette, hogy ki akar menni az arcvonalba, de én igyekeztem lebeszélni erről, mert a gyorsan változó harc helyzetekben ez nagyon veszélyes lett volna. Ráadásul rossz idő is volt, és amikor a harcosok csak nehezen tudtak tájékozódni, sokszor nem tudták megállapítani, hol vannak a mieink, és hol az ellenség.

— Hogyan? — nyugtalankodott Mihail Ivanovics. — Elutazunk, anélkül, hogy megnéznénk hős lovasaink híres rohamát?

— Azt kockázat nélkül is látni lehet, hogyan rohamoznak az egységeink — szólalt meg Pogrebov, a hadtest törzsfőnöke. — Most folyik a különleges tartalék lovas osztály harcászati gyakorlata.

— Gyakorlat!? — csodálkozott Mihail Ivanovics, és kérdezősködni kezdett, hogyan szerveztük meg a fiatal harcosok kiképzését. Jelenttem, hogy mindenekelőtt a helyes tüzelésre tanítjuk meg őket, azaz arra, hogy csak biztos lövéseket adjanak le, ami különösen fontos, mivel állandó lőszerhiányban szenvedünk, és lőszert leginkább az ellenségtől szerzünk. Megtanítjuk őket, hogy ügyesen forgassák a kardot, és irányítani tudják harc közben a lovukat. Ha figyelembe vesszük, hogy sok harcosunk azelőtt még sohasem ült nyeregben, és sohasem volt a kezében kard, ez bizony nagyon nehéz feladat. Kiképezzük őket az álcázásra, a terep, az évszak, a napszak és az időjárás helyes kihasználására. Megtanítjuk őket a harci fortélyra, ravaszságra

és az elvtársi segítségnyújtásra. Az egyéni kiképzés után áttérünk az alegységek, majd az egységek harcászataira. A kiképzés keretében a harcot elemenként gyakoroltatjuk, megtanítjuk a csapatokat az együttműködésre és mindarra, aminek az ismerete nélkül nem lehet harcolni, s főleg nem lehet győzni.

— Becsületszavamra! — kiáltott fel Mihail Ivanovics. — Nem vártam, hogy önöknél ilyen hallatlanul nehéz körülmények között még kiképzést is tartanak. Harcosaink hatalmas forradalmi lendületének tudással növelése valóban nagyszerű! Íme ez az ön sikerének egyik titka. Köszönöm, Szemjon Mihajlovics, az információt, és az öreg forradalmár, de egészen fiatal katona felvilágosítását — tréfálkozott Mihail Ivanovics.

Felöltöztünk, és kimentünk az utcára. A hóvihar még nem csendesedett. Az erős szél sivítva és füttyülve hordta a havat a roskatag és mintegy guggoló házakra, meg a dűledező melléképületekre.

Kiértünk a faluvégre. Egy alacsony, magányos pajtánál megálltunk, s mögötte kerestünk védelmet a száguldó szél elől. Utasítottam Pogrebovot, hogy adja meg a jelet rohamra. Amíg a roham kezdetét vártuk, elbeszéltem vendégeinknek, hogyan harcolt a hadtest a Kasztornaja felé vezető utakon.

De eldőrdült néhány magányos lövés, és a távolból egyre erősödő „hurra” hallatszott.

A havas homályból kezdetben csak egyes lovasok alakjai bukkantak fel, aztán egyre nőtt, növekedett a lovas lavina, végül száz meg száz penge hasította a levegőt, a lovak patái hófelhőt kavartak, minden oldalról zúgott a harci kiáltás, és a csoport teljes vágtában száguldott Sztadnyica felé.

A lendületes „roham” Kalinyinra és Petrovszkijra mély benyomást gyakorolt.

— Igen, nehéz ilyen katonákat megtörni, és még nehezebb legyőzni — mondta Mihail Ivanovics lelkesülten. — Szemjon Mihajlovics, ez az ön hadteste? — kérdezte szemüvege fölött, rám pillantva.

— Ugyan, Mihail Ivanovics, hiszen ez csak a tartalék lovas osztály.

— Hogy lehet, Szemjon Mihajlovics, hogy egy ilyen nagy csoport csak osztály? — nevetett Kalinyin. — Ne vezess félre, galambocskám.

Megmagyaráztam, hogy a lovas osztályt küldönc szolgálatra

használjuk, általában tartalékban van, és csak kritikus pillanatokban vetjük be csapás végrehajtására. A tartalék lovas osztály néha meglepetésszerű csapást mér az ellenség hátába, hogy zsákmányul ejtse a tüzéségét. E feladat teljesítésére a lovas osztály harcosai és parancsnokai kitűnően begyakorolták magukat. Mindnyájan határtalanul hűek a forradalomhoz, kivételesen bátor és önfeláldozó emberek. Mindegyik elpusztított már legalább tíz vagy tizenöt ellenséges katonát, és sokan jó néhány-szor megsebesültek.

— Egyszóval — fejezte be Grigorij Ivanovics —, bátor legények! Ez az ön hadtestének válogatott vörösgárdája.

Amíg beszélgettünk, a harcosok és parancsnokok szoros gyűrűje vett körül bennünket. Mihail Ivanovics és Grigorij Ivanovics elbeszélgetett a harcosokkal, kérdezgették őket a harci életről, elmesélték nekik a szovjethatalom sikereit és azokat a nehézségeket, amelyeket még le kell küzdenünk.

Kalinyin és Petrovszkij estefelé elbúcsúzott tőlünk, és a tartalék lovas osztály egyik megerősített szakaszának fedezete alatt elindultak Voronyezsbe.

3.

November 4-én a hadtest egységei folytatták az ellenség felderítését, és felkészültek a Kasztornaja elleni támadásra. Csak a felderítő alegységek vívtak harcokat. A felderítők adatai alapján megállapítottuk, hogy az ellenség elszánt ellenállásra készül. Kasztornaja vasútállomáson és a faluban az ellenséges gyalogság körkörös védelemre rendezkedett be. A vasútvonalon páncélvonatok cirkáltak, amelyek tüzzel fedték a vasúti csomópontokhoz vezető megközelítési útvonalakat. Ide vonták előre az ellenség lovas egységeit is. Megtudtuk, hogy a Kasztornaja védelmét vezető Posztovszkij tábornok megesküdött, hogy nem adja fel a vasúti csomópontot, és a hozzá vezető utakat a vörösök vérével fogja felöntözni.

Az ellenség számbeli fölényére, páncélvonatai manőverezésére, és Kasztornajának a védelem szempontjából kedvező földrajzi helyzetére számított. Én azonban szilárdan hittem a győ-

zelemben, mert ismertem a hadtest gazdag harci tapasztalatait és kiváló harckészségét, s bíztam abban, hogy a 11. lovas hadosztály beérkezésével harci lehetőségeink megsokszorozódnak.

Nemcsak a térképről, hanem a hadtest felderítőinek adataiból is — akik Kasztornaja körzetében igen aktívan működtek — megállapítottuk, hogy a Kasztornajához északról vezető megközelítési utak mentén a terep erősen átszegdelt. Kasztornaját keletről az Olim folyó és megerősített védelmi állások fedezték. A terep a támadás szempontjából Kasztornajától délre és dél-nyugatra volt a legkedvezőbb. Úgy döntöttem, hogy innen mérünk csapást az ellenségre.

November 4-én este parancsot adtam a lovas hadtestnek, hogy november 5-én virradatkor induljon támadásra Kasztornaja vasúti csomópont ellen.

A támadás előtti éjszaka a levegő erősen lehült. Sűrű porhó hullott, erős szél kerekedett, s reggelre hóvihar dühöngött.

A kedvezőtlen időjárás ellenére november 5-én hajnalban a hadtest minden egysége támadásra indult. A 4. lovas hadosztály Orehovón, Pogozsevkán és Kotovkán keresztül mérte a fő csapást. Az volt a célja, hogy kijusson a Sztarij—Oszkol—Kasztornaja vasútvonalra, és délről átkarolja az ellenséget. A 6. lovas hadosztály a 4. hadosztállyal szorosán együttműködve, balra lépcsőzve támadott Nyizsnyegyevick vasútállomás, Olim, Szukovkino irányába, közben biztosította a hadtestet Mamontov fő erőivel szemben.

17 órára a 4. lovas hadosztály harccal elfoglalta Szemjonovka, Gorjainovo, Ploszkoje és Orehovo vonalát. Különösen Orehovo körzetében került sor súlyos harcokra. Az ellenség mintegy hat lovas ezrednyi ereje makacsul ellenállt, de a 4. lovas hadosztály fő erőinek ellenállhatatlan csapásai miatt páncélvonalat fedezete mellett kénytelen volt visszavonulni Pogozsevka irányába.

A 6. lovas hadosztály 13 órára elfoglalta Verhnye-Turovot. A hadosztály azonban ebben a körzetben a páncélvonalatok és az ellenség Nyizsnyegyevick irányából érkező túlerejű csapatainak erős tüzebe került, ezért kénytelen volt feladni Verhnye-Turovot, és visszavonulni a megindulási állásaiba.

Mivel a dühöngő hóvihar lehetetlenné tette a figyelést és tájékozódást, a hadtest beszüntette a további támadást, és az elért terepszakaszon védelembe ment át.

November hatodika és hetedike kölcsönös támadásokkal és ellenlökésekkel telt el. Az ellenség friss erőket vont előre, és a Kasztornaja—Voronyezs vasútvonalra három páncélvonatot különített ki, amelyek szünet nélküli fergeteges tüzet zúdítottak egységeink állásaira. Ennek ellenére november 7-én a hadtest egységei megjavították helyzetüket: a 4. hadosztály elfoglalta Uszpenkát, a 6. hadosztály pedig Pogozsevkát.

November 8-án az ellenség Kasztornaja vasútállomás, Kotovka és Nyizsnyegyevick irányából négy harckocsival és három páncélvonattal támogatott, mintegy négyezer szablya és nyolc gyalogos ezred erővel támadásba ment át. A hadtest egész arcvonalán makacs harc lángolt fel, amely egész nap nem hagyott alább.

Reggel kilenc órakor Uszpenkába, a 4. lovas hadosztály 2. dandárjának elhelyezési körletébe bevonult négy fehérgárdista harckocsi. Harcosaink, akik még sohasem láttak harckocsit, az erős hóviharban szénásszekereknek nézték őket, és továbbra is nyugodtan, elrejtőzködve maradtak a vihar elől az udvarokon. A harckocsik nem találtak senkit az utcán, így hát visszafordultak, és harc nélkül, lassan eltávoztak. Kis idő múlva Uszpenkát megrohmozta egy gránátos hadosztály. A gránátosok makacsul küzdöttek, kihasználták számbeli fölényüket, továbbá a harckocsik támogatását, és visszaszorították a 2. dandárt. De 12 órára a 2. dandár a hadosztály 3. dandárjával együttműködve kiverte a fehérgárdistákat Uszpenkából, és a tankokkal együtt visszavetették őket Kasztornajához.

Mialatt a 4. hadosztály a Kasztornaja irányából támadó ellenséggel harcolt, a fehérek mintegy háromezer szablyát összpontosítottak Nyizsnyegyevick körzetében, és három páncélvonat támogatásával megrohmozták a Pogozsevkát megszállva tartó 6. lovas hadosztály két dandárját. A dandárok szívós harcok után igyekeztek kikerülni a páncélvonatok tüzéből, elhagyták Pogozsevkát, és visszavonultak Orehovóba.

Ezen a napon értesült a hadtesttörzs arról, hogy a 11. lovas hadosztály megérkezett Zemljanszkba, a hadosztály 3. dandárja (a Turkesztáni dandár) pedig vasúti szállítással befutott Otroszka állomásra. Egyidejűleg jelentést kapott a hadtesttörzs, hogy a 13. hadsereg balszárny egységei elfoglalták Naberezsnojét, a 8. hadsereg egységei pedig elérték Turovo, Nyikolajevszkoje, Vlaznovatka vonalát.

Figyelembe véve a hadtest arcvonalán kialakult helyzetet, továbbá a 11. hadosztály beérkezését a hadtest működési körzetébe, úgy döntöttem, hogy Otrada, Uszpenka vonalán kis erőkkkel lekötjük az ellenséget, az Orehovóban és Pogozsevkában összpontosuló fő erőkkkel pedig délnyugati irányban mérünk csapást, szétverjük Posztovszkij tábornok csoportját, és elérjük Kasztornaja, Szukovkino és Verhnye-Gyevica vonalát.

A hadtesttörzsnek parancsot adtam, maradjon Sztadnyicában, én pedig kilovagoltam a 4. lovas hadosztályhoz, hogy személyesen vezessem a támadást.

November 9-én reggel 7 órakor a 6. lovas hadosztály egységei a hóvihar leple alatt átvágták a Voronyezs—Kasztornaja vasútvonalat, és erélyes támadást indítottak Nyizsnyegyevick és Novaja—Olsanka irányába. Az ellenség lovas egységei, a páncélvonatok támogatása nélkül, számbeli fölényük ellenére megkezdték a visszavonulást, miközben erős utóvéddel fedezték magukat.

A 4. lovas hadosztály hajnalban harcba lépett az ellenség nagylétszámú gyalogságával és lovasságával, amelyeket páncélvonatok, harckocsik és páncélgépkocsik tüze támogatott. Az első percektől kezdve rendkívül elkeseredett harc dúlt. Egymást követték a lovasrohamok, a tüzérség és a géppuskák szünet nélkül tüzeltek. A hadtest tüzefegyvereinek nagy részét a 4. hadosztály arcvonalára dobtuk át, és ide irányítottam a 6. hadosztály egyik dandárját is.

A. A. Kivgelával, a hadtestkomiszárral, reggeltől estig a dandároknál és ezredeknél tartózkodtunk, szerveztük a támadásokat és ellenlökéseket, a leginkább veszélyeztetett szakaszokra összpontosítottuk a géppuskák és a tüzérség tüzét.

Hogy elvonjuk az ellenség erejét a 4. hadosztály támadási sávjából, a Kasztornajához észekkeletről vezető megközelítési utakra dobtuk át Koleszov tartalék dandárját, amely támadásba lendülve, harcba ereszkedett a fehérgárdista gyalogsággal.

Estére a hadtest az ellenség fő erőit Nyizsnyegyevick, Szukovkino és Kasztornaja vonalára vetette vissza. A felderítők jelentései és a foglyok vallomásai alapján megállapítottuk, hogy az ellenséges hadtápcsapatok Kasztornajából Sztarij Oszkol felé vonulnak vissza.

Világossá vált előttünk, hogy még egy csapást kell mérnünk, és a fehérgárdisták ellenállása összeomlik. Éppen ezért

úgy határoztam, hogy Uszpenka, Kotovka vonalán csak jelentéktelen erővel fedezzük magunkat, a fő erővel pedig november 10-én reggel Szukovkino, Bicsek, Lacsinovo irányába fejlesztjük ki a támadást, azzal a céllal, hogy elvágjuk az ellenség visszavonulási útját Kasztornajából, csapatait pedig körülzárjuk és megsemmisítjük. A hadtest tevékenységének délről való biztosítására Kulevka irányába oldalvédelmet rendeltem ki. A fő csapatot a 4. és 6. lovas hadosztály csapatai (öt dandár) mérték.

A november 9-én este kiadott parancsban nyomatékosan felhívtam a hadosztályparancsnokok és törzsek figyelmét az együttműködés gondos megszervezésére a csapatokon és a magasabb egységeken belül, továbbá a szomszédokkal.

Ezen a parancson kívül még egy parancsot adtunk ki, amelyben felhívással fordultunk a harcosokhoz és parancsnokokhoz. Az utóbbi parancs így hangzott:

„Vörösparancsnokok és vörösharcosok!

Elérkezett a döntő pillanat! A köztársaság egész déli arcvonalán megtört az ellenség ellenállása. A vöröscsapatok hat nap alatt tizenegy várost foglaltak el. A hadtest arcvonalán vívott ötnapos harc megmutatta, hogy az ellenség képtelen megtörni hadtestünk vas szilárdságát. A november 9-i harcok eredményeképpen az ellenséget visszavetettük, és Kasztornajához, Krasz-naja Dolinához és Szukovkinóhoz szorítottuk. Az ellenség gyors manőverrel szeretne kitérni a hadtest megsemmisítő csapása elől. A lovas hadtest november 10-ére szóló harcparancsa azt a feladatot tűzte elétek, hogy hajtsátok végre ezt a csapatot, és semmisítsétek meg az ellenség élő erejét.

Megparancsolom:

A parancsnokok és harcosok a parancs végrehajtása érdekében feszítsék meg minden erejüket, ne feledkezzenek meg arról, hogy a tervezett hadművelet sikerétől függ nagymértékben a köztársaság Déli frontján az egész hadművelet sikere.

A kijelölt órában a parancsnokok és harcosok álljanak a helyükön, szorítsák meg erősen kérges kezükben a puskát és viharos, megsemmisítő áradattal rontsanak az ellenségre.

Tudjuk, hogy a köztársaság nem felejtí el hőstetteinket, de nem hagyja büntetlenül a döntő pillanatban tanúsított bűnös tétlenséget sem.”*

November 10-én hajnalban a hadtest megkezdte a harcparancs végrehajtását. Az ellenség azonban megelőzte egységeinket a felfejlődésben, mert két lovas hadtesttel támadásra indult Novaja—Olsanka irányába. A 4. és 6. hadosztály egységei azonban ellenlökésekkel visszaszorították a fehéreket, akik kénytelenek voltak visszavonulni Szukovkino vasútállomásra, ahová a fehérgárdista parancsnokság két páncélvonatot küldött csapatai visszavonulásának fedezésére. Ezzel egyidejűleg a fehérek két páncélgépkocsival és tizenegy ezrednyi erővel Uszpenka, Pogozsevka vonalán is támadásba mentek át, visszaszorították biztosító csapatainkat, és Orehovo irányába fejlesztették ki a támadást.

Ezért a hadtest jelentős részét, főként a 4. lovas hadosztály fő erőit sürgősen Orehovo körzetébe dobtuk át. A gyors átcsoportosítás eredményeként a 4. hadosztály egységei idejében kijutottak az Orehovóban két, lóról szállt dandárunkkal harcoló fehérgárdista gyalogság hátába. A 4. hadosztály egységeinek az ellenség szárnyára és hátába mért lendületes csapása szétzilálta a fehérgárdisták gyalogságának harcrendjét, és arra kényszerítette őket, hogy sietve visszavonuljanak Kasztornajába. November 10-én 16 órára véglegesen visszaállítottuk az eredeti helyzetet, és a 4. hadosztály szilárdan megkapaszkodott Szemjonovkában, Milavkában és Orehovóban. A 6. lovas hadosztály visszavonult Szukovkino vasútállomástól, és a fő erői Novaja Olsankában helyezkedtek el. A 11. lovas hadosztály Zemljanszkból Sztaraja Vedugába ment át.

November 11-én és 12-én a hadtest szünetnélküli harcokban kifáradt egységei rendezték soraikat, és felderítették az ellenséget az arcvonal előtt és a szárnyakon.

A hadtest felderítőinek adataiból és a menekültek elbeszéléseiből megtudtuk, hogy az ellenség a továbbiakban nem szándékozik támadást indítani, és erőit közvetlenül Kasztornaja vasútállomáson és a községben összpontosítja körkörös védelem megszervezésére.

Mamontov hadteste Nyizsnyegyevick városában, Skuro hadteste pedig Bicsekben összpontosult.

November 12-ére virradó éjszaka Sztadnyicába a hadtest-törzshöz lovagoltam, ahonnan jelentették, hogy megkapták a Déli front Forradalmi Haditanácsának direktíváját.

A november 9-én kelt direktívában a hadtest a következő

feladatot kapta: „Kasztornaja körzetének elfoglalása után erőltetett menettel indítson portyát az ellenség hátába, zúzza szét a fehérek hadtápjait, és Szolncevo, Rzsav szakaszon vágja át a Kurszk—Belgorod vasútvonalat.”*

Portya az ellenség hátában — ez aztán a lovas hadtestnek való feladat! Már a különleges lovas hadosztály 1919 január—februári Caricin alatti portyájának eredményeiből meggyőződünk arról, milyen hatalmas jelentősége van a sikeres portyának az egész arcvonal helyzetének megváltoztatásában. Keserűen emlékeztem vissza arra, hogy Sorin elvetette a Millerovo elleni portyázás tervét. Pedig ez a portya megváltoztatta volna a helyzetet az arcvonalon, és talán nem kellett volna véres harcokat vívnunk Voronyezs és Kasztornaja alatt.

A hadtest nyílt harcban képes volt szétverni a fehérgárdista lovasság számbeli fölényben levő erőit is. Ezt már több hadműveletben bebizonyította. S mégis miért nem tudott Kasztornaja alatt menetből sikert elérni, miért kellett nehéz, véres és hosszadalmas harcokat vívnia? Nem beszélek arról, hogy az időjárás akadályozott bennünket, bár kétségtelen, hogy akadályozott. Nem kezdem bizonygatni az ellenség számbeli fölényét sem, amely jelen esetben túlnyomó volt. Ezek önmagukban még nem tartóztathatták volna fel a hadtestet. A legnagyobb nehézség az volt, hogy az ellenség igen kedvező védőállást foglalt, ezt páncélvonalokkal fedezte, amelyeknek elegendő lőszerük volt, jól manővereztek és keresztűz alatt tartották a Kasztornaja vasútállomáshoz vezető utakat. Valahányszor visszavonult az ellenség a hadtest csapásai alatt, üldöző egységeink a páncélvonalok fergeteges tüzébe kerültek, és kénytelenek voltak meghátrálni. Tüzérségünk nem tudta sikeresen felvenni a küzdelmet a páncélvonalokkal, nemcsak a lőszerhiány miatt, hanem azért sem, mivel a páncélvonalok gyorsan változtatták a helyüket, kivonták magukat a tüzérség tűzkörletéből, majd ismét megjelentek a veszélyeztetett szakaszokon.

Igaz, hogy a Kasztornaja alatt vívott makacs, elkeseredett harcok kifárasztották a hadtestet, de mégis elértük a legfontosabbat: kimerítettük az ellenséget, és védelembe kényszerítettük. A legutolsó napok harcai bebizonyították, hogy megtörtük a fehérek ellenállását, és csökkent a fehérek harci kedve.

Minden amellettt szölt, hogy az emberek és lovak fáradtsága, a hideg és a hóvihar ellenére feltétlenül döntö támadásra van szükség, nehogy az ellenség magához térjen, és erős védelmet szervezzen, vagy Kasztornaját feladva, megmentse csapatait.

Éjszaka A. A. Kivgela komiszárral és Sz. A. Zotovval, a hadtest törzsfönökével részletesen tanulmányoztuk az ellenség és saját csapataink helyzetét, igyekeztünk előre megállapítani az elöttünk álló hadművelet menetét, átgondoltuk, hogyan lenne a legcélszerűbb elhelyezni az erőket és tüzfegyvereket, megszervezni a hadtest egységei között az együttműködést, és meghatározni a fő csapás irányát. A megbeszélés eredményeképpen a következő elhatározást hoztam: Arhangelszkoje, Uszpenka terepszakaszon az ellenséggel szemben kis erőkkel fedezzük magunkat, a hadtest fő erőivel pedig november 13-án hajnalban csapást mérünk Szukovkino irányába, szétverjük az ellenséget, a kasztornajai csoportosítást elvágjuk Mamontov és Skuro lovasságától, és birtokba vesszük Razdolje, Bicsek, Aliszovo, Kulevka, Jaszenki vonalát.

Még aznap sokszorosítottuk a harcparancsot, és szétküldtük a hadosztályokhoz a különleges tartalék lovas osztály járőreivel. A parancs értelmében a 4. lovas hadosztálynak Szemjonovka körzetéből Nyizsnyegyevick vasútállomásra kellett átcsoportosulnia, a 11. lovas hadosztálynak és Koleszov dandárjának Sztaraja—Vedugából Uszpenkába kellett áttelepülnie, a 6. lovas hadosztálynak pedig Nyizsnyegyevick vasútállomáson és Novaja Olsankában kellett maradnia.

November 12-én úgy döntöttem, hogy estig a hadtesttörzsnél maradok. Rengeteg elintézni való dolgom volt. Többek között érintkezésbe kellett lépnem a front törzsével, hogy tisztázzam a front helyzetét, és siettessem a Kasztornaja irányába támadó 13. hadsereg balszárny egységeinek előnyomulását.

A frontparancsnokot és a törzsfönököt nem találtuk a helyén. A készülékhez a fronttörzs hadműveleti osztályának vezetője jött. Röviden tájékoztatott a helyzetről, és közölte, hogy a Déli front Forradalmi Haditanácsa november 10-én megparancsolta a 13. hadsereg parancsnokának, hogy a Kasztornaja irányába támadó balszárny 42. lövész hadosztály energikusabban törjön előre.

— Holnap a lovas hadtest megkezdi az ellenség kasztornajai csoportosításának bekerítését és megsemmisítését — kö-

zöltem. — Kérem, jelentse ezt a front Forradalmi Haditanácsának, és Kasztornaja bevétele után jelöljék meg a hadtest további feladatát.

4.

November 12-én estére az időjárás elromlott. Az esőzés után hirtelen lehűlt a levegő, erős szél kerekedett, száraz hideg lett, azután hóvihar tört ki.

A hadtest támadását emiatt elhalasztottuk. A hóvihar november 13-án és 14-én egész nap dühöngött. A hadosztályok felkészültek a támadásra, és fokozott felderítést végeztek.

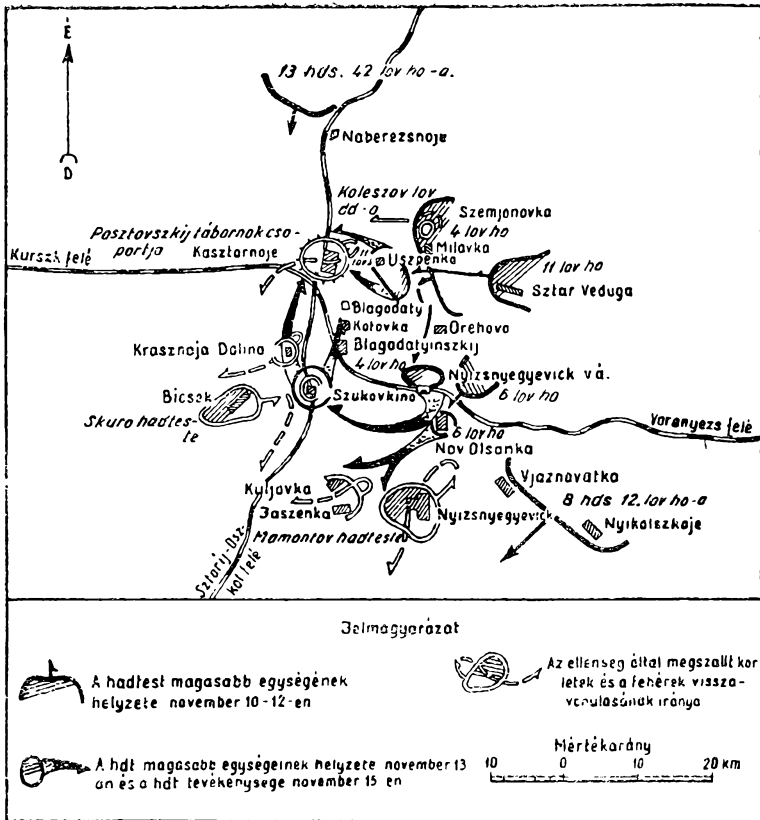
November 14-én délután úgy határoztam, hogy november 15-én támadásba indulunk Kasztornaja ellen, függetlenül attól, milyen lesz az időjárás.

A döntés után a hadműveleti csoporttal kilovagoltam a csapatokhoz, hogy pontosítsam a hadosztályok feladatait.

A 6. lovas hadosztálynak megparancsoltam, hogy a 4. lovas hadosztály mögött lépcsőzve támadjon Kulevka és Jaszenki irányába, és biztosítsa a hadtest hadműveletét délkeletről, Mamontov lovasságával szemben. A 4. hadosztály azt a feladatot kapta, hogy november 15-én hajnalban törjön előre Novaja Olsanka irányába, vágja át Kasztornaja—Sztarij—Oszkol vasútvonalat, foglalja el Szukovkino vasútállomást, és délről mérjen csapást Kasztornajára.

A 11. lovas hadosztálynak Koleszov tartalék dandárjával együtt, amelyet a hadművelet idejére a hadtestnek rendeltek alá, hajnali 5 órakor kellett megkezdenie a támadást, és a 4. hadosztály egységeivel együttműködve, keletről és északkeletről kellett csapást mérnie Kasztornajára. (9. számú vázlat.)

Tekintettel arra, hogy a Kasztornajáért vívandó harc döntő jelentőségű volt, a hadosztályokhoz kiküldtük a politikai osztály és a hadtesttörzs beosztottait, hogy a helyszínen segítsék a hadosztályparancsnokokat a harc megszervezésében. A 11. lovas hadosztály parancsnokának I. V. Tulenyev, a hadtest felderítő osztályának vezetője személyesen vitte el a harcparancsot járőr kíséretével. Tyulenyevnek igen bonyolult és felelősségteljes feladatot kellett megoldania, mert a 11. hadosztály nemrég lépett

9. számú vázlat. A lovas hadtest tevékenysége Kasztornaja birtokbavételért 1919. november 10—15-én.

a hadtest alárendeltségébe, amiért is a harckészségét nem ismer-tük, sőt azt sem tudtuk, hol tartózkodik. A tomboló hóviharban kellett megkeresni őket. Azért küldtük a 11. hadosztályhoz I. V. Tyulenyevet, mert ragyogóan párosultak benne a tehetséges törzsmunkás és a bátor parancsnok tulajdonságai.

Este, amikor a 4. hadosztálynál tartózkodtam, jelentkezett nálam a 6. hadosztály egyik küldönce, és jelentette, hogy a pa-rancsomat a hadosztályhoz kézbesítő küldöncöket fehérgárdisták

támadták meg. A közelben tartózkodó és odasiető egyik járőrünk megvédte a küldöncöket, de a kozáknak, aki magához vette a harcparancsot, sikerült elvágatnia.

Ezért úgy döntöttem, hogy a 4. hadosztály erőivel a parancsban megjelölt időnél tizenkét órával előbb, azaz nem hajnalban, hanem a sötétség beállta után támadok.

Gorodovikovnak megparancsoltam, azonnal riadóztassa és sorakoztassa fel a hadosztályt, a harcosokat pedig minél melegben öltöztesse fel.

Éjszaka a hóvihar még hevesebben dühöngött. A szél majd ledöntötte az embereket a lábukról, a fagy csípte az arcukat, a jeges hó a szemükbe csapott.

Gorodovikov jelentette, hogy az egységek felsorakoztak. Kiléptem a szobából. Lóra ültem, és a hadosztály élezredéhez lovagoltam. A harcosok szemükbe húzták a sapkát, a hidegben dörzsölgették a kezüket, és halkán beszélgettek. A remegő lovak összebújtak, megbontották a sort.

Ellovagoltam az ezredek előtt, és tréfásan odaszóltam a harcosoknak:

— No, sasok, a didergést engedélyezem, de a fagyást megtiltom. Úgy harcoljatok a hideggel, mint a forradalom ellenségeivel. Bevesszük Kasztornaját, ott majd megmelegsünk.

Gorodovikovval a hadosztály élére álltunk, és elindultunk. Eljutottunk Novaja Olsankáig, s közben a jobb oldalról fújó szél iránya szerint tájékozódunk. Novaja Olsankában élesen nyugat felé fordultunk. A sötétség és az erős, szemből fújó szél megnehezítette az előrehaladást. A mozgásunk irányában levő, hóval teli gödröket és szakadékokat nehezen tudtuk legyűrni.

November 25-én hajnalra a 4. lovas hadosztály mégis elérte Szukovkino vasútállomást, ahol rajtaütött az ellenség gyalogos alegységén és Posztovszkij tábornok törzsének hadműveleti csoportján, amely összekötötte a kasztornajai csoportot Skuro és Mamontov lovasságával.

Posztovszkij tábornok hadműveleti csoportjának egyik tisztje a kihallgatáson azt vallotta, hogy a fehérek öt-hatezer főnyi összlétszámú egységei Kasztornajában körkörös védelemre rendezkedtek be. Négy páncélvonat áll Posztovszkij rendelkezésére, amelyek éjszaka meghatározott sorrend szerint Kurszk irányában mozognak, nappal pedig Kasztornajában összpontosulnak, ahonnan a helyzettől függően vetik be őket. Az egyik

páncélvonat az előző napon Szukovkino és Kasztornaja vasútállomás között működött. Posztovszkij tábornoknak — vallotta tovább a fogoly tiszt — rendelkezésére áll még négy páncélautó és négy harckocsi is, ez utóbbiaknak Kurszkba kellett volna menniük, de Posztovszkij visszatartotta őket. Kasztornajában tüzéség is van, mondta, de hogy milyen létszámmal, arra nem tudott válaszolni. A vasútállomáson tüzéségi grátokkal és lőszerrel megrakott szerelvények vesztegelnek, amelyeknek jelentős része Kurszk felé tartott, de Kasztornajában feltartóztatták őket.

Megparancsoltam a tisztnek, hívja a készülékhez Posztovszkij tábornok törzsének ügyeletesét. A hadművelati csoport tisztjén keresztül közöltem a törzs ügyeletesével, hogy a hóvihar ellenére az ellenség járőrei többször is behatoltak Gorsecsnoje vasútállomásra, és Szukovkino vasútállomástól északra és délre elvágták a vasútvonalat. Ezért arra kértem, küldjön egy páncélvonatot az állomás és a hadművelati csoport elleni esetleges meglepetésszerű támadás elhárításának biztosítására.

Posztovszkij törzsének ügyeletes megígérte a páncélvonatot, egyúttal kérte, adjam át Skurónak az üzenetet, hogy Szukovkino állomástól keletre folytasson fokozott felderítést.

Megkérdeztem az ügyeleteset, nem kaptak-e olyan adatokat, amelyek szerint a vörösök támadásra készülnek. Azt válaszolta, hogy elfogták Bugyonnij parancsát, amelyben szó van a támadásról, de ő, az ügyeletes tiszt úgy véli, hogy ezt a parancsot a vörösök valamiféle ravasz csaléteknek szánták. Ilyen rossz időben nemigen várható támadás, de azért, mondta végezetül az ügyeletes, résen kell lenni.

Miután Posztovszkij tábornok ügyeletes tisztje befejezte a beszélgetést, parancsot adtam, hogy készüljenek fel az ígért páncélvonat fogadására.

Hogy ne keltsünk gyanút a páncélvonat legénységében, megfelelő intézkedéseket tettem az álcázásra. Én, Gorodovikov és egy csoport harcos a peronon maradtunk, és kozák bundába öltöztünk. Öltözetünk alapján semmiképpen sem lehetett megkülönböztetni bennünket a fehérektől. Hogy még jobban meggyőzzük őket fehér voltunkról, a közelünkben felállítottunk egy foglyul ejtett csendőrt és egy tisztet. A páncélvonat elfoglalására kijelölt harcosok a vasúti sín két oldalán helyezkedtek el.

Nemsokáig kellett várnunk. Az állomásra befutott a fehér-

gárdisták páncélvonata. A vonat parancsnoka, egy elegáns főhadnagy, fiatalosan leugrott a peronra, és hozzám futott jelentéstételre: „Tábornok úr, a »Dicsőség a tiszteknek« páncélvonat rendelkezésére áll”. (Azt hitte, hogy Mamontov vagyok.) Félbeszakítottam, és megparancsoltam, kövessen a váróterembe a kasztornajai helyzet részletes megbeszélése végett.

— Értettem, kegyelmes uram — válaszolt a tiszt bokáját csattogtatva, és embereink gyűrűjében követett a váróterembe, ahol lefegyvereztük.

A főhadnagy semmi újat nem mondott. Megismételte a hadműveleti csoport foglyul ejtett tisztjének vallomását, de hozzátette, hogy a Kasztornaja faluhoz keletről vezető utakon harcok kezdődtek. Kasztornaja vasútállomás tömve van lőszeres szerelvényekkel, és Posztovszkij csoportjának parancsnoksága — minden bizonnyal a robbanásoktól félve — elrendelte a szerelvények evakuálását és szétbontását. Abból vonta le ezt a következtetést, hogy az állomás területén föl-alá tolattak a mozdonyok.

A peronon egyes lövések dördültek, aztán minden elcsendesedett. Mire kiléptünk a váróteremből, harcosaink már elfoglalták a páncélvonatot. Tüzéreink legnagyobb örömeire a páncélvonaton rengeteg lövedéket találtak. Úgy rendelkeztem, hogy a gránátokat osszák szét a 4. és 6. lovas hadosztályok között, a páncélvonatot pedig készítsék fel a Kasztornaja elleni harcra.

A harcosoknak még idejük sem volt kellőképpen tanulmányozni a páncélvonatot, amikor az állomásra teljes gőzzel befutott egy tizennégy vagonból álló szerelvény. A mozdonyvezető és a mellette ülő tiszt csak akkor értette meg, hogy az állomáson vörösök vannak, amikor a vonat megállt. Lekapcsolták a mozdonyt a szerelvényről, s Vasziljevka vasúti állomás felé igyekeztek elmenekülni. Az állomáson túl azonban egységeink már felszedték a síneket. Miután a tiszt és a mozdonyvezető meggyőződött erről, megadták magukat. Az elfoglalt szerelvényen hetven frontszökevény tiszt volt, továbbá negyven ló, több vagon rablott holmi és élelmiszer.

Újabb értesítést kaptunk, hogy Szukovkinón át, Novij Oszkol felé lőszeres szerelvények haladnak. Mivel a zsákmányolt páncélvonat a szerelvények közé szorult, a Kasztornaja elleni támadásnál nem tudtuk felhasználni.

Szukovkino vasútállomáson megparancsoltam a 4. hadosz-

tály 2. dandárjának, hogy a lakott helyek fedezete alatt a vasútvonal mentén támadja meg Kasztornáját Alauhov 3. dandárjának azt a feladatot adtam, hogy a Kasztornaja—Voronyezs vasútvonal irányában Blagodatyinszkij kitérő állomás felé támadjon. Az 1. dandár Szukovkinóban maradt, hogy őrizze a zsákmányt, és fedezze az állomást Bicsék irányából, ahol értesüléseink szerint Skuro tábornok hadtestének fő erői tartózkodtak. Az elfoglalt páncélvonatnak, bár manőverezni nem tudott, jó körkörös kilövése volt, s így délről és délnyugatról megbízhatóan védte Szukovkino állomást.

Nemsokára ismét összeköttetést teremtettem Posztovszkij tábornok csoportjának törzsével, és a hadműveleti csoport tisztje nevében közöltem, hogy a kiküldött páncélvonatot a beérkező szerelvények biztosítására és kísérésére használjuk, mert a vasúti forgalom miatt nem tud manőverezni a Szukovkino—Kasztornaja vonalon. Jelentettem továbbá, hogy az ellenség Nyizsnyegyevick állomás irányából aktív tevékenységbe kezdett, és nem lehetetlen, hogy erőit ebből a körzetből a Kasztornaja—Szukovkino vasútvonal szakaszra dobja át. Ezért kívánatos lenne Blagodatyinszkij kitérő állomásra páncélvonatot küldeni, amely Nyizsnyegyevick állomás irányában is működhetne, és egyidejűleg ellenőrizhetné a Szukovkino—Kasztornaja—Blagodatyinszkij vasútvonal háromszögét. Az ügyeletes azt válaszolta, hogy kéresemet jelenti a parancsnokságnak.

Befejeztem a beszélgetést Kasztornajával, majd parancsot küldtem Alauhovnak, a 3. dandár parancsnokának, hogy gyorsítsa az előnyomulást Blagodatyinszkij kitérő állomás felé, és készüljön fel a fehérgárdista páncélvonat elfogására.

Délután Alauhov jelentette, hogy a parancsot végrehajtotta, és tüzerei már az elfoglalt páncélvonatban ülnek. Nyikolaj Alauhov, a 3. dandár parancsnoka, bátor és tehetséges ember volt, régi kozák törzsőrmester, aki részt vett az első világháborúban is. Közkatonaként kezdte a szolgálatot, de csakhamar dandárparancsnok lett nálunk.

Estére a fehérek végre ráébredtek, hogy elfoglaltuk Szukovkinót. Miután erről meggyőződtek, megszállták Kasztornaja állomás körkörös védelmét. A 4. hadosztály Kasztornaja irányába délről előretörő egységei Kotovka és Krasznoj Dolina körzetében az ellenség elkeseredett ellenállásába ütköztek, de szívós harcok árán tovább nyomultak előre.

November 15-én reggel a 6. hadosztály lépcsőzve támadt a 4. hadosztály mögött, s elérte Kulevkát és Jaszenkát, ahol a hóval lefedett szakadékokban rejtőzködő ellenség erős puska- és géppuska tüze fogadta. Bár a 6. hadosztály nem foglalta el Kulevkát és Jaszenkát, a feladatát mégis végrehajtotta. Elvágta Mamontov lovasságát Kasztornajától, és ezzel lehetővé tette, hogy a 4. és 11. hadosztály fő erői szétverjék Posztovszkij tábornok csoportját. Kasztornaja körzetében az események a következőképpen fejlődtek: november 15-én reggel a 11. lovas hadosztály egységei Koleszov lovas dandárjával együtt keletről megrohamozták Kasztornaja falut, de a lövészárkokban elhelyezkedő gyalogság és a tüzérség tüzebe ütköztek, s ezért hamarosan kénytelenek voltak visszavonulni Uszpenkába. Itt Koleszov dandárjának és a 11. lovas hadosztály egy ezredének emberei lóról szálltak, és ismét rohamra indultak Kasztornaja ellen. Az ellenség nem tudott ellenállni a lendületes támadásnak, és a következő védelmi vonalra vonult vissza. A falu keleti szélén és az állomás körzetében szívós harc fejlődött ki, amely időnként kézitusaiba csapott át. 16 órára a fehérek igen sok halottat és sebesültet hagytak hátra, és nem tudván feltartóztatni csapataink támadását, megkezdték a visszavonulást déli és délnyugati irányba. Közben Koleszov dandárjának és a 11. lovas hadosztály fő erői lovasrendben megrohamozták az ellenség menekülő gyalogságát.

A fehérek belátták az ellenállás céltalanságát, és tömegestől adták meg magukat. Markov 2. ezredének tiszti zászlóalját, amely megpróbált ellenállni, csaknem teljesen megsemmisítették.

Estére Koleszov tartalék dandárja és a 11. lovas hadosztály egységei megtörték az ellenség gyalogságának ellenállását, s északkeletről betörték Kasztornaja faluba. Ezzel egyidejűleg a 4. hadosztály egységei, a zsákmányolt páncélvonat felhasználásával, délről és délkeletről megrohamozták és elfoglalták Kasztornaja állomást. Az állomásért folyó harcok idején közvetlen közélről szétlőttek egy ellenséges páncélvonatot, és zsákmányoltak egy messzehordó ágyúval ellátott páncélozott vagont.

Estére a szétvert, vezetés nélküli ellenséges egységek meggyőződtek az ellenállás céltalanságáról, és letették a fegyvert.

Koleszov, akinek a dandárja elsőként tört be Kasztornaja faluba, ünnepélyes jelentést küldött: „A mai harcot nem lehet leírni... A gyalogságot szétvertük, körülbelül egy ezredet fog-

ságba ejtettünk, rengeteg embert lekaszaboltunk, töméntelen zsákmányt ejtettünk: ágyúkat, puskákat, géppuskákat, trénszekereket, konyhákat és egyebeket.”

Kasztornaja állomás tehát a lovas hadtest kezére került. Az ellenség szétvert egységeinek maradványai délnyugati irányba menekültek. Posztovszkij tábornok faképnél hagyta törzsét, és szánon igyekezett menekülni Kasztornajából, de harcosaink felismerték és lekaszabolták.

A kasztornajai hadművelet során az ellenség négy páncélvonatot, négy harckocsit, száz géppuskát, huszonkét löveget, több tizezer tüzérségi lövedéket, több millió gyalogsági löszert és ezer lovat vesztett. Foglyul ejtettünk körülbelül háromezer katonát és tisztet.

Kasztornaja faluban először láttam a teljes létszámban felsorakozott, rendelkezésemre bocsátott 11. lovas hadosztályt.

Mint egyenlő az egyenlők között, a hadosztály a harcmezőn csatlakozott a hadtesthez, és most fegyvertársaival együtt ünnepelte a diadalt.

A hadosztály nagyon jó benyomást keltett. Matuzenko, a hadosztályparancsnok, és Ozolin, a lett származású komiszár első látásra megnyerte a tetszésemet. Minden harcost és parancsnokot, ahogy mondani szokás, mintha skatulyából húztak volna ki — vörös lovaglónadrág, huszármente, zsinóros köpeny, kékcsillagos sisak. A katonák valamennyien válogatott legények voltak. Észrevettem, hogy az egyik század nem sisakot, hanem sapkát visel. Megkérdeztem, mi ennek az oka? Matuzenko jelentette, hogy a század harcosai találkoztak Szobakin századával, akivel a parancsomat küldtem a 11. hadosztályhoz, és a katonák sapkát, illetve sisakot cseréltek.

— Egyébként — mosolygott — lehet, hogy nem is cseréltek. A század parancsnoka azt állítja, hogy Szobakin harcosai minden teketória nélkül levették a harcosok fejéről a sisakot, és odaadták a maguk sapkáját.

Új hadosztályunknak nem volt tüzérsége, ezért úgy határoztam, hogy az ellenségtől zsákmányolt tüzérségből szervezünk részére egy üteget. Elhatároztam továbbá, hogy a hadosztály létszámát önkéntesekkel a 4. és 6. hadosztály létszámára töltöm fel.

Estére Kasztornaját teljesen megtisztítottuk a fehérgárdistáktól. A 4. lovas hadosztály előrevetett egységei üldözték a

szétvert ellenség déli és délnyugati irányba menekülő maradványait. Időközben elérték Kasztornaját a 13. vöröshadsereg balszárny lövész egységei is.

Posztovszkij tábornok csoportjának szétverése Kasztornajában különleges jelentőségű volt csapataink számára.

Mamontov és Skuro hadtesteinek veresége Voronyezs alatt és Voronyezs elfoglalása lehetővé tette a szovjet parancsnokságnak, hogy felszámolja azt a veszélyt, amely az ellenség által átkarolt 8. hadsereget fenyegette, továbbá feltartóztassa Gyenyikin Moszkva felé törő „önkéntes” hadseregét, majd a csapatok átcsoportosítása után támadásba menjen át. Posztovszkij tábornok csoportjának szétverése és Kasztornaja elfoglalása pedig azt eredményezte, hogy véglegesen szétzúztuk Gyenyikin hadseregét. Megkezdődött a fehérgárdista csapatok tömeges visszavonulása, különösen a 13. és 14. vöröshadsereg arcvonalán.

A fehérgárdista parancsnokság elkeseredetten megkísérelte, hogy megtartsa a kasztornajai vasúti csomópontot, nemcsak azért, mert ezen keresztül történt a 13. és 14. vöröshadsereg ellen harcoló csapatok ellátása, hanem azért is, mert előre látta azokat a veszélyes következményeket, ha a lovas hadtest Gyenyikin egységeinek hátába jut.

A 13. és 14. hadsereg egységei ellen harcoló fehérek egész idő alatt érezték a jobszárnyukon fenyegető veszélyt — a lovas hadtest kardja állandóan a fejük felett lógott. Éppen ezért Kasztornaja eleste után a fehérgárdista egységek visszavonulása hirtelen meggyorsult, sőt a hadtest közelében levő szakaszokon futássá vált.

A lovas hadtest Kasztornaja alatti győzelme megteremtette a 8. és 13. vöröshadsereg szárnyai között már régen megszakadt összeköttetést. A lovas hadtest a fehérgárdista „önkéntes” és a Doni hadsereg közé ékelődött be, s ez reális lehetőséget biztosított annak a hadászati-hadműveleti tervnek a megvalósításához, hogy a fehérek hadseregeit elvágják egymástól, és részenként semmisítsék meg.

A Kasztornajánál aratott győzelem és a Vörös Hadsereg általános támadása a Déli fronton gyökeresen megváltoztatta mind a szovjet emberek, mind a fehérgárdisták táborának hangulatát. A Donyec-medencében, a harkovi és poltavai kormányzóságban Gyenyikin-ellenes felkelések törtek ki. Gyenyikin hátszárnyának minden eresztéke recsegett-ropogott.

November 16-án reggel megkaptuk a 10. hadsereg parancsnokának november 6-i parancsát, amelyben háláját fejezi ki a hadtest harcosainak, parancsnokainak és komiszárjainak.

„A főparancsnokság távirati rendelkezése értelmében — hangzott a parancs — Bugyonnij elvtárs lovas hadtestét a Déli front parancsnokának rendelkezésére bocsátjuk.

Fájó szívvel kell megválnunk Bugyonnij elvtárs lovas hadtestének dicsőséges csapataitól, amelyek minden hadműveletben a 10. vöröshadsereg szíve-lelke voltak.

Bugyonnij elvtárs lovas hadtestének hős egységeitől búcsúzva, a hadsereg nevében mély hálámat fejezem ki Bugyonnij elvtársnak, a hadtest parancsnokának, dicsőséges hadosztályparancsnokainak, dandárparancsnokainak, ezredparancsnokainak, Pogrebov elvtársnak, a hadtest törzsfőnökének, a dandártörzsek főnökeinek, az egész komiszár-állománynak, és az 1. vörös lovas hadtest minden dicsőséges, hős karcosának.

Meg vagyok győződve arról, hogy a lovas hadtest hős egységei, amelyek szétzúzták a gyenyikini ellenforradalom bátyáját, Mamontov és Skuro tábornok hadtesteit, ádáz ellenségeinkkel szemben újabb győzelmekre viszik szovjet köztársaságunkat.

Hurrá a dicsőséges hősöknek! A 10. vöröshadsereg figyelemmel fogja kísérfni a hadtest harcait, és bízik benne, hogy előbb vagy utóbb ismét sorai között látja Bugyonnij elvtárs lovas hadtestének hős egységeit.

Kljujev, a 10. hadsereg parancsnoka.”

AZ 1. LOVAS HADSEREG

1.

A lovas hadtest Kasztornajában rövid pihenőt tartott, majd folytatta a támadást, üldözte Skuro és Mamontov lovas hadosztályainak rendezetlen sorokban dél felé menekülő egységeit. Időközben a lovas hadtest szárnycsapásai és a szovjet csapatok frontális támadása következtében Gyenyikin „önkéntes” hadseregének gyalogos egységei is megkezdték a visszavonulást dél felé. Visszavonulásuk helyenként szervezetlenül folyt, mert az ezredek, sőt a zászlóaljok is elveszítették egymással az összeköttetést. Rendkívül érdekes helyzet alakult ki: legelől vonultak vissza Mamontov és Skuro hadtesteinek szétvert egységei. Ezeket a lovas hadtest egységei üldözték, amelyeket hátulról a fehérek gyalogsága szorongatott, ezeket pedig a 13. és 14. vöröshadsereg lövész kötelékei kergették.

Kezdetben ez a helyzet nemcsak tűrhető, hanem bizonyos fokig kedvező is volt számunkra. Amikor azonban tudomásunkra jutott, hogy az ellenség friss erőket von előre, hogy feltartóztassa a lovas hadtestet, ugyanakkor a hadtest és lövész magasabb egységek közötti úr egyre növekedett, a hadtest hadtáp alakulatait pedig a visszavonuló fehérgárdista csapatok szorongatták — már nem a mi javunkat szolgálta a helyzet.

A Kasztornajánál vívott harcok idejében a telefon és távíró vonalak minden irányban megrongálódtak. A hadtestnek megszakadt az összeköttetése a szomszédos hadseregekkel, sőt — ami a legnagyobb baj volt — a front törzsével is. Semmit sem tudunk a 8. és 13. hadsereg helyzetéről és feladatairól, így pedig nehezen állapíthattuk meg, hogy milyen irányban legcélszerűbb támadnunk.

A helyzet — ahogy a hadtest felderítőinek jelentéseiből, a foglyok és menekültek vallomásaiból, valamint a helyi lakosság tájékoztatásából megállapítottuk — azt követelte, hogy a hadtest a Sztarij Oszkol felé vezető vasútvonal mentén támadjon, majd pedig Novij Oszkol irányába, ahol a fehérgárdisták a Doni és az „önkéntes” hadsereg csatlakozásának biztosítására összpontosították erőiket. A Déli front Forradalmi Haditanácsának november 9-i direktívája szerint a lovas hadtestnek Szolncevo-Rzsev körzetére kellett csapást mérnie. A kialakult helyzetben azonban nem volt célszerű ebben az irányban támadnunk, mert a fehérek a 13. hadsereg arcvonalán enélkül is fejvesztetten menekültek. A reális helyzetből kiindulva úgy döntöttem, hogy tovább fejlesztem az elért sikert, azaz dél felé támadok, a vasútvonal mentén, beékelődve Gyenyikin hadseregei közé.

Most, amikor az ellenséget szétvertük, és az egész arcvonalon visszavonulóban volt, elérkezett az ideje, hogy végrehajtsuk a fő stratégiai feladatot — erélyes csapást mérjünk a Donyec-medencén keresztül Rosztov irányába, kettévágjuk a fehérek fő erőit, és külön-külön semmisítsük meg az „önkéntes” és a Doni hadsereget.

Csakis gyorsan mozgó csapatok tudták sikeresen megoldani a feladatot. Abban az időben pedig a lovasság volt az egyetlen gyorsan mozgó fegyvernem. A csapatlovasság képtelen lett volna sikert elérni a harcban. A gyalogságtól elszakadva és annak támogatása nélkül a kis ütőerőt képviselő csapatlovasság könnyű zsákmánya lett volna az ellenség hatalmas lovas kötelékeinek. A front állományába egyetlen jelentős lovas magasabb egység tartozott, a lovas hadtest. A lovas hadtest azonban több ok miatt sem tudta sikeresen megoldani ezt a bonyolult feladatot. Az egyik ok az volt, hogy a hadtest nem rendelkezett olyan szervevel, amely képes lett volna nagy, hadműveleti feladatokat kidolgozni. A másik, nem kevésbé fontos ok pedig az volt, hogy a hadtestnek nem voltak olyan hadtáp intézetei, amelyek ellátás tekintetében függetleníteni tudták volna magukat a hadsereg ellátó szerveitől.

Mint már említettem, ellátás tekintetében a hadtest korábban a lővész hadseregekhez tartozott, ezek azonban valójában nem láttak el semmivel bennünket. Csak formáságnak bizonyult az is, hogy a hadtestet ellátás tekintetében a front hadtáp intézeteihez utalták.

A hadtestnek nem volt akkora ütőereje, hogy könnyen végrehajtsa a Doni és az „önkéntes” hadsereg kettévágását. Ilyen nagy feladat végrehajtásához a lovas hadsereg kellett. Csak a frontnak, vagy közvetlenül a főparancsnokságnak alárendelt, saját hadműveleti szerveire és hadtápjára támaszkodó lovas hadsereg vághatta ketté sikeresen Gyenyikin arcvonalát. Csak lovas hadsereg volt alkalmas arra, hogy betörjön az ellenség hadműveleti mélységébe, és az összefegyvernemi hadseregekkel együttműködésben szétverje Gyenyikin hadseregeinek csoportosításait.

A Déli front Forradalmi Haditanácsa már elhatározta a lovas hadsereg létrehozását, de erről még nem kaptam hivatalos értesítést. Először Matuzenkótól, a 11. lovas hadosztály parancsnokától hallottam a tervről, aki a Kasztornajában történt találkozásunk alkalmával azt mondta, hogy hadosztálya a lovas hadsereg állományába tartozik.

November 18-án a lovas hadtest tovább nyomult előre dél felé a Kasztornaja—Sztarij Oszkol vasútvonal mentén, és elfoglalta Gorsecsnoje vasútállomást, továbbá Bogorogyickojét és Gnyilójét. November 19-én tovább üldöztük az ellenséget. A hadosztályok azt a feladatot kapták, hogy Borki, Kotovo, Tyehovo körzetében összpontosuljanak, és készüljenek fel Sztarij Oszkol elfoglalására.

Minél inkább közeledtünk Sztarij Oszkolhoz, annál jobban fokozódott az ellenség ellenállása. A fehéreknek sikerült Mamontov és Skuro hadtestének egységeit átcsoportosítaniuk és rendezniük, ezenkívül kaptak két páncélvonatot is.

November 20-án a 6. hadosztály és Koleszov tartalék dandárja a kijelölt körzetek felé haladtában a fehérek 10. lovas hadosztályának makacs ellenállásába ütközött. Harc közben több mint ötszáz fehér kozákot kaszaboltak le, illetve ejtettek foglyul. Különösen Koleszov tartalék dandárja tűnt ki a harcban, amelyet később a 6. hadosztályhoz osztottam be, annak 4. dandárjaként.

A felderítők adatai és a foglyok vallomásai alapján megállapítottuk, hogy a fehérek a caricini arcvonalszakasról Sztarij Oszkol körzetébe dobták át Ulagaj tábornok lovas hadtestének egységeit és a csecsenc hadosztályt. Ide vonultak vissza Mamontov és Skuro csapatai is. Tudomásunk volt arról is, hogy a fehérek Tyim város körzetében a lovas hadtest hátában tizenhat ágyút és nagy gyalogos erőket vontak össze.

Ézeknek az adatoknak a birtokában megparancsoltam a 6. lovas hadosztálynak, hogy fokozott ütemben nyomuljon előre, vágja át a vasútvonalat Sztarij Oszkoltól délre, és akadályozza meg az ellenség erősítésének átdobását a városba. A 11. hadosztály 62. lovas ezredének elrendeltem, hogy erőltetett menetel induljon Tyim városába, verje szét az ott elhelyezkedő ellenséges csapatokat, és hiúsítsa meg a lovas hadtest hátbatámadását.

November 21-én a hadtest Kotovo, Tyerehovo, Boloto és Borki körzetében összpontosult.

A 13. hadsereg balszárny egységei időközben elérték Otu-zseny, Rozsgyesztvennaja és Makszimovka vonalát, a 8. hadsereg jobbszárnyán támadó csapatok pedig birtokba vették Bere-zovkát, Hvoscevatkát és Szinyije Lipjagit.

A hadtestnek még ezen a napon parancsot adtam Sztarij Oszkol elfoglalására. A 11. hadosztálynak Ugli—Sztarij Oszkol irányába támadva, szét kellett vernie az ellenséget, és ki kellett jutnia Sztojlo, Peszcsanaja Prisztany vonalára. A 6. hadosztálynak a 11. hadosztály balszárnya mögül Verhnye-Atamanszkoje irányába kellett csapást mérnie, azzal a feladattal, hogy szétverje a vele szemben álló ellenséges csoportosítást, és elérje Verhnye-Atamanszkoje, Szorokino vonalát. A 4. hadosztálynak a hadtest tartalékaként, a 11. és 6. hadosztály csatlakozó szárnyai mögött kellett előnyomulnia, hogy a harc folyamán továbbfejlessze a sikert.

November 22-én támadásba lendültek a hadosztályok.

Amíg a szárnyon elhelyezkedő hadosztályok keletről és délről mélyen átkarolták Sztarij Oszkolt, addig a 4. hadosztály harcképtelenné tette a fehérek páncélvonatait, betört Sztarij Oszkol állomásra, és szinte lövés nélkül elfogta Ulagaj hadtestének vasúti szerelvényeken odaérkező egyik dandárját. Foglyul ejtettük Ulagaj egy másik dandárját is, amely dél felől közelítette meg Sztarij Oszkolt. Ez a következőképpen történt: a dandár szerelvényei előtt és után felszedtük a síneket, a vasútvonal két oldalán pedig géppuskákat állítottunk fel. A fehér kozákok lovaikkal együtt kiugráltak a vagonokból a hóval telt mély gödrökbe. Semmiféle szükségrakodót nem használtak, de csodálatos módon egyetlen ló sem sérült meg, ami még szervezett kirakás esetén is ritkán fordul elő.

Ily módon Ulagaj 2. Kubáni hadosztályának két dandárját

fogságba ejtettük. Az utánuk haladó 4. Kubáni hadosztálynak sikerült kirakodnia és felvennie a harcot csapatainkkal. A 6. lovas hadosztály egységei azonban megtörték a kubániak ellenállását, akik nagy vereségeket szenvedve dél felé, Novij Oszkol irányába kezdtek visszavonulni.

Ebben a harcban a 6. hadosztály megsemmisítette Gagarin herceg összevont lovas ezredét. Elesett maga Gagarin is.

A fogoly tisztok vallomása szerint a caricini arcvonalszakasról dobták át Ulagaj hadtestét, hogy meghiúsítsák a szovjet csapatoknak az „önkéntes” hadsereg jobbszárnyának átkarolására irányuló hadműveletét. A hadtest két hadosztályból állott, de ezek közül egyet Ulagaj meglepetésszerűen elveszített.

November 22-én tizenkét órára a lovas hadtest egységei teljesen elfoglalták Sztarij Oszkolt, és megtisztították a fehérgárdistáktól. Még aznap jelentést kaptam, hogy a 11. lovas hadosztály 62. ezrede elérte Tyim városát, foglyul ejtett több önálló ellenséges gyalogos csoportot, és tizenegy ágyút zsákmányolt.

Sztarij Oszkol vasútállomáson érdekes látvány fogadott. Az állomás zsúfolásig volt menekülő fehérgárdistákkal, akiknek nem sikerült elhagyniuk a várost. Ez a sötét népség hatalmas ládákon, különféle kosarakon, táskákon és bőröndökön üldögélt a peronon és a váróteremben. Időközben ezredeink gazdasági különítményének fúrge harcosai összeszedték az ellenség által elszórt hadifelszerelést, a különböző holmikat, s gondosan szekerekre rakták.

Minden zsákmány először az egységek tréncjeihez került, onnan pedig a hadtest hadtápjához vagy a legközelebbi lövész hadseregekhez.

A hadtestben kegyetlenül megtoroltuk a zsákmány széthurcolását, a lopást és a rablást.

Egészen más volt a helyzet a fehérgárdista csapatoknál. Gyenyikin hadseregében elképesztő méretet öltött a nyílt rablás. A közkozáktól a tábornokig mindenki rabolt. Raboltak egyenként, és raboltak szervezett csoportokban. Kirabolták a szegényeket és a gazdagokat egyaránt. A fehérek Oroszország és Ukrajna megszállt középső területeiről minden megmozdítható ingóságot a Don, Kubán és Tyerek vidékére szállítottak.

„Dél-Oroszország fegyveres erőinek főparancsnoksága” — így nevezte magát és törzsét Gyenyikin — megengedte a rablást, azt remélve, hogy ezzel a maga pártjára állítja a kozákokat. A

féktefen rablás és a szörnyű, véres terror egyaránt rossz szolgálatot tett a gyenyikinistáknak. A rablás, a kegyetlenkedés és a kivégzések miatt örök félelemben élő lakosság túlnyomó többsége elfordult Gyenyikintől és híveitől.

Krasznov uralmának idején a középparasztok még ingadoztak, részben a fehérek oldalára álltak, részben pedig semleges álláspontra helyezkedtek. Most azonban, miután oly sokat szenvedtek Gyenyikin hadseregétől, már készek voltak fegyveresen harcolni ellenük.

Még a lakosság viszonylag jómódú rétege is azt várta, hogy mikor űzik el végre a vörösök a kizsákmányolókat, és mikor szűnnek meg a pogromok.

Különös melegséggel és örömmel fogadta támadó egységeinket a dolgozó lakosság. A tanyákon, a falvakban és a városokban, mint édes testvéreiket ölelték keblükre az emberek harcosainkat és parancsnokainkat, megosztották velük az ételüket és ruhájukat. Sokszor az utolsó holmijaikat is nekik adták. Még a kiskereskedők is önként odaadtak a harcosoknak mindent, ami hasznukra lehetett a harcban és a hadjáratban.

A lakosságtól és a foglyoktól megtudtuk, hogy Gyenyikin csapatai felbomlóban vannak. Sem a katonák, sem a tisztek nem hisznek a győzelemben, szökdösnek az egységüktől, sőt az öreg kozákok is szétszélednek, pedig belőlük verbuválódott a fehérek legállhatatosabb gárdája.

A közeli körzetekben, amelyeket még a fehérek tartottak megszállva, fokozódott a vöröspartizán-osztagok tevékenysége. Aktívan működtek az egész harkovi kormányzásban, Belgorod, Kupjanszk, Volcsanszk körzetében, szétverték a fehérgárdisták hadtáp intézeteit, raktárait, felrobbantották a hidakat, és felszedték a vasúti síneket.

Ilyen volt a helyzet a fehérek táborában, amikor bevonultunk Sztarij Oszkolba.

Itt értesültem hivatalosan a Déli front Forradalmi Haditanácsának a lovas hadsereg felállítására vonatkozó döntéséről. Mély megelégedettséggel töltött el, hogy K. J. Vorosilov és J. A. Scsagyenko elvtársat nevezték ki az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának tagjává.

Meg voltam győződve róla, hogy Vorosilov gazdag tapasztalatait, amelyeket a 10. vöröshadsereg szervezése és vezetése közben szerzett, rendkívül hasznosak lesznek számunkra, külö-

nösen a hadserég vezetési apparátusát illetően (törzs, politikai csoportfőnökség, hadtáp intézetek stb.).

Scsagyenkónak nagy gyakorlata volt a csapatok felállításában, ami szintén nagyon fontos volt az elvégzendő munka szempontjából.

Türelmetlenül vártam Vorosilov és Scsagyenko megérkezését, hogy velük együtt kezdjek hozzá az 1. lovas hadsereg megszervezéséhez.

2.

Sztarij Oszkolból a hadtest sikeresen nyomult előre Novij Oszkol irányába. November 24-én azonban meg kellett állítanom a hadtest támadását, mivel a lendületes előretörés miatt a hadtáp alegységek lemaradtak. Meg kellett őket várjunk. Ezenkívül feltétlenül el kellett látnunk az egységeket élelemmel, takarmánnyal, lőszerrel és — a beköszöntő hideg miatt — meleg ruhával. S ami a legfontosabb, változatlanul nem sikerült összeköttetést teremtenünk a szomszédokkal és a front törzsével, s így nem ismertük a hadtest további feladatát.

A hadtest arcvonala előtt változatlanul Mamontov és Skuro hadtesteinek egységei, továbbá Ulagaj feltöltött hadteste, amelyet most Naumenko tábornok vezetett, valamint az önálló lovas ezredek és zászlóaljok vonultak vissza.

Az ellenség nem is gondolt ellentámadásra. Mint rendesen, az ellenlökésekről is lemondott. Rendszerint szétagozódva vonultak vissza, és puska- valamint géppuskatűzzel igyekeztek feltartóztatni előrevetett egységeinket. Abban a pillanatban azonban, amint a lovas hadtest főerői szétbontakoztak a támadáshoz, az ellenség gyorsan oszlopokba fejlődött, és az utóvédek fedezete alatt visszavonult. A fehérek nem tanúsítottak szívós ellenállást, de ugyanakkor igyekeztek többé-kevésbé szervezeten visszavonulni, és erőiket megőrizni.

November 26-án parancsot adtam a hadtestnek, hogy folytassa a támadást Novij Oszkol általános irányban.

Másnap reggel a hadosztályok szétverték az ellenség utóvédjeit, és sikeresen nyomultak előre. Minél közelebb jutott a hadtest Novij Oszkolhoz, a fehérek annál makacsabban harcol-

tak. November 27-én délután Gyenyikin két lovas ezrede ellentámadást indított Veliko-Mihajlovka körzetéből Maloje Gorogyisce és Bubново irányába. A 6. hadosztály 2. lovas dandárja azonban erélyes csapással szétverte az ellenséget. Nem sokkal ezután négy páncélvonat támogatásával újra támadást kezdtek, ezúttal Csernyanka vasútállomás körzetéből. Ez a kísérletük is kudarcba fulladt. A 6. hadosztály kezdte átkarolni Csernyanka vasútállomást. A fehérek a bekerítéstől félve, sietősen visszavonultak Novij Oszkol felé. Tüzérségünk megrongálta az ellenség két páncélvonalát, de a fehérgárdistáknak sikerült Novij Oszkolba vontatniuk a sérült páncélvonalokat.

A november 27-i harcokat elemezve, arra a megállapításra jutottunk, hogy az ellenség a doni és kubáni kozákok nagy erőit vonja össze Novij Oszkol és Veliko-Mihajlovka körzetében, hogy feltartóztassa előnyomulásunkat. Ugyanakkor megtudtuk, hogy az ellenség gyalogos egységei Novij Oszkolból Valujkibe vonulnak vissza. Ismét felvetődött a kérdés, milyen irányba mérjen csapást a hadtest. A Déli front Forradalmi Haditanácsának november 19-i direktívája elrendelte, hogy „...erélyesen üldözze a visszavonuló ellenséget Sztarij Oszkol, Korocsa, Belgorod általános irányban...”

Miután elfoglaltuk Sztarij Oszkolt, másképpen kellett döntenünk. A lovas hadtest ellen harcoló ellenséges lovasság dél felé kezdett visszavonulni a Sztarij Oszkol—Valujki vasútvonal mentén, nagy lakott helyeken, vasúti csomópontokon és természetes terepakadályokon utóvédekkel igyekezett feltartóztatni előrevetett egységeinket. Valujki irányába az ellenség többekévéssé szervezeten vonult vissza, de a Belgorod felé támadó 13. vöröshadsereg arcvonala előtt a fehérek közös vezetés nélküli, kis szétszórt csoportokban menekültek. Különösen a jobbszárnyon harcoló 11. lovas hadosztály tapasztalta ezt, amelynek útjába minduntalan eltévedt fehérgárdista gyalogos osztagok kerültek.

Mi értelme lett volna a lovas hadtesttel Belgorodra támadni, amikor ebben az irányban már nem volt ellenállóképes ellenség? Vajon az lett volna a hadtestnek való feladat, hogy Belgorod körzetében bekerítse a fehérek kis gyalogos alegységeit? Ez csak ártott volna egységeink támadó szellemének. De ami a legfontosabb: ha a hadtest Belgorodra támad, akkor szabad működési teret enged a nagylétszámú fehér lovasságnak Novij Osz-

kol körzetében. És egészen biztos, hogy a fehérek nem késlekedtek volna az ellentámadással, hogy csapást mérjenek a lovas hadtest szárnyára. Röviden szólva, támadásunk Belgorod irányába éppen kapóra jött volna az ellenségnek, amely lázas intézkedéseket tett a Doni és „önkéntes” hadsereg csatlakozásának megerősítésére és a Donyec-medence felé vezető út lezárására.

Az új helyzet elemzése után úgy döntöttem, hogy szétverjük az ellenséget Novij Oszkol, Veliko-Mihajlovka körzetében, azután a helyzetnek megfelelően működünk, és megteremtjük az összeköttetést a Déli front törzsével.

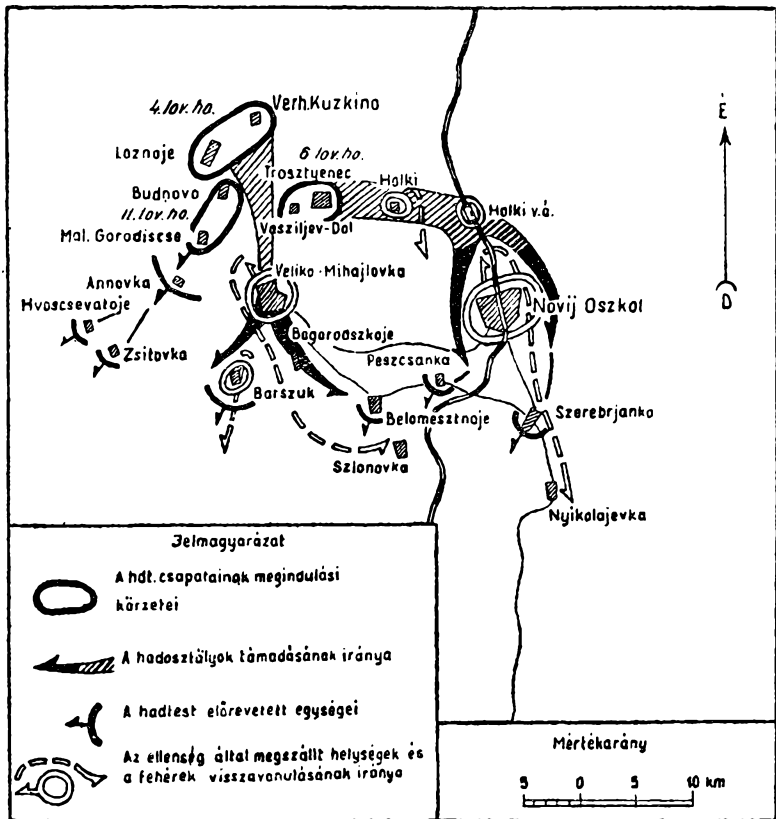
November 28-án parancsot adtam a hadtest csapatainak, hogy vonuljanak előre déli irányba, és foglalják el a készenléti állásokat a Novij Oszkol elleni támadáshoz. November 29-én délelőtt a 4. hadosztály Verhnyeje Kuzkino és Loznoje, a 6. hadosztály pedig Vasziljev Dol és Trosztyenec körzetét érte el. A 11. hadosztály 61. lovas ezrede elfoglalta Korocsa városát, és 18 órára Maloje Gorogyicsében és Bubnovóban összpontosult.

November 29-én a hadtest egységei parancsot kaptak, hogy foglalják el Novij Oszkol városát. A főcsapást Loznoje körzetéből a 4. és a 6. lovas hadosztály mérte délkeleti irányba, Novij Oszkolt nyugatról és délről átkarolva. A 11. lovas hadosztály tört előre Annovka körzetébe, hogy biztosítsa a hadtest jobbszárnyát az ellenség csapásaival szemben Jablovo és Korocsa irányából. (10. számú vázlat.)

November 30-án reggel elkeseredett harcok kezdődtek a Novij Oszkolhoz vezető utakon. A 4. hadosztály egész napon át makacs harcokat vívott Veliko-Mihajlovkáért. A fehérgárdisták a természetes terepakadályokat kihasználva, több órán át visszaverték rohamainkat. Az ellenség ellenállása csak este felé tört meg, amikor a 4. hadosztály egységei erős tűzérségi tüzet zúdítottak rá, és oldalba támadták. A fehérek, szállítójárműveiket elhagyva, dél felé, Barszuk, Szidorovka irányába kezdtek visszavonulni.

A vasútvonal mentén támadó 6. lovas hadosztály ellen lovas kozák egységek és a 2. Kaukázusi gyalogos ezred alegységei harcoltak két páncélvonat támogatásával.

A legsúlyosabb harcok Holki körzetében lángoltak fel. Az ellenség ellenállását azonban itt is megtörtük. A 6. hadosztály elfoglalta Holki vasútállomást.

10. számú vázlat. A lovas hadtest harca Novij Oszkolért.

Este éppen a 4. lovas hadosztály törzsénél tartózkodtam, amikor a hadtesttörzstől Pogrebov üzenetével egy küldönc vágatott hozzám. Az üzenet szerint Jegorov, a Déli front parancsnoka és Sztálin, a Déli front Forradalmi Haditanácsának tagja Voronyezsbe érkezett, és december 2-án meg akarnak látogatni bennünket. Sztálinnal és Jegorovval együtt Vorosilov és Scsagyenko is megérkezik hozzánk. A frontparancsnokság kéri, kö-

zöljük, hol tartózkodik majd ez időben az 1. lovas hadsereg törzse.*

Miután elolvastam Pogrebov üzenetét, a következő táviratot írtam:

„Jegorovnak, a Déli front parancsnokának és Sztálinnak, a front Forradalmi Haditanácsa tagjának.

Örömmel várom önöket Veliko-Mihajlovkában (tizenöt versztára nyugatra Novij Oszkoltól), ahová ma települ át a lovas hadsereg törzse. A hadseregtözs esetleges további áttelepülése esetén Veliko-Mihajlovkában a templomnál hírvivőket és őrséget hagyunk vissza.”

Kiadtam Gorodovikovnak a szükséges utasításokat, és a Hol-kiban tartózkodó 6. lovas hadosztály törzséhez lovagoltam, hogy december 1-én reggel személyesen vezessem a 6. lovas hadosztály támadását Novij Oszkol ellen.

Az éjszaka aránylag nyugodtan telt el. Alighogy pirkadni kezdett, a 4. és 6. hadosztály támadásba ment át.

A 4. hadosztály átkarolta Barszuk, Belomesztnoje és Olhavotka települést, s arra kényszerítette Naumenko tábornok hadtestét, hogy állásait kiürítve, gyorsan visszavonuljon Szlonovkába.

A 6. hadosztály arcvonalán a fehérek a két páncélvonattal fedezett vasútvonal mentén védekezve, igyekeztek birtokukban tartani a Novij Oszkolhoz vezető utakat. Az ellenség lovassága és gyalogsága nem mert elszakadni a páncélvonatoktól, szemlátomást féltek a 6. hadosztály egységeinek rohamától. Hogy megtörjük az ellenség ellenállását, Tyimosenko hadosztályparancsnoknak megparancsoltam, dobja át Knyiga dandárját a vasútvonal keleti oldalára, a másik két dandárral pedig nyugatról kerítse be Novij Oszkolt.

A Tyimosenko vezette 2. és 3. lovas dandár átkarolta Novij Oszkolt, de Knyiga 1. dandárja egy helyben topogott az ellenség előtt.

— Mi történt? Miért nem támadja meg az 1. dandár az ellenséget? — kérdeztem a 6. hadosztály törzsfőnökét.

— Úgy látszik, Knyiga vár valamit — válaszolta.

Odavágtattunk az 1. dandárhoz. Knyiga dandárparancsnok

* A lovas hadtestet ettől a naptól kezdve nevezték hivatalosan 1. lovas hadseregnek.

a szakadékban rejtette el ezredeit, és távcsövön figyelte az ellenség páncélvonatait, amelyek Novij Oszkolhoz vonultak vissza, és szórványosan tüzeltek a dandárra.

— Knyiga elvtárs, miért bújtatta el a harcosokat, mint a vakondokat a földbe?

— Hadseregparancsnok elvtárs, lőnek az átkozottak — és a páncélvonatok irányába mutatott.

— Hol lőnek? Az ellenség visszavonul, de természetesen nem azért, mert maguktól ijedt meg. A 2. és 3. dandár már Novij Oszkolt rohamozza, önök pedig egy helyben topognak.

— Lóra! — kiáltott vadul Knyiga. Néhány perc múlva az 1. dandár hófelhőt kavarva fel, elszárguldott az ellenség páncélvonatai mellett Novij Oszkol északkeleti szegélye felé.

Az 1. dandárt a legjobb dandárnak tartották a hadosztályban. Önkéntesekből állott, a legszegényebb sztavropoli parasztokból, akik őszintén tisztelték dandárparancsnokukat. Társuknak tartották — Knyiga szintén paraszt volt —, és bizalmuk jeléül a keresztnévén és apai nevén szólították. Knyiga nem volt vakmerő harcos, de egyszerű szavaival fel tudta lelkesíteni az embereket, és lendületes rohamra vezette őket.

13 órára elfoglaltuk Novij Oszkolt. A 6. hadosztály 2. és 3. dandárja befészkelte magát a városba, de Knyiga dandárja nyomtalanul eltűnt. Csak másnap tudtuk meg, hogy az 1. dandár kiverte Novij Oszkolból Mamontov hadtestének egységeit, és egész nap folytatta üldözésüket. A fehérek egyenesen kelet felé menekültek.

Éjszaka Mamontov hadteste elszakadt az 1. lovas dandártól, és november 2-án reggel Birjuca városban váratlanul a 8. vöröshadsereg lövész egységeibe ütközött. Mamontov hadtestének megjelenése a 8. hadsereg csapatait is meglepte, amit a fehérkozások ki is használtak. Közel ezer gyalogosunkat foglyul ejtettek, a többieket pedig északkelet felé kergették. De a gyalogságunkat üldöző, ugyanakkor Knyiga lovas dandárja elől visszavonuló mamontovisták a 8. hadsereg 12. és 16. lövész hadosztályaival találkoztak, amelyek Szinyije Lipjagiból Birjuca és Alekszejevka felé nyomultak előre. A fehérkozások, minthogy arcból a 12. és 16. lövész hadosztály, hátulról pedig Knyiga dandárja támadta őket, otthagyták a foglyokat, a velük együtt zsákmányolt hét löveget, továbbá szállítójárműveik egy részét is, amelyek elakadtak a hóban, és visszavonultak Alekszejevka felé.

A nap hátralevő részében és majdnem egész éjszaka a Novij Oszkolban elhelyezkedő 6. lovas hadosztálynál tartózkodtam. Rendkívül nyugtalanított, hogy nincs kapcsolatunk a front törzisével, sem pedig Voronyezsszel, ahol Pogrebov közlése szerint Sztálin és Jegorov tartózkodik. Mindenképpen parancsot kellett kapnunk a lovas hadsereg további hadműveleteire. Ezt követelte a kialakult helyzet. Novij Oszkol elfoglalása után a lovas hadsereg nem támadhatott Valujki irányába, ahová az ellenség fő erői visszavonultak, ha a Déli front Forradalmi Haditanácsának a Belgorod elleni támadásra vonatkozó direktívája továbbra is érvényben maradt. Éppen ezért állhatatosan követeltem a törzsfőnökömtől, teremtsen meg a kapcsolatot a Déli fronttal. A híradás kiépítésére kijelöltem egy páncélvonatot, amely a lovas hadsereg után kifeszítette a telefonhuzalt. Valahányszor azonban megkérdeztem Pogrebovot, mi van az összeköttetéssel, mindig azt jelentette, hogy nem sikerült megteremtenie a kapcsolatot a fronttal, mert a vezetéket a 13. hadsereg 42. lövész hadosztályának a hadtest után haladó egységei vagy a maguk részére használták fel, vagy elszakították. Végül is összeszidtam Pogrebovot, és megparancsoltam neki, telepítse át a hadsereg-törzset Veliko-Mihajlovkába, ott várjon engem, és továbbra is igyekezzen híradást biztosítani a fronttal.

Úgy döntöttem, hogy amíg nem sikerül beszélnem a front törzisével, vagy meg nem érkezik a hadsereghez Jegorov és Sztálin s velük együtt Vorosilov és Scsagyenko, addig ideiglenesen beszüntetem a támadást. Azért is így határoztam, hogy felzárkóztassam a hadsereg hadtáp intézeteit, és pihenőt adjak az egységeknek. Erre kétségkívül szükségük volt, minthogy a lovas hadsereg Sztarij Oszkoltól hófúvásos dűlőutakon támadott. Különösen a hadosztály előrevetett egységeivel együtt előnyomuló tüzéreink és géppuskásaink merültek ki.

3.

December 2-án Nyikolaj Kravcsenko nevű lovászommal hajnalban elindultam Novij Oszkolból a 4. hadosztályhoz. Hideg volt. Az éles szél a hóbuckák tetejéről süvítve sodorta a porhót

a lankákon, a hideg behatolt a ruhánk alá, s a fagy csípte az arcunkat. Jobban a szemembe húztam a kucsmát, felhajtottam a köpeny gallérját, és nógattam a lovamat.

Az út dombon vitt keresztül, amelyen gombákhoz hasonlóan apró bokrok helyezkedtek el. Amikor az emelkedő tetejére értünk, váratlanul gyalogos harcosaink oszlopába ütköztünk. A harcosok libasorban meneteltek. Az oszlop vége valahol a távoli ködbe burkolózott dombok mögött lehetett. A harcosok tarkán és rosszul öltözöttek voltak. Egyesek rongyos orosz, angol és német katonaköpenyekbe burkolóztak, mások rongyos bekecset, subát vagy zekét viseltek. Különösen a harcosok lábballije volt szánalmas. Sokuknak nem volt cipője, és rongyokat csavartak a lábukra.

Az elől menetelő harcosok nehezen haladtak, mivel nekik kellett ösvényt taposniuk a hóban. A lábukkal törték fel a hótakaró páncélkeménnyé fagyott felső rétegét. Akik elfáradtak, kiléptek a sorból, előreengedték az erősebbeket, majd ismét beálltak a menetbe, és tovább vánszorogtak.

Visszatartottam a lovat, és megkérdeztem a harcosokat:

— Kik vagytok, barátaim?

— Mit kérded, nem látod?

— Látom, hogy katonák vagytok, de melyik egységhez tartoztok?

— A 42. lövész hadosztály 3. dandárjához — válaszolta egy fiatal, cingár harcos, aki rongyos bekecset és varjufészekhez hasonló, fekete kucsmát viselt.

— Mit csörögsz, te szarka? — kiáltott rá haragosan egy tagbaszakadt, zúzmarás szakállú ember, szemlátomást régi katona. — Tán minden jöttmentnek el kell mondani, hogy milyen egység vagyunk? Lehet, hogy kém — intett felém a szakállas.

— De hiszen látni rajta, hogy parancsnok — mentegetőzött a fiatal katona.

— Parancsnok, parancsnok! — erősítgette a küldöncöm.

— Merre mentek? — kérdezgettem tovább a harcosokat.

— Hogyhogy merre? Támadunk a parancs szerint.

— Támadtok? És hol vannak a parancsnokok, hol vannak a puskák?

— A parancsnokok hátul utaznak a szánon. Ott vannak a puskáink is. Hiszen a hátországból jövünk, ott ni, abban a faluban kiadják a puskákat, megmelegszünk, aztán megyünk tovább.

— Tudjátok mit, fiúk, ne menjeteek túl azon a falun. Ott a dombok mögött fehér kozákok vannak, foglyul ejtenek benneteket, vagy lekaszabolnak.

— Ugyan már, hogy lennének fehérek, amikor előttünk van Abigyonnij. Ne akarj, barátocskám, eltéríteni bennünket az útról, tudjuk mi, merre kell menni.

— Tényleg fehérek vannak ott! A vörösök elfoglalták Novij Oszkolt. Tartsatok balra, és ott megtaláljátok a 6. lovas hadosztályunkat.

— Te csak ne agitálj bennünket! Abigyonnij már régen előttünk jár.

— Abigyonnij én vagyok — mondtam nevetve, mert eltaláltam, hogy rólam van szó.

Az öreg katona levette a kucsmáját, rám nézett, mintha célozna, és megszólalt:

— Miféle Abigyonnij vagy te?

— Bolondok, hallgassatok rá, igazat beszél — szolt közbe Kravcsenko.

— Te meg lódulj az utadra, fiatal vagy még ahhoz, hogy taníts bennünket.

Zajongani kezdtek.

— No, Nyikolaj, menjünk. Majd az órség feltartóztatja őket.

Az oszlop végeláthatatlan sorban kanyargott a mezőn, és úgy rémlett, nincs is vége.

Reggelre a fagy erősödött. Megérkeztünk Barszuk településre, ahol Gorodovikov jelentése szerint a hadosztály törzsének kellett tartózkodnia.

Még mindig magam előtt láttam a rossz ruhában didergő, éhes, gyalogos harcosok végeláthatatlan sorát, akik makacsul törtek előre a sóvárgott győzelem felé. „Milyen hallatlan nehéz körülmények között harcolnak ezek az emberek a népi hatalomért, a földért, a szabadságért!” — gondoltam.

Gorodovikovot hamar megtaláltuk. A korai óra ellenére Koszogovval, törzsfőnökével együtt már talpon volt. Oka Ivanovics jelentést tett az előző harcok lefolyásáról. Ezután tájékoztattam a döntésemről, hogy félbeszakítjuk a hadsereg támadását, amíg új feladatot nem kapunk, aztán kiadtam a szükséges parancsokat a 4. hadosztály további működését illetően. Többek között elrendeltem, hogy a hadosztály egyik ezrede menjen Veliko-Mihajlovkába, mert oda érkezik a frontparancsnokság.

Gorodovikov reggelivel kínált, de mivel egész éjszaka nem aludtam, a fáradtságtól nem volt étvágyam. Csak úgy ruhástul ledőltem Gorodovikov ágyára, de nem sokáig aludhattam, mert megérkezett egy harcos Tyimosenko jelentésével.

A jelentésből megtudtam, hogy a 42. lövész hadosztály 3. dandárját, amely fegyvertelenül közeledett az arcvonalhoz, a fehérkozások megtámadták. A dandár körülbelül másfélszázadnyi embert veszített, de teljesen megsemmisítették volna, ha a 6. lovas hadosztály egységei nem sietnek a segítségére.

— Nos, itt van „a parancs szerinti” támadás eredménye! — mondtam, mintegy hangosan gondolkodva, és elbeszéltem Gorodovikovnak, hogyan találkoztam a 3. dandárral, azután felolvastam Tyimosenko jelentését.

— Csak a kezünk közé kerülne ez a dandárparancsnok! — kiáltott fel dühösen Gorodovikov. — Minden teketória nélkül agyon kell lőni az ilyeneket.

Engem is felizgatott a 3. lövész dandár sorsa, és sokáig hallgatagon járkáltam a szobában. Hirtelen kitárult az ajtó, és egy egészséges, pirosposzgás arcú fickó lépett a szobába. Felém fordulva, mély basszus hangján megkérdezte:

— Ön a lovas hadosztályparancsnok? — és választ sem várva folytatta: — Én a 42. lövész hadosztály 3. dandárjának vagyok a parancsnoka. Képzeljék csak, már másodnapja keresem a dandáromat, de mintha kámforrá vált volna. Micsoda gyalogság, nem is menetel, hanem repül!

Ökölbe szorítottam a kezemet úgy, hogy szinte fáj, és a vendég elé léptem.

— És maga miért van itt? Ez magának parancsnokolás?

Gorodovikov kezét a pisztolytáskájára téve, fenyegető pillantásokat vetett a pirosposzgás férfira.

— Hol volt, amikor a dandárja harcosait lekaszabolták a kozások? — kérdeztem a gyász-dandárparancsnoktól, alig türtőztetve magamat.

Valami érthetetlen dolgot kezdett motyogni, és jobbra-balra pillantgatva az ajtóhoz hátrált, megbotlott a küszöbön, és nagy zajjal kibukott a pitvarba. Gorodovikov utána rontott, és ügyesen megvendégelte néhány ökölcsapással. Oka Ivanovics visszatért, és így sajnálkozott:

— Az ördög vigye el, meglépett. Pedig jól odasóztam neki... de lóra pattant, és elvágatott.

A 3. lövész dandár sorsa lehangolt és felháborított. Ellovagoltam Mihajlovkába, s úgy döntöttem, hogy megkeresem és le tartóztatom a 42. hadosztály parancsnokát. De nem sikerült megtalálnom. Meglátogattam az egységeket, megszemléltem a hadseregtörzs számára Veliko-Mihajlovkában előkészített helyiségeket, majd késő este Novij Oszkolba lovagoltam.

Gonyin, a hadseregtörzs komendánása fogadott.

— Hol van Pogrebov? — kérdeztem Gonyintól.

— Valahol az összeköttetés után futkos, hadseregparancsnok elvtárs. A 42. lövész hadosztálynak valamelyik ezrede ismét rákapcsolt a vonalra.

Nemsokkal ezután megérkezett Pogrebov a törzshöz. Kérdő tekintetemre válaszul felhúzta a vállát, és széttárta a karját. Haragosan rátámadtam:

— Már megint miféle sátán kapcsolt rá a vonalra?

Közben két parancsnok lépett a szobába. Bemutatkoztak. Egyikük a 42. lövész hadosztály törzsfőnöke volt, a másik pedig ugyanennek a hadosztálynak a híradó parancsnoka.

— Éppen maguk kellene nekem! Körös-körül a 42. lövész hadosztály jeleskedik, de a parancsnokot sehol sem találni.

Elhatároztam, hogy móresre tanítom őket, hadd emlékezzenek rá egész életükön, de berontott Gonyin, és közbevágott:

— Novij Oszkoltól hét kilométerre a 42. lövész hadosztály rákapcsolt a vonalra — jelentette Gonyin. — A 42. lövész hadosztály híradósai bevezették a vonalat a városba.

— Hogyhogy bevezették? — fordultam a hadosztálytörzsfőnökhöz.

— Lehetséges, hogy így történt — válaszolt —, de ne nyugtalankodjék, a vezetéket a hadosztálytörzshöz kötöttük be, és az önök rendelkezésére is áll.

— No, jól van — hagytam rá —, de nézzen utána, mit csinálnak az emberei. A híradással állandóan bajunk van, és mindig az önök egységei miatt. Egyeztessük az óráinkat, pontosan négy óra múlva jelentsék, hogy megteremtették a fronttal az összeköttetést. Itt a törzsfőnököm, tartsák vele a kapcsolatot.

Mindnyájan elmentek... Lefeküdtem aludni, és pontosan négy óra múlva felkeltem.

Bejött Pogrebov.

— Van összeköttetés? — kérdeztem.

— Nincs, Szemjon Mihajlovics.

— Hogyhogy nincs?

— Valahova eltűntek ezek a 42-esek.

Egészen kikeltem magamból.

— Hol van Gonyin? Azonnal álljon elő a szán.

Pogrebovval, Szigyenköval, a hadsereg ellátó szolgálatának főnökével és Gonyinnal szánra ültünk, és a 42. lövész hadosztály törzséhez mentünk, de ott az őrségen kívül senkit sem találunk.

A hadosztálytörzs helyiségét csak egy mécses homályos fénye világította meg. A szobában hosszú hivatali asztal és néhány régi, rozoga szék állt. Az apró előszobában néhány papírral telt zsák, több tucat vezetékgombolyag és félig szétvert ládák heverték.

— Hol a parancsnok? — kérdeztem az őrtől.

— Nem tudom.

— Akkor miért állsz itt?

— Idehozták ezeket — az őr a sarokban levő holmi felé bólintott. — Ideállítottak, és itt állok...

Fáradtan ereszkedtem le egy székre. Micsoda gazfickók! Hogyan hihettem nekik?! Hetet-havat összehordtak, és most elillantak.

— Önök is jómadarak, nem ellenőrizték ezeket a gazembereket — támadtam ismét Pogrebovra és Gonyinra.

Az ajtó hirtelen feltárult, egy ember lépett be huszármén-tében és málnaszín tetejű kucsmában. Ahogy rápillantottam, belülről valami azt súgta, ez a 42. hadosztály parancsnoka, őt keresem, és íme megjelent személyesen.

— Hol van a 3. dandárja? — kérdeztem élesen közvetlen közélről a belépőtől.

— Milyen dandár?

— No lám! Még hogy milyen dandár? Semmiben sem különbözik az alárendeltjeitől, éppen olyan, mint a dandárparancsnoka.

Az ember levette a szemüvegét. Kicsit eltátotta a száját, és csodálkozva mért végig.

— Engedje meg, hogy... — igyekezett félbeszakítani.

— Mit engedjek meg? Azt akarja mondani, hogy maga mégis csak hadosztályparancsnok... és akárki nem kiabálhat önre! Naplopó maga, nem hadosztályparancsnok!

— Ez hallatlan! Ki hatalmazta fel, hogy kiabáljon rám?

— Az emberek elpusztulnak az ostoba parancsa miatt, és még azt kérdezi, ki hatalmazott fel!

Látva, hogy szavakkal nem tud meggyőzni, igazolványt vett elő a zsebéből, és az asztalra helyezte. A mellettem álló Pogrebov megnézte az igazolványt, és rémülten közölte:

— Szemjon Mihajlovics tévedett. Ő nem hadosztályparancsnok, hanem Pjatakov elvtárs, a 13. vöröshadsereg Forradalmi Haditanácsának tagja és Ukrajna pénzügyi népbiztosa.

Bocsánatot kértem, és megmagyaráztam Pjatakovnak, mi váltotta ki felindulásomat, aztán visszamentem a hadseregtörzshöz.

Reggel Pogrebov jelentette, hogy a híradás működik, és a front törzsetől szóbeli parancsot kaptunk: hogy amíg a frontparancsnokság a hadsereghez nem érkezik, harcoljunk Valujki ellen, a további feladatot a frontparancsnok személyesen adja meg.

Nemsokkal ezután Sztálin hívott fel közvetlen vonalon.

— Mi történt? — kérdezte Sztálin. — Éjszaka felkeltettek és jelentették, hogy kellemetlen összetűzése volt Pjatakovval. Hogyan zajlott le?

Jelentést tettem, majd Sztálin közölte, hogy a frontparancsnoksággal együtt valószínűleg december 6-án érkezik hozzánk.

4.

December 4-én reggel a lovas hadsereg folytatta a támadást. Estére kiverte az ellenséget Volokonovkából, majd Alekszandrovka, Jutanovka és Volokonovka körzetében összpontosult.

December 5-én parancsot adtam az ellenség üldözésére, és elrendeltem a csapatoknak, hogy vágják át a Volcsanszk—Kupjanszk és a Valujki—Kupjanszk vasútvonalakat. A továbbiakban majd Kupjanszk elfoglalását terveztem.

A lovas hadsereg támadása az olvadás és a nehéz utak ellenére sikeresen folyt. Az ellenség erkölcsileg és fizikailag egyaránt megtört. Előrevetett egységeink megjelenésekor az ellenség járőrei és tábori őrsői nem bocsátkoztak harcba, hanem visszavonultak. A foglyok vallomása szerint a fehérek lovas és

gyalogos egységeinek létszáma a legutóbbi harcokban elszenvedett nagy veszteségek következtében jelentősen megcsappant.

Az 1. lovas hadsereg törzse változatlanul Veliko-Mihajlovkában tartózkodott. A helyzet a törzs áttelepítését kívánta volna, de megparancsoltam Pogrebovnak, maradjon Veliko-Mihajlovkában, hogy ott fogadhassuk a Déli front parancsnokságát és a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának tagjait.

December 5-én este visszatértem a 6. lovas hadosztály előrevetett egységeitől Novij Oszkolba, ahová értesülesem szerint már közeledett Jegorov, Sztálin, Vorosilov és Scsagyenko vonata. A parancsnokság vonata nagy elővigyázatossággal haladt, minthogy a vasúti síneket és a hadműveletek idején felrobbantott hidakat csak hevenyészve és nem mindig megbízhatóan állították helyre. Senki sem tudta pontosan, mikor érkezik Novij Oszkolba a vonat. Éppen ezért úgy határoztam, hogy nem várom meg a parancsnokság érkezését, hanem Veliko-Mihajlovkába megyek, és a fogadására Novij Oszkol vasútállomáson csak Gonyint, a hadseregtörzs komendánsát hagyom egy szénával bélelt trojkával és félszázad harcossal. Sajnos, szánon kívül semmiféle közlekedési eszközt nem tudtunk a parancsnokság rendelkezésére bocsátani. Személyautója a lovas hadseregnek ez idő tájt nem volt, páncélautónkat pedig a rossz idő miatt lovakkal vontattuk, de azok egyébként is a hadosztályok előrevetett egységeinél működtek. Jegorov, Sztálin, Vorosilov és Scsagyenko éjszaka érkezett Veliko-Mihajlovkába. Jelentést tettem, majd az előkészített szállásra vezettem őket.

December 6-án reggel tartottuk meg az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának első ülését, ami tulajdonképpen a Déli front és a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának közös ülése volt. Először is bemutattam a parancsnokságnak a lovas hadsereg régi parancsnokait: Pogrebovót, az ideiglenesen megbízott hadseregtörzsfőnököt, Kivgelát, a hadsereg komiszárját, Szuglickijt, a hadsereg politikai osztályának vezetőjét, Tyulenyevet, a hadseregtörzs hadműveleti osztályának vezetőjét, Szigyenkót, a hadsereg ellátó szolgálatának főnökét, Gorodovikov, Tyimosenko és Matuzenko hadosztályparancsnokokat, ezenkívül a hadosztályok törzsfőnökeit és komiszárjait. Ez volt az a vezető parancsnoki és politikai állomány, amelyre a hadsereg Forradalmi Haditanácsának támaszkodnia kellett az 1. lovas hadsereg elé állított harci feladatok végrehajtása során.

A Déli front parancsnokságának és a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa tagjainak történet bemutatása után, a hadosztályok parancsnoki állománya visszatért a csapatokhoz.

A tanácskozáson először Jegorov szólalt fel. Elmondotta, hogy a Déli front Forradalmi Haditanácsa azért hozta létre az 1. lovas hadsereget mint hadműveleti-hadászati gyors csoportot, hogy végrehajtsa Gyenyikin szétverésének tervét.

— Az alapgondolatnak az a lényege — folytatta Jegorov —, hogy a Donyec-medencén keresztül Taganrogra mért erélyes csapással kettévágjuk a fehérek Doni és „önkéntes” hadseregét, és a 8. és 13. vöröshadsereggel együttműködésben szétzúzzuk őket. Ezen alapvető feladat szem előtt tartásával kell gyakorlatilag megszerveznünk a hadsereg harci egységeit, magasabb egységeit, törzsét és hadtápszerveit.

Jegorov után Sztálin emelkedett szólásra. Arról beszélt, hogy a történelemben először szerveznek lovas hadsereget, mégpedig több katonai szaktekintély, mindenekelőtt Trockij, a Köztársaság Forradalmi Haditanácsa elnökének a véleménye ellenére.

— Nem szabad szemet hunynunk afelett — folytatta Sztálin —, hogy Trockij és sok más katonai szakértő véleménye szerint a lovas hadsereg létrehozása indokolatlan, sőt katonai tekintetben analfabéta kísérlet. Azt bizonygatják, hogy a lovasság az első világháborúban kudarcot vallott, és a lovasság helyett motorizált csapatokra van szükség. De mit csináljunk, ha nekünk nincs motorizált technikánk, de még elég puskánk sem. A válasz csak ez lehet: az ellenség nagy létszámú lovassága ellen létre kell hoznunk a saját nagy létszámú lovasságunkat, mint a mi körülményeink között az egyetlen mozgékony fegyvernemet, mint olyan erőt, amely képes ellenállni a kozák lovasságnak. A vezető elvtársak közül sokan nem hisznek a lovas hadsereg sikereiben. Önöknek be kell bizonyítaniuk az ellenkezőjét.

„Az a feladatunk — mondta Sztálin —, hogy kettévágjuk az ellenség arcvonalát, és ne engedjük Gyenyikin Ukrajnában tartózkodó egységeit Észak-Kaukázus felé visszavonulni. E feladat megoldásától függ a siker, és ezt a feladatot az 1. lovas hadseregre bízuk. Amikor az ellenség csapatait két részre vágtuk, és kijutottunk az Azovi-tengerhez, akkor majd meglátjuk, hol kell alkalmaznunk a továbbiakban lovas hadsereget, Ukrajnában, vagy pedig Észak-Kaukázusban.

A feladat igen felelősségteljes — hangsúlyozta Sztálin —, és maximális erő kifejtést követel. A lovas hadseregnek a Donyec-medencén keresztül kell előretörnie. Talán nem lesz elegendő takarmánya, viszont a Donyec-medence proletariátusa fogadja, amely vár bennünket, és mindenét odaadja, amije csak van. Ezzel a tényezővel számolnunk kell. A frontparancsnokság is megtesz mindent, hogy legrövidebb időn belül ellássa a lovas hadsereget a szükséges takarmánnyal és élelemmel.”*

Ezután én kértem szót. Először is röviden vázoltam a polgárháború és az első világháború közötti különbségeket. Az utóbbi alapján véve állás-háború volt, összefüggő, zárt arcvonallal, futóárkokkal és szögesdrótokkal, ezért a lovasság ilyen körülmények között természetesen nem mutathatta meg a képességeit. Ezzel szemben a polgárháború mozgó háború. Az arcvonalak nagy kiterjedésűek és sokszor csak feltételes vonalak, éppen ezért rendkívül nagy a lovasság, mint a leginkább manőverképes fegyvernem szerepe ebben a háborúban. A Voronyezsért és Kasztornajáért vívott harcok, a 4. lovas hadosztály, majd később a lovas hadtest egész harci útja fényesen bizonyítja, hogy feltétlenül létre kell hozni olyan lovas magasabb egységeket és hadműveleti egységeket, amelyek nemcsak a lövész hadosztályok és hadseregek érdekében képesek megoldani feladatokat, hanem önállóan, vagy a többi hadsereggel együttműködve a front, vagy több front érdekében is.

Elmondtam továbbá, hogy a Vörös Hadseregben majdnem minden lövész hadosztálynak van lovas százada vagy ezrede, sőt esetleg dandárja, de ezek a lovas egységek nem képesek ellenállni az ellenség nagy lovas kötelékeinek, csak a csapatlovasság alárendelt szerepét játsszák, kis harcászati feladatokat oldanak meg, és felderítő szolgálatot teljesítenek hadosztályaik érdekében.

Végezetül javasoltam, hogy vonják össze a csapatlovasságot, majd kértem, rendeljék alá a lovas hadseregnek a vöröskozakság 8. lovas hadosztályát, amint ezt már Sztálin 1919. október 28-án hozzám intézett táviratában előre jelezte.

Jegorov a javaslatom ellen foglalt állást, és kifejtette, hogy a lövész egységek hozzászoktak a csapatlovassággal való együttműködéshez, ezért a csapatlovasság egyesítése kedvezőtlenül

* Pravda, 1953. január 8.

hatna gyalogságunk sikereire. Közölte, hogy egyelőre nem rendelheti alá a lovas hadseregnek a 8. lovas hadosztályt, már csak azért sem, mert az áttöréshez való bevetésre és az ellenség támaszpontjainak átkarolására akarja felhasználni, főként Ukrajnában.

Ezután a konkrét szervezési kérdéseket kezdtük tárgyalni. Ennek folyamán Vorosilov emelkedett szólásra.

Először a hadsereg szervezeti felépítését vitattuk meg. Úgy döntöttünk, hogy továbbra is fenntartjuk a Vörös Hadseregben abban az időben szokásos hadseregtípust, a hadtest nélküli felépítést. Korábban úgy terveztük, hogy a lovas hadsereget két, egyenként két-két hadosztályból álló hadtestből alakítjuk meg. Most azonban úgy döntöttünk, hogy nem szervezünk hadtestkötelékeket, hanem a hadosztályokat közvetlenül a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának rendeljük alá. A lővész hadseregeknek sem voltak ebben az időben hadtesteik. Ez nemcsak azzal magyarázható, hogy kevés parancsnoki káderünk volt a hadtesttörzsek számára, hanem azzal az akkoriban uralkodó felfogással is, hogy a hadtesttörzsek megfosztják a hadseregparancsnokságot a hadsereg csapatainak és magasabb egységeinek közvetlen vezetésétől. Úgy döntöttünk, hogy a továbbiakban ötre emeljük a hadsereg lovas hadosztályainak számát.

Elhatároztuk, hogy a hadsereg törzsét egyelőre a front kötelékébe tartozó tábori hadsereg törzseinek mintájára szervezzük meg, a Köztársaság Forradalmi Haditanácsa 1918. december 26-án kelt, 477-es számú parancsának megfelelően.

Igen érdekes volt a lovas hadsereghez beosztandó lővész egységek kérdésének megvitatása. Ragaszkodtam ahhoz, hogy a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa közvetlen alárendeltségébe lővész hadosztályok is tartozzanak, amelyek a lovas kötelékek manővereinek tengelyéül szolgálnak. Megegyeztünk abban, hogy egyelőre legalább két lővész hadosztályt kell a lovas hadseregnek hadműveletileg alárendelni.

Elhatároztuk továbbá, hogy szervezési osztályt állítunk fel (később a lovas hadsereg szervezési csoportfőnökségévé alakult át), tábori kórházat szervezünk, és kitüntetésre terjesztjük fel a harcokban példamutató hősiességet tanúsító katonákat és parancsnokokat. Azt is javasoltuk, hogy tüntessenek ki néhány egységet dísz vörös zászlóval. Úgy döntöttünk, hogy háromszáz Vörös Zászló érdemrendet kérünk, és felterjesztjük a front For-

radalmi Haditanácsához a kitüntetésre méltók névjegyzékét, hóstetteik leírásával.

A Forradalmi Haditanács ülésén határozatot hoztunk Kivgela komiszár és Pogrebov ideiglenesen kinevezett hadsereg-törzsfőnök beosztásáról.

Kivgela komiszárt nagyra értékeltem. Hosszú és nehéz harci utat tett meg a lovas hadtesttel, és megérdemelt tekintélynek örvendett a harcosok, parancsnokok és politikai munkások között. Javasoltam, nevezzék ki a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa tagjává. Javaslatomat Sztálin támogatta, de Vorosilov és Scsagyenko ellenezte. Az utóbbiak azzal indokolták véleményüket, hogy minél több tagja lesz a Forradalmi Haditanácsnak, annál jobban megoszlik a hadsereg vezetésének felelőssége.

Jegorov Vorosilov és Scsagyenko álláspontját támogatta, és azt javasolta, hogy Kivgelát más munkával bizzuk meg. Sajnáltam megválni régi harcostársamtól, de a hadsereg egységes vezetése érdekében egyet kellett értenem a többség javaslatával.

Úgy döntöttünk, hogy a lovas hadsereg törzsfőnökévé Pogrebov helyett Macileckijt nevezzük ki. Őt Vorosilov és Scsagyenko ismerte. Én nem ismertem Macileckijt, éppen ezért nehéz volt megvédelmeznem Pogrebovót, akit Sztálin és Vorosilov ellenezett, nem minden alap nélkül. (Sztálin a tanácskozás után megkérdezte: „Miért támogatta Pogrebovót, hiszen tudja, hogy részeges?” Azt válaszoltam neki, hogy Pogrebov tehetséges parancsnok, és tud dolgozni. Igaz, néha szeret felönteni a garatra, de kordában lehet tartani.)

Mialatt a hadsereg törzsfőnöki beosztásról tárgyaltunk, a tanácskozáson részvevő Pogrebov némán rágta a szája szélét. Szemmel láthatólag rosszul esett neki a dolog.

Ezzel be is fejeződött az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának első ülése.

A megbeszélés után a front a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa tagjai előtt díszmenetben elvonult a különleges tartalék lovas osztály és a 4. hadosztály 19. lovas ezrede.

Szállásomon megreggeliztünk, majd Sztálin azt javasolta, pihenjünk le, este pedig tartsuk meg a Forradalmi Haditanács második ülését. Mindnyájan szívesen beleegyeztünk a pihenésbe, mivel nagyon elfáradtunk.

Amikor Sztálint a szobájába kísértem, visszatartott, és még egyszer kérte, mondjam el, hogyan történt, hogy Pjatakovot, a

42. hadosztály parancsnokának néztem, és gorombán összeszidtam.

Megmagyaráztam a dolgot, majd így szóltam:

— Talán kissé túl keményen beszéltem, Joszif Visszárionovics, de mélyen felháborított a 42. hadosztály 3. dandárjának pusztulása.

— Mégis az lett volna a helyes, hogy megbízza a különleges osztályt, vizsgálja ki a dolgot, aztán javaslatot tesz a hadsereg vagy a front Forradalmi Haditanácsának a hadosztályparancsnok megbüntetésére. Ilyen esetekben nem szabad heveskedni.

Sztálin elhallgatott, végigsétált a szoba recsegő padlóján, majd hirtelen felém fordulva megkérdezte:

— Ön párttag?

— Sajnos, nem.

— És miért nem?

Azt válaszoltam, hogy már régen bolseviknak tartom magamat, tulajdonképpen 1917 augusztus óta, amikor Minszkben végrehajtottam a bolsevik katonai pártszervezet feladatait, és Frunze vezetésével Országban lefegyvereztem a „vad” hadosztályt. Aztán később a falumban is harcoltam a bolsevik párt ügyéért, amikor részt vettem a szovjethatalom megteremtésében és a vöröspartizán-osztag megszervezésében.

— Mindaz, amit ön tett, valóban pártügy, a mi bolsevik munkánk — mondta Sztálin. — Kérvényt kellett volna beadni ahhoz a pártszervezethez, ahol dolgozott. Miért nem tette ezt?

— Az események olyan gyorsan peregtek — feleltem Joszif Visszárionovicsnak —, hogy eleinte egyszerűen nem volt idő a formások lebonyolítására. Később sem sikerült, pedig nem is egyszer akartam belépni a pártba, és sokszor beadtam a kérelmemet a 10. hadsereg politikai osztályára. Lehet, hogy az elvtársak nem tudtak foglalkozni az ügyemmel. Nehéz idők voltak azok. A kérvényeimre nem kaptam választ.

Szavaim bizonyítására átadtam Sztálinnak a 10. hadsereg politikai osztályához 1919. március 19-én beadott egyik kérvényem másolatát.

— Hát igen, nem jó az, ha a hadseregparancsnok pártonkívüli — jegyezte meg Sztálin. — A kérdést a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa következő ülése elé terjesztem. Jobban tud parancsnokolni, ha kommunista lesz, és teljes mértékben felhasználja a pártszervezet erejét és befolyását.

Este megtartottuk a Forradalmi Haditanács második ülését. Ezen az ülésen a frontparancsnok konkretizálta az 1. lovas hadsereg feladatát.

Elmondotta, hogy a 9. és 12. lövész hadosztállyal megerősített lovas hadseregnek át kell vágnia Gyenyikin arcvonalát az egész hadműveleti mélységben, ki kell fejlesztenie a támadást Valujki, Szvatovo, Liszicsanszk, Popasznaja, Gyebalcevo, Illovajszkaja, Kutyejnyikovo és Matvejev Kurgan irányába, birtokukba kell vennie Taganrogot, és ki kell jutnia az Azovi-tengerhez. Ily módon a hadsereg csapásának mélysége négy-ötezer kilométer lesz.

Miután részletében megvitattuk a lovas hadsereg feladatát, Sztálin javasolta, hogy vegyenek fel az OK(b)P-ba. Úgy döntöttek, hogy 1919. március 19-étől, azaz attól a naptól, amikor a legutolsó pártfelvételi kérelmemet beadtam, az OK(b)P tagjának számítanak. A pártba Sztálin, Vorosilov és Scsagyenko elvtársak ajánlottak. Megbízta a hadsereg politikai osztályát, tárgyalja meg a felvételemet a kommunisták gyűlésén, és intézze el az összes előírt formásokat.

Végezetül összeállítottuk és aláírtuk a Déli front lovas hadtestének 1. lovas hadsereggé való átszervezéséről szóló következő, 1. számú parancsot:

„A Köztársaság és a Déli front Forradalmi Haditanácsa parancsa értelmében a Déli front lovas hadtestét (Bugyonnij elvtárs vezetése alatt) 1. lovas hadsereggé szerveztük át. A hadsereget a Forradalmi Haditanács vezeti, amely Bugyonnij elvtársból, a lovas hadsereg parancsnokából, továbbá Vorosilov és Scsagyenko elvtársakból, a Forradalmi Haditanács tagjaiból áll.

A lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa előtt rendkívül nehéz és felelősségteljes feladat áll: a vöröslovasság csapatait egységes, kiváló szellemű és forradalmi fegyelmű vörös lovas hadsereggé kell összekovácsolniuk.

Amikor a Forradalmi Haditanács elfoglalja beosztását, megemlékezik arról a hatalmas történelmi eseményről, amelyet a szovjetköztársaság és a Gyenyikin bandáira utolsó halálos csapást mérő Vörös Hadsereg él át, és felhív minden harcost, parancsnokot és komiszárt, hogy feszítse meg minden erejét a hadsereg szervezésének sikeréért. A közkatonáknak nem csak a parancsokat önként végrehajtó harcos legyen, hanem ismerje meg azokat a hatalmas célokat is, amelyekért harcol, és kész meghalni.

Szilárd meggyőződésünk, hogy a feladatot végrehajtjuk, és a hadsereg nemcsak a rohamban, hanem öntudatában és szellemében is erős; s a győzelem felé haladva, vaskemény ezredeivel és hadosztályaival kíméletlenül megsemmisíti Gyenyikin bandáit és még sok dicsőséges lapot ír be a munkás-paraszt szovjethatalomért folyó harc történetébe.

Éljen az 1. vörös lovas hadsereg!

Éljen a közeli győzelem!

Éljen a világ-szovjethatalom!***

Az ülés végén Sztálin bejelentette, hogy a hadtest sikeres vezetéséért, valamint Mamontov és Skuro lovasságának szétveréséért, az OSZSZK OKVB 1919. november 24-i rendelete értelmében arany fegyverrel (karddal) és rajta a Vörös Zászló érdemrenddel tüntetnek ki, a Déli front Forradalmi Haditanácsától pedig arany cigarettatárcát kapok.

A cigarettatárcát Sztálin rögtön, a Forradalmi Haditanács ülésén átnyújtotta, az arany kardot az érdemrenddel pedig másnap reggel ünnepélyes külsőségek között a különleges tartalék lovas osztály sorfala előtt kaptam meg.

5.

December 7-én, amikor a lovas hadsereg elfoglalta Volokonovkát, és folytatta a támadást Valujki irányában, Jegorov, Sztálin, Vorosilov és Scsagyenko elhatározta, hogy ellátogat a hadsereg működési körzetébe.

Sztálin és Jegorov szánon indult el. Velük utazott E. Tiszse filmoperatőr is. Vorosilov, Scsagyenko, Gorodovikov meg én lóháton vágunk neki az útnak. Mögöttünk jött a különleges tartalék lovas osztály is.

Szélcsendes, hideg idő volt. Elöttünk a végeláthatatlan, behavazott síkság. A téli némaságot csak a mozgásunk zaja és a távoli tüzérségi tűz dübörgése törte meg.

Sokáig mentünk. Már aggódni kezdtem, hogy a hadosztályok messze előretörtek. Talán legjobb lenne — gondoltam — Szlo-

novka állomás felé kerülni, onnan pedig páncélvonattal Volokonovkába...

Megérkeztünk Bogdanovkába. Gorodovikov bizonygatni kezdte, hogy csakhamar meglátjuk az egységeit.

— Feltétlenül a te hadosztályodhoz kell mennünk? — kérdeztem elégedetlenül.

— Hát persze, Szemjon Mihajlovics, feltétlenül!

Hirtelen egészen közel felkerepelt egy géppuska, majd még egy, aztán puskasortüzek dördültek. Gránátok repültek sivítva a fejünk felett, és mintegy száz méterrel mögöttünk robbantak. Oka Ivanoviccsal felugrattam egy közeli magaslatra, ahonnan láttuk, hogy hatalmas ellenséges lovas tömeg rohamra indult a 4. hadosztály ellen. A hadosztály tüzérségi és géppuskatűzzel fogadta az ellenség rohamát, és felfejlődött az ellenlökéshez. Gorodovikovot a hadosztályához küldtem, magam pedig a harc menetét kezdtem figyelni. Oka Ivanovics odalovagolt a csapataihoz, és ellenlökésre vezette őket. Elkeseredett lovas vagdalkozás kezdődött. A 4. hadosztály ezredei behatoltak az ellenség lovas tömegébe, de a fehérek — túlnyomó többségben lévén — először csak egyes lovasokkal, később egész alegységekkel átszivárogtak csapataink szárnyaira.

Különösen nagy ellenséges csoportosítás jött létre a hadosztály balszárnyán, amelynek közelében mi is tartózkodtunk. Megérkezett Vorosilov, Sztálin, Jegorov és Scsagyenko. Kértem őket, menjenek vissza a faluba, de ők a leghatározottabban visszautasították ezt. Közben a 4. hadosztály balszárnyát mindjobban szorongatta az ellenség. Balszárny-egységeink makacsul védekezve, megkezdték a visszavonulást. Fennállt az a veszély, hogy az ellenség átkarolja a hadosztály szárnyát, és foglyul ejti a Déli front parancsnokságát. Odalovagoltam Jegorovhoz és Sztálinhoz, akik leszálltak a szánról, felmentek egy dombra, és távcsövön szemlélték a harc menetét. Kérésemre, hogy távozzanak, Sztálin röviden válaszolt: „Nem”.

Mit tegyek? A fehérek minden pillanatban áttörhetik a 4. hadosztály frontját. A 6. és 11. hadosztály minden biztonnal előretört, így azok segítségére nem számíthatunk.

Egyedül a különleges tartalék lovas osztályt vethettem be. Az osztály felért egy jó lovas dandárral. Ez a vörös lovas gárda vagy meghalt, vagy győzött.

Kirántottam a szabályamat, a fehérek lovas csoportosítására

mutattam, és rohamra vezettem a lovas osztályt. Az ellenség túlnyomó erejének csapásai alatt már-már visszavonuló 4. hadosztály balszárny-ezredei, látva az osztály erőteljes támogatását, ellenlökésbe mentek át. A 4. hadosztály és a lovas osztály csapásai alatt az ellenség megfutamodott, és délkeleti irányba, Volokonovka felé menekült.

De még tíz perc sem telt el, amikor a fehérgárdisták megváltoztatták menekülésük irányát. Délnyugat felé fordultak, és újra a 4. hadosztály csapásai alá kerültek, aztán egységeinktől üldözve, eltűntek a dombok mögött.

E. Tiszse filmoperatőr ide-oda futkosott, igyekezett megörökíteni a filmszalagon a harc gyorsan változó helyzeteit. De milyen nagy volt a csalódása, amikor kiderült, hogy a nagy sietségben elfelejtett filmet tenni a készülékébe.

Csak azután értettük meg, mi történt a harcmezőn, amikor tudomást szereztünk az 1. lovas hadsereg arcvonalán december 7-én reggeltől kifejlődő eseményekről. A 8. vöröshadsereg Birjucsja városából kiverte Mamontov hadtestének egységeit, amelyek később a Valujki irányában működő 1. lovas hadsereg balszárnyán összpontosultak. Mialatt a 6. hadosztály végrehajtotta kítűzött feladatát, és Mandrovo vasútállomás irányába előretörve elfoglalta Foscsevatojét, Mamontov hadteste Naumenko hadtestével együttműködve csapást mért Volokonovkára, hogy feltartóztassa a Valujki felé előnyomuló 1. lovas hadsereget. Volokonovkában csak a 6. hadosztály hadtápegységei tartózkodtak, amelyek a nagy létszámú fehérlovasság csapásai elől északnyugatra, a 4. hadosztály mozgási irányába vonultak vissza, maguk után vonva a fehérgárdistákat.

Amikor Sz. K. Tyimosenko, a 6. hadosztály parancsnoka értesült róla, hogy a fehérek rátörtek Volokonovkára, beszüntette a támadást Mandrovo irányába, és miután Foscsevatojében biztosító alegységeket hagyott hátra, a hadosztály főerőit Pokrovka körzetébe dobta át, ahonnan hátba támadta Mamontov hadtestét.

A 6. hadosztály váratlan csapása alá került Mamontov 9. doni kozák hadosztálya. Sok halottat hagyott hátra, és sok foglyot veszített, majd északnyugati irányba vonult vissza, abba a körzetbe, ahol a 4. lovas hadosztály Mamontov lovasságának főerőivel harcolt.

A 4. hadosztály döntő ellencsapása és a 6. hadosztály gyors

manővere következtében a fehérek nehéz helyzetbe kerültek. A fehérkozások elkeseredetten verekedtek, makacsul igyekeztek kitörni a lovas hadsereg szorításából. Teljesen megzavarodtak, nem tudták, melyik irányban van az ellenség, és hol vannak a saját csapataik. A szélrózsa minden irányába menekültek, de mindenütt ezredeinkbe utköztek.

A harc után nyomasztó csend lett. A csendet csak a sebesültek nyögése és a szanitécek kiabálása törte meg.

Sztálin, Vorosilov, Jegorov, Scsagyenko és én lassan végigmentünk a holttestekkel és lótetemekkel borított, és a lőporfüsttől megfeketedett dombokon.

Mindnyájan hallgattunk, és szomorúan néztük a vad lovas vagdalkozás nyomait. Szívünk elszorult a kardcsapásoktól eltorzított emberi testek láttán.

Sztálin végül is hozzám fordult:

— Szemjon Mihajlovics, hiszen ez szörnyű dolog! Nem lehetne elkerülni ilyen szörnyű áldozatokat? Bár mi nem tehetünk róla...

És ismét gondolataiba mélyedt.

Este Bibikovo állomásra kísértük Sztálint és Jegorovot, ahonnan páncélvonaton Novij Oszkolba utaztak.

A DONYEC-MEDENCE FELSZABADÍTÁSA

1.

Egyelőre nem állt módunkban a lovas hadsereg állományát öt lovas hadosztályra emelni, ahogy ezt korábban terveztük. A lovas hadseregnek a Déli front csapást mérő csoportjaként ketté kellett vágnia Gyenyikin arcvonalát. Így a lovas hadsereg mindössze két lövész hadosztállyal — a 8. hadsereg, 12. és a 13. hadsereg 9. lövész hadosztályával — megerősített három lovas hadosztályból állt.

A két lövész hadosztályon kívül a lovas hadsereg rendelkezésére bocsátották a Szverdlov nevű páncélgépkocsi-osztagot (tizenöt géppuskával felszerelt páncélgépkocsit) I. H. Argir parancsnoksága alatt, M. P. Sztrojev repülőosztagát (tizenkét repülőgépet), amelynek felderítő feladatokat kellett megoldania, és biztosítania kellett a hadsereg csapatai közötti összeköttetést, továbbá négy páncélvonatot — a „Vörös lovas”-t, a „Kommunárd”-ot, a „Direktórium halálá”-t és a „Munkás”-t — Krivenko vezetésével. A páncélos alegységek és a repülőosztag, amelyeket a forradalomhoz hű és tehetséges parancsnokok vezettek, igen megnövelték a lovas hadsereg átütő erejét.

Váratlanul olvadni kezdett. Az utak elomlottak. A hadosztályok szánoszlopai nehéz helyzetbe jutottak.

A kedvezőtlen körülmények ellenére a hadsereg csapatai folytatták a támadást. Sietnünk kellett, hogy az ellenség ne ocsúdhasson fel a Volokonovka alatt elszenvedett vereségből, és ne üritse ki Valujkit. A 4. hadosztály Hatnyeje—Kozinka körzetéből támadva, északnyugatról átkarolta Valujkint. A 11. hadosztály Princevka vasútállomás felől mért csapást a város északi részére. A 6. hadosztály Foscsevatoje körzetéből Mandrovo vasút-

állomásra támadt, ahonnan Valujki északkeleti szegélyére mért csapást.

December 8-án reggel Vorosilovval és Scsagyenkóval a lovas hadsereg törzsnél tartózkodtunk, amely előző este települt át Volokonovkába. Sok munkánk volt, különösen Kliment Jefremovicsnak, aki mint új ember a lovas hadseregben, igyekezett megismerni a hadsereg harci életének minden apró részletét.

Délután megparancsoltam, vezessék elő a lovakat, mert Vorosilovval és Scsagyenkóval együtt ki akartunk menni az előrevetett alegységekhez, hogy a helyszínen vezessük a harcot Valujkiért.

Amikor elővezették a lovakat, megkértem a Forradalmi Haditanács tagjait, jöjjenek velem a harcoló egységekhez. Először elleneztek a javaslatomat.

— De hisz, Szemjon Mihajlovics — mondta szenvedélyes hangon, mint mindig Kliment Jefremovics —, ön hadsereg-, nem pedig partizánosztág-parancsnok. Ne sértődjön meg, de ami a szívemen, az a számon is. Azt hiszem, ideje leszokni a partizánmódszerekről. Nincs semmi szükség arra, hogy személyesen vagdalkozzék. Van hadseregtörzse, amelyen keresztül megvalósíthatja a harcoló egységek vezetését, ahogy ez minden hadseregben szokás.

— Nem, Kliment Jefremovics, ön tegyen, amit akar, de én elmegyek, nem vagdalkozni, hanem hogy a helyszínen vezessem a hadosztályokat. A mi hadseregünk nem összefegyvernemi hadsereg, hanem lovas hadműveleti egység. Véleményem szerint a lovas hadsereget nem lehet a hadseregtörzsnél ülve irányítani. Nem akarom, hogy ön megsértődjék, de nyíltan megmondom, hogy ha csak a törzsnél ülünk, akkor vagy hadsereg nélkül maradunk, vagy a kozákok fogságába esünk.

— No jól van, Szemjon Mihajlovics, menjünk — egyezett bele váratlanul Vorosilov. Szemmel láthatólag úgy döntött, hogy a gyakorlatban ellenőrzi érveimet.

A törzs beosztottjainak kíséretében Valujkiba mentünk. Éppen idejében érkeztünk. A hadsereg hadosztályai között megszakadt az együttműködés. Amíg az ellenséget északnyugatról rohamozó 4. hadosztály véres harcot vívott a fehérgárdistákkal, Valujkitól északkeletre feltartóztatták a 6. lovas hadosztályt, és így nem tudta támogatni a 4. hadosztályt. A 11. lovas hadosztály is késlekedett a támadással.

A Forradalmi Haditanács a helyszínen pontosította a hadosztályok feladatát, és erélyes támadást rendelt el. A fehérgárdisták szívósan védekeztek. Különösen a 4. hadosztály vívott súlyos harcokat, mert az ellenség páncélvonalokat vetett be ellene. A hadosztályok azonban feltartóztathatatlanul törtek előre, és mindkét oldalról átkarolták Valujkit.

December 8-án késő este az 1. lovas hadsereg elfoglalta Valujkit. A vasútállomáson és a városokban hatalmas zsákmányt ejtettünk: élelmiszert és lőszer szállító szerelvényeket, sok járművet és lovat. A lovas hadsereg csapatai kitartóan üldözték a déli és délkeleti irányba visszavonuló ellenséget.

December 9-én reggel megtartottuk a Forradalmi Haditanács soron következő ülését. A Déli front Forradalmi Haditanácsának december 9-i direktívája alapján megbeszéltük a hadsereg következő hadműveleteinek tervét.

A direktívát Jegorov és Sztálin készítette Novij Oszkolban, és reggel közölték velünk Morse-készüléken. A direktíva a következő feladatot állította a hadsereg elé: „A lovas hadsereg parancsnoksága a legerélyesebben fejlessze tovább az ellenség szétvert lovasságának üldözését. Legkésőbb december 12-éig foglalja el Kupjanszkot, és érje el Kupjanszk—Tyiminova vonalát.”*

Ugyanez a direktíva megparancsolta a 13. és 8. hadseregparancsnokságnak, hogy szárnyegységeik működését egyeztessék össze a lovas hadsereg csapatainak tevékenységével.

Amíg a hadseregtörzs elhatározásunk alapján kidolgozta a parancsot, megfogalmaztunk egy táviratot a petrográdi szovjetnek, amely a pityeri munkások és munkásnők nevében ajándékokat küldött a lovas harcosoknak.

A távirat a következőképpen szól: „A lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa a lovas harcosok nevében kéri, tolmácsolja őszinte hálóját a Vörös Pityer munkásainak és munkásnőinek a lovas hadseregnek küldött ajándékokért. Az ajándékok különösen értékesek számunkra, mivel azokat az amúgyis szűkös körülmények között élő pityeri proletariátus vonta el magától.

Fogadják baráti köszönetünket, és ígérjük, hogy a termékeny Ukrajna földjére lépve kiragadjuk a rabló Gyenyikin ke-

zéből a gabonát és szenet, és megkönnyítjük a pétervári proletariátus helyzetét, amely szakadatlanul és éberén áll a világforradalom vártáján.

Becsület és dicsőség a Vörös Pityerieknek, akik megfutamtották Jugyenyics fehérgárdista bandáit.

Éljen a munkásosztály végleges és közeli győzelme!***

Figyelembe véve Jegorov és Sztálin szerepét a lovas hadsereg létrehozásában, ugyanezen az ülésen úgy határoztunk, hogy a 4. lovas hadosztály 19. lovas ezrede 1. századának tiszteletbeli vörösharcosaivá minősítjük őket.

Az ellenség kiűrtette Valujkit, és utóvédekkel fedezve visszavonulását, Kupjanszk irányába távozott. A 4. hadosztály, az ellenség üldözése közben, december 9-én este elérte Urazovo körzetét, és megállt. A 11. és 6. hadosztály időközben már elérte Valujki—Mandrovo vonalát.

A frontparancsnokság direktívájának megfelelően — amely szerint a lovas hadseregnek Kupjanszk, Tyiminovo vonalát kellett elérnie — a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa úgy határozott, hogy a főcsapást a vasútvonal mentén Kupjanszkra, a kisegítő csapást pedig Pokrovszkójére méri.

Tudtuk, hogy amint elérjük a Donyec-medencét, Gyenyikin csapatai igyekeznek szétrombolni a bányákat, ezért ennek megakadályozására a leggyorsabb ütemben kellett támadnunk.

Úgy határoztunk tehát, hogy Kupjanszk előtt összevonjuk a lovas hadsereg minden egységét.

December 10-én a hadsereg magasabb egységei a következő parancsot kapták: a 11. hadosztály érje el Podgornij, Romanov körzetét; a 6. hadosztály Szalovka, Vezginka, Vejdanovka körzetét; a 4. hadosztály pedig maradjon Urazovóban.

A parancs elrendelte a hadosztályparancsnokoknak és a szolgálati ágak vezetőinek, hogy zárkóztassák fel a tréneket, a segélyhelyeket, az ellátó állomásokat és a felvételező helyeket.

Aznap üdvözlő táviratot küldtünk a Déli front Forradalmi Haditanácsának. A távirat így szólt: „Az 1. lovas hadsereg hadosztályparancsnokai, dandárparancsnokai és komiszárjai üdvözlik önöket, s önökön keresztül a Déli front hősi és dicső vöröshadseregét, amely diadalmasan halad Ukrajna felszabadítása felé, és kéri önöket, adják át baráti üdvözlésüket a világprole-

tariátus fáradhatatlan, nagy vezérének, Vlagyimir Iljics Leninnek, s az ő személyében a szocializmus minden harcosának. Az 1. lovas hadsereg elérte a Donyec-medencét, s a legrövidebb időn belül kitűzi a kommunizmus vörös lobogóit Novocserkarszkban, Rosztovban és Taganrogban, és büszkén elviszi azokat a Kubán és Kaukázus vidékére is.

Éljen a legyőzhetetlen Vörös Hadsereg!

Éljenek nagy vezéreink!

Éljen a világkommuna!”*

Kliment Jefremovics A Donyec-medence kapuinál címmel cikket írt az 1. lovas hadsereg Vörös Lovas című újságba.

„A legyőzhetetlen, dicsőséges Vörös Hadsereg — írta Vorosilov — ismét elérkezett a Donyec-medencéhez. Még néhány hét, és a vörösezredek belépnek a szén, a vas, a gépgyártás, a só, s más javak birodalmába, amelyekben Oroszországnak ez a leggazdagabb vidéke bővelkedik. A forradalmi nép megkapja a tulajdonát képező gazdaságot, amelyet ideiglenesen gonosz vérszopók bitoroltak.

Útött a leszámolás órája. A Vörös Hadsereg az ellenség vérével fogja öntözni a Donyec-medence lapályait.

Több mint fél évszázadon keresztül a munkásvér folyói hömpölyögtek ezeken a síkságokon, és megteremtették a gazdaságot azok számára, akik most oly vadállati módon ragaszkodnak ahhoz a jogukhoz, hogy kínozzák, és igában tartásuk a népet. De befejeződött a nép rabsága, és nem hull többé egyetlen drága vércsepp sem az urak érdekeiért.

A bolsevikok (kommunisták) által vezetett proletariátus és parasztság saját érdekéért, a szabad munkáért, a boldog életért és minden ember egyenlőségéért ontja a saját és az ellenség véréit. A forradalmi nép szívszorongva figyeli legjobb fiai elkeseredett harcát az évszázados ellenség ellen, amely nem akarja olcsón átadni a Donyec-medencét. Az ádáz ellenség tudja, hogy ha a Donyec-medence a nép kezében — nyárfakaróként fűródik az ellenforradalom gonosz koponyájába.

Ha lesz szenünk, feldübörögnek a vonatok, és sót, mezőgazdasági gépeket és iparcikkeket szállítunk a népnek, munkához látnak a gyárak és üzemek, a munkások újra befűtik a hideg lakásokat.

Szabadon lélegzik majd az elkínzott nép. Megsokszorozódik ereje az elnyomó gyárosok és földesurak elleni harcban, s így könnyebb lesz a végleges leszámolás Gyenyikin és Mamontov ellenforradalmi seregeivel.

Szorítsd meg jobban a puskát, vörösharcos, készülj fel jobban bátor vöröslovas, mert egyenes, megingathatatlan sorainkkal kisöpörjük a proletár Donyec-medencéből Gyenyikin bandáit.

Hadd lobogjon a munka vörös lobogója örök időkre a szén birodalma felett. A nép sohasem felejtí el hatalmas áldozatainkat és dicső hőstetteinket. Azt mondja majd: a mi fiaink méltóak voltak a felszabadulás utáni nagy napokra, ők vívták ki számunkra az életet."

A felderítés adataiból december 12-én megtudtuk, hogy Sztatovo vasútállomás tömve van értékes anyagokkal megrakott szerelvényekkel, amelyeket az ellenség Kupjanszk vasúti csomóponttól szállított ide. Sztatovóba vonták vissza a fehér-gárdisták erejének azt a részét is, amely először Kupjanszk felé vonult vissza. Elhatároztuk, hogy mindenekelőtt Sztatovóban verjük szét az ellenséget, és kézre kerítjük a vasúti szerelvényeket. A feladat végrehajtására Gorodovikov parancsnoksága alatt a 4. és 11. hadosztályból csapat mérő csoportot alakítottunk.

December 14-én, amikor a csoport a Sztatovo vasútállomás elfoglalására kiadott parancs végrehajtására Pokrovszkoje és Tyiminovo körzetében összpontosult, megkaptuk a Déli front Forradalmi Haditanácsának december 12-én kelt részletes direktíváját Gyenyikin „önkéntes” hadseregének szétverésére.

A front hadseregei a következő feladatokat kapták: a 12. hadsereg foglalja el Kijevet, a 13. hadsereg balszárny-egységei foglalják el Kupjanszkot, és az 1. lovas hadsereg csapataival együttműködve, támadjanak Szlavjanszkra; a 14. hadsereg támadjon Lozovaja, Csaplino, Bergyanszk általános irányba, azzal a főfeladattal, hogy akadályozza meg a Dnyeper balpartján működő ellenség visszavonulását a Donyec-medencébe.

„Bugyonnij elvtárs csapat mérő csoportja — hangzott a Déli front Forradalmi Haditanácsának a direktívája —, amely a lovas hadseregből, valamint a 9. és 12. lövész hadosztályokból áll, teljes mértékben használja fel a helyi lakosság minden előtalálható közlekedési eszközét a gyalogság gyors szállítására, lendületesen törjön előre a Donyec-medence körzetébe, foglalja

el Popasznaja, Gyebalcevo, Ilovajszkaja vasúti csomópontokat, és vágja el az „önkéntes” hadsereg visszavonulási útját a donyeci terület felé. Taganrog elfoglalására jelöljön ki egy megfelelő erejű lovas csoportot. Felhívom Bugyonnij elvtárs figyelmét, hogy csapást mérő csoportja gyorsaságától és erélyes tevékenységétől függ a tervezett hadművelet sikere.**

A direktívához mellékeltek a frontparancsnok levelét, amelyben azt írta, hogy a rossz összeköttetés miatt a lovas hadseregtől kevés jelentést kap, és kér, tegyek részletes jelentést az arcvonal helyzetéről.

Gyenyikin emlékirataiban így jellemzi ezt az időszakot: „A középső szakaszon, miután Poltavát és Harkovot feladtuk, az önkéntes hadsereg a Dnyeper, Konsztantyinográd, Zmijev, Kupjanszk vonalon harcolt. Tovább a Doni hadsereg frontja húzódtott, amelyet Pavlovszktól és Hoperszktől Bogucsarhoz és a Donon túlra vetettek vissza. Az önkéntes és a Doni hadsereg között Sztarobelszk irányában hatalmas ék képződött, s ebben tört előre Bugyonnij lovassága. A Dél-Oroszországi Haditanács hadműveleti elgondolása az volt, hogy a szárnyakat (Kijevet és Caricint) biztosítva, valamint a Dnyeperre és Donra támaszkodva az egész arcvonalon védelembe megyünk át, ugyanakkor az önkéntes hadsereg jobbszárnyával és a Doni hadsereg balszárnyával csapást mérünk a Voronyezs, Rosztov irányába előretörő vörösök csoportjára.”

A továbbiakban Gyenyikin a lovas hadsereg csapása nyomán keletkezett riadalomról beszél, és azt mondja, hogy „a katasztrófa elhárítására különleges intézkedések voltak szükségesegek. Ha az önkéntes hadsereg visszavonult volna Krímbe, ez a Doni és az egész kozák front elkerülhetetlen és haladéktalan bukását okozta volna”. Az intézkedések lényege az volt, hogy a szovjet lovasság elleni harcra létrehozták az Ulagaj összevont lovas csoportját, amely az „önkéntes”, doni és kubáni lovas hadtestekből állott.**

A Déli front direktívájának végrehajtása érdekében a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa parancsot adott ki, amelyben meghatározta a feladatokat: a 4. és 11. lovas hadosztályból álló, csapást mérő csoport a 9. lővész hadosztállyal együttműködve, a

• VHKÁL

** VHKÁL

már korábban adott parancsnak megfelelően, foglalja el Szvato-
tovo vasútállomást; a 6. lovas hadosztály egyik dandárja nyom-
muljon előre a 9. lövész hadosztály balszárnyának működési kör-
zetébe az összeköttetés biztosítása végett, a másik két dandár
pedig a hadsereg tartalékként Goncsarovka és Preobraszennoje
körzetében összpontosuljon. A 9. és 12. lövész hadosztálynak pa-
rancsot adtunk, hogy a 8., illetve 13. hadseregparancsnokságtól
kapott feladat végrehajtása után, lépjen a lovas hadsereg For-
radalmi Haditanácsának alárendeltségébe, és jelentsék összpont-
osítási körzetüket. A hadseregtörzs Valujkiban maradt.

Az időjárás ismét megváltozott. Az olvadást permetező eső
és köd váltotta fel, aztán fagyni kezdett. Száraz, hideg idő lett.
A lovak lekopott patkója valósággal csúszkált a jeges utakon.

December 15-én este Gorodovikov csoportja (a 4. és 11. lo-
vas hadosztály) döntő csapást mért az ellenségre Pokrovszkoje
körzetében. A csoport szétverte a fehérek 4. Marjupoli huszár-
ezredét, és Goncsarovka körzetében kijutott a Szvatozóhoz ve-
zető utakra.

December 16-án kora reggel közvetlen vonalon felhívtam
Jegorovot, a Déli front parancsnokát, és jelentettem, hogy a lo-
vas hadsereg csapást mérő csoportja előrevetett alegységeivel
december 15-én elfoglalta Goncsarovkát. A csoportnak decem-
ber 16-án hajnalban kell birtokba vennie Szvatovét. A 6. lovas
hadosztály egységei pedig a 9. lövész hadosztály csapataival
együtt, páncélvonatok támogatásával sikeresen törnek előre Kup-
janszk felé.

Jelenttem Jegorovnak, hogy Voronyezssel egy pillanatra
sem szakadt meg az összeköttetésünk, de Voronyezs és Szerpu-
hovo között néha üzemzavarok vannak.

Jegorov jóváhagyta a lovas hadsereg szvatovói támadását,
és megparancsolta, hogy a Déli front Forradalmi Haditanácsa
december 12-i direktívájának értelmében működjünk. Közölte
velem, hogy a 12. hadsereg egységei elfoglalták Kijevet, a 13.
hadsereg csapatai átvágták a Harkov—Kupjanszk vasútvonalat,
a 8. hadsereg pedig Silov, Alekszandropol, Belouckaja vonalig
jutott előre; a hadsereg balszárnya Bogajevót, Csehurszkojét és
a Bogucsar folyó melletti Talit érte el.

A 14. hadsereg helyzetéről Jegorov semmit sem mondott,
mivel nem voltak pontos adatai erre vonatkozólag.

Nem sokkal e beszélgetés után a lovas hadsereg törzse meg-

kapta Gorodovikov jelentését, amelyben közölte, hogy a 4. hadosztály megtörte a fehérek makacs ellenállását, akik minduntalan ellenlökésekkel kísérleteztek, elfoglalta Sztatovo vasútállomását, és gazdag zsákmányt ejtett, többek között a „Kalegyin atamán” páncélvonatot.

Néhány szóval meg kell emlékezni Sapovalov ütegének a harcokban tanúsított hősi magatartásáról. Amikor a fehérek páncélvonatai fergeteges tüzet nyitottak a 4. hadosztályra, egységeink leszálltak a lóról, és lefeküdtek. Időközben Sapovalov a tűzéreiből vágóban betört az állomásra, és közvetlen közlőről kezdte az ellenséges páncélvonatokat. A hadosztály tüstént kihasználta ezt, és lendületes rohammal elfoglalta Sztatovót. A fehérek egyik páncélvonata Melovatka vasútállomásra vonult vissza, s onnan kezdte lőni Sztatovót. Gorodovikov úgy szabadult meg ettől a páncélvonattól, hogy teljes gőzzel elindított egy mozdonyt Melovatka felé.

Sztatovo elfoglalása teljesen váratlanul érte a Kupjanszokban tartózkodó fehéreket. Kupjanszk és Sztatovo között december 16-án egész nap működött a híradás. A 4. hadosztály híradásai fehéreknek álcázva magukat, Kupjanszkból szerelvényeket hívtak Sztatovóba. Amikor a fehérek nagyszámra rádöbentek, hogy a vörösök elfoglalták Sztatovót, harc nélkül feladták Kupjanszkot is, és Sztjelmahovkába vonultak vissza, de december 17-én hajnalban az országúton hatalmas erőkkel indultak Sztatovó ellen.

Az ellenséges gyalogság szekereken utazott. A 4. hadosztály 19. ezredének a harcosai, akik Sztatovo közelében találkoztak a fehérekkel, először saját tréningnek gondolták őket. A Sztatovóhoz vezető utakon elkeseredett harc lángolt fel a 4. hadosztály és a túlerőben levő fehérkozások között.

Miközben a 4. hadosztály visszaverte a fehérgárdisták dühödt rohamait, a 6. és 11. lovas hadosztály részletfeladatokat hajtott végre, és emiatt késlekedtek a Sztatovóba indulással. Sztatovo vasútállomás majdnem az ellenség kezére került. Csak a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának erélyes beavatkozása révén sikerült elhárítani a fenyegető veszélyt. Déli irányba visszavetettük az ellenséget, és a kezünkön maradt Sztatovo vasútállomás.

A fehérgárdisták szvatovói csoportosításának szétverése után az 1. lovas hadsereg folytatta a támadást. Annak ellenére, hogy a csapatok rendkívül kifáradtak, a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa a támadás ütemének fokozását követelte, hogy az ellenség ne kapaszkodhasson meg a közbeeső terepszakaszokon, különösen olyan széles víziakadálynál, mint amilyen az Északi Donyec.

Az Északi Donyecen való sikeres átkelésnek kellett megnyitnia a Donyec-medence szívébe vezető utakat.

Bár december volt, az Északi Donyec jegén nem lehetett átkelni. A száraz hideg után következő havazás enyhítette a fagyot, és így nem képződött a folyón olyan vastag jégpáncél, hogy az elbírt volna a lovak és a tüzérség súlyát.

Az Északi Donyecen a lovas hadsereg támadási sávjában nem voltak jó gázlók, ezért a meglevő hidak elfoglalására és a szükséganyagokból készített átkelési eszközökre kellett alapoznunk az átkelést.

A fehérgárdista parancsnokság szerette volna meghússítani a lovas hadsereg átkelését. Ezért friss erőket dobott a folyó északi partjára, a Kremennaja—Szvatovo vasútvonal körzetébe, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy morzsolják fel a lovas hadsereg egységeit, még mielőtt kifutnának az Északi Donyechez. A fehérek ezenkívül Jama, Liszicsanszk körzetében is nagy erőket vontak össze, hogy ellenlökést hajtsanak végre a lovas hadsereg előrevetett osztagai ellen, ha azoknak mégis sikerülne átkelniük a déli partra.

December 17-én reggel a lovas hadsereg törzsénél összeült a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa, hogy a legapróbb részletekig megtárgyalja a soron következő hadműveleteket — az Északi Donyecen való átkelést. Úgy határoztunk, hogy a Nyeszetyevics—Loszkutovka szakaszon kelünk át. A 4. és 6. hadosztályból álló első lépcsőnek Kamenka, Volcsejarovka, Loszkutovka körzetében kellett hídfőt foglalnia a folyó déli partján, és ezzel biztosítani a csoport többi egységeinek átkelését.

Aznap 13 órakor kiadtuk a parancsot az átkelésre.

Miközben erre a nehéz feladatra készültünk, az a munka is ránk várt, hogy javítsuk a vasúti síneket, összpontosítsuk a

lovas hadsereg páncélos erőit, előrevonjuk a hadtápot, és kiegészítjük a lőszerkészletet.

Arra alapoztuk a hadművelet sikerét, hogy csapataink gyorsan törnek előre, és meglepetésszerűen birtokba veszik a hadsereg támadási sávjában levő átkelőhelyeket. Tudtuk, Gyenyi-kinnek nem volt alaptalan az a számítása, hogy meg tudja tartani az Északi Donyec vonalát, sőt az átkelési kísérlet közben esetleg szétveri a lovas hadsereget. Minél mélyebben törtünk előre az ellenség által megszállt területen, annál jobban elszakadtunk a szomszédos hadseregektől. Mindkét szárnyunk nyitott volt. Csapatokat kellett kijelölnünk a szárnyak biztosítására. Ebben a hadműveletben a 6. lovas hadosztály a hadsereg balszárnyát fedezte, a tartalékként kijelölt 11. lovas hadosztály pedig valójában a 9. és 12. lövész hadosztály jobbszárnyának biztosítására szolgált. Emiatt le kellett szűkítenünk a hadsereg arcvonalát, ami viszont megnehezítette a manőverezést. A lovas hadsereg arcvonala és a jelentős természeti akadályt képező Északi Donyec kedvező feltételeket teremtett a túlerőben levő ellenségnek.

Mégsem ijedtünk meg. A lovas hadsereg folytatta a támadást.

A Szvatovo—Kremannaja vasútvonal mentén előnyomuló 4. lovas hadosztály Melovatka és Kabanye vasútállomás körzetében megrohamozta a fehérek lovas csoportját.

Az ellenség felhasználta számbeli fölényét, és ellentámadásra indult. Elkeseredett harc kezdődött. A fehérek keskeny frontszakaszon támadtak. Át akarták törni a 4. hadosztály arcvonalát, hogy aztán a hátába kerüljenek, bekerítsék és megsemmisítsék.

A 4. hadosztály nagy harcértéke ellenére nehéz lett volna megjósolni a harc kimenetelét, ha időközben — amikor Gorodovikov már minden tartalékát harcba dobta — meg nem érkeznek páncélvonataink. A hadosztály a páncélvonatok hatásos támogatásával szétzúzta a fehérek ellenállását. Az ellenség ott hagyta a tüzérségét, géppuskáit, járműveit, és hanyatt-homlok menekült Kabanyéba, majd tovább Kremennaja vasútállomáson át az Északi Donyecen túlra. A lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa a Melovatka vasútállomásra betört egyik páncélvonaton tartózkodott, és közvetlenül onnan vezette a harcot. A 4. hadosztály előrevetett egységei estig üldözték a szétvert ellenséget.

A fehér kozákok fejvesztett meneküléséről tanúskodik Naumenko tábornoknak az a fennmaradt jelentőse, amelyet Ulagaj tábornokhoz, a lovas csoport parancsnokához intézett.

„A futás — jelentette Naumenko — leírhatatlan volt. A doni kozákok oszlopa menekült, és egy lávaként hömpölygő lovas ezred üldözte őket. Hiába igyekeztem a törzs beosztottjaival megállítani a menekülőket, csak egy maroknyi doni kozákot és a kíséretemet tudtuk megállítani védelemre kedvező terepszakaszokon, mindenki már dél felé igyekezett. Elhagyták a járműveket, géppuskákat és a tüzérséget. Csakhamar kiderült, hogy a 12., 8. és 20. doni ütegek faképnél hagyták az ágyúikat. A csapatok parancsnokait és a tiszteket szinte egyáltalán nem láttam. Olyan hangok is hallatszottak, hogy azért nincsenek parancsnokok, mert előrelovagoltak.”*

Melovatka és Kabanye vasútállomás körzetében az ellenség lovas csoportja ellen vívott harcokban aktívan részt vettek a 9. lövész hadosztály élegségei is, amelyek második lépcsőként követték a 4. lovas hadosztályt.

A Kabanye felé menekülő ellenség üldözésében kitűnt a 4. hadosztály 2. dandárja. G. M. Mironyenko, a dandár tehetséges parancsnoka teljes mértékben kihasználta a géppuskáit és ágyúit, amelyek állandó tüzellel támogatták a támadó egységeket, lépcsőzetesen változtatva tüzelőállásaikat.

A fehérek Kabanye és Kremennaja körzetben még fel sem ocsúdtak az elszenvedett súlyos vereség hatása alól, máris a 6. hadosztály egységeinek csapása alá kerültek. A hadosztály Sztarobelszk városa és az Ajdar folyó irányában nem talált ellenállásra, ezért Liszicsanszk felé fordult, és december 21-én estére lendületes rohammal elfoglalta Rubezsnaja és Nyeszvetyevics vasútállomást. A fehérgárdisták különösen Rubezsnaja állomáson szenvedtek nagy veszteségeket, ahová a 6. lovas hadosztály 2. dandárja tört be. Rubezsnaja körzetében a fehérek körülbelül ötszáz halottat hagytak, közöttük Csesznokov altábornagy hadosztályparancsnokot és három ezredparancsnokot.

A 6. hadosztály 1. dandárja váratlan rajtaütéssel elfoglalta Nyeszvetyevics vasútállomást, és birtokba vette a vasúti hidat. A fehérgárdistáknak sikerült felgyújtaniuk a hidat, de a dandár harcosai eloltották a tüzet, és kijavították a híd sérüléseit.

* Vrangel tábornok emlékiratai. A fehér-ügy 5. száma. Berlin, 1923.

Ily módon december 19—20—21-én az 1. lovas hadsereg szétverte az Északi Donyec balpartján tartózkodó ellenséget, és elfoglalta a támadási sávjába eső átkelőhelyeket.

December 23-ára virradó éjszaka a lövész egységek és a hadtáp alegységek felzárkózása után a lovas hadsereg átkelt a Donyecen, szilárdan megvetette lábát a jobbparton, és elfoglalta Liszicsanszk városát.

3.

A Valujkitól az Északi Donyecig folytatott harcok idején a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának nem volt közvetlen összeköttetése a Déli front Forradalmi Haditanácsával, minthogy a híradósoknak nem sikerült kijavítaniuk a megrongált vezetéseket. A Déli front parancsnokságának direktíváit Valujkin keresztül kaptuk, ahol állandó távbeszélő központunk volt, az közvetlen vonalon érintkezett a fronttal.

December 22-én jelentették Valujkiból, hogy a Déli front Forradalmi Haditanácsa megparancsolta, a közvetlen vonalon tegyünk jelentést a Déli front törzsének a lovas hadsereg helyzetéről és tevékenységéről.

Kliment Jefremoviccsal páncélvonaton azonnal Valujkiba siettünk. December 23-án déltájban a következő beszélgetést folytattuk a front törzsével:

„Az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa: Az ellenség Jurjevka, Udobnoje, Melovatka körzetében nagy lovas erőket és négy gyalogos ezredet vont össze. A lovas egységek Mamontov, Ulagaj és Skuro hadtestébe tartoznak. Ezeket egy összevont ulánus hadosztállyal (parancsnoka: Csesznokov tábornok) és gyalogos ezredekkel erősítették meg.

Nagy létszáma ellenére, a lovas hadsereg dicsőséges egységei izzé-porrá zúzták az ellenséget. Zsákmányoltunk: tizenhét ágyút — közülük kettő hegyitarack, a többi háromhüvelykes táborigyű —, nyolcvan géppuskát, hadianyaggal megrakott szállító járműveket és ezer felnyergelt lovat. Háromszáz lovas foglyul ejtettünk, körülbelül ezer embert lekaszaboltunk. Előrevetett alegységeink a Donyec jobbpartján működnek. Egyéb-ként sok tisztet is lekaszaboltunk, közöttük több ezredest,

továbbá Csesznokov tábornokot, az összevont ulánus hadosztály parancsnokát. Rengeteg hadműveleti okmányt kerítettünk kézre, amelyeket azonnal önökhöz továbbítunk. A december 19. és 21-e között vívott harcok részleteit a hadijelentésben fogjuk közölni. A 183* számú parancsot maradéktalanul végrehajtottuk. A híradásra vonatkozólag a következőket kell jelentenem: a Szvatovo és Nyeszvetyevics vasútállomás között cirkáló páncélvonatok működése következtében nemcsak a vezetékek szakadtak el, hanem az oszlopok is megrongálódtak. Az összeköttetés mielőbbi helyreállítására intézkedtünk. Kérem, fordítsanak nagy gondot a lovas hadsereg hadtápjával való híradásra, amely minduntalan megszakad, és ez megnehezíti számunkra, hogy összeköttetést tartsunk önökkel.

Ezenkívül nemegyszer fordultunk már önökhöz azzal a kéréssel, hogy a lovas hadsereget lássák el kórházszerelvénnyel és egészségügyi személyzettel. Ebben az ügyben azonban mind ez ideig még semmi sem történt, és a harcosok sebesülés esetén minden egészségügyi felügyelet nélkül maradnak.

Ez a helyzet tűrhetetlen, ezért a Forradalmi Haditanács ismételten kéri, hogy azonnal intézkedjenek kérésünk teljesítése érdekében. Tudomásukra hozzuk, hogy a 13. és 8. hadsereg magasabb egységei egyáltalán nem részesítik egészségügyi ellátásban sebesültjeiket és betegeiket, s ezzel még inkább túlterhelik a lovas hadsereg amúgy is túlságosan igénybevett, gyér egészségügyi személyzetét.

Kérjük, sürgősen szüntessék meg ezt a lehetetlen állapotot.

A Déli front Forradalmi Haditanácsa:

1. A december 15—21 közötti harcokat részben ismerjük. Kiegészítő jelentéseiket továbbítjuk a központnak. A front Forradalmi Haditanácsa továbbra is bízik a dicsőséges lovas hadsereg harci erejében.

2. Minthogy az ellenség erősen megrongálja a híradóvonalakat, minden eszközzel helyre kell azokat állítani. Amíg véglegesen meg nem teremtik a közvetlen távbeszélő kapcsolatot a hadsereg hadtáptörzse és az állások között, addig ezt a hézagot futármozdonyokkal és tovább az előrevetett alegységekig tábori telefonnal és futárpostával hidalják át.

* Ebben a parancsban kapta a lovas hadsereg azt a feladatot, hogy az Északi Donyec jobbpartján foglaljon hídfőállást.

3. A Déli front ellátószolgálat főnökének jelentése szerint Valujkiba kórházat telepítettünk az önök számára, a sebesültek hátraszállítására pedig kórházvonatokat és mozgó egészségügyi állomásokat küldtünk. Valószínűleg közlekedési zavarok miatt nem érkeztek még meg. Azonnal tisztázni fogjuk, mi történt.

4. A szomszédos hadseregeket figyelmeztetjük hanyag magatartásuk miatt, és felhívjuk a figyelmüket, hogy az önök egészségügyi intézetei túl vannak terhelve.

5. A hadtáphíradás helyreállítása érdekében mindent elkövet a front híradóparancsnoka. A napokban a Déli front törzse áttelepül Kurszkba, s megszűnnek ezek a hibák.

6. A kialakult helyzet azt kívánja, hogy a lovas hadsereg törzse települjön előre. A frontparancsnok fontosnak tartja ezt. A beszélgetés után jelentést teszünk neki erről.

7. Hova akarnak áttelepülni, és Valujkitól az új álláspontig milyen állapotban vannak a távbeszélő vezetékek?

8. Vázolják fel nagy vonalakban a lovas hadsereg csapatainak jelenlegi peremvonalát, és jelentsék, hogy átkeltek-e páncélvonataink a Donyec jobb partjára, és hány páncélvonatonk van.

9. Adtak-e ki parancsot a hadseregnek a további feladatokra vonatkozólag, és azt mikor kapja meg a Déli front törzse?

10. Háromszáz vagy háromezer lovast ejtettek-e foglyul, és mit tettek a négy ezrednyi gyalogsággal?

11. Hogyan lehet jellemezni az előbb említett harcok után az ellenségnek a harcokban részt vett egységeit, és hova vonultak vissza ezeknek a csapatoknak a maradványai?

12. Befagyott-e vagy sem az Északi Donyec, és kerítették-e kézre vasúti gördülőanyagot ezen a szakaszon?

13. Véleményük szerint milyen élő erőkkkel és technikai eszközökkel fogja az ellenség megkísérelni Kamisevaha és Popasznaja körzetének védelmét?

Az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa:

1. A lovas hadsereg nagyszerű katonáinak harci szelleme minden dicséretet megérdemel. A forradalom iránti hűségük és az eseményekről alkotott véleményük biztosítja a teljes és közeli győzelmet.

2. Kabanye vasútállomással helyreállítottuk az összeköttetést. Az önök által elrendelt intézkedéseket megtettük. Jelentjük azonban, hogy a lovas hadseregnek nincs egyetlen híradósa

sem, kevés a távirászung, ellenőrünk, mechanikusunk és technikusunk, s egyáltalán nem tudjuk kivel ellenőriztetni híradásunkat a Déli front törzsével és saját csapatainkkal. Feltétlenül küldjenek műszaki szakembereket a lovas hadsereg törzséhez.

3. Régóta ígérik már, hogy sebesültszállító szerelvényeket és egyebeket küldenek. Jelenleg semmink sincs. Önöknek kell sürgetniük, hogy mihamarabb megkapjuk, amit részünkre küldtek.

4. A lovas hadsereg törzsének 006. számú parancsunkban elrendeltük, hogy december 24—26-a között települjön át Perejezdna vasútállomás közelében fekvő Viszseje faluba.

5. A lovas hadsereg csapatai december 23-án Reznikovot (Liman állomástól húsz versztre délkeletre), a Jamà patak és a Felső Belenykaja folyó északi partját, Mirnaja Dolinát és az Északi Donyec mentén fekvő Nyizsnyejét érték el. A páncélvontatok ma érkeznek Liszicsanszkba, jelenleg Perejezdna és Loszkutovka vasútállomások között járkálnak.

6. A hadsereg egy napig tartózkodik a megjelölt vonalon, hogy egységeit rendbeszedje, felzárkóztassa a hadtápot, és megpatkoltassa a lovakat. A további tevékenységre december 25-én adjuk ki a parancsot, amit a Déli front törzse december 26-án kap meg.

7. Háromszáz lovast ejtettünk foglyul. A december 19-i harcokban részt vett ellenséges gyalogságot december 20-án éjszaka Liszicsanszkba vonták vissza. December 20-án és 21-én gyalogság nem vett részt a harcokban.

8. A december 20-i harcokban két részre szakítottuk az ellenség lovas egységeit, az első — Momontov hadteste, amelyet megtépáztunk, és amely sok technikai eszközt veszített, de mégis megőrizte katonai egységhez való hasonlatosságát — Liman és Szlavjanszk irányába vonult vissza; a másik csoportot, amelyhez Ulagaj és Skuro hadtestei, továbbá az összevont ulanus hadosztály tartoztak, teljesen szétvertük. Ezek az egységek kis csoportokra szóródtak szét, és elbújtak a házakban, erdőkben, vagy belefulladtak a Donyecbe. Az ellenség ebből a csoportból legjobb esetben is legfeljebb egy hadosztályra való erőt tud összeszedni.

9. A Donyecet vékony jégréteg fedi, és csak néhány helyen lehet rajta átkelni gyalogszerrel.

Kupjanszk és Nyeszvetyevics vasútállomások között negy-

ven sértetlen mozdonyt és ötszáz vagonat zsákmányoltunk, közülük kétszáznegyven különféle árukkal van megrakva. Rubezsnaja állomáson körülbelül százezer pud szén van. Erre külön felhívjuk a figyelmüket.

10. Négy teljesen sértetlen és jelenleg is harcoló páncélvonatunk van.

Mivel az ellenség védi a Popasznaja és Gyebalcevo vasúti csomópontokat, azt tervezzük, hogy ezeket a helyeket két csapással foglaljuk el.

11. Ismételten kérjük, hogy a legrövidebb időn belül lásanak el bennünket az igényelt lőszer mennyiséggel.

12. Az ígért takarmány a mai napig nem érkezett meg. Nem tudjuk, mi van vele, pedig már olyan körzetekbe érkeztünk, ahol helyi beszerzésre nem számíthatunk. Nagyon kérjük, feltétlenül legyenek erre tekintettel.

13. Nem rendelkezünk térképpel a további hadműveletekhez. Az ígért, és a Déli front törzse szerint már elküldött térképek még nem érkeztek meg. Kérjük, a legrövidebb időn belül juttassák el hozzánk őket.

A Déli front Forradalmi Haditanácsa:

1. A térképeket a közeli napokban a legrövidebb úton eljuttatjuk önökhöz. Ezenkívül megparancsoltuk a 13. hadseregparancsnokságnak is, hogy ossza meg önökkel a térképkészletét.

2. Nyolcvan vagon zab és ötven vagon széna útban van, a többi igényelt takarmányt most rakják be, azonnal útnak indítjuk.

3. Minden a közlekedésen múlik, főként a fűtőanyagban. Éppen ezért több szemet kérünk, hogy biztosítani tudjuk a vasúti közlekedést Kasztornajától Harkovig és önökhöz.

4. A Forradalmi Haditanács kéri, ha lehet, bocsássanak a rendelkezésére két szerelvény szemet az önök kísérelőivel.

5. Keményen kézben tartják-e a 9. és 12. hadosztályt? Segítenek-e ezek a hadosztályok önöknek, és szükséges-e, hogy továbbra is az önök alárendeltségében maradjanak?

6. December 5-én útnak indítottunk kétféle millió töltenyt. Megnézzük, tudunk-e még egy milliót küldeni. Ne felejtsek el, hogy a 9. és 12. hadosztálynak a direktíva szerint a saját hadseregeiktől kell lőszer kapniuk. E hadseregeket megsürgetjük. Egyszerre nem tudunk nagy mennyiséget küldeni, ezt Önök is tudják.

7. A front Forradalmi Haditanácsa még egyszer üdvözli a lovas hadsereg minden hősét és parancsnokát, s elvárja, hogy a dicsőséges hadsereg az újévre Ilovajszkaja és Kolpakovo elfoglalásával örvendezteti meg Szovjet-Oroszországot, és a közvetlen támadás veszélyével fenyegeti a fehérek bandájának fő fészkeit, Rosztovot és Novocserkasszkot.

Bugyonnij:

1. A takarmány, gondolom majd 1920-ban megérkezik. Addig ilyen takarmányellátás mellett, veszteségek és fárasztó harcok miatt a lovas hadsereg gyalogos hadsereggé változik.

2. Csak az imént kaptam jelentést a meleg ruházatról. Kiderült, hogy mind ez ideig csak táviratokat kaptunk, de ruhát egész Rjazsszkig sehol sem láttak. Szerpuhov megbízottai elindultak, hogy minden ellátási kérdést megbeszéljenek. Jelenleg egyetlen font cukrunk sincs. December 1-én ezernyolcszáz pudot kértünk. Semmiféle választ nem kaptunk.

Vorosilov:

1. Szenünk van, amint már mondtam, körülbelül száz-ezer pud, de be kell rakni. Erre a célra lehetőleg minél több ügyes műszaki munkást kell a rendelkezésünkre bocsátaniuk. Minden erőnket megfeszítjük, hogy először Kurszkba küldhesünk két szerelvény szentet.

2. A 9. és 12. lövész hadosztály lelkiismeretesen és számmunkra hasznosan teljesíti feladatainkat. A harcokban a 9. hadosztály vezetésünk alatt igazolta a hozzáfűzött reményeket. Többek között sok géppuskát és két ágyút zsákmányolt és sok foglyot ejtett. Agatovics elvtárs, a hadosztály 1. dandárjának dicsőséges parancsnoka dandárjával sem maradt le lovas egységeinktől. Véleményem szerint mindkét hadosztályt feltétlenül nálunk kell hagyni.

3. A lőszerért köszönetet mondunk. De kérjük, mielőbb juttassák el hozzánk.”*

A közvetlen vonalon folytatott beszélgetést nem kell különösképpen kommentálnom. Csak az 1. lovas hadsereghez beosztott 9. és 12. lövész hadosztály felhasználásáról kell néhány szót szólnom. E hadosztályok csapatait szekerekre ültettük,

* VHKÁL (távbeszélő jegyzet)

ezáltal mozgékonyakká váltak, és sikeresen együttműködtek a lovassággal. Lekötötték az ellenséget a megfelelő irányokban, és lehetővé tették, hogy a lovasság váratlan csapásokat mérjen az ellenség oldalába és hátába. Ezek a lövész hadosztályok a lovasság manőverezésének tengelyéül szolgáltak, és mintegy a mai gépesített egységek mintaképeül szolgáltak.

A lovas hadsereghez beosztott lövész hadosztályok nemcsak mozgékonyaságukkal tűntek ki, hanem bajtársiasságukkal, fegyelmezettségükkel és a győzelembe vetett hitükkel is. Makacsul harcoltak az ellenség lovasságával, mert számtalanszor tapasztalták, hogy saját lovasságuk megbízhatóan védelmezi és támogatja őket. Tudták, hogy a lovas hadsereg egységei mindig előttük, vagy a szárnyaikon harcolnak, és a kellő pillanatban segítségükre sietnek.

A lovas egységek sikerei feltüzelték a gyalogosok harci kedvét, habár majdnem mezítláb harcoltak (igen sok katonának nem volt lábbelije, és ronggyal csavarta be a lábát — és mindez télvíz idején történt), mégis zokszó nélkül mentek előre, nem akartak szégyenben maradni lovas barátaik előtt.

Szoloduhin és Reva, a 9., illetve a 12. lövész hadosztály parancsnoka bátor és tapasztalt parancsnok volt. Rajtuk kívül jelentős szerepet játszottak a lövész csapatok és alegységek sikeres harcaiban az ezredparancsnokok, a zászlóaljparancsnokok és a komiszárok is. Télen dühöngő hóiharban, ősszel és tavasszal feneketlen sárban és szakadó esőben példamutatóan törtek előre, elsőként rontottak rá az ellenségre, és hősiességükkel magával ragadta a mezítlábas, rosszul öltözött, éhes katonákat is. A forradalom ezen önfeláldozó harcosai között volt Nyikita Szergejevics Hruscsov is, a 9. hadosztály 74. lövész ezrede 2. zászlóaljának komiszárja. A Déli front Forradalmi Haditanácsa nemcsak azért érdeklődött a 9. és 12. hadosztály felől, mert kíváncsi volt, milyen feladatokat hajtanak végre (ezt részletesen meg lehetett volna állapítani a hadijelentésekből és a harcparancsok másolataiból, amelyeket a front törzsének küldtünk), hanem azért is — és főként azért —, mert a 8. és 13. hadsereg parancsnokai állandóan követelték a front-parancsnokságtól, hogy adják vissza nekik ezeket a hadosztályokat. Különösen Szokolnyikov, a 8. hadsereg parancsnoka erőszakoskodott. Arra hivatkozott, hogy a Lihaja vasútállomás elleni hadműveletben nem tudja nélkülözni a 12. hadosztályt. Azt gondolta, hogy a

8. hadsereg támadása Lihaja vasútállomás ellen fontosabb, mint a lovas hadsereg csapása a Donyec-medencén keresztül Rosztovra, és azt bizonygatta, hogy az ellenségre mért frontális csapás nem a fehérgárdista hadseregek kettévágásához, hanem a lovas hadsereg és a hozzá beosztott lővész hadosztályok pusztulásához vezet.

Miután a Déli front Forradalmi Haditanácsa közvetlen vonalon beszélt az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsával, Jegorov, a Déli front parancsnoka, a következőket közölte Szokolnyikovval, a 8. hadsereg parancsnokával:

„Bugyonnij elvtárs csoportjának támadása egyáltalán nem frontális jellegű. Ha a szomszédos hadseregek lekötik az ellenség velük szemben álló erőit, Bugyonnij elvtárs manővere a Doni és a fő erővel jelenleg a Popasznaja, Taganrog vonaltól nyugatra működő, „önkéntes” hadsereg csapatainak kettévágásához vezethet. Emiatt nem egyezhetem bele, hogy Bugyonnij elvtárs csoportjának arcvonaláról leváltsuk a 12. hadosztályt. Ez a hadosztály részt vesz a fent említett csoport hadműveletében, s jelenleg az Északi Donyec déli partján nyomul előre.”

4.

Az ellenség kísérletei a lovas hadsereg előretörésének feltartóztatására, a „rendkívüli intézkedések” ellenére is, kudarcot vallottak. A lovas hadsereg szétverte és visszavetette az ellenség minden ellene bevetett lovas és gyalogos egységét, és lendületes előnyomulásával elősegítette minden Déli fronthoz tartozó szovjet csapat támadását.

A lakosság, főként a munkások és a szegényparasztok lelkesen üdvözölték harcosainkat. Az emberek meghívták a házukba katonáinkat. Meleg szobával és étellel fogadták felszabadítóikat, s ruhát és cipőt adtak nekik. Tömegesen jöttek a hadseregbe az önkéntesek.

A lakosság anyagi és erkölcsi támogatása megerősítette a lovas hadsereg támadó szellemét. Minden harcost és parancsnokot az a vágy fűtött, hogy minél előbb felszabadítsák a Donyec-medencét, és hogy szülőföldjük: a Don, a Sztavropol és a

Kubán falvainak és tanyáinak felszabadítására indulhassanak. Gyenyikin hadserege a visszavonulás közben egyre jobban felbomlott. A fehérgárdista tisztek már hiába parancsolgattak a közkatonáknak. Egyre gyakrabban fordult elő, hogy félelem szállta meg a tiszteket, elfutottak, és magukra hagyták egységeiket és csapataikat. A Gyenyikin seregébe erőszakkal besorozott katonák, mihelyt lehetett, vagy megadták magukat, és kérték, vegyük fel őket a Vörös Hadseregbe, vagy pedig elrejtöztek a bányákban, erdőkben, szakadékokban, falvakban és a tanyákon. De voltak Gyenyikinnek megbízható csapatai is, amelyek segítségével mindenáron meg akarta tartani a Donyec-medencét, hogy megakadályozza az „önkéntes” és a Doni hadsereg kettészakítását, ami végső soron a dél-oroszországi ellenforradalmár erők teljes összeomlásához vezetett volna. Emellett a fehérek parancsnoksága azzal is tisztában volt, hogy a donyeci szén elvesztése felbillentené Észak-Kaukázus és Dél-Oroszország más ipari körzeteinek gazdasági egyensúlyát, s többek között teljesen megbénítaná az amúgy is gyér vasúti közlekedést.

Gyenyikin nagy erőket vont össze a Donyec-medence védelmére: három lovas hadtestet, két újonnan felállított gyalogos hadosztályt és öt páncélvonatot. A csoport fő erőit Bahmut körzetében összpontosította, azzal a céllal, hogy ellencsapást mérjen az 1. lovas hadseregbe, és visszaszorítsa azt az Északi Donyec mögé. A terve sikeres végrehajtása után, a fehérgárdista parancsnokság a Donyec-medencében Bahmut—Popasznaja, Gorlovka—Gyebalcevo és Ilovajszkaja—Alekszejevo—Leonovo vonalakon akart védekezni.

December 23-ára a 8. és a 13. hadsereg, valamint a Déli front csapást mérő csoportja (lovas hadsereg) arcvonalán a következő helyzet alakult ki: az ellenség erős utóvédek és páncélvonatok biztosítása mellett déli és délnyugati irányba vonult vissza. A lovas hadsereg egységei átkeltek az Északi Donyecen, és kijutottak Dranovka, Liszicsanszk, Mirnaja Dolina és az Északi Donyec menti Nyizsnyeje vonalára.

A 8. hadsereg jobbszárny-egységei Csabanovka, Szpevakovka, Gyenezsnyikovo vonalát érték el. A hadsereg lovas egységei Rajgorodok irányába nyomultak előre.

A 13. hadsereg egységei Protalovka (huszonöt kilométerre északkeletre Izjuntól), Andrejevka és Surovo vonalát vették birtokba.

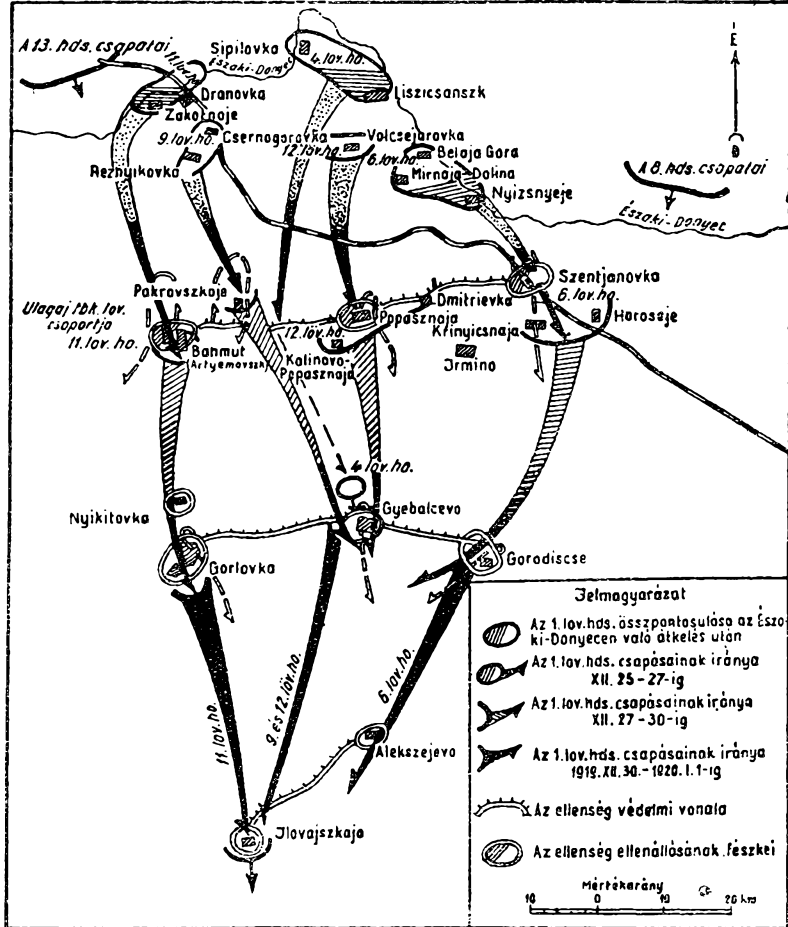
A kialakult helyzet alapján a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa elhatározta, hogy a 9. és 12. lövész hadosztállyal arcból leköti az ellenséget, a 11. és 6. lovas hadosztállyal pedig oldalazó csapást mér a Bahmut (Artyemovszk) és Popasznaja körzetében tartózkodó ellenségre, s elfoglalják a fent jelzett helységeket. A siker továbbfejlesztésére és az ellenség esetleges ellencsapásainak elhárítására, a csoport tartalékául a 4. lovas hadosztályt jelöltük ki. (11. számú vázlat.)

A páncélvonatoknak Popasznaja vasútállomásra kellett kijutniuk, hogy a popasznaja—bahmuti, a popasznaja—vorlovkai, és a popasznaja—gye balcevoi vasútvonalakon működjenek.

December 25-én a lovas hadsereg egységei támadásra indultak Bahmut és Popasznaja ellen. Miután a fehérgárdisták befejezték csapataik átcsoportosítását, még ugyanezen a napon Nyikiforovka és Fjodorovka körzetéből ellentámadást indítottak Ragyionovka és Jama általános irányban. Ennek következtében Bahmuttól északra a 11. lovas és a 9. lövész hadosztály, valamint Ulagaj tábornok lovas csoportja és a fehérek 2. gyalogos hadosztálya között találkozó harc keletkezett, amely késő estig tartott. A fehérgárdisták fő erői a 9. lövész hadosztály ellen támadtak, gyalogságunk azonban sikeresen visszaverte minden rohamukat.

A találkozó harc kimenetelét a 4. lovas hadosztály bátor manővere döntötte el. Gorodovikov december 26-án reggel Mihajlovka és Orehovka körzetébe vonta előre hadosztályát, s ezzel a 11. lovas és 9. lövész hadosztály ellen támadó ellenség bahmuti csoportosításának jobbszárnyát és hátát fenyegette. A 4. hadosztály mélyen beékelődött a fehérek állásaiba, kettészakította arcvonalukat, s a bekerítéssel fenyegette őket.

Ezért az ellenség december 26-án déli irányba vonult vissza. A visszavonuló fehérek 2. gyalogos hadosztályának egységei Brjancevka körzetében a 4. hadosztály 2. lovas dandárjának oldalazó csapása alá kerültek. Csaknem teljesen megsemmisítettük a fehérek hadosztályának másfélezer szuronyt számláló Fekete-tengeri ezredét. Gyenyikin 2. gyalogos hadosztályának maradványa hanyatt-homlok menekült Nyikitovka felé. Ugyancsak ide vonultak vissza a 11. lovas hadosztály csapásai elől Skuro tábornok hadtestének Kubáni és Tyereki kozák hadosztályai is. A 11. lovas hadosztály, az ellenség üldözése közben, december 27-én 10 órakor elfoglalta Bahmutot, és kiverte a

11. számú vázlat. Az 1. lovas hadsereg harctevékenysége a Déli front donyec-medencei hadműveletében.

városból Markov ott tartózkodó tisztii gyalogos hadosztályát is a visszavonuló fehérekkel együtt.

A 9. lővész hadosztály egységei időközben elérték Pokrovszkij körzetét.

A 12. lővész hadosztály december 25-én és 26-án elkeseredett harcokat vívott, és a páncélvonatok támogatásával ellenállhatatlanul tört előre Popasznaja irányába. A hadosztály a 2. Kubáni hadtest üldözése közben december 26-án este kijutott Popasznaja, Popasznaja—Kalinovo, Popasznaja és Dmitrijevka körzetébe. Időközben a 6. lovas hadosztály visszavetette a fehérek 4. Doni lovas hadtestét, és elérte Krinyicsnaja, Horoseje vonalát.

December 27-ére az 1. lovas hadsereg megnyerte a Donyec-medence északi részén vívott csatát, és birtokába vette Bahmut—Popasznaja vonalát, a fehérek ellenállásának első terepszakaszát a Donyec-medencében.

Miután Gyenyikin csapatai vereséget szenvedtek a Bahmut—Popasznaja vonalon, a Gorlovka, Gyebalcevo terepszakaszon próbálkoztak újabb ellenállást szervezni. A fehérek átcsoportosították erőiket, és ellencsapásra készülődtek a lovas hadsereg balszárnya ellen. Hadseregünk csapatai közben elérték Luganszkoje, Jekatyerinovka, Sztyepanovka, Lozovka vonalát.

Az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa úgy döntött, hogy Gorlovka és Gyebalcevo vasútállomásokra egy időben mér csapást. Az elhatározásnak megfelelően az alábbi feladatokat adtuk a csapatoknak: a 11. lovas hadosztály a páncélvonatokkal együtt december 29-én foglalja el Gorlovkát, majd támadjon Ilovajszkájára; a 9. és 12. lővész hadosztály erélyes és gyors támadással foglalja el Gyebalcevét, a továbbiakban pedig Ilovajszkaja irányába törjenek előre; a 6. lovas hadosztály gyorsítsa a támadást déli irányba, és karolja át keletről a Gyebalcevo térségében tartózkodó fehéreket; a 4. lovas hadosztály, mint a hadsereg tartaléka, nyomuljon előre Novo Pavlovka (Voznyeszszkoje) körzetébe.

A 6. hadosztály átkaroló mozdulata keletről és a lővész egységek erélyes frontális támadása gyorsan eldöntötte Gyebalcevo sorsát. December 29-én kivertük a fehéreket Gyebalcevből.

A Gyebalcevo irányában vívott sikeres harcok csakhamar éreztették hatásukat a Gorlovka vasútállomás elleni támadásnál

is. A 11. lovas hadosztály a 9. lövész hadosztály egységeivel együttműködésben szétzúzta a fehérgárdisták ellenállását, majd december 30-án elfoglalta Gorlovkát és Nyikitovkát.

A fáradtság és a rossz időjárás ellenére hadosztályaink továbbfejlesztették sikereiket. A 6. lovas hadosztály december 31-én elérte Alekszejevót, és ezzel elvágta Markov tiszti gyalogos hadosztályának visszavonulási útját. Elkeseredett harc lán-golt fel, amelyben majdnem teljesen megsemmisítettük Markov három ezredét.

A 11. lovas és 9. lövész hadosztály, a páncélvonatok támogatásával Gorlovkából tovább támadt, és 1920. január 1-én elfoglalták Ilovajszkaja vasútállomást, valamint Amvroszjev-kát. A harcokban teljesen szétverték a fehérek Cserkesz hadosztályát. A fehérgárdisták szétszórt csoportjának maradványai részben délnyugati, részben délkeleti irányba menekültek.

Ily módon teljes kudarcot vallott a fehéreknek az a kísérlete, hogy feltartóztassák az 1. lovas hadsereg lendületes támadását a Donyec-medencében. 1920. január 1-ére teljesen felszabadítottuk a Donyec-medencét Gyenyikin csapatainak megszállása alól.

A Donyec-medencéért vívott harcokban a lovas hadsereg és a hozzá beosztott lövész hadosztályok nagy veszteségeket okoztak az ellenségnek. Csak december 25-e és 31-e között körülbelül háromezer halottat és ötezer foglyot veszítettek a fehérek. Huszonnégy ágyút, százhetven géppuskát, mintegy tízezer tüzérségi lövedéket, félmillió töltényt, öt páncélvonatot, másfél-ezer felnyergelt lovat és sok különféle hadifelszerelést zsákmányoltunk.

A Donyec-medencében kivívott győzelemnek hatalmas politikai, gazdasági és hadműveleti-hadászati jelentősége volt. A szovjetköztársaság felszabadította a proletár Donyec-medencét, a forradalmi munkáslakosságot, és megszervezte az akkoriban oly annyira szükséges hatalmas fűtőanyag-forrásokat. A fehérek Doni és „önkéntes” hadseregének csatlakozásán működő lovas hadsereg előtt megnyílt a legrövidebb út Rosztov és Taganrog felé, lehetővé vált a Gyenyikin arcvonalának két részre szakítására irányuló hadászati terv megvalósítása.

Az 1. lovas hadseregnek a Donyec-medencében vívott harcai sikeréhez nagymértékben hozzájárult a lovas hadosztályok és a beosztott lövész egységek közötti, jól szervezett együttműkö-

dés. A lővész kötelékekre támaszkodva — amelyek aktív tevékenységükkel az arcvonal középső szakaszán lekötötték az ellenséget — a lovas hadosztályok merész és erélyes manővereket hajtottak végre az ellenség szárnyai és háta ellen, s arra kényszerítették, hogy kedvezőtlen körülmények között harcoljon.

A gyors és időben végrehajtott manőverek főként annak köszönhetőek, hogy a parancsnokság a lehető legközelebb tartózkodott a csapatokhoz. A Hadsereg Forradalmi Haditanácsa a törzs hadműveleti csoportjával együtt állandóan az előrevetett egységeknél tartózkodott.

Nagy jelentősége volt a Donyec-medencéért vívott harc kimenetelében annak az őszinte együttérzésnek és baráti támogatásnak is, amellyel az ottani dolgozók fogadták csapatainkat.

A helyi lakosságtól jóformán mindent megtudtunk az ellenségről, és éppen ezért idejében értesültünk a szándékáról. Parasztbarátaink és a bányászok segítségével nehezen tudtuk volna átkarolni az ellenség szárnyait a sűrűn lakott Donyec-medencében. Különösen a Donyec-medence földalatti pártszervezetei és szovjetjei, valamint a kislétszámú lakossággal szoros összeköttetésben álló partizáncsoportok segítettek bennünket hatásosan.

Míg a Donyec-medencén keresztül dél felé menekülő burzoázia pánikot keltett a fehér csapatok soraiban, addig a Donyec-medence dolgozói örömteli fogadtatásukkal és támogatásukkal rendkívüli módon erősítették a lovas hadsereg egységeinek harci szellemét.

A LOVAS HADSEREG A ROSZTOVÉRT VÍVOTT
HARCOKBAN

1.

Beköszöntött az 1920-as év, a szovjet nép nagy győzelmeinek éve.

Hogy a Forradalmi Haditanács sokkal célravezetőbben megszervezhesse a Donyec-medencében szétvert ellenség üldözését, január 1-én a helyzet tisztázása végett Scsagyenkóval együtt kilovagoltam a hadosztályok előrevetett egységeihez. Kliment Jefremovics, a Donyec-medence jó ismerőse, a hadseregtörzsnél maradt, hogy megfogalmazza a Forradalmi Haditanács újévi üdvözlését a harcosoknak és a lovas hadsereg felhívását a Donyec-medence munkásaihoz. Ezt még az óévben el akarta készíteni, de a körülmények megakadályozták benne. Állandóan a csapatoknál kellett tartózkodnia, hogy közvetlenül vezethesse a harcot.

Miután meglátogattuk a 11. lovas és 9. lövész hadosztályt, elváltam Scsagyenkótól. Ő a 4. lovas hadosztályhoz indult, hogy közölje a hadosztályparancsnokkal azt a parancsot, amely szerint a hadosztály hadseregtartalékába kerül, én pedig a 6. lovas hadosztály Kolpakovkában tartózkodó törzséhez lovagoltam. Kolpakovkában Tyimosenko fogadott, és jelentette, hogy a hadosztály előrevetett egységei a menekülő ellenség üldözése közben elfoglalták Uzszenszkáját.

A nap hátralevő részét a 6. hadosztálynál töltöttem, és az ezredfelderítők jelentéseit tanulmányoztam, hogy megállapítsam az ellenség visszavonulásának irányát, s ennek megfelelően határozzam meg a lovas hadsereg további hadműveleteit. A jelentésekből kitűnt, hogy a Donyec-medencéből kivert ellenség jelentős része Taganrog irányába vonul. Tyimosenko jelen-

tette, hogy a 6. hadosztály előrevetett egységei ebben az irányban állandó harcérintkezésben állnak az ellenséggel, és hogy az ellenség többé-kevésbé szervezeten vonul vissza. Ami pedig a Rosztov irányába visszavonulókat illeti, mondta Tyimosenko, a fehérek olyan rohanvást menekülnek, hogy a hadosztály felderítői alig tudják követni őket.

Megparancsoltam Tyimosenkónak: nyomuljon előre a Matvejev—Kurganba, és pontosan állapítsa meg a Taganrog irányába visszavonuló ellenség csoportosítását, Rosztov irányában pedig végezzen fokozott felderítést, és vegye fel az összeköttetést a 8. hadsereg csapataival.

Csak január 2-án reggel tértem vissza a lovas hadsereg Csisztyakovóban tartózkodó törzséhez. Kliment Jefremovics szemrehányással fogadott a hosszas távolmaradásért, és azonnal elhalmozott kérdésekkel a front helyzetéről. Részletesen tájékoztattam, és megkérdeztem tőle, hogy áll az újévi üdvözléssel és a felhívással.

— Már régen készen vannak — válaszolta Kliment Jefremovics. — Jefim Afanaszjeviccsel már tegnap este vártuk önt, hogy aláírja őket, de maga, galambocskám, csak ma jött meg. Így hát akkor köszöntjük az új évet, amikor az már nem is új. No, hallgassa csak meg: „Ez az év történelmi év lesz, amelyben a lovas hadsereg halálos csapást mér az ellenségre, s hervadhatatlan dicsőséggel övezi magát, útján félelmet és remegést kelt az ellenségben, békét és boldogságot hoz a dolgozó munkásparaszt tömegnek.”

— Nos, hogy tetszik? — kérdezte Vorosilov, és összehajtogatta a papírlapot.

— Szerintem nagyon jó — válaszoltam.

— Most ezt hallgassa meg... — És felolvasta a kiáltványt. „Munkás elvtársak!

A dicsőséges lovas vöröshadsereg köszönt benneteket, a Donyec-medence munkásait, abból az alkalomból, hogy felszabadultatok az átkozott Gyenyikin és bandája, a kapitalisták, földesurak és tábornokok hatalma alól.

A lovas vöröshadsereg üdvözl benneteket, akik annyi erőt és életet áldoztatok jogaitokért és a szocializmusért vívott szent harcban.

Közös erőfeszítésünkkel végül is szétzúzzuk az ellenséget. Hadseregünket áthatja szükségszerű és igazságos harcának

tudata. Egyetlen hatalmas akarat lelkesíti a győzelemre, és meg fogja semmisíteni Gyenyikint, a világ-ellenforradalom haldokló csahosát.

Bízunk benne, hogy a kapitalisták mohó mancsai soha többé nem érintik proletár-kincünket, a Donyec-medencét, és hogy bányáink és üzemünk soha többé nem piroslanak munkásvértől.

Eltársak! Szörnyű nehéz idöket éltetek át. Gyenyikin bandája az antant segítségével, aranyával, fegyverével és a dolgozó nép minden ellenségének támogatásával veszteségeket okozott ezredeinknek, titeket pedig a bányákban és az üzemekben sa nyargatott.

Gyenyikin összeszedte minden erejét. Az aranyvállpántos tiszték, a nemes úrfiak, a Don és Kubán megtévesztett dolgozó kozáksága veszett dühvel rontottak Vörös Hadseregünkre.

Kénytelenek voltunk visszavonulni, ott kellett hagynunk mindent, hogy egyé forrjunk, és hatalmas proletárerőt hozzunk létre.

Most olyan erős a Vörös Hadsereg, mint még soha. Megtanult győzni a vereségekből. A fenyegető veszély felrázta az egész munkás-paraszt köztársaságot, mindenki felkelt az erőszakot és láncokat hozó ellenség elleni védelemre.

A szovjetköztársaság soha nem volt ilyen erős, s most már minden ellenségét elsöpri a föld színéről.

Soha és semmiképpen sem állhatnak ellen a fehérgárdisták, és nem menekülhetnek hatalmas proletár-támadásunk elől.

Bár a legnehezebb körülmények között kell harcolnunk, az ország gazdasági helyzete leromlott az ötéves háborúban, nincs elég gabonánk és fűtőanyagunk, de Oroszország munkásai és parasztjai hőiesen megfeszítik erejüket, és minden nappal közelebb jutunk a győzelemhez.

Az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa felszólít benneteket a Vörös Hadsereg nevében, feszítsétek meg minden erőtöket a győzelem kivívása érdekében.

Ne felejtsetek el, hogy az a szén, amelyet ti bányásztok, feltámasztja iparunkat. Adjatok elegendő szenet, hogy minden üzemünk, gyárunk és mozdonyunk teljes gőzzel működhessék, s minél előbb megszervezhessük proletár-kommunista gazdaságunkat.

Oroszország proletariátusa reménykedve néz a Donyec-medencére, és bízik benne, hogy értékes szénnel segítitek iparát.

Váltsátok valóra teljes mértékben ezt a reményt!

Tudjátok meg: igazságos ügyért harcolunk, a kommunizmus győzelme elkerülhetetlen, mint a napkelte a hosszú, sötét éjszaka után.

Serényen fogunk dolgozni munkásjólétünk érdekében.

Pusztuljon a rabság, az elnyomás és a kapitalisták hatalma!

Éljen a Vörös Hadsereg, az elnyomottak felszabadítója!

Éljen a proletár-világforradalom!"*

— Nagyszerű, nagyon szép, akárcsak egy szép virágcsokor... — jegyeztem meg, és aláírtam a kiáltványt. — Nos, Kliment Jefremovics, Jefim Afanaszjeviccsel kint jártunk a hadosztályoknál... Pontosítani kellene a csapatok feladatait...

— Miért kell pontosítani? — kérdezte Scsagyenko. — Világos dolog — tovább, előre, Taganrogba. Taganrogban majd eldöntjük, hogy merre támadjunk — Észak-Kaukázusra vagy Ukrajnára.

— Természetesen célszerű lenne pontosítani a feladatokat, de hogyan?... Még most sincs összeköttetésünk a front Forradalmi Haditanácsával — mondta Kliment Jefremovics. — Megparancsoltam a híradó parancsnoknak, hogy legalább a 13. vagy 8. hadsereg törzsével teremtsen híradást, de eddig még ezt sem tudta megtenni. Nem ő az oka, kár is szidni. Az ellenség minden vonalat tönkretett. A fehérek a legaljasabb banditák módjára viselkedtek a Donyec-medencében, teljesen értelmetlenül romhalmazzá változtattak mindent.

— Véleményem szerint a fehéreknek nem sok okuk van, hogy Taganrog felé vonuljanak vissza. Sokkal ésszerűbbnek látszik, hogy Rosztov felé veszik az útjukat — mondtam.

— Lehetséges, Szemjon Mihajlovics, hogy ez így van, de azt hiszem, mégis csak Taganrogra kell csapást mérnünk. Taganrog fontos kikötőváros, ezen keresztül látják el a fehéreket. Be kell csukni az antantnak ezt a kapuját. A legfontosabb azonban az, hogy ha kijutunk az Azovi-tengerhez, tökéletesen végrehajtjuk a stratégiai feladatot, mely úgy szól, hogy két részre kell vágnunk Gyenyikin hadseregeit — fejtette ki a véleményét Scsagyenko.

— Csináljuk a következőképpen: Adjunk parancsot az ellenség üldözésére Taganrog irányába, és menjünk ki az arcvo-

nalba. Ott majd, a helyszínen meglátjuk, merre kell mérni a főcsapást, Taganrogra vagy pedig Rosztovra — javasolta Vorosilov.

Beleegyeztünk Kliment Jefremovics javaslatába, magunkhoz hívtuk Sztjepan Andrejevics Zotovot, a hadsereg törzsfőnökét, és megszövegeztük a parancsot.

A lovas hadseregnek azt a főfeladatot adtuk, hogy ne engedje felocsudni az ellenséget a Donyec-medencében elszenvedett vereség hatása alól, üldözze a fehéreket, és a legrövidebb időn belül foglalja el Taganrogot.

A parancs értelmében a 9. lövész és 11. lovas hadosztály a hadsereg jobbszárnyán támadott, Anasztaszjevka és Taganrog általános irányban; a 6. lovas és 12. lövész hadosztály a hadsereg középső szakaszán üldözte az ellenséget, azzal a feladattal, hogy jusson ki Bolsaja Kirszanovka és Liszogorszka vonalára. A 4. lovas hadosztály a hadsereg balszárnyán nyomult előre Millerovo, Tuzlovskij és Agrafenovka irányába. A páncélvonatok azt a parancsot kapták, hogy Taganrog irányába kerüljenek.

Szétküldtük a parancsokat a hadosztályoknak, majd Kliment Jefremovicsal a 6. hadosztályhoz indultunk, Scsagyenko pedig a 9. lövész és 11. lovas hadosztályhoz ment.

Kezdetben a hadosztályok a kijelölt irányokban működtek, de a későbbiek folyamán, amikor új értesüléseket szereztünk az ellenségről, megváltoztattuk támadásunk irányát.

Megállapítottuk, hogy az ellenség a Szambek, Tuzlov és Grusevka folyók vonalán védelmi állásokat készít elő. Ezek a terepszakaszokon a fehérgárdisták tüzérséggel, harcokcsikkal, páncélvonatokkal és páncélgépkocsikkal megerősített több ezer főnyi gyalogságot összpontosítottak. Ugyanezek a vonalakon, főként Bolsije Szali, Nyeszvetaj és Generalszkij Moszt körzetében, Mamontov, Naumenko, Toporkov és Barbovics hadtesteinek egységéből álló lovas csoportokat vontak össze.

A fehérgárdista parancsnokság bízott Novocserkasszk és Rosztov védelmének szilárdságában, bevehetetlenek kiáltotta ki őket. Gyenyikin sajtója nagyképpen kijelentette, hogy ha Caricint hadászati meggondolások alapján fel is kellett adniuk, Rosztovot és Novocserkasszkot utolsó csepp vérükig fogják védeni, és sohasem ürítik ki.

Miután újabb adatokat szereztünk az ellenség erőinek cso-

portosításáról, arra a következtetésre jutottunk, hogy nem célszerű Taganrogra mérni a főcsapást. A helyzet mindinkább azt követelte, hogy Rosztov ellen fordítsuk fő erőinket.

Január 6-án a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa parancsot adott csapatainak a Don melletti Rosztov elfoglalására.

A hadosztályok a következő feladatokat kapták: a 12. lövész hadosztály január 7-én nyomuljon előre a Donyec (tizenöt kilométerre északnyugatra Rosztovtól) Mokrij Csaltir, Szultan—Szali vonalára, és január 8-án a 6. lovas hadosztállyal együttműködve foglalja el Rosztovot; a 6. lovas hadosztály január 7-én vegye birtokba Bolsije Szalit, Nyeszvetajt, Generalszkij Mosztot, és január 8-án a 4. lovas és 12. lövész hadosztállyal együttműködve vegye be Rosztovot, s igyekezzen épségben kézre keríteni a Don vasúti hídját; a 4. lovas hadosztály január 7-én foglalja el Konsztantyinovszkijt, Jugyint, Szerafimovot, Volosinót (Olginszkijt), január 8-án a 6. hadosztállyal együttműködve vegye be Nahicsevany városát és Akszajszkaja vasútállomást, és szerezzé meg épségben az Olginszkajánál levő pontonhidat a Donon; a 11. lovas hadosztály a hadsereg tartalékaként Kirpicsevo, Alekszandrovszkij körzetben összpontosuljon.

A 9. lövész hadosztály azt a parancsot kapta, hogy foglalja el, és szilárdan védje Pokrovszkojét, Besszerenovka vasútállomást, valamint Taganrogot.

A 11. lovas és 9. lövész hadosztály támadását vezető Scsagyenkónak elrendeltük, hogy hagyjon egy páncélvonatot Taganrogon a 9. hadosztály biztosítására, a többi páncélvonatot pedig irányítsa a Szinyavka—Rosztov vasútvonalszakaszra, azzal a feladattal, hogy működjenek közre a hadsereg fő erőinek Rosztov elleni támadásában.

Január 6-án este, amikor Vorosilovval már Matvejev Kurganban a hadsereg törzsnél tartózkodtunk, jelentést kaptunk, hogy a 9. lövész hadosztály egységei a 11. lovas hadosztállyal együttműködve elfoglalták Taganrogot, és gazdag zsákmányt ejtettek.

Taganrog elfoglalásában sokat segített a helyi lakosság, különösen a munkások, akiket az OK(b)P Nalivajko. Moszkatov, Kagarodszkaja, Falin, Golovin és Larin vezetése alatt működő földalatti pártbizottság irányított.

Január 7-én 7 órakor a lovas hadsereg fő erőit képező hadosztályok hozzáálltak a kitűzött feladatok végrehajtásához.

A Rosztov elleni támadás vezetésére Kliment Jefremovicszal a 6. hadosztályhoz mentünk. Reggelre elromlott az időjárás. Hóvihar kerekedett. Miközben a 6. hadosztály törzse felé tartottunk, váratlanul találkozunk a hadosztály 1. dandárjával, amely visszavonult az arcvonalból, és Nyizsnyij Tuzlovskij-tanyán helyezkedett el. Knyiga dandárparancsnok jelentette, hogy a dandár támadás közben túlerejű ellenségbe ütközött, elveszített két löveget, és visszavonult. A lovas hadsereg egységei nagyon ritkán veszítették el tüzérségüket.

— Úgy ránk rontottak, hogy nem tudunk megfordulni a lövegekkel — jelentette Knyiga.

— És a hadosztálytörzs hol van? — kérdeztem Knyigától.

— Nincs összeköttetésünk a hadosztállyal — válaszolta —, saját elgondolásunk szerint működünk.

Azonnal riadóztattuk az 1. dandárt, támadásra indítottuk, és rövidesen elfoglalta Csisztopolje helységet.

Knyiga dandárja a Csisztopolje elleni támadásnál visszaszerezte két ágyúját, sőt még kettőt zsákmányolt is az ellenségtől.

Amikor megtaláltuk a 6. hadosztály törzsét, és tisztáztuk a helyzetet, kiderült, hogy késve kapták meg a harcparancsot, ezért nem volt idejük megszervezni az együttműködést a 4. hadosztállyal.

A hadosztály balszárny-egységei, többek között Knyiga dandárja is, a szárnyon váratlanul nagy lovas kötelékekbe ütköztek. Mint később kiderült a 4. hadosztály egységeivel és a 8. hadsereg 33. lövész hadosztályának lovas csoportjával találkoztunk. Knyiga dandárja a hóviharban ellenségnek tartotta saját egységeinket, és — mivel a fehérek arcból támadtak — a bekerítéstől félve, visszavonult.

A 6. hadosztály a 4. hadosztállyal együttműködve csakhamar támadásba ment át, és harcba ereszkedett az ellenséggel Generalszkij Moszt körzetében.

A fehérek nagy lovas erőket összpontosítottak itt, és elkeseredetten ellenálltak. Január 7-én este az ellenség Generalszkij

Moszt körzetéből körülbelül háromezer lovassal ellentámadásra indult, és megrohmozta a 6. hadosztályt, de hatalmas veszteségeket szenvedett, és visszavonult megindulási állásaiba. A 6. hadosztály, a fehérek visszavetése után, döntő csapásra készült Generalszkij Moszt ellen, de közben a hadosztály szárnyán váratlanul mintegy kétezer szablyát számláló lovas csoport jelent meg. A fehérgárdisták egyesítették erőiket, és ismét ellentámadásra indultak. Elkeseredett harc kezdődött, amely késő estig tartott. A lovas hadosztály az ellenség számbeli fölénye ellenére hősiiesen harcolt, nem vonult vissza egy lépést sem. Éjszaka a harc félbeszakadt, reggel azonban a fehérek ismét támadni kezdtek. A 6. hadosztály ellenlökést hajtott végre, nagy veszteségeket okozott az ellenségnek, visszavetette őket Generalszkij Mosztig, majd Csisztopolje körzetében helyezkedett el.

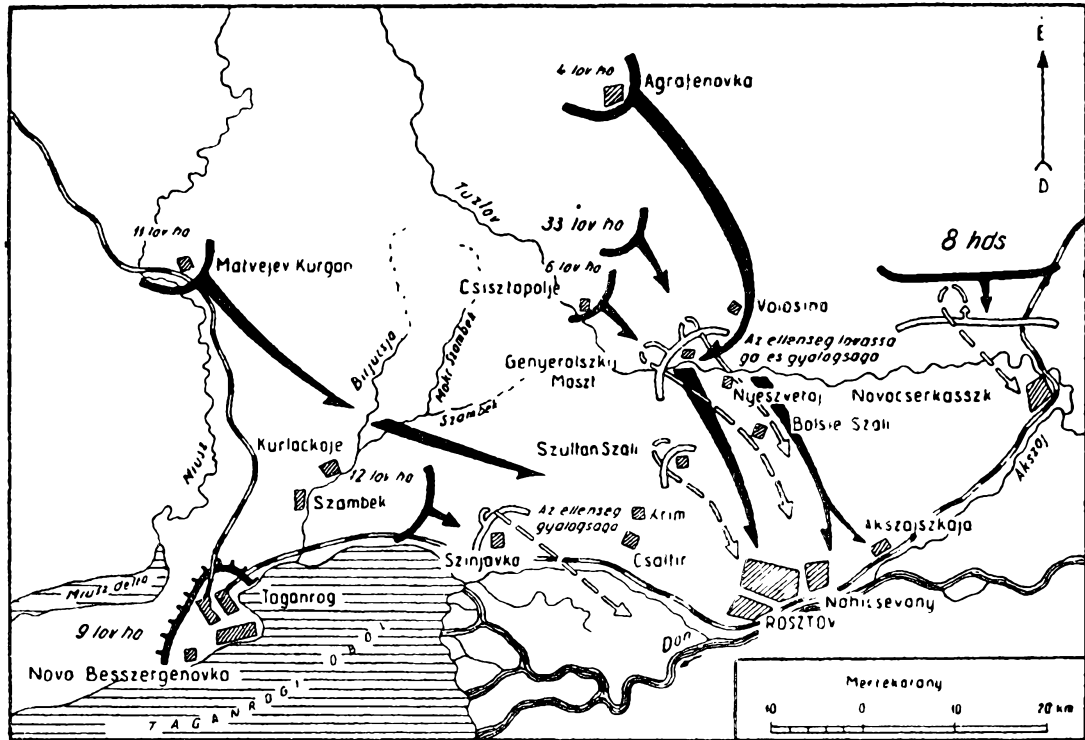
A 4. lovas hadosztály január 7-én reggel megkezdte az előnyomulást a megjelölt helységek felé, és este Volosinóban összpontosult; a 9. lövész hadosztály Taganrogban maradt; a 11. lovas hadosztály, a hadsereg tartaléka elérte Matvejev Kurgant; a 12. lövész hadosztály Krím, Szultan Szali körzetébe nyomult előre, és a páncélvonatokkal együttműködve Szinyavka vasútállomásért harcolt. (12. számú vázlat.)

Ugyanezen a napon a 8. hadsereg 15. és 16. lövész hadosztályát, amelyek az Agrafenovka—Nahicsevany-i országúton nyomultak előre Rosztov irányába, a balszárnyról az ellenséges lovas csoport támadta meg. A harcban mindkét hadosztály jelentős veszteségeket szenvedett, és az 1. lovas hadsereg 4. lovas hadosztályának elhelyezkedési körlete mögé vonult vissza.

Gyenyikin parancsnoksága arra használta fel ezt a részleges sikert, hogy lecsillapítsa a fehérek pánikhangulatát Rosztovban. Másnap Rosztovban kiáltványt tettek közzé, amely nyugalomra intett mindenkit. A kiáltvány szerint a Vörös Hadsereg egységeit nemcsak megállították, hanem több mint száz kilométerre vissza is vetették Rosztovtól. A fehérek ujjongtak, de keserű csalódás várt rájuk.

A döntő harcok január 8-án kezdődtek a Rosztovhoz vezető utakon.

A fehérek bizonyára azt gondolták, hogy a 15. és 16. lövész hadosztályra mért vereséggel biztosították magukat észak felől, és január 7-éről 8-ára virradó éjszaka majdnem minden gyalogos erőt Generalszkij Moszt és Szultan Szali körzetében össz-

12. számú vázlat. A fehérek szétzúzása Genyeral'szkij Moszt körzetében 1920. január 7–8-án, és Rosztov birtokbavétele.

pontosítottak, majd támadásra indultak azzal a szándékkal, hogy Bolsekrepszikaja-tanya irányába csapást mérnek a lovas hadseregre.

Január 8-án reggel az ellenség és a Levandovszkij 33. lövész hadosztályával szorosan együttműködő 6. lovas hadosztály között elkeseredett találkozóharc fejlődött ki, amely majd 12 óráig tartott. A 6. hadosztály és a 33. hadosztály lövész ezredei viharos ellenlökésekkel megtörték a fehérgárdisták támadó lendületét, és védelembe kényszerítették őket.

Időközben az Agrafenovka—Nahicsevanj országúton támadó 4. lovas hadosztály majdnem minden ellenállás nélkül elérte Olginszkij-tanya körzetét (Volosino), és élesen nyugatra fordulva Generalszkij Moszt és Nyeszvetaj körzetében megsemmisítő csapást mért az ellenség oldalába és hátába.

A 6. lovas és 33. lövész hadosztállyal harcban álló fehérek, miután rádöbrentek, hogy a 4. lovas hadosztály a hátukba került, futásnak eredtek Bolsije Szali meg Szultan—Szali irányába, mivel azonban minden oldalról megtámadták őket, teljesen megzavarodtak, és megadták magukat.

Mamontov tábornok lovassága Bolsije Szalitól keletre vesztegelt, és tétlenül szemlélte, hogyan veri szét a lovas hadsereg a fehér gyalogságot. Mamontov egységei még csak meg sem kísérelték megmenteni bajbajutott gyalogságukat, keletre fordultak, és Akszajszkaja irányába távoztak. Átkeltek a Donon, és Olginszkajában helyezkedtek el. Egy fogságba esett fehérgárdista ezredes, a Drozdovi gyalogos hadosztály parancsnoka azt vallotta, hogy amikor hadosztálya súlyos helyzetbe került, segítséget kért Mamontovtól, de az kijelentette:

„Mindent látok. Önöknek már késő a segítség. A halottnak nem sokat használ a meleg borogatás. Vissza kell vonulnom, mivel a Donon gyenge a jég, és eszeveszett módon nem vágthatok át rajta.”

E harcban kivívott győzelmünket nagymértékben elősegítették az Argir parancsnoksága alatt álló Szverdlov nevű gépkocsiosztag géppuskásai és a Vojtkevics vezette páncélgépkocsik, amelyek lovas egységeink előtt működve, tüzellel árasztották el a fehérek visszavonuló oszlopait, és ha csak a legcsekélyebb kísérletet is tettek az ellenállásra, azonnal megsemmisítették őket.

Megvolt a hatása annak is, hogy a 11. lovas hadosztály

Csaltir és Krím körzetébe nyomult előre, és átkarolta az ellenség balszárnyát.

A Generalszkij Moszt, Nyeszvetaj és Bolsije Szali körzetében vívott harcok eldöntötték az 1. lovas hadsereg rosztovi hadműveletének sorsát.

Január 8-án este a 4. lovas hadosztály elfoglalta Nahicsevanyt, a 6. lovas hadosztály pedig betört Rosztovba.

Mivel a fehérgárdista parancsnokság a Rosztovhoz vezető utak mentén előkészített védelmet áttörhetetlen pajzsnak tartotta, a város szélén és középpontjában nem készített elő védelmi vonalakat. Így a 6. lovas hadosztály teljesen akadálytalanul tört be Rosztovba. A vörös lovasság megjelenése teljesen váratlanul érte a fehéreket, akik a legnagyobb nyugalommal ünnepelték aznap este a karácsonyt, hiszen Gyenyikin parancsnoksága nem sokkal korábban közölte, hogy a vörösöket Rosztovtól száz kilométerre vetették vissza.

Íme, néhány pillanatkép Rosztovból január 8-áról 9-ére virradó éjszaka. A villamoson egy csoport fehértiszt utazik. Vidáman tréfálkoznak, anekdotákat mesélnek egymásnak. Hirtelen vörösharcosok ugranak fel a villamos lépcsőjére, és letuszkolják a tiszteket a kocsikról.

— Hogyhogy!?! Micsoda szemtelenség! — kiabálnak a tisztek. Egyikük kesztyűjével igyekszik arcul csapni harcosunkat, de néhányan már rádöbbenek, hogy vörösökkel van dolguk, és magasba emelik kezüket.

Egy gazdag villa báltermében a dámák és a tisztek kényeskedő mazurkát táncolnak, s nem is sejtik, hogy az ebédlőterem megterített asztalainál már lovas harcosaink ülnek.

Egy másik villában a lovas harcosok ünnepi asztalnál találják a tiszteket. A tisztek védekeznek, ki, mivel tud. Egyesek fegyverrel, mások palackokkal és tányérokkal.

A Palace-szállóban néhány tábornok a liftbe bújt el harcosaink elől.

„Ide nem szabad bejönni, itt tiszt urak laknak!” — jelentette ki több háztulajdonos a 6. lovas hadosztály szálláscsinálóinak. Az egyik háznál a háziasszony nem akarta beengedni a 6. hadosztály 34. ezredének parancsnokát, kijelentette, hogy a házban egy tábornok úr lakik. És valóban a 34. ezred parancsnoka odabent megtalálta Gyenyikin egyik tábornokát, aki fiatal tisztjei társaságában kényelmesen heverészett a díványon.

A 6. hadosztály 2. dandárjának parancsnoka jelentette, hogy zsákmányolt egy fehérgárdista páncélvonatot, amely „tökéletesen békés lelkiállapotban leledzik”. Ugyanezen hadosztály 1. dandárjának parancsnoka, Knyiga jelentette, hogy a dandár harcosai „csendben eltávolították a vasúti híd őrségét”.

Január 9-én reggel a rosztovi fiatalurak még egymás kezéből tépték ki az előző napi fehérgárdista újság példányait, melyben „Hadijelentések” címszó alatt a tiszteletre méltó urak a fehérek Rosztovtól északra kivívott győzelmeiről szónokoltak.

Ugyanezen a napon azonban a városban már utcai harcok folytak azokkal a fehérgárdista egységekkel, amelyeket a 4. hadosztály Akszajszkajából és Nahicsevanyból vert ki, továbbá különféle összekeveredett aleggységekkel.

Levandovszkij 33. lövész hadosztályának segítségével, amely január 9-én reggel bevonult Rosztovba, végleg elfojtottuk a fehérek ellenállását, és január 10-én már egyetlen ellenséges alakulat sem tartózkodott a városban.

Január 11-én a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa a következő jelentést küldte a Déli front Forradalmi Haditanácsának és Leninnek:

„A vöröslovas hadsereg 1920. január 8-án 20 órakor elfoglalta Rosztovot és Nahicsevanyt. Dicsőséges lovasságunk megsemmisítette a nemesi-burzsóá ellenforradalom darászféskét védelmező ellenség egész élő erejét. Foglyul ejtettünk több mint tízezer fehérkatonát, zsákmányoltunk kilenc harckocsit, harminckét löveget, kb. kétszáz géppuskát, sok puskát és rengeteg szállító járművet. A zsákmány véres harcok eredményeként került a kezünkre. Úgy szétvertük az ellenséget, hogy észre sem vette, amikor behatoltunk a városba. Január 8-áról 9-ére virradó éjszaka felszámoltuk a különféle fehér törzseket és katonai intézményeket. Január 9-én reggel Rosztovban és Nahicsevanyban utcai harcok kezdődtek, amelyek egész nap folytak.

Január 10-én a várost teljesen megtisztítottuk, és Batajszk és Gnyiloakszajszkaja mögé vetettük vissza az ellenséget. Az erős köd és esőzés akadályozott bennünket az ellenség üldözésében, és az tette lehetővé, hogy a fehérek megsemmisítsék a Kojzszug és Don átkelőhelyeit Batajszknál, illetve Akszajszkajánál. Rosztovban az átkelőhelyek és a vasúti híd sértetlen maradt.

A lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa Rosztovban megszervezte a Forradalmi Bizottságot, kinevezte a helyőrség pa-

rancsnokát és kommandánsát. A városban levő rengeteg élelmiszer- és egyéb raktár zsúfolva van különféle anyagokkal. Mindent leltárba veszünk és őriztetünk.

Ma, január 11-én két lovas hadosztállyal díszszemlét tartottunk, amelyen részt vett sok rosztovi és nahicsevanyi munkás is, élükön a kommunisták földalatti szervezetével. Kitérő örömmel köszöntötték a Vörös Hadsereget, éltették a szovjet-köztársaságot és a kommunista forradalom vezéreit.

A lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa a lovas hadsereg nevében üdvözlí önöket a dicső győzelem alkalmából, és szívből kitérő hurrát kiált vezéreinkre.

— Éljen a hatalmas Vörös Hadsereg!

Éljen a kommunizmus végleges győzelme!

Éljen a világ-szovjethatalom!***

Taganrog és Rosztov felszabadításával befejeződött Gyenyikin arcvonalának hadászati kettévágása.

A szovjet csapatok nagyszerű győzelme Gyenyikin seregét katasztrófa felé sodorta.

A Déli front Forradalmi Haditanácsa Rosztov felszabadítása alkalmából a következő táviratot küldte a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának:

„A lovas hadsereg hőseinek önfeláldozó bátorsága és dicsősége visszaszerezte Rosztovot Szovjet-Oroszországnak. Vörös lobogó leng az orosz dolgozó nép átkozott ellenségeinek hajdani fészke felett. Meghajtjuk fejünket a déli ellenforradalom fő támasza elleni harcokban elesett vörösharcosok előtt. Barátian megszorítjuk a vörösvitézek kezét, akik elvitték a felszabadulás zászlaját a Kaukázusba. Öleljük Bugyonnij, Vorosilov és Scsagyenko elvtársat.”***

3.

Rosztov és Taganrog elfoglalása után a Déli frontot Dél-nyugati frontnak nevezték el, az 1. lovas hadsereget pedig a Délkeleti frontnak rendelték alá.

Január 10-én a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa meg-

* VHKAL

** VHKAL

kapta a Délkeleti front parancsnokának január 9-én kelt direktíváját, amelyben az 1. lovas hadsereg azt a feladatot kapta, hogy Batajszk, Olginszkaja szakaszán keljen át a Donon, és érje el Jejszk, Sztaro—Minszkaja, Kuscsevszkaja vonalát.

A direktíva alapján január 10-én parancsot adtunk a lovas hadseregnek az ellenség üldözésére. A parancs végrehajtását azonban megakadályozta az olvadás és az erős köd, valamint a vékony jégréteg és a kevés átkelőhely a Donon.

A 6. lovas hadosztály 1. dandárja, amely vasúton kelt át a Don balpartjára, kénytelen volt visszafordulni, minthogy a Don balpartjának mocsaras területe az olvadás és az esőzések miatt a lovasok számára teljesen járhatatlanná vált. Batajszkkal átellenben, a bal parton csak néhány gyalogos alegység és két páncélvonat maradt.

A támadás elhalasztásának okairól jelentést küldtünk Sorin frontparancsnoknak. A jelentés így hangzott:

„A lovas hadsereg egységei szemrevételezik a Don folyót, mivel az ellenség Nahicsevany, Akszaj szakaszon minden átkelőhelyet megsemmisített. A rosztovi vasúti híd mellett levő pontonhíd, amely minden fegyvernem számára alkalmas átkelőhely, épségben maradt. A Batajszktól másfél versztára északra levő Kojzug folyón az ellenség megsemmisítette, illetve páncél- és tehergépkocsikkal eltorlaszolta az átkelőhelyeket. Mind a Dont, mind a mellékfolyóit olyan vékony jég borítja, amely nemhogy a lovasokat, de még a gyalogosokat sem bírja el. Ráadásul 1920. január 8-ától 11-ig olyan nagy köd volt, amely teljesen lehetetlenné tette a támadást.

A hadosztályoknak megparancsoltuk, hogy kisebb lovas egységekkel meglepetésszerűen üssenek rajta az ellenség állásain. Intézkedtünk az ellenség által szétrombolt hidak kijavítására, amelynek megtörténte után megkezdjük a lovas hadsereg 3. számú parancsának végrehajtását.”*

Miközben a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa a front utasításait várta, rendezte csapatait, és előkészítette az átkelést a Donon. Többek között helyi eszközökből (gőzhajó, motorcsónakok, ladikok, hordók, gerendák) hidat építettünk Nahicsevany körzetében.

Január 12-én Rosztovba érkezett Szokolnyikov, a 8. hadse-

* Az ellenség üldözésére 1920. január 10-én kiadott parancs.

reg parancsnoka. Még aznap magához hívta tanácskozássra a 8. hadsereg hadosztályparancsnokait, és meghívott engem is Kliment Jefremovicssal együtt.

Szokolnyikov a tanácskozás kezdetén kijelentette, hogy Rosztov a 8. hadsereg támadási sávjába esik, majd erőltetett mosollyal hozzátette, nagyon csodálkozik azon, hogy a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa „miért nem kopog, amikor idegen házba lép”.

Éles hangon azt válaszoltam Szokolnyikovnak, hogy a lovas hadsereg nem kereskedelmi megfontolások alapján foglalta el Rosztovot, hanem a front közös feladatából kiindulva, az egész Vörös Hadsereg, és így a 8. hadsereg érdekében is.

— De hiszen a Déli front Forradalmi Haditanácsának direktívája — szakított félbe Szokolnyikov — világosan meghatározza a hadseregek részletfeladatait. Ennek a direktívának az értelmében Novocserkasszkot, Nahicsevanyt és Rosztovot a 8. hadseregnek kell elfoglalnia, az önök hadseregének pedig Taganrogtban kellene tartózkodnia, nem pedig itt.

— Ismerjük a frontparancsnokság január 3-i direktíváját, amelyet, meg kell mondanom, hogy az ön hibájából, Szokolnyikov elvtárs, megengedhetetlen késéssel kaptunk meg* — mondta Kliment Jefremovics. — A direktíva szerint a 8. hadseregnek Novocserkasszkot, Nahicsevanyt és Rosztovot, az 1. lovas hadseregnek pedig Taganrogt és Rosztovot kell elfoglalnia.

— Következésképpen — tettem hozzá — a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa nem „idegen házba” ment be, hanem a sajátjába. És ha a lovas hadsereg előbb szorította ki a fehérgárdistákat Rosztovból, mint ahogy ezt önök tették, akkor, úgy látszik, jobban harcolt, mint a 8. hadsereg.

Kliment Jefremovics kijelentette, hogy a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa helyesnek tartja saját hadműveleteit, és nem lát okot a neheztelésre a 8. hadsereg Forradalmi Haditanácsa részéről.

— Amikor az egész ország örül a fehérgárdisták felett aratott rosztovi győzelemnek, az ön elégedetlensége meglehetősen furcsa dolog — tette hozzá.

* A Déli front Forradalmi Haditanácsa, 1920. január 3-4 direktíváját a 8. és 13. hadsereg parancsnokainak kellett volna eljuttatniuk az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsához, azonban egyikük sem adta át idejében a fent említett direktívát.

A kijárat felé indultunk, de Szokolnyikov utánunk kiáltott, hogy ő ezt nem hagyja annyiban, követelni fogja, elpanaszolja, megírja...

Amikor már kint jártunk az utcán, Kliment Jefremovics szememre vetette, hogy éles hangot használtam Szokolnyikovval szemben.

— Milyen hangon beszéljek az ilyen emberekkel? Hát nem látja, mennyire nem tetszik neki, hogy az 1. lovas hadsereg és nem a 8. hadsereg foglalta el Rosztovot? Higgye el, Kliment Jefremovics, Szokolnyikov elégedetlensége mögött az ellenség gyűlölködése lapul, aki minden kedvező és kedvezőtlen alkalmal gáncsot vet a lovas hadseregnek, igyekszik becsmérelni a győzelmeit. Kinek van ebből haszna?

— No, elég volt a dühöngésből, Szemjon Mihajlovics — szakított félbe Kliment Jefremovics —, tudom, most mindjárt eszedbe jut az is, hogy a lovas hadsereget semmivel sem látják el, és a felgyógyult lovas harcosokat a kórházból más hadseregekhez irányítják.

4.

Január 14-én megtartottuk a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának soron következő ülését. Az ülésen a hadsereg második pártkonferenciájának kérdéseit tárgyaltuk meg. A Forradalmi Haditanács ülésén, majd később a hadsereg pártkonferenciáján összeállítottuk azt a munkatervet, amelynek politikailag biztosítani kellett a lovas hadsereg további feladatainak végrehajtását Gyenyikin csapatainak teljes felszámolására a Donnál, a Kubánál és Észak-Kaukázusban.

Gyenyikin hívei a Don mögé vonultak vissza, és felhasználva a Don, Kojszug és Manics folyók természetes akadályjellegét, az Azov, Kojszug, Batajszk, Olginszkaja, Manicszkaja vonalán tartós védelemre rendezkedtek be. Gyenyikin főparancsnoksága a főerőinek számító Doni és Kubáni lovas hadtesteket, valamint a zömével Ukrajnában rekedt „önkéntes” hadsereg néhány egységét az Azov, Batajszk, Olginszkaja arcvonalon összpontosította.

A 8. vöröshadsereg csapatai az Akszaj folyó jobb partján

tartózkodtak a Nahicsevany—Novocsenkasszk szakaszon. A lovas hadsereg fő erőit Rosztovban és Nahicsevanyban összpontosítottuk. Ez volt a helyzet akkor, amikor Sorin, a Délkeleti front parancsnoka elrendelte, hogy hajtsuk végre a korábban kiadott direktívában megszabott feladatokat. E direktíva értelmében az 1. lovas hadseregnek Batajszk, Olginszkaja szakaszon át kellett kelnie a Donon, hogy áttörhesse az ellenség védelmét, és ki tudjon jutni Jejszk, Sztaro-Minszkaja és Kuscsevszkaja vonalára. A 8. hadseregnek az olginszkajai és sztarcserkasszki irányokban kellett átkelnie a Donon, hogy elérhesse Kuscsevszkaja, Mecsetyinszkaja vonalát.

A lovas hadseregnek tehát az ellenség Batajszkban és Olginszkajában összpontosított fő erőire kellett frontális csapást mérnie.

Az ellenséges helyzet és a terep értékelése után arra a következtetésre jutottunk, hogy Batajszokra nem célszerű csapást mérni, mivel a lovas hadsereg ebben az esetben igen kedvezőtlen körülmények közé kerül.

Először is a Batajszk elleni támadás számára a terep egyáltalán nem volt alkalmas. Amikor a lovas hadsereg átkelt a Donon, mocsaras, még száraz időben is nehezen járható terepre jutott. A lovas hadsereg hadműveleteinek kezdetére a Don és Kojzug folyók árterülete, amely Olginszkajától és Batajszktól elválasztott bennünket, megtelt vízzel, és vékony jégkéreg fedte a folyókat. Ráadásul az ellenség tűzérsege sáros, jeges és vizes masszává gyúrta ezt az ingoványt. Amikor megkíséreltük a támadást, a támadó egységek után egyetlen ágyút és géppuskaszekeret sem tudtunk vinni. A lovas hadsereg elvesztette a mozgékonyágát és manőverező képességét. Ugyanekkor az ellenség, aki kedvező védőállást foglalt, bármely irányból erős ellencsapásokat mérhetett ránk.

Másodszor: a 8., 9. és 10. hadseregnek, amelyek hosszú támadó hadművelet után érték el a Don és Manics vonalát, még nem volt idejük átcsoportosítani erőiket, tehát nem támogathatták aktívan a lovas hadsereg harcát. Mivel a szomszédos hadseregek nem kötötték le a velük szemben álló ellenséget, így az nyugodtan elvonhatta csapatait más frontszakaszokról, és megfelelő erőket állíthatott szembe a lovas hadsereggel.

Már a Batajszk elleni támadás nyilvánvalóan célszerűtlen volt, mégis végre kellett hajtunk Sorin direktíváját. Január

16-án parancsot adtunk a hadseregnek az átkelésre és a hídfő elfoglalására Batajszk körzetében. Amikor azonban a lovas hadsereg január 17-én megkezdte a támadást, a batajszki mocsarakban még gyalogos harcrendet sem tudott alakítani, a tüzérséget és a géppuskákat pedig egyáltalán nem tudta használni.

Aznap Vorosilovval személyesen vezettük rohamra a harcosokat. Többször betörtünk Olginszkajába, de a fehérgárdisták fergeteges géppuska- és tüzérségi tűzzel mindannyiszor visszavetettek bennünket. Az egyik Batajszk irányában végrehajtott roham alkalmával Vorosilov erős ellenséges tüzérségi tűzbe került. A támadókra zúduló gránátok felszaggatták a jeget, és Kliment Jefremovics a lovával együtt elsüllyedt a vízben. A harcosok jégesőként kopogó golyózáporban segítették ki Vorosilovot a folyóból, és mentették meg lovával együtt.

A lovas hadsereg a kudarc után, éjszaka visszavonult a megindulási állásokba.

Éjszaka azzal a kéréssel fordultunk Sorin frontparancsnokhoz, hogy vagy vonja vissza a Batajszk elleni támadásra vonatkozó direktívát, vagy pedig adjon parancsot a szomszédos hadseregeknek, hogy támogassák a lovas hadsereg támadását. Sorin nem volt hajlandó visszavonni a direktívát, de megígérte, hogy a 8. hadsereg jobbszárny egységeinek utasítást ad a támadásra.

Január 18-án reggel a lovas hadsereg csapatai ismét átkeltek a Donon, és támadásra indultak. Batajszk ellen a 12. lövész és a 6. lovas hadosztály támadt. A páncélvonatok aktív támogatásával egész nap súlyos harcokat vívtak, de sikertelenül. A 4. és 11. lovas hadosztálynak azonban sikerült átkelnie a nahicsevanyi átkelőhelyen. Ezek a magasabb egységek a 8. hadsereg jobbszárny 16. lövész hadosztályának támogatásával véres harcok árán kiverték az ellenséget Olginszkajából, és sötétedésig üldözték Homutovszkaja irányába.

Január 19-én hajnalban a 4. és 11. lovas hadosztály erőteljes támadásra indult, azzal a feladattal, hogy kijusson Kagalnyickaja, Azov, Kulesovka, Kojszug, Batajszk és Zlogyejszkij vonalára. A 6. hadosztályt a 4. és 11. hadosztály sikerének továbbfejlesztésére vetették be. A Batajszknál kedvező állásokban védekező ellenség azonban erős lovas kötelékeket, sok tüzérséget és géppuskát vont össze, amelyek páncélvonatok támogatásával megghiúsították csapataink támadását.

Éjszakára a hadosztályok visszavonultak: a 4. hadosztály

Nahicsevanyba, a 6. és 11. lovas hadosztály, valamint a 8. hadsereg 16. lövész hadosztálya pedig Olginszkajába.

Január 19-éről 20-ára virradó éjszaka az ellenség Olginszkaját ostromolta, és igyekezett kiszorítani egységeinket a faluból. Ezen a szakaszon másnap is folytatódtak az elkeseredett harcok. A fehér lovasság az Olginszkajában tartózkodó egységeink szárnyaira mért csapásokkal próbálta elvágni csapatainkat a nahicsevanyi átkelőhelyektől. A 4. hadosztály által támogatott 6. és 16. hadosztály szívós ellenállása következtében kudarcba fulladtak az ellenség kísérletei. Január 20-án este azonban a lovas hadsereg egységei és a 16. lövész hadosztály a fehérek túlerejű támadása miatt kénytelenek voltak kiüríteni Olginszkaját, és megkezdeni a visszavonulást a Don mögé. Amikor a fehérek felfedezték csapataink visszavonulását, fokozták a nyomást, betörték a 6. lovas és a 16. lövész hadosztály csatlakozásán, és oszlopban igyekeztek előretörni a nahicsevanyi átkelőhelyhez. A helyzetet a 4. lovas hadosztály ellenlökése mentette meg, amely visszavetette az ellenséget, egyik oszlopát a folyóhoz szorította és megsemmisítette.

Január 21-én is elkeseredett harcok folytak. A jobbszárnyon harcba vetettük a 9. lövész hadosztályt, amely korábban a hadsereg tartalékában volt. A hadosztály ezredei Rosztovtól délnyugatra harcoltak, és egész nap ostromolták Kumzsenszkij, Koluzajevo, Obuhovka, és Uszty—Kojzug-tanyákat.

A középső szakaszon Batajszk ellen támadásra indult a 12. lövész hadosztály. A hadosztály 3. dandárja az ellenség fergeteges géppuska- és tüzérségi tüzében átkelt a Kojzug folyón, és a környező süppedékes lápvidéken két versztre megközelítette Batajszkot, azonban a dandár kénytelen volt visszavonulni a hadosztály többi egységeinek sikertelen hadművelete és a sokszoros túlerőben levő ellenség nyomása miatt.

Különösen a hadsereg balszárnyán lángolt fel véres harc, ahol a 4. lovas hadosztály két dandárja és az egész 6. lovas hadosztály — a 31. és 40. lövész hadosztállyal együttműködve. Vorosilov és az én irányításommal reggel 6 órakor erélyes támadást indított Olginszkaja irányába. Egymást váltották egységeink viharos rohamai és az ellenség ellenlökései. Egész nap bömböltek az ágyúk, és szakadatlanul kerepeltek a géppuskák. Hosszú, rendkívül feszült és véres harc eredményeként sikerült kiverünk a fehéreket Olginszkajából. Az ellenség azonban tíz-

ezer szablyát számláló lovasságot és nagy gyalogos erőket vont össze ellenünk, ellentámadásba ment át, és hatalmas veszteségek árán kiszorította egységeinket Olginszkajából. Csapataink éjszaka kénytelenek voltak visszavonulni a Don mögé.

Január 21-e volt a lovas hadsereg egyik legnehezebb napja. Csapataink, amelyek rendkívül kedvezőtlen helyzetben, jól kiépített védőállásban levő túlerejű ellenséggel (tizenötezer szablya és tízezer szurony) harcoltak, igen nagy veszteségeket szenvedtek.

Csak a forradalom győzelmében rendíthetetlenül hívő hősök, akik nem kímélték vérüket, sőt életüket sem az ellenség feletti győzelem érdekében, csak ők tudták elviselni ezeket a hihetetlenül nehéz megpróbáltatásokat.

A január 20-i és 21-i harcokban a Vörös Hadsereg harcosai, parancsnokai és komiszárjai bátran és önfeláldozóan küzdöttek. Alekszandr Szergejevics Linovszkij, a 21. lovas ezred egyik parancsnoka, például az olginszkajai támadás alkalmával szakaszával rárohant három ellenséges géppuskára, amelyek megghiúsították a 4. hadosztály 2. dandárjának támadását. Linovszkij megsemmisítette az ellenség géppuskáit, és megtisztította az utat dandárja előtt.

Golubovszkij, a 6. hadosztály 32. ezredparancsnokának segédtisztje rendkívül nehéz körülmények között — amikor az ellenség lovassága megtámadta az átkelőhelyhez visszavonuló egységeinket — a hatalmas fehérerők ellen egyetlen századdal indult ellenlökésre, és merészségével bámulatba ejtve őket, lehetővé tette a hadosztály egységeinek átkelését a Donon.

Amikor január 21-én a 4. hadosztály a túlerőben levő ellenség nyomására kénytelen volt visszavonulni, Olginszkaja vasútállomásnál megsebesült a 22. ezred parancsnoka, lovát pedig kilőtték alóla. A parancsnok már majdnem fogságba esett, amikor Vaszilij Markovics Kovalcsuk, vörösharcos, az ellenség tüzelése ellenére, visszatért a parancsnokához, és megmentette a fogságtól.

Vlagyimir Lavrentyevics Marcsuk, a 4. hadosztály 21. ezredének vörösharcosa a Batajszk alóli visszavonulás idején észrevette, hogy az ezrede visszavonulását fedező géppuska elhallgatott. Kilőtték a géppuskásokat. Az irányzót megölték, a töltő kezelőt pedig súlyosan megsebesítették. Marcsuk visszatért a géppuskához, tüzet nyitott, és mindaddig fedezte az ezred vissz-

szavonulását, amíg minden harcos át nem kelt a Don jobbpartjára.

Hány meg hány harcos áldozta fel magát, amikor az ellenséges géppuskákra és a fehérgárdista útegekre rontott!

Miután Kliment Jefremoviccsal meggyőződünk arról, hogy hasztalan kísérleteznünk a Batajszk és Olginszkaja ellen frontális támadással, közvetlen vonalon ismét Sorinhoz, a frontparancsnokhoz fordultunk, és kértük, vonja vissza azt a parancsát, amely szerint Batajszkot Rosztov irányából kellett megrohamoznunk. Sorin azonban újra elutasította a kérésünket, és kijelentette, hogy a lovas hadsereg harci dicsősége a rosztovi borospincékbe fulladt. Ez a hallatlan sértés, amellyel Sorin a lovas hadsereg hős harcosait illette, lelkünk mélyéig felháborított bennünket.

Kijelentettük, hogy a lovas hadsereg a frontparancsnokság hibájából elpusztul a batajszki mocsarakban, és amíg Sorin személyesen meg nem győződik a való helyzetről, nem küldjük a hadsereget értelmetlen támadásra.

A lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa január 22-én elrendelte, hogy minden egység vonuljon vissza a Don mögé. Január 23-án reggel a következő táviratot küldtük Sztálinnak és Trockijnak, a Köztársaság Forradalmi Haditanácsa elnökének:

„Január 9-ére virradó éjszaka a lovas hadsereg elfoglalta a Don menti Rosztovot és Nahicsevanyt. E városokban és a Don átkelő helyein január 9-én és 10-én délelőtt súlyos harcokat vívtunk. Az olvadás és az esőzések következtében, továbbá mivel az ellenség megsemmisítette az átkelőhelyeket, a lovas hadsereg nem tudott átkelni a Donon az ellenség nyomában, és nem tudta elfoglalni Batajszkot és Kojszugot. Nyolc nap alatt az ellenség rendbeszedte csapatait, Azov, Kojszug, Olginszkaja, Sztarocsenkesszkaja körzetébe nagy lovas erőket vont össze, elfoglalta a Don balpartjának magaslatait, és erősen kiépítette állásait.

A január 17-i és 18-i fagy lehetővé tette, hogy a lovas hadsereg megkezdje a Délkeleti front január 9-i direktívájának végrehajtását. Elfoglaltuk Olginszkaját és Nyizsnyij Podpolejszkijt, de a túlerőben levő ellenség nyomására egységeink kénytelenek voltak feladni az említett helységeket, ezért visszavonultak a Don mögé.

Az ismét meginduló olvadás a Don egész balparti síkságát járhatatlan ingovánnyá változtatta. A január 20-i és 21-i har-

cok a lovas hadsereg és a 8. hadsereg részére teljes kudarcral végződtek. Kudarcunk oka egyrészt a lovasság szétbontakozásához és manőverezéséhez szükséges hídfő hiánya, másrészt a rossz időjárás. A lovas hadseregnek járhatatlan mocsarakban kell evickélnie, és mindössze egyetlen átkelőhelye van a Donon.

Január 22-én közvetlen vonalon beszéltünk Sorinnal, aki mindenáron Batajszk és Kojszug elfoglalását követelte, továbbá igazságtalan, sértő és megengedhetetlen kifejezésekkel illette a lovas hadsereget. Erkölcsi kötelességünknek tartjuk a leghatározottabban tiltakozni a frontparancsnok sértegetése miatt, akinek valaki hamis színben tünteti fel a helyzetet.

Sorin frontparancsnoknak a következő kombinációt javasoltuk: a Nahicsevanban és Rosztovban állomásozó 8. hadsereg vállalja magára ezeknek a városoknak a védelmét, a lovas hadsereg pedig Konsztantyinovszkaja körzetében összpontosuljon, itt keljen át a Don bal partjára, és erőltetett menettel támadjon délnyugati irányba, és útjában semmisítsen meg mindent. E hadművelet sikeréért fejünkkel felelünk. Erkölcsi kötelességünk figyelmeztetni önt, s az ön személyében a szovjet kormányt, hogy ha továbbra is Rosztov és Nahicsevan felől kísérletezünk Batajszk elfoglalásával, véglegesen megsemmisítjük a köztársaság legjobb lovasságát, és nagyon sokat kockáztatunk.

Sorin frontparancsnok nem hagyta jóvá tervünket. Kérjük az ön beavatkozását, nehogy pusztulásba kergessük a lovas hadsereget, és felszámoljuk a Vörös Hadsereg sikereit.”*

Másnap Rosztovba érkezett Sorin. Az állomáson a vasúti kocsijában először a 8. vöröshadsereg Forradalmi Haditanácsát fogadta, azután pedig minket: Vorosilovot, Scsagyenkót és engem. Szokolnyikov természetesen igyekezett meggyőzni Sorint arról, hogy a lovas hadsereg törvénytelenül nyomult be Rosztovba, a városban nincs semmiféle hatalom, a Forradalmi Bizottság pedig csak „Vorosilov és Bugyonnij veteményeskertje”, ahogy mondani szokta. Egyszerűen mindent megtett, hogy megragalmazzon bennünket, és elterelje Sorin figyelmét a dolgok lényegéről.

Hármunk közül Sorin senkit sem ismert személyesen. Amikor beléptünk a vasúti kocsiba, Sorin egy karosszékben ült az asztalnál, és bizalmatlanul mért végig bennünket. Jelentést tet-

* VHKAL

tem a hadsereg állományáról, majd beszámoltam a hadműveletekről, és kifejeztem elégedetlenségemet a hadsereg felhasználása miatt. Aztán kértem, vonja vissza a Batajszk ellen kiadott támadási parancsot. Utolsó szavaimnál Sorin felugrott, kiáltozni kezdett, és újra csak részegeskedéssel vádolta a lovas hadsereget.

Némán végighallgattuk, azután Kliment Jefremovics azt tanácsolta Sorinnak, látogassa meg a lovas hadsereg egységeit, és személyesen győződjék meg arról, hogy a harcosok és parancsnokok részegeskedéséről tett kijelentése merő rágalom.

Sorin beleegyezett. Elindultunk. Időközben a lovas hadsereg egységei az átkelőhelyeknél összpontosultak, és oszlopokban haladtak előre. Megálltunk a menetelő oszlopok mellett, és végignéztük a 6. lovas hadosztály két ezredét és a 4. lovas hadosztály egy ezredét. A harcosok némán lovagoltak, ütemesen himbálózva a nyeregben. Az oszlopokban szigorú rend uralkodott. A 4. hadosztály egyik ezredének a végén haladó harcos odafordult hozzám:

— Nincs egy kis dohányuk, parancsnok elvtársak?

Kiderült, hogy az ezred már régóta nem kapott dohányt.

Sorin természetesen nem talált részegeket. Amikor visszatértünk hozzá a vasúti kocsiba, megkérdeztük, mivel magyarázható az a különös helyzet, hogy a lovas hadsereg Batajszkot ostromolja és a vérét hullajtja a mocsarakban, a front többi hadserege pedig, a 8. hadsereg két kislétszámú hadosztályán kívül, tétlenül rostokol.

Sorint azt válaszolta, hogy a hadseregek felhasználását az adott helyzetben helyesnek tartja, és továbbra is ragaszkodik hozzá. A lovas hadseregnek a korábbi parancs szerint el kell foglalnia Batajszkot.

— Akkor követeljük — jelentettük ki —, hogy mentsenek fel bennünket a hadsereg parancsnoksága alól, mivel nem akarjuk saját magunk előidézni a pusztulását.

— A hadsereg parancsnoksága alól nem menthetem fel önöket — válaszolta Sorin. — Ha nem értenek velem egyet, írjanak, panaszkodjanak a Köztársaság Forradalmi Haditanácsának.

Ezzel be is fejeződött Sorinnal beszélgetésünk. Még aznap táviratot küldtünk Leninnek, Sztálinnak és Trockijnak.

Jelentettük, hogy Sorin, a Kaukázusi front* parancsnoka

* A Délkeleti front nevét közben Kaukázusi frontra változtatták.

pusztulásba kergeti a lovas hadsereget, nem veszi tekintetbe a lovas hadsereg legcélszerűbb felhasználására tett javaslatunkat. ezért a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa kénytelen arra kérni a Munka és Védelem Tanácsát, valamint a Köztársaság Forradalmi Haditanácsát, hogy vagy mentse fel a hadsereg vezetése alól, vagy váltsa le Sorint a Kaukázusi front éléről.

Ugyanebben a táviratban javasoltuk: bízzák meg a lovas hadsereget azzal a feladattal, hogy mérjen csapást a Doni és Kubáni hadsereg csatlakozásán Torgovaja (Szalszk) általános irányában.

A főparancsnokság — elismerve „az adott helyzetben a 1. lovas hadsereg és a 8. hadsereg arcvonalán a Donon való átkelés nehézségeit, amelyekről a január 21-i támadás is bizonyosságot tett” — már másnap megparancsolta a Kaukázusi front parancsnokának, hogy „vonja vissza a 8. hadsereg és lovas hadsereg frontális támadására kiadott parancsát”.*

5.

A Batajszk elleni céltalan rohamok megszűntek. Sorin azonban tovább folytatta rosszindulatú politikáját velünk szemben. Kivonta a lovas hadsereg alárendeltségéből a 9. és 12. lövész hadosztályt, átadta őket a 8. hadseregnek, és az így meggyengített lovas hadseregnek megparancsolta, hogy összpontosuljon Zaplavszkaja, Besszergenyevszkaja körzetében, Bagajevszkajánál keljen át a Manicson, és mérjen csapást az ellenség rosztovi csoportosításának szárnyára.

A 8. és 9. hadsereg elé azt a feladatot tűzte, hogy tartóztassák fel az ellenséget a Don torkolata és Novocserkasszk közötti szakaszon.

Ily módon a három lovas hadosztályból álló lovas hadsereget ismét támadásba dobták, anélkül, hogy a szomszédos hadseregek támogatták volna. A lovas hadsereg átcsoportosításáról értesült Gyenyikin hadseregének parancsnoksága is, amely rögtön felhasználta a 8. és 9. vöröshadsereg tétlenségét, kivonta Rosztov térségéből a Doni és Kubáni lovas hadtestet, és Ma-

nicsszaka körzetében összpontosította őket a lovas hadsereg ellen.

Január 26-ára a lovas hadsereg Besszergenyevszkáját megkerülve elfoglalta Bagajevszkáját, továbbá Azsinov, Kugyinov, Jelkin és Fedulov-tanyákat, és megkezdte az előkészületeket a Manics folyón való átkelésre. Időközben Dumenko három lovas hadosztályból álló, mintegy háromezer szablyát számláló összevont lovas hadteste, amely a 9. vöröshadsereg állományába tartozott, a lovas hadsereg balszárnyán Manics—Balabinszkij körzetét érte el.

Azzal a kéréssel fordultunk a frontparancsnokszághoz, hogy Dumenko hadtestét hadműveletileg rendelje a lovas hadsereg alá. Amikor Dumenko ezt megtudta, saját kezdeményezéséből támadásba ment át, és szemlátomást igyekezett bebizonyítani, hogy a lovas hadsereg nélkül is sikeresen tud működni. Hadteste sikeresen átkelt a Manics folyó jegén, de Malaja Zapagyenka tanyánál a fehérek megtámadták, mire egész tüzérségét és géppuskáinak felét elhagyva visszavonult a Manics folyó mögé, majd tovább a Szal folyó mentén fekvő Sztrahov és Topilin tanyákra.

A továbbiakban Dumenko hadteste hol felbukkant a lovas hadsereg szárnyán, hol pedig váratlanul visszavonult, fedezetlenül hagyva csapatainak balszárnyát.

Dumenko viselkedését csak a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsával szemben érzett ellenszenvével magyarázhattuk. Amikor a lovas hadsereg elfoglalta Rosztovot, Dumenko felkereste a Hadsereg Forradalmi Haditanácsát. Magával hozott egy zászlót, amelyet a harcosokhoz intézett beszéd keretében akart átnyújtani az összevont lovas hadtest ajándékként a lovas hadseregnek. Mivel azonban beszélgetésünk során politikai vonatkozásban igen gyanús megjegyzéseket tett, és egyébként is tudtam róla, hogy hajlamos a kalandorságra, nem engedték meg, hogy beszédet intézzen a lovas harcosokhoz.

Dumenko akkor sértődötten távozott, most pedig makacsul elutasított minden együttműködést a lovas hadsereggel. Az arcvonalon kialakult helyzet azt kívánta, hogy ismételten kérjük Dumenko hadtestének beosztását a lovas hadsereghez. Kéréseinkre végül is megérkezett a frontparancsnok igen eredeti rendelkezése: „Az összevont lovas hadtestet Malaja Zapagyenka-tanyáig bezárólag alárendelem a lovas hadseregnek.”

A lovas hadsereg balszárnya és Malaja Zapagyenka-tanya közötti távolság mindössze hét kilométer volt, így az történt, hogy amikor Dumenko hadteste kivonult ebből a hét kilométeres zónából, egyúttal kivonult a lovas hadsereg alárendeltségéből is. Micsoda különös alárendelés!

Január 27-én a lovas hadsereg parancsot kapott, hogy keljen át a Manicson, és verje szét az ellenséget a Malaja Zapagyenka körzetében! Január 28-án hajnalban a 6. és 11. hadosztály átkelt a Manics jegén, és megrohamozta a fehérgárdistákat. A fehérek Malaja Zapagyenka-tanyán hagyták a Dumenkótól zsákmányolt tizenhárom ágyút, és visszavonultak Bulocskin-tanyára, tartalékaik összpontosítási körzetébe.

Mialatt a 6. és 11. hadosztály Bulocskin-tanyánál elkeseredett harcokat vívott a hatalmas fehér erőekkel, a hadsereg tartalékból kivont 4. hadosztály Knyazseszko-Leonovszkaja körzetében erélyes csapással szétverte a fehérek 7. gyalogos hadosztályát, és több mint másfélezer foglyot ejtett.

Ezekben a harcokban kitűnt Nyikolaj Kuzmics Linyik, a 21. lovas ezred századparancsnoka, valamint Gavril Pantyelejevics Godovikov és Fjodor Fjodorovics Gaponov, a század szakasparancsnokai, akik az ellenség fergeteges tüze ellenére, a legyűlöletük élén bátran törtek a fehérek túlerőben levő lovasságára, amely a gyalogság szárnyait fedezte, és hősi példamutatásukkal magukkal ragadták az ezredet, majd később az egész hadosztályt is. Linyiket, Godovikovot és Gaponovot a harcban tanúsított bátor magatartásukért később a Vörös Zászló érdemrenddel tüntették ki.

Az elért siker továbbfejlesztése érdekében a 4. lovas hadosztály erélyes támadást intézett a Manicszkaját megszállva tartó ellenség hátába. Mivel a fehérek félték a bekerítéstől, déli irányba vonultak vissza, így a frontálisan támadó 21. lövész hadosztályunk bevonult Manicszkajába.

Január 28-án és 29-én a lovas hadsereg a Manics balpartján súlyos harcokat vívott a túlerőben levő ellenség ellen. Január 29-én este a 4. és 11. lovas hadosztály a fehérek túlerejű nyomása miatt kénytelen volt visszavonulni a Manics mögé, és védelemre berendezkedni a jobbparti tanyák vonalában.

A 6. lovas hadosztály aznap a támadó ellenség jobbszárnyát ostromolta, majd üldözésbe ment át, és kilenc ágyút, valamint harminc géppuskát zsákmányolt. Mivel a 4. és 11. had-

osztály visszahúzódott a Manics folyó jobbpartjára, a 6. hadosztály is kénytelen volt kiüríteni Veszolij-tanyát, átkelt a Manics folyón, és a Fedulov, Manics-Balabinszkij-tanya körzetében összpontosult.

A Malaja Zapagyenka-tanyánál vívott harcok után nyomtalanul eltűnt Konsztantyin Ivanovics Ozolin, a 11. lovas hadosztály komiszárja. A lovas harcosok látták Ozolint a harcban, és elmondták, hogy hőiesen harcolt pisztollyal és karddal az ellenség sűrűjében. A csata erős hóviharban zajlott le, és senki sem tudta, mi történt később a komiszárral. Azt gondoltuk, hogy elesett, és holttestét betemette a hó. Feltevésünk azonban, szerencsére, nem bizonyult helytállónak. Később, márciusban megtudtuk, hogy Ozolin életben maradt. Rövidesen vissza is tért a lovas hadsereghez. Kiderült, hogy miután a mellette küzdő harcosok mind elestek, ő még karddal védekezett a fehérgárdistákkal szemben, de végül is eszméletlenül, súlyos sebesüléssel lebukott a lováról. A fehérgárdisták halottnak vélték, levetkőztették, és otthagyták. Éjszaka magához tért, és elvergődött Tuzlukovszkij-tanyára, ahol egy öreg paraszt kunyhójában húzódott meg, akinek a fia a Vörös Hadseregben harcolt. Az öreg azt állította, hogy Ozolin fehér katona, és elhelyezte a kórházban. Amikor Ozolin jobban lett, az öreg paraszt segítségével átszökött az arcvonalon, eljutott Rosztovba, és ott véglegesen felgyógyult.

Február 1-én éjszaka egy órakor érkeztem meg a hadsereg törzséhez. Rendkívül rosszkedvű voltam, szörnyű fizikai és lelki fáradtságot éreztem. A hadsereg egységei előző nap súlyos és véres harcokat vívtak, óriási veszteségeket szenvedtek, és éjszákára visszavonultak a megindulási állásaikba.

Sorin rosszindulata miatt a lövész egységek támogatása nélkül harcoló lovas hadsereg a túlerejű ellenséggel szemben oktalanul hullatta véré, ugyanakkor a front többi csapata lényegében tétlenkedett az arcvonalon.

Elbeszélgettem Sz. A. Zotovval, aki a front törzse számára állította össze a hadműveleti jelentést, majd pihenni tértem, aludni azonban nem tudtam. Nehéz volt a szívem, és idegeim a végsőkig megfeszültek. Fel-alá róttam a szobát, és gondolkoztam, hogyan mentsem meg a hadsereget.

Mint mindig, amikor nehéz helyzetben voltunk, gondolatban ahhoz fordultunk, akit forradalmunk tanítójának és atyjá-

nak tartottunk, ahhoz az emberhez, aki leginkább képes volt megérteni a forradalmár katona bánatát és örömét, szívét és lelkét. Határozott léptekkel az asztalhoz siettem, ceruzát és papírt vettem elő, közelebb húztam a mécesest, és írni kezdtem.

„Bagajevszkaja község a Don partján, 1920. február 1.

Mélyen tisztelt vezérünk, Vlagyimir Iljics! Bocsásson meg, hogy levelemmel önhöz fordulok. Nagyon szeretném önt, a szegényparasztok és munkások nagy vezérét látni, és személyesen üdvözölni, de az arcvonal helyzete és Gyenyikin bandái megakadályoznak ebben. Közölnöm kell önnel, Lenin elvtárs, hogy a lovas hadsereg igen súlyos időket él át. A fehérek még sohasem tépázták meg így lovasságomat, mint most. És azért sikerülhetett nekik, mert a frontparancsnok olyan helyzetbe hozta, hogy esetleg teljesen megsemmisülhet. Szégyellek erről önnek beszélni, de szeretem a lovas hadsereget, és még jobban szeretem a forradalmat. A forradalomnak pedig nagyon is szüksége van a lovasságra. Sorin elvtárs, a frontparancsnok kezdetben a Don mocsaraiba küldte a lovasságot, azt parancsolta, keljünk át a Donon. Az ellenség ezt felhasználta, és majdnem hogy megsemmisítette lovasságunkat. Amikor a Forradalmi Haditanács azt követelte, hogy változtassa meg a lovas hadsereg támadási irányát, Sorin elvtárs elvette tőlünk a hadseregemhez beosztott gyalogságot. A két gyalogos hadosztályt átadta a 8. hadseregnek, a lovas hadsereget pedig gyalogsági támogatás nélkül vetette be az ellenség ellen. A lovas hadsereg másodszor is súlyos veszteségeket szenvedett. Amióta parancsnok vagyok, ehhez hasonló szomorú eset még nem fordult elő velem. Mióta Sorin rendelkezik a rámbízott hadsereggel, állandó bajok vannak. Sorin elvtárs már 1919. október 26-án is, amikor a lovas hadsereg az alárendeltségébe tartozott, olyan feladatot tűzött ki elénk, amely nekünk csak káros, az ellenségnek viszont hasznos volt. Amikor ezt táviratban közöltem vele, ő bizonyára megsértődött, és ezt azóta sem felejtette el. Most mindennek a mi közös, forradalmi ügyünk látja kárát. Mára azt a feladatot kaptam, verjem szét az ellenséget, és nyomuljak előre hatvan versztet. A szomszédos hadseregek ugyanakkor azonban Sorin parancsa értelmében egy helyben rostokolnak, és így lehetőséget adnak az ellenségnek arra, hogy csapatokat vonjon ki az arcvonal más szakaszairól, és azokat a lovas hadsereg ellen vesse harcba. Ez

nyilvánvalóan bűnös cselekedet. Kérem, kísérje figyelemmel a vöröslovás hadsereg és a többi hadseregek harcát, mert különben céltalanul pusztulunk el a bűnös vezetés miatt.

Erős kézszorítással:

Bugyonnij, az 1. lovas hadsereg parancsnoka.”

Miután megírtam a levelet, magamhoz hívtam Zotovot, és arra kértem, azonnal továbbítsa V. I. Leninnek.

— Intézkedj, Sztyepan Andrejevics, hogy a levél személyesen Iljics kezébe jusson.

Csak a polgárháború után tudtam meg, hogy Vlagyimir Iljics Lenin megkapta a levelemet, és utasításait saját kezűleg írta rá a borítékra. A levelet Lenin feljegyzéseivel együtt most a Marxizmus—Leninizmus Intézetében őrzik.

Február 1-én és 2-án a lovas hadsereg ismét átkelt a Manicson, és támadásba ment át. A támadás kezdetben sikeresen haladt. A lovas hadsereg váratlan csapással kiverte a fehérgárdistákat a balparti tanyákról, de miután azok felocsudtak, elmentámadásba mentek át, és visszavetették egységeinket. A hadműveletileg ideiglenesen a lovas hadseregnek alárendelt Dumenko-féle hadtest tulajdonképpen nem hajtotta végre parancsainkat. Igaz, február 1-én a lovas hadsereggel együtt átkelt a Manicson, és elfoglalta Veszjolij-tanyát, de február 2-án éjszaka otthagya az állásait, visszavonult a Manics mögött levő Verhnye-Szoljonij-tanyára úgy, hogy arról nem értesítette a balszárny 6. hadosztályunkat.

A lovas hadsereg változatlanul súlyos harcokat vívott az ellenséggel, ugyanakkor a szomszédos hadseregek a legcsekélyebb támogatást sem nyújtottak neki. Hiába fordultunk a Kaukázusi front parancsnokságához, hogy adjon parancsot a 8. és 9. hadseregnek az aktív tevékenységre, nem kaptunk választ. Szomszédaink tétlensége lehetővé tette a fehéreknek, hogy Krasznodvorszkij-tanya körzetében nagy erőket összpontosítsanak, s ezzel veszélyeztessék a lovas hadsereg jobbszárnyát és hátát. Ki kellett vonnunk az arcvonalból a 4. hadosztály egyik dandárját, és Krivjanszkaján keresztül a hadsereg hadtáp területeire kellett irányítanunk, páncélvonatainkat pedig az Ak-szajszkaja, Novocserkasszk szakaszra kellett átdobnunk.

Február 2-án este Kliment Jefremoviccsal Rosztovba mentünk és jelentést küldtünk Kamenyev főparancsnoknak:

„A lovas hadsereg és Dumenko lovas hadtestének arcvonalán az ellenség nagy lovas erőket csoportosított: ötvenkét lovas ezredet és hat lövész ezredet. Ezek az adatok feltétlen megbízhatóak, és a foglyok vallomásai, valamint a háromnapos elke-seredett harcokban zsákmányolt írásbeli okmányok is alátá-masztják.

A Kaukázusi front parancsnokának direktívája szerint a lovas hadseregnek és Dumenko lovas hadtestének az a feladata, hogy megsemmisítse a Manics folyó balpartján fekvő Jefremov-tanya körzetében összpontosult ellenséget. Ugyanez a direktíva a 8. és 9. hadsereg elé azt a feladatot állította, hogy passzívan védjék elfoglalt állásaikat, és folytassanak aktív felderítést. Emiatt az ellenség a 8. és 9. hadsereg arcvonaláról leválthatta összes lovas egységeit, és harcba vethette azokat a lovas had-sereg ellen.

1920. február 1-én a lovas hadsereg és a lovas hadtest is-mételten átkelt a Manics folyó helyenként több mint három verszt széles jegén, és elfoglalta Manicsszkaját, Knyazseszko-Leonovszkijt, Tuzlukovszkijt, Malij Zapagyenszkijt, Pozgyejevet, Procikovot, Jefremovot és Veszjolijt.

A fenti vonalon az ellenséget délre vetettük vissza, és egy-ségeink éjszakára a megjelölt községekben helyezkedtek el. A fehérek egész éjszaka eredménytelenül kísérleteztek, hogy ro-hammal kiverjék egységeinket az állásaikból.

Ma, február 2-án hajnalban a lovasság egész arcvonalán el-keseredett harc kezdődött. Az ellenség hatalmas lovas tömegeket vetett be szárnyaink ellen, kettévágta arcvonalunkat, és arra kényszerített bennünket, hogy visszavonuljunk a Manics folyó jobbpartjára. Az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett, de a mi veszteségeink is igen nagyok.

Ebben a rendkívül fontos hadműveletben a 8. és 9. hadse-reg nem vett részt. Az ellenség teljesen szabadon manőverez-hetett, és tetszése szerint csoportosíthatta át erőit oda, ahová akarta. A vöröslovasság rendkívül súlyos helyzetbe jutott, a szomszédos hadseregektől teljesen elszigetelődött.

A lovas hadsereg a Rosztov elfoglalása után vívott nehéz és sikertelen hadműveletekben erősen kimerült, és súlyos veszte-séget szenvedett emberben és lóállományban egyaránt. A front-parancsnokság hanyagul és könnyelműen, sőt bűnösen, kilátástal-anul nehéz helyzetbe hozta a lovasságot.

... Vorosilov elvtárssal, a lovas hadsereg Forradalmi Hadi-tanácsának tagjával együtt ismételten kérem, hogy az illetékes személy tegye meg a szükséges és mielőbbi intézkedéseket a lovas hadsereg helyzetének megkönnyítésére.

A lovas hadsereg és Dumenko lovas hadteste jelenleg a következő vonalon áll: Bagajevszkaja, Hohlotovszkij, Fedulov, Manicszsko-Balabinszkij, Nyizsnye és Verhnye Szoljonij.

Tudomására hozom, hogy a 8. és 9. hadsereg gondatlansága miatt az ellenség mintegy ezerötyszáz lovassal elfoglalta a Novocserkasszktól tizenkét versztára délre fekvő Krasznodvorszkij-tanyát. Az ellenséget a tanyáról nem verték ki, és az ott éjszakai szállásra rendezkedett be. Nem lehetetlen, hogy az ellenség reggelre Novocserkasszkot is elfoglalja. A 9. hadsereg parancsnoka azt javasolta, hogy támadjam hátba az ellenség említett csoportosítását, és tisztítsam meg Krasznodvorszkij-tanyát az ellenségtől. Részben az emberek és lovak kimerültsége, részben pedig amiatt, hogy az ebben a körzetben levő tavakat és folyókat jég borítja, a lovassággal harcolni, meghozzá patkó nélkül, teljesen lehetetlen.”*

Őszintén szólva, ennyi sok baj után nem nagyon hittem, hogy a főparancsnoksághoz intézett jelentésünk megváltoztatja a helyzetet. Sokkal inkább bíztam a Leninhez írt levelemben.

Aznap Rosztovba érkezett Scsagyenko is, aki az utóbbi időben Taganrogban tartózkodott, ahol megszervezte a lovas hadsereg szervezési csoportfőnökségét, az önkéntesekből megalakította a 14. lovas hadosztályt, azonkívül előkészítette a lovas hadsereg parancsnoki iskolájának megnyitását. Scsagyenko azt tanácsolta, hogy ne érjük be a főparancsnoksághoz intézett jelentéssel, hanem beszéljünk Sztálinnal, aki tudomása szerint, Kurszkban tartózkodik.

Megvitattuk a helyzetet, és úgy döntöttünk, hogy Scsagyenkót Kurszkba küldjük Sztálinhoz jelentéstételre, de előzetesen megpróbáltunk összeköttetést teremteni közvetlen vonalon Kurszkkal. Ez február 3-án reggel sikerült is.

Jelentettem Joszif Visszárionovicsnak, hogy az arcvonalon kialakult helyzet, valamint a 8., 9. és a lovas hadsereg között a frontparancsnokság által teremtett viszony nagyon nagy veszélyt rejt magában. „A lovas hadsereg — folytattam — a leg-

szörnyűbb körülmények között, teljesen elszigetelten harcol, nem napról napra, hanem óráról órára fogy. A szomszédos hadseregek és frontparancsnokság által a lovas hadsereg körül teremtetett légkör teljesen lehetetlenné teszi a munkát. Ma indult volna önhöz Scsagyenko részletes jelentéstétel végett, de a súlyos helyzet megköveteli, hogy valamennyien itt tartózkodjunk. Nagyon kérjük, hogy azonnal utazzon hozzánk, és számolja fel ezt a tűrhetetlen helyzetet, mert egyedül csak ez mentheti meg a frontot. Ismételjük, hogy az arcvonalon igen súlyos a helyzet. Ma határoztuk el, hogy feladjuk Novocserkasszkot. Ha ön, vagy valaki önhöz hasonló vezető nem érkezik Rosztovba, katasztrófa fog bekövetkezni. Még egyszer kérjük, azonnal siessen ide, ha csak két-három órára is.”

Miután a továbbiakban meghallgatta az ellenség létszámáról és a lovas hadsereg elhelyezéséről szóló jelentésünket, Sztálin így válaszolt:

„Nyolc nappal ezelőtt Moszkvában voltam, és amikor megkaptam az önök rejtjeles táviratát, azonnal kiharcoltam, hogy váltsák le Sorint... Az önök frontjának Forradalmi Haditanácsába Ordzsonikidzét nevezték ki, aki igen szereti a lovas hadsereget. Ha nincs összeköttetésük Szaratovval, mi szívesen rendelkezésükre bocsátjuk a vezetéket, ha Ordzsonikidzével akarnak beszélni... aki kétségtelenül segíti és támogatja önöket.

Ami látogatásomat illeti, nagyon jól tudják, hogy nem érek rá, mert a Délnyugati front Munkatanácsának elnöke lettem, és a Védelmi Tanács beleegyezése nélkül nem utazhatom el. Jelentésüket mindenesetre átadom Iljicsnek döntés végett, ha nem ellenzik. Végleges választ csak az Iljiccsel folytatott beszélgetés után adhatok. Egyet kérek: védjék a lovas hadsereget, a köztársaság e felbecsülhetetlen értékű aranyát. Nem baj, ha ideiglenesen feladjuk egyik vagy másik várost, csak a lovas hadsereg maradjon meg.”

Ezután Vorosilov lépett a készülékhez.

„Jozsif Visszárionovics! — kezdte Kliment Jefremovics. — A helyzet olyan súlyos, hogy csak az ön megérkezése mentheti meg a lovas hadsereget. Adja át legtiszteleteljesebb kérésünket Iljicsnek, hogy legalább egy vagy másfél napra engedje el önt. Kimondhatatlanul boldogok vagyunk, hogy Sorint eltávolították. Ha megérkezik Rosztovba, a helyszínen meggyőződhetik róla, hogy az egyszerű leváltás, méghozzá úgy, hogy magasabb be-

osztásba kerül, számára nem elegendő. Mi gonosztevőnek tartjuk. Hozzánemértése vagy rossz szándéka (ezt majd kideríti a bíróság) megölte legjobb harcosainkat, parancsnokainknak és komiszárjainknak több mint negyven százalékát, és elpusztított négyezer lovat. Ha Iljics mégsem egyezik bele az ön ideutazásába, bár ez a köztársaság érdekében elkerülhetetlenül szükséges, akkor kérjük, kardoskodjék amellet, hogy Ordzsonikidze azonnal utazzék Rosztovba. Szaratovval nincs összeköttetésünk, és nem is volt. Önnel is teljesen véletlenül sikerült beszélnünk. Legfontosabb kérésünk, amelynek teljesítése nem tűr halasztást: intézkedjék, hogy a lovas hadsereg maradványainak a megőrzése érdekében bocsássák haladéktalanul rendelkezésünkre a 9. lövész hadosztályt. Vereségünket az idézte elő, hogy a gyalogos egységek nem biztosították szárnyainkat, és nem erősítették meg az elért terepszakaszokat. Még egy kérésünk van: hívja fel az illetékesek figyelmét arra, hogy a legsürgősebben fel kell tölteni a lovas hadsereget. A Kaukázusi front hadtápterületén tétlenkedő gyenge minőségű lovasság a kezünk alatt a legjobb és legértékesebb harci anyaggá változik a köztársaság javára. Az ígért háromszáz nyeret nem kaptuk meg.”*

Sztálin ezt válaszolta:

„Először is: egyelőre nem utazhatom el önökhöz. Másodszor: Plovajszkaja körzetébe átdobjuk a két legjobb hadosztályt, az egyik a Litván hadosztály lesz. Harmadszor: Sorint ma vagy holnap kidobjuk Gyebalcevóból. (Gyebalcevóban tartózkodott a Kaukázusi front törzse — Sz. B.) Negyedszer: sürgetem, és remélem, kiharcolom Szokolnyikov elbocsátását. Ötödször: nyolc nap múlva önökhöz indulok.”**

Február 4-én Sztálin és Ordzsonikidze közvetlen vonalon beszélt egymással. Idézem a beszélgetést, mert hűen jellemzi a kialakult helyzetet.

„A készüléknél Ordzsonikidze.

Sztálin: Üdvözöllek. Két napja kereslek, Szaratovban vagy? Végre megtaláltalak. Kétszer beszéltem a lovas hadsereggel. Kiderült: 1. A rendelkezések ellenére Sorin még mindig parancsnokol. 2. Sorin háborút folytat a lovas hadsereg ellen. A legutóbbi hadművelet idején elvette Bugyonnijtól a lovas hadseregnek hadműveletileg alárendelt két lövész hadosztályt.

* VHKÁL

** VHKÁL

Szokolnyikov, a 8. hadsereg parancsnoka ellenséges és gyűlölködő hangulatot teremtett a lovas hadsereg körül. 3. Sorin miatt a szaratovi törzs elszigetelődött a lovas, valamint a 8. hadseregtől, és már-már valamiféle az eseményeken kívül élő törzsszé változott. Így a jobbszárny teljesen szétzilálódott.

Amikor a párt központi bizottsága tudomást szerzett erről, azt követelte tőlem, hogy azonnal siessék a jobbszárnyra, és a helyszínen intézkedjem, de több ok miatt nem utazhattam el, ezeket most nem részletezem. Véleményem szerint az új frontparancsnokoknak és a Forradalmi Haditanács tagjainak a következő intézkedéseket kell tennie: 1. Azonnal eltávolítania Sorint. 2. Személyesen megvizsgálni a jobbszárny helyzetét. 3. Hatalmas erővé kell egyesíteni Dumenko csoportját a lovas hadsereggel; az előbbit az utóbbinak alá kell rendelni. 4. A lovas hadseregnek szárnyai biztosítására két lövész hadosztályt kell hadműveletileg alárendelni. 5. Szokolnyikovot, a 8. hadsereg parancsnokát haladéktalanul el kell távolítani... A rendelkezésemre álló adatok alapján mindezt kötelességemnek tartottam elmondani neked. Ha akarod, később átadhatom a feljegyzésmásolatot a lovas hadsereggel folytatott beszélgetéseimről.

Ordzsonikidze: Üdvözöllek. Mindazt, amit elmondtál, értem, de az összeköttetés hiánya miatt nem tudtuk megváltoztatni a kialakult helyzetet. Sorin tegnap óta már nem parancsnokol, a parancsot Kupjanszkban kézbesítették neki. Remélem, mindent sikerül rendbehoznunk, bár kissé későn. A lovas hadsereggel folytatott beszélgetéseidről készült feljegyzést kérjük átadni. Nem beszélhetnénk rajtatok keresztül a lovas hadsereggel és a 8. hadsereggel? Várom a lovas hadsereggel folytatott beszélgetés feljegyzéseinek másolatát. Azt hiszem, hogy a helyszínen csakhamar sikerül felszámolnunk ezt a lelkiismeretlen hajsztát.

Sztálin: A lovas hadsereggel közvetlen összeköttetést technikai okok miatt nem tudunk biztosítani, de beszélhetek velük a mi készülékünkön. Egy óra múlva felhívom a lovas hadsereget, aztán közlöm a válaszukat a kérdéseitekre. Ezeket a kérdéseket azonban előzőleg meg kell tőletek kapnunk. De utazzatok ki, az isten szerelmére, minél előbb a frontra. Tájékoztatásul közlöm a lovas hadsereggel közvetlen vonalon folytatott beszélgetésemet.”*

Február 5-én megkaptuk a Kaukázusi front Forradalmi Ha-

ditanácsának táviratát, amelyet G. K. Ordzsonikidze és N. N. Tuhacsevszkij írt alá:

„Az imént tanulmányoztuk át a Sztálin elvtárrsal folytatott beszélgetésünkről készült feljegyzést, és kellemetlenül meglepett bennünket az a helyzet, amely a szomszédos hadseregeknek és egyes személyeknek a hősi vöröslovassághoz való viszonyát illetően kialakult. Meg vagyok győződve, hogy a régi baráti kapcsolatok ismét felújulnak, és kellően fogják értékelni a lovas hadsereg érdemeit és művészetét. Holnap megérkezünk az önök hadseregéhez.”*

A Kaukázusi front Forradalmi Haditanácsának távirata után utasítást kaptunk, hogy a lovas hadsereg szüntesse be hadműveleteit a Manics irányában, és készítse elő egységeit más körzetbe való átcsoportosításra.

A lovas hadsereg a front új direktíváját várta, és közben rendezte egységeit.

Ebben az időben valamelyik éjszaka a 11. lovas hadosztály egyik tábori őrse egy levetkőztetett, félig megfagyott és súlyosan megsebesült embert szedett fel, aki Fedulov-tanya irányába vánszorgott. A sebesültet behozták a hadsereg törzshöz, és az esetet jelentették Kliment Jefremovicsnak és nekem. Kiderült, hogy a sebesült egy Kravcov nevű kommunista, aki a lovas hadseregben szolgált, és akit nem régen neveztek ki Dumenko hadtestének híradó parancsnokává.

Kravcov elbeszélte, hogy Dumenko hadtestében egy titkos banda működik, amely éjszaka megtámadja az aktív kommunistákat, agyonlövi őket, és a holttestüket a Manicson vágott lékbe dobja. Így őt is — amikor még meg sem ismerkedett Dumenko hadtestében a munkájával — egyik éjszaka leteperték, és más kommunistákkal együtt a Manics folyóhoz hurcolták. A banditák sokáig vonszolták őket a Manics jegén, léket kerestek. De a nagy hóesésben egyetlen léket sem találtak. Ekkor a kommunistákat egy szál ingre vetkőztették, és sortüzet adtak le rájuk. Azt hitték, hogy mindenki meghalt, és eltávoztak. A banditák áldozatai között volt Mikoladze, a hadtestkomiszár is. Kravcov három sebet kapott, de életben maradt.

Ehhez a szörnyű történethez Kravcov még hozzátette, hogy Dumenko törzse tele van régi tisztekkel, akiket vagy a harcok

alatt ejtettek foglyul, vagy a Vörös Hadsereg főparancsnokságának törzsétől küldtek oda. Kravcov olyan híreket hallott, hogy Dumenko az egész hadtestét át akarja vinni a fehérekhez, csak az alkalmas pillanatot várja.

Elhatároztuk, hogy Dumenkót azonnal letartóztatjuk. Reggel ötven lovas harcossal és két szekeres-géppuskával a Verhnye-Szoljonij-tanyán tartózkodó törzséhez indultunk.

Sajnos, Dumenkót nem találtuk meg. Verhnye-Szoljonij-tanyán közölték velünk, hogy Dumenko úton van Kosztantynovszkaja felé, ahová a törzse átköltözött. Visszatérésünk után jelentést küldtünk a front Forradalmi Haditanácsának a Dumenko hadtestében történt árulásról. A további események megakadályoztak benne, hogy fényt derítsünk az ügyre.

Február 9-én megkaptuk a Kaukázusi front Forradalmi Haditanácsának direktíváját, amely a lovas hadsereg legjelentősebb hadműveleteinek kezdetét jelentette: Gyenyikin csapatainak szétverését Észak-Kaukázusban. A direktíva rámutatott arra, hogy ugyanakkor, amikor a fehérek csapatai más szakaszon teljes tétlenséget tanúsítanak, Rosztov irányába aktív tevékenységet fejtenek ki. A Kaukázusi front minden hadserege parancsot kapott az átcsoportosításra és a döntő támadásra való felkészülésre. A Rosztovot védő 8. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy arcvonalát Manicszkajáig nyújtsa meg, és szilárdan tartsa a Don és Manics vonalát; a 9. hadseregnek Szadkovszkij, Dalnyij, Balabin körzetében kellett összpontosulnia; a 10. hadseregnek meg kellett erősítenie állásait Gremjacsij Kologyez és Velikoknyazseszkaja vonalában; az 1. lovas hadseregnek pedig Sarabulukszkij, Platovszkaja körzetébe kellett átcsoportosítania erőit.

Végre elfogadták a tervünket. A lovas hadsereg felkészült a Gyenyikin Doni és Kubáni hadseregének csatlakozásán fekvő Tyihoreckaja elleni csapásra.

GYENYIKIN BUKÁSA

1.

Miután a Vörös Hadsereg elfoglalta a Donyec-medencét, szétverte a fehérgárdista seregeket Ukrajnában s a Don vidékén, Észak-Kaukázusra tolódott át a Gyenyikin csapatai ellen vívott harc súlypontja.

Gyenyikinnek ekkor a következő erők álltak a rendelkezésére: Kutjepov tábornok önkéntes hadteste, amelyet a szétvert „önkéntes” hadsereg maradványaiból szerveztek, Szidorin tábornok Doni hadserege — ez volt a legnagyobb létszámú hadműveleti egység, és Skuro tábornok Kubáni hadserege. Gyenyikinnek — saját bevallása szerint — 1920 január közepén ötvennégyezer katonája és tisztje volt, közülük harminckétezer a Doni hadsereghez, tízezer az „önkéntes” hadtesthez és hétezer a Kubáni hadsereghez tartozott. Ezeken kívül még mintegy tízezer embere volt tartalékban a harcoló egységek feltöltésére.

Csapatainak és hadtáp intézeteinek erkölcsi állapotát Gyenyikin a következőképpen értékelte:

„Befejeződött az 1919. év.

A háromhónapos visszavonulás, a szörnyű fáradtság, a hadseregek megritkulása, a hadtáp szétzüllése és a kaotikus evakuációk leverően hatottak a társadalomra, betegesen nyomasztották a közvéleményt és a hadsereg lelki állapotát, alkalmas talajt teremtettek a pesszimista hangulat és pánikkeltő hírek számára.”

„... A Doni hadseregben az utóbbi két hónap balszerencsésen telt el. Nemcsak a kozákságnak, hanem a parancsnoki álmomány egyrészének is megcsappant a lelkesedése.”

Gyenyikin azonban ennek ellenére sem tartotta elveszett-

nek a kalandját. Visszavonta csapatait a Don és a Manics mögé, és arra számított, hogy a folyókra, mint természetes akadályokra támaszkodva, tartalékokat gyűjt, anyagi támogatást kap az antanttól, és bosszút áll a vörösökön.

Észak-Kaukázusban Gyenyikin csapataival a Kaukázusi front 8., 9., 10. és 11. hadserege, valamint az 1. lovas hadsereg állt szemben. E hadseregek összlétszáma körülbelül azonos volt Gyenyikin csapatainak létszámával. A több mint huszonötezer szablyával rendelkező fehérlovasság azonban túlnyomó fölényben volt lovas hadseregünkkel szemben, ami azt jelentette, hogy Gyenyikin a manőverezési lehetőség tekintetében is előnyben volt.

Amikor Gyenyikin erőinket értékelte, úgy vélekedett, hogy ha a vöröslovasság „nem is veszítette el harcképességét és aktivitását”, de a gyalogsága „demoralizált és teljesen kimerült”. Ami a gyalogságot illeti, a helyzet egyáltalán nem így festett. Szó sem volt és nem is lehetett semmiféle demoralizáltságról, minthogy a győzelmeken fellelkesült szovjet csapatok szakadatlanul támadtak. Az utolsó hónapok súlyos támadó harcai természetesen nagyon meggyengítették a front lövész hadosztályait. A harcoló egységek gyors előretörése következtében, különösen a 9. és 10. hadsereg arcvonalán, a hadtáp intézetek lemaradtak a csapatoktól, sőt egyes hadtápszervek teljesen elveszítették kapcsolatukat az egységeikkel. A vasúti közlekedési vonalakat az ország déli részén csaknem teljesen szétrombolták. Nemcsak a hadseregek részére küldött friss erőket nem tudták vasúton szállítani, hanem még a legszükségesebb lőszert sem. Ráadásul a hadműveletek körzete teljesen fel dűlva, és szörnyű tifuszjárvány dühögött a vidéken. A kórházak zsúfolásig megteltek tifuszos betegekkel. Mindez természetesen hatással volt csapataink harckésztségére is.

A kialakult helyzet hadseregeink fáradtsága ellenére is energikus támadást követelt, hogy az ellenség ne ocsúdhasson fel az elszenvedett vereségekből, ne rendezkedhessen be védelemre Észak-Kaukázusban, ne tudja átcsoportosítani erőit, és ellentámadásba átmenni. Gyenyikin uralmát alapjaiban megintgattuk, de még nem zúztuk szét véglegesen. Gyenyikin szétvérese érdekében frontunk hadseregeinek még egy megsemmisítő csapást kellett mérniük az ellenségre.

A Kaukázusi front Haditanácsa direktívájának értelmében

az 1. lovas hadsereg február 11-én elindult Platovszkaja és Sara-Bulukszkij körzetébe. Előzőleg részletesen kidolgoztuk és parancsban közzétettük a hadosztályok menetvonalait, a pihenőhelyeket és a hadtápszervek munkájának rendjét. A hadtáp feladata rendkívül bonyolult volt, minthogy a lovas hadsereg több mint száz kilométerre szakadt el az ellátó bázisától. Tulajdonképpen csak a helyi eszközökre és a zsákmányra számíthatunk. J. A. Scsagyenko Taganrogban maradt a hadseregtörzsszel és a hadtáp intézetekkel.

A platovszkajai menet rendkívül nehéz volt. A lovas hadsereg úttalan utakon haladt a Szal folyó balpartján. A lovak kidőltek, a tüzérség és a trénszekerek a szó szoros értelmében beleragadtak a méteres vastagságú, laza hórétegbe. A géppuska-szekereket szánokra kellett erősítenünk.

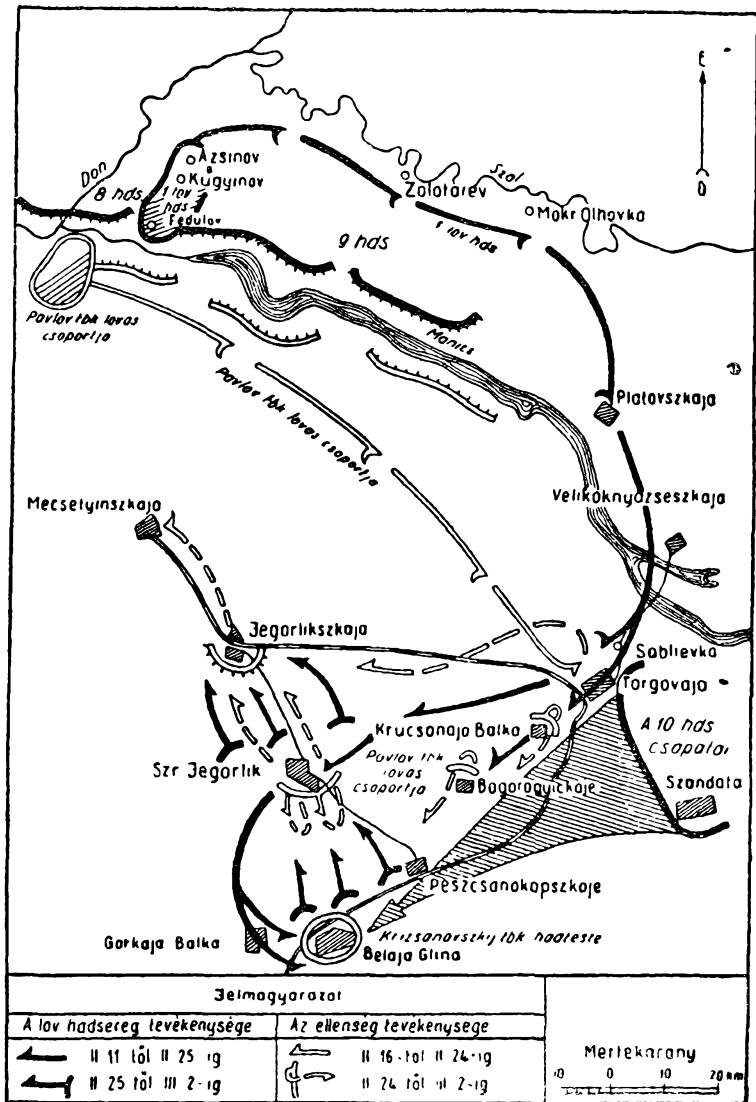
A fehérkozások feldúlták az útunkba eső tanyákat, némelyiket porig égették. Különösen takarmányunk volt kevés. A lovas hadsereg menetsávjában főként ellenséges lovas egységek működtek, amelyek már felélték a helyi takarmány-készleteket, ezért harcosainknak jobbára a hó alól előkapart, betakarítatlan búzával kellett etetniük a lovaikat.

Február 14-én este százharminc kilométeres menetelés után a lovas hadsereg elérte Platovszkaja körzetét, február 15-én a Velikoknyazseszkaja közelében levő híd körzetében átkelt a Manics folyón, és rátámadt Sablijevka vasútállomásra.

A hadsereg elővéde, a 4. hadosztály február 15-én 22 óra-kor váratlanul összetalálkozott a 10. vöröshadsereg 50. lövész hadosztályával. A Kovtyuh parancsnoksága alatt álló 50. hadosztály harcosai a magas hóban feküdtek, és a Sablijevka vasútállomást védelmező ellenséges páncélvonattal, valamint a gyalogsággal harcoltak. A 4. hadosztály előrevetett egységei a sötétség leple alatt délnyugatról bekerítették a fehérgárdistákat, és az 50. hadosztály csapataival együtt kiverték őket Sablijevkából, és fogságba ejtették Krizsanovszkij altábornagy 1. Kubáni hadtestének egy zászlóalját.

Sablijevka elfoglalása jelentette az 1. lovas hadsereg észak-kaukázusi hadműveleteinek kezdetét. (13. számú vázlat.)

Kovtyuh közölte velünk, hogy Jekatyerinovka, Novij Manics és Baranyiki irányába az ő hadosztályán kívül még Kurisko önálló lovas dandárja, továbbá a 10. hadsereg 20., 32. és 34. lövész hadosztálya működik.

13. számú vázlat. Az 1. lovas hadsereg harctevékenysége Észak-Kaukázusban.

A. V. Pavlovnak, a 10. hadsereg parancsnokának nem volt összeköttetése ezekkel a hadosztályokkal, és ezért azok saját elgondolásuk szerint működtek. Megtanácskoztam a helyzetet Kliment Jefremoviccsal, és úgy döntöttünk, hogy a 10. hadsereg lövész hadosztályait és Kurisko lovas dandárját a front feladatainak a végrehajtása érdekében ideiglenesen hadműveletileg alárendeljük az 1. lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának. A Forradalmi Haditanácshoz meghívott lövész egységek parancsnokai beleegyeztek döntésünkbe. A 10. hadsereg gyalogságának közvetlen parancsnokságát M. D. Velikanovra, a 20. lövész hadosztály parancsnokára bíztuk. Velikanov azoknak a tehetséges szovjet hadvezéreknek a dicső sorába tartozott, akiket a kommunista párt emelt fel, nevelt és edzett meg a fiatal szovjet köztársaság ellenségeivel vívott harcban. Már a Keleti fronton, a Kolcsak seregei elleni harcban is bátor, erélyes és gondos parancsnoknak bizonyult.

B. V. Majsztrah, a hadosztály törzsfőnöke is kiváló parancsnok volt. Tökéletesen ellátta feladatait, és — ahogyan a további események megmutatták — önállóan is sikeresen tudta vezetni a hadosztályt.

Meg kell jegyezmem, hogy a 20. lövész hadosztály a Kaukázusi front egyik legerősebb és legéletképesebb hadosztálya volt.

Mialatt a 6. és 11. lövész hadosztály elérte Sablijevkat és Jekatyerinovkat, a 20. lövész hadosztály a korábban kiadott parancs értelmében megtámadta Torgovaja (Szalszk) vasútállomást és Voroncovo-Nyikolajevka falut, amelyeket Krizsanovszkij hadtestének gyalogsága és páncélvonatok védtek.

A 20. lövész hadosztály segítségére kiküldtük a lovas hadsereg felderítő csoportját, I. V. Tyulenyevnek, a hadsereg felderítő osztálya vezetőjének parancsnoksága alatt. A felderítő csoport azt a feladatot kapta, hogy nyugatról és délről kerítse be Torgovaja vasútállomást, és robbantsa fel a vasútvonalat Bajtajszk és Tyihoreck között.

Február 16-áról 17-ére virradó éjszaka megtisztítottuk Torgovaja vasútállomást és Voroncovo-Nyikolajevka falut a fehér-gárdistáktól. Az ellenség itt harcoló három páncélvonata közül gyalogságunk egyet kilőtt, a másik kettő pedig Razvilnoje vasútállomás irányába, Naumenko tábornok 2. Kubáni hadtestének összpontosítási körzetébe távozott.

Február 18-án a 4. és 6. lovas, valamint a 20., 34. és 50.

lövész hadosztály Torgovajában és Voroncovo-Nyikolajevkában összpontosult.

Időközben a borús, enyhe időjárás és hóesések után beköszöntöttek a fagyok. Néha 20 fokos hideget mértünk. A fagy vastag jégkéreggel vonta be a magas hótakaró tetejét. Ilyen körülmények között hallatlanul nehezen haladtak előre a csapatok, különösen a lovasság, amely a végrehajtott hosszú menet után rendkívül kifáradt az úttalan utakon. A lovak belesüppedtek a hóbuckákba, lábukat felsértette a jégkéreg. A rosszul öltözött harcosok fagyási sérüléseket szenvedtek.

Ez arra kényszerített bennünket, hogy pihenőt engedélyezzünk a lovas hadsereg egységeinek és a lövész hadosztályoknak. Minden hadosztályparancsnoknak elrendeltük, hogy rendezkedjen be körkörös védelemre, és állítson fel tábori őrsöket. Úgy döntöttünk, hogy a pihenő alkalmával feltöltjük az egységeket az önkéntesekkel, felzárkóztatjuk a hadtápot, szétszttjuk a lőszeret, élelmet, takarmányt, ruházatot, és megpatkoltatjuk a lovakat.

Amint a fehérgárdista parancsnokság tudomást szerzett arról, hogy az 1. lovas hadsereget átdobták a fehérgárdista hadseregek csatlakozására, kivonta legjobb lovas egységeit az arcvonalból, Pavlov tábornok parancsnoksága alatt lovas csoportba egyesítette, és Velikoknyazseszkaja körzetébe irányította őket, hogy hátbatámadják a lovas hadsereget.

Így ír erről Gyenyikin: „A január 26-i direktívában elrendeltem, hogy az északi hadseregcsoport menjen át általános támadásba Novocserkasszk irányába, kétoldalról átkarolva vegye birtokba a rosztov—novocserkasszki hídfőt. A támadásnak néhány napon belül meg kellett volna indulnia. Várható volt, hogy a Kubáni (volt Kaukázusi) hadsereg megerősítésére időközben kiegészítő csapatok, új hadosztályok érkeznek...

A terv végrehajtását két körülmény akadályozta meg.

Az első: január 30-án értesítést kaptunk, hogy az 1. szovjet lovas hadsereget Tyihoreck irányába átdobták a Manicson; a második: a Kubáni hadsereg gyengesége. A hadsereg arcvonalának közepét áttörték, és az ellenség 10. hadseregének lovassága átkelt a Bolsoj Jegorlik folyón, Torgovaja hátába került, és ezzel a Tyihoreckajával való összeköttetést fenyegette.

Szét kellett vágni a Velikoknyazseszkaja és Torgovaja között keletkezett csomót, szét kellett zúzni az ellenség főerőit.

Szidorin tábornok Pavlov tábornok legerősebb és legszívósabb lovas csoportját (tíz-tizenkétezer szablyát) jelölte ki, amelynek azt a feladatot adta, hogy vonuljon a Manics mentén felfelé, és az 1. hadtesttel együttműködve támadja oldalba és hátba Buggyonnij lovasságát.”*

Pavlov tábornok lovas csoportja február 16-án Veszjolij-tanya körzetében visszavetette Dumenko hadtestét, átszorította a Manicson túlra, majd erőltetett menettel Velikoknyazseszkaja felé indult. A mély hóban, viharban és fagyban, a Manics úttalan és lakatlan balpartján azonban teljesen kimerült Pavlov tábornok lovas csoportja, nem jutott el Velikoknyazseszkajába, hanem eltévedt. Végül február 18-án éjszaka a járhatatlan hóban való bolyongástól kifáradt, félig megfagyott lovasság elérte Voroncovo-Nyikolajevka falut, ahol a 4. és 6. lovas hadosztály tábori őrseibe ütközött. Meg kell mondanom, hogy a fagy miatt nem minden egységünk látta el jól a biztosító szolgálatot, ezért néhányat meg tudott lepni az ellenség.

Kliment Jefremoviccsal együtt a lovas hadsereg törzsénél Pavlov csoportja előrevetett egységeinek két félig megfagyott fehérkozákját vallattuk, akiket az imént tuszkoltak be hozzánk a 6. hadosztály felderítői. A foglyok elmondták, hogy a tifuszban elpusztult Mamontovot helyettesítő Pavlov tábornok úttalan utakon, a magas hóban már három napja hajszolja csoportját. A lovak kidőltek, az emberek két nap óta nem ettek meleg ételt, alig tartják magukat a nyeregben, sok katonának megfagyott a keze és a lába.

Még be sem fejeztük a kihallgatást, amikor hírvivők rohantak be, és jelentették, hogy a 6. hadosztályt hatalmas ellenséges lovasság támadta meg. Kliment Jefremoviccsal kiszaladtunk az udvarra, és lóra pattantunk. A falu északnyugati részén géppuskák kerepeltek, amelyek hangját időnként elnyomta az ágyúdörgés. Az erőtlen „hurrá” alig hallatszott a sortüzekről.

Tíz perc múlva Torgovaja vasútállomásra érkeztünk, ahonnan a 4. hadosztály egységei már kiverték az ellenséget. Csak kisebb fehérkozák csoportok körvonalait láttuk a szürke, ködös éjszakában: igyekeztek hátravonászolni a hóban elakadt lövegeiket, és összeszedni a sebesültjeiket.

Gorodovikov jelentette, hogy visszaverték a fehéreket, de

* A. I. Gyenyikin: A Moszkva elleni hadjárat, 237—238. old. (oroszul).

azok nem messze, oszlopokban megálltak, és várnak valamire. Elmondta, hogy a kozákok úgy megdermedtek a hidegtől, hogy se löni, se kaszabolni nem tudtak kellőképpen.

Hirtelen távoli, majd egyre erősödő hurrá hallatszott. A fehérek indultak rohamra. A 4. hadosztály 1. dandárja, élen Gorodovikovval, ellenlökést hajtott végre, áttörte a rohamozók vékony láncát, és szétszórta őket. Bár az ellenség visszavonult, a hurrázás mégsem halkult.

Kiderült, hogy az oszlopban álldogáló, megdermedt kozákok hurráztak. Minthogy rohamra nem indulhattak, Pavlov a hangjukkal akart megijeszteni bennünket. Az 1. dandár vágatában rátört a hurrázó oszlopra. Öldöklő vagdalkozás kezdődött, vad kiáltások harsantak, és lövések dördültek. A fehérkozákok rémülten futottak szanaszét, és megadták magukat.

Időközben a 6. hadosztály szakaszán elkeseredett harc dúlt. A falu széléig előrenyomuló fehérkozákok elkeseredetten védtek minden házat. A 6. hadosztály lóról szállt ezredei azonban kiverték az ellenséget a faluból, aztán lóra ültek, és üldözni akarták a fehéreket, de megállította őket a kozákok visszavonulását fedező géppuskák tüze. A kegyetlen fagytól úzve, az ellenség úra meg újra megrohamozta a 6. hadosztály állásait, de sok halottat és sebesültet hagyva a falu szélén, minden alkalommal kénytelenek voltak visszavonulni a pusztába. A fehérgárdisták lövész egységeink arcvonalán is be akartak törni a faluba, de mindenütt súlyos veszteségeket szenvedtek, és visszavonultak.

Két órára minden elcsendesedett. Az éjszakai messzeségben magányos tábortüzek világítottak. A kozákok a trénszekerekből rakott tüzeknél melegedtek.

Reggelre Pavlov tábornok Krucsenaja Balka és Szrednyij Jegorlik irányába vonta vissza csoportját. A lovas hadsereg felderítő osztályának adatai szerint a február 18-áról 19-ére virradó éjszaka Torgovaja alatt vívott harcban huszonnégy fehérlovas ezred vet részt, összesen mintegy tízezer szablya.

Szomorú látványt nyújtott a sztyepp, amelyet százszámra lekaszabolts és megfagyott fehérkozák holttest borított. Az elhagyott ágyúk, géppuskák, lőszeresládák és szétvert szekerek között megfagyott emberek és lovak feküdtek. Egyesek egymáshoz bújva fagytak meg, mások térdeltek, s voltak, akik derékig a hóban álltak, lovuk kihült teteme mellett.

A harc után A. I. Gyetyisztov, a 4. lovas hadosztály komi-

szárja vezetésével külön bizottságot szerveztünk a csatatér átkutatására. Gyetyisztov bizottságának jelentése szerint Torgovaja és Szrednyij Jegorlik körzetében a fehérek ötezer embert és kétezerháromszáz lovat veszítettek, akik részint megfagytak, részint a harcban estek el.

Február 19-én reggel az 1. lovas hadsereg és lővész hadosztályai elindultak Krucsenaja Balka, Bogorogyickoje, Lopanka és Szrednyij Jegorlik irányába.

Kurisko önálló lovas dandárja Szandat körzetébe vonult, hogy biztosítsa a lovas hadsereg balszárnyát, és támogassa a fent nevezett körzetben működő 32. lővész hadosztályt.

Előrevetett egységeink önálló fehérlovas egységekkel találkoztak. Krucsenaja Balka körzetében a 6. hadosztály csapatai utolérték és szétverték Golubincev tábornok lovas dandárjának egy ezredét. Ugyancsak a 6. hadosztály előrevetett egységei Szi-szojevo-Alekszandrovszkoje-tanyánál megrohamoztak három fehérgárdista ezredet, és üldözésük közben estére elfoglalták Lopankát.

Amikor Kliment Jefremoviccsal megérkeztünk Krucsenaja Balkába, ahol éjjelezni szándékoztunk, hozzánk lovagolt az oldalbiztosító járőr parancsnoka, akit a hadsereg törzsének közelbiztosító százada küldött ki, és jelentette, hogy balra az egyik völgyben egy csoport fehér kozákok vettek észre. A biztosító századdal a megjelölt helyre lovagoltunk, hogy megrohamozzuk az ellenséget. Rohamra azonban nem került sor, mert kiderült, hogy a fehérkozákok megfagytak. Valószínűleg melegezni akartak, mert összehordtak egy nagy kazal szénát, de belesüppedtek a hóba és megfagytak.

Reggel Krucsenaja Balkába egymás után érkeztek hozzánk a jelentések a hadosztályoktól. A 4. hadosztály jelentette, hogy elfoglalta Bogorogyickojét. Eközben érdekes eset történt. Késő este, amikor a 4. hadosztály harcosai már megetették lovaikat, és aludni tértek, megérkeztek Bogorogyickojéba a fehérek szálláscsinálói. Sorra járták a házakat, és káromkodtak, szidták harcosainkat, hogy önkényesen beszállásoltak a faluba. A mi harcosaink és a fehérkatonák is ugyanazon hadrendi számú ezredhez tartoztak, ezért nem is sejtették, hogy ellenséggel állnak szemben. Az egyik házban a fehérgárdistákat különösen durván megszidták és elkergették. Ekkor a fehérek megtudakolták, hol van a hadosztálytörzs, és Koszogov törzsfőnökhöz fordultak panasz-

szal. Koszogov csak akkor értette meg, hogy fehérekkel beszél, amikor azok nagyságos úrnak szólították. Koszogov lefegyve-reztette a kozákokat, és megállapította, hogy a fehérek 2. Doni hadtestének 4. hadosztályánál az ezredeknek ugyanolyan had-rendi számuk van, mint a mi 4. hadosztályunknál.

A 6. hadosztály elfoglalta Lopankát, s jelentette, hogy a fe-hérek Szrednyij Jegorlikba, Peszcsanokopszkojéba és Belaja Glinába menekültek, ahol a felderítők adatai szerint Krizsanovsz-kij tábornok 1. Kubáni hadtestének zöme és törzse tartózkodik.

A hadsereg tartalékában levő 11. lovas hadosztály felderí-tőitől azt a szomorú hírt kaptuk, hogy a fehérek szétverték 28. lövész hadosztályunkat és Gaj Kaukázusi lovas hadosztályát.

A Celina vasútállomás irányába támadó két hadosztály Pav-lov tábornok lovas csoportjának mozgási sávjába jutott. A fe-hérek először Gaj lovas hadosztályára törtek rá, és rövid, elke-seredett harc után visszavetették a Manicson túlra. A 28. lövész hadosztály rosszabb helyzetbe került: a fehérkozákok bekerítet-ték, és majdnem teljesen megsemmisítették. Hősi halált halt Azin hadosztályparancsnok is.

Még aznap reggel megkaptuk A. V. Pavlovnak, a 10. had-sereg parancsnokának direktíváját, amelyben hozzájárult ahhoz hogy hadseregének lövész hadosztályai az 1. lovas hadsereg For-radalmi Haditanácsának alárendeltségébe lépjenek. Pavlov kö-szönetet mondott a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsának, hogy idejében átvette a parancsnokságot lövész hadosztályai fe-llett, amelyek elveszítették a kapcsolatot a 10. hadsereg törzsé-vel. Először volt dolgunk ilyen rugalmas hadseregparancsnokkal. A 8., 9. és 13. hadsereg parancsnokai rendszerint nagyon is elé-gedetlenkedtek, amikor hadosztályaik ideiglenesen a mi parancs-nokságunk alá kerültek.

2.

A lovas hadsereg és a 10. hadsereg lövész hadosztályainak arcvonalán február 21-ére a következő helyzet alakult ki:

Pavlov tábornok lovas csoportja a harcokban és az erős fagytól hatalmas veszteségeket szenvedett, s két páncélvonat fedezete alatt nyugat felé, Jegorlikszkajába vonult vissza. A lo-

vas hadsereg fő hadműveletei irányában, a Torgovaja—Tyihoreck vasútvonal mentén, Krizsanovszkij altábornagy 1. Kubáni gyalogos hadteste rendezkedett be védelemre. Krizsanovszkij Peszcsanokopszkojében és Belaja Glinában helyezte el főerőit, három páncélvonat fedezete mellett. Hadtestétől keletre, Rasszipnoje, Zsukovka és Latnyik körzetében Naumenko tábornok 2. Kubáni lovas hadteste védett.

A 4. és 6. lovas hadosztály Szrednyij Jegorlikban összpontosult, a 11. lovas hadosztály, amely továbbra is a hadsereg tartalékában volt, Lopankában tartózkodott, az 50., 20. és 34. lövész hadosztály pedig kijutott Bogorogyickoje körzetébe. Ily módon a lovas hadsereg a Doni hadsereg jobbszárnyán állt, de délen, azaz a lovas hadseregtől balra Belaja Glina, Rasszipnoje és Zsukovka körzetében az ellenséges Kubáni hadsereg gyalogos és lovas hadtestei összpontosultak, amelyek csapást készültek mérni a lovas hadsereg balszárnyára és hátába. Ezért a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa úgy döntött, hogy szétveri a balszárnyat fenyegető ellenséget, és elfoglalja Belaja Glinát.

A 32. lövész hadosztály és Kurisko önálló lovas dandára parancsot kapott, hogy fokozza a nyomást Naumenko hadtestének állásaira, és ezzel tereljük el az ellenség figyelmét Krizsanovszkij hadtestének mozdulatairól. A 20., 34. és 50. lövész hadosztály azt a feladatot kapta, hogy indítson erélyes támadást Belaja Glina irányába, foglalja el Razvilnojét, valamint Peszcsanokopszkojét, majd szilárdan védje ezeket a helységeket, és kösse le arcból a Belaja Glinában tartózkodó ellenséget.

A hadsereg főerőit képező 4. és 6. lovas hadosztálynak megparancsoltuk, hogy Szrednyij Jegorlik körzetéből Gorkaja Balkán át jusson ki Krizsanovszkij hadtestének szárnyára, Gorkij kitérő állomásnál vágja át a vasútvonalat, majd Belaja Glinát nyugatról és délről megkerülve, támadja hátba a fehéreket.

A Hadsereg Forradalmi Haditanácsának vállalkozása bonyolult manőver volt, és maximális gyorsaságot követelt. Meg kellett hiúsítanunk az ellenség erőinek egyesítését, részenként kellett megsemmisítenünk őket.

Február 22-én a 4. és 6. lövész, valamint a 20., 34. és 50. lövész hadosztály egy időben indult támadásra.

Kliment Jefremoviccsal a Gorkaja Balkára támadó 4. lovas hadosztály elővédjénél tartózkodtunk. Napsütéses, hideg idő volt. Körös-körül, ameddig a szem ellátott, egyhangú, havas sztyepp.

Közvetlenül a 4. hadosztály oszlopa után a 6. hadosztály vőnult, távolabb a látóhatár szélén sötét tömegként a 11. lovas hadosztály egységei haladtak. A lovas hadsereg vállalkozását északról, Pavlov tábornok csoportjával szemben Szrednyij Jegorlikban a 11. hadosztály egy dandárja fedezte Sz. M. Patolicev dandárparancsnok parancsnoksága alatt.

A 4. hadosztály előrevetett egységei Gorkaja Balka közelében beleütköztek az ellenséges gyalogság tábori őrséibe. A 4. hadosztály 2. dandárja (dandárparancsnok: Mironyenko) menetből szétbontakozott, és az ellenség nyomában betört a faluba, ahol Krizsanovszkij hadtestének egy eddig előttünk ismeretlen, összevont gránátos hadosztálya tartózkodott. A gránátosoknak nem volt idejük felfejlődni, de szemlátomást nem is nagyon igyekeztek. Lelövöldözték a tisztjeiket, földbe szúrták a szuronyokat, és megadták magukat. A gránátos hadosztály parancsnoka, egy tábornok félmeztelenül, felnyergeletlen lovon menekült el. Ily módon harc nélkül fogságba ejtettünk körülbelül háromezer katonát, sok szállítójárművet, géppuskát és löveget zsákmányoltunk.

A 4. lovas hadosztály, miután lefegyverezte a fehér gránátosokat, tovább indult délkeleti irányba, Gorkij kitérő állomásnál átvágta a vasútvonalat, és az 1. Kubáni hadtest hátába került. Időközben a 6. lovas hadosztály elfoglalta Beloglinszkaja vasútállomást, és betört Belaja Glinába. A faluban nagymennyiségű anyag került a kezünkre: lövegek, géppuskák, lőszerrel megrakott szekerek, ruházat és felszerelés, többek között rengeteg csizma, aminek a legjobban örültünk. Az 1. Kubáni hadtest törzse, élén Krizsanovszkij tábornokkal, páncélvonaton elmene-kült, és megkísérelt áttörni dél felé, Tyihoreckaja irányába.

De déli irányban már elváltuk a visszavonulás útját.

A páncélvonat elérkezett arra a helyre, ahol harcosaink felszedték a vasúti síneket, és ott megállt. Krizsanovszkij tábornok, Sztopcsin tábornok, a hadtest tüzérparancsnoka és a törzs tisztjei átszálltak a páncélozott lövegkocsiba, és elkeseredetten védekezni kezdtek.

A páncélvonat eleinte a lovas rendben támadó 4. hadosztály 2. dandárjára összpontosította tüzet. Azután visszahúzódott Belaja Glinába, de ott a 6. hadosztály 35. lovas ezredének csapása alá került. A roham közben meghalt Konsztantyin Uszenko, az ezred parancsnoka. A szeretett parancsnok halálának hírére az

ezred harcosai dühödt rohamot indítottak. A páncélvonat lassan visszavonult dél felé, és ismét összetalálkozott a 4. hadosztály két dandárjával. Ekkor újabb súlyos veszteség érte a lovas hadsereget. Egy ellenséges golyó kioltotta egyik legjobb dandárparancsnokunk, Grigorij Mitrofanovics Mironyenko életét. Ez a bátor, rajongásig szeretett parancsnok, mint mindig, most is a dandárja élén rontott az ellenségre. A fehérgárdisták egészen közel eresztették a lovas harcosokat, majd minden géppuskából tüzet nyitottak rájuk. Az első géppuskasorozat lekaszálta Mironyenkót. A dandár lefeküdt. Néhány harcos meghátrált. Ekkor azonban a halott parancsnok helyére a dandár egészen fiatal, kékszemű komiszárja, Fjodor Mokrickij lépett.

— Elvtársak! Előre, utánam! Megbosszuljuk szeretett dandárparancsnokunk halálát!

És a dandár az odaérkező lovas üteg támogatása mellett rohamra indult. A komiszár súlyosan megsebesült, de nem dőlt ki a sorból, végigküzdötte a harcot.

Krizsanovszkij tábornok végül is otthagya a páncélozott lövegállást. Törzstisztjeivel és a páncélvonat legénységével igyekezett egérutat nyerni, de körülkerítettük, és öngyilkossággal kellett befejeznie életét. Danyilenko vezérkari ezredes, az 1. Kubáni hadtest törzsfőnöke megadta magát.

A lovas hadsereg február 22-i harca azzal végződött, hogy lefegyvereztük a fehérek 1. Kubáni hadtestének megmaradt egységeit.

Másnap Belaja Glina főterén eltemettük a hősi halált halt Mironyenko dandárparancsnokot és Uszenko ezredparancsnokot. A 4. hadosztály 2. dandárjának és a 6. hadosztály 35. ezredének harcosai és parancsnokai is eljöttek elbúcsúzni bajtársaiktól és szeretett parancsnokaiktól. A sírnál sok szomorú búcsúszó hangzott el. Beszéltem Vorosilov, beszéltem én is. Mironyenkót és Uszenkót egészen közelről ismertem. Kiváló parancsnokok, kimeríthetetlen energiájú és rettenthetetlen emberek voltak. Mironyenkónak minden adottsága megvolt ahhoz, hogy nagy hadvezér váljék belőle. Úgy döntöttünk, hogy róla nevezük el a fehérektől zsákmányolt egyik páncélvonatot.

Belaja Glina és Gyenyikin törzse között zavartalanul működött a híradás. Ezért a fogoly Danyilenko ezredes segítségével sok értékes adat birtokába jutottunk. Gyenyikin törzse nem is sejtette, hogy Krizsanovszkij tábornok hadteste már nem létezik, és változatlanul közölte Belaja Glinával a különféle tájékoztató jelentéseket és rendelkezéseket.

Megtudtuk, hogy Gyenyikin törzse megerősíti Pavlov tábornok csoportját. Jegorlikszkaja falu közelében az ellenség nagy lovas és gyalogos erőt vont össze, amelynek egy részét hadtáposokból és az Észak-Kaukázusba menekült burzsoáziából tobozozták.

Gyenyikin törzse értesítette Krizsanovszkij tábornok törzsét, hogy az „önkéntes” hadtest elhagyta Rosztovot, a csapatokat visszavonták a Don és Manics mögé, hogy az erők egy részét felszabadíthassák, és Jegorlikszkaja, valamint Ataman vasútállomáson az 1. lovas hadsereg elleni harcra összpontosítsák. Mind ez ideig fogalmunk sem volt arról, hogy a fehérek elfoglalták Rosztovot, majd ismét feladták. Danyilenko megerősítette azokat a már korábban is ismert adatokat, amelyek szerint Pavlov segítségére Juzefovics tábornok 3. lovas hadtestét fogják átdobni Batajszk alól. Egyidejűleg Tyihoreckaja körzetében is erőket vontak össze. Ennek a fontos vasúti gócpontnak a védelmére Marcsenko-Amroszjev tábornok parancsnoksága alatt körülbelül hatezer válogatott gyalogost dobtak át, akiknek fele önkéntes tisztekből állott. Danyilenko ezenkívül azt is elbeszélte, hogy a hadtesttörzs értesítést kapott arról, hogy amikor a fehér csapatok elfoglalták Rosztovot, megölték Bugyonnijt, a lovas hadsereg parancsnokát. Holttestét a bolsevikok ellopták, de a személyazonosságát a nála levő okmányok alapján, még ezt megelőzően, meg tudták állapítani.

Világossá vált előttünk a fehérgárdista parancsnokság elképzelése: a 8. és 9. hadsereg arcvonalának meggyengítése révén megerősíti Pavlov tábornok csoportosítását, és miközben a Kubáni hadsereg a tyihorecki irányban leköti az ellenség figyelmét, Jegorlikszkaja vasútállomás körzetében csapást mér a lovas hadsereg oldalába és hátába.

És valóban, február 23-án Pavlov csoportjának egységei

Jegorlikszkaja körzetéből csapást mértek a Sz. M. Patolicsev parancsnoksága alatt Szrednyij Jegorlikban tartózkodó biztosító dandárunkra. A dandár ezredei több órán keresztül sikeresen visszaverték a fehérgárdisták dühödt rohamait. Szemjon Mihajlovics Patolicsev, dicső dandárparancsnokunk kétszer is megsebesült, a vállán és a lábán, de nem állt ki a sorból, hanem önfeláldozásával erősítette katonái harci szellemét.

Az ellenség kihasználta számbeli fölényét, és bekerítette a dandárt. Andrej Vasziljevics Hrulev, a 11. hadosztály politikai osztályának vezetője, megbízott hadosztálykomiszár nagyszerű hőstettet hajtott végre. Egy maroknyi bátor lovassal kitört az ellenség gyűrűjéből, és segítséget kért. A 11. lovas hadosztály más csapatainak támogatásával, Patolicsev dandárja csakhamar kijutott a bekerítésből. Pavlov csoportja azonban egyre aktívabban tevékenykedett.

A helyzet nagyon súlyosra fordult. A lovas hadsereg és a 10. hadsereg lővész hadosztályainak csoportja lényegében Gyenyikin fő erőivel állt szemben. Tudatában voltunk annak, hogy a lovas hadsereg elkövetkezendő hadműveleteitől függ az egész Kaukázusi front sorsa. Ismét megszakadt az összeköttetésünk a front törzsével, és ahogyan Kliment Jefremovics mondta: „forradalmi érzékünk alapján” kellett működnünk. Mielőtt döntötünk volna a további hadműveleteinkről, összehívtuk tanácskozásra a hadosztályok parancsnokait, a hadsereg törzsét és a Forradalmi Haditanácsot.

Kliment Jefremoviccsal együtt általában nem voltunk híve az ilyenfajta tanácskozásoknak, mert azt tartottuk, hogy minél kevesebb ember ismeri a hadműveleti tervet, annál jobb. Ezúttal azonban különösen bonyolult volt a helyzet, ismertetni kellett a hadműveleti tervet a hadosztályparancsnokokkal, és meg kellett hallgatnunk a véleményüket.

Két lehetséges elhatározás közül választhattunk. Az első: szétverjük az ellenség csoportosítását Szrednyij Jegorlik, Jegorlikszkaja körzetében, ezzel lehetővé tesszük a 8. és 9. hadseregnek, hogy átkeljen a Donon és Manicson, s velünk együttműködve döntő támadásra induljunk az egész arcvonalon. A második: kihasználjuk az ellenség Belaja Glinában elszenvedett vereségét, déli irányban támadunk, elfoglaljuk Tyihoreckaja vasútállomást, és hátulról mérünk csapást Gyenyikin Rosztov térségében működő csapataira.

Mindkét esetben a hadművelet kimenetele dönti el az egész front sorsát: vagy mi verjük szét az ellenséget, és ezzel felszámoljuk Gyenyikin csapatait Észak-Kaukázusban, vagy a fehérek verik szét a lovas hadsereget, és kihasználva a tavaszi járhatatlan utakat, feltartóztatják a szovjet csapatokat a Don és Manics folyó mentén, tartalékokat gyűjtenek, újabb segítséget kapnak az antanttól, rendet teremtenek hátországukban, amelyet a téli kudarcok szétziláltak, nyáron ellentámadásba mennek át.

A tanácskozás majd minden résztvevője felszólalt. A többség azt javasolta, hogy Szrednyij Jegorlik—Jegorlikszkaja irányába támadjunk, Gyenyikin észak-kaukázusi csapatainak főcsoportosítása ellen.

Súlyos érveket hoztak fel véleményük támogatására azok is, akik a Tyihoreckaja elleni támadást javasolták. Rámutattak, hogy ha szétverjük Krizsanovszkij hadtestét, megnyílik előttünk az út Tyihoreckaja felé, és ha elfoglaljuk ezt a vasúti gócpontot, átvágjuk a legfontosabb vasútvonalat, amely a Rosztov irányában működő fehér csapatokat táplálja, s így véglegesen elszakítjuk Szidorin tábornok Doni hadseregét Skuro tábornok Kubáni hadseregétől.

El kell ismerni, hogy a Tyihoreckajára mért csapás gyorsabban megoldotta volna azt a feladatot, amelyet a front Forradalmi Haditanácsának legutolsó direktívája tűzött a lovas hadsereg elé. Jelen helyzetben azonban ez a csapás hatalmas kockázattal járt. A déli irányba mélyen előretörő hadsereg két tűz közé kerülhetett volna: a Tyihoreckaját védelmező ellenség és Pavlov tábornok csoportja közé.

A véleménycsere után a Hadsereg Forradalmi Haditanácsa egyhangú határozatot hozott: külön-külön verjük szét az ellenség csoportosításait; legelőször Pavlov tábornok csoportját, mint a legveszélyesebb és legerősebb csoportot, amely a lovas hadsereg hátát veszélyezteti.

Február 24-én aláírtuk a harcparancsot, amely szerint a 4., 6. és 11. lovas, valamint a 20. és 50. lövész hadosztálynak élesen északra és északnyugatra kellett fordulnia, hogy csapást mérjenek az ellenségre Szrednyij Jegorlik irányába.

A lovas hadsereg elővédjét képező 6. lovas hadosztályt azt a parancsot kapta, hogy Gorkaja Balkán keresztül támadjon, és nyugatról, illetve északnyugatról rohamozza meg a Szrednyij Jegorlikban tartózkodó ellenséget.

A 4. lovas hadosztálynak a hadsereg elővédje mögött kellett haladnia, hogy támogathassa a 6. hadosztály rohamát délről és délnyugatról Szrednyij Jegorlik ellen.

A 11. lovas hadosztály azt a feladatot kapta, biztosítsa a 20. és 50. lövész hadosztály jobbszárnyát, és velük együtt rohamozza meg az ellenséget keletről és északkeletről Szrednyij Jegorlikba. A 3. lövész hadosztálynak védelemre kellett berendezkednie Belaja Glinában, hogy biztosítani tudja a lovas hadsereg hadműveletét Tyihoreckaja irányából.

Február 25-én reggel 7 órakor a lovas hadsereg és a hozzá beosztott lövész hadosztályok megkezdték feladataik végrehajtását.

Szürke, fagyos reggelen indult el a 6. lovas hadosztály Gorkaja Balkából Novo-Rogovszkij irányába. A 4. lovas hadosztály Beloglinszkaja állomásról a dűlőúton szigorúan észak felé haladt, Szrednyij Jegorlik irányába. A 11. lovas hadosztály Peszcsanokopszkoje felé nyomult előre, majd onnan a 20. lövész hadosztállyal együtt északnyugati irányba, Szrednyij Jegorlik keleti szegélye felé fordult. A hadosztályok élén tüzér oszványok és géppuskások haladtak. A tüzéséget és a géppuskásokat azért meneteltették az oszlopok élén, hogy esetleges találkozó harcnál azonnal kéznél legyenek.

Délelőtt 10 órakor a 6. hadosztály előrevetett egységeinek járőrei Belaja Glina és Szrednyij Jegorlik között körülbelül félúton lassan poroszkáló, ellenséges lovas oszlopokat fedeztek fel. Pavlov csoportjának 4. Doni hadteste volt. A fehérek szentül meg voltak győződve, hogy a lovas hadsereg Tyihoreckaja irányába támad, és ezért felderítés nélkül, oszlopokban vonultak Belaja Glina felé.

A 6. hadosztály Tyimosenko parancsára elrejtőzött egy völgyben, közel engedte magához az ellenség oszlopait, aztán váratlan tüzéségi tüzet zúdított rájuk, és megrohamozta őket. A fehérek megzavarodtak, összevissza futkostak, s végül is a lovas harcosok nyomása alatt pánikszerűen megfutamodtak. A hadosztály üldözésbe csapott át.

Amíg a fehérek 4. Doni hadteste a lovas hadsereg 6. lovas hadosztálya elől rendezetlen sorokban menekült, a 2. Doni hadtest, amelyet Pavlov tábornok vezetett személyesen, összetalálkozott a 20. lövész hadosztály Peszcsanokopszkojéból Szrednyij Jegorlik felé menetelő elővéd csapatáival. Pavlov, miután fel-

fedezte gyalogságunkat, megállította hadtestét, hogy szétbontakoztassa és támadásba vigye a 20. lövész hadosztály ellen. Szándékát azonban nem tudta megvalósítani. A 2. Doni hadtest jobbszárnyán váratlanul megjelent a lovas hadsereg 4. lovas hadosztálya, és egész tüzérségével meglepetésszerű tüzet zúdított a fehérgárdista ezredekre. A tüzérség után működésbe léptek a géppuskák is. A szekeres-géppuskák vágóban törtek előre a szárnyakra, és háromszáz-négyszáz méter távolságról gyilkos tüzellel árasztották el a megzavarodott fehérgárdistákat. Gorodovikov, a 4. lovas hadosztály parancsnoka, kihasználta az ellenség fejvesztettségét, menetből szétbontakoztatta a 2. és 3. dandárt, és személyesen vezette rohamra a harcosokat. Öldöklő vagdalkozás kezdődött. Kliment Jefremoviccsal az 1. dandár rohamát vezettük, igyekeztünk megkerülni az ellenség jobbszárnyát, és elvágni a visszavonulási útját Szrednyij Jegorlik felé.

A fehérkozások látták, hogy mit akarunk, hátrálni kezdtek, majd a 2. és 3. dandár csapásai alatt hanyatt-homlok menekültek, legázolták egymást, otthagyták a lövegeket, a géppuskákat. Az ellenség olyan gyorsan vonult vissza Szrednyij Jegorlik irányába, hogy az 1. dandárnak nem sikerült elvágnia menekülési útját. Állandóan támadtuk a fehér kozások szárnyát s párhuzamosan vágattunk velük Szrednyij Jegorlik felé. Az üldözés közben odalovagolt hozzám Kliment Jefremovics, menetközben átölelt, megcsókolt, és mosolyogva így szólt:

— Helyesen döntöttünk, hogy Jegorlikra támadtunk. Elinéztük őket! — és az ellenség üldözésétől lelkesülten megsarkantyúzta lovát.

A fehérgárdista hadtestek, amelyek a találkozó harcban súlyos vereséget szenvedtek, Jegorlikszkaja és Ataman vasútállomás felé futottak. Ötszáz halottat, sok sebesültet és több mint ezer foglyot hagytak a harcmezőn. A lovas hadsereg huszonkilenc löveget, körülbelül száz géppuskát zsákmányolt, és elfogta mindkét fehér hadtest szállító oszlopának első lépcsőjét.

A foglyok között volt a 2. Doni hadtest egyik hadosztályának törzsfőnöke is, aki kihallgatásakor kijelentette:

„Amint felfedeztük az önök gyalogságát, Pavlov tábornok megállította a hadtestet, és magához rendelte tanácskozásra a hadosztályparancsnokokat és azok törzsfőnökeit. Pavlov kijelentette, hogy Bugyonnij lovas hadserege, amint az várható volt, Tyihoreckaja felé vonult, velünk szembe pedig hátvédet jelölt

ki a gyalogságából. Az a feladatunk, hogy szétverjük a vörösök gyalogságát, és akkor nyitva áll előttünk az út Bugyonnij lovaságának hátába. Pavlov még mondani akart valamit, de torkán akadt a szó. Az önök tüzérése lőni kezdett bennünket. Azután váratlanul megjelent az önök lovassága is. Mindenki elvesztette a fejét. A hadosztályparancsnokok csapataikhoz rohantak, amelyek soraiban a tüzérési tűz zűrzavart okozott, de nem tudták helyreállítani a rendet. Visszatértek Pavlovhoz és megkérdezték tőle, mit tegyenek. Pavlov azt válaszolta: „Ki kell tartani!” Mi már azonban nem tudtunk kitartani, mert az önök ezredei fejlődtek, és támadásra indultak. Amikor Pavlov észrevette, hogy a szárnyakat átkarolják, elmenekült, s utána futott az egész parancsnoki állomány is. Az önök egységei által szorongatott, parancsnokok nélkül maradt hadosztályok követték parancsnokaik példáját.”

Éjszakára Szrednyij Jegorlikban szálltunk meg. Este 11 órakor jelentettük a Kaukázusi front törzsének, hogy szétvertük a 2. és 4. Doni hadtestet, Február 26-án reggel a következő rádiótáviratot kaptuk:

„A Kaukázusi front Forradalmi Haditanácsa üdvözli önöket és a lovas hadsereg dicsőséges egységeit az utolsókat rúgó ellenforradalom hadseregei felett aratott nagyszerű győzelem alkalmából.

A front Forradalmi Haditanácsa bízik abban, hogy a hervadhatatlan dicsőséggel övezett hősi Vörös Hadsereg véglegesen szétveri a makacs ellenséget, és rövidesen kiharcolja a szovjet hatalom végleges diadalát az egész Kaukázusban.”

4.

Február 25-én este meleg déli szél kerekedett, és amikor másnap reggel felkelt a nap, és szétkergette a szürke ködöt, a mezőkön nagy tócsákban állt a megolvadt hó, és feketélt a sáros föld.

A Don mentén és Sztavropolban beköszöntött 1920 tavasza. Szrednyij Jegorlik már kora reggel lármától volt hangos. Az utcákon lovasok cirkáltak, lovas ezredek vonultak, tüzer-

fogatok zörögtek, és gyalogos egységek meneteltek a ragadós sárban. Körös-körül beszélgetés, káromkodás, nevetés.

A lovas hadsereg egységei elindultak Szrednyij Jegorlikból. Oszlopaink végeláthatatlan sorban kígyóztak az északnyugat felé vezető nagy, felázott úton. Jegorlikszkaja felé tartottunk, ahol Pavlov tábornok fehérgárdista csapatainak fő erői összpontosultak.

Igyekeztünk, hogy Pavlov csoportja fel ne ocsudhasson a vereségből. Jegorlikszkajánál azonban előrevetett alegységeink erős, körkörös védelembe ütköztek, amelyet ügyesen fedeztek a páncélvonalatok. Úgy döntöttünk, hogy beássuk magunkat, felzárkóztatjuk a lövész egységeket és a hadtáp intézeteket, majd rövid pihenő után megtámadjuk a Jegorlikszkajában védekező ellenséget.

Felderítőink megállapították, hogy a fehérek Jegorlikszkaja és Ataman vasútállomás körzetébe csoportosítják át az 1. Doni hadtest csapatait, a Tyereki és Kubáni lovas hadosztályokat, Kutjepov tábornok „önkéntes” hadtestének válogatott gyalogságát, továbbá Csernyecov tábornok öregkozákokból újra szervezett egységeit. Ugyancsak ide igyekezett Rosztovból két páncélvonalat is. Adataink szerint az ellenség összlétszáma huszonötezer szablyára és háromezer szuronyra rugott. A fehérgárdisták „Jegorlikszkaja-bástya”-nak és „fehér Petrográd”-nak nevezték Jegorlikszkaja falut, s azt remélték, hogy itt szét fogják zúzni csapatainkat.

Február 29-én este a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa úgy döntött, hogy a lovas hadsereg és a 20. lövész hadosztály erőivel március 1-én erőteljes támadást intéz Ataman és Jegorlikszkaja ellen.

A támadás hajnalban indult. Az időjárás nem kedvezett. Az utak járhatatlanok voltak. A tüzérség, a szekeres-géppuskák, a löszeres és egészségügyi fogatok beleragadtak a sűrű, agyagos sárba. Különösen a száraz erek lejtőin és kaptatóin volt nehéz az előrehaladás. A tüzérségi hámos lovak kidőltek, és pihent lovakat kellett hozni helyettük.

Tíz órára a lovas hadsereg 4. és 6. hadosztálya a Jegorlikszkajától délre elterülő völgyekben összpontosult. A sűrű köd nem oszlott szét, szürke takaróval borította be az elcsendesült falut, amelytől már csak néhány kilométer választott el bennünket. Délkeletről megközelítette Jegorlikszkaját a 20. lövész

hadosztály is, és közben harcrendbe fejlődött. A falutól délkeletre csakhamar felkerepeltek a géppuskák, és tüzérségi sortűzek dördültek. A 20. lövész hadosztály harcba bocsátkozott Csernyecov tábornok gyalogos kozákjaival. Gyalogságunk csatárláncban, szuronyt szegezve, erős géppuska és tüzérségi tűz támogatásával kitartóan nyomult előre, és visszaszorította az ellenség védekező csapatait.

Időközben a 4. és 6. lovas hadosztály is felfejlődött a támadáshoz. Eleinte nem lehetett látni a kozákok lovasságát, de amikor Csernyecov gyalogsága visszavonult, a falu nyugati és déli szélén hatalmas lovas tömeg kezdett mozgolódni. A fehér lovasság Jegorlikszkaja nyugati szélén összpontosított fő erői támadásba mentek át, hogy átkarolják a lovas hadsereg balszárnyát. Szemlátomást az volt az ellenség elképzelése, hogy lovasságával rátör lovas hadosztályaink balszárnyára, összezavarja egységeink harcrendjét, és a lovas hadsereget északkeletre, a vasútvonalhoz vetik vissza, hogy a páncélvonatok és Csernyecov tábornok plasztunjainak tűzkörletébe kerüljön.

A 6. lovas hadosztály parancsot kapott, hogy hárítsa el az ellenség oszlopának átkaroló támadását. A 6. hadosztály ellenlökést hajtott végre, eltérítette eredeti irányától a támadó ellenséget, s makacs harcokba bocsátkozott vele. Időközben a 4. lovas hadosztály is rohamra indult. A hadosztály sötét tömege lávaként gördült a Jegorlikszkajától délre összevont ellenséges lovasságra. Egyszerre minden elcsendesedett, csak a sok ezer ló dobogása hallatszott a sztyeppén. A fehérgárdista lovasság már éppen fel akart fejlődni a rohamra, amikor felhangzott lovasaink hurrája, mire a fehérek gyorsan sarkon fordultak, előrehozták géppuskáikat, és géppuskatűz fedezetével visszavonultak a falu szélére.

A fehérek géppuskái fergeteges tüzet zúdítottak a 4. hadosztály támadó ezredeire, és visszavonulásra kényszerítették őket. A 4. hadosztály még vissza sem tudott fordulni, amikor a fehérgárdista lovasság rohamra indult a 20. lövész hadosztály balszárnya ellen. A gyalogságunk szárnyát fenyegető veszély elhárítására a 4. hadosztály két dandárja élesen jobbra fordult, ellenlökést hajtott végre, és erős csapással visszavetette a fehérgárdisták lovasságát. A szárnyakon lezajló küzdelem következtében meggyengült a lovas hadsereg arcvonalának középső szakasza. A fehérek kihasználták ezt, és nagy lovas csoportot vetet-

tek harcba. Végláthatatlan sorokban özönlött a fehérlovasság az arcvonal közepén védő 4. hadosztály 19. lovas ezredére. A támadó fehérlovasság előtt tisztí lovas ezred vágtatott szakasz oszlopokban. A helyzet rendkívül veszélyes lett. Ha a fehérek áttörik a 19. ezred arcvonalát, kijutottak volna a 4. és 6. hadosztály tüzérségi állásaihoz és törzseihez, majd pedig hátba támadhatták volna a lovas hadsereget.

A tisztí ezred kiabálás és füttyülés közepette áttörte a 19. ezred gyöngé csatárláncát, és erőteljes ütemben tört előre. Ebben a pillanatban Gorodovikov, a 4. lovas hadosztály parancsnoka, a hidegvérűség és bátorság ragyogó példáját mutatta. Előre engedte az áttörő fehér ezredet, és megparancsolta a hadosztály géppuskásainak és lovas tüzéreinek, hogy közvetlen közélről nyissanak tüzet a támadó ellenség fő erőire. Az utasítását maradéktalanul végrehajtották. Tüzéreink és géppuskásaink rendkívül pontosan lőttek. Tucatjával hulltak a fehérkozák a sztyepp ezernyi pata által fölszaggatott, nedves földjére. Az ellenség hatalmas veszteségeket szenvedett, és visszavonult Jegorlikszkajába. A fehérek tisztí ezredét teljesen lekaszaboltuk.

A 6. lovas hadosztály közben visszaszorította a fehérek jobbszárny csoportját Jegorlikszkaja nyugati szélére, a 4. hadosztály előtt visszavonuló ellenség oldalába került, és erős csapást mért rá. A 6. hadosztály szárnycsapása és a 4. hadosztály egységeinek frontális támadása következtében a fehérlovasság szétszóródott, s tüzérségének és géppuskásainak fedezete mellett visszavonult Jegorlikszkajába.

A hatalmas lovas tömegek elkeseredett küzdelmével egyidejűleg heves harc tombolt a 20. lövész hadosztály és az ellenséges páncélvonatok támogatta gyalogsága között, amely Jegorlikszkaja délkeleti szélén és Ataman vasútállomásnál védekezett. Dicsőséges gyalogságunk állandó rohamokkal lekötötte az ellenséget, és szilárdan biztosította a lovas hadsereg jobbszárnyát.

Estefelé a fehérek friss lovas erőket vontak előre, és ismét rohamra indultak. Az egész arcvonalon tüzérségi, puska- és géppuskatűz kezdődött, villogott az ezernyi penge, döngött a hurrá, lobogtak a zászlók. Ismét fellángolt az elkeseredett harc, a kegyetlen lovas-vagdalkozás a szárnyakért.

Estére a 6. lovas hadosztály a balszárnyon visszavetette az ellenséget Ilovajszkij-településig, a 4. lovas hadosztály elérte Jegorlikszkaja déli szélét, a 20. lövész hadosztály pedig a 11.

lovas hadosztály és az odaérkező Gaj hadosztálya, továbbá a Blinovról elnevezett hadosztály segítségével elfoglalta Ataman vasútállomás és Jegorlikszkaja északkeleti szélét.

Az ellenség továbbra is makacsul ellenállt, és dühödten védett minden házat. A fehérgárdisták szekerekkel, ekékkel, hordókkal, gerendákkal és szánokkal torlaszolták el az utcákat, és elkeseredetten védekeztek. Az egész faluban véres, kegyetlen harc dúlt. Csapatainknak csak hajnalfelé sikerült kiverniük a fehérgárdistákat Jegorlikszkajából.

Ugyanezen az éjszakán, amikor a fehérek lovassága ott hagyta a lövegeket, lőszeresládákat, fogatokat, s hanyatt-homlok menekült Jegorlikszkajából délnyugat felé. Mecsetyinszkajából fehérgyalogság sietett a segítségükre, zömében plasztunegységek, amelyeket nemrég toboroztak az öreg kozákokból. Gyenyikin parancsnoksága, amely a kozák gyalogságot Jegorlikszkajába küldte, nem is sejtette, hogy a vörösök már elfoglalták a falut. A súlyos harcban kifáradt egységeink a faluban pihentek, és nem vették észre, hogy a falu északnyugati szélére fehérgárdista gyalogság érkezett. Hajnalban, amikor tőszomszédságunkban felfedezték a fehéreket, a 4. lovas hadosztály egységei támadásba mentek át, szétverték és megfutamították a gyalogos kozák egységeket. A szakállas kozákok — bár jócskán benne voltak a korban — olyan fürgén iszkoltak, hogy gyorsaságukat a fiatalok is megirigyelhették volna, De irigykedésre mégsem lett volna okuk, mert a kozákok „maratoni futása” igen szégyenletes látványt nyújtott. A járhatatlan utakon nehéz dolog volt szaladni, különösen ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a fehérkozákok téli melegruhát viseltek. Menekülés közben a sárba dobták nemezcsizmájukat, és mezítláb hordták el az irhájukat. Ameddig a szem ellátott Mecsetyinszkaja felé, a ragadós agyagutakon és az árkokban, mint megégett tuskók, meredeztek a kozák nemezcsizmák.

Igy végződött ez a hatalmas ütközet a szovjet csapatok és Gyenyikin észak-kaukázusi hadseregeinek legjobb egységei között. Az ütközetben a lovasság létszáma mindkét oldalon elérte a negyvenezer főt.

Ha ezt a csatát a lovas hadsereg hadi érettsége és harci szelleme próbájának tekintjük, a próbát hadseregünk minden egysége és magasabb egysége fényesen megállotta. Gorodovikov, Tyimosenko és Styepnoj-Szpizsarnij a 4., 6. és 11. lovas hadosz-

tályok parancsnokai hősiesen küzdöttek, és hozzáértően vezették a hadosztályaikat. Bahturov, Gyetyisztovszov és Hrulevszki hadosztálykomiszárok bátorságukkal és szenvedélyes példamutatásukkal lelkesítették a harcosokat. Tyulenjev, aki a halott Mironyenkót váltotta fel, megsebesült, de a harc végéig vezette a 4. hadosztály 2. dandárját. Csak a legnagyobb elismeréssel szólhatok tüzeink és géppuskásaink kitartásáról. Bátran harcoltak a dicsőséges 20. lövész hadosztály harcosai, parancsnokai és komiszárjai is.

Nehéz lenne felsorolni az ütközet minden hőstét, mert a harcban száz meg száz harcos, parancsnok és politikai munkás tünt ki bátorságával, merészségével, vakmerőségével és elvtársi segítőkészségével. Csak néhány jellemző hőstettét sorolom fel azoknak a lovas harcosoknak, akiket a Jegorlikszkaja alatti harcokban tanúsított magatartásukért Vörös Zászló érdemrenddel tüntettek ki.

Amikor az ellenség átkarolta a 20. lövész hadosztály szárnyát, és rohamra indult, Mihail Alekszandrovics Bikov, a 4. hadosztály 22. lövész ezrede egyik szakaszparancsnokának helyettese, rávetette magát arra az ellenséges géppuskára, amely váratlan oldalozó tüzellel árasztotta el gyalogságunkat, és megsemmisítette a fehérgárdista géppuskakezelőket. Mihail Bikov sok vörösharcos életét mentette meg hőstettével.

Georgij Nyikolajevics Agejev ugyancsak ennek az ezrednek az egyik szakaszparancsnoka, elsőként tört be a rohamra készülő fehérgárdisták soraiba, lelőtt két tisztet, megkaparintott egy géppuskát, és tüzet nyitott az ellenségre.

Pjotr Makszimovics Petrusin és Fjodor Danyilovics Romov harcosok előre törtek az ellenséges üteghez, lekaszaboltak két tisztet, birtokba vették a lövegeket, és haladéktalanul a fehérgárdisták ellen fordították.

Zsuravljov, a 4. hadosztály 22. lovas ezredének egyik szakaszparancsnoka, sebesülten fogságba esett. A fehérek rohama idején a géppuskájukhoz kúszott, ártalmatlanná tette a kezelőt, tüzet nyitott a fehérgárdistákra, és így feltartóztatta a rohamukat.

Hőstettet hajtott végre Taiszija Plotnyikova egészségügyi nővér is, aki számtalan sebesült lovas harcos életét mentette meg. Amikor a fehér lovas ezred betört a 4. hadosztály hátába, Plotnyikova lóra pattant, ellenlökésre vezette a harcosokat, elsőként rontva az ellenség lovasai közé, és lelőtt egy tisztet.

Tulajdonképpen a jegorlikszkajai ütközet volt a befejező hadművelet Gyenyikin uralmának felszámolása során.

Az 1. lovas hadsereg és a 10. hadsereg lövész egységeinek sikerét kihasználva, a 8. és 9. hadsereg is támadásba ment át. E hadseregek csapatai elfoglalták Azovot, Batajszkot, Kojszugot, Homutovszkaját és Mecsetyinszkaját. A 11. hadsereg birtokba vette Sztavropolt.

„A harci kedvet ismét elveszítettük” — írta Gyenyikin. Így jellemezte csapatai állapotát a Torgovaja, Belaja Glina, Szrednyij Jegorlik és Jegorlikszkaja körzetében elszenvedett vereség után. Gyenyikin arra számított, hogy csapatainak a Kubán, Loba és Belaja folyók vonalán sikerül megkapaszkodniuk.

„Feltétlenül szükséges lenne elszakadni az ellenségtől, és áthatolhatatlan akadályt állítani közénk, „elüldögelni” többé-kevésbé biztos körzetben az első időben, legalább is addig, amíg el nem múlik az emberek levertsége és fáradtsága, akiket meg-
ráztak a sorsdöntő események” — írta Gyenyikin.

Gyenyikin csapatai azonban már nem voltak képesek szervezett ellenállásra. A fehérkozákság végleg felbomlott. A doni kozákok szétfutottak, és megadták magukat. Nem kívántak visszavonulni a Kubánhoz. Nem szerették a kubáni kozákokat, akiket „hoholok”-nak neveztek, és semmi jót nem vártak tőlük. És valóban a „hoholok” semmiféle vendégszeretetet nem tanúsítottak kozáktársaik iránt.

— Kicsúszott kezetek közül a csendes Don, most takarodjatok oda, ahová akartok. Ne akarjatok elbújni a Kubánnál! — mondták a kubániak a doniaknak.

Az egyik fogságba esett öreg doni kozák elmondta, hogy a többi menekülttel együtt saját lovával és bricskájával a Kubán felé tartott.

— És hol van a lovad meg a bricskád? — kérdeztem tőle.

— Hol? Elvették a kubáni kozákok, Botot adtak a kezembe, és azt mondták: szedd a lábad, menj oda, ahonnan jöttél.

Beköszöntött a tavasz. Nehéz dolog a járhatatlan utakon visszavonulni. Az utak feláztak, teljesen lehetetlen volt rajtuk a közlekedés, különösen a tüzérség és a járművek számára.

A szétvert, egységes és szilárd vezetés nélküli doni hadtestek csoportokra bomlottak, otthagyták lövegeiket és géppuskái-

* A. I. Gyenyikin: A Moszkva elleni hadjárat. 239—240. old. (oroszul).

kat, faképnél hagyták a betegeket és sebesülteket, és szélnek eresztették a lesoványodott, legyengült lovakat. A mi hasonlatkedvelőink azt mondták, hogy Gyenyikin hadserege ebben az időben Napóleon seregére emlékeztetett, amely 1812-ben a régi szmolenszki országúton menekült. A különbség csak az volt, hogy a franciák nyugatra menekültek és télvíz idején, Gyenyikin seregei pedig délre és a tavaszi járhatatlan utakon.

A fehérek helyzete még rosszabb lett volna, ha a lovas hadsereg és a 10. hadsereg csapatai kitartóan üldözték volna őket.

Sajnos, nem üldözhattük az ellenséget. Ebben nemcsak a járhatatlan utak akadályoztak bennünket. A lovas hadsereget és a 10. hadsereg lövész hadosztályait végképp kimerítették az állandó és feszült harcok. Csapatainknak pihenőre volt szükségük, be kellett várnunk a hadtáp alakulatokat, ki kellett egészítenünk a harchoz és élethez szükséges készleteinket, számba kellett vennünk a zsákmányt, hátra kellett kísértetnünk a foglyokat, és fel kellett töltenünk egységeinket.

A lovas hadsereg Jegorlikszkajában, Ataman vasútállomáson és a közeli tanyákon pihenőre tért. Ebben a körzetben helyezkedett el a 20. lövész hadosztály, úgyszintén az 1. Kaukázusi és a Blinovról elnevezett 2. lovas hadosztály is, amelyek a Doni (később a 9.) és a 12. lovas hadosztállyal együtt a 10. hadsereg 2. lovas hadtestévé egyesültek, és a Kaukázusi front Forradalmi Haditanácsának 1920. március 3-i direktívája értelmében hadműveletileg a lovas hadsereg alárendeltségébe kerültek. Később a helyzet bebizonyította, hogy nincs szükségünk ezekre az alakulatokra, ezért március 31-én a 2. lovas hadtestet átadtuk a 10. hadseregnek.

Az 50. lövész hadosztály Szrednyij Jegorlikban, a 34. lövész hadosztály pedig Belaja Glinában maradt.

A 32. lövész hadosztály és Kurisko önálló lovas dandárja a Belaja Glinától keletre levő tanyákon helyezkedett el.

Amikor a lovas hadsereg egységei pihenőre tértek, a fehérektől zsákmányolt páncélvonaton Kliment Jefremoviccsal elutaztunk Rosztovba, mert meg kellett szerveznünk a hadsereg számára az élelem, takarmány és lőszer szállítását. Az úton, Batajszkban megtudtuk, hogy az állomáson vesztegel Tuhacsevszkijnak, a Kaukázusi front parancsnokának szolgálati vagonja. Személyesen még nem ismertük Tuhacsevszkijt. Halottuk, hogy hadseregparancsnok volt a Keleti fronton, később a Köztársaság Forradalmi Haditanácsának tartalékában volt, azután pedig a Kaukázusi Front csapatainak parancsnokává nevezték ki. Elhátároztuk, hogy jelentkezzünk Tuhacsevszkijnál, beszámolunk a hadsereg állapotáról, és érdeklődünk az új feladatok felől.

Beléptünk a vagonba. A szalon előtti keskeny folyosón öszszetalálkoztunk Tuhacsevszkijjal.

Miután bemutatkoztunk, szigorúan megkérdezte:

— Miért nem teljesítették azt a parancsot, hogy Mecsetyinszkaja irányába támadjanak? Miért vezették a lovas hadsereget Torgovaja körzetébe?

Meglepett, milyen fiatal a frontparancsnok. Szemre nem volt több huszonöt évesnél. Komolyan, sőt fenyegetően viselkedett, de szemlátomást csak játszotta a szigorú parancsnokot. Valójában jóképű, pirosposzgás fiatalember volt, aki még nem szokta meg a magas beosztást.

Tuhacsevszkij szigorú kérdésére nyugodtan azt válaszoltam, hogy az időközben kialakult helyzet miatt nem volt célszerű Platovszkaja körzetéből nyugat felé, Mecsetyinszkaja irányába mérni csapást, mégpedig a következő okok miatt: az erőltetett menettől kifáradt lovas hadsereg nem támadhatott a magas hóval fedett sztyeppén, ahol sem szállást, sem takarmányt nem találhattunk volna.

De ami a legfontosabb — erős fagyok kezdődtek, és ha a hadsereget kint hagyjuk a sztyeppén, az egyenlő lett volna a csapatok tudatos elpusztításával, amit Pavlov tábornok csoportjának sorsa is bizonyít.

Éppen ezért a lovas hadsereg Forradalmi Haditanácsa úgy döntött, hogy kissé jobbra tér, abba az irányba, ahol lakott helyek vannak, ahol beszerezheti a takarmányt, fedél alá juttat-

hatja az embereket, aztán a 10. hadsereg lövész kötelékeivel együttműködve szétveri az ellenséget, és tovább nyomul előre a megadott irányba. Az események bebizonyították, hogy a hadsereg Forradalmi Haditanácsa helyesen döntött.

Miközben beszéltem, hozzám lépett egy feketeszemű, fekete bajszú, sasorrú, középkorú köpcös férfi. Kis ideig hallgatott bennünket, majd jólelkűen elmosolyodva, észrevehető kaukázusi kiejtéssel azt mondta a frontparancsnoknak:

— Hagyd a kötekedést! Örülnünk kell. Hiszen szétvertük az ellenséget. Főként a lovas hadsereg verte szét! Te meg korholod őket... Már II. Katalin is azt mondta, hogy a győzőket nem szabad elítélni — és hozzánk fordult: — Ismerkedjünk meg, Ordzsonikidze vagyok.

Grigorij Konsztantyinovics üdvözölt bennünket, és betessékkelt mindenkit a szalonba.

A szalonban Tuhacsevszkij megkérdezte tőlem:

— Hogy kerülnek ide?

— Rosztovba megyünk.

— És miért az én tudtom nélkül?

— A törzsünkhöz megyünk. Azt, hogy ön itt tartózkodik csak véletlenül tudtuk meg. De amikor megtudtuk, hogy itt van, elhatároztuk, hogy jelentkezünk.

— No, jól van — mondta Tuhacsevszkij —, de még nem adtam engedélyt, hogy Rosztovba utazzanak.

— Vajon van-e olyan hadseregpárancsnok, aki minden egyes alkalommal, amikor a saját törzséhez akar utazni, engedélyt kér a frontparancsnoktól?

— Igaza van — szólalt meg csengő baritonján Ordzsonikidze. — Mit kötekedsz velük? — ismételte, és hozzánk fordult: — Mi éppen önökhöz készültünk, meg akartuk nézni, mi a helyzet a lovas hadseregnél. Nagyon jól tették, hogy eljöttek. Különben sem tudtuk, hol keressük önöket, Belaja Glinában, Torgovajában vagy Mecsetyinszkajában. No, mondják el, mi újság maguknál, mi van a lovas hadsereggel.

Részletesen beszámoltunk a lovas hadsereg harcairól és az arcvonal helyzetéről.

— Gyenyikin seregeit — összegezte Grigorij Konsztantyinovics — gyakorlatilag szétvertük. Hatalmas győzelem ez. A nép köszönetet mond önöknek.

Tuhacsevszkij tovább beszélgetett velünk, de már más hang-

nemben. Érezni lehetett, hogy jelentésünk után megváltozott a véleménye rólunk és a lovas hadseregről. Később Tuhacsevszkij kiment.

Ordzsonikidzét azonnal szívünkbe fogadtuk. Egyszerűsége őszinteségre készítetett bennünket. Tuhacsevszkij távozása után megkértük Grigorij Konsztantyinovicsot, beszéljen az új frontparancsnokról.

Azt válaszolta, még nem ismeri eléggé Tuhacsevszkijt, mint-hogy nemrégén dolgozik vele együtt, csak annyit tud róla, hogy nemesi származású. Moszkvában végezte az Alekszandr gyalogos iskolát, Petrográdban szolgált szakaszparancsnokként, részt vett az első világháborúban, de már az első napokban a németek fogságába került, meg akart szökni, két alkalommal elfogták, de harmadszorra sikerült megmenekülnie, s amikor visszaérkezett Oroszországba, felajánlotta szolgálatait a szovjethatalomnak.

— Ez minden, amit tudok róla. Véleményem szerint tud és akar harcolni. Élénk, mozgékony, a haditudományok tekintetében jól felkészült, tanult ember, jól ismeri és különösen tiszteli Clausewitzet. Még fiatal ember, heves, és nem mindig gondol mindent végig. És ami különösen észrevehető: kevésbé veszi figyelembe a politikai helyzetet és a polgárháború sajátosságait.

Ordzsonikidze nem titkolta, hogy Tuhacsevszkij nem szívelte a lovas hadsereget, jobban mondva engem; hatott rá az az egészségtelen légkör, amelyet néhányan a lovas hadsereg körül terjesztettek. Ordzsonikidze megmutatta Lenin táviratát, amelyből nyilvánvaló volt, hogy Vlagyimir Iljicsot valaki tévesen tájékoztatta a lovas hadseregről.

Lenin azt írta, hogy „Nagyon aggaszt a Kaukázusi fronton harcoló csapataink állapota” többek között „a Bugyonnijnál bekövetkezett teljes bomlás.”*

Kliment Jefremovicsot és engem nagyon felizgatott Vlagyimir Iljics távirata. A központban valaki nyilvánvalóan rosszindulatúan és büntetlenül rágalmazta a lovas hadsereget.

Ordzsonikidze megnyugtatót bennünket: még aznap válaszolt Leninnek, hogy a lovas hadsereg széttörléséről szállongó hírek alaptalanok. Vorosilov megkérte Ordzsonikidzét, hogy részletesen tájékoztassa Vlagyimir Iljicsot a lovas hadsereg valódi helyzetéről, és adja át forró, lovas harcos üdvözetünket.

* Lenin: Katonai levelezés, Zrínyi Kiadó, 1959. 359. old.

— Az önök részletes jelentése után — mondta Ordzsonikidze —, a kételkedésnek még az árnyéka sem férhet hozzá, hogy hadseregük harcképes, és hogy helyesen döntöttek. Megígérem, hogy személyesen közlöm ezt Leninnel.

Visszajött Tuhacsevszkij. Sokáig beszélgettünk a front ügyeiről és a lovas hadsereg soronkövetkező feladatairól. Erőltetett menetben dél felé, a Fekete-tenger irányába kellett támadnunk, Tuapsze—Szocsi sávban. A fő feladat az volt: ne engedjük, hogy az ellenség megvesse a lábát a Kubán és Laba folyó vonalán.

Tuhacsevszkij kijelentette, hogy a lovas hadsereg feladatait tartalmazó direktívát később adják ki. Mivel a 10. hadsereg lövész hadosztályait rövidesen a 10. hadseregparancsnokság rendelkezésére kellett bocsátanunk, azt kértük, hogy az egyik hadosztályt, a 20-at hagyják a lovas hadseregnél. Tuhacsevszkij nem egyezett bele, arra hivatkozott, hogy nem gyengítheti meg a 10. hadsereget. De megígérte, hogy hadműveletileg alánk rendeli a 9. hadsereg 22. lövész hadosztályát. Ezenkívül engedélyt kaptunk arra, hogy befejező hadműveletekben felhasználjuk a 14. lovas hadosztály Levda dandárját, amelyet J. A. Scsagyenko szervezett meg Taganrogban.

Elbúcsúztunk Ordzsonikidzétől és Tuhacsevszkijtől, s Rosztovba utaztunk, ahol március 11-én Vorosilov előadást tartott a lovas hadsereg hadműveleteiről a városi párt- és szovjet szervezetek képviselői előtt.

Rosztovból állandó kapcsolatot tartottunk Zotovval, aki Jegorlikszkajában, a hadseregtörzsnél tartózkodott. Jelentette, hogy a hadosztályok, köztük a lövész hadosztályok is rendezték soraikat, kipihenték magukat, készek a támadásra; a 9. hadsereg parancsnoka átadta a lovas hadseregnek a 22. lövész hadosztályt; Ovcsinkov, a hadosztály parancsnoka, a törzsfőnökével együtt meglátogatta őt, és arra kérte, szabja meg a feladatukat. Mivel már ismertük a hadsereg támadásának főirányát, megparancsoltuk Zotovnak, jelölje ki a hadosztályok részfeladatait a Tyihoreckaja körzetébe való előnyomulásra.

Rosztovban egyébként azt is kiderítettem, honnan származott „Bugyonnij a vörös hadseregparancsnok” haláláról szóló megtévesztő hír, amelyet még nemrégiben is terjesztettek a fehér csapatok között. Az egyik este meglátogatott Jemeljan Mihajlovics, a fivérem. Az egész feje be volt kötve, csak az első

világháborúban épen maradt félszeme világított homályosan. Tudtam, hogy megsebesült a Rosztovért vívott harcokban, és kórházba irányították.

— Ezt Rosztovban szerezted? — kérdeztem.

— Ezt? — mutatott Jemeljan a fejére. — Igen, ezt Rosztovban, és még máig sem hiszem, hogy élve maradtam... Taganrogból Rosztovba utaztam, a hadseregtörzshöz — mesélte Jemeljan. — Gondoltam, megtudom, hol vagytok, meg a saját ezredemhez is ellátogatok. Az állomástól gyalog indultam, sétálni akartam egy kicsit a városban, megnézni, hogyan fest a fehérek után. Sétálok. Hirtelen körülfog egy fehér kozák járőr. Teljesen váratlanul... Nem is tudtam, hogy a fehérek elfoglalták Rosztovot. Pisztoly után nyúlok, de már késő. A tiszt az arcomba lőtt. Hogy mit csináltak velem, nem tudom, csak az állomás kötözőhelyén tértem magamhoz, ahova fehéerkatonaként kerültem. Aztán elhelyeztek egy fehérgárdista kórházban, amelyet Gyenyikin csapatai a városban hagytak, amikor kivonultak Rosztovból. Hát így történt! — fejezte be Jemeljan. Nagyon elkeserítette, hogy a fehérek elszedték a felsőruháit. — mindent, az irataimat, a pisztolyomat, a kardomat, a felsőruhámat, mindent elszedtek tőlem.

Így derült ki, hogy a Gyenyikin csapatai Jemeljan iratait használták fel arra, hogy halálhíreket költsek.

6.

Amikor március 13-án már visszatértünk Jegorlikszkajába, megkaptuk a Kaukázusi front Forradalmi Haditanácsának március 12-i direktíváját, amely megparancsolta az 1. lovas hadseregnek, hogy jusson ki Uszty—Labinszkaja, Ladozsszkaja körzetébe, keljen át a Kubán folyón, és március 19-ére foglalja el Belorecsenszkaját és Giaginszkaját.

Tyhoreckaja vasútállomás elfoglalása után a 10. hadsereg lövész hadosztályai visszatértek hadseregük alárendeltségébe, de változatlanul együttműködtek velünk.

Március 14-én megérkezett a lovas hadsereghez Tyuhacsev-szkij, a Kaukázusi front parancsnoka, és Ordzsonikidze, a front

Forradalmi Haditanácsának tagja. Megszemlélték a hadsereg néhány egységét, és nagyon elégedettek voltak azok állapotával.

A már előzőleg kiadott direktíva kiegészítéseképpen a lovas hadsereg parancsot kapott, hogy mérjen szárnycsapást a 9. hadsereg arcvonala előtt elhelyezkedő ellenségre, hogy megkönynyítse a 9. hadseregnek Jekatyerinograd (Krasznodar) elfoglalását. Ez azért vált szükségessé, mert a 9. hadsereg előre mozgását Jekatyerinográd irányába akadályozta Szultan—Girej herceg lovas hadteste. Március 16-án Uszty—Labinszkaja körzetében a 4. lovas hadosztály megütközött az ötezer szablyát számláló hadtesttel. Szultan—Girej Kirpilszkij irányába vonult vissza, de nyolc kilométerre ettől a helységtől az Uszty—Labinszkajára támadó 6. lovas hadosztály csapása alá került. Kegyetlen vagdalkozás kezdődött. A fehérek ellenállása megtört, és megkezdték a visszavonulást. Zömük a Kubán folyóhoz szorult. A hidra rontottak, amelyet azonban a lovas harcosok már korábban elfoglaltak. A fehérek hanyatt-homlok menekültek, és a folyóba ugráltak, de vagy belefelladtak, vagy géppuskáink tüzeiben hullottak el.

A lovas hadsereg Szultan—Girej hadtestének szétverése után folytatta a támadást. A fehérgárdisták felrobbantották a Kubán folyó legtöbb átkelőhelyét, de már ez sem tartóztathatta fel csapatainkat. A felrobbantott hidakat helyreállítottuk, ezenkívül pontonhidakat vertünk, és alkalmas gázlókat kerestünk. A lovas hadsereg átkelt a Kubánon, és a Laba folyó felé tört előre.

Március 19-én megkaptuk a front Forradalmi Haditanácsának direktíváját, amely szerint az 1. lovas hadseregnek március 21-ére el kellett foglalnia Majkopot, ugyanakkor erői egy részét Tuapsze birtokbavételére kellett kikülönítenie. A direktíva végrehajtása érdekében még aznap parancsot adtunk a lovas hadseregnek, amelyben meghatároztuk a hadosztályok harcfeadatait. A hadsereg csapatai északnyugatról karolták át Majkopot. A Tuapsze elleni hadműveletre a Levda parancsnoksága alatt álló dandárt, vagy ahogy akkoriban nevezték, a lovas hadsereg szervezési csoportjának dandárját küldtük.

Március 20-án a Majkop irányába támadó 4. lovas hadosztály Giaginszkaja körzetében az ellenség csapatainak makacs ellenállásába ütközött. Az ellenlökést visszavertük. A fehérek nagy veszteséget szenvedtek, és visszavonultak.

A 6. lovas hadosztály március 21-én elkeseredett küzdelem után elfoglalta Belorecsenszkaja vasútállomást, foglyul ejtett körülbelül ezer fehérkozákot, és gazdag zsákmányt szerzett. A fehérgárdista egységek maradványai a hegyekben rejtőzködték el.

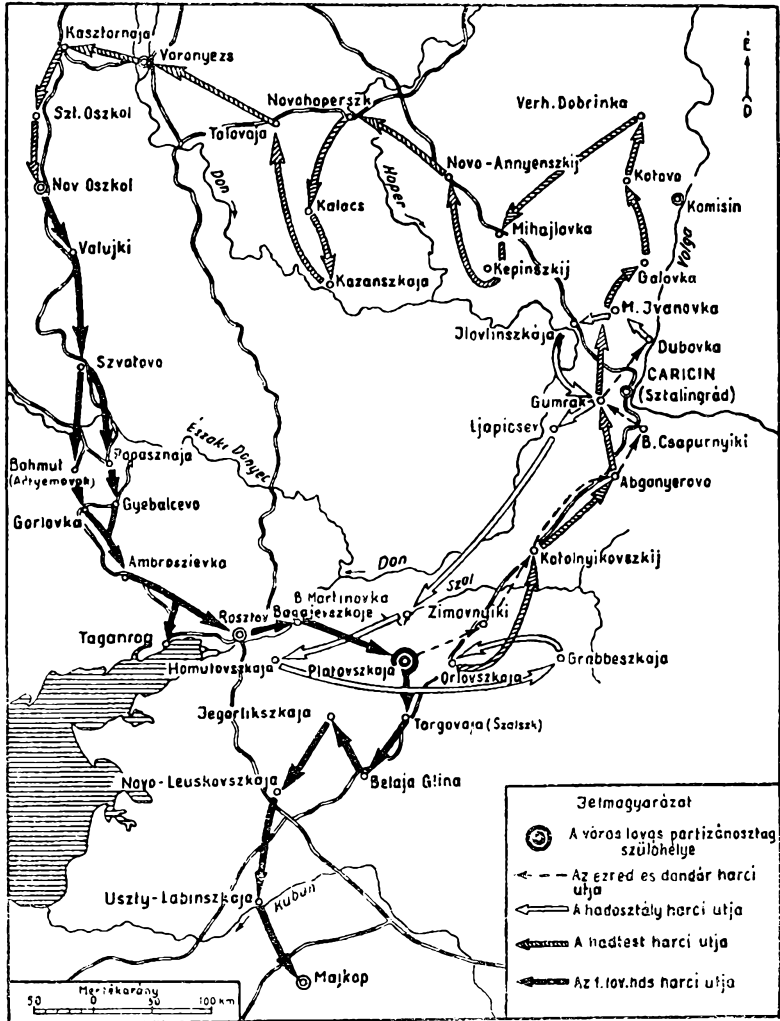
Március 22-én reggel a lovas hadsereg bevonult Majkopba. A városban már ott tartózkodtak az ún. „zöld” hadsereg képviselői, Sevcovval az élükön. Ez a körülbelül ötezer szuronyt számláló hadsereg a Kaukázusi és Fekete-tenger melléki vöröspartizán-osztagokból alakult. A „zöld” hadsereg tevékenyen közreműködött a Kaukázusi front csapatainak támadásában, szétvert hat fehér ezredet, és segítette csapatainknak elfoglalni Szocsi és Tuapsze városát.

Sokat segítettek csapatainknak a különböző kaukázusi nemzetiségű vöröspartizán-osztagok is. Ezek a groznyeni olajkutak körzetében harcoltak. Sokat hallottunk ennek az osztagnak legendáshírű parancsnokáról, Gikalóról, egy groznyeni munkásról, az okos és ügyes partizánvezérről, aki nagy népszerűségnek örvendett a hegyvidék lakói között.

Amint bevonultunk Majkopba, azonnal megszerveztük az olajkutak védelmét. Még aznap este megkaptuk a front Forradalmi Haditanácsának erre vonatkozó külön parancsát, amely Leninnek az olajkutak védelmét elrendelő táviratára hivatkozott. A kutak őrizetének és az ország középpontjába küldendő olajszerelvények összeállításának megszervezésére vissza kellett hívnunk Taganrogból Scsagyenkót.

A majkopi hadművelet volt az 1. lovas hadsereg utolsó jelentős hadművelete Észak-Kaukázusban.

Majkop bevétele után a lovas hadsereg fő erői beszüntették harctevékenységüket. A nehezen járható hegyi utakon és ösvényeken, amelyek a Fekete-tenger partvidékére, Tuapsze és Gagra irányába vezettek, csak egyes, kikülönített századok működtek, főként Levda dandárjából. Ezek a századok Sevcov „zöld” hadseregének tevékeny közreműködésével kifüstölték a hegyekben rejtőzködő fehérgárdistákat, és a hadsereg fő erőinek gyülekezési körleteibe irányították őket. A fehérek nem tanúsítottak különösebb ellenállást. Egész zászlóaljok, sőt ezredek adták meg magukat. Koronyevszkaja körzetében például Sapkin három ezredből álló kozák dandárja letette a fegyvert, és kijelentette, hogy a vörösök oldalán szeretne harcolni. Tuap-

14. számú vázlat. A lovas ezred, dandár, hadosztály, hadtest és az 1. lovas hadsereg harci útja 1918 júniustól 1920 márciusig.

sze és Krasznaja Poljana körzetében Morozov tábornok fehér hadosztálya adta meg magát. Ez a hadosztály a Fekete-tenger partvidékén vonult vissza Gruziába, de a grúz mensevikiek nem fogadták be őket.

A lovas hadsereg már három napja állomásozott Majkopban és környékén. A városban csend és nyugalom uralkodott. Bevonulásunk után a munkások kezdeményezésére és a mi segítségünkkel megalakult a Forradalmi Bizottság, amely átvette a város ügyeinek intézését. A város dolgozói testvériesen fogadták a lovas harcosokat, megosztották velük utolsó falat kenyerüket is. Csak egy dolog nyugtalanított bennünket: a városban nem volt takarmány, pedig a készletünk már kimerült.

Időközben tudomásunkra jutott, hogy nyugaton fenyegető fellegek tornyosulnak; Pilsudski az antant segítségével Lengyelországban hatalmas, jól felszerelt fegyveres erőket szervez, hogy a szovjetköztársaság ellen vonuljon. Március 14-én a nálunk tartózkodó Ordzsonikidze ezt mondta:

„Azt hittem, hogy most már a munka frontján fogunk harcolni, de, úgy látszik, meg kell küzdenünk a fehérlengyelekkel is.”

Megmutatta Lenin táviratát: „Nagyon örülök közlésének, mely szerint Gyenyikin teljes szétzúzása hamarosan bekövetkezik, de attól félek, hogy Ön túlságosan derülátó. A lengyelek, úgy látszik, mindenképpen háborút indítanak ellenünk. Ezért most nem a kaukázusi munkahadsereg a fő feladat, hanem annak előkészítése, hogy a legrövidebb időn belül maximális létszámú lovasságot dobjunk át a Nyugati frontra. Erre a feladatra összpontosítsa minden erőfeszítését. A legnagyobb eréllyel használja fel erre a foglyokat is.”*

Ordzsonikidze akkor azt mondta, hogy a lovas hadsereget valószínűleg a köztársaság nyugati határaitra csoportosítják át. Később részletesen is beszélt erről.

A lovas hadsereg küszöbön álló átcsoportosításával kapcsolatban Vorosilovnak és nekem a front Forradalmi Haditanácsához, onnan pedig Moszkvába kellett utaznom. Március 24-én azonban táviratot kaptunk a front Forradalmi Haditanácsától, amelyben közölte velünk, hogy utazásunkat egyelőre elhalasztották. Másnap közvetlen vonalon beszéltünk Ordzsonikidzével. Lerövidítve közlöm a beszélgetést:

* Lenin: Katonai levelezés, Zrínyi Kiadó, 1959. 365—366. old.

„Bugyonnij:

A készüléknél Vorosilov és Bugyonnij. Jónapot, Grigorij Konsztantyinovics. Hadseregünk állásaiban nyugalom uralkodik. A szétvert ellenség szálnalmas maradványai az erdőkben és hegyekben kóborolnak. A hadsereg felderítési adatai szerint az ellenség elmenekült Belorecsenszkajából, kisebb egységei pedig négy páncélvonattal Hadizenszkaja és Kabargyinszkaja körzetében összpontosulnak. Ebben az irányban felvonultattuk a 34. lövész hadosztályt. Ezenkívül ez a hadosztály támogatja a 6. lovas hadosztály előrevetett egységeit is a Tuapszétól harmincnyolc versztre északkeletre fekvő Ingyuk körzetében (a térképen nincs feltüntetve).

A »zöld-vörös« harcosok jelentős erőit vontuk össze, amelyekből hadsereget szerveztünk a Forradalmi Haditanács vezetésével. A hadsereget a Fekete-tengeri vöröshadseregnek nevezük. Ez a hadsereg foglalta el a Fekete-tengeri kormányzóság egész keleti részét, a Novorosszijszkiji körzet kivételével, ahol csak egyes osztagai működnek a hadseregnek. A Fekete-tengeri hadsereg Forradalmi Haditanácsának egyik tagja, Sevcov elvtárs, Majkop elfoglalásakor a városban volt, Majkopot ők valójában a fehérek kivonulása után foglalták el. Sevcov elvtárs becsületes ember, a mi oldalunkan áll. Sokat beszélgettünk vele a Fekete-tengeri vöröshadsereg életéről és további hadművelési feladatairól. Az egész Fekete-tengeri hadsereg körülbelül ötezer szuronyt számlál, huszonkét lövege és nyolcvan géppuskája van. Mindez az erő teljes egészében a 34. hadosztályt támogatja, mihelyt az utóbbi Ingyuk körzetébe vonul. Birtokunkban van a Fekete-tengeri hadsereg Forradalmi Haditanácsának jelentése, de jelenleg tartózkodunk a további kérdésektől ez ügyben, majd Rosztovba érkezésünk alkalmával részletes jelentést teszünk.

Tudomásul vétel végett közöljük, hogy lovas egységeink nem haladhatnak túl Hadizenszkaján, részben a terepviszonyok, részben pedig amiatt, hogy a körzetben nincs takarmány. Előrevetett egységeink a következő vonalat érték el: Gurijszkaja, Tvjorszkaja, Sirvanszkaja, Szamurszkaja, Nyizsegorodckaja, Kamenkomsztszkaja, Barakajevszkaja, Podgornaja. Az említett helységekben Gurijszkaja és Tvjorszkaja kivételével nincs ellenség. Az utóbbi községekben az ellenség aktív felderítést folytat. A Belorecsenszkaja—Tuapsze vasútvonalon Tverszkajáig minden hidat felrobbantottak.

Sevcov elvtárs közölte, hogy Novogianginszkaja vasútállomásnál az első alagutat annyira megrongálták a zöldek, hogy a közlekedés hét-tíz napig lehetetlen. Közöljük, hogy az első és utolsó alagút között sok szerelvény vesztegel, különféle ingóságokkal; ez ügyben sürgősen intézkedjenek. A takarmányellátás és az élelmezés a lovas hadsereg egész elhelyezési körzetében rossz. Egy-két hét múlva minden patakocska megtelik vízzel, és jó időre tökéletesen el leszünk zárva északról. Ha új feladatok várnak ránk, a fentiek figyelembe vételével haladéktalanul tegyék meg a megfelelő intézkedéseket, hogy még indulásunk előtt minden szükséges lépést megtehessünk, s legalább a tartalékegységeket a Kubán mögé vonjuk vissza.

Tegnap megkaptuk a táviratot, amely szerint utazásunk egyelőre elmarad. A körülmények most megváltoztak, közöljék, el kell-e utaznunk, és ha igen, mikor.

Az olaj mennyiségéről és az olajkutak állapotáról 22 óráig pontos jelentést teszünk, erre az időre pontos számadatokkal fogunk rendelkezni. Utasításuk végrehajtására ide rendeltük Scsagyenko elvtársat Taganrogból, és intézkedtünk, hogy állítsanak össze szerelvényeket, és gyűjtsék össze a szükséges adatokat.

Ordzsonikidze:

A készüléknél Ordzsonikidze. Utazzanak ide, várjuk önöket. Kérdéseikre még ma választ kapnak. miután beszéltem a frontparancsnokkal. El kell indulniuk, mihelyt Scsagyenko megérkezik, de ha lehetséges, még előbb induljanak útnak, döntsenek önök. A fekete-tengeriek Forradalmi Haditanácsát személyesen ismerem, rendes fiúk, régi pártmunkások. Feltétlenül adja át nekik üdvözetemet a Kaukázusi front Forradalmi Haditanácsa nevében.

Bugyonnij:

Jelenleg nem tudjuk végrehajtani a parancsát, mivel Sevcov elvtárs, a Forradalmi Haditanács egyetlen tagja, a Majkop közelében tartózkodó két osztaggal útnak indult Hadizsenszkaja felé.

Ordzsonikidze:

Mihelyt lehet, kérem, adják át neki üdvözetemet.

Bugyonnij:

Ön, vagy a frontparancsnokságról valaki más utazik velünk?

Ordzsonikedze:

Moszkvába, sajnos, egyedül utaznak. Én nem mehetek. Ha más kérdésünk nincs, üdvözlöm önöket.”*

Néhány nap múlva Kliment Jefremoviccsal Rosztovba mentünk, ahonnan Moszkvába kellett utaznunk.

Teljes pompával beköszöntött a tavasz. Sütött a nap, meleg volt, és nyíltak a tavaszi virágok. Új, nehéz megpróbáltatások vártak ránk, de jókedvünk, emelkedett hangulatunk volt, amelyet az 1. lovas hadsereg sikeres harcai és az a tudat váltott ki belőlünk, hogy becsülettel megálltuk helyünket a Gyenyikin csapatai elleni harcban, és eleget tettünk a kommunista párt és a szovjet nép iránti kötelességünknek.

A két lővész hadosztállyal megerősített lovas hadsereg volt a Déli front fő ereje, és mesterien megoldotta a főparancsnokság hadműveleti-harcászati feladatát: két, egymástól elszigetelt részre szakította szét Gyenyikin hadseregeit. A Kaukázusi fronton szorosán együttműködve a 10. hadsereg gyalogságával, a lovas hadsereg szétverte Gyenyikin legharcképesebb erőit, és ezzel döntően hozzájárult a szovjet csapatok végső győzelméhez.

A hatalmas munkával, az ellenség túlerőben levő csapatai ellen vívott kegyetlen harc közben megszervezett lovas hadsereg bebizonyította a lovas hadműveleti egységek életrevalóságát és létjogosultságát az osztályháború zord körülményei között. Kiállt minden próbát, és klasszikus példáját mutatta a bonyolult, a személyi állomány teljes fizikai és erkölcsi erejét igénybe vevő hadműveleti feladatok gyakorlati megoldásának. Ezt meggyőzően bizonyítja a voronyezsi, kasztornajai, donyec-medencei, rosztovi, beloglinszkajai, jegorlikszkajai és a többi hadművelet.

A rugalmas manőverezés, a gyors átcsoportosítás, az erők és eszközök zömének összpontosítása a főcsapás irányába, a meglepetésszerű támadás, a csapatok és magasabb egységek közötti szoros együttműködés, a lovasrohamok állandó támogatása tűzzel, az aktív felderítés, a harcosok és parancsnokok nagy kezdeményező készsége — ez jellemezte a lovas hadsereg harcának lényegét.

A hadsereg csapatainak és magasabb egységeinek harcosai, parancsnokai és komiszárjai, akiket a kommunista párt lelkesített a kizsákmányolók és bérenceik bandája elleni szent harcra,

* VHKAL

s akiket egy akarat és közös cél forrasztott eggyé, úgy rontotak az ellenségre, hogy a harcokban a bátorság és merészség csodáiról tettek tanúságot. Télvíz idején és rekkenő hőségben, a tavaszi úttalan utakon és hideg, esős ősszel, éjszaka és nappal, gyakran éhesen, rosszul öltözötten, hiányosan felfegyverezve, de erős harci akarattal és forradalmi öntudattal győzelmet győzelemre halmoztak. Aranyemberek voltak ők, akik vérüket és életüket adták a forradalomért.

Vége az első könyvnek.

TARTALOM

Előszó —	5
A Nagy Októberig —	7
A szalszki partizánok a szovjetek hatalmáért vívott harcban —	36
A partizánosztagoktól a reguláris csapatokig — — — — — — — — — —	73
Krasznov fehérhadseregének szétverése — — — — — — — — — — — —	106
A Manics folyó partján vívott harcok — — — — — — — — — — — — — —	139
A lovas hadtest a Caricinért vívott harcokban — — — — — — — — — —	167
Caricin eleste és visszavonulás Szaratovhoz — — — — — — — — — — — —	198
Mamontov ellen —	223
Voronyezs bevétele —	252
Csapás Kasztornajára —	279
Az 1. lovas hadsereg —	311
A Donyec-medence felszabadítása — — — — — — — — — — — — — — — — — —	341
A lovas hadsereg a Rosztovért vívott harcokban — — — — — — — — — — — —	367
Gyenyikin bukása —	403

Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka

Felelős szerkesztő: Tóth Lajos

A védőburkoló és kötésteru Pap Klára munkája

Műszaki vezető: Olajos Tibor

Készült az MSZ 5601—54. sz. A szabvány szerint

27,75 (A/5) ív terjedelemben, 6300 példányban

704—15151/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős: Bolgár Imre.

28,50 Ft